

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Litere
Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară

NORMA LIMBII LITERARE ÎNTRE TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

Materialele simpozionului științific cu participare internațională

Chișinău, 19 mai 2017

Chișinău, 2017

CZU

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Dr.conf.univ. Adriana CZACU, Chișinău
Prof.univ.dr. hab. Vasile BAHNARU, Chișinău
Prof.univ. dr.hab. Ludmila ZBANTȘ, Chișinău
Prof.univ.dr.hab. Ana BANTOȘ, Chișinău
Prof.univ.dr. Sanda Maria ARDELEANU, Suceava
Prof.univ.dr.hab. Klaus BOCHMANN, Leipzig
Prof.univ. dr. Eugen MUNTEANU, Iași
Prof.univ.dr. Stelian DUMISTRĂCEL, Iași
Prof.univ.dr.hab. Gheorghe POPA, Bălți
Dr.conf.univ. Constantin-Ioan MLADIN, Skopje

COMITETUL DE ORGANIZARE

Dr.hab.prof.univ. Iraida CONDREA, președinte
Dr.hab.prof.univ. Gheorghe COLȚUN
Dr.conf.univ. Claudia CEMÂRTAN
Dr.conf.univ. Viorica MOLEA
Dr.conf. univ. Alexandra GHERASIM
Dr.conf. univ. Ludmila USATÂI
Dr.conf.univ. Elena VARZARI
Lect. Elena BANARI

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

CUPRINS

NORMĂ/NORME: CULTIVAREA LIMBII

Inga DRUȚĂ

MIOARA AVRAM: „PERSONIFICAREA ÎNSĂȘI A GRAMATICII” 7

Iraida CONDREA

VERBELE REFLEXIVE ÎN COMUNICAREA ACTUALĂ: PROBLEME
ALE EXPRIMĂRII CORECTE 12

Larisa GURĂU

FONETISME HIPERCORECTE ÎN MASS-MEDIA..... 19

Dumitru DRAICA

ANALOGIA – SURSĂ DE GREȘELI ÎN LIMBĂ 23

Aliona LUCA

TEXTUL ȘTIINȚIFIC CU TEMATICĂ SPORTIVĂ: CORECTITUDINE
ȘI GREȘEALĂ 28

STILISTICĂ, PRAGMATICĂ

Viorica MOLEA

ORALITATEA ÎN CONFIGURAȚIA STILURILOR FUNCȚIONALE 37

Valerica DRAICA

CÂTEVA PARTICULARITĂȚI STILISTICE ARGHEZIENE..... 46

Viorica LIFARI

METODE DE CERCETARE A CONCEPTELOR DIN PERSPECTIVA
LINGVISTICII COGNITIVE..... 53

Marta ISTRATI

OBSERVAȚII ASUPRA REPERTORIULUI LINGVISTIC AL BILINGVILOR
ROMÂNNO-RUȘI EMIGRAȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ITALIA..... 62

Magdalina BANTEA

DIMENSIUNI ISTORICE, CULTUROLOGICE ȘI LINGVISTICE ALE
SIMBOLULUI. ASPECTE SEMANTICO-FUNCȚIONALE 71

ANALIZA DISCURSULUI

Claudia CEMĂRTAN

„INSTRUCȚIA BLAGOCINULUI” – MONUMENT DE LIMBĂ ROMÂNĂ
Din BASArABIA SEColUIUI Al XIX-IEA 78

<i>Valentina PRISECARI</i>	
IDENTITATEA DIN DISCURSURI EXPRIMATĂ PRIN REALIZĂRI METAFORICE	86

<i>Ina DRIGA</i>	
ACTELE DE LIMBAJ ÎN DISCURSUL DRAMATIC MODERN	92

<i>Galina MADAM</i>	
MANIFESTĂRI ALE LIMBAJULUI ÎN COMUNICAREA PE INTERNET	101

<i>Cristina ANTOCI</i>	
FUNCȚIA COMUNICATIVĂ A ADRESĂRIILOR ÎN ACATISTE	107

<i>Ana PLEȘCA</i>	
LIMBAJUL POLITIC ACTUAL, PROPRIETĂȚI DISCURSIVE	112

SEMANTICĂ, TERMINOLOGIE, TRADUCERE

<i>Inga DRUȚĂ</i>	
NEOLOGISMUL ȘI „SENTIMENTUL DE NEOLOGIE”	118

<i>Constantin-Ioan MLADIN</i>	
NOTE DESPRE TRADUCEREA INTERFERENȚELOR DIAFAZICE, DIACRONICE ȘI DIATOPICE DIN ROMÂNĂ ÎN FRANCEZĂ. O APLICAȚIE PE TEXTELE LUI I. L. CARAGIALE	125

<i>Eugenia MINCU</i>	
OMONIMIA ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ	133

<i>Adela MANOLII</i>	
INVOCAREA NUMELOR PROPRII BIBLICE ÎN „ACAFISTUL ACOPEREMÂNTULUI PREASFINTEI NĂSCĂTOAREI DE DUMNEZEU” (1913).....	140

<i>Tatiana TREBEȘ</i>	
PRENUMELE COMPUSE. TIPURI DE STRUCTURI.....	145

<i>Marin BUTUC</i>	
PARTICULARITĂȚI LEXICO-SEMANTICE ALE UNOR TERMENI BISERICEȘTI ÎN „INSTRUCȚIA BLAGOCINULUI” Din SECOLUL Al XIX-IEA	155

<i>Ольга КУДИНОВА</i>	
ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА «ЕВГЕНИЯ ОНЕГИНА» А.С.ПУШКИНА НА ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК	161

<i>Victoria SOLOVEI</i> ÎMPRUMUTURILE DIN LIMBA ENGLEZĂ ÎN TERMINOLOGIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN LIMBA ROMÂNĂ.....	171
---	-----

<i>Corina IORDAN</i> CLASIFICAREA CUVINTELOR REALITĂȚI ÎN BAZA CERCETĂRIILOR ACTUALE.....	177
---	-----

<i>Galina PLEȘCA (CIUDIN)</i> LIMBAJUL DE SPECIALITATE, PARTICULARITĂȚI ȘI CARACTERISTICI	186
---	-----

<i>Victoria BARCARU</i> CÂMPUL FUNCȚIONAL - SEMANTIC. NOȚIUNI GENERALE	195
---	-----

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

<i>Emilia OGLINDĂ</i> MODALITĂȚILE OPTATIV-DEZIDERATIVĂ ȘI EVALUATIVĂ ÎN STRUCTURA ENUNȚULUI	201
--	-----

<i>Petru BUTUC</i> SPECIFICUL STILISTICO-SINTACTIC AL TEXTULUI CRENGIAN	210
--	-----

<i>Marcela BURNETE</i> RAPORTUL DE SUBORDONARE: CONTROVERSE ȘI SOLUȚIONĂRI.....	215
--	-----

<i>Aliona SOBOL</i> REPETIȚIA – MIJLOC DE EXPRIMARE A ASPECTUALITĂȚII ÎN LIMBA ROMÂNĂ.....	222
--	-----

<i>Elena JUNGHIETU</i> ROLUL CONTEXTULUI ÎN ACTUALIZAREA SENSURILOR VERBELOR DE COMPORTAMENT DIN LIMBA ROMÂNĂ.....	228
--	-----

<i>Emilia OGLINDĂ</i> PARTICULARITĂȚI GRAMATICALE ALE TEXTELOR UNOR ACATISTE ...	239
---	-----

ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ; LITERATURĂ COMPARATĂ

<i>Elena ȚĂU</i> STRATEGIA PERSPECTIVEI NARATIVE: VERSANTUL RETORIC	246
--	-----

<i>Valentyna SHEVCHUK</i> LE RÔLE DU LIEU DE L'ACTION DANS LE THÉÂTRE ADAMOVIEEN (EN EXEMPLE DE LA PIÈCE « LA PARODIE »)	253
--	-----

Dorina ROTARI
ROMANTICITATE EMINESCIANĂ ÎN POEZIA LEONIDEI LARI 259

Eugenia GOLOMOZ
DECONSTRUCȚIA LIMBAJULUI ORIGINAR ÎN POEZIA CONTEMPORANĂ –
ÎNSEMNAȚIA ATEMPORALULUI FIINȚIAL 267

Doina SOLTAN
POSTMODERNISMUL ȘI ELEMENTELE POSTMODERNISMULUI
ÎN CREAȚIA LUI EMILIAN GALAICU-PĂUN 276

Olga GALAMAGA
POETICA DISCURSULUI REPETAT ÎN LIRICA LUI VASILE ROMANCIUC .. 285

DIDACTICA DISCIPLINELOR FILOLOGICE

Elena VARZARI
COMUNICAREA ȘTIINȚEI. ASPECTE DIDACTICE 293

Tatiana VERDEȘ
PROGRAMUL PISA, O ABORDARE INOVATIVĂ A ATITUDINILOR ELEVILOR
(Studiu de caz, Republica Moldova, PISA 2015)..... 300

Elena LEAH
TERMINOLOGIA GRAMATICALĂ ÎNTRE NORMĂ ȘI UZ
(O analiză succintă a limbajului specializat al lucrărilor normative
de apariție recentă) 307

Svetlana DERMENJI-GURGUROV, Lilia GĂLUȘCĂ, Lilia NEAGA
FORMAREA COMPETENȚEI DIDACTICE A STUDENȚILOR FILOLOGI
(ALOLINGVI) ÎN CADRUL DISCIPLINELOR STUDIAȚE ȘI A PRACTICII
PEDAGOGICE 313

Tatiana GAMANJI, Victoria VÎNTU
ABORDAREA PRAXIOLOGICĂ A STABILIRII LIMBAJULUI
SoCioProFESIonAl 318

Aliona MERIACRE
INCORPORATING PROVERBS AND SAYINGS IN THE EFL CLASSROOM
THROUGH DIFFERENT INTERACTION PATTERNS AND FUN ACTIVITIES .. 324

Aliona BUSUIOC
COMUNICAREA PROFESIONALĂ ÎNTR-O LIMBĂ STRĂINĂ 334

Victoria VÎNTU, Argentina CHIRIAC, Tatiana GAMANJI
INSTRUMENTARUL UNEI EVALUĂRI EFICIENTE..... 340

Inga DRUȚĂ

MIOARA AVRAM: „PERSONIFICAREA ÎNSĂȘI A GRAMATICII”

Mioara Avram este un model moral și științific care a inspirat, în cariera lor de cercetare și în viața personală, generații de filologi români. Se naște la Tulcea, la 4 februarie 1932, în familia ofițerului Nicolae Grigorescu și a profesoarei de română Măndița Grigorescu (născută Caraman). Face studii liceale la Tulcea, studii superioare la Universitatea din București, Facultatea de Filologie (specialitatea *Limba și literatura română*), a cărei licențiată devine în 1953. A avut stagii de documentare în URSS (1955), Cehoslovacia (1966), Franța (1969, 1973). În 1959 își ia doctoratul la Institutul de Lingvistică din București al Academiei Române cu tema *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*. Din 1951 activează la Institutul de Lingvistică, numit acum „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, din București, cu diverse încadrări succesive: de la preparator și cercetător până la cercetător principal și șefă a Sectorului de gramatică. A activat temporar și în învățământul superior, cu precădere la Facultatea de Filologie a Universității din București. A ținut cursuri și prelegeri pentru profesorii din învățământul liceal, a avut numeroase emisiuni de cultivare a limbii la Radio București și la TVR.

Mioara Avram s-a impus cu o apreciabilă eficiență în domenii de cercetare științifică precum: limba română (cu deosebire – gramatica istorică, descriptivă și normativă, formarea cuvintelor, ortografie și ortoepie; cultivarea limbii, lexicologie, stilistică, dialectologie, filologie), istoria lingvisticii românești, romanistică, confluente și interferențe lingvistice, sociolingvistică. Mioara Avram este „o personalitate proeminentă a lingvisticii românești, cu merite de netăgăduit în domeniul românisticii” (*Limba română* din București, nr. 1-2, 1992). A fost soția lingvistului Andrei Avram (n. 1930), apreciat specialist în fonetică, fonologie și etimologie. Împreună au crescut trei fii: Alexandru, Andrei și Petru.

Încă în anii de studenție a publicat primele articole de lingvistică, în revistele de specialitate din București, semnându-le Mioara Grigorescu. Autoare a 10 volume și a circa 200 de articole, studii, prefete, recenzii.

Unele cărți și articole ale Mioarei Avram rămân lucrări de referință în lingvistica română și în romanistică: volumele *Gramatică pentru toți* (1986, cu trei ediții ulterioare), *Ortografie pentru toți* (două ediții), *Probleme ale exprimării corecte* (1987), *Cuvintele limbii române între corect și incorect* (2001), *Studii de*

morfologie a limbii române (post-mortem, 2005). Volumul *Faceți cunoștință cu limba română* (în colaborare cu Marius Sala) se prezintă ca un „buletin de identitate” al limbii române, având două ediții în română (2001, 2006), o versiune în engleză (2000) și alta în franceză (2001).

Savanta s-a implicat plenar în elaborarea (scrierea și/sau redactarea) unor lucrări colective de o importanță covârșitoare pentru evoluția lingvisticii române contemporane: ediția din anii '50-'60 a *Gramaticii limbii române* (2 vol.), *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (5 vol., 1959-1969), *Crestomație romanică* (vol. I-III, 1962-1968), *Formarea cuvintelor în limba română* (3 vol., 1970, 1978, 1989), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM, ed. I, 1982), *Enciclopedia limbilor române* (1989), *Enciclopedia limbii române* (ed. I – 2001, ed. a II-a – 2006) etc. – 14 lucrări în 22 de volume. A fost coordonator, redactor, responsabil de ediție pentru numeroase manuale, studii, culegeri. Prin tot ce a realizat Mioara Avram pe ogorul lingvisticii, a dovedit că „merită din plin titlul de «casație» în materie, pe care i-l atribuisese unul din marii săi înaintași, fiind recunoscută ca o adevărată enciclopedie a limbii române atât în țară, cât și în cercurile specialiștilor străini, cărora le-a făcut cunoștință cu limba noastră” (Ioana Vintilă-Rădulescu).

Mioara Avram a participat cu comunicări la numeroase manifestări științifice (congrese, colocvii, simpozioane etc.), în Țară și peste hotare, adeseori reprezentând lingvistica românească a epocii. Conform observației acad. Marius Sala, „Mioara Avram a fost o mare admiratoare a Basarabiei”, având cu Republica Moldova o relație întru câțva specială. Astfel, în 1988 s-a aflat, printre primii savanți din România, într-o vizită de lucru la colegii de la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe de la Chișinău. La sfârșitul verii lui 1990 a ținut la Chișinău un ciclu de prelegeri pentru câteva serii de profesori din diferite orașe și raioane ale Republicii Moldova. A scris pentru *Revista de lingvistică și știință literară*, pentru *Limba română*, a acordat interviuri pentru alte publicații basarabene. A oferit, generos, drepturile de autor, pentru a se edita la noi îndreptarul *Ortografie pentru toți*, tot la Chișinău a tipărit alt îndreptar extrem de valoros – *Cuvintele limbii române între corect și incorect*; a „binecuvântat” (scriind *Prefața*, după o revizie a manuscrisului) cea mai bună lucrare cu caracter lexical-enciclopedic de la noi: *Dicționar enciclopedic ilustrat* (DEI), Chișinău, Editura Cartier, 1999, 1808 p., cu ediții ulterioare; a făcut revizia manuscrisului și a prefațat *Dicționar al greșelilor de limbă* de Valentin Guțu (ARC, 1998, cu mai multe tranșe ulterioare). A fost, împreună cu acad. Silviu Berejan, redactor responsabil la *Gramatica uzuală a limbii române* (colectiv de autori, Chișinău, 2000).

A fost o savantă principială și intransigentă, ceea ce s-a vădit și în atitudinea sa față de „reforma ortografică” din 1991-1993 sau față de promovarea, de către unele cercuri, a confundării și contrapunerii premeditate a graiului moldovenesc

cu limba română literară. În această ultimă ordine de idei, într-un interviu acordat ziarului *Țara* din Chișinău, Mioara Avram a spus parcă testamentar: „Dorința mea cea mare este ca toți vorbitorii de limbă română din Republica Moldova să conștientizeze faptul că sunt vorbitori de **limba română**, adică să nu mai fie influențați de această denumire nepotrivită de «limba moldovenească». Limba română este una și aceeași pentru toți”.

Eugen Simion afirma despre Iorgu Iordan că este *incoruptibilul stareț* al lingvisticii românești. Parafrazând, am putea afirma că și Mioara Avram, „marea doamnă a gramaticii românești”, a fost *incoruptibila stareță* a lingvisticii românești.

Opinii și amintiri

Ioana Vintilă-Rădulescu:

Înzestrată cu o minte sclipitoare și sistematică și cu un simț al limbii fără greș, cunoscătoare fără egal a tuturor aspectelor limbii române, având cunoștințe vaste în aproape toate domeniile lingvisticii, ținându-se la curent cu noutățile disciplinei noastre și ajutată de o memorie prodigioasă, doamna Avram s-a identificat, prin lucrările colective pe care le-a conceput, condus și realizat, precum și prin opera sa personală, cu însăși limba română în tot ceea ce are ea mai valoros.

Rodica Zafiu:

Un om de o forță, o inteligență și o corectitudine ieșite din comun. Numele Mioarei Avram e cu siguranță cel mai cunoscut între cele ale lingviștilor români din zilele noastre; era o autoritate, o instituție, *personificarea însăși a gramaticii, a lingvisticii*. În dispute, opinia sa devenea automat un argument irecuzabil. Cei care au cunoscut-o și-au dat seama că acest prestigiu exterior era reflexul firesc al unei trăinicii interioare impresionantă. Mioara Avram știa tot, citise tot, își amintea tot: o mare putere de muncă se unea cu o curiozitate tinerească pentru cele mai diverse manifestări lingvistice ale prezentului – de la argou la limba de lemn, la anglicisme, la creațiile jurnalistice recente. Despre biblioteca sa mentală fabuloasă circulau multe povestioare ilustrative: într-adevăr, era suficient ca un tânăr cercetător să-și expună o idee, pentru a primi, din memorie, indicațiile bibliografice necesare – desigur cu anul de apariție, uneori și cu numărul revistei („despre asta s-a scris în 1960 și în 1982, în...”). Mioara Avram era, în continuarea marilor lingviști români din generațiile anterioare – Pușcariu, Densusianu, Iordan, Rosetti, Graur – un reper sigur, care elimina impostura și improvizația. O anumită severitate a judecății, rostite rece și clar, speria. Dar dincolo de ea, era întotdeauna dorința de a ajuta, de a explica, de a-l învăța pe celălalt. Mioara Avram era un spirit didactic și sistematic: toate scrierile sale concentrează incredibil de multă informație într-un mod de prezentare simplu, clar, elegant. Formula „pentru toți”,

în cel mai înalt sens al expresiei, semnaleză nu o operă de popularizare, ci voința de a sintetiza esențialul, într-o formă clasic-accesibilă. Fiecare din afirmațiile sale e bazată pe verificări, pe regândirea faptelor, pe măsurarea justeții și a relevanței lor. Mi s-a întâmplat de mai multe ori să cred că am descoperit ceva nou, cine știe ce construcție lingvistică poate neatestată, o tendință surprinzătoare, un detaliu mai puțin obișnuit. Deschizând *Gramatica pentru toți* a Mioarei Avram (ed. I: 1987), constatăm de fiecare dată că lucrul era deja menționat acolo, precis, la locul cel mai potrivit, fără emfază, fără etalarea orgoliului subiectiv. De altfel, *Gramatica* sa e un monument de rigoare științifică: lucrurile pe care le prezintă pot fi numite și interpretate altfel, desigur, dar descrierea faptelor e ireproșabilă. Mioara Avram a fost de decenii văzută ca o întruchipare a tradiției în gramatică, cu tot ceea ce tradiția are, inevitabil, ambivalent și provocator: noi generații de lingviști i-au contestat adesea metoda, dar i-au respectat întotdeauna rezultatele; cu sentimentul secret că fără soliditatea academică a operei sale, revoltele și-ar fi pierdut sensul. Mioara Avram cunoștea la fel de bine limba veche (teza ei de doctorat, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, a rămas un studiu de referință, mereu citat), variantele regionale și mai ales registrele stilistice, normele și abaterile limbii actuale. Articolele sale (doar o mică parte cuprinse în volumul *Probleme ale exprimării corecte*, 1987) surprind mereu ceva interesant în dinamica limbii române, fixează și etichetează cu precizie o situație, o tendință, o caracteristică. Avea cu adevărat mulțumirea de a construi în echipă: și-a petrecut mult timp, la Institutul de Lingvistică din București, coordonând lucrări colective, editând reviste de lingvistică, îndrumând cercetări și lucrări de doctorat ale tinerilor lingviști; citea totul, cu atenție, minuțiozitate, sugerând și propunând zeci de modificări. În ultimii ani, a pus multă energie în colaborarea cu lingviștii din Republica Moldova, pentru unificarea normelor lingvistice. (...) Personalitatea sa a fost asociată într-un fel cu autoritatea și uneori cu autoritarismul normei. E însă surprinzător tocmai felul în care discursul său reușește să fie normativ în modul cel mai inteligent cu putință: cu măsură, cu nuanță, fără idiosincrazii, explicând calm ce e exagerat și ce e tolerabil. A pus intransigență și tenacitate în apărarea lucrurilor în care credea și cărora într-adevăr le-a dedicat viața. (Din fericire, a avut și mulțumirea unei familii minunate, pe care a iubit-o și de care s-a simțit iubită; a avut numeroși prieteni, colaboratori, discipoli.) Se arăta surprinsă și amuzată când descoperea cât îi intimida pe cei tineri, cărora știa să le arate o afecțiune discretă, dar sigură. E o mare nedreptate faptul că persoana care ar fi onorat orice academie, identificându-se mai mult decât oricine cu spiritul ei, a fost ocolită sistematic în ultimii ani de onorurile oficiale. Totul din pricina unui dezacord mărunț și formal: faptul că nu a acceptat reforma ortografică din 1993, scriind împotriva ei, cu autoritatea pe care i-o oferea calitatea de principal specialist în materie, refuzând s-o recunoască și

ignorând compromisurile. Dar se știe că academiile și onorurile lor trec repede în uitare, pe când ceea ce cineva a scris, ideile pe care le-a transmis, modelul pe care l-a impus rămân.

Eugen Munteanu:

Încă din primii ani ai carierei mele universitare, la începutul anilor '90 ai secolului trecut, mi-am exprimat frecvent, în fața studenților mei ieșeni, opinia că o Academie Română unde au încăput scriitori mediocri precum Fănuș Neagu, dar nu au avut loc personalități proeminente ale lingvisticii și filologiei românești, cum au fost Mioara Avram și Ion Gheție, suferă de o gravă carență de reprezentativitate. Celor care mai formulează astfel de obiecții ca cea de mai sus li se răspunde că cei doi mari filologi, creatori de școală și autori ai unor opere monumentale, „și-au făcut-o cu mâna lor”, prin faptul că s-au opus jalnicei reforme ortografice (generalizarea folosirii lui *â* și a formei *sunt*) promovate și impuse, dictatorial și populist, la începutul anilor '90, în Academia Română, de președintele de atunci, Mihai Drăgănescu, în pofida dezacordului explicit și motivat al marii majorități a specialiștilor, din institutele Academiei sau din universități. Cei care invocă asemenea „argumente” se întâmplă să fie, de regulă, oportuniștii care s-au folosit de momentul respectiv ca de o trambulină pentru propriile exerciții carieriste.

Lider informal de necontestat al comunității gramaticienilor români, personalitate puternică, din stirpea celor pentru care principiile și convingerile nu pot fi negociate, cercetătoare de mare suprafață, a cărei statură simbolică reprezintă Gramatica românească însăși, Mioara Avram nu avea cum să cedeze, să își „trădeze” și să își „vândă” convingerile și colegii de breaslă. La fel de fermă s-a dovedit Mioara Avram și în altă chestiune disputată în atmosfera tulbură de la începutul anilor '90, și anume în problema așa-zisei „limbi moldovenești”, a cărei existență, separată de cea a limbii române, era clamată cu virulență și obrăznicie de puternicele forțe politice rusofile și rusofone de la Chișinău, dar combătută cu înflăcărare patriotică dar și cu riscuri majore de elita intelectuală românofonă din Basarabia. Sub pretextul prudenței diplomatice, dar în fond ca vechi reflex al obedienței internaționaliste de odinioară față de Moscova, noua putere instalată la București și reprezentată de Ion Iliescu „recomanda” filologilor români, în special pe canalele discrete, „de la om la om”, reținere și „neutralitate” față de problema respectivă, iar agenții de influență din Academie ai vechiului activist comunist, între care mai vizibil se arăta Ion Coteanu, îi puneau în practică „directivele”. Ca și cum afirmarea falsei limbi moldovenești nu ar fi reprezentat o absurditate științifică, vechiul tovarăș Coteanu, președinte în funcție al Asociației Filologilor Români, a încercat să blocheze, după o convorbire telefonică cu Ion Iliescu, la una dintre ultimele adunări generale ale Asociației, care a avut loc la

Timișoara prin 1990-1991, o propunere a grupului de lingviști basarabeni, din care făceau parte, dacă îmi amintesc bine, regretatul Silviu Berejan și profesorul Anatol Ciobanu. Propunerea era de a se adopta o declarație a Adunării Generale privitoare la identitatea dintre română și „limba moldovenească”. În fața unei adunări timorată, printre pușinii care au susținut pe față propunerea colegilor basarabeni au fost Mioara Avram, Flora Șuteu și Dumitru Irimia.

VERBELE REFLEXIVE ÎN COMUNICAREA ACTUALĂ: PROBLEME ALE EXPRIMĂRII CORECTE

Iraida CONDREA

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În articol sunt luate în discuție anumite aspecte ale funcționării verbelor reflexive, în special a celor utilizate cu sens reflexiv-pasiv. Aceste forme sunt specifice în special pentru comunicarea oficială, datorită caracterului lor impersonal și atemporal. Or, în prezent se atestă numeroase erori de exprimare la utilizarea verbelor „a se expune”, „a se derula” ș.a., generate de copierea unor modele din limba rusă, dar și de necunoașterea tuturor sensurilor acestor verbe.

Cuvinte-cheie: diateza pasivă, verbe reflexive, limbaj standard, împrumut, calchieri semantice.

Abstract. The article discussed some aspects of the operation reflexive verbs, especially those used with reflexive-passive sense. These forms are especially any communication specific official because of their impersonal and timeless. It currently shows numerous errors of speech using the verbs “to expose”, “to run” etc., generated by copying models from Russian, and ignorance all meanings of these verbs.

Keywords: passive voice, reflexive verbs, standard language, loan.

Printre categoriile gramaticale, specifice verbului în limba română, se numără și categoria diatezei, prin care se eglementează relațiile verb-subiect-obiect-agent-pacient.

Mulți cercetători apreciază că diateza este una dintre cele mai controversate categorii gramaticale și, în mare măsură, aceste contradicții au fost generate de dificultățile care apar la încadrarea diatezei reflexive [1]. Astfel că, asistăm la o varietate destul de mare de opinii în ceea ce privește specificul și numărul diatezelor în limba română: în unele gramatici se vorbește despre trei – activă, pasivă, reflexivă [2, p.88-89], iar în altele nu mai figurează diateza reflexivă [3, p. 203], iar structurile respective sunt tratate ca niște construcții pasive [4, p.345].

În comunicare, „diateza implică întreaga propoziție, nu numai verbul, exprimând relația dintre verb – agent – pacient: dacă scopul comunicației se deplasea-

ză de la agent – subiect (diateza activă) spre pacientul – subiect (diateza pasivă), spre acțiunea însăși fără referire la agent și pacient (diateza impersonală), spre agent și pacient (diateza reflexivă), vorbim despre o marcare morfo-sintactică și pragmatică [5].

Deoarece pune în mișcare un întreg sistem de relații gramaticale și comunicative complexe, *diateza* este o categorie morfosintactică și pragmatică interesând verbul, dar și ansamblul propoziției, întrucât angajează verbul laolaltă cu argumentele sale: Agentul (subiectul) și Pacientul (obiectul). Totodată, exprimă, sintactic, relația Verb-Agent-Pacient, iar pragmatic, realizează o deplasare a interesului comunicativ, de la Agentul-Subiect (la diateza activă) spre Pacientul-Subiect (diateza pasivă), spre acțiunea însăși, fără referire la Agent și Pacient (Subiect și Pacient) – la diateza impersonală, spre Agent și Pacient (Subiect și Obiect), în același timp (la diateza reflexivă) [6].

În comunicarea actuală formele diatezei reflexive pasive apar tot mai frecvent, mai ales în comunicarea oficială, astfel că buna cunoaștere a particularităților lexicale și morfologice ale acestor a devenit o necesitate. O serie de verbe se întrebuințează numai la diateza reflexivă, de exemplu: *a se abține, a se acomoda, a se balona, a se baza, a se bizui, a se ciondăni, a se hârjoni, a se hlizi, a se ivi, a se îmbulzi, a se îndeletnici, a se întâmpla, a se lăcomi, a se pocăi, a se poticni, a se răsti, a se sfii, a se teme, a se zbate* [1, p. 90]. Se includ aici toate situațiile de clitic reflexive obligatoriu cu formă de acuzativ – *a se aștepta (la ceva), a se comporta, a se gudura, a se hazarda, a se mândri, a se preta, a se sinchisi, a se văita* [4, p.345].

Există însă și verbe care se pot folosi atât la diateza activă, cât și la diateza reflexivă pasivă. Este important de menționat că, de regulă, schimbările de diateză comportă și schimbări de sens, în cazul unor verbe ca: *a găsi – a se găsi, a expune – a se expune, a afla – a se afla, a exprima – a se exprima, a plânge – a se plânge* etc.

În acest sens, este importantă și tranzitivitatea, deoarece unul și același verb la diateza activă poate fi tranzitiv și poate primi un complement/obiect direct (a citi un text), iar la diateza reflexivă impersonală nu mai poate avea acest complement (textul se citește ușor). Acestea sunt verbele ergative, adică acea clasă de verbe, numite și ambitranzitive, deoarece pot fi folosite atât tranzitiv, cât și intransitiv [7, p.30; 4, p. 343].

Diateza impersonală apare frecvent într-un limbaj caracterizat prin reducerea la maximum a mărcilor deictice, un limbaj „atemporal” de tipul celui folosit în rețetele culinare. Construcțiile impersonale de diverse feluri constituie, în acest tip de texte, singura formula de realizare a predicăției; ex.: *se alege linte, se spală, se pune într-o cratiță cu apă rece...* unde predominante sunt pasivele-reflexive [8, p.146].

Preferința pentru exprimarea impersonală/imparțială se observă și la nivel lexical, când se dă preferință unor cuvinte mai noi și unor forme gramaticale specifice. Or, nu totdeauna această intenție este realizată cu succes, lucru dovedit de numeroasele erori și inadvertențe de exprimare, cauzate de necunoașterea specificului formelor diatezei reflexive. Cele mai cunoscute valori ale verbelor reflexive (ruzativul sau cu dativul) sunt următoarele:

reflexiv-obiective: *el se îmbracă, îmi amintesc;*

reflexiv-reciproce: *ne certam des, își dau palme;*

reflexiv-dinamice: *el se ruga de iertare, își închipuia că ne-a convins;*

reflexiv-pasive: *biletele se vând la casă, m-am născut iarna;*

reflexiv-impersonale: *se doarme bine în hamac?, la ei se mănâncă mult;*

reflexiv-eventive: *el s-a îmbolnăvit.* [9].

În limbajul oficial, în relatările jurnaliștilor s-a încetățenit în ultimul timp un lexem, al cărui sens vorbitorii nu-l cunosc prea bine – acesta este verbul „a se expune”, utilizat preponderent cu forma de reflexiv. Cităm contextele respective spicuite din Internet, dar și de la diverse posturi de televiziune: „**Curtea Constituțională s-a expus** asupra sesizării depuse de deputați”; „**Sinodul Bisericii Ortodoxe din Moldova s-a expus** împotriva înăsprii pedepselor”, „Instanța trimite **un dosar despre care CEDO s-a expus**”; „**Judecătoria Buicani s-a expus** astăzi” ș.a.m.d. Sursele care afișează asemenea formulări au codul md., deci sunt din Republica Moldova.

Observăm că în contextele citate apare forma reflexivă a verbului *a expune*, și anume **a se expune**. Consultând un dicționar, aflăm că „a se expune” înseamnă **a se afla în fața unei primejdii, a unei neplăceri sau a pune, a se afla într-o situație periculoasă**. Or, din exemplele citate nicidecum nu reiese că Sinodul Bisericii Ortodoxe sau Curtea Constituțională din Moldova, sau judecătoria, ori CEDO s-ar afla în fața unei primejdii sau într-o situație periculoasă. Atunci de ce apar formulările „curtea s-a expus”, sinodul, CEDO și alte instanțe **s-au expus**?

Greșeala a fost generată de o traducere defectuoasă din limba rusă a expresiilor de tipul: Лидер партии **высказался** о решении Конституционного суда; Конституционный суд **высказался** насчет решения парламента și altele de felul acesta, în care verbul **высказаться** a fost tradus eronat prin **a se expune**. Este de menționat că din știrile de la radio și TV redactate în acest fel, varianta cu *a se expune* a trecut și în alte contexte, în special în limbajul oficial. Astfel, unii declară, de exemplu, că „grupul de lucru încă nu s-a expus în legătură cu tarifele” sau că „ulterior comisia urmează să se expună” ș.a.m.d.

Or, pentru **Высказаться** dicționarele dau următoarele variante de traducere - *a-și spune părerea; a opina, a se pronunța; он высказался și-a spus părerea; высказаться по существу a se pronunța asupra fondului unei probleme; предложить высказаться a invita să ia cuvântul*. Prin urmare, în exemplele ci-

tate mai sus, verbul a se expune trebuie înlocuit cu un lexem potrivit contextului, de exemplu, „Curtea constituțională sau Judecătoria s-a pronunțat în legătură cu...”, „Biserica s-a pronunțat împotriva înăsprii pedepselor”, „Un dosar despre care CEDO și-a spus părerea”. De multe ori pot fi găsite și alte variante de exprimare.

Forma reflexivă – **a se expune** – se utilizează în limba română în contexte specifice, în care, așa cum atestă și dicționarul, este vorba de riscuri, primejdii, neplăceri. Iată câteva exemple spicuite tot din Internet, dar din surse care au codul ro., deci sunt din România. Cităm: „Avertisment negru pentru Franța. **La ce riscuri se expune această țară**, după gravele evenimente recente care au zguduit poporul francez”; „Care sunt **pericolele la care se expune** un manager român în țări exotice”; **Riscuri la care se pot expune tinerii** în mediul online”; „Rusia **se va expune unor sancțiuni suplimentare** dacă nu își va respecta angajamentele”.

Trebuie menționate și celelalte sensuri ale verbului *a expune* (nereflexiv!) Primul este a **prezenta, a reda prin cuvinte, a face cunoscut; a relata; a explica** și aceste sinonime pot fi utilizate cu success în stilul oficial, de exemplu atunci când se vorbește despre Curtea Constituțională, instanța de judecată, Sinod sau Patriarhie.

Alt sens al verbului *a expune* este „a așeza la vedere; a arăta: DEX: (Urmă de determinări introduse prin prep. „la”) A așeza un obiect, un material etc. în așa fel încât să se poată exercita asupra lui o acțiune, o influență etc. De exemplu, „Vinul roșu se degradează atunci când **este expus la lumină**”, „copilul nu trebuie **expus la soare** nici o secundă în toată canicula”. Când este vorba de un obiect, de o marfă etalată la vedere, iarăși apare verbul respectiv - „**Cărțile sunt expuse în vitrine**”, „Tabloul **este expus la galeria de artă** din centru”.

Trebuie avut în vedere și faptul că „pe lângă restricțiile gramaticale și lexicale amintite, între cele două tipuri formale de pasiv există o importantă deosebire stilistică: pasivul cu *a fi* este livresc, iar reflexivul pasiv popular. În limba actuală folosirea pasivului cu *a fi* se extinde în anumite stiluri ale limbii literare, în special în stilul științific și în publicistică” [3, p.204].

În limbajul standard oficial actual atestăm o serie de verbe, de largă circulație, utilizate în mod curent atât la diateza activă, cât și la cea pasiv-reflexivă: *a organiza, a administra, a derula, a demonstra, a evalua, a aprecia, a preconiza*. La diateza activă ele apar în structuri sintactice cu subiect definit de tipul: *Departamentul organizează/derulează/inițiază/preconizează/apreciază/evaluează* etc. În stilul oficial, aceeași informație poate fi redată cu ajutorul formelor de pasiv-reflexiv: *se organizează/se derulează/ se inițiază/ se preconizează* etc.

Unul dintre cele mai des utilizate în ultimul timp este **a derula**, împrumutat din franceză (**dérouter**), penru care DEX-ul dă trei semnificații, de care trebuie să țină cont cei care folosesc verbul respectiv, și anume: **1.** Tranz. A desface, a desfășura, a întinde ceva care a fost rulat. **2.** Tranz. A tăia furnir dintr-un bușean

căruia i se dă o mișcare lentă de învârtire în fața fierăstrăului. 3. Refl. (Despre fapte) A se desfășura.

Este de remarcat că , în special în limbajul jurnalistic, este foarte frecvent utilizat acest verb cu a treia semnificație, care se referă la fapte, evenimente – cea de *a se desfășura* și aici trebuie să remarcăm că este dată anume forma reflexivă, cu sens pasiv. Atunci când verbul este utilizat în relație cu un subiect concret, el apare fără semnul reflexivității (se), iar Internetul ne oferă multiple exemple de acest fel: „Fundația Dignitas a derulat o nouă etapă în proiectul Demnitate prin Cultură”; „BRD a derulat anul trecut *afaceri* de 822 milioane euro”; „Facultatea de Științe ale Educației din cadrul Universității ”Ștefan cel Mare” din Suceava a derulat, pentru al patrulea an consecutiv, *programul educațional* Practica pedagogică – Altfel”; „MedLife a derulat o noua campanie de donare sange”; „Asociația Excelsior a derulat un proiect pentru protejarea pădurii” etc.

Se poate ușor observa că în asemenea cazuri apare în mod obligatoriu și un complement direct, respectându-se modelul sintactic subiect-predicat-complement direct: cineva (de regulă, o instituție, o organizație, o entitate oarecare – a derulat (adică a organizat, a desfășurat) – ceva (un eveniment, o campanie, o etapă, un proiect” ș.a.m.d.

Toate exemplele citate mai sus au în Internet extensiunea **ro.**, care semnalează că textul respectiv a fost scris și publicat în România. În comparație cu acestea, textele cu extensiunea **md.**, deci cele din Republica Moldova, etalează niște mostre de exprimare, ce nu respectă particularitățile lexico-gramaticale ale verbului *a derula*, de ex.: „Călătorie istorică pentru moldoveni. Cum a derulat prima deplasare fără vize în UE” – PRO TV 29 apr 2014. În acest context lipsește subiectul – nu se știe cine „a derulat” deplasarea și, pentru o exprimare clară, verbul trebuia pus la forma reflexivă (aici pasivul-reflexiv), care nu cere prezența unui subiect, deci, ar fi fost corectă varianta: „cum *s-a derulat* (s-a desfășurat, a avut loc) prima deplasare”. Conform ediției academice a Gramaticii limbii române (GALR), „pasivul-reflexiv este preferat în condițiile impersonalizării construcției, fie în cazul unui subiect pasiv neexprimat” [galr ii 3, p.138)

În spațiul informațional – la radio, pe diverse site-uri găsim numeroase cazuri de utilizare incorectă a formelor verbului „a deula”. Într-o emisiune de la Radio Moldova se anunța că „Programul teatrului **va derula** (?) până pe data de 30 aprilie” (corect: se va derula). Aceeași confuzie o atestăm și în informația plasată pe un site oficial: „În cadrul întrunirii, părțile au discutat despre Programul de cooperare dintre Republica Cehă cu Republica Moldova care **va derula** (?) în perioada 2018 – 2023” (tot acolo găsim și o variantă corectă: programul se va desfășura).

În aceste cazuri se utilizează raportul reflexiv-pasiv, când acțiunea o îndeplinește altcineva decât subiectul grammatical – nu „programul teatrului” sau „programul de cooperare” îndeplinește acțiunea, ci un subiect neexprimat.

Avem aici situația atestată de gramatici, care menționează că diateza reflexivă se folosește când este necesar un limbaj sobru și impersonal (în acte publice, documente impersonale etc. [2, p.90].

Există și alte exprimări confuze în contextele spicuite de la Radio Moldova. Putem doar să ghicim ce sens i s-a atribuit verbului „a derula” în următorul exemplu: „În timpul interviului, pe monitoare, **derula** (?) filmul semnării tratatului dintre cele 6 țări fondatoare”. Este evident că s-a produs o confuzie paronimică, aici trebuia utilizat verbul „a rula”, care are și semnificația de „a proiecta un film pe ecran într-o sală de cinematograf.

Se pare că în unele cazuri autorii nu înțeleg sensul verbului „a derula”, deoarece îl folosesc cu totul la întâmplare, de ex.: „Pe data de 19 septembrie **a derulat Campionatul raional la Fotbal** Dubăsari ediția 2016-2017” – www.dubasari.md. Aici verbul „a derula” a fost confundat cu „a demara”, un alt verb generator de erori de exprimare pentru cei care stau prost cu neologismele și, mai ales, cu consultarea dicționarelor.

Cuvântul „a derula”, dar și alte împrumuturi la modă, periclitizează exprimarea și, după cum menționează Adriana Stoichițoiu-Ichim, „din perspectivă normativă, principalele abateri înregistrate sunt formulările ridicole, pretențioase, generate de snobismul lingvistic al autorilor, grefat pe o stăpânire precară a limbii române („*derularea muzicii contemporane*”; „*obturarea pârtiei de schi*”; „*impulsionare derulării agriculturii*”, „*implementarea unui chioșc*” sunt câteva exemple în acest sens)” [10, p. 79].

Frecvența constantă a acestor erori demonstrează că nu este vorba doar de niște „mici accidente”, ci de o greșeală ce apare sistematic în limbajul jurnaliștilor / vorbitorilor din Republica Moldova. Pentru a evita distorsiunile lexico-gramaticale în cazul utilizării verbului „**a (se) derula**”, trebuie să se țină cont de faptul că în contextele în care este vorba despre *acțiuni, programe, concursuri, proiecte, etape* etc., toate acestea „**se derulează**” (nu derulează!), iar verbul respectiv trebuie să poată fi înlocuit în mod firesc cu sinonimul său – „**se desfășoară**”.

Diateza pasivă cu pronumele reflexive se apare în toate aspectele limbii, dar este preferată în limba vorbită populară și familiară. Ea are un oarecare grad de ambiguitate datorat nu atât neexprimării curente a complementului de agent, cât posibilității confundării diatezei pasive cu alte diateze [11, p.159]. După cum se poate observa, confuziile au loc mai des în cazul utilizării unor neologisme, ale căror sens și particularități gramaticale nu sunt încă bine cunoscute.

Printre erorile de exprimare, generate de confundarea diatezelor, se numără și alte reflexive, care figurează în *Ghidul de exprimare corectă*, afișat de dex.online, unde se precizează următoarele: „Formele impersonale cu aspect reflexiv ale lui *a merita* și *a exista* au apărut, probabil, prin contaminare cu construcțiile similare de tipul *nu se obișnuiește*, *nu se justifică*, *nu se face/cade*, dar ele nu au nicio justifica-

re”, se arată în sursa citată. Prin urmare, este necesar să fie evitate cu grijă expresiile incorecte de tipul „nu se merită să plecăm acum” sau „așa ceva nu se există”.

Drept concluzie, vom cita opinia reputatei lingviste Mioara Avram, care pleada totdeauna în favoarea corectitudinii exprimării în limba română „Nestăpânirea celor două diateze (activă și pasivă – I.C.) – cu construcțiile lor specifice și cu transformarea nominativului subiect în acuzativcomplement direct – are urmări și asupra nivelului elementar de corectitudine a exprimării, ducând la confuzii între subiect și complementul direct, reflectate în dezacorduri și în folosirea greșită a prepoziției *pe* [3, p. 205].

Pentru spațiul basarabean, este important să se țină cont și de influența limbii ruse, în care verbele reflexive sunt foarte activ utilizate, inclusiv cu sens pasiv, și aceste construcții sunt de multe ori calchiate, generând exprimări greșite de tipul „nu se primește desenul”, „el se stăruie să învețe bine” etc. [12, p.86].

Referințe bibliografice

1. Saramandu Mihaela, Diateza reflexivă. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A5401/pdf>
2. Coteanu Ion, Gramatică, stilistică, compoziție. București: Editura Științifică, 1990.
3. Avram Mioara, Gramatica pentru toți. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Humanitas, 1997.
4. Gramatica limbii române (GALR). Vol. 1: Cuvântul. București: Editura Academiei Române, 2008.
5. Leah Claudia, Complexitatea diatezei în limba română http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari6/06%20-%20Leah.pdf
6. Cenac Oana Magdalena, Există sau nu diateză reflexivă în limba română? www.uab.ro/reviste_recunoscute/...2006/44_cenac.doc
7. Dragomirescu Adina, Ergativitatea: tipologie, sintaxă, semantică. București: Editura Universității din București, 2010.
8. Gramatica limbii române (GALR). Vol 2: Enunțul. București: Editura Academiei Române, 2008.
9. Harhăță Bogdan, Despre o teorie a diatezei în limba română http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2002-2003_20.pdf
10. Stoichițoiu-Ichim Adriana, Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate. București: BIC ALL, 2007.
11. Dănilă Elena, Probleme de gramatică a limbii române. București: Editura Academiei Române, 2011.
12. Condrea Irina, E Timpul să vorbim corect. Chișinău: Prut Internațional, 2014.

FONETISME HIPERCORECTE ÎN MASS-MEDIA

Larisa GURĂU

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Nu este o descoperire faptul că limba română vorbită la televizor sau la radio este sub nivelul normei academice. Se remarcă însă, destul de evident în ultimul timp, o preocupare de a prezenta știrile și informațiile într-o formă corectă din punct de vedere lingvistic, o conștientizare a existenței unor norme. Teamă de a nu greși, tendințele de a manifesta o bună cunoaștere a limbii române literare, pe de o parte, neștiința, neatenția, graba, pe de altă parte, conduc spre hipercorectitudine, fenomen frecvent în limbajul audiovizual – o greșeală datorată preocupării exagerate a vorbitorului de a se exprima corect. Un cuvânt, o formă, o construcție hipercorectă este, de fapt, una greșită.

Cuvinte-cheie: fonetism, hipercorectitudine, fenomen lingvistic, greșeală, normă literară, abatere lingvistică.

Abstract: It is not a novelty that the Romanian language spoken on TV or radio is below the academic norm. However, both the concern to present news and information in a correct linguistic form and the awareness of the norm existence are quite obvious. Fear of mistaking, the tendencies to possess a good knowledge of Romanian literary language, on the one hand, ignorance, perfunctoriness, rush, on the other hand, lead to hypercorrection, a frequent phenomenon in the audiovisual language – a mistake due to the exaggerated preoccupation of the speaker to express himself correctly. A hypercorrect word, from on construction is, in fact, a wrong one.

Keywords: phonetic phenomenon, hypercorrection, error, literary norm, linguistic deviation.

Pretutindeni în lume televiziunea ocupă prim-planul scenei de informare. Pentru că ea face actualitate. Totul se decide prin intermediul mass-mediei. Societatea e tot mai informatizată, „mediologizată“. Contactul la distanță a accelerat evoluția comunităților. O televiziune e cea mai reprezentativă a fi chestionată pentru aflarea stării profunde a unei societăți. În cele din urmă, televiziunea și, în genere, mass-media a devenit mediul nostru de existență. Și în acest mediu jurnaliștilor le-a revenit rolul cel mai dificil de a prezenta corect, imparțial și echitabil informații telespectatorilor. Corect presupune și respectarea normelor limbii române literare. Norma literară stabilește regulile de exprimare corectă, cultivată, îngrijită, într-o anumită etapă din evoluția limbii. Pentru noi, limba română reprezintă factorul cel mai important al identității naționale și partea bună a societății contemporane este profund sensibilizată de *erorile lingvistice*, de problema cultivării limbii.

Importanța cultivării limbii a crescut datorită ritmului rapid de generalizare a limbii literare și a înmulțirii formelor de manifestare a aspectului său verbal, care impun realizarea unității ei și în domeniul pronunției corecte. Fenomenul

este intens mediatizat, grație efortului depus de lingviști notorii din România și din Republica Moldova. Specialiștii sunt îngrijorați de rapida depreciere a limbii române în mass-media, inventariază și analizează aspectele morfologice, sintactice, lexicale și semantice.

Pe de altă parte, nu putem însă trece cu vederea și faptul că se remarcă, destul de evident în ultimul timp, o preocupare de a prezenta știrile și informațiile într-o formă corectă din punct de vedere lingvistic, o conștientizare a existenței unor norme. Teama de a nu greși, tendințele de a manifesta o bună cunoaștere a limbii române literare, pe de o parte, neștiința, neatenția, graba, pe de altă parte, conduc spre hipercorectitudine, fenomen frecvent în limbajul audiovizual – o greșeală datorată preocupării exagerate a vorbitorului de a se exprima corect. Un cuvânt, o formă, o construcție hipercorectă este, de fapt, una greșită. De la termenul *corectitudine*, prin adăugarea elementului de compunere savantă *hiper-*, s-a format cuvântul *hipercorectitudine*, care nu înseamnă corectitudine dusă la extrem, ci, paradoxal, se definește drept *abatere lingvistică*, în ciuda faptului că hiper- înseamnă peste, în exces, excesiv de..., iar corect: care se conformează normelor, regulilor lingvistice în vigoare [2, p.170]. Hipercorectitudinea este o greșeală comisă din grija de a evita altă greșeală, dintr-o exagerată precauție a vorbitorilor de a respecta norma limbii literare, o abatere lingvistică de tip special datorată maximului efort al vorbitorului de a se exprima cât mai bine, cât mai elevat.

Principalele cauze care conduc la apariția hipercorectitudinii sunt: necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a normelor limbii, analogia, confuzia lingvistică. Datorită bunei intenții de a evita o exprimare considerată neliterară, vorbitorul se conformează uneori mecanic regulilor limbii (din alte contexte), ajungând astfel să evite o eroare lingvistică, dar să comită alta.

Hipercorectitudinea este o abatere ce atinge, direct sau indirect, toate nivelurile lingvistice: fonetică, ortografie, lexic [4, p.74]. Studiul nostru își propune să scoată în evidență anumite cazuri de hipercorectitudine la nivel fonetic, auzite la prezentatorii diverselor emisiuni și la reporterii TV. Înregistrările faptelor de limbă s-au făcut pe parcursul anilor 2016 – 2017. S-au avut în vedere, în special, emisiunile posturilor Moldova1, Publica, Jurnal TV, Prime TV, Accent TV. Am constatat numeroase cazuri de abateri hipercorecte, pe care le-am generalizat mai jos. Specificăm că exemplele depistate sunt mult mai numeroase, ele încadrându-se în următoarele categorii:

Este vorba, în primul rând, de pronunțarea formelor verbale *ești, este, eram, erai, era, erați, erau* și a formelor pronominale *eu, el, ea, ei, ele* fie cu *e* deschis, fie cu *i* inițial apăsat, situații în care pronunțarea trebuie să fie cu *i* scurt. Norma literară impune ca formele verbului *a fi* și formele pronumelui personal să fie pronunțate preiotat. La posturile TV urmărite au fost înregistrate numeroase cazuri de pronunțare a acestor forme cu *e* închis.

Pe de altă parte, cuvintele neologice scrise cu *e* inițial nu se pronunță preiotat. Rodica Zafiu, Tatiana Slama-Cazacu, Valeria Guțu Romalo și alții au vorbit despre această problemă lingvistică pe care o au prezentatorii noștri și nu doar ei, afirmând că ar fi vorba de o influență slavă asupra pronunției basarabene. Ambiguitatea fonică a literei *e* este principala cauză a acestor hipercorectitudini. Asocierea literei *e* cu diftongul *ie* ste rezultatul unei reguli ortografice în care principiul etimologic tradițional a prevalat asupra celui fonologic [3, p.216].

Am înregistrat și pentru acest caz exemple: *(I)europa (i)economie, (i)evoluție, (i)eficient*, ș.a. Unii crainici modifică însă pronunțarea lui *e* după cum consideră ei că ar fi corect, fie ca *iot*, fie ca *ă* „în sensul că aplică deprinderi fonetice de la cuvinte mai vechi cunoscute de ei” [1, p.35] pentru cuvinte precum: *(i)/(ă)epocă (i)/(ă)exploatare, (i)ăchilibru*.

Ideea falsă că în neologisme s-ar scrie numai *e* – născută din generalizarea și absolutizarea situației care este doar cea mai frecventă, dar nu unica – duce la manifestări de hipercorectitudine: *atribue, constitue, proect, revizuesc* [1, p.19].

În același context, menționăm și tendința de hipercorectitudine a unor jurnaliști de a face uz de forme verbale într-o variantă neacceptată de normele morfologice și ortoepice ale limbii române. Este vorba despre verbele de conjugarea a II-a cărora li se atribuie o formă incorectă la conjugare. Astfel că, la pers. a II-a sing., conjunctiv, unii crainici preferă să spună *să iai*, în loc de *să iei, să preiai*, în loc de *să preiei* și *să vrei*, în loc de varianta corectă *să vrei*. Așadar, pronunțarea incorectă a acestor verbe, în paradigma cărora *ia* alternează cu *iei*, și nu cu *iai*, demonstrează fie necunoașterea regulilor gramaticale elementare, fie particularități regionale, fie încercarea nereușită de a fi mai corecți.

O problemă deranjantă este rostirea consoanei *l*. Probabil, din încercarea de a evita influența slavă, jurnaliștii noștri cad într-o altă extremă și aproape în fiecare cuvânt ce-l conține pe *l* comit aceeași greșeală ortoepică. Atâta timp cât o asemenea rostire va da rezonanței lui *l* un timbru străin limbii române, nu vom putea vorbi de nicio formă de originalitate. Iată câteva dintre exemplele în care *l* apare denaturat: *boaliă, muliți, miliioane, să divulige, Molidova, Filiat* etc.

La fel de alarmantă este rostirea lui *j* și *ș*, deoarece sunt dese cazurile de articulare greșită a acestora. „Câteodată vârful limbii se apropie de palatul tare, făcând constricția canalului vorbitor, nu chiar în spatele alveolelor incisivilor superiori, ci puțin spre partea posterioară a palatului, lăsând aerul să scape lateral în timpul emisiei. Altădată, vârful limbii se întoarce, în timp ce face constricția, spre interiorul cavității bucale, dând consoanei *ț* o rezonanță sonoră străină” [5, p. 136]. Așa se întâmplă că, în timpul unei constricții imperfecte, după *ș* și *j* apare un *i* care denaturează vorbirea clară și frumoasă. În prezent, se înregistrează tot mai des astfel de cazuri de hipercorectitudine fonetică. La JurnalTV, cuvintele de felul *jiiale, șiase, jiurnal, jiudecată* și *șiapte* sunt în vârful piramidei (lângă

pronunțarea cu *ă* în loc de *e*, evident). Această articulare neromânească ar trebui să dispară din rostirea unor crainici, ultimii convingându-se că, renunțând la ea, exprimarea lor nu va pierde nici claritatea, nici expresivitatea. Precizia nu scade, întrucât consoanele sunt anunțate încă în timpul articulării lor, iar prin varietatea rostirii se obține un plus de colorație sonoră.

Alte fonetisme hipercorecte întâlnim în cazul consoanelor *s/z*. Chiar dacă la pronunțare buzele și limba iau pozițiile ca pentru *z*, totuși consoana *s* se pronunță foarte greu și orice deviere, oricât de mică ar fi, îi poate schimba timbrul, rezultând o confuzie de exprimare. Iată câteva exemple ce ilustrează rostirea defectuoasă a fricativei: *cozmos*, *trăznet*, *izlam* etc., cu mențiunea că înainte de sonante se scrie și se pronunță *s* nu *z*, după cum o fac unii prezentatori și reporteri tv. Astfel, ținând cont de regulă, trebuie să se rostească *cosmos*, *trăsnet*, *islam*. Bine ar fi să se evite, să se corecteze formele hipercorecte ale lui *z* urmat de sonante, de felul: *furnisor*, *simposion*, *vitesă* etc. și să se pronunțe *furnizor*, *simpozion*, *viteză*. Se mai rostește *ovăs* în loc de *ovăz*, *saharat* în loc de *zaharat*. În unele situații, *s* este pronunțat ca *ș*, (iarăși o articulare defectuoasă) precum: *ștejar*, *ștofă*, *ștafie* în loc de *stejar*, *stofă*, *stafie*. Mioara Avram [1, p.70] consideră că variantele de pronunțare cu *ș* în loc de *s* sunt rezultatul hipercorectitudinii, datorându-se aplicării greșite a unei reguli de pronunțare valabile în anumite cuvinte de origine germană.

Una dintre gravele erori de exprimare ale prezentatorilor și reporterilor tv este rostirea imperfectă a lui *x*. Această consoană nu notează totdeauna grupul *cs*, considerat „corespondentul ei direct“ [1, p. 38], ci uneori notează grupul de consoane *gz*. De aceea se atrage în mod special atenția asupra unor cuvinte, precum: *exact*, *execuție*, *examen*, *exercițiu*, care trebuie rostite cu *gz*. Dar unii reporteri/prezentatori, influențați fiind de scriere, pronunță astfel de cuvinte greșit, cu *cs*, de felul *ecsamen*, *ecsecuție*, *ecsercițiu* etc. În schimb, în alte situații, acolo unde ar trebui să fie pronunțată surd, consoana *x* se „bucură“ de o sonoritate ex(cs)cesivă!, de exemplu: *paradogzal*, *își egzpune* ș.a. Regula prevede ca înaintea unei consoane surde, grupul *c+s* își păstrează surditatea. Când însă surda este un *č*, foarte mulți rostesc un *ș* palatal în loc de *s*. Forme ca *ecșcelentă*, *deșcentralizare*, *dișciplină*, *fașcism* sunt aproape generale pe piața media. Majoritatea le rostesc așa, nefiind conștienți că intenția lor de a se exprima corect ajunge în extrema altei greșeli. Un alt aspect în rostirea lui *x* ține de înlocuirea acesteia cu *s*. Dintr-o tendință de hipercorectitudine, prefixul *esc-* este deseori confundat cu *ex-*, de unde apar și greșelile în articulare. Astfel, am înregistrat la PrimeTV cuvântul *excortă*, în loc de *escortă*, la Moldova 1 forma *excroc* în locul lui *escroc*, iar la Publika *se exchiva* în loc de *se eschiva*. Șirul unor astfel de exemple ar putea continua.

În concluzie, ținem să menționăm faptul că jurnaliștii, prezentatorii și reporterii tv fac parte din categoria vorbitorilor instruiți și intenția lor este, de fapt, una

nobilă – de a se exprima frumos, fluent și corect. Le recomandăm să manifeste mai multă atenție și să evite cazurile de pronunții hipercorecte, să conștientizeze că libertatea lor de exprimare nu este nelimitată, fiind reglementată de normele limbii române literare. Or, norma academică solicită respectarea cu strictețe a regulilor de exprimare corectă, cultivată, îngrijită.

Referințe bibliografice

1. AVRAM, M. Ortografie pentru toți..București, Editura Academiei Române, 1990
2. DOBRIDOR, Gh. C. Dicționar de termeni lingvistici. București, Editura Teora, 1998
3. GUȚU ROMALO, V. Corectitudine și greșeală. Limba română de azi. București, Editura Humanitas, 2000, p.216
4. SPORIȘ, V. Hipercorectitudinea în limba română. Târgu Mureș, Studia UPM Philologia, 2011
5. VRABIE, E., RUSU, Gr. Artă de a vorbi frumos și convingător. Chișinău, Tipcim, 1998
6. ZAFIU, R. Păcatele limbii: culoare înșelătoare / România literară, nr.17, 2009

ANALOGIA – SURSĂ DE GREȘELI ÎN LIMBĂ

Dumitru DRAICA

Universitatea din Oradea, România

Rezumat. În comunicarea cotidiană orală și scrisă întâlnim o serie de greșeli, de abateri de la uzul limbii literare, care ajung să se răspândească în rândul vorbitorilor. Limba română, deși este într-o continuă schimbare, instabilitate, trebuie să mențină un echilibru între vechi și nou, trebuie să răspundă tuturor necesităților vorbitorilor ei. Analogia este una dintre multitudinea abaterilor de la normele gramaticale, este un fenomen ce constă în modificarea formei inițiale a unui cuvânt sub influența altui cuvânt. În limbă apar frecvent influențe reciproce între cuvinte și pentru că o limbă o influențează pe alta, ducând la transformări ale cuvintelor. Inovațiile care apar în limbă, în anumite momente ale evoluției ei, trebuie utilizate cu maximă atenție pentru a păstra un echilibru între tradiție și inovație, limba rămânând un tezaur prețios pentru toți vorbitorii ei.

Cuvinte-cheie: limbă literară, analogie, comunicare orală-scrisă, norme gramaticale, abatere, comunitate lingvistică

Abstract. In oral and written daily communication we encounter a series of mistakes, of deviations from the use of the literary language, which are spreading among the speakers. While the Romanian language is in constant change, instability, it must

maintain a balance between the old and the new, must respond to all the needs of its speakers. Analogy is one of the multitude of deviations from grammatical norms, it is a phenomenon that involves changing the initial form of a word under the influence of another word. In language, mutual influences occur between words, and one language influences one another, leading to the transformation of words. Innovations that appear in the language at certain moments of its evolution must be used with the utmost care to maintain a balance between tradition and innovation, while language remains a precious treasure for all its speakers.

Keywords: Literary language, analogy, oral-written communication, grammatical rules, deviation, linguistic community

În limba română actuală, în comunicarea cotidiană orală și scrisă, se manifestă o serie de greșeli, folosirea limbii este susceptibilă de încălcarea unor norme și reguli gramaticale. Limba noastră continuă să se dezvolte încontinuu, ea trebuie să răspundă în orice moment nevoilor vorbitorilor ei, în activitatea de zi cu zi, îndeplinindu-și, în acest mod, principala funcție, aceea de comunicare (comunicativă) între membrii unei comunități lingvistice. Posibilitățile limbii române sunt numeroase, problemele ei în comunicarea orală și scrisă îi interesează pe toți indivizii, iar rezolvarea acestor probleme depinde de reprezentanții tuturor categoriilor sociale. O limbă vie este în permanentă transformare, într-o instabilitate continuă și totuși se păstrează un anumit echilibru, prin natura lucrurilor. Atâta timp cât o limbă „trăiește” datorită vorbitorilor ei, „crizele” ei sunt inevitabile și se încheie dacă ea are rezistența necesară, perfecționându-și și îmbogățindu-și mijloacele de expresie. Este necesar, de aceea, ca vorbitorii, în marea lor majoritate, indiferent de pregătire, mediu social, nivel de trai... să-și însușească și să respecte normele gramaticale ale limbii, pentru a-i asigura în orice moment corectitudine, stabilitate, unitate.

Însă în procesul comunicării se manifestă, chiar dacă în număr redus, o serie de greșeli, de abateri de la uzul consacrat al limbii, de la normele ei în vigoare, termenul greșeală fiind definit ca „o perturbare, un zgomot cu punct de plecare la emițător (nu survenit pe canalul transmiterii) și care împiedică înțelegerea mesajului, total sau parțial. Există situații când e interpretat greșit un mesaj corect.” [1, p. 32-33]

Cele mai multe dintre abaterile din limbă ajung să se răspândească și să se generalizeze prin acordul tacit al celor mai mulți dintre vorbitori; abaterile pot fi clasificate și evaluate în funcție de frecvență, natura cauzei ce le provoacă, codul utilizat, integrarea în sistemul limbii...

Ele sunt provocate, cel mai adesea, de *cunoașterea insuficientă a limbii* (aici trebuie să-i amintim pe vorbitorii străini care provoacă numeroase greșeli în scriere și vorbire, necunoscând suficient unele reguli ortografice și ortoepice, dar nu trebuie omiși nici unii dintre vorbitorii români), de *comoditatea vorbitorilor* (cei

care în anumite momente, din motive diferite, preferă să comunice fără să acorde prea mare atenție corectitudinii celor spuse sau scrise, dând naștere unor greșeli de limbă) și de *analogie*, o formă de raționament prin care, pe baza unor trăsături comune a două noțiuni, obiecte, fenomene, situații, stabilim asemănările lor și în privința altor note.

Analogia este considerată, din punct de vedere lingvistic, „fenomenul care constă în modificarea formei sau uneori a sensului unui cuvânt sub influența alteia dintre formele sale sau sub influența altui cuvânt” (lat. *analogia*, fr. *analogie*). [2, p. 38]. În realitate, termenul fost împrumutat de gramaticii latini de la cei greci, pentru a denumi tendința de stabilire a unor concordanțe între gând și expresie, în opoziție cu o tendință contrară, numită *anomalie*, o aberație în limbă, o formă neregulată a unor construcții, „ceea ce se abate de la normă, de la regula obișnuită.” [2, p. 42]. Gramaticienii *analogiști* susțineau că *analogia* trebuie să elucideze multe probleme și că *analogismul* este un curent important în gramatică, în vreme ce *anomaliștii* încercau să scoată în evidență cazurile de asimetrie dintre formă și noțiune, dintre gândire și expresie. Și gramaticienii latini și cei greci considerau că trebuie urmată, fie *analogia*, ca flexiune apropiată în cazul unor cuvinte asemănătoare, fie *anomalie*, o inexactitate flexionară apărută în limbă datorită obișnuinței.

De fapt, orice *analogie* are un punct de plecare fals, deoarece se schimbă o situație tradițională, o normă ce corespunde așteptărilor vorbitorilor vizavi de etimonul latin al unuia sau altuia dintre cuvintele românești. În gramatică, în cazul formelor gramaticale, *analogia* este factorul principal și chiar unic al schimbărilor de orice natură, ea fiind în strânsă dependență cu psihicul vorbitorilor, cu modul în care aceștia își imaginează raportul dintre noțiuni și diverse categorii gramaticale. În același timp, *analogia* reprezintă un tip de raționament inductiv, incomplet, în care se ajunge la un enunț derivat din altul, pornindu-se de la niște asemănări parțiale până la unele totale, între două noțiuni, fenomene, obiecte...

În lingvistică, *analogia* este privită ca un fel de asimilare sau substituie la distanță, apărută din tendința de simplificare, simetrie, ea determină orice modificare a formei și sensului cuvintelor.

Analogia încalcă, de obicei, o normă sau strică o regulă, dar când este consacrată de uz acționează ca un factor de evoluție și progres, abaterile analogice care se impun în limbă reprezentând un important mijloc de inovație în multe compartimente ale limbii: fonetică, morfologie, sintaxă. Unitățile lexicale care reprezintă punctul de plecare în procesul analogic se numesc *modele analogice*, la baza lor stând similitudinea *structurii* a două obiecte, fenomene, procese, dar și posibilitatea transferului însușirilor unuia asupra celuilalt. Analogia poate fi *noțională* sau *formală*, în funcție de modul în care afectează latura materială sau sensul cuvântului și *nivelatoare* sau *creatoare* morfologică ori lexicală, când are drept rezultat forme gramaticale noi sau chiar noi cuvinte.

Vom urmări câteva manifestări ale analogiei în diverse nivele ale limbii, în fonetică:

- lat. *aqua*, -*ae* ar fi trebuit să devină *ace*, dar a fost restabilită, prin analogie, consoana *p*, ajungându-se la forma *apa*, -*e*;
- *eu pus* (*u*), pers. I sg., s-a transformat în *pusei*, prin analogia cu formele de pers. II-III sg.: *puseși*, *puse* și *lăsași*, *lăsași*, *lăsași*...
- *n* urmat de *s*, în cuvintele românești, este eliminat: *densus* – *des*, *mensa* – *masă*...
- numeralul *șapte* are un -*e* final așteptat, căci provine din lat. *septem*;
- numeralul *șase*, în schimb, nu ar fi trebuit să aibă tor -*e* final, căci el provine din lat. *sex*, dar îl primește prin analogie, cu numeralul *șapte*;
- grupul lat. - *ct* a devenit - *pt*: *lactem* – *lapte*, *octo* – *opt*, *factum* – *fapt*...;
- întâlnim și fenomenul contrar: *sectembrie*, în loc de *septembrie*, prin analogie cu *octombrie* (unde -*ct* nu mai devine -*pt*);
- *e* devine -*i*: *trimete* – *trimite*, *a* devine -*e*: *eram* – *eream*, sub influența lui *ceream*, *făceam*..., iar *ă* devine *e*: *plajă* – *plaje*, *birjărești* – *birje-rești*...
- în cazul accentului: toate zilele săptămânii au accentul pe prima silabă: *miercuri*, *vineri*, *sâmbătă*;
- în schimb, *duminică* este accentuat greșit pe prima silabă, prin analogie cu celelalte zile, el este corect accentuat pe antepenultima silabă - *dumi-nică*;
- pronunțările mai vechi: *stabil*, *umil*... s-au transformat în *stabil*, *umil*..., sub influența unor adjective: *agil*, *docil*, *mobil*...;
- puțini sunt vorbitorii care pronunță: *directori*, *inspectori*..., prin analogie cu *învățători*, *lucrători*...

Și în morfologie, *analogia* este prezentă în multe situații:

- aici, *analogia* este cu atât mai frecventă, cu cât un cuvânt are o situație mai izolată în sistemul limbii: *mân(u)*, din lat. *manus*, a devenit *mână*, ca și *sor(u)* – *soră*, *nor(u)* – *noră*...
- subst. *mânușă* este pronunțat și *mânușă* datorită analogiei cu subst. *mână*...
- în cazul subst. *imagină* – *image* – *imagini*, forma cu -*ă* se datorează analogiei cu *margină* – *margină* – *margini*...
- verbul *a face*, cu forma învechită *feci(u)*, devine *fac*, la ind. prez., după modelul *rac-raci*, *sac-saci*, *mac-maci*...
- la ind. perf. simplu, devine *făcui*, prin analogie cu formele: *bătui*, *crezui*, *dădui*, *trecui*, *stătui*, *văzui*...

- unele verbe de conjug. II, care sunt mai puține în limbă, prezintă forme analogice cu cele de conjug. III: *a avea, a bea, a dura, a părea, a plăcea, a se complăcea, a putea, a scădea, a șede*... (vom *scade* prețurile, dorința de *a pare* ce nu ești, ideea de *a place*...);
- ind. prez., pers. I sg. de la verbul *a continua*, a fost eu *continuu* (după DOOM 2), a redevenit în prezent *continui*, omonimie cu pers. II sg., tot *continui*, datorită și analogiei cu *atribui, contribui*...
- de la verbul *a da*, avem participiul *dădut*, care se explică prin analogie cu alte participii: *stătut, făcut, tăcut, văzut*...
- adverbul *îndeajuns* este o variantă a lui *de-ajuns*, el funcționând ca adjectiv prin analogie cu sinonimul *îndestul* și sub influența lui *destul*...

În sintaxă:

- acordul atr. adj. – atr. adj. al unui subst. în G – D sg. – tinde să nu se mai realizeze și în caz, ci numai în gen și număr: în mijlocul sălii *acoperită* cu..., imaginea unei vieți *povestită* de..., sărbătoarea cărții *descrisă* de...
- schimbarea topicii normale a cuvintelor în unele construcții, de tipul: *Noastre stilouri* sunt pe masă, prin analogie cu lb. fr.: *Nos stylos* sont sur la table...

Limba română literară contemporană trebuie să rămână o realitate îmbucurătoare prin toți vorbitorii ei, ea se cere respectată oriunde și oricând, tradiția și inovațiile trebuie să fie prezente mereu în limbă, prin limbă, care este tezaurul strămoșesc cel mai de preț, ținem legătura cu cei care au fost și cei care vor veni; toți cei care vorbesc, scriu și gândesc românește au datoria să transmită acest dar multiseclar mai bogat, mai nuanțat, mai expresiv.

Referințe bibliografice

1. CRISTEA, Teodora, Relațiile dintre tipologia greșelilor și prevenirea lor, în: *Limbile moderne în școală*, 1972, vol. I, pp. 32-33.
2. Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 38 și 42.
3. DIMITRESCU, Florica, *Drumul neîntrerupt al limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2002.
4. DRAICA, Dumitru, *Limba română literară. Unitate în diversitate*, Tg. Mureș, Editura Arhipelag XXI, 2016.
5. SLAMA-CAZACU, Tatiana, Corpusuri de achiziție, corpusuri aberante și sisteme ierarhice de erori în diverse situații contrastive, în: *SCL*, 1973, XXV, nr. 2, pp. 155-169.

TEXTUL ȘTIINȚIFIC CU TEMATICĂ SPORTIVĂ: CORECTITUDINE ȘI GREȘEALĂ

Aliona LUCA

Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Rezumat. Valoarea textelor științifice este determinată atât de modul în care sunt valorificate competențele profesionale ale autorilor, de structurarea logică a conținutului, de argumentarea riguroasă, de formularea unor concluzii adecvate, cât și de aspectul lor lingvistic, de redactarea stilistică și gramaticală a materialului expus. Lucrarea constituie o analiză a unor erori gramaticale și stilistice, selectate din textele științifice și metodico-științifice ale tinerilor cercetători (articole, lucrări metodice, teze de doctorat), pe care le-am înregistrat ca rezultat al activității de redactare a revistelor de specialitate și a culegerilor de materiale ale congreselor și conferințelor organizate în cadrul Universității de Stat de Educație Fizică și Sport. Au fost propuse, de asemenea, variantele corecte ale expresiilor și enunțurilor analizate.

Cuvinte-cheie: text științific, aspect lingvistic, termeni sportivi, erori gramaticale, greșeli de stil, corectitudine.

Abstract. The value of scientific texts is determined both by the way in which the professional competences of the authors are developed, the logical structuring of the content, the rigorous argumentation, the formulation of some appropriate conclusions and their linguistic aspect, the stylistic and grammatical editing of the related material. The paper is an analysis of grammatical and style mistakes from the scientific and methodical-scientific texts of the young researches (scientific articles, guidebooks, dissertations), that we recorded them as a result of editing activity of professional journals and selections of congresses and conferences materials organized in The State University of Physical Education and Sport as well as the correct versions of expressions and analyzed statements.

Keywords: scientific text, linguistic aspect, sports terms, grammatical and style mistakes, correctness.

Activitatea științifică, parte importantă a muncii cadrelor didactice universitare, le solicită acestora o bună pregătire profesională, profunde cunoștințe teoretice și aplicative, capacități de analiză și sinteză a materialului bibliografic și faptic etc. Valoarea textelor științifice este determinată de modul în care aceste capacități sunt materializate, de structurarea logică a conținutului, de argumentarea riguroasă, de formularea unor concluzii adecvate.

Esența stilului de muncă al unui intelectual constă în studiul individual sistematic, reprezentat de lectură, la care se adaugă „refuzul superficialității și al improvizăției, urmărirea cu rigoare a unui scop, pasiunea cunoașterii, selecția celor mai adecvate instrumente de informare” [1, p. 208]. În acest proces continuu de perfecționare profesională, cercetătorii și, în mod deosebit, cadrele didactice universitare se află într-o permanentă căutare: „A citi, a reciti, a scrie, a rescrie, a

gândi, a analiza, a sintetiza, a întreba, a căuta răspunsuri, a te îndoi sunt fațete ale unei activități intelectuale” [1, p. 207].

Aspectul lingvistic al lucrărilor științifice, corectitudinea expunerii, utilizarea limbii literare constituie criterii foarte importante, care asigură calitatea acestora. Limba literară este „un etalon, un model de exprimare normat și corect (...), varianta cea mai îngrijită și corectă sub toate aspectele: fonetic, morfologic, lexical, sintactic și stilistic” [2, p. 181].

Se știe că stilul textelor științifice are trăsături distincte, acestea fiind analizate într-un șir de lucrări de specialitate semnate de lingviști consacrați, precum: Iorgu Iordan, Dumitru Irimia, Ion Coteanu ș.a. Printre caracteristicile principale ale stilului textului științific lingviștii [2,3,4,5,6] menționează folosirea limbajului terminologic, denotativ; lipsa figurilor de stil; realizarea exclusivă a funcției referențiale; respectarea normelor limbii literare și a calităților stilului (claritatea, precizia, concizia); obiectivitatea, coerența, folosirea pluralului autorului; utilizarea citatului ca punct de plecare într-o argumentare; structura logică a propozițiilor și a frazelor etc. În această ordine de idei, lingvistul german L.Hoffmann remarcă: „Terminologia, care mereu este considerată un obstacol pentru înțelegerea textelor științifice, se supune, înainte de toate, unor reguli de formare a cuvintelor din sistemul limbii și se bazează pe sistemele existente de noțiuni. Structurile sintactice sunt mai complexe doar parțial, dacă n-am lua în calcul textele ce aparțin unor științe sociale. (Analiza statistică a demonstrat că în textul științific predomină propozițiile simple dezvoltate și cele subordonate „obișnuite”; un grad de complexitate mai înalt se observă în enunțurile nominative, care, deseori, sunt corespondente ale unor termeni-sintagme; o oarecare extindere a grupurilor complementare se observă în enunțurile verbale). Structura textului corespunde, de obicei, unei scheme clare, care, în plus, este expusă succint fie la începutul, fie la sfârșitul textului” (*trad.n.*) [7, p.8-9].

Astfel, elaborarea textului științific trebuie să se supună anumitor rigori, iar grija pentru corectitudinea expunerii rezultatelor propriilor investigații trebuie să constituie o preocupare permanentă a autorilor, mai cu seamă a celor aflați la începutul parcursului lor științific.

Lucrarea de față constituie o analiză succintă a unor erori gramaticale și stilistice, selectate din textele științifice și metodico-științifice ale tinerilor cercetători (articole, lucrări metodice, teze de doctorat), pe care le-am înregistrat în urma activității de redactare a revistelor de specialitate și a culegerilor de materiale ale congreselor și conferințelor organizate în cadrul Universității de Stat de Educație Fizică și Sport. Menționăm că o parte dintre erorile excerptate din textele științifice se întâlnesc și în uzul general și au mai fost semnalate în lucrările de cultivare a vorbirii (articole, tablete, emisiuni radio și TV) ale unor distinși lingviști din România și din Republica Moldova, unele chiar în ediții foarte recente [8-16 ș.a.]

Cauzele acestor greșeli sunt variate. Potrivit lingvistei V.Guțu-Romalo, „greșeala de limbă poate fi provocată de cunoașterea insuficientă a unei limbi, de comoditatea vorbitorilor și de analogie” [8, p. 22]. Iar Th.Hristea, referindu-se la sursele care generează greșelile de limbă, pune pe primul loc necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a normelor gramaticale și superficialitatea vorbitorilor [9, p. 187].

Una dintre greșelile frecvente comise de autorii de texte științifice constă în scrierea cu cratimă a unităților lexicale formate prin afixare (în special cu ajutorul prefixelor și al prefixoidelor). Iată un exemplu: *În eforturile mixte, cum ar fi jocurile sportive, se vor aplica următoarele tipuri de refacere: neuro-psihică, neuromusculară, cardio-respiratorie și metabolică*. E suficient să consultăm Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, pentru a ne convinge că lexemele respective se scriu împreună. Prin urmare, ele trebuie ortografiate în felul următor: (refacere) *neuropsihică, neuromusculară, cardiorespiratorie*; (articulație) *coxofemurală, talocrurală*; (sistem) *cardiovascular*; (recuperare) *posttraumatică, aquaerobic, lombosciatică, veloergometru, contraprocedeu, kinetoterapie etc.* Sursa acestor erori constă în faptul că, la origine, aceste elemente „savante” de formare a cuvintelor (majoritatea provenind din limbile antice – latină și greacă) au fost cuvinte cu sens independent, iar în limba română actuală adjectivele alcătuite din elemente care își păstrează sensul (de ex.: *social-cultural*), precum și cele ale căror elemente se unesc prin vocală de legătură (de ex.: *tehnico-material*) se scriu cu cratimă. În același context, subliniem că și denumirea unei probe de atletism, *triplusalt* (pl. *triplusalturi*), se ortografiază într-un singur cuvânt.

Printre greșelile gramaticale întâlnite în textele analizate se remarcă și cele cauzate de necunoașterea regimului cazual al prepozițiilor. De exemplu: *Teoria jocului de baschet constituie un ansamblu de cunoștințe ordonate sistematic conform principiilor biomecanice și a legăturilor psihofiziologice ale formării și perfecționării deprinderilor și calităților motrice...* Sau: *Datorită condițiilor climaterice și al specificului reliefului, acest gen de sport (tenisul – n.n.) poate fi practicat pe tot teritoriul Republicii Moldova, fără prea mari cheltuieli...* În aceste enunțuri autorii confundă prepozițiile utilizate cu substantive în dativ (*datorită, conform, potrivit, contrar*) cu cele în genitiv, adăugând, respectiv, articolul genitival.¹ Formele corecte sunt: *conform principiilor biomecanice și legăturilor psihofiziologice; datorită condițiilor climaterice și specificului reliefului*

¹ În unele gramatici aceste elemente sunt considerate prepoziții formate prin conversiune, în alte surse ele sunt analizate ca adverbe care cer dativul. În *Gramatica limbii române* se precizează: „Pentru că apar de obicei într-un grup verbal ca elemente invariabile, fiind însoțite obligatoriu de un nominal în dativ sau de un grup prepozițional: *conform cu instrucțiunile, potrivit cu normele*, ele au fost considerate cel mai adesea prepoziții. Aceste elemente prezintă însă și trăsături comune cu ale adverbului, cum ar fi corespondentul adjectival cu formă pozitivă sau negativă: *conform(ă), neconform(ă), potrivit(ă), nepotrivit(ă)*. Pentru unificarea interpretării, *conform, contrar, potrivit*, ca și *aidoma, asemenea, așijderea*, sunt încadrate în clasa adverbului” [17, p. 629].

Pe lângă faptul că acordul articolului posesiv cu substantivul se realizează, uneori, incorect (situație care a mai fost semnalată într-o lucrare anterioară) [18, p. 187], se atestă și tendința de plasare superfluă a acestui articol în enunțuri de tipul: *Noutatea științifică a lucrării constă în realizarea profesiogramelor a savanților din domeniul natației*. Sau: *A fost evaluat nivelul însușirii a mai multor tipuri de dribling*. Dat fiind că substantivele determinate, în ambele cazuri, sunt utilizate la forma hotărâtă, plasarea articolului posesiv constituie o eroare. Corecte ar fi expresiile: *realizarea profesiogramelor savanților; nivelul însușirii mai multor tipuri de dribling*. Greșeala aceasta este generată, probabil, de faptul că utilizarea mai multor genitive consecutive nu este eufonică, iar autorii, care încă nu și-au format un simț al limbii, încearcă în acest mod să atenueze efectul acustic dezagreabil ce apare în cazul utilizării unui lanț de genitive. Erorile ar putea fi însă lesne evitate dacă ar fi reformulate enunțurile. De exemplu: *Noutatea științifică a lucrării constă în faptul că au fost realizate profesiogramele savanților din domeniul natației*; *A fost evaluat nivelul de însușire a mai multor tipuri de dribling*.²

Utilizarea articolului genitival este justificată numai dacă substantivul determinativ este precedat de un numeral, ca în enunțurile: *Au fost înregistrate răspunsurile a 30 de profesori-antrenori*; *A fost analizată evoluția a șapte echipe de rugby din cadrul Campionatului Național*, sau dacă între substantivele la genitiv mai apare un adjectiv, spre exemplu: *A fost evaluat nivelul însușirii temeinice a driblingului*.

Locuțiunea prepozițională *vizavi de* este preferată, în ultimii ani, de majoritatea autorilor. În această ordine de idei, V.Guțu-Romalo [8, 67-68] constata că utilizarea excesivă și abuzivă a acesteia capătă la un moment dat aspect de „modă” și are efecte nedorite asupra comunicării. Observăm că această „modă lingvistică” a pătruns și în textele științifice. Astfel, într-un articol în care autorul efectuează o analiză comparativă a rezultatelor unui experiment pedagogic realizat, tânărul cercetător insistă să plaseze cele două grupe de subiecți *vizavi* (adică *față în față*): *În grupa experiment a fost înregistrată o medie de 18,3 repetări, vizavi de grupa martor, a cărei medie este de 16,1 repetări* (este vorba despre testul „tracțiuni la bara fixă din atârnat” – *n.n.*). Pentru a evita repetarea excesivă a locuțiunii luate în discuție, într-un asemenea context, este mai potrivită o formulare de tipul: *comparativ cu grupa martor* sau *în comparație cu grupa martor*.

Și acordul părților de propoziție rămâne a fi o problemă pentru unii autori. Prezentăm câteva exemple: *Programul antrenamentelor unei zile din mezo-*

² Conform surselor de specialitate, succesiunea de două genitive e frecventă și acceptată de normele limbii literare; cea de trei e însă foarte rară; o terminație identică (aceiași gen și număr, aceeași variantă combinatorie a morfemelor) face să devină supărătoare chiar și succesiunea a două genitive [16, p.53-54].

clul de bază sunt prezentate în tabelul 1... Exercitarea funcțiilor profesionale au solicitat o pregătire complexă... Sistemul de mijloace și metode utilizate în procesul de antrenament pot influența pozitiv dezvoltarea vitezei. Este absolut evident faptul că, în toate aceste enunțuri, nu se realizează acordul în număr a subiectului cu predicatul. Propozițiile de acest tip nu ar trebui să genereze dificultăți, dat fiind că acordul ce se realizează este unul strict gramatical, propriu-zis sau formal. „Acordul în număr privește variația de formă a predicatului combinat cu un subiect exprimat prin substantiv sau substitutele sale. Verbul are forma indusă de nume (dacă subiectul este unic): nume singular – verb singular, nume plural – verb plural” [17, p.373]. Prin urmare, formele corecte sunt: Programul (...) este prezentat în tabelul 1; Exercitarea funcțiilor (...) a solicitat o pregătire complexă; Sistemul de mijloace și metode (...) poate influența... Una dintre tabletele de cultivare a limbii, semnată de Ion Ciocanu, în care autorul tratează acordul subiect – predicat este intitulată sugestiv: „Probleme de acord elementar”. [12, p. 122-123]. Mai dificile ar putea fi cazurile de acord logic (după înțeles): Majoritatea indicilor s-au îmbunătățit. Acordul prin atracție, ca în enunțul Fiecare dintre cei opt parametri s-au îmbunătățit constituie o încălcare a regulilor gramaticale [17, p. 373]. Corect: Fiecare dintre cei opt parametri s-a îmbunătățit.

Printre erorile cele mai supărătoare ce pot fi întâlnite în textele științifice se află și dezacordul semantic. El constă în formarea unor expresii fără a ține seama de disponibilitățile (sau restricțiile) semantice ale acestora privind asocierea sintactică sau în înlocuirea unui neologism cu altul, fie din cauza aspectului fonic asemănător al cuvintelor care se confundă, fie, pur și simplu, din cauza ignoranței vorbitorului. De exemplu: În urma demarării experimentului pedagogic au fost obținute următoarele rezultate... Corect: În urma desfășurării experimentului sau în urma experimentului. A demara are sensul a porni (despre autovehicule, motoare, nave maritime etc.). Cu sens figurat, se poate referi și la persoane, însă are același sens de început al unei activități sau acțiuni: a-și lua avânt, a porni în viteză (într-o cursă), fiind un termen sportiv.

Într-o altă lucrare, autorul vorbește despre necesitatea de a repartiza sarcinile didactice conform gradului de complicitate (corect: grad de complexitate sau grad de dificultate), al treilea – despre munca asiduă pentru rezultate compromițătoare (corect: rezultate promițătoare), un al patrulea efectuează o trecere în revistă a sporturilor ciclice: alergare, schi, ciclism, alergări pe patine (corect: patinaj-viteză); iar în descrierea unei probe de concurs aflăm că participantul se returnează în alergare și transmite ștafeta următorului coechipier (corect: articipantul aleargă înapoi sau se întoarce alergând; a returna având sensurile: a turna din nou o formă, o piesă; a turna din nou un film; a trimite înapoi, a restitui). Asupra erorilor de acest tip vom reveni ulterior, într-un alt articol.

Este greșită și folosirea formei de feminin a substantivului de origine latină *curriculum*. Dragomirescu A., Nicolae A. [10 p.218] încadrează lexemul *curricula* în categoria cuvintelor „deformate”, subliniind că „această formă incultă, adaptată grăbit, ca substantiv feminin, prin analogie cu *programă*, deși are la origine un substantiv neutru latinesc, trebuie evitată”. Și Mioara Avram [11, p. 104] ne atenționează: „*Curriculum* s.n. se scrie cu doi *r* și se pronunță cu accentul pe *i*; variantele adaptate *curicul* s.n. și *curiculă* s.f. sunt neliterare”.

Încercările de exprimare cât mai clară, persuasivă conduc adesea la formulări pleonastice. Esența acestora constă în repetarea sau alăturarea superflua, inutilă a cuvintelor cu același înțeles sau cu sensuri foarte apropiate. În aceste cazuri, se recomandă să fie omise cuvintele de prisos. Vom analiza câteva enunțuri: *Din lotul de judoka doar un singur sportiv are o atitudine corectă, la ceilalți s-au constatat diverse deficiențe ale coloanei* (corect: ...un singur sportiv sau doar un sportiv); *Scopul cercetării este orientat spre...* (corect: scopul cercetării constă în... sau: cercetarea este orientată spre...); *Lecția de educație fizică este unica formă instructiv-didactică obligatorie, destinată mișcării și asanării sănătății elevilor* (corect: ...destinată întăririi sănătății elevilor); *Potențialii factori de stres pot fi...* (corect: factorii de stres pot fi... sau potențialii factori de stres sunt...); ... *ramuri de sport care reprezintă o activitate motrice activă* (corect: activitate motrice intensă); *Încercările de a aprecia performanțele sportivilor-înotători, în funcție de paricularitățile individuale ale acestora* (corect: în funcție de particularitățile acestora; în funcție de trăsăturile individuale ale acestora); *În Republica Moldova, un mare aport la dezvoltarea tenisului de câmp l-a adus antrenorul N.R.* (corect: a avut un aport deosebit; și-a adus contribuția); *Programa propusă și aplicată de noi în practică a sporit esențial creșterea nivelului de pregătire fizică a jucătorilor în jocul de futsal* (una dintre variantele corecte: programa propusă și aplicată a sporit esențial nivelul de pregătire fizică a jucătorilor de futsal); *Lucrarea are o valoare științifică de importanță majoră...* (corect: lucrarea are o importanță științifică majoră...); *Însemnătate semnificativă* (corect: însemnătate deosebită, mare, considerabilă etc.); *Baschetul este un joc captivant și contribuie benefic la obținerea unor performanțe tehnico-tactice înalte* (corect: ... contribuie la obținerea unor performanțe tehnico-tactice înalte); *Așadar, rezultă că ipoteza cercetării a fost confirmată* (corect: Așadar, ipoteza cercetării a fost confirmată sau: Rezultă că ipoteza cercetării a fost confirmată). Sugestii privind evitarea pleonasmelor și tautologiilor pot fi găsite și în dicționarele de specialitate [19, p. 9-12].

Pericolul unor formulări de tipul celor prezentate mai sus rezidă în faptul că cititorul le poate prelua, considerându-le drept modele de exprimare. Or, prezența pleonasmului/ tautologiei într-un text poate fi justificată doar prin motive stilistice sau prozodice. În alte situații lingvistice (cum ar fi textele științifice) ele trebuie evitate, deoarece pot afecta serios structura logică a mesajului.

Contradicția în adaos este o greșeală de stil opusă pleonasmului, o eroare de limbă și de gândire, care constă în alăturarea unor cuvinte cu sens contrar (cum ar fi *aragaz electric* sau *bicicletă cu trei roți*). Iată un exemplu selectat dintr-un articol: *Un regim alimentar inadecvat poate cauza diminuarea creșterii sistemului osos*. În acest enunț ar fi mai potrivită expresia: *încetinirea creșterii sistemului osos*.

Semnalăm și câteva cazuri de încălcare a topicii limbii române: *Chiar dacă, la finele experimentului, în ambele grupe s-au înregistrat creșteri (ale indicilor calculați – n.n.), semnificative acestea s-au dovedit a fi doar în grupa experimentală*. Corect: *...acestea s-au dovedit a fi semnificative doar în grupa experimentală*. Un alt enunț: *Tracțiunile au fost numărate doar cele executate corect*. Ordinea recomandată este: *Au fost numărate doar tracțiunile executate corect*. Sunt frecvente și formulările de tipul: *De către noi a fost elaborat un chestionar...*; *De către noi a fost formulată ipoteza cercetării...* Corect: *Noi am elaborat un chestionar...*; *noi am formulat ipoteza cercetării*. Se poate renunța însă la utilizarea pronumelui personal, dat fiind că în propozițiile analizate subiectul este inclus (dar omonimic gramatical – eu -noi) Precizăm, de asemenea, că ultimele două enunțuri constituie calcuri ale expresiilor rusești: *нами была составлена анкета, нами была сформулирована гипотеза исследования*.

Preocupările noastre pentru corectitudinea textului științific cu tematică sportivă nu sunt de dată recentă. Un șir de calcuri specifice acestui tip de lucrări au mai fost analizate, fiind formulate și recomandările de rigoare [20, 609-613]. Prezentăm în continuare alte câteva cazuri de exprimare greșită prin calchiera unor construcții din limba rusă.

Un calc frecvent este expresia *în rezultat(ul)*, care provine din rus. *в результате*. Bunăoară: *În rezultatul aplicării sistemului de mijloace menționat, la etapa finală a experimentului au fost înregistrate diferențe semnificative....* În limba română se recomandă a folosi, în funcție de context, una dintre expresiile: *ca rezultat (al)*, *în urma*, *după*, *din cauza* [15, p. 104]. Prin urmare, variantele corecte sunt: *ca rezultat al aplicării sistemului de mijloace*; *în urma aplicării sistemului de mijloace*.

Și expresia *la moment* este folosită neadecvat într-un șir de texte, fiind un calc al formulei rusești *на данный момент*. De exemplu: *La moment, în Republica Moldova turismul are un potențial maxim de dezvoltare*. Recomandabile, în acest context, sunt expresiile: *în momentul de față*, *în prezent*. Expresia *la moment* există în limba română, dar are sensul: *imediat, pe loc, la timp* [a se vedea și 15, p. 117].

Locuțiunea *de rând cu* (din rus. *наряду с*), de asemenea, este o calchiere: *Driblingul, de rând cu alte elemente tehnice, cum sunt aruncările și pasele, este un procedeu căruia trebuie să i se acorde o atenție sporită în procesul de instruire tehnică...* Dicționarul rus-român recomandă formele: *alături*, *la fel*, *deopotrivă*.

Trebuie considerate corecte și locuțiunile prepoziționale *împreună cu, pe lângă*. Iar expresia *de rând* are, în limba română alte sensuri: *de serviciu, conform ordinii stabilite; din popor, fără rang; lipsit de strălucire; comun, obișnuit; vulgar*.

Construcțiile de tipul *instruirea jocului de handbal, instruirea procedelor, instruirea driblingului* constituie calchieri ale expresiilor rusești formate cu substantive în dativ: *обучение (детей) игре в гандбол, обучение приему, обучение ведению мяча*. Dat fiind că în limba rusă există șase cazuri ale substantivului, la traducerea unor atare expresii în română apar dificultăți, de aceea, în lipsa unui echivalent, mai indicat ar fi să se recurgă la o perifrază. Spre exemplu, un titlu de tipul *Metodica instruirii driblingului cu baschetbaliștii începători* poate fi reformulat în felul următor: *Metodica instruirii baschetbaliștilor începători în vederea însușirii driblingului*.

În lucrarea de față am analizat doar o parte dintre erorile ce se strecoară, din păcate destul de frecvent, în textele științifice cu tematică sportivă, în speranța că astfel vom putea diminua numărul lor, determinându-i pe autori să găsească variantele cele mai potrivite. Revenind la ideea că un bun specialist trebuie să fie preocupat în permanență nu doar de valoarea științifică, ci și de aspectul lingvistic al lucrărilor publicate, ținem să subliniem că acesta are obligațiunea de a studia, a se documenta, a consulta sistematic sursele de referință, deoarece utilizarea unei limbi literare îngrijite, elevate reprezintă cartea de vizită a oricărui cercetător, indiferent de domeniul în care activează. O limbă există numai atunci când este utilizată, iar vitalitatea, rezistența ei în timp depinde, în mare măsură, și de faptul cum este utilizată.

Referințe bibliografice

1. *Ghid bibliografic de muncă intelectuală. Un model cultural*: Biblioteca Centrală Universitară "Carol I" din București. Red. Ana Podgoreanu. București: Biblioteca Centrală Universitară "Carol I" din București, 2001. 352 p.
2. CONDREA, Irina. *Curs de stilistică*. Chișinău: CEP USM, 2008. 197 p.
3. IORDAN, Iorgu. *Stilistica limbii române*. București: Editura Științifică, 1975. 405 p.
4. IRIMIA, Dumitru. *Structura stilistică a limbii române contemporane*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986.
5. COTEANU, Ion. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1973. p.52.
6. GHEȚIE, Ion. *Introducere în studiul limbii române literare*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982. p. 164-168.

7. ХОФФМАНН, Л. *Научный стиль – социолект – языковые барьеры (социолингвистические аспекты научной речи)*. В: Типология текста в функционально-стилистическом аспекте: Межвуз. сб. науч. тр. Пермь, 1990. 140 с.
8. GUȚU-ROMALO, Valeria. *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. București: Humanitas, 2008. 300 p.
9. HRISTEA, Theodor. *Inovații lingvistice negative în limba română contemporană*. In Pană-Dindelegan G. (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. București: Editura Universității din București, 2002. p. 185-205.
10. DRAGOMIRESCU, Adina, NICOLAE, Alexandru. *101 greșeli de lexic și de semantică: viața cuvintelor*. București: Ed. Humanitas, 2011, p.11
11. AVRAM, Mioara. *Cuvintele limbii române între corect și incorect*. Chișinău: Ed. Cartier, 2001. 304 p.
12. CIOCANU, Ion. *Fagurele și noi. Tablete de cultivare a limbii*. Chișinău: Ed. Pontos, 2013. 152 p.
13. SILVESTRU Elena. *Limba română de azi. Vorbim și scriem corect românește?* București: Ed. Pro Universitaria, 2016. 262 p.
14. DRUȚĂ, Inga. *Magia cuvântului*. Ediția a II-a [on-line]. Chișinău: Centrul Național de Terminologie, 2012. 123 p. [accesat 28 martie 2017]. Disponibil: http://cnt.md/media/files/files/magia_2012_def_3484859.pdf
15. BAHNARU, Vasile, DRUȚĂ, Inga, VEREBCEANU, Galaction, VIERU, Lidia, VLAS, Mariana, VULPE, Ana. *Ghid de exprimare corectă* [on-line]. Chișinău: Ed. Profesional Service, 2014. 131p. [accesat 30 martie 2017]. Disponibil: http://www.cca.md/files/ghid_de_exprimare_corecta_2014_6154042.pdf
16. CANTEMIR, Grigore, TIMCIUC Svetlana. *Cultura vorbirii. O carte care te învață să vorbești și să scrii corect*. Ediția a doua, revăzută și adăugită. Chișinău: Ed. Arc, 2017. 116 p.
17. Gramatica limbii române. Volumul I. Cuvântul. Coord. V.Guțu-Romalo. București: Ed. Academiei Române, 2008. p.629.
18. LUCA, Aliona, BREGA, Viorica. *Observații privind aspectul lingvistic al lucrărilor științifice cu tematică sportivă*. În Mater. conf. științ. internaționale „Cultura fizică: probleme științifice ale învățământului și sportului”. Chișinău, 2007. p. 44-49.
19. GROSU, Evelina. *Dicționar de pleonasme*. Chișinău: Editura Epigraf, 2002.
20. BREGA, Viorica, LUCA, Aliona. *Observații privind unele calcuri specifice limbajului științific*. În: Strategii de dezvoltare a sportului pentru toți și bazele legislative ale culturii fizice și sportului în țările CSI. Congres științific internațional, Chișinău, 2008, p. 609-613.

ORALITATEA ÎN CONFIGURAȚIA STILURILOR FUNCȚIONALE

Viorica MOLEA

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În acest articol punem în discuție problema stilului ca noțiune fundamentală de cultură, a stilurilor funcționale, delimitate în baza unor criterii comune, precum și a oralității (stilul oral sau colocvial, familiar, popular etc.). Încercăm să argumentăm faptul că oralitatea nu întrunește criteriile de clasificare a stilurilor funcționale și, prin urmare, nu poate fi considerat unul dintre ele, ci un stil de exprimare, cel mult. În același timp însă acum nu mai putem vorbi de puritatea stilului în accepție tradițională, întrucât observăm o întrepătrundere vizibilă a stilurilor atât în varianta scrisă, cât și în cea orală datorită incluziunii lingvistice a tuturor vorbitorilor în circuitul comunicațional virtual, precum și accesului nelimitat la informație prin apariția multiplelor mijloace atât media, cât și tehnologice sau prin combinarea acestora.

Cuvinte-cheie: stil, oralitate, stil funcțional, criterii, clasificare, funcție, limbaj, stilistică, text

Abstract: We discuss in this article the issue of style as a fundamental concept of culture, of functional styles, delimited according to common criteria and orality (oral, familiar, dialectal or colloquial style etc.). We try to argue that orality does not meet the classification criteria of functional styles and, therefore, cannot be considered one of them, but a way of utterance, at most. At the same time, we cannot speak of purity of style anymore, as was traditionally accepted, because we collectively witness a visible interplay of styles both in a written and in oral form due to the linguistic inclusion of all speakers in the virtual communication circuit as well as due to the unlimited access to information following the emergence of multiple means both media and technological, or a combination of the above.

Keywords: style, orality, functional style, criteria, classification, function, language, stylistics, text.

Problema stilurilor, fiind foarte veche, este abordată din diverse perspective, având la bază anumite principii și criterii. Încercări de clasificare a stilurilor funcționale întâlnim deja în antichitate, astfel încât ne putem da seama despre rolul și modul în care era tratată oralitatea, limbajul colocvial încă de la începuturi. „Aristotel, în celebra sa lucrare *Retorica*, încearcă o primă clasificare a stilurilor, punctul de referință fiind limbajul uzual...”, notează V. Ilinca [1, p. 550]. Cristinel Munteanu, în articolul său *O clasificare antică a „stilurilor funcționale” în opera lui Diogenes Laertios*, ne vorbește despre încercările de delimitare a limbajelor funcționale, punctul de pornire fiind vorbirea: „Vorbirea e de cinci feluri:

una dintre ele este aceea de care se folosesc oamenii politici în adunări și care se numește discursul politic. Al doilea fel este aceea pe care o scriu retorii (...). Al treilea fel de vorbire este acela al persoanelor particulare când stau de vorbă una cu alta și care se numește vorbirea comună. Un alt fel de vorbire este al acelor care conversează (...): dialectică. A cincea diviziune este vorbirea meșteșugarilor, ... vorbire tehnică. Astfel, vorbirea e fie politică, fie retorică, fie aceea a convorbirii obișnuite, fie dialectică, fie tehnică.” [2, p. 66]. Totuși astăzi se face o delimitare clară între textul vorbit și textul scris. Dacă primul tip presupune o mai mare lejeritate din punctul de vedere al respectării normelor, al rigorilor structurale, al doilea se supune tot mai mult acestora, iar dacă textul este încadrat într-un anumit stil funcțional, el se supune în totalitate trăsăturilor, particularităților acestuia.

O discuție care a durat un timp atât de îndelungat privind problema stilurilor funcționale este elocventă în sensul că aceasta presupune abordări multiple și complexe în virtutea caracterului său neomogen și variabil și datorită faptului că, în definitiv, „orice structură lingvistică se caracterizează printr-o dimensiune stilistică.” [3, p.5]

Ceea ce trebuie discutat din capul locului este problema stilului ca noțiune ce definește stilistica, „noțiunea fundamentală a stilisticii.” [3, p.6] Fiind un concept cardinal de cultură, stilul reflectă atât manifestarea limbii în vorbire, cât și în scris, reprezentând expresia individualului și a generalului. În același timp, „particularitățile stilului se identifică prin raportare la o categorie ideală, limbajul standard, care presupune „eliminarea a tot ce în vorbire este total inedit – variantă individuală, ocazională sau momentană, - păstrând aspectele comune în fenomenele lingvistice considerate drept model.” (Coșeriu E. Sistem, normă și vorbire). [4, p.15]

Printre numeroasele definiții ale stilului, „două accepții s-au impus mai mult: *stilul ca deviere* (derivă din accepția stilului ca *alegere a faptelor de limbă*) și *stilul ca funcție lingvistică*. [5, 229] Dumitru Irimia „analizează stilul din perspectivă lingvistică și identifică sursele sau principiile așa cum le numește el care generează stilul: alegerea în materialul limbii, devierea de la normă, precum și specializarea.” [6, p.254] În *Dicționarul de termeni lingvistici* (varianta online) stilul este definit ca „totalitatea particularităților lexicale, morfologice, sintactice, topice și fonetice, precum și a procedeelelor caracteristice modului de exprimare – orală și scrisă – a unui individ, a unei categorii sau a unei colectivități de vorbitori.” Totodată, în dicționar se face o delimitare între stilul individual și cel funcțional, întrucât stilul individual este un „*mod propriu unui individ, unei singure persoane – de obicei scriitor – de a folosi limba, de a-și exprima cât mai personal, mai îngrijit și mai sugestiv ideile și sentimentele*”, iar stilul funcțional constituie un „*mod de a folosi limba, propriu unor grupuri de oameni care au o formație culturală comună și activează în același mediu*” adică „*stilul folosit într-un anumit domeniu de*

activitate”. [DTL Dicționar de termeni lingvistici] În accepția cercetătoarei Doina Marta Bejan, stilul „poate fi definit ca ansamblul de particularități de exprimare, orală și scrisă, a unui vorbitor sau a unei categorii de vorbitori, ori, altfel spus, ca maniera specifică în care sunt selectate și folosite în exprimarea orală și scrisă posibilitățile comunicative ale limbii.” [3, p.6] În același timp, „stilul poate fi definit ca alegere (selecție) într-o paradigmă”, iar acest fapt „se aplică stilului atât ca variantă individuală, cât și ca limbaj funcțional. [3, p.7]

Stilul individual este studiat de retorică, o resurrecție a artei oratorice antice, de estetica literară, ca element de bază în creația artistică, precum și în comunicarea cotidiană, în special, în dialog. Stilul funcțional este studiat ca redare a posibilităților de realizare a limbajului în diverse domenii de activitate umană.

Astfel stilistica funcțională reprezintă domeniul limbajului în care sunt grupate, conform unor trăsături specifice, faptele de limbă ce reflectă o sferă concretă de activitate, textele specifice acesteia, constituind un sistem unitar și realizând anumite funcții. Ion Coteanu descifrează acest concept, relevând că se numește „stilistică, pentru că are în vedere stilul ca mod caracteristic de selecționare de către fiecare individ a materialului lingvistic”, iar funcțională „pentru că are în vedere constrângerile exercitate de funcțiile limbii”. [8, p.13]

Se știe că noțiunea de „stil funcțional al limbii” a apărut pe la începutul secolului al XIX-lea în studiile lui W. von Humboldt, care distingea câteva varietăți funcționale. „Clasificarea lui Humboldt, susține Paula Diaconescu, anunța, într-o anumită măsură, cercetările mai noi în care limbajul poetic este opus celui științific, primul fiind considerat ca modelul cel mai reprezentativ al unui limbaj de conotație, al doilea, ca modelul cel mai reprezentativ al unui limbaj de denotație. [5, p.230] În acest context, amintim și clasificările efectuate privind stilurile funcționale după marca expresiv-estetică și lipsa acesteia, făcute de unii cercetători. „Vom deosebi mai întâi, relevă Paula Diaconescu, funcția marcată [+] expresiv-estetic (formează prin ea însăși o categorie centrată asupra formei, exprimă atitudinea față de mesaj ca atare) și funcția nemarcată [-] expresiv-estetic (organizează vorbirea în raport cu orientarea spre oricare dintre ceilalți factori ai comunicării). [5, p.233]

Prin urmare, admitem că limbajul de conotație este expresia stilului individual, iar limbajul de denotație ține mai mult de stilul funcțional. Totuși nu putem aborda în mod simplist acest fapt, întrucât unele stiluri funcționale adoptă un limbaj de conotație, adică este vorba de stilurile artistice, precum sunt beletristic și, parțial, publicistic, iar altele – un limbaj de denotație, adică – stilurile non-artistice. În acest sens, sunt relevante reflecțiile cercetătoarei Doina Marta Bejan: „Dacă specificul rămâne la nivelul unui singur individ (de regulă, un creator de literatură beletristică), rezultă un stil individual; dacă, prin convergența unor trăsături comune, ajunge să caracterizeze categorii socioprofesionale sau

socioculturale de indivizi, atunci rezultă stiluri colective, supraindividuale (...)” [3, p.6] Stilurile supraindividuale sau „sociostilurile”, „limbajele sectoriale sau de specialitate” [3, p.7], după cum le denumește cercetătoarea, sunt lipsite de subiectivitate, de expresivitate, într-un cuvânt, de conotație. Ștefan Munteanu delimita, conform cu această demarcație, două direcții în stilistica lingvistică: stilistica expresivității și cea funcțională. „Cele două stilistici nu se exclud, ci sunt complementare, consideră Mircea Borcilă, iar Ștefan Munteanu adoptă în fond tot o perspectivă funcțională (prin concentrarea asupra caracterului motivat, impus al întrebuirii semnului), dar dezvoltă și o teorie proprie, a expresivității, pentru care propune o fundamentare mai largă, lingvistică și psihologico-estetică.” [9, p.309]

Crina Herteg, și nu doar ea, consideră că „stilistica funcțională are la bază teoriile lui Karl Buhler și Roman Jakobson privind funcțiile limbii, iar rolul ei este acela de a descrie și explica stilurile funcționale și modalitățile individuale și colective de folosire a limbii în funcție de contexte”. [6, p.250-251] În același timp, după cum observă Paula Diaconescu, „funcțiile limbii stabilite de R. Jakobson nu se realizează independent unele de altele. De aceea, numai preponderența uneia față de alta într-o comunicare dată poate constitui un criteriu de clasificare” [5, p.233] a stilurilor funcționale. O opinie relevantă, în sensul că aduce în prim-plan funcția de comunicare drept criteriu de clasificare a stilurilor, atestăm în lucrarea cercetătorului rus Solganic G. I. *Lingvistica textului*, din care înțelegem că „stilul funcțional este o varietate a limbii literare, care îndeplinește o anumită funcție în comunicare. De aceea stilurile se numesc funcționale.” [10]

Deși „nu există un consens (...) în ceea ce privește criteriile care ar trebui să stea la baza clasificării stilurilor”, mai mulți cercetători iau drept reper conceptul de funcție a comunicării, întrucât „oferă posibilitatea unei reducții a varietăților teoretic infinite de stiluri la care se poate ajunge după criteriul specificului comunicării în raport cu o ramură a activității sociale” [5, p. 233], unii – după finalitatea mesajului, de aceea „nu există nicio enumerare și clasificare a stilurilor limbii unanim acceptate”. [5, 2p.30] În același timp, o definiție a stilurilor funcționale aduce puțină claritate pentru o clasificare coerentă a lor: „Stilurile funcționale, după Doina Marta Bejan, predominante de raportul text-referent, sunt condiționate de dezvoltarea culturii erudite și a limbii literare, constituindu-și identitatea prin specializare și depășirea sferei limbii literare comune, caracterizate prin neutralitate stilistică.” [3, p.22] Importante ni se par aici accentele puse pe „raportul text-referent”, pe „dezvoltarea culturii erudite și a limbii literare”, pe „specializare”, repere fundamentale în constituirea unui stil funcțional. Ca să cuprindă toate tipurile de limbaj în câteva stiluri funcționale, unii autori le divizează în stiluri informale sau orale, populare și stiluri funcționale sau scrise. Ștefan Munteanu împarte domeniul stilisticii în trei segmente: stilistica variantei

vorbite, stilistica variantei artistice a limbii și stilistica limbajelor socio-profesionale. [11, p.33] Dumitru Irimia distinge „stilurile colective informale (stilul conversației și cel epistolar)” de cele 5 stiluri colective funcționale: beletristic, științific, publicistic, juridico- administrativ și religios” [12] Doina Marta Bejan consideră că „structura stilistică funcțională a limbii cuprinde sfera limbii populare și sfera limbii literare, în ambele dezvoltându-se stiluri specifice”, delimitând stilurile orale (beletristic, al conversației și neutru sau al conversației curente, cu variantele solemnă și familiară) de stilurile scrise (stilul epistolar și stilurile funcționale: științific, juridic-administrativ, publicistic, beletristic) . [3, 17, 18, 20, 21] Ion Coteanu face două clasificări ale stilurilor funcționale, și anume: prima, cea timpurie, cuprindea trei stiluri (artistic, științific, administrativ în *Româna literară și problemele ei principale*, 1961), în cea de mai târziu – doar două: stilul artistic (care se bazează pe imagine) și tehnico-științific (care se bazează pe raționament). Paula Diaconescu consideră „esențială așezarea stilurilor funcționale ale limbii literare într-o ierarhie stilistică a limbii, caracterizată prin câteva nivele de generalitate,” întrucât, în această „stratificare ierarhică, stilurile funcționale ale limbii literare se subordonează (...) variantei culte, care se subordonează, ca și varianta populară, limbii comune, în accepție de esență, invariantă a limbii.” [5, p.231] O clasificare inedită atestăm la Stelian Dumistrăcel, care distinge trei stiluri funcționale: *stilul tehnico-științific, stilul beletristic și stilul comunicării publice și private*. Ultimul stil se ramifică în mai multe limbaje, precum: *limbajul conversației, limbajul epistolar, limbajul publicisticii, limbajul publicității, limbajul instrucției școlare, limbajul organizațiilor politice, limbajul juridico-administrativ și limbajul religios*. În această clasificare, savantul pornește, după cum bine observă Cristinel Munteanu, „de la distincțiile operate de trei iluștri înaintași: Aristotel, Ion Heliade Rădulescu și Karl Buhler. Rezultă, în baza relației dintre funcții (după Buhler – *denotarea, manifestarea și apelul*), „uzuri” (după Aristotel – *uzul științific, cel poetic și cel practic*), respectiv „limbi” (după Heliade Rădulescu – „*limba științelor sau a duhului*”, „*limba inimei sau a simțimentului*” și „*limba politicii*”).” [2, p.65]

În toate clasificările enumerate, indiferent în baza căror criterii sunt făcute, nu se regăsește stilul colocvial (popular, familiar, al vorbirii orale), deși acesta apare în diverse studii, manuale de stilistică [I. Iordan, L. Sfârlea, C. Maneca, V. Marin etc.] Stilul familiar, în accepția lui Iorgu Iordan, a Lidiei Sfârlea; colocvial, după clasificarea lui Constant Maneca, D. Irimia; stilul vorbirii orale, cum îl denumește Vitalie Marin, presupune studiul particularităților gramaticale, lexicale, fonetice ale oralității, un segment important al comunicării umane. Cercetătorul Vitalie Marin delimitează stilul vorbirii orale dintre celelalte stiluri, conturând profilul acestuia prin aspectele detaliat analizate la toate nivelurile limbii: fonetic, lexical, gramatical, afirmând că „printre stilurile funcționale de bază, stilul vorbirii orale

ocupă un loc deosebit, fiind o expresie vie, firească, directă și nepretențioasă a ideilor și sentimentelor. ...Specific pentru acest stil este spontaneitatea, lipsa unor preocupări deliberate în selectarea elementelor de limbă cu ajutorul cărora se face comunicarea.” [13, p.73] Ca și alți cercetători care au studiat fenomenul oralității, Vitalie Marin relevă două aspecte distincte ale acestuia: oral-literar și oral-familiar, precizând că primul „corespunde pe deplin normelor literare, pe când al doilea este deschis elementelor lexico-gramaticale populare, diverselor pronunțări regionale, aflându-se într-o flagrantă discordanță cu normele literare ale limbii.” [ibidem] Dumitru Irimia distinge trei variante ale stilului oral sau colocvial, cum îl denumește savantul: „stilul conversației curente (neutru), stilul conversației oficiale (solemn), stilul conversației familiare (familiar).” [14, p.80]. Irina Condrea îl numește „stilul conversației orale, al comunicării curente”, menționând că acesta „cumulează o serie de trăsături distincte prin care se reliefează caracterul spontan, emotiv, ludic de redare a mesajului/informației și care în varianta scrisă în multe tipuri de texte sunt evitate, deoarece ele nu au aceeași relevanță ca în comunicarea orală”. [15, p.89] Totodată, acest tip de limbaj a avut, pe parcursul cercetărilor, diverse denumiri și accepții. De exemplu, „adjective ca popular, familiar, colocvial, informal, conversațional, vorbit, oral, comun, obișnuit, cotidian, standard etc. au fost folosite de către diverși lingviști în încercarea lor de a găsi denumirea cea mai adecvată,” susține Georgiana Mușat. [16, p.307]

Totuși, relevând particularitățile lingvistice ale stilurilor funcționale, precum și criteriile în baza cărora au fost delimitate, vom ajunge la concluzia că stilul oral (colocvial, familiar, popular etc.) nu poate fi încadrat în sistemul stilurilor funcționale. Pentru a aduce mai multă claritate ipotezei respective, să observăm principalele caracteristici ale acestora, dar nu înainte de a specifica faptul că noi adoptăm clasificarea făcută de Dumitru Irimia, care distingea cinci stiluri colective funcționale, și anume: stilul tehnico-științific, stilul administrativ-juridic, stilul publicistic, stilul beletristic și stilul religios:

Stilul tehnico-științific ține de textul științific, având funcție de comunicare în domeniul științei și tehnicii.

Trasaturi: adoptă un limbaj standard; realizează funcția referențială; este specific textelor cu caracter științific; respectă cu rigurozitate normele limbii literare, lipsește încărcătura afectivă (cu anumite excepții: istoria, psihologia, filosofia, critica literară etc.), este relativ accesibil, deoarece se adresează unui public specializat. Limbajul se distinge prin claritate, precizie și proprietate a termenilor, textul poate conține și mijloace auxiliare (scheme, tabele, diagrame, formule, fotografii etc.), este specializat, bogat în neologisme, termenii sunt monosemanțici, citatul are rol de argument sau de material demonstrativ, apare frecvent persoana I plural (pluralul autorului). Modalități de comunicare: monologul scris și oral, dialogul oral. Contribuie la crearea unei imagini obiective a lumii.

Stilul juridico-administrativ îndeplinește funcția de comunicare în sfera relațiilor oficiale, fiind specific textelor cu caracter juridic și administrativ: legi, hotărâri judecătorești, documente politice, discursuri parlamentare, corespondență oficială etc.

Trăsături: este utilizat limbajul standard, funcția de bază – cea referențială, fiind respectate cu strictețe normele limbii literare; textele au caracter obiectiv, impersonal, neutru din punct de vedere expresiv, este lipsit de încărcătură afectivă. Limbajul este accesibil, caracterizându-se prin univocitate semantică; sunt preferate anumite forme gramaticale (reflexivul pasiv, substantivele deverbale, abrevierile, unele prepoziții, locuțiuni și expresii precum: conform, în legătură cu, în calitate de, drept care). Modalități de comunicare: monologul scris și oral, dialogul scris și oral. Contribuie la educarea responsabilității civice, precum și a respectului pentru norma legală.

Stilul beletristic (artistic) este specific domeniului literaturii, esteticului.

Trăsături: ține de textul emotiv-expresiv; promovează sensibilitatea, se adresează imaginației receptorului, cuvântul fiind întrebuințat cu sens figurat și plasat în contexte expresive. Scriitorul are libertate absolută în utilizarea limbii, inclusiv în ceea ce ține de încălcarea deliberată a normelor limbii literare; referentul este o lume imaginară, generată de formațiunea creatoare. Funcția specifică de comunicare este cea estetică; din punct de vedere fonetic/prozodic, opera literară este rezultatul imaginației și prelucrării artistice, cu scopul obținerii unor efecte ritmice și eufonice deosebite. Sub aspect morfologic, scriitorul are libertatea de a utiliza în context artistic forme flexionare neuzuale, arhaice, regionale, populare etc., nerecomandate în limba literară sau, în general, artistul poate crea el însuși cuvinte și expresii noi, preferă sensurile conotative ale cuvântului, mai ales în poezie, figurile de stil, topica subiectivă, punctuația cu valoare stilistică. Modalități de comunicare: descrierea, narațiunea, dialogul, monologul scris și monologul oral. Contribuie la educarea gustului artistic al publicului, la formarea și dezvoltarea limbii literare.

Stilul publicistic este specific textelor publicistice din mass-media: ziare, reviste, emisiuni de radio și televiziune etc. Scopul principal este informarea și formarea opiniei publice

Trasaturi: utilizează atât limbajul standard, cât și un limbaj expresiv, are funcție conativă, referențială; îmbină obiectivitatea cu subiectivitatea, componenta afectivă cu cea intelectuală, exprimarea oficială, sobră cu cea familiară, tonul obiectiv, științific cu expresia subiectivă, dominată de sensibilitate. Mijloace extralingvistice: fotografii, caricaturi, tabele, hărți, statistici, grafice etc. Normele limbii literare sunt, în cea mai mare parte, respectate, dar se produc și inovații lingvistice. Totodată, se caracterizează prin eterogenitate lexicală, accesibilitate, prin utilizarea masivă a neologismelor. Un rol covârșitor în captarea atenției și în convingerea publicului îl are titlul, alături de imaginile care pot însoți textul pro-

priu-zis. Modalități de comunicare: monologul scris și monologul oral; dialogul. Contribuie la educarea spiritului civic al publicului, la formarea și dezvoltarea limbii literare.

Stilul religios este specific textelor sacre, teologice, având trăsături proprii, dar și tangențe cu alte stiluri și limbaje (literar, filosofic etc.).

Trăsături: Respectă, în mare, normele limbii literare, are un limbaj specific, în parte, folosindu-se de limbajul standard: structuri fixe, respectarea normei literare. Funcția de bază este conativă. Totodată, sunt unele abateri de la normă prin utilizarea unui lexic sau a unor structuri arhaice; sunt prezente elemente terminologice ce țin de limbajul ecleziastic. Modalități de comunicare: monologul scris și oral, dialogul. Contribuie la edificarea moralei creștine.

Observăm, așadar, că stilurile funcționale descrise succint au la bază câteva trăsături comune, precum: ***prezența unui text cu structură riguroasă, a unei funcții de bază, respectarea normei literare a limbii, contribuția esențială concretă a textelor respective pentru publicul-țintă***. Stilul popular (colocvial, familiar, cotidian etc.) este preponderent oral, de regulă, informal, astfel încât nu poate adopta trăsături specifice unui stil funcțional: nu există un text concret, cu o structură riguroasă, nu are o funcție de bază (de obicei, sunt activate mai multe funcții concomitent), nu respectă normele limbii literare (de regulă, norma este frecvent încălcată, în special, în comunicarea orală substandard), nu are un mesaj edificator (monologul sau dialogul sunt mai mult difuzi). Stilul oral poate fi considerat mai curând un mod de exprimare, cu utilizarea unui limbaj foarte variat (idiostilul), având drept obiectiv și funcție de bază persuadarea receptorului, precum și satisfacerea vitală a nevoii de comunicare. Т.Г. Винокур afirmă că nu trebuie să includem limba vorbită în cadrul stilurilor funcționale, deoarece „a fost stabilită o multitudine de dimensiuni ale limbii vorbite, devenind, astfel, imposibil a o identifica cu celelalte stiluri, care au particularități omogene și mijloace de utilizare de același tip, precum limbajul publicistic sau oficial-administrativ”. [17, p. 46]

În același timp, credem că oralitatea limbii a transgresat toate stilurile funcționale, limbajele pentru a se constitui într-un „bloc comun” în comunicare, întrucât evoluțiile recente demonstrează că, pentru integrarea și colaborarea eficientă a indivizilor în societate, este nevoie de un mecanism lingvistic unic și accesibil fiecăruia. De aceea, acum, nu mai putem vorbi de puritatea stilului în accepție tradițională. Astăzi observăm o întrepătrundere vizibilă a stilurilor atât în varianta scrisă, cât și în cea orală, iar vorbitorii simpli, fără o anumită pregătire într-un domeniu oarecare, vor utiliza fără dificultate unii termeni, inaccesibili pentru ei până odinioară. Acest lucru este posibil datorită incluziunii lingvistice a tuturor vorbitorilor în circuitul comunicațional virtual, precum și accesului nelimitat la informație prin apariția multiplelor mijloace atât media, cât și tehnologice sau prin combinarea acestora.

Referințe bibliografice

1. ILINCAN V. Stilul publicistic. Privire teoretică. În: Limbaje și comunicare. Suceava: Editura Universității Suceava, 1999, p. 549-553.
7. MUNTEANU C. O clasificare antică a „stilurilor funcționale” în opera lui Diogenes Laertios. În: Limba Română. Chișinău, 2012, nr.1-2 (199-200), ianuarie – februarie.
8. BEJAND. M. Huliganismul verbal și limbajul violenței în presa românească actuală [online] [//academiaromana-is.ro/philippide/.../029-032%20BEJAN_RED.pdf](http://academiaromana-is.ro/philippide/.../029-032%20BEJAN_RED.pdf) accesat: 17.07.12.
9. GOT M. Stilistica limbii române. București: Editura Fundației România de Măine, 2007, 95 p.
10. DIACONESCU P. Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne. În: Studii și cercetări lingvistice, XXV, nr. 3, 1974, p. 229-242.
11. HERȚEG C. Orientări în stilistica modernă. Alba Iulia: Universitatea „1 Decembrie 1918”, [online] www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/.../39.herteg_crina_1.doc accesat: 18.11.13
12. DTL: Dicționar de termeni lingvistici
13. COTEANU I. Lingvistică și filologie. În: Crestomație de lingvistică generală. București: Editura Fundației „România de Măine”, 1998, p. 7-35.
14. BORCILĂ M. Aspecte ale unei sinteze teoretice în stilistică. În: Cercetări de lingvistică, XVII, Nr.2, Cluj-Napoca, 1972, p. 309.
15. СОЛГАНИК Г. Я. Стилистика текста. М.: Флинта, Наука 1997, 256 p. ISBN: 5-89349-008-8; 5-7396-0012-x.
16. MUNTEANU Șt. Introducere în stilistica operei literare. Timișoara: Editura de Vest, 1995, 361 p.
17. IRIMIA D. Introducere în stilistică. Iași: Polirom, 1999. 280 p.
18. MARIN V. Stilistică și cultivare a vorbirii. Chișinău: Lumina, 1991. 345 p.
19. IRIMIA D. Structura stilistică a limbii române contemporane. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 264 p.
20. CONDREA I. Curs de stilistică. Chișinău: CEP USM, 2008. 196 p.
21. MUȘAT G. Spaniola colocvială – trăsături caracteristice. În: Limbajul colocvial în spațiul roman. Studiu pragmalingvistic diacronic și sincron. Cermi, 2008. Coordonaor: Mirela AIOANE [online] <http://en.calameo.com/read/000211391885eaa687849> accesat: 09.08.13.
22. ВИНОКУР Т. Г. Устная речь и стилевые свойства высказывания (К постановке вопроса). În: Разновидности городской устной речи. Москва: Наука, 1988, 260 p. (p. 44-84).

CÂTEVA PARTICULARITĂȚI STILISTICE ARGHEZIENE

Valerica DRAICA

Universitatea din Oradea, România

Rezumat. Arghezi este poetul român care a conferit cuvintelor sale semnificații profunde, valori stilistice neobișnuite, prin grija cu care și-a ales termenii și expresiile, combinându-le în sintagme expresive. În universul liric arghezian, psalmii ocupă un loc aparte, reprezintă o figură aparte, producând adevărate revelații, impresionând cititorul prin semnificațiile profunde ce le trezesc în inima acestora.

Cuvinte-cheie: valori stilistice, unități expresive, univers liric arghezian, organizare sintactică, psalmi, construcții antitetice, termeni de comparație, relația Dumnezeu-om

Abstract. Arghezi is the Romanian poet who has conferred its deeper meanings words, unusual stylistic values, with the care with which he chose the terms and expressions, combining them into expressive phrases. In the lyric arghezian, Psalms occupy a special place, is a special figure, producing true revelations, impressing the reader through deep meanings that they awaken in their hearts.

Keywords: Valori stilistice, unități expresive, univers arghezian liric, organizare sintactică, psalmi, construcții antitetice, termeni de comparație, relația Dumnezeu-om

Opera argheziană reprezintă o etapă în evoluția limbii române; fiecare poet, de altfel, utilizează limba într-un mod personal, potrivit geniului sau talentului său, fiind influențat de limba colectivității, în creația sa strălucind și expresivitatea anterioară momentului afirmării sale. Creația unui mare poet dobândește, apoi, culoarea unui mediu particular și a unei moșteniri literare, creația lirică a lui Arghezi s-a impus și se impune, în continuare, ca obiect al cercetării, ea fiind, după poezia lui Eminescu, un incontestabil punct de boltă al literaturii românești. Alături de receptarea poetului și a creației sale, prin intermediul limbajului, al lexicului, în special, o etapă de maximă importanță o reprezintă și apropierea de structura stilistică a operei, vizând o bună cunoaștere a stilului, a universului conotativ, prin urmare, o aprofundare a eului liric.

Prin demersul nostru încercăm să surprindem câteva trăsături stilistice ale versului arghezian. Poet de mari resurse, Arghezi impune o desăvârșită unitate între arta cuvântului și sentimentul exprimat. Cuvintele utilizate cunosc dese schimbări ale funcției gramaticale, atât de frecvente și de caracteristice stilului arghezian, în acest mod realizându-se o mare economie de limbă, expresiile în asemenea situații concentrând în sfera noțiunilor pe care le definesc o mare bogăție semantică și o forță stilistică aparte. Formele vii ale limbajului regional sunt și ele frecvente în creația argheziană: se cleatină; fiindcă; fiindcă; sfios; sfială; să pui; să rămâi; să vază; să vie; să mință; ființă; să poci; căpcane; acuş; acuşa; în foarte vechime; dăşagii; beutură; rătează; tăvi; deteră; beserică etc; la fel de

numeroase sunt și locuțiunile populare: de-a sura; de-a dura; în dorul lelii; bătu-i-ar norocul; te-ai fript; arde-l-ar focul; să-ți crape măselele-n gură; târâș-grăpiș; bătu-i-ar sfinții etc;

Cu implicații stilistice, adeseori cu funcții epitetice, de obicei ironice sau depreciative, sunt folosiți termenii niște, niscaiva, oarecare, care pot intra, cu totul și cu totul original, și în alte contexte:

„Doamne parc-au dat cu oiștea-n niște zid”

(Pui de găi)

Credem că Arghezi se distinge nu numai prin întinsul registru lexical și prin revoluționarea limbii poetice sau spargerea unor tipare sintactice tradiționale, ci și prin *caracterul simbolic*, prin conținutul și semnificațiile diverse pe care poetul le conferă unor cuvinte: șoimul, vulturul, acvila, cucuveaua, albina, lumina, cerul, azurul, bezna, ceața, norii, muntele, lacătul, cheia, potirul, cântecul, veacul..., care reprezintă o mică parte dintre cuvintele care dobândesc un nou relief, un nou conținut în lirica argheziană. Ca simbol al puținței sau neputinței poetului de a străbate cărările vieții, pentru a învinge greutățile ce-i apar în cale, întâlnim *termenii simbolici*: lacătul, zăvorul, cheia: „Văzduhul se-nchide cu lacăt și zăvoare.” (Oraș medieval); „Unde mi-i cheia, unde-i păzitorul, Să sfarme zăvorul...” „Cine va pune-n ușa noastră cheie O singură scânteie...? Lacătul simte și tresare Cu bezna mea, ca de o sărutare.” (Descântec)

Muntele, de exemplu, ilustrează, prin caracterul său simbolic, monumentalitatea, dimensiunea cosmică, măreția idealurilor, piscul din Tărie sau „visul de azur”. Alteori simbolizează eternitatea, veșnicia sau povara morală, formele uriașe ale existenței. Iată, spre exemplu, în Muntele Măslinilor, eternitatea și măreția simbolizate prin această „formă de relief”: „Munte-ndreptat cu piscul în tărie Și neclintit în visul de azur... Tu – în hotarul marilor mistere Ești ca un semn de-a pururea putere...”

Alteori, muntele devine simbolul poverii morale a vieții: „Când mă găsesc în pisc Primejdia o caut și o isc, Mi-aleg poteca strâmtă ca să trec, Ducând în cârcă muntele întreg.” (Psalm)

Piscul simbolizează și el înălțimea, un ideal moral spre care poetul tinde: „Cât lumea-i era piscul și-n pisc era Isus” (Între două nopți); „Dar ajungând în piscuri de râpi, încrucișate” (Psalm); „Să număr codrii-n piscuri și nuferii din boltă.” (Psalmistul); „Piscul sfârșește-n punctul unde-ncepe.” (Psalm)

Un alt termen de profundă rezonanță stilistică și estetică în poezia argheziană este lumina, care simbolizează văzduhul, puterea divină (a lui Isus), aureolă mistică, înțelepciune, puritate morală, culoare aurie, zorii lumii viitoare (în sens religios creștin), viață: „Lumina ochiul și-l așază Și-n încăpere caută să vază.”

(Descântec); „Drept mulțumire ști-voi că cerurile reci Vor strecura prin găuri lumina unei stele...” (Nehotărâre); „Ce pregătesc dreptatea luminii viitoare Le datorez lumina și faptul crud că sunt?” (Rugă de vecernie)

Cântec, întâlnit la mai toți marii poeți români, simbolizează, deseori, anumite stări morale cu caracter mistic. „Ruga mea e fără cuvinte, Și cântecul, Doamne, mi-e fără glas” (Psalm); „Tu ce mi-ai prins de cântec viața cu brațe, strânse de grumaji.” (Psalmul de taină); „Cântecul nostru se-nalță cântat.” (Închinăciune)

Dezvoltarea metaforică a limbajului arghezian produce adevărate revelații, impresionând atât prin ineditul, cât și prin semnificațiile profunde produse. Prin forța lor sensibilizatoare și evocatoare, expresiile metaforice participă esențial la împlinirea estetică a liricii argheziene, dar și la dezvoltarea laturilor caracteristice ale acestei poezii. Prin mijlocirea metaforelor, poetul exprimă pregnant trăiri și idei dintre cele mai diverse, concretizând, materializând caracterul plastic al verbului arghezian.

Deseori, având menirea de a releva latura ascunsă a fenomenelor, adesea, de *simbol* se apropie *metafora*, dar, fiind greu de delimitat, ele ar putea fi numite *metafore-simbol*: muntele, piscul, izvorul, lacătul, cheia.

Locul de frunte, însă, printre mijloacele stilistice argheziene, îl ocupă *metaforele plasticizante*, dintre care se disting acelea utilizate pentru exprimarea, cu maximă forță sugestivă, a peisajelor și portretelor. Admirabile metafore care susțin, cu o deosebită forță artistică, cu o deosebită expresivitate, imagini din natură se întâlnesc în mai toate poeziile argheziene: „Nalt candelabru, strajă de hotare, Stelele vin și se aprind pe rând În ramurile-ntinse pe altare.” (Psalm); „Luna-și mână lin păunii Pe întinsu-i așternut...” (Mânăstire); „Noaptea-ntinde scoarțe... și covoare, Urzite cu zig-zaguri și cu chenar mărunț... În fașa lumii, dreaptă, șoseaua-n vărgi cu plopii S-a pardosit cu țoale din Jii și Mehedinți...” (Icoană); „Săgeata nopții zilnic vârfu-și rupe Și zilnic se-ntregește cu metal. Sufletul meu, deschis ca șapte cupe, Așteaptă o ivire din cristal, Pe un ștergar cu brâie de lumină.” (Psalm); „Opaițele nopții s-aprind la mii de poștii, Din țări în țări de stele, din ce în ce mai sus.” (Psalm)

Cealaltă categorie de metafore, cele *revelatorii*, nu întregesc doar expresia directă, ci sporesc considerabil conținutul fenomenelor, substanța lor. Ele nu sunt destinate doar unor potențări și sensibilizări obișnuite, ci scot la iveală latura ascunsă a fenomenelor, complexitatea de semnificații, având menirea de a pune în evidență nu aspectul exterior, ci ceea ce au ele mai ascuns, esențial în viața lor intimă.

Într-un Psalm, poetul face o adevărată confesiune, autodefinindu-se, într-un lanț de metafore, care relevă cele mai adânci și ascunse caracteristici ale individualității sale: „Tare sunt singur, Doamne și pieziș! Copac pribeag uitat în câmpie, Cu fruct amar și cu frunziș Țepos și aspru-n îndârjire vie. Tânjesc ca păsărea

ciripitoare Să se oprească-n drum, Să cânte-n mine și să zboare Prin umbra mea de fum.”

Un alt univers, o altă lume este creionată în Inscripție pe Ararat: „Pe drumul mut al marilor stihii Pământul mort plutește-ntre stafii Și-atârână putred, spânzurat de cete, Cu hoiturile altor vechi planete.”

De o excepțională forță revelatoare sunt metaforele din Arheologie: „Sufletul meu își mai aduce-aminte, Și-acum și ne-ncetat, de ce-a trecut, De un trecut ce mi-e necunoscut, Dar ale cărui sfinte oseminte... S-au așezat în mine fără’ să știe, Cum nici pământul știe pe-ale lui, În care dorm statui lângă statui.”

Gândirea metaforică argheziană se manifestă, însă, în forme multiple, și în alte funcții stilistice. Foarte frecvente sunt *metaforele cu funcții epitetice* – când sunt determinantele unor termeni cu sens propriu, în majoritatea cazurilor, plasticizante, ele dispunând de mari potențe expresive, prezența lor lângă determinante sporind puterea ei sensibilizatoare și evocatoare: „Se-nalță fumul de tămâie De la jertfelnicul Isus Și cu mireasma lui mângâie Sfinții cu nimb de foc, de sus.” (Printul); „Toți pașii se sfârșesc și pier Pentru urechea ta de fier.” (Descântec)

Într-o altă poezie, intitulată Dacică, ritmul textului este iambic, cu puține variații notabile, iar rima, cu o excepție, în strofa IV, este împerecheată, așezarea în strofe debutând în două octete, suferă pe parcurs modificări, cerute de adaptarea la ideea poetică. Se remarcă preferința poetului pentru folosirea unor anume forme gramaticale și pentru așezarea lor într-o anume ordine. Pluralul mai puțin obișnuit (veci) provine de la singularul veac, dar este perceput ca în limba veche, la masculin, apărând, însă, și pluralul actual, veacuri. Trei mii de ani ai încăput forțează regimul obișnuit intransitiv al verbului, acordându-i un complement direct, după cum lui frământând îi este „refuzat” acest drept.

Poetul manifestă o preferință evidentă pentru folosirea unor adjective sau gerunzii cu valoare de nume predicative, dar, mai ales, de elemente predicative suplimentare, suportând o dublă subordonare – verbală și nominală, sporind astfel conotațiile lor: mărunți, lăsând, ascuns, frământând, înmuiat, ocolind, plin... Unele dintre acestea intervin împotriva topicii normale, ceea ce duce la apariția unor noi determinanți, surprinzători: „Veci de vecii, pe care le înfrunți, S-au adunat în golul tău mărunți”, sau: „Fragedul sunet, dulce, lin, E-ntreg și nou ca la-nceput, și plin.”

Tot aici ne apare și intercalarea circumstanțialei între părțile componente ale regentei, un procedeu specific arghezian, în plus, subordonata crește densitatea legăturilor intratextuale. Poetul nu disprețuiește nici procedeele comune, cum ar fi inversiunea adjectiv-substantiv (subred vas, subțire chenar, gingașul pipăit, fragedul sunet) sau plasarea în atenție a unor cuvinte prin întrebuintarea unei ordini modificate: „Nici oasele nu i s-au pomenit Ale aceluia ce-n zmalț te-a ncremenit.”

Strofa a III-a oferă o construcție simetrică: cele două distihuri, aflate în raport de coordonare, primesc fiecare câte o asemenea determinare circumstanțială, prima – în jurul unui adjectiv, a doua – în jurul unui gerunziu, amândouă cu valoare de elemente predicative suplimentare: „Dar, înmuiată-n sânge și sudoare, Unghia lui ți-a pus un zbenghi de floare Și, rodindu-ți coapsa cu subțire Chenar, i-a dat norodului simțire.”

Elementele constitutive sunt legate între ele, în general, prin coordonare, fie prin juxtapunere, fie prin conjuncția și. Această structură sprijină numeroasele antiteze pe care le presupune textul în planul sensurilor generale: „Clipa trăiește, veacurile mor, Tu ești aici; El parcă nici n-a fost, Tu poți să fii, El poate să nu fie; El ți-a dat glas. Eu îți voi da cuvânt...”

Lexicul abundă de așa-zise *cuvinte mai puțin poetice*: ciob, știrbit, șubred, sânge și sudoare, zbenghi, noroi, obârșie... Această predilecție pentru cuvinte dure, care surprind și uneori șochează, ține de trăsătura mai generală, la Arghezi, de a face material abstractul, de a încerca „să pipăie” ideea. Miracolul genezei, de exemplu, este tradus prin puterea mâinilor olarului de a da noroiului simțire. Simboluri ale creației „sigurului Dumnezeu”, luna, o stea, o pustie fac să crească din înfățișarea lor familiară ideea de imensitate a lumii și de putere a creației, strângând într-un cuvânt distanța dintre sensurile extreme. Așa este și punerea alături olar – Dumnezeu, moment subliniat prin dezorganizarea rimei (până atunci împerecheată) și din structura sintactică deosebită. Până și verbul apare la viitor („Eu îți voi da cuvânt”). Ultimul vers al poeziei realizează între cele două emistihuri ale sale o simetrie perfectă, care subliniază diferențele de sens și de timp verbal. În asocierea cu acest joc al timpurilor verbale, titlul poeziei ar sugera o istorie posibilă și măsurabilă, oprindu-se în cel mai îndepărtat timp pe care îl cunoaștem, cel dacic.

Aportul planului semantic la generarea caracterului deschis al unei opere este mai mult decât semnificativ: „Întrucât fiecare semn apare legat de un altul și primește de la altele fizionomia lui completă, el semnifică un nud vag. Neputând fi înțeleasă decât în raport cu alte semnificații, orice semnificație trebuie să fie percepută ca ambiguă.” [7, p. 69].

Plecând de la aceste considerente, vom încerca să surprindem în Morgenstimmung câteva posibile aspecte ale interpretării mesajului. Parcurgând prin conotații succesive filosofia dragostei, poemul se proiectează în largi perspective antologice. Spiritualitate și materie, ideal și real, aspirație și limitare, credință și tăgadă sunt tot atâtea componente ale esenței unitare a omului.

În Morgenstimmung, relațiile angajate între termenii opoziției tu / eu sunt prezentate compozițional prin alternanța cauză – efect, care grupează strofele, două câte două – în fiecare grup prima strofă reprezentând cauza, iar a doua, efectul: I „Tu ți-ai strecurat cântecul în mine... II Cântecul tău a umplut clădirea

toată... au sărit zăvoarele Și mănăstirea mi-a rămas descuiată. III Și poate că nu ar fi fost nimic Dacă nu intra să sape Cu cântecul și degetul tău cel mic... Și-n treaga ta făptură aproape. IV Cu tunetul se prăbușiră și norii.”

După această expunere gradată a ascensiunii cauză-efect, ultima strofă se opune, prin conținutul ei de efect ultim („Tu te-ai duminat cu mine vaporos”), primelor patru, care capătă în raport cu ea accepție de motivație cauzală. Avem, așadar, de-a face cu o construcție binară, opunând primele patru strofe celei de-a cincea, precum și grupul primelor două strofe, grupului strofelor 3 și 4. Grupurilor de strofe 1-2 și 3-4 le sunt comune, în plan prozodic și stilistic, rima îmbrățișată (a B a B – strofa 1 și 3; c d c d c – strofele 2 și 4) și aliterația, care încheie prin efecte fonice fiecare dintre cele două grupări strofice binare: II „Și mănăstirea mi-a rămas deschisă.” IV „Șubrede bârnelor ca foile florii.”

Strofa a cincea constituie o unitate compozițională distinctă, prin dispunerea concretă a planului de motivație cauzală, în jurul versurilor: „Tu te-ai duminat cu mine vaporos Nedespărțit – în bolți.”

Opoziția tematică este sugerată și de existența a două serii lexicale nominal – verbal, corespunzătoare lui tu și eu (tu, nominal: cântec, lavandă, deget, făptură, tunet, vijelie; tu, verbal: strecura, umple, săpa, prăbuși, aduce, cânta; eu, nominal: fereastră, mănăstire, bârnă, clădire; eu, verbal: deschide, rămâne, fi, auzi). Se observă că între primul vers („Tu ți-ai strecurat cântecul în mine”) și ultimul vers („Tu soseai din vieți, eu veneam din morți”) simetria compozițională este marcată prin două suite de termeni metaforici, care substituie prezența personajelor angajate în colocviul liric. Conformitatea cu matricea tematică este sesizabilă și în procedeele artistice folosite: sinonimia, gradația, simbolul și sugestia.

Sinonimia prin succesiune de metafore este un procedeu frecvent, semnalat încă de Tudor Vianu. [12, p.276-280] În Morgenstimmung, seriile de metafore nominale scot în relief apartenența lor la câmpuri semantice comune. Seria lui tu, cu excepția substantivelor deget și făptură, aparține unei sfere semantice a sonorității (cântec, tunet, vijelie, lavandă sonoră); seria lui eu se subsumează ideii de reclusiune (fereastră sufletului zăvorâtă, clădire, mănăstire, încăperea universului închis).

Verbele, la rândul lor, pot fi grupate în două sfere de semnificații: cele care corespund seriei nominale tu se subordonează conceptului de acțiune (strecura, umple, săpa, prăbuși, aduce), având complementele directe sau circumstanțiale, prin care acțiunea este transferată spre termenii seriei nominale opuse: „Ți-ai strecurat cântecul în mine.” „Cântecul tău a umplut clădirea toată.” „Cu tunetul se prăbușiră și norii.” „În încăperea universului închis.”

Verbele care se asociază seriei nominale eu se caracterizează prin non-acțiune (a se deschide, a rămâne, a fi). Astfel, prin selectarea termenilor și combinarea substantivelor din sfera sonorității cu verbe de acțiune și a celor de reclusiune

cu verbe ale nonacțiunii, Arghezi a urmărit sugerarea unui raport dinamic între termenii opoziției tu / eu.

Gradația rezolvă și ea anumite implicații ale constantei tematiche. Intensificarea semnificațiilor de sonoritate și recluziune în suitele lexemice: cântec, tunet, vijelie, fereastră, clădire, mănăstire, încăperea universului închis evidențiază insistența din ce în ce mai sporită a lui tu, precum și lărgirea treptată a perimetrului de receptivitate a termenului contrar, după cum trecerea de la substantivele concrete la cele abstracte viață și moarte, concomitent cu a formelor determinate la cele nedeterminate – din vieți, din morți (pl. de la moarte) – facilitează evocări lirice într-un plan de generalizare simbolică; de altfel, simbolul nu este un procedeu întâmplător folosit, el reușește să ridice gradul de ambiguitate a imaginilor, conducând la plurivalența tematică.

Substantivul cântec, cu valoare stilistică de imagine metaforică, satisface condiția recurenței (apare în strofele 1, 2, 3, 5), a transparenței și a cumulului de sensuri, precum și o poziție – cheie, în raport cu destinul eului liric.

Demn de remarcat este și procedeul arghezian al iradierii sensului simbolic al termenului simbol asupra celorlalți termeni ai contextului. Ultimul vers – „Tu soseai din vieți, eu veneam din morți” – își proiectează represiv întreaga încărcătură simbolică, antrenând o intensificare a capacității de simbolizare a substantivelor din seriile sinonimice eu și tu.

Prin deschiderea pe care o oferă, Morgenstimmung poate fi încadrată în familia Luceafărului și a baladei barbiene Riga Crypto și Iapona Enigel, oferind o serie infinită de interpretări posibile.

Fără îndoială că natura poeziei lui Tudor Arghezi trebuie căutată în unitatea fundamentală dintre conținut și expresie. Atunci când vine vorba despre poetul Tudor Arghezi, acest lucru este cu atât mai imperios necesar, cu cât poetul Cuvintelor potrivite dă, în poezia sa, semnificații profunde textelor, prin grija cu care selectează cuvintele și le combină în unități expresive, cu totul și cu totul aparte.

Referințe bibliografice

1. ARGHEZI, Tudor. Versuri, I-II, București, Editura Cartea Românească, 1980.
2. ARGHEZI, Tudor. Opere, vol. I-II. Versuri, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000.
3. BALOTĂ, Nicolae. Opera lui Tudor Arghezi, București, Editura Eminescu, 1979.
4. BOJIN, Alexandru. Studii de stil și limbă literară, București, EDP, 1968.
5. CIOCULESCU, Șerban. Argheziana (Studii), București, Editura Eminescu, 1985.

6. DRAICA, Valerica. Limbă, expresivitate și stil în lirica religioasă românească, Petroșani, Editura Universitas, 2005.
7. ECO, Umberto. Opera deschisă, București, Ed. pentru Literatură Universală, 1969, p. 69.
8. IRIMIA, Dumitru. Introducere în stilistică, Iași, Editura Polirom, 1999.
9. MIOC, Simion. Modalități lirice interbelice, Timișoara, Editura Amarcord, 1995
10. MUNTEANU, Ștefan. Introducere în stilistica operei literare, Tim., Ed. de Vest, 1995.
11. STREINU, Vladimir. Eminescu. Arghezi (Studii și articole), Buc., Ed. Eminescu, 1976
12. VIANU, Tudor. Opere, vol. 6, Studii de stilistică, București, Editura Minerva, 1975, pp. 276-280.

METODE DE CERCETARE A CONCEPTELOR DIN PERSPECTIVA LINGVISTICII COGNITIVE

Viorica LIFARI

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Lingviștii moderni susțin că în știința despre limbă se disting câteva direcții fundamentale, mai cu seamă lingvistica funcțională și cea cognitivă. Aceste direcții se îmbină atunci când punem în aplicare o cercetare contrastivă a diverselor idiomuri. Savanții funcționaliști definesc limba ca un sistem funcțional al mijloacelor de expresie, mecanismul căruia are anumite finalități în sfera cunoașterii și a descrierii acesteia, pe când lingviștii cognitivști tratează limba ca un instrument de cunoaștere, orientat spre codificarea și transformarea informației. Finalitățile lingvisticii cognitive vizează raportul dintre limbă și conștiință, conceptualizarea și disocierea lumii înconjurătoare prin intermediul limbii în procesul cunoașterii. Un studiu contrastiv demonstrează multiple posibilități de redare a semnificațiilor cognitive și a funcțiilor comunicative similare. Aspectul comun al idiomurilor manifestat prin varietate constituie axa studiilor contrastive, iar în cadrul acestei metode de cercetare se îmbină abordări din ambele direcții ale lingvisticii. În această lucrare ne preocupă, în special cercetările diferitor savanți cognitivști, metodele aplicate de ei în cercetările interculturale, fapt ce presupune o analiză contrastivă, și concluziile asupra calității metodologiei aplicate, aceasta reprezentând latură critică a noului domeniu de cercetare, după părerea multor savanți funcționaliști.

Cuvinte-cheie: cercetare contrastivă, concept emotiv, lingvistică cognitivă, lingvistică funcțională, metode de cercetare.

Abstract. Modern linguists consider that the science about the language is concentrated onto two main perspectives: the functional linguistics and the cognitive linguistics. The two perspectives combine when we conduct a contrastive research of va-

rious languages. The linguists dealing in functional linguistics define the language as a functional system of the means of their expression, the mechanism of which has a particular purposefulness in the field of cognition and its description while the adherents of cognitive linguistics look at the language as at an instrument of cognition(perception) oriented to code and transform the information. The purposefulness of cognitive linguistics is concerned with the correlation between the language and conscience, the conceptualization and the dissociation of the world by means of the language in the process of cognition. A contrastive study demonstrates multiple possibilities to express similar cognitive meanings and communicative functions. The common aspect of the languages manifested by variety is the axis of the contrastive studies and by using this method we combine approaches from the two perspectives of linguistics. In the given paper we are interested in the research conducted by the adherents of cognitive linguistics, the methods they use in conducting cross-cultural studies which imply contrastive analysis and the conclusions concerning the quality of the applied methodology this being a weaker side of the new domain of studies according to the point of view of many linguists that represent functional linguistics perspective.

Keywords: cognitive linguistics, contrastive research, emotion concept, functional linguistics, methods of research.

În ultimul timp cercetările lingvistice se axează pe individul vorbitor sau pe cel care utilizează limba ca instrument de exprimare a gândurilor și a stărilor sale psihologice, iar centrul percepției se concentrează pe legătura dintre individ și limbă, iar idea antropocentrică se conturează ca cea de bază. Încă mulți ani în urmă, spune savanta O.M. Smirnova, renumitul lingvist polonez Baudouin de Courtenay a accentuat că limba există în „minți individuale”, numai în psihicul indivizilor care fac parte din această comunitate lingvistică [Apud: 1, p. 247].

Antropocentrismul a orientat lingvistica spre individ și cultură, astfel limba (sau mijloacele acesteia) utilizată(e) de un reprezentant al unei anumite culturi exprimă viziunea acestuia despre lume: existența lumii se egalează cu cea a limbii [2, p. 512].

Noile direcții în cercetarea limbii necesită și metodologii noi de studiere a acesteia. Atenția lingviștilor este concentrată asupra legăturii limbii cu cultura și cu mentalitatea națională, a limbii și a conștiinței naționale, a specificului național. O.M. Smirnova accentuează acest fapt și declară că limba, cultura și etnia sunt interdependente și formează centrul personalității: „Eu-l fizic, cel spiritual și cel social.” [Apud: 1, p. 247].

Un pas în direcția paradigmei antropocentrice a cunoașterii lingvistice este studiul conceptului ca fenomen format mintal ce comportă caracteristici lingvo-culturale. Conceptul ca un fenomen social este cercetat în multiple domenii ale științei, iar metodele de cercetare variază de la un domeniu la altul, uneori intercalându-se în cele adiacente. În lingvistică cognitivă apar metode

interdisciplinare din psihologie și sociologie, fapt care trezește nemulțămirea printre lingviști funcționaliști.

Conform opiniei lui V.N. Nemcenco metoda de cercetare este un mijloc de cunoaștere științifică, o anumită abordare față de materialul studiat, o complexitate a modalităților de cercetare a căror aplicarea ne permite să studiem fenomenul cercetat [3, p. 278-281].

Paradigma antropocentrică de studiere a limbii a generat multiple cercetări interdisciplinare ale conceptelor în plan contrastiv, astfel metodele de cercetare aplicate la elaborarea studiilor sunt atât funcționale, cât și cognitive, dacă ne referim la principalele direcții în lingvistică [4]. Mai mult decât atât, cercetările limbii în strânsă legătură cu cultura acesteia au favorizat apariția unor studii lingvistice care includ metode din culturologie și psihologie, din antropologie și sociologie, ce pot fi aplicate ca elemente secundare într-o cercetare lingvistică a unui concept, după părerea noastră.

Studiile lingvistice elaborate, de regulă, reprezintă ideile unei anumite școli. Mai multe lucrări lecturate de noi referitoare la acest subiect au scos în evidență metodologia de cercetare aplicată de școala lingvistică respectivă. O.M. Smirnova în lucrarea sa *К вопросу о методологии описания концептов* [1, p. 248] susține că o metodă de analiză a unui concept este cea din domeniul lingvo-culturologiei, numindu-se metoda analizei conceptuale, și presupune toate acțiunile cercetătorului pe care acesta le întreprinde pentru a studia conceptul cu ajutorul materialul lingvistic.

O varietate a analizei conceptuale este cea a structurii semantice și a pragmaticii cuvântului cercetat ca fenomen cultural însoțit de o dezvoltare istorică specifică. Diferența dintre analiza structurii semantice a cuvântului și analiza conceptuală a acestuia diferă prin faptul că semantica lexicală pornește de la unitatea lexicală spre conținutul semantic, iar analiza conceptuală are o direcție inversă: de la unitatea de sens spre mijloacele de exprimare. Însă după părerea cercetătoarei O.M. Smirnova analiza conceptuală nu are succes printre savanți, deoarece aceasta nu include o metodologie clară și bine structurată [1, p. 249].

Savanta consideră că lingvistica cognitivă reprezintă o direcție nouă în studiul relației limbii cu gândirea, fiind o metodă productivă de cercetare a sferei conceptuale naționale în cadrul cercetărilor umanistice. O.M. Smirnova include în abordarea lingvo-cognitivă a limbii studierea semnificației tuturor cuvintelor și a expresiilor care se asociază cu un anumit concept în idiomul național și include sistematizarea acestora. Astfel, cercetătoarea se axează pe analiza semică a cuvintelor și pe combinatorica acestora, pe studierea dezvoltării sensului cuvântului, pe construirea câmpului lexico-frazeologic al cuvântului-cheie, pe construirea și studierea câmpului derivațional etc.[1, 250], ceea ce e legat de analiza componentială a cuvântului și semantica acestuia, dar nu de

lingvistica cognitivă, care utilizează scheme imagistice sau scenarii cognitive prototipice ca metodă de determinare a conceptului.

Cercetătorul N.A. Krasavskiy [5, p. 4-7] determină grupuri semantice în cadrul câmpului cognitiv al conceptului de *bucurie* în limba rusă, însă nu este clar ce are în vedere acesta prin termenul *câmpul cognitiv* al conceptului. Totodată, savantul face analiza 1) utilizării metaforice a lexeului „радость” și conceptul acestuia în îmbinări cu 2) lexeme cu sens antonimic precum „горе”, bunăoară: 1) *Золотая радость*, 2) *Меж радостью и горем полусвет*. Conceptul de *bucurie* din rusă e supus unei interpretări sociale și a celei despre valența lexicală a cuvântului, astfel îmbinând metode de cercetare din mai multe domenii, axându-se în special pe cele din lexicologie.

În lucrarea autoarei N.A. Presneakova [6, p. 62-64], cercetătoare din școala lingvistică rusă, atestăm examinarea metaforelor somatice - mijloace de exprimare a conceptelor emotive. Cercetătoarea prezintă câteva metode din lingvistica cognitivă: determină conceptul denumit de expresiile somatice din limbile engleză și rusă care includ lexemele *inimă* și *cap* după definițiile acestora și după alte teorii despre localizarea emoțiilor în anumite părți ale corpului omenesc, compară modul de localizare a emoțiilor și asocierea lor cu anumite concepte emotive în cultura și mentalitatea rusă și engleză și propune o analiză statistică a expresiilor frazeologice somatice care redau concepte emotive. În studiul prezentat cercetătoarea aplică metoda localizării emoțiilor și a asocierii lor cu anumite părți ale corpului propusă de savanta A. Wierzbicka [7, p. 54-56] și, tangențial, se referă la clasificarea metaforei conceptuale introdusă de psiholingvistul american G. Lakoff [8, p. 195-208]. Lipsa analizei semice a expresiilor lingvistice propuse spre cercetare indică un grad de neclaritate și, pe alocuri, interpretări eronate ale specificului cultural de percepere a conceptului de *dragoste* în engleză redat prin expresia *to be head over ears in love* în comparație cu cea rusească *быть по уши в любви*. N.A. Presneakova susține că expresia din engleză ilustrează echivalența dintre *cap* și *inimă*, organe în care se localizează conceptul de *dragoste* (*capul* inițial asociindu-se cu raționalul) [6, p. 63].

După părerea noastră *capul* este organul suprem din corpul omenesc, iar sentimentul de *dragoste*, sau mai bine zis, *starea de îndrăgostit* este incontrollabilă de cel care o poartă, ea se localizează în *inimă* și expresia *to be head over ears in love* din engleză doar indică superioritatea simțului asupra rațiunii și nicidecum faptul că *capul* e organul de localizare a conceptului de *dragoste* în engleză, iar corpul servește în calitate de Container, sentimentul de *dragoste* revărsându-se din *inimă* prin tot corpul, ajungând și la *cap* unde e localizată rațiunea. În rusă ne amintim expresia *потерять голову (от любви)*.

Școlile lingvistice americană și cea australiană reprezentate de savanții G. Lakoff, M. Johnson și A. Wierzbicka cu orientare în lingvistica cognitivă susțin

că specificul conceptului este de natură culturală, iar termenii care denumesc, bunăoară, emoțiile depind nemijlocit de cultura în care s-au format și nu pot fi universali [7, p. 23-69]. Aceștia demonstrează legătura dintre concepte prin teoria schemei imagistice (Image Schema Theory) propusă de M. Johnson [Apud: 9, p. 10], care susține că o modalitate de manifestare a experienței memoriei biologice la nivel cognitiv ar fi forma schemei imagistice. Ea include concepte rudimentare, precum Contactul, Containerul și Echilibrul. Aceste elemente sunt semnificative, deoarece ele derivă??? și sunt legate de experiența pre-conceptuală a individului. Savanții G. Lakoff și M. Johnson [Apud: 9, p. 10] pun la îndoială ideea despre conceptele rudimentare din memoria biologică care oferă blocuri constructive conceptuale pentru concepte mai complexe. În opinia lor, motivul că vorbim despre aflarea în stare de dragoste și necaz pornește de la structurarea conceptului abstract de *dragoste* și înțelegerea lui prin prisma Containerului conceptului fundamental. Astfel conceptele schematic-imaginare servesc pentru a structura concepte și idei mai complexe, de exemplu: 1) *James is in love*. 2) *Susan is in trouble*.

Cercetările cognitive de tipologizare a emoțiilor, în baza cunoștințelor despre ele și în baza asemănării lor au arătat că împărțirea emoțiilor în categorii orientate spre cunoștințe este mai reușită, deoarece principiul de asemănare și diferențiere a emoțiilor este neclar și multe dintre ele trec una în alta sau chiar într-o stare opusă, reflectată, de exemplu, în expresia din limba rusă: *от любви до ненависти один шаг* [10, p. 54].

Diversele studii lingvistice despre emoții acreditează ideea că acestea se formează prin cultură, însă teoriile despre universalitățile lingvistice și cele conceptuale demonstrează altceva. Teoria universalităților conceptuale, ca metodă de studiere a semnificației cuvintelor în diferite limbi, a fost introdusă în circuitul științific de G. W. Leibniz [11, p. 326]. Fiind un adept convins al unității psihice a oamenilor, G. W. Leibniz recomanda studierea comparativă a limbilor lumii, pentru a descoperi esența internă a individului și, în special, baza universală a cunoașterii. La fel ca E. Sapir și B. L. Whorf, criticați pentru scoaterea în evidență a diferențelor esențiale dintre limbi și sistemele conceptuale asociate lor, G. W. Leibniz a fost criticat pentru accentuarea trăsăturilor comune ale acestora.

A. Wierzbicka observă că nici un grup de savanți nu este gata să accepte ideea că limbile și modul de gândire reflectat în ele manifestă atât diferențe, cât și asemănări esențiale; iar studiul diversității poate duce la descoperirea caracteristicilor universale și invers [7, p. 22-23], fapt susținut de D. Matsumoto [12] și la care ne raliem în această lucrare.

Astfel A. Wierzbicka folosește metodologia metalimbajului semantic natural pentru a descrie termenii ce denumesc concepte, care poate fi aplicat atât la nivel național, cât și intercultural. Un exemplu de analiză îl găsim în lucrarea

savantului C. Goddard: „Cum se deosebește conceptul de *unhappiness* de cel de *sadness*? De la bun început, acesta presupune că individul care simte *unhappiness* (nefericire) se gândește la ceva. În al doilea rând, din punct de vedere logic, enunțul „Sunt nefericiți și nu știu de ce.” este incorect. *Unhappiness* presupune un sentiment mai profund și o evaluare negativă mai intensă, care nu se îmbină cu calificative precum *little* sau *slightly*, de exemplu: *She felt a little (slightly) sad.* **She felt a little (slightly) unhappy* (*Ea s-a simțit un pic tristă. *Ea era un pic fericită.* [Traducere V. Lifari]) [13, p. 27].

În al treilea rând, *unhappy* are un caracter mai personal decât *sad*: un oarecare individ poate fi întristat de lucruri rele, care li se întâmplă altor oameni, dar, dacă cineva e *nefericit*, el/ea simte această stare din cauza lucrurilor rele care i s-au întâmplat personal.

În al patrulea rând, *unhappy* în comparație cu *sad* nu sugerează o stare resemnată a individului. Când este copleșit de sentimentul de *tristețe*, acesta își spune: „Nu pot schimba nimic”, pe când simțindu-se *nefericit*, își reproșează nechibzuința „Mi-am dorit ca așa ceva să nu mi se întâmple”.

În cele din urmă, concluzionăm că elementul verbal *unhappy* semnifică o stare intensă în timp, iar *sadness* presupune o emoție de moment, scenariul cognitiv prototipic pentru conceptul *unhappy* fiind reprezentat în felul următor:

Unhappy (X era nefericit)

- (a) X a simțit ceva, pentru că s-a gândit la ceva.
- (b) Uneori individul se gândește la ceva:
- (c) „Niște lucruri rele mi se întâmplă.
- (d) Nu am dorit să se întâmple așa ceva.
- (e) Nu pot să nu mă gândesc la aceasta.”
- (f) Când X se gândește, el/ea simte ceva rău pe parcursul unei durate de timp.
- (g) X a simțit ceva de acest gen, deoarece X s-a gândit la așa ceva.

După cum vedem, pe lângă metoda scenariului cognitiv prototipic și cea a analizei componentiale, savanții au pus în aplicare și metoda valenței lexicale a adjectivelor care denumesc concepte emotive, abordări funcționale alături de cea cognitivă.

Profesorul V.Shakhovsky, cercetător care aderă concomitent la teoria socio-constructivistă și la cea cognitivă, nu este de acord cu afirmațiile că toate emoțiile sunt modelate de cultură. Savantul rus declară că emoțiile fundamentale (numărul cărora variază de la o școală la alta) sunt universale și recunoscute în toate culturile, deoarece ele reprezintă o parte din dezvoltarea speciei umane. În continuare, V.Shakhovsky admite că emoțiile sunt construite de parametrii socioculturali, de aceea, pe lângă emoții universale, mai putem distinge emoții specifice unei anumite culturi, iar limba reflectă cultura dată

[14, p. 17-18]. Pentru a argumenta cele spuse, vom recurge la câteva exemple din limbile engleză, română și rusă, aplicând metoda analizei metalimbajului semantic natural, preluată de la A. Wierzbicka, care explică diferențele dintre cuvântul polonez *tesknota* (în rusă – *мочка*, în română – *dor*, în engleză – *fără echivalent* (adăugat de V.L.)) și *tesknic* (în rusă – *московамь*, în română – *a(-ți) fi dor*, și în engleză – *to miss* (adăugat de V.L.)).

Dacă descompunem cuvintele în componente mai mici (primitive semantice, considerate universale pentru orice limbă), care au echivalente în engleză, observăm că X *teskni* /'teskni/ față de Y = ((a) X simte 'tesknota' /tesk'nota/ pentru Y. (b) X este departe de Y. X se gândește la Y. (c) X simte ceva frumos față de Y. (d) X vrea să fie împreună cu Y. (e) X știe că nu poate fi împreună cu Y. (f) X se simte prost din cauza această). În același timp, *to miss* din engleză nu implică nici [+Suferință], nici [+Distanță] în semnificația sa [15, p. 587]. Vom pune la îndoială această concluzie, deoarece dicționarul Collins Cobuild ne oferă următoarea explicație pentru cuvântul *to miss*: 1) cineva regretă că altcineva nu mai este cu el/ea, deoarece ei se plac sau se simt singuri unul fără altul (you regret that they are no longer with you because you like them very much or feel lonely without them). De exemplu: *The two boys miss their father a great deal*. Observăm „lipsa tatălui”, ceea ce implică sentimentul de *distanță* și „dorul băieților”, altfel spus, indică [+Suferință]. A doua semnificație a cuvântului *to miss* este *tonoticethatthey are notpresent* (a observa lipsa cuiva) [16, p. 924], ceea ce înseamnă că A. Wierzbicka folosește doar cea de a doua semnificație în analiza sensului verbului *to miss*, excluzând astfel o parte importantă a semnificațiilor posibile ale verbului analizat. Un exemplu reușit pentru a arăta diferența dintre cele două sensuri ale verbului *to miss* este oferită de verbe din rusă *московамь* și *скучамь*. Primul este foarte aproape de lexemul polonez *tesknic* și implică faptul că X știe că nu poate fi cu Y, în timp ce al doilea sens este unul mai optimist și nu presupune imposibilitatea realizării acțiunii, fiind mai aproape ca sens de termenul englez *to miss*, concluzie făcută de A. Wierzbicka [15, p. 587].

A fi dor din română poate fi descompus în următoarele seme: 1) o dorință puternică de a vedea pe cineva din nou, nostalgie; 2) suferință în urma dragostei pentru cineva care este departe, termenul român implicând [+Distanță] și [+Suferință], la fel ca în lexemele din limbile poloneză și rusă. Termenul englez cuprinde doar [+Regretul] față de o situație imposibilă, sentimentul de *suferință* fiind opțional [17, p. 105-110].

În urma acestei sinteze am observat o claritate în metodologia de cercetare a conceptelor denumite de lexeme separate, cea de cercetare a frazeolgismelor fiind încă neclară, însă anume aceste mijloace verbale reprezintă mentalitatea cultural-specifică a indivizilor dintr-o etnie și servesc în calitate de material

pertinent pentru paradigma antropocentrică de studiere a conceptelor din categoria emotivității.

Din observațiile făcute am dedus că terminologia pentru denumirea metodelor de cercetare în plan cognitivist este neuniformă, astfel cauzând unele neînțelegeri pentru cercetători, ne referim aici la scheme imagistice, scenarii cognitiv prototipice și câmp cognitiv.

Considerăm că, alături de aplicarea scenariului cognitiv prototipic, un studiu al conceptului trebuie să includă și analiza semică a lexemului ce denumește conceptul, valența lui lexicală, analiza etimologică a lexemului și schimbarea de sens al acestuia prezentată în ordine cronologică.

În cazul expresiilor frazeologice somatice analiza etimologică este și mai pertinentă, deoarece aceste mijloace sunt specifice unei culturi și sunt legate de anumite situații sau scenarii din etnia de unde provin (numai dacă nu sunt împrumutate din alte idiomuri).

Astfel, ajungem la concluzia că studiul unui concept nu poate fi elaborat doar din perspectiva cognitivă a limbii, deoarece metodologia existentă este incapabilă de a oferi rezultate clare și convingătoare. Introducerea analizei semice, a celei etimologice și de identificare a valenței lexicale a cuvântului ce denumește un concept aduce claritate și corectitudine într-o cercetare de acest gen.

Referințe bibliografice

1. СМІРНОВА, Ольга. *К вопросу о методологии описания концептов*. В: Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2009, №3, С. 247-253. [on-line] [citat 14 martie 2017]. Disponibil: cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-metodologii-opisaniya-kontseptov
2. ГАДАМЕР, Ханс-Георг. *Истина и метод*. Москва: Прогресс, 1988. 704 с.
3. НЕМЧЕНКО, Василий. *Функционирование научного термина «метод» в современной лингвистической литературе*. В: Вестник ННГУ 2007, № 6, с. 278-281.
4. OGLINDĂ, Emilia. *Aspecte ale analizei contrastive din perspectiva lingvisticii cognitive și funcționale*. [on-line] În: Revista Limba română Nr. 9-12, anul XXIII, 2013. [citat 15 martie 2017]. Disponibil: <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2337>
5. КРАСАВСКИЙ, Николай. *Концепт «радость» в русской лингвокультуре*. [on-line] В: Известия ВГПУ, 2010. С. 4-7 [citat 17ianuarie2017] Disponibil: <http://kontsept-radost-v-russkoy-ligvok->

- ulture-na-materiale-slovarnyh-statey-i-assotsiativnogo-slovary.pdf
6. ПРЕСНЯКОВА, Наталья. *Вместилище чувств: соматические метафоры в русском и английском языках*. В: Вестник Новгородского государственного университета, 2009, №52, с. 62-64.
 7. WIERZBICKA, Ana. *Emotional universals*, [on-line] p.23-69. [citat: 14 august 2015]. Disponibil: elies.rediris.es/Language_Design/LD2/wierzbicka.pdf
 8. LAKOFF, George, JONSON, Mark. *The Metaphorical Structure of the Human Conceptual System*. In: Cognitive Science, 1980, No. 4, p.195-208 (1980) [on-line], [citat 20 mai 2016]. Disponibil: <http://www.fflch.usp.br/df/opessoa/Lakoff-Johnson-Metaphorical-Structure.pdf>
 9. EVANS, Vyv. *The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview*, p.1-36, [on-line], [citat: 3 februarie 2015]. Disponibil: <http://www.vyvevans.net/Cloverview.pdf>
 10. LIFARI, Viorica. *Abordarea psiholingvistică și sociolingvistică a conceptului emoție*. În Studia Universitatis Moldaviae, 2015, Nr. 10 (90), Chișinău CEP USM.—P 51- 59. ISSN1811-2668
 11. LEIBNIZ, Gottfried, Wilhelm. *New Essays on Human Understanding*. Cambridge University Press, 1982. 321 p.
 12. МАЦУМОТО, Дэвид. *Психология и культура*. СПб.: Питер, 2003. 718 с. ISBN 5-94723-362-2. [on-line], [citat 20 aprilie 2015]. Disponibil: www.gumer.info/biblioitek_buks/Psihol/Mats/11.php.
 13. GODDARD, Clifford. *Explicating Emotion sacross Languages and Cultures*. In: The Verbal Communication of Emotions. Interdisciplinary Perspective. London and New York: publishedbyRoutledge, 2014, p. 19-54.
 14. ШАХОВСКИЙ, Виктор. *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: Гнозис, 2008. 416 с.
 15. WIERZBICKA, Ana. *Human Emotions: Universal or Culture-Specific?* În: American Anthropologist. New Series, 1986, No.3, vol. 88, p. 584-594.
 16. COLLINS COBUILD DICTIONARY. *The University of Birmingham*, Collins: London andGlassgow, 1990, 1703 p.
 17. LIFARI, Viorica. *Emoție, simț sau sentiment*. În: Intertext. Journal științific, 2015, No. 1/2 (33/34) anul 9, p.105-110.

OBSERVAȚII ASUPRA REPERTORIULUI LINGVISTIC AL BILINGVILOR ROMÂNNO-RUȘI EMIGRAȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ITALIA

Marta ISTRATI

I.P. Liceul Teoretic "Gh, Asachi" Ungheni

Rezumat. Proiectul *A sociolinguistic analysis of the Moldovan communities in Turin* (în cadrul programului WWS 2 – incoming mobility, finanțat de Universitatea de Studii din Torino, desfășurat de autoare în perioada 09/28/2015 – 12/26/2015, în orașul Torino, sub responsabilitatea științifică a Pr. Federica Cugno) a permis acumularea pe teren și analiza faptelor empirice noi despre practicile lingvistice și atitudinile sociolingvistice ale imigranților din Republica Moldova în or. Torino. Articolul prezintă o analiză mai detaliată a situației respondenților care au declarat că limba rusă a fost utilizată ca secundă în familie, circumstanță care ar fi trebuit să privilegieze această limbă în spațiul privat, chiar și după imigrare. Chestionarele permit, într-o anumită măsură, să reconstituim biografiile lingvistice ale respondenților.

Cuvintele-cheie: migrare, alegerea lingvistică, fidelitatea lingvistică, competențe lingvistice, repertoriu/comportament verbal, exogamie și endogamie lingvistică,

Abstract: The project *A sociolinguistic analysis of the Moldovan communities in Turin* (within the programme WWS2 - incoming mobility, financed by the State University of Turin, developed by the author in the period 09/28/2015-1/26/2015, in the city of Turin, under scientific responsibility of the Pr. Federica Cugno) has allowed accumulation of facts that reflect many sociolinguistic aspects. Our research has had a synchronous approach and it is focused on the investigation of an area where the migrants from the Republic of Moldova to Turin use the Romanian, Russian and Italian languages (+other known languages).

It has to be noticed that the linguistic repertory of Romanian people who came from the Republic of Moldova differs from that of Romanian people from Romania, firstly, due to the Romano-Russian bilingualism. We can see an interest in a detailed analyse of respondents' situation who have declared that Russian was used as being second language spoken in their families, a circumstance that should privilege this language in private space, even after immigration. The questionnaires allow, in some way, to rebuild the linguistic biographies of respondents.

Keywords: migration, language choice, linguistic fidelity, language skills, repertoire/ verbal behaviour, linguistic exogamy and endogamy.

Proiectul *A sociolinguistic analysis of the Moldovan communities in Turin* (în cadrul programului WWS 2 – incoming mobility, finanțat de Universitatea de Studii din Torino, desfășurat de autoare în perioada 09/28/2015 – 12/26/2015, în orașul Torino, sub responsabilitatea științifică a Prof. Federica Cugno) a permis acumularea pe teren și analiza faptelor empirice noi despre practicile lingvistice și atitudinile sociolingvistice ale imigranților din Republica Moldova în orașul Torino.

Au fost contactați pe teren 53 de imigranți, care au format două eșantioane de cercetare:

- eșantionul 1 (28 de subiecți) reprezentativ pentru persoanele care nu au fost încadrate în sistemul de învățământ italian.
- eșantionul 2 (25 de persoane) reprezentativ pentru persoanele care au fost încadrate în sistemul de învățământ italian.

Este de remarcat faptul că repertoriul lingvistic al românofonilor veniți din Republica Moldova diferă de cel al românofonilor originari din România, în primul rând, datorită bilingvismului româno-rus¹. Următorul tabel afișează nivelul de cunoaștere al acestei limbi de către respondenți.

Tab. 1

Nivelul de cunoaștere a limbii ruse	Eșantionul 1	<u>Eșantionul 2</u>
Maternă	0,00%	0,00%
Secundă în familie	14,29%	12,00%
Nul	0,00%	4,00%
Elementar	7,14%	40,00%
Bun	46,43%	40,00%
Foarte bun	32,14%	4,00%
Total respondenți	28	25

Deși atenția noastră se orientează spre primul eșantion, observăm că numărul respondenților ce nu cunosc limba rusă sau nu au competențele necesare pentru a conversa fluent în această limbă este mult mai mare în al doilea eșantion, reprezentativ pentru generațiile mai tinere. Acest fapt nu este doar o caracteristică a vorbitorilor mai tineri anume imigrați, deoarece și în țara de origine competențele

² Trebuie precizat că am preferat în acest articol noțiunea bilingvism celei de diglosie, deoarece prima are o frecvență cu mult mai mare în lucrările de specialitate, o asemenea preferință explicându-se prin capacitatea ei de „a acoperi” diverse configurații ale fenomenului în cauză; în unele studii cele două noțiuni sunt deseori utilizate alternativ, în aceleași contexte. Contribuții semnificative la disocierea conceptelor discutate sunt aduse de lingviștii basarabeni Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Teodor Cotelnic, Irina Condrea, Gheorghe Moldovanu, Lidia Colesnic-Codreanca, Ana Guțu ș.a. Diglosia, la fel ca și bilingvismul, reprezintă situația când în societate funcționează mai multe coduri lingvistice, fie în calitate de variante ale aceleiași limbi, fie în calitate de limbi diferite. Termenul diglosie a devenit și sinonimul inegalității funcțiilor și valorilor reprezentate de fiecare dintre limbile utilizate de aceeași comunitate. Problema dată este analizată din prisma structurii stilistice funcționale a limbii române în Basarabia de către cercetătoarea Irina Condrea, care evidențiază atât relațiile interne dintre variantele lingvistice, cât și cele externe, cu limba rusă, relații bazate pe diglosie: „în acest spațiu concret diglosia se manifestă atât prin concurența a două idiomuri diferite (româna și rusă), cât și prin prezența variantelor locale („moldovenească” și „basarabească”) de exprimare” [1, p.179]. Prin urmare, anume termenul diglosie ar fi preferat de noi, dacă am fi analizat repertoriul lingvistic al românii basarabeni în circumstanțele lingvistice ale Republicii Moldova.

și comportamentul românofonilor născuți după obținerea independenței au suferit schimbări importante. Actualmente, limba rusă este utilizată mult mai puțin, reducându-se la comunicarea orală internă sau externă (cu comunitatea rusofonă din republică sau din afara acesteia). Astfel, generațiile tinere nu mai sunt motivate să achiziționeze și să utilizeze, mai ales, varianta standard a limbii ruse.

Cu referire la respondenții din primul eșantion, prezintă interes analiza mai detaliată a situației celor care au declarat că limba rusă a fost utilizată ca secundă în familie, circumstanță care ar fi trebuit să privilegieze această limbă în spațiul privat, chiar și după imigrare. Chestionarele permit, într-o anumită măsură, să reconstituim biografiile lingvistice ale respondenților.

Respondentul 1 (anul de naștere 1965, aflat în Italia din 2010, locuiește cu soțul, de aceeași naționalitate, și copiii născuți în Republica Moldova) a absolvit toate nivelurile de învățământ (preșcolar-școlar-universitar) în limba rusă (1967-1989 – perioada sovietică), aceasta fiind, alături de română, limba utilizată în familie. S-a creat astfel, din punctul de vedere al competențelor, un bilingvism echilibrat, iar din punctul de vedere al funcțiilor, o diglosie cu rusa ca limbă dominantă în mediul formal. În continuare, limba rusă a rămas secundă și în noua familie, deoarece soțul o cunoștea și o utiliza în aceeași măsură, copiii fiind transmise competențele bilingve ale părinților.

Respondentul 2 (anul de naștere 1955, aflat în Italia din 2002, locuiește cu fiica, născută în Republica Moldova, și soțul de naționalitate italiană) a absolvit toate nivelurile de învățământ (preșcolar-școlar-universitar-postuniversitar) în limba rusă (1957-1981 - perioada sovietică; studiile postuniversitare au fost făcute în Rusia). Tipul de bilingvism format în țara de origine este identic cu al respondentului 1. Datorită celei de-a doua căsătorii cu un partener italian, după emigrare, a dezvoltat un trilingvism echilibrat din punctul de vedere al competențelor. În familie, cu soțul utilizează doar limba italiană, iar cu fiica – un codeswitching italo-româno-rus.

Respondentul 3 (anul de naștere 1961, aflat în Italia din 2004, locuiește cu angajatorul de naționalitate italiană, iar soțul și trei fiice se află în Republica Moldova) este originar din sudul Moldovei, limba maternă este găgăuza, limbă secundă în familie – rusa. A absolvit toate nivelurile de învățământ (preșcolar-școlar-profesional) în limba rusă. Competențele în limba română s-au îmbunătățit după vârsta de 30 de ani, datorită căsătoriei cu un bărbat românofon monolingv. Prin urmare, după prima familie bilingvă găgăuzo-rusă (din punct de vedere functional, am putea identifica o diglosie cu limba rusă dominantă în domenii oficiale), s-a format a doua familie bilingvă ruso-română: respondentul comunică cu partenerul în limba română, iar cu ficele (cărora li s-au transmis și cunoștințe elementare de limbă găgăuză) – predominant în limba rusă. Datorită faptului că respondentă a lucrat între 1999 și 2002 în Turcia, a achiziționat și competențe

de comunicare în limba turcă. În prezent, deoarece se află într-un spațiu preponderent italoфон, putem urmări un caz de diglosie plurilingvă, cu limba italiană dominantă, iar limbile română, rusă și găgăuză sunt utilizate doar în convorbirile la distanță cu diverse rude, ori când respondentul revine acasă o dată în an. Limba turcă o utilizează deja doar în mod pasiv – prin vizionare de filme în această limbă.

Respondentul 4 (anul nașterii 1974, aflat în Italia din 2000, conlocuiește cu soțul de naționalitate italiană, iar fiica din prima căsătorie se află în Republica Moldova). Limba română este maternă, iar limba rusă – secundă în familie. A studiat în limbile română și rusă la nivelurile preșcolar și universitar, iar la nivelul școlar – doar în limba română. Astfel, identificăm un bilingvism echilibrat, fără o distribuție funcțională inegală a limbilor. Limba rusă nu a fost păstrată ca limbă secundă și în comunicarea cu fiica. În Italia, persoana chestionată desfășoară o activitate socio-culturală în doua colective de lucru: unul italoфон, altul româнофон. În prezent, respondentul declară o dominanță a limbii italiene, atât în mediul familial (comunicare monolingvă italiană cu soțul), cât și în cel oficial.

Estimarea utilizării în prezent de către respondenți a limbii ruse, în Italia și în Republica Moldova (unde revin aproximativ o dată în an), este prezentată în următoarele tabele:

Frecvența utilizării limbii ruse în Italia (scala: *permanent* = 5 → *nicio-odată* = 0)

Tab. 2

	Respondentul 1	r. 2	r. 3	r. 4
În familie/acasă	2	2	0	0
În timpul liber (cu amicii, la distracții etc.)	2	5	2	1

Pentru a schița repertoriul lingvistic general al respondenților în Italia, afișăm și răspunsurile lor privitoare la utilizarea limbilor română și italiană:

Frecvența utilizării limbii italiene în Italia (scala: *permanent* = 5 → *nicio-odată* = 0)

Tab. 2 A

	Respondentul 1	r. 2	r. 3	r. 4
În familie/acasă	1	5	0	5
La serviciu	5	-	5	5/0 (serviciul 1)
În timpul liber (cu amicii, la distracții etc.)	1	3	2	2
La magazin, pe stradă, la spital etc.	5	5	5	5

Frecvența utilizării limbii române în Italia (scala: *permanent* = 5 → *niciodată* = 0)

Tab. 2 B

	Respondentul 1	r. 2	r. 3	r. 4
În familie/acasă	5	4	0	0
La serviciu	1	-	0	0/5(serviciul 2)
În timpul liber (cu amicii, la distracții etc.)	1	5	4	4
La magazin, pe stradă, la spital etc.	2	0	0	1

Frecvența utilizării limbii ruse în Moldova (în prezent) (scala: *permanent* = 5 → *niciodată* = 0)

Tab. 3

	r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
În familie/acasă	5	5	2	1
În timpul liber (cu amicii, la distracții etc.)	2	5	3	2
La magazin, pe stradă etc.	1	5	3	3

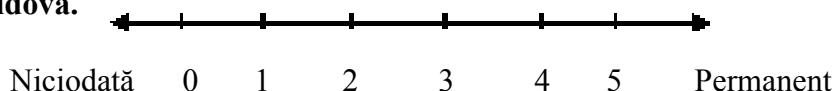
Cele patru cazuri descrise se disting clar prin biografia lor lingvistică diversă și prezintă interes prin schimbările provocate de multiple variabile sociodemografice, printre care se evidențiază tipul cuplului din punctul de vedere al limbii materne a partenerilor. Am putea utiliza aici sintagmele *exogamie* și *endogamie lingvistică*. Am numi *exogamie* căsătoria dintre doi locutori ce aparțin unor comunități lingvistice diferite, în opoziție cu *endogamie*, care presupune că un cuplu este format din vorbitori cu aceeași limbă maternă. Este un factor incontestabil în utilizarea anumitei/anumitor limbi atât în domeniul familial, cât și în cel public, care catalizează fenomene precum substituția, abandonul și fidelitatea lingvistică, alegerea lingvistică în comunicarea cu copiii, dar și rapiditatea achiziționării limbii noii comunități.

Doar în cazul **respondentului 1** putem vorbi despre o endogamie lingvistică totală, deoarece ambii soți au practicat din copilărie un bilingvism româno-rus păstrat și în continuare. Urmărim, în consecință, în această familie, imigrată cu toți membrii în Italia, o situație de trilingvism româno-rus-italian, cu dominanța evidentă a limbii române (Tab. 2, 2A, 2B, 11, 12), cât timp familia se află în afara țării de origine, dominanță care slăbește în scurtele vacanțe petrecute în Republica Moldova, sub influența circumstanțelor sociolingvistice din țară (Tab. 3). Drept urmare, respondentul observă scăderea frecvenței cazurilor de code-mixing româno-rus în mediul familial (Tab. 4, 5), precum și o sesizabilă scădere a nivelului competențelor în limba rusă după imigrare (Tab 6). Din punctul de vedere al valorii generale în viața sa a culturii și limbii ruse, respondentul nu

declară schimbări (Tab. 7, 8, 9, 10, 14). Endogamia lingvistică păstrată și după emigrare, la fel ca și bilingvismul româno-rus, au condiționat o fidelitate lingvistică mai pronunțată față de limba maternă și o asimilare mai lentă a limbii noii societăți (de observat indicatorii pentru limba italiană: Tab. 2A, 11, 12, 13, 14).

În cazul celorlalți trei respondenți, urmărim consecințele exogamiei în repertoriul lingvistic: respondentul 3 – până la emigrare, cu partener românfon, respondenții 2 și 4 – după emigrare, cu parteneri italofoeni. Imigrarea în Italia și exogamia au provocat schimbări mai radicale în biografia lingvistică a **respondentului 2**. În cercul de cunoscuți conaționali, creat în Italia, respondentul 2 continuă să practice un bilingvism româno-rus echilibrat, iar în comunicarea familială trilingvă (italo-ruso-română), dominantă este limba italiană. În perioadele de aflare în Republica Moldova, respondentul 2 declară o totală dominare a limbii ruse în vorbire (Tab. 3). Prezența permanentă a limbii ruse în repertoriul lingvistic al respondentului condiționează păstrarea aceleiași frecvențe de code-switching intrafrastic româno-rus, ca și până la imigrare, și păstrarea acelorași competențe în limba rusă. (Tab. 4,5,6).

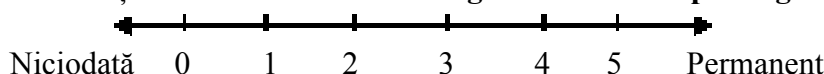
Frecvența cazurilor de code-mixing² româno-rus pînă la imigrare, în Moldova.

Tab. 4

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
5	5	3	2

Frecvența cazurilor de code-mixing româno-rus după imigrare, în Italia.

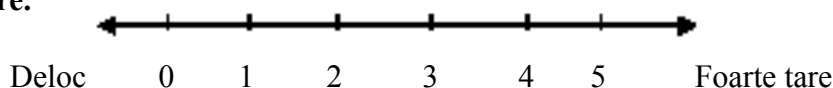
Tab. 5

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
3	5	1	1

² Cauza de bază a mixingului (alternanței intrafrastice și în interiorul cuvintelor) este faptul că părinții bilingvi utilizează amândouă limbile când se adresează copiilor, ceea ce va complica separarea respectivelor sisteme lingvistice de către ultimii. Mai frecvent, fenomenul numit code-mixing se reduce la inserarea unor cuvinte simple, alolingve, într-un discurs. Cauzele principale sunt faptul că vorbitorul a auzit/a utilizat recent un asemenea cuvânt în limba B sau l-a învățat într-o situație când se vorbea limba B, încât nu-i cunoaște echivalentul în limba A. Un alt comportament verbal poate fi descris în cazul vorbitorilor ce intercalează în vorbire un număr mai mare de rusisme, cuvinte semnificative, din diferite clase morfologice, care intră în relații sintactice cu alte părți de vorbire din enunț. Cauzele acestor comutări de cod pot fi, în afară de cele deja enumerate, necunoașterea sau incapacitatea de a-și reaminti în momentul vorbirii anumite unități lexicale din limba-țintă (limba română) și, ca rezultat, utilizarea lor din limba-sursă (limba rusă). O altă cauză este tendința de a se conforma cu limbajul unui grup social, de a demonstra apartenența la acesta, deoarece observația arată că și vorbitorii care manifestă, de obicei, acuratețe în vorbire și dau dovadă de conștiință și competențe lingvistice avansate, totuși apelează la comutări de cod în timpul comunicării cu acei conlocutori, a căror vorbire este puternic marcată de acest fenomen.

Respondentul 3, lipsit în Italia de mediul familial, comunică în majoritatea timpului în limba italiană, iar vorbirea bilingvă româno-rusă (limba română dominantă) este limitată la câteva ori pe săptămână – cu puținii cunoscuți compatrioți, imigrați, de asemenea, în Italia, și la distanță, cu membrii familiei rămași în Republica Moldova. Astfel se explică și indicii care reflectă scăderea competențelor în limba rusă și a frecvenței cazurilor de code-switching. (Tab. 4, 5, 6). **Respondentul 4**, deși este limitat în mediul familial la monolingvism italian, utilizează activ limba română datorită relațiilor sale profesionale și amicale cu diaspora româno-fonă. În asemenea circumstanțe lingvistice, atât frecvența code-switchingului, cât și competențele în limba rusă au cunoscut o sesizabilă scădere la respondenții 3 și 4. Totuși, în ceea ce privește aprecierea importanței cunoașterii limbii ruse în noul mediu lingvistic, ei recunosc atât valoarea acestor competențe pentru cultura lor lingvistică, cât și păstrarea unui statut de limbă de comunicare interetnică pentru imigranții din fostele republici ale Uniunii Sovietice.

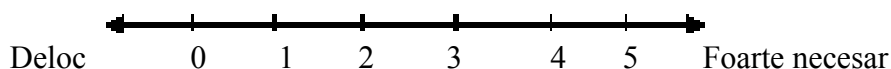
Gradul de scădere a nivelului competențelor în limba rusă după imigrare.

Tab. 6

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
3	0	3	2

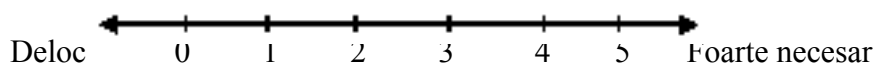
Gradul de importanță a cunoașterii limbii ruse trăind în Italia.

Tab. 7

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
3	2	4	5

Gradul de importanță a cunoașterii limbii ruse în Moldova, înainte de imigrare.

Tab. 8

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
3	5	5	5

Sunt de remarcat aprecierile diferite a respondentului 2 și a respondentului 4 referitor la gradul de atașament la cultura italiană (la cele română și rusă indicii de apreciere sunt identici), în pofida unui factor asemănător – căsătoria cu un

partener italian. Anume în cazul respondentului 2, putem concluziona că factorul decisiv al unei adaptări lingvistice și integrări culturale în mediul italoфон a fost o mai pronunțată izolare lingvistică de mediul româнофон (Tab. 9, 11, 12, 13, 14). E situația când partenerul de viață a devenit vectorul principal în procesul de substituție lingvistică. Referindu-ne la respondentul 4, care a adoptat, de asemenea, în casă limba italiană, chiar ca limbă unică de comunicare, nu putem vorbi despre un transfer lingvistic atât de pronunțat, datorită indicilor prezentați în tabelele 9 și 11. Spre deosebire de ceilalți trei respondenți, respondentul 4 demonstrează, și prin consumul mass-media (Tab.14), un grad mai înalt de fidelitate lingvistică. Condiționează acest fapt implicarea profesională în permanente activități culturale organizate pentru diaspora română.

Gradul de atașament la:

Tab. 9

Cultura	r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
italiană	4	5	2	1
română	5	5	5	5
rusă	5	5	4	5

Utilizarea alfabetului chirilic:

Tab. 10

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
da	Da	da	da

Cât de frecvent gândiți în limbile cunoscute? (scala 0-5: *permanent* = 5 → *niciodată* = 0)

Tab. 11

Limba	r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
Română	5	4	4	5
Italiană	0	4	1	1
Rusă	2	4	1	1
			Găgăuza - 1	

Gradul de confort pe care îl simțiți vorbind în limbile cunoscute? (scala 1-5: *confort total* = 5 → *disconfort total* = 1)

Tab. 12

Limba	r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
Română	5	5	5	4
Italiană	1	5	3	4
Rusă	4	5	4	4
			Găgăuza - 4	
			Turcă - 3	

În ce limbi vă puteţi exprima orice idee, fluent şi coerent, fără a apela la cuvinte din altă limbă?

Tab. 13

r. 1	r. 2	r. 3	r. 4
română	Rusă	Română	Română
rusă		Rusă	Italiană
			rusă

Consumul mass-mediei şi al literaturii:

Tab. 14

	r. 1		r. 2		r. 3		r. 4	
	În ce limbă/ limbi	Frecvenţa	În ce limbă/ limbi	Frecvenţa	În ce limbă/ limbi	Frecvenţa	În ce limbă/ limbi	Frecvenţa
TV (emisiuni)	majoritatea în limba rusă	Zilnic	Rusă Italiană	Zilnic	Italiană	Zilnic	Italiană	Zilnic
FIILME	Rusă Italiană	Zilnic	Rusă Italiană	Zilnic	Rusă Română	Zilnic	Rusă	1 dată pe săptămână
REŢELE SOCIALE	Română Rusă	Zilnic	-	-	Rusă Română	Frecvent	Română Italiană	Zilnic
ZIARE ŞI REVISTE	Italiană	2-3 ori pe săptămână	Italiană	1 dată pe săptămână	Rusă	Frecvent	Română Italiană	1 dată pe săptămână
LITERATURA ARTISTICĂ	Rusă Italiană Română	Rar	Rusă	Rar	Rusă Italiană	Frecvent Rar	Română Italiană Rusă	Zilnic
rADIO	-	-	Italiană	Zilnic	-	-	română	2-3 ori pe săptămână

În concluzie, acest articol esenţialmente descriptiv, a creionat un tablou de ansamblu al tendinţelor principale de schimbare în biografiile lingvistice ale persoanelor ce emigrează din Republica Moldova în Italia, schimbări cu atât mai diverse şi mai interesante, cu cât mai diverse sunt structurile de plurilingvism

Referinţe bibliografice

1. *Condeia, Irina.* Studii de sociolingvistică. Chişinău: CEP USM, 2007.
2. *Olariu, Florin-Teodor.* Românii din Torino – comportament şi atitudini (socio)lingvistice în mediu aloglot. Disponibil: http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VI_2_Olariu.pdf
3. *Radu, Mircea.* Politica şi practica privind integrarea imigranţilor şi refugiaţilor în statele europene. Disponibil: www.revistacalitateavietii.ro/2006/CV-3-4-06/7.pdf

DIMENSIUNI ISTORICE, CULTUROLOGICE ȘI LINGVISTICE ALE SIMBOLULUI. ASPECTE SEMANTICO-FUNCȚIONALE

Magdalina BANTEA

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Articolul reprezintă un studiu analitic al problematicii simbolului ca macrofigură istorică, culturologică și lingvistică. Problema rezidă în faptul de a demonstra caracterul pluridimensional al simbolului, în vederea facilitării individualizării acestuia în context hermeneutic. Articolul va reliefa: 1) câteva repere de proveniență istorică și culturologică; 2) anumite particularități de modificare a simbolului în evoluția sa istorică; 3) aspecte semantico-funcționale ale simbolului în context poetic. În concluzie vor fi validate caracteristici ale simbolului ca macrofigură și vor fi menționați factorii ce contribuie la încadrarea simbolului în spațiul stilistico-funcțional în viziunea cercetătorilor contemporani.

Cuvinte-cheie: simbol, polisemie, interpretare, comunicare, funcție poetică, pragmatică.

Abstract. The literature overview done represents an analytical approach to the issue of symbol from cultural, linguistic and historical perspectives. The research focuses on the multidimensional nature of symbol, revealing its origin, the main peculiarities of diachronic structural changes and the functional-semantic aspects of symbol in poetry. The conclusions will certify the characteristics of symbol as a "macrofigure" and the factors that contribute to its framing into the stylistic and functional dimension in the interpretation of modern scientists.

Keywords: symbol, polysemy, interpretation, communication, poetic function, pragmatics.

Noțiunea de **simbol** a fost reprezentată din cele mai vechi timpuri prin diferite semnale, semne, imagini semnificative criptate în piatră, iconograme, structuri arhitecturale care identificau sau caracterizau un anumit popor, grai sau tradiție. Simbolul a avut deci un rol important în viața și activitatea omenirii dintotdeauna. Mereu aflat în evoluție și într-o extindere continuă, acesta nu încetează să dezvolte calitatea de pluralitate semantică inepuizabilă în context cultural și intercultural. Rolul hotărâtor al simbolului în anumite științe precum medicina, matematica, chimia, psihologia, hermeneutica, lingvistica, filosofia, heraldica, trezește atât interes, cât și necesitatea de a-l identifica drept noțiune, de a-l aprecia la justa valoare și de a-l integra în societate.

Printre primii filosofi care au vorbit despre simbol au fost: Hippocrates (sec. IV-V î.Hr.), Aristotel (sec. IV î.Hr.), Diogenes Laertes (sec. III d.Hr.). Încă din Antichitate putem observa că fiecare cultură posedă o conceptualizare sau o viziune individuală despre lumea creată prin simboluri. Unele simboluri apar, fiind inspirate sau aduse de undeva, persistă o perioadă, apoi dispar, altele din

contra rămân impregnate în eternitate. Însă, precum precizează cercetătorul Ion Guțu, „nu orice semnal primitiv emis întâmplător de ambianța natural-umană poate deveni simbol, fie chiar și prin simpla gesticulare, desenare, sonorizare” [3, p. 22]. Prin urmare, semnul trebuie să comporte neapărat un set de caracteristici care să-i ofere posibilitatea de a poseda calitatea de simbol. Spre exemplu, *Homo sapiens* din cele mai vechi timpuri a creat idoli sau altare la care se închina, în felul acesta mulțumind forțelor naturii pentru anumite facilități; acesta avea și diferite simboluri pe care le glorifica sau elogia, cum ar fi: *Soarele* – simbolul bogăției și bunăstării, *Luna* – simbolul fertilității. Noțiunile de *emoție*, *superstiție* și *simbol* se aflau în raport de proximitate, consecutivitate și interdependență: starea de afect emoțional crea superstiție și superstiția crea simbolul. Acesta semnifica o contopire dintre *superstiție* (concept simbolizator primitiv, creat în urma neidentificării anumitor evenimente sau fenomene în scopul de a avertiza sau de a se proteja) și *emoție* (starea de afect emoțional de intensitate medie, de scurtă durată, care apare în momente neprevăzute, și nu poate fi controlată în totalitate). În ciuda faptului că superstițiile sunt de natură primitivă și nu posedă o bază științific demonstrată ca emoțiile, totuși se bucură de o popularitate destul de mare și în zilele noastre. La fel ca și emoțiile, superstițiile apar în funcție de : 1. stare de afect, 2. vârstă, 3. gen, 4. educație, 5. statut social, 6. cultură sau etnie, 7. grad de emotivitate, 8. circumstanțe ale fenomenului, 9. stil adoptat.

Știința despre simbolul lingvistic este într-o continuă modificare și expansiune. Concepțiile despre această figură se modelează în dependență de viziunea omenerii față de forțele naturii încă necunoscute sau neidentificate în totalitate, prin urmare putem stabili un simbol în baza anumitor interpretări sau viziuni considerate plauzibile în momentul aprecierii. „Idea că orice activitate de interpretare ar trebui considerată ca o traducere, are rădăcini adânci în tradiția hermeneutică. Motivele sunt evidente: din punct de vedere hermeneutic, orice proces de interpretare este o tentativă de înțelegere a cuvintelor altcuiva”, mărturisește Umberto Eco [2, p. 232]. Deci putem afirma că interpretarea completă a unui simbol poate fi efectuată doar într-o abordare multilaterală utilizând ideologia cercetătorilor moderni:

1. interpretarea convențională bazându-ne pe dicționarele de specialitate [3, p. 53; 4, p. 48];
2. interpretarea etnică sau culturală [3, p. 53; 4, p. 48];
3. interpretarea textocentristă sau hermeneutică (simbolul integrat în expresie, frază, text) [3, p. 83-125];
4. interpretarea pragmatică [10, p. 80-81]: influența psiholingvistică asupra interlocutorului pentru a stabili un contact, pentru a trezi interesul, imaginația, așteptările, prin:

- a) *comunicarea orală*: imagini, film, particularități prosodice și fonologice (timbrul vocii, pauzele în timpul comunicării, respirația, accentul, intensitatea vocii, intonația, ritmul, frecvența);
- b) *comunicarea nonverbală* : starea emoțională a emițătorului, gestualitatea, mișcările corpului, expresiile faciale, postura, contactul vizual, vestimentația, coafura, machiajul;
- c) *comunicarea scrisă*: estetica grafică, respectarea distanței, îngroșarea caracterelor pentru a evidenția, sublinierea anumitor expresii, schimbarea tipului de caractere, schimbarea dimensiunilor caracterelor, marcarea anumitor cuvinte simbol, efecte cromatice (evidențierea simbolului cu o culoare diferită), amplasarea textului în pagină.

În concepția lui Ferdinand de Saussure, „timpul care asigură continuitatea limbii, are un alt efect în aparență contradictoriu față de primul: acela de a altera mai repede sau mai încet semnele” [5, p. 93]. Fiecare cultură, categorie socială își are propriile concepții, gânduri, anumit vocabular, tradiții, etică comportamentală, toate întrunindu-se în simbologie.

De-a lungul anilor, știința a progresat continuu, în consecință puterea anumitor semne simbolizatoare s-a atenuat sau chiar a dispărut în totalitate, în loc, instaurându-se altă simbologie.

Pornind de la viziunea cercetătorilor N. Corlăteanu și I. Melniciuc [9] cu privire la evoluția semantică a cuvântului, propunem o abordare similară în evoluția semantică a simbolului, care se manifestă prin mai multe tendințe:

1. **Extinderea** sau expansiunea semnificației constă în lărgirea sferei de la un sens particular la unul general: „Deși în tradiția creștină, *corpul nud* este asociat cu alungarea lui Adam și a Evei din Rai, *corpul dezgolit* evocă *inocență, puritate virginală* sau *vulnerabilitate*”¹ [7, p.16] . „Dacă este protejat, îngrijit, parfumat, *corpul* devine un obiect al *seducției*” [6, p. 118]. În zilele noastre *corpul nud* mai semnifică și *nerușinare, depravare, păcat*.

2. **Restrângerea** simbolului sau restricționarea acestuia, constă în reducerea sferei de acțiune de la o semnificație amplă sau generală la una particulară:

”Pentru egipteni *intestinul* avea forțe magice, acesta era scos cu grijă din decedați, îmbălsămat și depus în urne speciale în cavou sau mormânt”^{**} [7, p.17]. Astăzi, *intestinul* nu poartă nici-o semnificație magică, are doar semnificație medicală.

3. **Descensiunea** simbolului sau alterarea acestuia, care constă în înlocuirea unui sens vechi cu unul nou, inferior celui inițial sau precedent: *Cântecul istoric* este situat pe aceeași poziție cu *cântecul voinicesc* sau *tâlhăresc* în poezia haiducească sau de codru al lui C. Negruzzi în secolul XIX; astăzi *cântecele hoților* nu mai sunt considerate istorice.

¹ Traducere proprie

4. **Ascensiunea** semnificației simbolului, care constă în înlocuirea unui sens vechi cu altul nou, superior celui inițial: *Stânga* simboliza doar *forță malefică* și *satanică* în trecut „În Egipt stânga era considerată ca parte a morții” [6, p. 156]. „Partea stângă, partea feminină și nocturnă, este prin excelență satanică” [6, p.157]. Astăzi, partidele de stânga susțin forța populară.

5. **Învechirea** simbolului, semnifică ieșirea din uz și trecerea în vocabularul pasiv al limbii: „În Evul Mediu, *părul roșu* semnifica un *acord tacit cu forțele demonice* și o *senzualitate neînfrânată*” [7, p.18]. Astăzi, aceste superstiții au dispărut și semnificația culorii *părului* nu mai poartă aceeași valoare.

6. **Polarizarea semantică sau enantiosemia**, care constă în constituirea a două sensuri diametral opuse în același cuvânt. *Corpul nud* semnifică: *inocență, puritate virginală, vulnerabilitate, sinceritate*; însă, poate semnifica și *păcat, vulgaritate, depravare, nerușinare*.

7. **Înlocuirea** unui simbol învechit cu altul nou: De-a lungul anilor anteriori luptătorii pentru dreptate au fost identificați prin *tâlhari, codreni, voinici, haiduci*, care erau „fără milostivire către boieri și neguțători” [1, p. 43] și glorificați de săraci. Astăzi, *haiducii* au fost reidentificați prin teroriști sau separatiști și nicidecum nu mai simbolizează *dreptatea* ci un simbol al *răului*.

8. **Conceptualizarea diferită** a semnificației simbolice: Culoarea *albă* la indieni semnifică *doliu*, în schimb europenii își exprimă *condoleanțele*, purtând culoarea *neagră*. „Inclus în circuitul semantic al discursului poetic, semnul lingvistic obișnuit devine **semn estetic**, în cazul nostru cuvânt-simbol, ale cărui particularități semantico-funcționale necesită cercetări minuțioase prin prisma abordării lingvostilistice, lingvopoetice sau semiotico-hermeneutice a textului Poetic” [3, p. 14].

În linii generale, simbolurile pot fi încadrate în două categorii:

1. Convenționale sau consacrate : fixate prin asociere abstractă în dicționare de specialitate, au origine poetică dar sunt tocite prin uz și nu sunt dependente de text;

2. Poetice, naturale sau motivate care fac apel la imaginația unei culturi, a unui grup etnic, a fiecărui om în parte; nu impun rigori prestabilite de dicționare [3, p. 53; 4, p. 48].

Potrivit cercetătoarei M. Mancaș: „... simbolurile convenționale au la bază o motivație de tip metonimic, căci se fixează în uz în urma unei substituiri bazate pe contiguitatea logică” [4, p. 149]. Ex. *inima* – simbol al *vitalității*, al *sentimentelor*.

Simbolul poetic excelează prin originalitate și autenticitate, însă adesea își pierde trăsăturile caracteristice odată cu schimbarea contextului, gradul de simbolizare a simbolurilor convenționale fiind mai pregnant decât al celor poetice, care posedă de obicei caracteristicile atribuite de poet. „Simbolul poetic este figu-

ra semantică cea mai subordonată utilizării contextuale și, mai mult, unica figură care n-ar exista ca atare dacă i s-ar lua în considerare doar aspectul genetic și nu realizarea în discursul poetic”[4, p. 155].

Textele poeziei franceze din perioada simbolismului sunt caracterizate de utilizarea accentuată a abstractelor simbolizatoare care înlocuiesc simbolul și reprezintă forma absolută a „meditației asupra poeziei” [4, p. 171]. Ex :

Eu port lucida mea tandrețe la pieptul arzător,

Mă joc cu focurile anticului inventator,

Însă dumnezeu, prin nepăsare succesivă,

În purpurul aerului se alterează încetișor.

...

îngerul proaspăt al ochiului golaș, presimte în a sa pudoare,

...

Ah seară, tu vino să emanezi un deliciu liniștitor,

Stupoare a inimilor evlavioase, orizont al somnurilor,

Apropiere persuazivă, reptilă insidioasă,

Trandafir care respiră un mortal imobil,

Al cărui ochi auriu se angajează în promisiunile cerurilor[8].*

În baza viziunii interpretativ-hermeneutice a cercetătorilor moderni, am efectuat o analiză a secvenței poetice a simbolistului Paul Valery, pentru a exemplifica aspectele semantico-funcționale ale simbolului în context poetic.

Titlul textului literar *Intensitatea Serii* este o sintagmă nominală constituită din doi termeni abstracți și indică simbolul central al poeziei: primul termen aparținător al realității umane, filosofice, relevă amplitudinea imaginii serale, se contopește cu al doilea, termen clarificator al realității naturale, care vizează temporalitatea, prezent și în poezie în calitate de recurență parțială (*ah seară*). Simbolul central abstract *intensitatea* nu poate fi analizat izolat, prin urmare, autorul oferă interlocutorului un indicator de clarificare, în cazul dat temporal, *serii*, pentru definirea imaginii.

Funcțiile simbolului central *Intensitatea serii* sunt multiple :

1) denominativă – reprezintă titlul poemului și introduce tema primordială a operei;

2) conotativă care evocă inclusiv asocieri polisemantice cu *maturitatea, claritatea și înțelepciunea gândurilor umane, calmul, echilibrul, liniștea serii*;

3) orientativă – indică impresia generală despre conținutul operei. Simbolul nuclear sintagmatic conferă în același timp sensurile de: *abundență, profunzime, amplitudine, amploare, densitate, expresivitate și paradoxal, claritate și seninătate*;

4) expresivă – această funcție denotă mai multe componente: *afectivitate, apreciere, temporalitate*. Statutul emoțional reliefează un caracter static, eterogen, euforic și posedă repercusiuni pozitive asupra cititorului;

5) informativă – abilitatea poetului de a transmite chintesența simbolului prin sintagma nominală abstractă este exemplară. Relația anaforică dintre simbolul central și simbolurile ulterioare reprezentate în text, creează un tot întreg cu o imagine bine structurată.

6) pragmatică – autorul, formulând simbolul central al textului, a exercitat o influență psiholingvistică asupra cititorului pentru a stabili contactul, a-i incita imaginația, interesul și așteptările, oferindu-i puterea decizională de a interpreta sintagma *intensitatea serii*, în calitate de *maturitate a gândurilor*; *imaginație nocturnă*, *liniște eronată a serii*, *dimensiune temporală tranzitorie* etc.

Ținând cont de intensitatea simbolurilor semantice în cadrul textului poetic, am putea stabili o ierarhie a acestora:

1) simbolul central sau nucleul operei literare, reprezentat prin abstractul simbolizator: *Intensitatea serii*

2) simboluri primare care constituie recurențele simbolului central: *purpurul aerului*, *deliciu liniștitor*, *orizontul somnului* și au menirea de a parafraza parțial simbolul central și de a crea atmosfera gentilă și plăcută a serii;

3) simbolurile secundare *Eu* care vizează *imaginea terestră* și *Dumnezeu* care întruchipează *imaginea celestă*, *natura* și *timpul*;

4) simbolurile terțiare *pieptul arzător*, *stupoarea inimilor*, *inimi evlavioase*, *ochiul auriu*, ce reîntregesc imaginea și clarifică ideea preconcepută de autor.

În cadrul simbolurilor terțiare, individualizăm somatisme: *pieptul*, *inimi*, *ochi*, care apar în calitate de simbolizanți.

Analizând detaliat semele simbolului *ochi*, din cadrul secvenței poetice *Intensitatea serii* de Paule Valery, remarcăm o triplă perspectivă:

1. **ochiul contemplator** – simbolizează ochiul zeului sau al Demiurgului care supraveghează circuitul universal al naturii și aparține dimensiunii celeste sau eterne;

2. **ochiul golaș al îngerului auster** – simbolizează o imagine duplicitară, enantiosemică: a) **ochiul** îngerului păzitor sau mediatorul dintre dimensiunea celestă și terestră care evocă o dimensiune pasageră; b) **ochiul** îngerului serii sau al morții pentru că la reptile pleoapele lipsesc, acestea simbolizând mereu imaginea întunericului, infernului și al inducerii în tentație;

3. **ochiul auriu se angajează în promisiunile cerului**: imagine enantiosemică ce simbolizează a) ochiul naturii sau dimensiunea terestră, efemeră; b) ochiul serii sau al întunericului, dimensiune pasageră;

Deci este evident faptul că unul și același simbol antrenat în sfera poetică, devine pluridimensional și imprevizibil. Acesta își dezvăluie adevărata sa valoare doar la nivel hermeneutic ceea ce ne confirmă și Mihaela Mancaș „simbolul poetic este figura semantică cea mai subordonată utilizării contextuale și, mai mult, singura figură care n-ar exista ca atare dacă i s-ar lua în considerare doar aspectul genetic și nu realizarea în discursul poetic” [4, p. 155].

Analizând secvența de poezie *Intensitatea serii* la nivel semantic, putem aprecia că:

1. simbolul poate fi monosemantic – *Dumnezeu*;
2. simbolul poate fi polisemantic – *inimă, piept, ochi*.
3. simbolul poate fi enantiosesemantic – *ochiul Demirurgului, ochiul autorului; universalitate-singularitate*;[3, p. 67]
4. simbolul poate fi polienantiosesemantic – *ochiul lui Dumnezeu, ochiul autorului; ochiul îngerului, ochiul naturii*. [3, p. 69]

În concluzie, observăm că „tendința spre plurivalență semantică a simbolurilor în special a celor poetice, poate fi considerată trăsătura generală a poeziei moderne. (...) indiferent din ce categorie ar face parte, simbolurile nu sunt atașate exclusiv unui singur sens.” [4, p. 193-194] Nu putem deci stabili o ierarhie riguroasă în semantica simbolului, fiecare text își impune o sferă de sens individual, însă putem aprecia cu certitudine caracterul dinamic și neprevăzut al simbolului. Cuvântul-simbol, inclusiv cel somatic, poartă o pondere informativă complexă, fiind special prin faptul că este de natură schimbătoare. Contextul în care este utilizat acesta este decisiv și caracteristicile sale sunt dezvăluite prin factorii exteriori care joacă rolul primordial în elucidarea semnificației simbolului, acesta fiind de natură evazivă, abstractă, ambiguă, fapt ce îi oferă unicitate și originalitate. Deci putem afirma cu certitudine că simbolul constituie figura ierarhic superioară celorlalte figuri de stil datorită caracteristicilor sale distinctive multiple.

Referințe bibliografice

1. ALECSANDRI, Vasile. Opere. Volumul III. Chișinău: Editura Hiperion, 1991, 662 p.
2. ECO, Umberto. A spune cam același lucru. Experiențe de traducere. Iași: Polirom 2008, 395 p.
3. GUȚU, Ion. Dimensiuni novatoare ale cercetării cuvântului –simbol. București: Editura Fundației România de mâine, 2015, 167 p.
4. MANCAȘ, Mihaela. Limbajul artistic românesc în secolul XX. București: Editura științifică 1991, 318 p.
5. SAUSSURE, Ferdinand de. Curs de Lingvistică Generală. Iași: Polirom 1998, 421 p.
6. SERINGE, Philippe. Les Symboles. Paris: Les Editions Sum le Hameau, 2003, 459 p.
7. TRESIDDER, Jack. La Clé des Symboles. Paris: Edition France Loisir, 2000, 184 p.
8. <http://www.unjourunpoeme.fr/poeme/profusion-du-soir>
9. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A6598/pdf>
10. MATHE, Ilona. Impacts of Cross cultural Communication in Business. Centre for Foreign Language Education and Examination Tessedik Samuel College. Békéscsaba, Hungary, p. 74-91

„INSTRUCȚIA BLAGOCINULUI” – MONUMENT DE LIMBĂ ROMÂNĂ DIN BASARABIA SECOLULUI AL XIX-LEA

Claudia CEMÂRTAN

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. „Instrucția blagocinului” este un document administrativ-ecclesiastic, tradus din limba rusă în limba română la începutul secolului al XIX-lea, și reprezintă o variantă administrativ-juridică a limbajului religios din această epocă. În articol se ia în discuție aspectul lexical al transpunerii terminologiei respective, atestate în textul analizat, fenomenele înregistrate fiind încadrate în contextul general al limbii române din epoca de formare și de unificare a normelor ei literare.

Cuvinte-cheie: limbaj religios, lexicalizare, transfer semantic, împrumut lexical, terminologie administrativ-juridică, traducere, transpunere literală.

Abstract. The “Blagocin* Instruction” is an administrative-ecclesiastical document, translated from Russian into Romanian at the beginning of the nineteenth century, and represents an administrative-juridical variant of the religious language of that age. The article discusses the lexical aspect of the transposition of the terminology, ascertained in the analyzed text, the identified phenomena being framed in the general context of the Romanian language during the period of formation and unification of its literary norms. (*Blagocin - a monk or priest with the highest rank in the hierarchy of the clergy of a monastery or church; Higher cleric over a net).

Keywords: religious language, lexicalization, semantic transfer, lexical loan, administrative-legal terminology, translation, literal transposition.

Anexarea Basarabiei, în anul 1812, la Imperiul Rus a condus la crearea unor forme noi de organizare – atât a statului, cât și a Bisericii, care a fost scoasă de sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei, subordonate Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, și trecută sub cea a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, ca „Eparhie a Chișinăului și Hotinului”, avându-l ca exarh pe mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni. Eparhia este organizată după model rusesc, iar activitatea administrativ-bisericească din teritoriul ocupat a început să fie coordonată de Mitropolit și de „Exarhiceasca Dicasterie a Chișinăului”, înființată de acesta în 1813 [1, p.31-37] și transformată, în 1832, prin poruncă împărătească, în Consistoriu Duhovnicesc, după modelul conducerii eparhiale din întreg Imperiul Rus [2, p.122]. Țarul Alexandru I promitea, la 1812, noilor săi supuși respectarea autonomiei politice a țării, libertatea folosirii limbii române în școală, administrație și biserică și menținerea vechilor legi, promisiune care, în scurt timp, a fost neglijată

și încălcată. Procesul de integrare și adaptare la noile condiții social-culturale a condus la o rusificare tot mai intensă atât în domeniul administrativ-juridic, cât și în cel religios.

Trecerea Basarabiei sub stăpânire rusească a impus restricții și în procurarea cărților bisericești de la Iași, București, Blaj sau Buda, ceea ce l-a determinat pe mitropolitul G.Bănulescu-Bodoni să solicite argumentat Sinodului Bisericii Ruse aprobarea pentru înființarea unei tipografii la Chișinău, invocând necesitatea tipăririi cărților de cult pentru Biserica din Basarabia, dar și a diverselor instrucții și dispoziții ale noii puteri – atât laice, cât și bisericești – printre care și *Instrucția blagocinului*, act ce reglementează activitatea clerului mediu din structura Bisericii. În scrisoarea sa, adresată lui Amvrosie, mitropolitul Petersburgului și al Novgorodului, G.Bănulescu-Bodoni scria că, dacă nu i se va îngădui deschiderea tipografiei, el „nu va avea mijloace de a înzestra bisericile moldovenești cu cărți pentru rugăciuni (tedeumuri), rânduială, pentru parastas, catehizise, cu instrucții pentru blagocini, cu predici duminicale și pentru sărbători, din care primele patru sunt traduse de mine în limba locală și gata pentru tipar, iar cu traducerea predicilor mă ocup acuma” [3, p.41]. Aprobarea a fost obținută și, la 31 mai 1814, a fost deschisă oficial Tipografia Exarhicească din Chișinău, căreia, bineînțeles, i s-au impus și un șir de condiții, stipulate în Ucazul Sinodal, trimis mitropolitului: cărțile de slujbă urmau să fie tipărite în slavonește, după edițiile sinodale de la Moscova, dar și în „moldovenește”, traduse numai după aceleași ediții slavone [4, p.6], ca să poată fi pe înțelesul băștinașilor. În cei 70 de ani de funcționare, cu toate restricțiile impuse de autoritățile ruse, tipografia a servit cauzei naționale românești chiar și în afara Basarabiei, întrucât cărțile tipărite aici erau folosite și în bisericile din celelalte provincii românești, menținând trează conștiința unității de neam și de limbă a românilor de pretutindeni [5, p.156].

Între lucrările ieșite de sub teascurile acestei tipografii se află și *Instrucția blagocinului*, traducerea și tipărirea căreia este amintită ca necesitate stringentă în scrisoarea mitropolitului G.Bănulescu-Bodoni, menționată *supra*. Traducerea este făcută după ediția rusească a actului respectiv din 1820, așa cum precizează nota de la sfârșitul lucrării, și publicată la Tipografia Exarhicească din Chișinău în anul 1827, fapt ce reiese din aceeași notă finală din *Instrucție*. Prin urmare, mitropolitul G.Bănulescu-Bodoni se referea, în corespondența sa, la o ediție mai veche a acestei lucrări, aflate în uzul clerului rus.

Инструкция благочинному нижеозначенных приходских церквей având remarca „реестр церквей приобщается при сей инструкции”, după care s-a realizat traducerea lucrării analizate în prezentul studiu, a fost redactată de arhiepiscopul (ulterior mitropolit) Platon (Levșin), având la origine o „învățătură” mai veche, intitulată *Наказ старостам поповским и благочинным смотрителям* și alcătuită, în 1697, de patriarhul Adrian [6, p.278]. Prima ediție a acestei

Instrucții a văzut lumina tiparului în anul 1775, iar Sfântul Sinod a declarat-o obligatorie penru toate eparhiile, fapt ce explică includerea ei de către mitropolitul G.Bănulescu-Bodoni printre tipăriturile de primă necesitate pentru Biserica din Basarabia. Este interesant de remarcat că A.Mateevici, un secol mai târziu, într-un articol despre G.Bănulescu-Bodoni, publicat, în 1913, în revista „Luminătorul”, scria că acesta „pentru privegherea de mai aproape a preoțimii,... au orânduit blagocini, ce era să fie de ajutoari foștilor protopopi, și spre povățuirea lor au tălmăcit din rusește în moldovenește „Instrucția (povața) blagocinilor” [7, p.406], fără a preciza dacă aceasta a fost publicată sau nu.

Neobositul și râvnitorul mitropolit însă n-a apucat să-și vadă intenția realizată, *Instrucția blagocinului* fiind tipărită în timpul administrării eparhiei Chișinăului și Hotinului de către urmașul său, arhiepiscopul Dimitrie Sulima, care i-a continuat opera. Acesta, deși ucrainean de origine, „și-a însușit într-așa fel limba românească, încât a tradus mai multe cărți cu caracter bisericesc din limba slavonă în cea românească” [8, p.64], ceea ce ne dă temeiul să presupunem că și traducerea *Instrucției blagocinului* ar fi putut fi efectuată de el, idee sugerată de același Șt.Ciobanu, care o menționează printre alte traduceri ale lui D. Sulima [8, p.66], citând inscripția de la sfârșitul cărții: „S-au tipărit la Preasfântul Sinod la anul 1820. Iară de pre cea slavenească s-au tălmăcit pe limba moldovenească și s-au tipărit în duhovniceasca tipografie a Bessarabiei în Chișinău, la anul 1827”. În favoarea acestei opțiuni servesc, oarecum, și caracteristicile lingvistice ale textului tradus, despre care vom discuta *infra*.

Limba *Instrucției blagocinului* reprezintă o variantă a stilului religios, care trimite la dimensiunea organizatorică și administrativă a Bisericii ca instituție, variantă ce poate fi numită *limbaj administrativ-juridic bisericesc*, utilizat în textele referitoare la statutul și organizarea Bisericii și în lucrările de drept religios [9, p.75].

Cercetarea diacronică a unui fapt de limbă sau a unei clase de fenomene lingvistice presupune, bineînțeles, plasarea formelor și a structurilor identificate în epoca și în contextul cultural ilustrate de textul în care acestea au fost înregistrate. Fără a neglija particularitățile fonetice și morfosintactice semnalate în textul studiat, care, în cea mai mare parte a lor, se încadrează în contextul general al limbii române din acea epocă, ne vom focusa cercetarea pe aspectul lui lexical, acesta din urmă fiind, după cum se știe, cel mai receptiv la inovațiile extralingvistice și cel mai flexibil în acceptarea sau respingerea lor. Având în vedere „specificul stilistic” al *Instrucției blagocinului*, este firesc ca în vocabularul ei să fie bine reprezentată terminologia de specialitate. Or, în perioada de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea (în care se încadrează și redactarea *Instrucției*), terminologia juridică și administrativă românească „este implicată într-un proces de creare, îmbogățire și perfecționare”, iar „particulari-

tatea cea mai importantă o constituie coexistența termenilor vechi cu împrumuturile recente” [10, p.10], ceea ce face ca terminologia administrativă din această epocă să fie apreciată drept un „mozaic lingvistic”, ca efect al „varietatelor izvoare străine care se vărsau în actele oficiale” [11, p.290] – turcisme, grecisme, rusisme etc. Și G.Ivănescu opina că limba română din perioada 1780-1830 „nu dispunea de multe neologisme de origine occidentală”, că terminologia din această epocă „avea un caracter grecesc, rusesc și turcesc în Principate” [12, p.623].

Multe din lexemele de uz comun sau utilizate ca termeni administrativ-juridici erau în circulație în limba epocii, fiind atestate și în alte scrieri: **treazv** „treaz” (*nefiind treazv*); **temelnic** „solid, serios” (*să fie întru toate temelnici*); **izvod** „registru, catalog” (*să facă izvod bisearicii*); **gloabă** „amendă” (*să-i puie gloabă / gloabe; iară dacă cu acele globe nu să vor îndrepta, să arăte blagocinului*); **vadea** „termen de plată, soroc” (*sau trăind peste vadea*); **jalobă** „cerere, petiție” (*să răportuiască împreună cu jaloba*); **particulearnic** „particular” (*prin particulearnice scrisori*); **isprăvire** „înfăptuire” (*acelor trebuincioase pentru isprăvirea slujbei lui Dumnezeu*) ș.a. În prezent, aceste lexeme au statutul de arhaisme, fiind înregistrate în dicționare cu remarca „învechit” sau „regional”.

Pentru recunoașterea și identificarea, în textul tradus, a corespondențelor lexical-terminologice și a particularităților lor semantice, am considerat esențială din punct de vedere metodologic confruntarea unor secvențe traduse cu originalul după care s-a făcut traducerea. O privire de ansamblu asupra celor două texte comparate ne permite a constata că, în general, este vorba de o traducere fidelă sau literală, prin care se urmărește păstrarea caracteristicilor mai ales formale ale originalului prin redarea cât mai servilă a structurilor lui. Despre acest tip de traducere se afirmă că „este rezultatul metodei prin care traducătorul stă numai cu fața spre original și cu spatele spre cititorul traducerii, având grijă nu de naturalețea, de firescul textului produs prin traducere, ci de oglindirea cât mai fidelă a tuturor particularităților formal-gramaticale ale textului din limba-sursă” [13, p.38]. Întrucât textul analizat reflectă varianta stilistică juridic-administrativă a limbajului religios, obișnuit cu fidelitatea impusă de transpunerea în limba română a textelor biblice, caracterul literal al traducerii efectuate are o explicație și, poate, chiar o justificare întemeiată.

Referindu-se la strădaniile cărturarilor – din toate timpurile și din diferite spații europene – de a traduce textele biblice în limbile lor naționale, E. Munteanu vorbește despre favorizarea, în acest proces, a unei serii de „fenomene de transfer conceptual-semantic dinspre limbile-sursă (greacă, latină, slavă) către noile limbi de cultură” [14, p.41]. În această ordine de idei, putem afirma că și în cazul textului tradus al *Instrucției blagocinului* avem a face cu un asemenea proces de lexicalizare, definit drept „fenomen lingvistic de „umplere” sau de „completare”, prin crearea unei noi unități lexematice (cuvânt sau sintagmă),

a golurilor cognitiv-designative existente într-o limbă dată, la un moment dat” [14, p.42] și realizat prin mecanisme universale ale creației lingvistice: *împrumut lexical, calchiere lexicală, parafrizare*.

O modalitate de lexicalizare practică pe larg în textul analizat este **împrumutul lexical**, care presupune transferul integral (conținut și formă fonetică) al unei unități lexicale din limba-sursă în limba-țintă, elementul lexical împrumutat fiind supus, de cele mai multe ori, unui proces de adaptare la structura gramaticală a limbii receptoare. Cele mai numeroase împrumuturi, semnalate în *Instrucția blagocinului*, sunt de origine greacă sau, cum era de așteptat, rusă.

În general, împrumuturile grecești sunt reprezentate masiv în limba română din această epocă, inclusiv în textele religioase, de aceea utilizarea lor pentru exprimarea unor noțiuni din mediul ecleziastic, desemnate în textul original prin corespondentele lor rusești, este firească și explicabilă. Spre exemplu, lexemul **pronomie**, cu originea în ngr. *προνόμιον* „privilegiu”, este folosit pentru transpunerea rus. *преимущество*: *Pentru puterea și pronomiile blagocinului* (p.16); termenul **protie**, din ngr. *πρότεια* „întâietate” redă rus. *председание*: *Blagocinul are protie înaintea tuturor preoților* (p.17); **proestos** „preot cu cel mai înalt rang în ierarhia preoților unei biserici”, originar din ngr. *προεστώς* „înaintestătător”, este folosit pentru rus. *настоятель*: *ca pre un proestos al bisericii* (p.10); **desidemonie**, descendent din ngr. *δαισιδαίμωνία* „superstiție”, - pentru rus. *судебство*: *că undeva în popor să face vreo desidemonie* (p.14). Cuvântul **scandela** „zarvă, tăraoi”, din ngr. *σκάνδαλον* „scandal”, este folosit pentru rus. *соблазн*: *pe preoții și diaconii, care să vor dovedi în mare scandeli și vinovății, să-i oprească ca ei să nu slujască sau trebile bisearicești să nu le săvârșască* (p.17). Lexemul în cauză a servit drept bază pentru derivarea progresivă a verbului **a scandalisi**, apoi, din acesta, a adjectivului **scandelisitor**, utilizat pentru traducerea resp. *соблазнительный*: *iară lucruri urâte, scandelisoare și cu desidemonii să nu fie, tare să păzești* (p.2).

Mai „extravagant” pentru cititorul actual par împrumuturile din limba rusă, preluate din textul originalului și respectând cu fidelitate învelișul sonor al lexemului din limba de împrumut. Fiind supuse, în general, acțiunii de integrare în sistemul flexionar al limbii-țintă, aceste împrumuturi se adaptează, în procesul traducerii, la trăsăturile părților de vorbire din limba română, suferind doar unele modificări ce țin de desinență, conjugare, expresia formală a diatezei etc.

Semnalăm, în acest sens, un șir de lexeme-substantive cu statut de împrumut direct, supus doar unor adaptări morfologice: **pravlenie** (< rus. *правление*): *pre unul ca acesta negreșit să-l trimată la pravlenie duhovnicească sau la Dicastrie* (p.12); **povestcă** (< rus. *повестка*): *pentru trimiterea povestcilor* (p.19); **răport** (folosit pentru rus. *пенорм*, dar și pentru *представление*): *iară pre diaconi are puteare a-i întrebuința la scrierea răporturilor* (p.19); *să poruncească*

blagocinului ca să facă răporturi (p.19); **publicație** (< rus. публикация): *ca înainte de cununie să se facă în bisearică de trei ori publicații, arătând cine să însoțește* (p.8); **zapiscă** < rus. записка: *și în tot anul acele zapisce să le trimată către Preosfinția sa* (p.17); **spravcă** < справка: *și să o păzască pentru spravce* (p.17); **prisudstvie** < rus. присутствие: *Blagocinul are scaun în prisudstvie nu numai la duhovniceasca pravlenie, dar și la consistorie* (p.17); **țercovnic** (< rus. церковник): *Să priveghezi ca preoții, diaconii și țercovnicii să umble negreșit în straie și îmbrăcăminte potrivite cinului bisericesc* (p.13); lexemul în cauză este înregistrat în dicționare cu forma **țârcovnic**, derivată din sl. *ťurkovĭnikŭ*, atestându-se utilizarea lui și în limba română contemporană, cf.: *Bătrânul a rămas în odaia țârcovnicului, la un foc bun de paie* (C. Petrescu).

Atestăm, în câteva reluări, și lexemul **trebă**, semnalat doar cu forma sa de plural, avându-și originea în rus. *треба*, care desemnează „un ritual ortodox săvârșit la rugămintea credincioșilor: botez, cununie, spovedanie” și este prezent, mai ales, în expresia **a împlini trebile**, cu sensul de „a săvârși ritualurile / slujbele”, ca în exemplele: *va sluji sau va împlini trebile* (p.12); *pentru împlinirea trebilor și a sfintelor slujbe* (p.12); *la împlinirea trebilor* (p.13); *să nu se întâmple trebilor vreo zăticnire* (p.11). Termenul nu s-a menținut în limba română, poate și din cauza omonimiei sale cu pluralul *trebi* al substantivului *treabă*, cu o frecvență ridicată în uzul general al limbii. Îmbinarea stabilă *ставленная Архидиаконская граммата* „act prin care se adeverește hirotonisirea unui preot”, pentru a i se dezvălui sensul mai pe înțelesul cititorului, este transpusă printr-un lexem, tot rusec, dar mai comun – **poucenie** < rus. поучение: **poucenie** *de preoție* (p.13); *ca preoții și diaconii pouceniile sale să le citească negreșit* (p.9), dar și printr-o reproducere *ad litteram*: **grammata Arhierească** (p.6). Unele dintre lexemele menționate *supra*, sesizate astăzi ca barbarisme, aveau, în epoca de referință, o circulație extinsă în limba română, fiind atestate, spre exemplu, în presa românească de la mijlocul secolului al XIX-lea: *predstavlenie* „prezentare”, *sprafca* „anchetă”, *raport* ș.a. [15, p.54], chiar dacă, ulterior, norma literară le-a respins.

Împrumuturile rusești sunt realizate și prin verbe, care, de regulă, iau forma conjugării a IV-a. Astfel, verbul **a răportui**, derivat din substantivul *răport*, amintit mai sus, este, în textul la care ne referim, echivalentul a trei verbe rusești: *репортовать*, pe care îl „copiază” fidel, *доносить* și *представлять*: **să răportuiască împreună cu jaloaba de la poporenii** (p.6); **fără a tăinui ceva, să răportuiască** (p.6); **spre știință fără zăbavă să răportuiască** (p.14); **fără întârziare să răportuiască** (p.14); **să răportuiască de doao ori într-un an** (p.15); **cu arătarea pricinii să răportuiască** (p.6) ș.a. Verbul în cauză este atestat și în alte documente din secolul al XIX-lea, fiind considerat un împrumut latino-roman, căruia i-a fost aplicat un sufix vechi [16, p.42]. Și alte lexeme verbale au fost preluate din limba rusă în același mod. Spre exemplu, **a străfui** corespunde rus.

штрафовать: Preotul pre diaconul și pre clirici poate **să-i străfuiască** întru acest chip (p.10), deși derivantul verbului rusesc, *штраф*, este transpus, în textul tradus, prin termenul **gloabă** „amendă”, iar *штрафования* prin **globiri**: **să-i puie gloabă** în bani (p.17); și acele feliuri de **globiri** (p.17), dar și prin calcul de structură **ștrăfuire**: **supt îngrijire de foarte cumplită ștrăfuire** (p.7). În alte contexte, rusescul *штрафовать* este tradus prin lexemul **a canonisi**, aparținând stilului religios, cu sensul de „a pedepsi”, și fiind derivat din substantivul *ca-non*, care înseamnă și „pedeapsă dată de Biserică pentru încălcarea unor norme bisericești”: *Blagocinul are puteare de la Preosfințitul Arhiereu pe preoți, diaconi și pre țercovnici să-i canonisească întru acest chip* (p.17). Verbul rusesc *исповедоваться* este redat, în varianta tradusă a textului, prin **a se ispovedui**, prezent și în alte surse din epocă: *după datoria creștinească să se ispoveduiască* (p.14), iar *представлять* – prin **a predstavlisi**, construit cu sufixul grecesc **-isi**: *sau dacă vor voi, să predstavlisească și să aștepte loruși îndestulare* (p.10). Cercetătorii remarcă acest fenomen și în alte arii ale limbii române, menționând că „în Muntenia și Moldova, datorită influenței neogrecești, nu numai verbele provenite din această limbă, dar și o mare parte din ele latino-romanice și de alte origini s-au încadrat în conjugarea a IV-a cu ajutorul sufixului grecesc **-isi**” [10, p.18], citând, printre alte exemple, și verbul *a predstavlisi*.

Aceste fluctuații în adaptarea morfologică a împrumuturilor dovedesc, pe de o parte, strădania traducătorului de a crea structuri lexicale românești cât mai exacte în raport cu modelul alolingv, pe de altă parte, caracterul foarte labil al normei literare a epocii.

Cadrul restrâns al prezentului studiu nu ne permite abordarea întregului spectru de probleme lingvistice, puse de acest text, care revendică o cercetare concretă a diverse aspecte ale „măiestriei” și procedeele de traducere ale cărturarului care și-a asumat această sarcină deloc ușoară, precum și a dificultăților întâmpinate și a greșelilor efectuate în tălmăcirea unor noțiuni în mare parte noi pentru limba română din acea epocă.

Referințe bibliografice

1. POPOVSCHI, N., Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși: Din negura trecutului: crâmpoie de amintiri, Chișinău: Museum, 2000, 501 p.; ISBN: 978-997-590-54-66.
2. CIJ, M., Locul Consistoriului Duhovnicesc din Chișinău și al instituției blagocinilor în sistemul de administrare a Eparhiei Chișinăului și Hotinului. În: Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei, vol. 7 (20), Chișinău, 2007, p. 122-130, ISSN 1857-0054

3. Arhiva Consistoriului din Chișinău, Dosarul nr.50 din anul 1813, citat apud: CIOBANU, ȘT., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău: Editura Asociației „Uniunea culturală bisericească din Chișinău”, 1923, 347 p. [Citat 23 martie 2017], p.41; Disponibil: www.dacoromanica.ro.
4. FUȘTEI, N., 200 de ani de la înființarea Tipografiei Eparhiale de la Chișinău. În: *Curierul ortodox*, Nr.3 (273), 15 martie 2014.
5. CHIFĂR, N., *Cultura românească în Basarabia sub ocupație țaristă*. În: *Analele Științifice ale Universității „Al.I.Cuza” din Iași, Teologie*, tomul V, 1999-2000, p.143-158.
6. ГЛАЗЕВА А. С., Московский митрополит Платон (Левшин) (1737-1812) и его церковно-государственная деятельность, Дисс. ... канд. истор. наук, Воронеж, 2014, 382 p.
7. MATEEVICI, A., Mitropolitul Gavriil (Bănulesco-Bodoni), întemeietorul și orânduitorul eparhiei Chișinăului și a Hotinului. În: *Mateevici, A., Opere*, vol.I, Chișinău: Știința, 1993, p.392-422. ISBN: 5-376-01493-02
8. CIOBANU, ȘT., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău: Editura Asociației „Uniunea culturală bisericească din Chișinău”, 1923, 347 p.; [Citat 23 martie 2017], p.41; Disponibil: www.dacoromanica.ro,
9. oBroCEA, n ., Noi considerații privind limbajul religios românesc. În: *Philologica Banatica*, III (2), Timișoara, Editura „Mirton”, Editura „Amphora”, 2009, p.70-78.
10. CAZAN, O., Evoluția stilului juridico-administrativ în limba română (perioada 1780-1860). În: *UniTerm, Revistă electronică de Terminologie*, nr. 7/2009, p.10-20.
11. MUNTEANU, ȘT., ȚĂRA, V.D., *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, 372 p.
12. IVĂNESCU, G., *Istoria limbii române*, Iași, Editura „Junimea”, 1980, 766 p.
13. ConDrEA, I ., *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chișinău, 2006, 266 p., ISBN 978-9975-937-58-0
14. MUNTEANU, E., Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică. În: *Tabor*, 2009, anul III, nr.1 (aprilie), p. 41-51.
15. AnDrIESCU, Al ., *Limba și stilul presei românești în perioada 1829-1860*. În: *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*, 2012, nr.4, p.49-75.
16. TEODORESCU, M., Probleme de sinonimie în limba literară din secolul al XIX-lea. În: *Limba Română*, LVIII, 2009, nr.1, p.41-47, p.42.

IDENTITATEA DIN DISCURSURI EXPRIMATĂ PRIN REALIZĂRI METAFORICE

Valentina PRISECARI
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Scopul prezentei cercetări este a identifica efectele metaforice în discursurile personalităților din spațiul Republicii Moldova (Leonida Lari, Mircea Druc, Lidia Istrati, Mihai Ghimpu), ținute cu ocazia zilei Independenței din august 1991, direct în Piața Marii Adunări Naționale. Simultan cu analiza realizărilor metaforice și a structurilor generate în urma construirii lor, vom urmări ca prioritate reflectarea și exteriorizarea identității naționale în discursurile selectate în corpusul factic. Metodele aplicate vor viza analiza și compararea procedeeelor și efectelor discursive aplicate de patru oratori pentru constituirea structurilor metaforice prin prisma dimensiunii cognitive.

Cviunte cheie: metafora, realizare metaforică, discurs, identitate, identitate națională, expresii metaforice în discurs.

Abstract: The goal of this article is to identify the metaphorical effects in the personalities discourses from Republic of Moldova (Leonida Lari, Mircea Druc, Lidia Istrati, Mihai Ghimpu), held with the occasion of the Independence Day from august 1991, directly in the National Assemble Square. Simoultaneously with the analysis of the metaphorical realisations and the generated structures as consequence of building them, we will follow as priority the reflection and the exteriorisation of the national identity in the selected discourses as factic corpus. The applied methods refer to the discursive analysis and comparation procedure used by four speakers for the construction of the metaphorical structures through the cognitive dimentions.

Keywords: metaphor, metaphorical realisation, discourse, identity, national identity, metaphorical expressions in discourse.

Orice discurs reliefează o anumită identitate. Aceasta poate fi evidențiată prin intermediul figurilor de stil, inclusiv prin metafore. Metaforele facilitează capacitatea de conceptualizare care ajută la reliefarea unei identități unice, fie individuală sau națională, fie personală sau generală. Vorbitorii limbilor diferite au sisteme conceptuale specifice, rezultând din identități concrete. Metaforele care apar în discursul unei persoane pot avea preponderent conotații personale sau sunt purtătoare ale caracteristicilor unei națiuni, unei identități colective, care iese la suprafață fiind mai pregnantă în comparație cu creativitatea individuală exprimată metaforic.

De la metaforele individuale se trece treptat la metaforele naționale, specifice unei culturi, dacă primele sunt mediatizate și apar apoi sub forma unui *discurs repetat*. Astfel ele joacă un rol important în constituirea identității naționale, exprimate prin intermediul discursului. Trecerea de la metaforele din discursul care exprimă identitatea individuală la cea de identitate colectivă este

un proces ce se poate întâmpla treptat sau brusc, depinzând de rolul social activ pe care îl are personalitatea căreia îi aparține discursul.

Martin Döring și Dietmar Osthus menționează că metaforele joacă un rol decisiv în constituirea identității [1]. Identitatea cognitivă specială este exprimată deseori prin intermediul metaforelor. Astfel, relevanța teoriei lui Lakoff capătă o dimensiune identitară în cazul prezentei cercetări, care se axează pe analiza a patru discursuri naționale (corpusul faptic) ținute cu ocazia Zilei Independenței în Piața Marii Adunări Naționale de către Leonida Lari, Mircea Druc, Lidia Istrati, Mihai Ghimpu în 1991. Părțile analizate ale discursurilor supuse investigației le-am transcris de pe rețeaua Youtube, filmate live pe 27 august 1991 de către canalul de televiziune Moldova TV.

Prezentarea discursului și analiza identității prin prisma fenomenelor metaforice

Orice discurs include o identitate națională și lingvistică. Această identitate lingvistică poate fi analizată prin intermediul figurilor de stil, inclusiv prin realizări metaforice. Prezența sau absența lor într-un discurs poate fi interpretată prin prisma dimensiunii cognitive. Metaforele mai servesc ca bază pentru organizarea cunoștințelor și experiențelor.

Din cele patru discursuri selectate se evidențiază vădit cel al Leonidei Lari, care are cel mai bogat conținut de expresii metaforice. Cea mai frecventă comparație utilizată la formarea metaforelor este corpul uman. Acest fenomen lingvistic apare prin expresii metaforice din care rezultă conceptul principal și accentuat de către oratoare ȚARA ESTE UN ORGANISM VIU. „Orice țară este un *organism viu*. Rupe ceva din *mădularele* ei și nu va mai funcționa normal organismul. Rupe un *mădular* de la întreg și se va stinge cu încetul.” [2]

Prin intermediul acestei metafore se compară *mădularul* ca fiind Republica Moldova cu *organismul viu* – România, optându-se pentru Unire și pentru promovarea acesteia, după care autoarea continuă cu o altă metaforă, care întregește și argumentează cum ar trebui să arate acest organism viu deplin, adică țară unitară:

Revenirea Basarabiei la starea ei de până la 1940. [2]

Se trece apoi la metafore formate prin intermediul gradelor de rudenie *mamă – copil*.

Copilul care nu-și recunoaște mama este mancort. [2]

Mama este comparată cu România, *copilul* cu Republica Moldova. Mancortul este o persoană lipsită de memorie, care se supune orbește unui stăpân. În exemplul precedent Republica Moldova este ca un *copil mancort* care și-a uitat mama, deoarece a fost vreme de secole sub ocupația străină, impunându-i-se o nouă identitate care, treptat, a devenit parte componentă sau predominantă a națiunii.

Urmează o altă metaforă având ca bază de formare gradele de rudenie, dar în același timp și corpul uman: „Noi fiind *legați prin sânge, prin limbă și istorie* de organismul integru al Țării Românești de la care am fost ruși.” [2]

Rudele sunt *legate* printr-o *linie de sânge*. O dezbinare poate fi cauzată de conflicte familiale. Această rupere este neplăcută, deseori dureroasă, deoarece lucrurile nu mai funcționează ca un întreg. Ruperea poate fi cauzată în interior de către membrii unei familii, de exemplu, de o neînțelegere între aceștia sau poate fi cauzată de factori externi care impun dezbinarea întregului ca nucleu, răpindu-i din energie prin fărâmițarea forțată în părți, care, fiind independente, își pierd puterea de acțiune, lipsindu-le forța de sinergie ulterioară cu nucleul original sau cu alte nuclee străine, pe care le respinge.

După gradele de rudenie urmează metafore cu bază de floră; INDEPENDENȚA ESTE O FLOARE: „Această minunată *floare independența* pe care dorim să o *răsădim* acum pe pământurile strămoșești fărâmițate și neamul dezbinat.” [2]

Urmează și alte metafore combinate, care dau expresivitate și culoare discursului:

Nimeni nu ne va *aduce pe talger condițiile* sine qua non ale independenței [2]

Peste noapte se poate întâmpla o *lovitură de stat* [2]

Analiza comparativă a discursurilor

Analizând comparativ discursul lui Mihai Ghimpu cu cel al Leonidei Lari, observăm o reducere esențială a numărului expresiilor metaforice. Deoarece metaforele rar apar separat, expresiile metaforice selectate au fost considerate metaforice în contextul integral al discursului. Ideea că expresiile devin metaforice contextual este argumentată de Teoria Contextului, propusă de Weinrich. Astfel expresiile metaforice sunt un fenomen contextual.

În comparație cu primul discurs, în cel al lui Mihai Ghimpu expresiile metaforice au surse în diferite domenii, neavând la bază o temă comună, ne referim, de exemplu, la *casă, război*.

Nu săpa *groapa* altuia că vei nimeri singur [5]

Această declarație trebuie să mai aibă, în afară de *acoperișul* pe care l-am pus noi, și un *fundament puternic*. [5]

În primul discurs predomină expresii metaforice poetice, în al doilea – cele conceptual-ingvistice. Expresiile metaforice au la bază un efort exprimat prin cuvintele *luptă, întârziți*.

Expresii metaforice în discurs

Personalitate	Realizarea metaforică
Leonida Lari – discurs cu- rajos de Unire la Marea Adunare Națională din 27 august 1991	- Ce <i>garanție-ar oferi soarta</i> odată cu declararea independenței? - Am visat o <i>independență nu fără mâini, nu fără picioare, nu fără ochi</i> sau, și mai rău: <i>independența unei mâini tăiate din trunchi</i> - Orice țară este un <i>organism viu</i>. Rupe ceva din <i>mădularele</i> ei și nu va mai funcționa normal organismul. Rupe un <i>mădular</i> de la întreg și se va stinge cu încetul. - Nimeni nu ne va <i>aduce pe talger condițiile</i> sine qua non ale independenței - Noi fiind <i>legați prin sânge, prin limbă și istorie</i> de organismul integru al Țării Românești de la care am fost rupti. - Peste noapte se poate întâmpla o <i>lovitură de stat</i> - Copilul care nu-și recunoaște mama este mancurt (<i>Mama este comparată cu România, copilul cu R. Moldova</i>) - Această minunată <i>floare independența</i> pe care dorim să o <i>răsădim</i> acum pe pământurile strămoșești fărămițate și neamul dezbinat
Mihai Ghimpu	- 50 de ani am avut <i>tensiune ridicată</i>, însă la 3 iunie 1988 <i>s-a spart o vână</i> în urma căreia a apărut mișcarea democratică în susținerea restructurării - am avut <i>zile grele</i>, am trecut prin multe crize - Această <i>declarație trebuie să mai aibă în afară de acoperișul</i> pe care l-am pus noi și un <i>fundament puternic</i>. - Vă chem pe dvs. să <i>întăriți</i> rândurile frontului popular
Mircea Druc	- În <i>momentele de cumpănă</i> ale poporului tău - <i>Evenimentele care s-au derulat vertiginos</i> în cele trei zile m-au <i>prins</i> departe de Chișinău - A declara independența este prea puțin, <i>independența trebuie apărută</i> - Dacă parlamentul <i>ne dă sau nu ne dă independență</i> - <i>Ne așteaptă zile grele de încercare</i>
Lida Istrati	- <i>Trăiască libertatea!</i> - <i>Trăiască democrația!</i> - În toate republicile imperiului <i>au biruit puterile democratice</i>. - Prietenia cea mare, liberă, <i>din inimă</i>

În aceeași categorie de luptă, apărare și perseverență în atingerea scopului se include și expresia metaforică utilizată în discursul său de Mircea Druc:

„A declara independența este prea puțin, *independența trebuie apărută*.”[4]

Diferențele în preponderența și coloritul metaforic pot fi datorate și diferenței gender în unele cazuri. În alte cazuri, cum sunt cele patru discursuri comparate, apar diferențe semnificative. În primul discurs este folosită o abundență de expre-

sii metaforice, iar în al doilea – aproape că lipsesc, cu toate că diferența în durata discursului nu este semnificativă.

Mentalitatea, precum și identitatea sunt exprimate prin metaforicitate. Diferențele în discurs diferă esențial de la personalitate la personalitate, precum și de la gen la gen.

Dimensiunea comunicativă din discursurile analizate iese în evidență prin conceptele metaforice utilizate, specifice unei națiuni. În limba germană, în literatura de specialitate, apare termenul de *Mentalitätsgeschichte Metaphorik*. Este vorba despre o mentalitate care se formează pe parcursul antropologic al națiunii, istoricitatea în metaforicitate.

Diferențe semnificative pot apărea și în tipul de discurs, mai exact în modul de prezentare a lor, adică, este important să precizăm dacă discursurile au fost elaborate minuțios din timp sau dacă au fost pronunțate spontan (în corpus dispunem de un discurs care a fost pregătit, selectiv citit, iar trei discursuri au fost spontane, doar cu unele idei eventual pregândite, totuși lipsește scriptul). În cazul Leonidei Larii este vorba despre un discurs pregătit, bogat în expresii metaforice gândite în prealabil. Discursul este bogat în informații generale despre țară și despre procese sau parcursuri similare pe care l-au avut și alte țări, precum Republica Federativă Germană, informația care este integrată în discurs și comparată ca o cale istorică parcursă cu cea a Republicii Moldova, având ca bază comună evenimente aproape similare, cu doar trei ani diferență, în procesul de schimbare socială (Reunificarea Germaniei 1989 și Declararea Independenței R. Moldova 1991). Se face comparație cu țările ex-sovietice care și-au declarat independența pastrându-și teritoriul integral.

Discursurile spontane au un conținut metaforic sărac, fără colorit de comparativitate, sunt mai scurte, dar mai bogate în limbaj non-verbal, cu exteriorizarea publică prin gesturi și mimică a emoțiilor precum entuziasm, bucurie (văzute ca o necesitate de către emițător), cu o interacțiune frecventă și susținere reciprocă prin lozinci scurte repetate din partea receptorilor (exemplu „*Trăiască libertatea, Trăiască poporul*”[3]), lozincile fiind preluate selectiv de la emițător (discursul Lidiei Istrati).

Formulele de adresare diferă în toate cele patru discursuri: *dragi frați și surori*[2]; *iubit popor, bătrâni, domni și doamne, fete și flăcăi, părinți*[3]; *mult prea onorată și invincibilă vrere a neamului nostru, a poporului adunat aici...* [4]; *iubiți compatrioți* [5].

Factorul religios apare în două din cele patru discursuri analizate (*să ne ocrotească Dumnezeu pe noi românii* [4]; *astăzi Dumnezeu în ceruri s-a oprit în dreptul Moldovei și cu milostenia Sa ne-a îndrumat, ne-a dat mintea de pe urmă, ne-a unit... și noi am votat independența* [2]; *Dumnezeu cu dânsii, să-i ierte Dumnezeu că sunt și ei oameni, au suflete, să fim până la capăt democrați și să-i înțelegem chiar și pe dușmani* [5]).

Concluzii

Din analiza discursurilor am ajuns la concluzia că persoanele cu un înalt grad de imaginație și fantezie, precum și cu un înalt grad intelectual, combinat cu emotivitate moderată, folosesc mai frecvent expresii metaforice, exteriorizând o anumită identitate. Se folosesc date concrete care servesc ca bază pentru a compara metaforic un lucru concret cu unul abstract sau unul concret cu altul concret ($A \rightarrow B$, exemplu: țară – organism viu).

Expresiile metaforice sunt ca un fir roșu care păstrează coeziunea discursului datorită conceptelor vehiculate. Prin intermediul acestora este mijlocită o identitate care variază de la persoană la persoană, dar care, luate împreună, au o putere de influență importantă asupra unei identități comune, deoarece mesajul recepționat este preluat ulterior de mulți receptori.

Referințe bibliografice

1. Döring, Martin; Osthus, Dietmar: Black, Blanc, Beur: Metaphorische Identität, identische Metaphern? - Formen und Funktionen der Metaphorik in der französischen Tagespresse zum Mondial 1998. *metaphorik.de* 03/2002 [citat 23 februarie 2017]. Disponibil: http://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/03_2002_doeringosthus.pdf
2. Leonida Lari – discurs curajos de Unire la Marea Adunare Națională din 27 august 1991 [citat 15 februarie 2017]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=qwBsnzObCHs>
3. Lida Istrati - discurs la Marea Adunare Națională din 27 august 1991 (Independența RM) [citat 15 februarie 2017]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=sPTHyYzgglI>
4. Mircea Druc- discurs la Marea Adunare Nationala, 27 august 1991 (Independenta RM) [citat 15 februarie 2017]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=9G5vCikF-r8>
5. Mihai Ghimpu - discurs la Marea Adunare Națională, 27 august 1991 (Independența RM) [citat 15 februarie 2017]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=W70c0MTs1C0>

ACTELE DE LIMBAJ ÎN DISCURSUL DRAMATIC MODERN

Ina DRIGA

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”

Rezumat. Teoria actelor de limbaj a plecat de la constatarea pragmaticienilor că a vorbi înseamnă a acționa, a exercita o acțiune asupra interlocutorului, a face sens. Cu ajutorul cuvintelor putem spune celorlalți cum sunt lucrurile (acte reprezentative), putem încerca să determinăm pe alții să facă anumite lucruri (acte comisive), ne putem exprima propriile sentimente și atitudini (actele expresive) și putem realiza schimbări prin anumite enunțuri (declarațiile).

Tratând actul de discurs dramatic ca sistem dual de acțiune, datorat în egală măsură tuturor interlocutorilor, dobândim posibilitatea de a evalua corect eventualele discordanțe dintre intențiile de comunicare ale locutorului și reacțiile de fapt ale interlocutorului.

Cuvinte-cheie: act de limbaj, pragmatică, interlocutor, dramatic, comunicare.

Abstract. Speech acts theory went from that talking is to act, to bring an action on the speaker, and to make sense. With words we can tell others how are things (representative acts), we try to determine others to do certain things (committed acts), we can express their feelings and attitudes (expressive acts) and we can make changes by certain statements.

Treating speech act dramatically acquire dual action able to properly assess the intentions of communication.

Keywords: speech act, pragmatic, speaker, dramatic, communication.

Obiectivul central al temei de cercetare urmărește o modalitate de comentare a discursului dramatic al lui *Dumitru Crudu*, dezvoltat în piesa *Crimă sângeroasă din Stațiunea Violetelor* cu mijloacele puse la îndemână de metodele și conceptele proprii actelor de limbaj.

Dumitru Crudu aparține prin scrisul său unei generații oarecum integrate în cultura română, fiind (cel puțin virtual, prin studiile făcute în România) un produs al acesteia. A izbutit să semneze mai multe piese, iar impresia pe care o lasă este a unui autor prolific și inventiv, pe care atât cititorii cât și spectatorii au încă a-l descoperi.

Teoria actelor de vorbire a plecat de la constatarea pragmaticienilor că a vorbi înseamnă a acționa, a exercita o influență asupra interlocutorului, a face sens.

A spune ceva nu implică numai performarea unui act de către un vorbitor individual (E), ci și orientarea reacției interlocutorului. Folosirea limbii apare astfel, în același timp, ca un mod de acțiune și de interacțiune umană.

Prototipul utilizării limbii este conversația, tipul familiar predominat de discuție, în care doi sau mai mulți participanți își asumă alternativ, în mod liber, rolul de E (acest rol nu este deci pre-alocat și nu propune un cadru instituțional de desfășurare). [5, p.284]

După cum se subliniază în studiile de lingvistică, la baza oricărei comunicări se află intenția comunicativă a vorbitorului, ea reprezentând voința vorbitorului de a exprima un anumit conținut cu ajutorul mijloacelor. Intenția este de fapt motivul pentru care vorbitorii realizează actul de comunicare. Intențiile reprezintă factorul care determină comportamentul verbal al protagoniștilor comunicării. Orice intenție se realizează în cadrul unui act de vorbire.[2, p.158]

Act de vorbire reprezintă ceea ce vorbitorul face/ intenționează în momentul în care rostește o propoziție: descrie stările de lucru sau informează asupra faptelor (asertiune), cere informații despre ele (interogație), cere schimbări ale realității (injoncțiune – ordin, rugămintă), se angajează să producă schimbări (promisiune), își exprimă subiectivitatea, aprecierea față de stările de lucruri etc.

În funcție de actele de limbaj realizate, se deosebesc enunțuri asertive (*Acum Ion aleargă.*), interogative (*Cine a trântit ușa?*), imperative (*Pleacă! Te rog, închide fereastra!*), exclamative (*Ce bine că ai venit!*).

Teoria actelor de limbaj își are originea în lucrările filosofului englez J. Austin. Ea se axează, în principiu, pe două idei fundamentale:

1. Sensul enunțului se deosebește prin forța sau valoarea lui;
2. Toate enunțurile sunt folosite pentru a realiza acte de limbaj.

Limbajul nu mai este considerat un mijloc de descriere a lumii, ci o formă de acțiune. Comunicarea e concepută nu doar ca un schimb de informație între emițător și receptor, ci ca o activitate în cadrul căreia participanții se influențează reciproc.

Pentru început, J. Austin introduce dihotomia *constatativ/ performativ*, cu scopul de a face distincție între două tipuri de enunțuri: enunțul constatativ, prin intermediul căruia se descrie o stare de lucruri și enunțul performativ, a cărui emitere implică realizarea practică a acțiunii exprimate prin verbul din propoziția regentă (*Cer scuze că am întârziat*). J. Austin abandonează această dihotomie, pledând pentru o teorie generală a actelor de limbaj, susținând că fiecare enunț constituie realizarea unei acțiuni.

Obiectul cercetării în teoria actelor de limbaj este actul de comunicare, reprezentând rostirea de către vorbitor a unui enunț ce este adresat interlocutorului său.

Teoria actelor de vorbire a fost introdusă de J. Austin și dezvoltată de J. Searle.

Se disting mai multe fațete ale unui act de limbaj, prezente într-o exprimare. Dacă avem în vedere aspectul acțional al utilizării limbii, fiecare enunț rostit în cadrul unei conversații constituie un act verbal, în a cărui structură poate fi identificată o componentă *locuționară*, una *ilocuționară* și una *perlocuționară*.

Ca acte de emitere a unor enunțuri cu o anumită structură fonetică, gramaticală și semantică, *actele locuționare* (cf. lat. *locutio* – a vorbi) se referă la utiliza-

rea unei construcții de comunicare. La nivelul locuționar, filtrul care funcționează este cel al gramaticalizării.

Actele ilocuționare (cf. lat. *in- în, în timpul – locutio*) constituie nucleul teoriei lui J. Austin. El este cel mai important element al actului de limbaj, deoarece anume el arată ce acțiune realizează vorbitorul prin enunțul său adresat interlocutorului (dă un sfat, face o promisiune etc.).

Actul ilocuționar reprezintă forța sau valoarea actului, determinată de intențiile comunicative ale vorbitorului: *rugămintea, intenția, promisiunea* etc.

Forța ilocuționară a enunțurilor este neambiguu exprimată prin așa-numitele verbe performative, verbe a căror folosire la indicativ prezent, diateza activă, persoana I-a sg. implică nu numai desemnarea unui anumit act, ci și realizarea acestuia. [1, p. 61-68] Din această categorie fac parte verbe ca: *a afirma, a felicita, a ordona, a porunci, a invita, a sfătui* etc.

Teoria actelor de limbaj susține că orice enunț implică o dimensiune ilocuționară. Dar această componentă semantică se prezintă de conținutul propozițional al enunțului. Dacă se folosește, de exemplu, un imperativ pentru a da un ordin, nu se spune în enunț că este un ordin, ci se constată prin spunere. De asemenea, dacă se produce enunțul „Plouă”, nu se spune că este o acțiune, ci se arată prin enunțarea sa. Pentru ca actul de limbaj să fie reușit, e necesar ca emițătorul să reușească să-l facă pe destinatar să-i recunoască intenția de a îndeplini un anumit act, adică actul de-a arăta prin enunțare enunțând.

Efectele produse asupra R de rostirea unor enunțuri cu o anumită forță ilocuționară definesc *actele perlocuționare* (cf. lat. *per – prin, prin intermediul – locutio*). [3, p. 13]

Actul perlocuționar vizează efectele pe care le produce asupra receptorului rostirea unor enunțuri cu o anumită forță ilocuționară: interlocutorul se bucură, se întristează etc. Filtrul care funcționează la nivel perlocuționar este cel al eficienței, actele eficiente fiind caracterizate prin coincidența efectului real cu acela scontat de E.

Ilocuțiile și perlocuțiile sunt dependente de contextul comunicativ. În condițiile în care aspectul locuționar constituie prin excelență obiectul de studiu al gramaticii, iar cel perlocuționar este exterior enunțului propriu-zis, apare ca firească folosirea din ce în ce mai largă a denumirii act verbal pentru a desemna exclusiv actele ilocuționare; teoria actelor verbale este astăzi, în esență, teoria actelor ilocuționare.

Dacă avem în vedere aspectul acțional al utilizării limbii, fiecare enunț rostit în cadrul unei conversații constituie un act verbal, în a cărui structură poate fi identificată o componentă locuționară, una ilocuționară și una perlocuționară. [1, p.94]

Textul supus analizei în demersul nostru este *Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor*, scris de Dumitru Crudu. Cu un succes deosebit se reia în

registru parodic clișee ale unor situații din literatura de gen. Caracterul fantomatic al personajelor predispune spre niște proiecții ale unei spaime colective, el este subliniat de întreaga acțiune dramatică ce se consumă ca o posibilitate, dar și ca o înscenare.

Personajul principal *Istan* este un alter ego al autorului pe care îl idealizează în ipostaza triplă de martir al societății și al adultului, dar și de profet literar. Este persecutat politic, soț înșelat sistematic, dar incorigibil îndrăgostit de soție, și care urăște de moarte precursorii cu ochi albaștri ca Druță și Vieru. Omenirea trăiește ascunzând cum poate ura atavică și tendința criminală în modul cel mai freudist cu putință.

Personajele sunt părtașe la declanșarea unei psihoze generale, ce-i drept o psihoză de-a doua instanță, iar proiectul de crimă realizat cu participarea oamenilor de ordine și complicitatea interesantă a angajaților pensiunii are funcții precise: exacerbarea dorinței de senzații tari a omului din mulțime, manipulat astăzi de rafinate sau grosolane tehnologii informaționale, hrănit cu scene de violență, terorizat adesea nu atât de fapte, cât de cuvântul ce-și exhibă latențele negative în imaginarul său.

Totul devine sursă de agresiune. Este limpede de ce anume poetul *Istan* este acuzat de o crimă pe care încă nu a făcut-o. De la facerea lumii lucrurile s-au inversat. Asupra celui ce scrie/spune astăzi cuvântul atârână cel puțin o prezumție de vinovăție. Aici nu se mai confruntă omul cu greșeala sa, ci doar ficțiunea faptei individului și scenariul constituit din umbră de o putere ocultă sau ocultată, cu masa de semeni care ard de nerăbdare să-l vadă greșind.

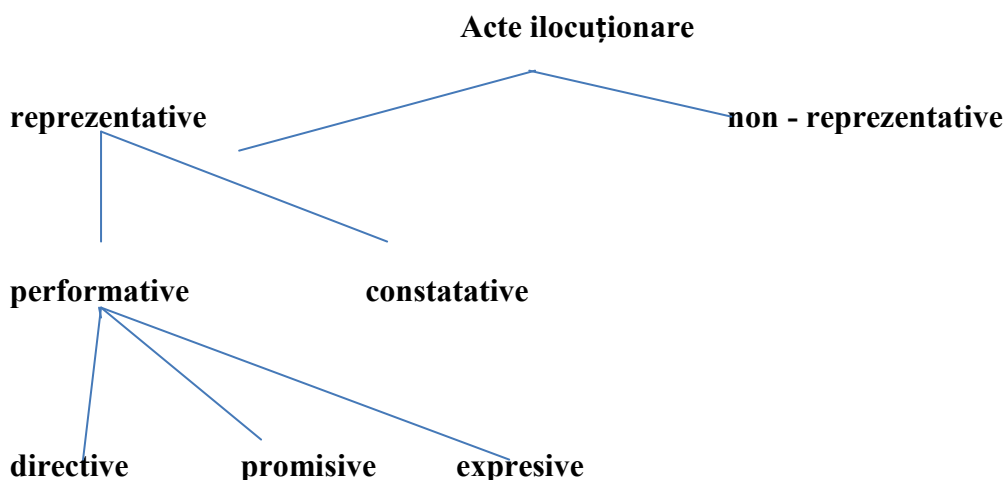
Rostind replica: *Pe cine vrei tu să minți?*, polițistul nu emite doar niște combinații de sunete, organizate sub forma unor secvențe lingvistice, conforme cu regulile fonetice, gramaticale și semantice (*aspectul locuționar*), ci exprimă o anumită intenție comunicativă (*aspectul ilocuționar*). Răspunsul pe care îl primește locutorul îi umple un gol cognitiv acestuia.

Chelnerul: *Mă gândeam la cuțitele pe care urma să le pun pe masă*. Pentru că scopul perlocuționar nu este atins – act de vorbire inefficient, chelnerul oferă un răspuns evaziv (Polițistul: *Zi mai departe...* Chelnerul: *Atât*), locutorul revine cu o nouă constatare (Polițistul: *Doar am văzut cum îți străluceau ochii*). [Crudu, D., p. 282]

J. Searle clasifică actele de limbaj, axându-se pe trei criterii:

- 1) Scopul actului ilocuționar;
- 2) Direcția relației de ajustare dintre cuvinte și lume;
- 3) Starea psihologică exprimată.

Au existat mai multe încercări de clasificare a actelor de limbaj. Pentru a avea o imagine asupra criteriilor utilizate în general, reluăm tipologia lui F. Recanati, inspirată, la rândul ei, de filosofia lui J. Searle: [6, p. 25]

- *Acte representative*: acte exprimând angajarea E față de adevărul propoziției asertate; forța ilocuționară a acestor acte poate fi explicitată prin performative ca: *a afirma, a sugera, a susține, a presupune, a insista*, prin care E spune celorlalți cum sunt lucrurile, care este starea de fapt, fără a se implica afectiv în relatare. Este o comunicare obiectivă, neutrală.

Primul polițist: Noi *susținem* cu tărie că ești un om periculos și că ești un...

Al doilea polițist: Criminal. [Crudu, D., p. 311]

- Actele *non-representative* – exprimă o atitudine socială (*a mulțumi, a se scuza...*).

Al doilea polițist: *Ne cerem scuze, vă veți supăra foarte tare dacă noi o să vă însoțim?* [Crudu, D., p.333]

- Actele *performative* – reprezintă starea de lucruri ce trebuie realizată de enunțare (*a boteza, a ordona, a jura...*).

Primul polițist: Incredibil. *Aș fi jurat* în acele clipe că te mișcase povestea lui Istan și a Oldei, pe când tu nici măcar nu știai despre ce îți vorbesc. [Crudu, D., p.281]

- Actele *constatative* sunt cele care prezintă starea de lucruri ca fiind independentă de actul de enunțare (*a afirma, a anunța, a petinde...*);

O voce la televizor: Domnilor, *vă anunțăm* că începând cu această oră, s-au majorat prețurile la benzină. [Crudu, D., p. 311]

- *Acte directive*: acte exprimând încercarea E de a-l determina pe R să facă o anumită acțiune (ele sunt deci orientate spre R); forța ilocuționară a acestor acte poate fi explicitată prin performative ca: *a ordona, a acuza, a cere, a solicita, a ruga, a invita, a sfătui, a provoca* etc., acte prin care E încearcă să-l determine pe R să facă anumite lucruri, să acționeze într-un anume sens. Acestea se regăsesc în texte aparținând tuturor stilu-

rilor funcționale, deoarece, indiferent de natura sa oficială/non-oficială, E intenționează să determine un anumit tip de act comportamental la R prin mesajul transmis.

Primul polițist: Te acuzăm de o crimă extrem de gravă.

Istan: Ce crimă?

Al doilea polițist: Omor.[Crudu, D. p. 140 – 141]

- *Acte comisive sau promissive:* acte exprimând angajarea E de a efectua o anumită acțiune (ele sunt deci orientate spre E); forța ilocutionară a acestor acte poate fi explicitată prin performative ca: *a promite, a recunoaște, a se angaja (să)* etc.; acte prin care E se angajează el însuși să facă anumite lucruri. Acestea se regăsesc atât în texte personalizate (stil publicistic, beletristic), cât și impersonalizate (stil administrativ, juridic). O declarație poate conține, spre exemplu, acte comisive.

Primul polițist: Trebuie să recunoașteți că niciodată nu v-a plăcut cum gătește nevasta dumnevoastră. După ce mâncați acasă, plecați să mai mâncați o data la restaurant. Ați vrea să-i spuneți ei despre asta.[Crudu, D., p. 314]

- *Acte expresive:* acte exprimând o anumită stare psihologică, determinată de o proprietate sau acțiune a E sau a R; forța ilocutionară a acestor acte poate fi explicitată prin performative ca: *a mulțumi, a felicita, a se scuza, a deplânge* etc.; acte (prin care ne exprimăm propriile sentimente și atitudini).

Primul polițist: Domnule Istan, Olda, soția dumnevoastră dragă, pe care o venerați aproape ca pe un zeu...

Al doilea polițist: Mai bine zis, ca pe o zeiță.

Primul polițist: Îți mulțumesc că m-ai ajutat.

Al doilea polițist: Prietenul adevărat la nevoie se cunoaște. [Crudu, D., p. 313]

Încercând să dea un răspuns la întrebarea lui J. Austin: *Ce putem face cu cuvintele?*, J. Searle este de părerea că posibilitățile noastre sunt, în realitate, limitate.

Cu cuvintele putem spune celorlăți cum sunt lucrurile (*actele reprezentative*), putem încerca să determinăm pe alții să facă anumite lucruri (*actele comisive*), ne putem exprima propriile sentimente și atitudini (*actele expresive*) și putem realiza schimbări prin anumite enunțuri (*declarațiile*). [10, p. 44-45]

Actul de limbaj posedă următoarele proprietăți:

- Actul de limbaj este o acțiune, vizează transformarea realității; acțiunile realizate prin intermediul limbajului sunt de genul: *ordin, amenințare, sfat, cerere* etc. care antrenează schimbări în starea lumii („*Închide, te rog, geamul!*” va fi urmat în cazul unui act reușit de modificarea respectivă în starea lumii);

- Actul de limbaj este un act intențional, a cărui interpretare adecvată este condiționată de recunoașterea de către interlocutor a intenției de comunicare. Pentru interpretarea corectă a unui enunț interlocutorul trebuie să recunoască intenția emițătorului;
- Actul de limbaj este determinat contextual. Numai contextul ne va permite să decidem dacă enunțul: *Voi veni mâine* trebuie interpretat ca o promisiune, informație sau amenințare.

Teoria actelor de limbaj s-a dezvoltat pe baza recuzării de către Austin a iluziei descriptiviste – *descriptive fallacy*, teza conform căreia limbajul descrie realitatea.

Austin și Searle, dimpotrivă, consideră că *funcția esențială a limbajului este de a acționa asupra lumii mai mult decât de a o descrie*. Pragmatica actelor de limbaj a insistat asupra aspectului convențional și codificat al limbajului în virtutea principiului searlian al exprimabilității. [7, p. 38]

Teoria actelor de vorbire poate fi folosită în asigurarea și evaluarea succesului unui act de vorbire. Astfel, pentru a fi considerat ca realizat cu succes, un act de vorbire trebuie să îndeplinească următoarele categorii de condiții:

Esențiale – respectarea regulilor jocului lingvistic – de ex., recunoașterea faptului că folosirea anumitor cuvinte înseamnă un act de limbaj și cunoașterea consecințelor aceluia act;

De sinceritate – a vorbitorului care se referă la credințele, dorințele și intențiile sale;

Preparatorii – condiții necesare care trebuie satisfăcute de contextul imediat pentru ca acțiunea să aibă loc, de exemplu, ca interlocutorul să vorbească aceeași limbă.

Astfel, J. Searle subliniază faptul că fiecare act de limbaj presupune respectarea a patru condiții:

- Condiția de conținut prepozițional / se referă doar la conținutul textual;
- Condiția preliminară / se referă la convingeri și definește o serie de premise situaționale generale pentru performarea unui act;
- Condiția de sinceritate / se referă la starea psihologică a vorbitorului;
- Condiția esențială / se referă la scopul ilocuționar, deci arată ce exprimă un act. [8, p. 66-67]

Un enunț poate fi reușit în comunicare, chiar dacă emițătorul nu va fi sincer în exprimarea atitudinii sale, spre exemplu, adesea, *Scuzați* este rostit fără ca vorbitorul să simtă vreun regret. Mai mult decât atât, scuza poate fi spusă și ironic.

Al doilea polițist: Ce-ai spus? *Scuză-mă*, eu aud cam prost. A-a, vroiai să trănțești scumiera de pe masă ... Adică în mine. [Crudu, D., p.279]

Sunt frecvente și cazurile de scuze pentru lucruri care, de fapt, nu reprezintă ofense pentru interlocutor.

Scuza la fel poate fi exprimată și prin mijloace paraverbale sau prin enunțuri lipsite de conținut propozițional. Astfel, e frecventă formula *Cer scuze* pentru întârziere, sau o simplă eroare comisă din neatenție.

Femeia de la serviciu: Asta nu ar fi trebui s-o spui.

Administratorul: Am înțeles, doamnă. *Vă cer scuze.* [Crudu, D., p.300]

Ulterior scuza poate fi exprimată doar printr-o exclamație. Astfel, un *Vai!* Pronunțat cu o anumită expresie a feței, poate avea valoarea unei scuze. Important este ca R să recunoască intenția comunicativă a E.

Scuza aparține clasei expresivelor. Pentru actul de limbaj scuza, starea psihologică exprimată este regretul. Atragem atenția asupra faptului că, de multe ori, regretul este doar exprimat, nu și simțit cu adevărat (mai cu seamă în cazul scuzei ritualice).

Primul polițist: Poftim, plecați, ușa e deschisă!

Al doilea polițist: *Ne cerem scuze*, vă veți supăra foarte tare dacă noi o să vă însoțim. [Crudu, D., p.333]

Analizând formulele pentru exprimarea scuzelor din limba română, observăm că unele dintre ele (*Scuză-mă, iartă-mă*) după structura lor (forma de imperativ), se apropie de clasa directivelor.

În opinia noastră, actul de limbaj *scuza* este de o natură dublă, având caracteristici atât ale actelor expresive, cât și ale celor directive. J. Searle analizează actele *directive* în felul următor: scopul lor ilocuționar este că locutorul încearcă să-l determine pe interlocutor să facă ceva. J. Searle include următoarele verbe și locuțiuni verbale în această clasă: *a da ordin, a ruga, a cere, a solicita*. [9, p. 13-14]

În limba română, *scuza* poate avea structura *te rog să mă scuzi* verbul *a ruga* din acest enunț este performativ. El indică acțiunea care se realizează la momentul enunțării și este folosit respectând cerințele față de enunțurile performative: modul indicativ, prezent, diateza activă, persoana I, singular.

Statutul interlocutorilor și relațiile dintre ei influențează în mod considerabil formularea și înțelegerea actului de limbaj. Aceste două aspecte ale funcționării actelor de limbaj sunt neglijate în teoria clasică, dar sunt considerate de importanță majoră în curentele pragmatice, care au apărut odată cu dezvoltarea lingvisticii interacționiste.[4, p. 53]

Levinson arată că încercarea lui J. Searle de a elabora câte un set de condiții de reușită pentru fiecare act de limbaj nu a fost cea scontată. Am văzut deja că, de exemplu, scuzele sunt mult prea variate ca să se încadreze toate în același set de condiții. [5, p.281]

Suntem de părerea că cercetarea modalităților de exprimare verbală a scuzei ar trebui realizată din perspectiva interacționistă. Prin urmare, nu se va analiza scuza ca enunț izolat, ci, precum și celelalte acte de limbaj, se va încadra în con-

text, ținând cont de relațiile dintre interlocutori, de statutul lor social, de normele de politețe, precum și de caracteristicile culturii românești. În concluzie, putem afirma următoarele:

- Cunoștințele despre teoria actelor de limbaj sunt importante în înțelegerea comunicării ca interacțiune socială, întrucât expresia însăși este intenția de a face cunoscut; aici se regăsește valoarea pragmatică a oricărei spunerii, a oricărui discurs;
- Enunțatorul trebuie să știe despre ce vorbește, să poată garanta ceea ce spustine;
- Cu ajutorul cuvintelor putem spune celorlați cum sunt lucrurile (*actele reprezentative*), putem încerca să determinăm pe alții să facă anumite lucruri (*acte comisive*), ne putem exprima propriile sentimente și atitudini (*actele expresive*) și putem realiza schimbări prin anumite enunțuri (*declarațiile*).

Referințe bibliografice

1. *Austin, J.L.* Cum să faci lucrurile cu vorbe. Pitești – București: Ed. Paralela 45, 2003;
2. *Constantinovici, E., Bărbuță, I., Callo, T.* Predarea și învățarea limbii române prin comunicare. Chișinău: Cartier Educațional, 2003;
3. *Ionescu Ruxăndoiu L.* Conversația : Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite. București: Editura All, 1995;
4. *Kerbrat – Orecchinioni, C.* Les actes de language dans le discours. Paris: Armand Colin, 2005;
5. *Levinson, S.* Pragmatics. United Kingdom: Cambridge University Press, 1983;
6. *Maingueneanu, D.* Pragmatică pentru discursul literar. Iași: Institutul European, 2007;
7. *Scânteii, M.* Introducere în semiotică. Pitești: Editura Pygmalion, 1996;
8. *Searle, J.* Speech acts: an essay in the philosophy of language. Cambridge: University Press, 1969;
9. *Searle, J.* Expression and meaning: studies of the theory of speech acts. Cambridge: University Press, 1979;
10. *Stanley, F.* Ce se face cu Austin și Searle: Teoria actelor de vorbire și critică literară în poetica americană. Orientări actuale. Cluj - Napoca: Editura Dacia, 1981.

Surse

1. *Crudu, D.* Crima sângeroasă din Stațiunea Violetelor. În: Dramaturgie. Tăzlăuanu, V. Chișinău: Știința, 2004, pp. 277-345.

MANIFESTĂRI ALE LIMBAJULUI ÎN COMUNICAREA PE INTERNET

Galina MADAM

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Studiul limbajului utilizat în comunicarea electronică a atras mai mulți cercetători care au insistat fie asupra trăsăturilor oral-scris, fie asupra celor din categoria formal-informal. Chiar dacă lingvistica oralității, drept componentă a sistemului de comunicare, se dezvoltă la nivel teoretic, a fost nevoie să se aștepte modernizarea tehnologiei avansate de înregistrare pentru ca această ramură să se poată avansa. Înregistrăm o nouă formă de interacțiune lingvistică – limbajul oral în formă scrisă (*письменная разговорная речь*).

Cuvinte-cheie: Comunicare, limbaj electronic, oralitate, oralitate primară, oralitate secundară, lingvistică a oralității, emițător pe internet.

Abstract: The study of the language used in electronic communication implied many researchers who insisted either on the oral-written features or on the formal-informal opposition. Even if the linguistics of orality, as a component of the communication system, develops itself on the theoretical level, it was necessary to wait for the modernization of the registration technology so this linguistic aspect could be developed. It is noticed a new form of linguistic interaction—oral language in written form.

Key-words: Communication, electronic language, orality, primary orality, secondary orality, the linguistics of orality, internet sender.

Studiul limbajului utilizat în comunicarea electronică a atras mai mulți cercetători care au insistat fie asupra trăsăturilor oral-scris, fie asupra celor din categoria formal-informal. Discursul informal este legat de ceea ce numea Ong „*oralitate secundară*”. Comunicarea pe internet a schimbat multe opoziții clasice, precum ar fi asocierea limbajului oficial sau formal cu scrisul, cu aspectul literar al limbii și a celui informal cu oralitatea. Evidențiem, astfel, un proces de schimbare, de tehnologizare a limbajului, prin relevarea laturii informale a acestuia, observând că în practica discursului modern sunt prezente tot mai multe și mai multe „mixturi” de stiluri formale și informale, vocabulare tehnice și non-tehnice, marcheri ai autorității și ai familiarității, forme sintactice tipic orale sau tipic scrise. Discursul asincron presupune un hibrid informal de comunicare orală și scrisă, fiind astăzi utilizat drept punte între competențele de scriere și de vorbire ale unui individ. Scrierea, ca posibilitate practică oferită de computer, permite nu doar dezvoltarea competențelor de scriere, dar și abilitatea utilizării oralității, a competențelor lingvistice și metalingvistice în general.

Pornind de la scopul comunicațional, în general, evidențiem că „succesul în comunicare nu mai depinde doar de competența lingvistică a interlocuto-

rului, ci de competența generală de comunicare, care cuprinde: o dimensiune referențială (a domeniului); o dimensiune situațională (a normelor interpersonale și a tipurilor de discurs), o dimensiune textuală, micro și macrostructurală”[6, p.136].

Chiar dacă lingvistica oralității, drept componentă a sistemului de comunicare, evoluează la nivel teoretic, a fost nevoie să se aștepte avansarea tehnologiei de înregistrare pentru ca această ramură să se poată dezvolta. Lingvistica oralității este, astfel, ramură a lingvisticii descriptive, care-și pune ca obiectiv descrierea stării și studiul unei limbi la un moment dat al funcționării ei. Aceasta a beneficiat foarte mult în urma dezvoltării tehnologiilor informaționale.

În același timp, Keillor susține, în studiul său [2, online], că deosebirea stereotipică dintre scris și oralitate nu mai este valabilă. Și aceasta cu referire la discursul tradițional. Dacă raportăm același fenomen la e-discurs, această deosebire se anulează aproape în totalitate.

Raportat la unele dintre principiile lui Ong [4, p. 47], cu privire la oralitatea primară, limbajul electronic ar avea următoarele caracteristici:

- ✓ Este aditiv mai mult decât subordinativ – ceea ce presupune un raport de coordonare în defavoarea celui de subordonare. Limbajul scrisului clasic dezvoltă o gramatică mult mai elaborată și fixă decât cel oral. Limbajul electronic își însușește câte ceva din forma elaborată (apărând în formă scrisă), dar, datorită contextului existențial natural din care pretinde să facă parte, devine independent de rigorile gramaticale;
- ✓ Are tendința de a se agrega mai mult decât a părea analitic. Unitățile de limbaj și posibilitățile de hipertext pe care le oferă mediul electronic (cu varietatea de suporturi pe care o prezintă: text, imagine, audio, video), creează un „text ideal”, după cum subliniază Barthes.
- ✓ Este redundant. Dacă în scrisul tradițional poți reveni pentru a concretiza ceva, în oral – nu. În textul electronic la fel nu se revine sau se revine foarte rar (dar aceasta se face deliberat). Minte trebuie să se miște odată cu discursul. Redundanța, repetiția celor deja emise îi menține pe emițător și receptor conectați.
- ✓ Ca și oralitatea primară, limbajul electronic pare să fie conservativ sau tradiționalist.
- ✓ Este homeostatic și situațional. Trăirea *in praesentia* a celor relatate și convingerea receptorului de importanța actuală a celor expuse.

S-a evidențiat astfel că în ultima perioadă se manifestă o nouă formă de interacțiune lingvistică – limbajul oral în formă scrisă (*письменная разговорная речь*) [3, online]. Deși în formă scrisă, prin intermediul comunicării interactive din rețea, comunicarea se apropie tot mai mult de varianta sa orală, subliniază cercetătorul rus Kuznețov.

Și dacă internetul servește drept oglindă naturii noastre lingvistice, această oglindă distorsionează, dar și intensifică imaginea, în același timp, asigurând noi constrângeri, dar și oportunități [1, p. 198].

Limbajul electronic este determinat și de statutul emițătorului pe internet, care trebuie să facă față unui șir de principii, reguli cu privire la comportamentul lingvistic. Aceste reguli sunt atât de natură prescriptivă (*prescriptive*), cât și proscriptivă (*proscriptive*) [1, p. 63]. Aspectul prescriptiv accentuează că o variantă de exprimare are o valoare net superioară alteia și că prima trebuie impusă întregii comunități verbale. Aceasta se referă atât la pronunție, cât și la gramatică și vocabular. Varianta preferată este, de regulă, o versiune a limbii scrise standard, care reflectă limbajul îngrijit. Unii cercetători, după Crystal, disting între *reguli prescriptive*, recomandând cum ar trebui utilizată limba, și *reguli proscriptive*, relevând cum nu ar trebui utilizată limba. Astfel, autoritatea emițătorului pe internet se construiește și în funcție de capacitatea sa de a distinge și de a selecta acele mijloace de exprimare care să nu-l plaseze în extreme și, dincolo de mesajul textual, să nu fie condamnat pentru mijloacele prin care încearcă să redea acest mesaj. Pe de altă parte, emițătorul trebuie să anticipeze și natura receptorului textului său. Și dacă textul-blog presupune nu doar postarea autorului, ci și multitudinea de reacții pe care acest text le provoacă în rândurile receptorului, sesizăm diferiți receptori în funcție de vârstă, pregătire profesională, capacitate de analiză etc.

Emițătorul de text pe internet, astfel, nu-și termină funcția doar în a emite textul și a-l lăsa la discreția consumatorului. Sarcina sa se extinde și la a administra cu eficiență hipertextul generat de postarea sa. Identificarea tipului de receptor și orientarea acestuia către un discurs constructiv ar fi tot atribuțiile sale de emițător online. Acesta nu trebuie să uite că receptorul poate fi un individ, un grup, o instituție căruia/căreia îi este adresat mesajul său și care intră în posesia mesajului în mod întâmplător sau conștient. Receptorul, primind mesajul, îl decodifică, îl prelucrează, îl interpretează și dă semnal de răspuns. De regulă, acesta poate reacționa în diferite moduri, adoptând și un limbaj specific, în funcție de reacția sa:

- a) reacție adaptativă (preia și prelucrează mesajul astfel încât să-și sporească șansele de reușită, să maximizeze profitul/recompensa) prin care va păstra limbajul textului original;
- b) reacție de autoapărare (ego-defensivă); receptorul încearcă să salveze aparențele, are o imagine de sine acceptabilă și, pe cât posibil, în acord cu imaginea celorlalți despre el: va adopta un limbaj constructiv, preluând din limbajul textului original, dar va schimba perspectiva utilizării acestuia;

- c) reacția expresiei valorice – apreciază rolul mesajului în dezvoltarea personală: limbajul va fi axat pe dimensiunea axiologică;
- d) reacție cognitivă – vizează nevoia receptorului de a înțelege, de a da sens mesajului; pentru aceasta își activează, în limbaj, experiența de viață și discernământul.

S-a evidențiat că oralitatea nu e doar ceea ce se spune, dar și ceea ce se permite a se transmite odată cu emiterea cuvintelor, că oralitatea nu este opusă scrierii, ci este mai degrabă un catalizator al comunicării, parte atât a scrierii, cât și a vorbirii. Aceasta deoarece oralitatea are un loc „apropiat mediului vieții omenești” [4, p. 42].

La nivel ideologic, internet-lingvistica (termen întâlnit la Elena Ungureanu) [8] trebuie să aibă în vedere și identitatea în internet. Poate deveni semnificativ să analizezi cum instrumentele lingvistice sunt aplicate de către diferite grupuri de utilizatori de internet ca să-și genereze propria identitate. În cercetările de lingvistică s-au lansat diferiți termeni care să caracterizeze grupurile de utilizatori care împărtășesc un set de trăsături comune, cum ar fi comunități verbale, comunități discursive sau comunități de practică (community of practice) [5, online]. Cercetătoarea Elena Ungureanu semnalează, în unul din articolele sale [7, online], necesitatea studierii în limbajul internetului a fenomenului interferenței registrelor stilistice. Acesta, potrivit ei, „se caracterizează printr-o sintaxă mixtă: una – a oralității, și alta – a limbii literare”.

În funcție de aspectele sale și direcțiile de cercetare la care este supus, eterogenitatea limbajului în textul blog apare prin:

- ✓ Varietatea mijloacelor de codare a mesajelor, având ca țintă influențarea receptorului vizibilă în:
 - folosirea mijloacelor mixte de influențare: text, imagine, sunet;
 - diversitatea speciilor circumscrise diferitor stiluri: anchetă, anunț, articol, cronică, corespondență deschisă, editorial, interviu, memoriu, reportaj;
 - prezența diverselor mijloace de marcare a unor segmente de mesaj și de focalizare a unui segment de discurs: scrierea cu majuscule a titlului celei mai importante postări, marcarea sonoră a unui tip de postare, colajul de imagini în redarea anumitor fenomene sociale);
- ✓ Actualizarea mesajului în contextul comunicativ, care presupune co-prezența (măcar virtuală) a participanților la dialog, determină îmbinarea elementelor de limbaj verbal cu cele de limbaj non-verbal (gestică, mimică), spontaneitatea accentuată a unor exprimări și intervenția necenzurată a factorului afectiv ce determină întreruperi, retușări, explicații;

- ✓ Imposibilitatea înscrierii unui text al postării într-un singur cod sau canal de comunicare;
- ✓ Caracterul elaborat vs caracterul neelaborat al mesajului: scrisul presupune formulări definitive care exclud negocierea unor sensuri, exceptând exprimările cu nuanțe vădit peiorative, ironice; oralul se caracterizează prin posibilitatea retușărilor, prin ezitări, rectificări, reformulări, glosări, tinzând să-și formeze norme proprii dintr-o perspectivă comunicativă în baza principiului dialogic, al politeții, al cooperării și al creării unei strategii conversaționale reflectate în structuri sintactice proprii (tipare mnemotehnice, adăugarea, discontinuitățile, elipsele) sau într-o pragmatică proprie (gradul mare de redundanță, valorile pragmatice ale tăcerii);
- ✓ Raportul textului cu receptorul: textul oral este receptat imediat, nu permite retușări, este spontan și are un puternic caracter afectiv, pe când în cazul textului scris există un decalaj temporal, este rezultatul elaborării atente pentru tipar, permite corectări și este impersonal.

Referindu-se la problemele lingvistice, Elena Ungureanu subliniază: „Problemele dintotdeauna ale lingvisticii sunt și ale internet-lingvisticii: formarea cuvintelor, evoluția sensurilor, împrumutul lexical, calculul sintactic, *interferența registrelor* [subl. n.], importul terminologic din engleză, probleme de integrare lingvistică și de standardizare, *interferență între scris și oralitate, între limbajul standard și registrul familiar* [subl. n.], extinderi metaforice ale terminologiei în limbajul curent, *coexistența stilurilor* [subl. n.], adaptarea terminologiei, limbajul comentariilor, problema denominării, înflorirea limbajului argotic, oralitatea debordantă etc.” [8, online].

Astfel, cu efecte stilistice mai vechi sau mai noi, internet-lingvistica se dezvoltă în aceleași paradigme clasice, dar cu nuanțe, manifestări și funcționalități noi. Limbajul electronic tinde să își formeze o gramatică discursivă de influență populară prin:

- ✓ continuitatea tematică similară textelor dialectale, în care, anunțându-se o temă, nu mai este nevoie de prezentarea ei în discurs;
- ✓ întrebări care primesc imediat răspuns;
- ✓ oscilația între registrul personal și cel impersonal al verbului ca expresie a unui discurs participativ sau detașat;
- ✓ prezența unor structuri hibride construite pe fals dialog și prin alternanța persoanelor gramaticale, pentru a sugera implicarea emoțională sau detașarea față de evenimentul prezentat.

Așadar, tendința acestui limbaj, puternic marcat de oralitate, de a explica și de a convinge receptorul unui e-discurs are ca urmare o simplificare a structurii frazei construite cu un număr redus de subordonate și în raporturi sintactice în-

deosebi din sfera coordonării. Brevilocvența limbajului electronic este marcată și prin elipse ce asigură un grad mare de redundanță și atinge grade maxime în postările cu un conținut marcat atitudinal sau polemic.

Tradiția orală, numită și oralitate, este primul și încă cel mai răspândit mod de comunicare. Ca și tradiția orală, internetul funcționează variind între niște limite pe care singur și le stabilește; operează cu navigarea prin mai multe opțiuni web; ambele depind de autorul multiplicat și ambele își derivă forța din abilitatea de a se schimba și a se adapta ușor.

Referințe bibliografice

1. CRYSTAL, D. Language and the internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2006—284 p
2. FLORE, C. The Soundscape of Oral Tradition on the Printed Page, *Cahiers de littérature orale* [online], 75-76 consultat 28 decembrie 2015. Disponibil:<https://clo.revues.org/1884>
3. КУЗНЕЦОВ, А.В. Письменная разговорная речь в онлайн-коммуникации. In: Молодой ученый. — 2011. — №3. Т.2. — p. 24-26. [Online] Disponibil:<http://www.moluch.ru/archive/26/2877/>
4. ONG, J. W. Orality and Literacy. The Technologizing of the Word. London: Tolyor& Francis Group, 2005—214p.
5. POSTEGUILLO, S. Netlinguistics and English for Internet Purposes [on-line]. IBÉRICA 4 [2002]: 21-38 Disponibil: <http://www.aelfe.org/documents/text4-Posteguillo.pdf>
6. ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. Argumentarea. Modele si strategii, București: Editura ALL, 2000—136 p.
7. UNGUREANU, E. „Limba noastră cea on-line de toate zilele”. În: *Akadememos*, Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 1-2, Chișinău, 2010, p. 68-73. ISSN 1857-0461
8. UNGUREANU, E. (Inter)net-lingvistica în societatea informațională globală. Institutul de Filologie al AȘM, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, 2013 [on-line]. Disponibil :http://idsi.md/files/file/publicatii/2013/Internet_lingvistica%20in%20societatea%20informationala%20globala_Ungureanu.pdf

FUNCȚIA COMUNICATIVĂ A ADRESĂRILOR ÎN ACATISTE

Cristina ANTOCI

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Cartea de cult este un element de bază în cadrul practicilor religioase creștine, o componentă indispensabilă a propagării tradițiilor și a învățăturilor duhovnicești. Textul religios, prin definiție, reprezintă o adresare către divinitate, duhul necurat sau către propria ființă. Este necesar a valorifica aceste tipuri de texte întru perceperea modului în care s-a format stilul religios. Acatistele, în acest sens, sunt niște exemple extraordinare prin intermediul cărora putem pune în valoare stilul religios, folosind drept instrument de analiză adresările. Acatistele, de altfel, sunt niște rugăciuni de laudă, adresate lui Dumnezeu sau Sfinților Lui.

Cuvinte-cheie: text religios, stil religios, divinitate, adresare, rugăciune

Summary. The book of worship is a basic element in Christian religious practices, it is an indispensable component of the propagation of traditions and spiritual teachings. Religious text, by definition, represents an address to the divinity, to the unclean spirit or to the one's own being. It is necessary to capitalize on these types of texts in order to perceive the way in which the religious style has been formed. The acatists, in this sense, are extraordinary examples through which we can harness the religious style, using as an analytical tool the addresses. The acatists, in fact, are the prayers of praise addressed to God or His Saints.

Keywords: religious text, religious style, divinity, address, prayer

Textele cu caracter religios reprezintă un domeniu de cercetare destul de nou pentru noi, populația din Basarabia, care, fiind îngenuncheată o perioadă îndelungată în fața sistemului sovietic, a trăit departe de tot ceea ce avea vreo tangență cu religia și biserica.

Discursul religios pare a nu mai deține astăzi pârgurile efective care să-i asigure supremația în plan social-politic, așa cum se întâmpla odată, deși fascinația puterii s-a păstrat. Cu toate acestea un astfel de limbaj care manipulează elemente ce țin de experiențe revelatorii continuă să influențeze individul la nivelul său cel mai intim. La nivel imaginar, formele de expresie religioasă se bucură în continuare de autoritate simbolică.

Studiat încă de retorica clasică, mai ales pentru finalitățile sale persuasive, termenul și conceptul de discurs este prezent în literatura de specialitate o dată cu interesul crescut pentru *parole* din dihotomia saussuriană și cu distincția *limbă – discurs* a lui Eric Buyssens. [3, p.13] Noțiunile de text și discurs adesea au fost puse pe același cântar. Conceptul de text este aplicat de unii cercetători doar discursului scris. Alții consideră noțiunile de text și discurs drept sinonime.

Discursul religios este cel care a stat la baza conturării profilului literar al limbii române. În sfera discursului religios obiectul cunoașterii este Dumnezeu, iar

scopul cunoașterii este mântuirea credincioșilor. Discursul religios este predominant prescriptiv și injonctiv, sau normat și normativ. Această funcționalitate este întărită de statutul comunicării de tip instituționalizat din cadrul Bisericii. [2, p.198]

Formula adresativă, caracteristică limbajului religios, apare în majoritatea prefetelor și pastoralelor, la începutul discursurilor, urmărind captarea atenției și apropierea auditoriului, ea se repetă pe parcursul acestora, când se face trecerea la o altă idee. Modul în care prelatul se adresează destinatarilor are rolul de a introduce auditoriul într-o atmosferă prielnică propagării ideologiei religioase. *Formula de adresare* stabilește relația de apropiere locutor-interlocutor și de egalitate în fața divinității, dar și calitatea de învățător care îi revine preotului: "*Fraților*", "*Iubiți creștini*", "*Iubiți fi*", "*Frați creștini*", "*Preacucernice Părinte*" etc.

Toate imaginile prin care Dumnezeu este prezent în textele religioase trebuie văzute ca simple convenții relative prin care imaginarul religios deschide înțelesurile umane spre incognoscibilul divin.

Nu putem vorbi despre stilul religios, fără a-l atribui stilurilor funcționale. Stilul funcțional este o varietate a limbii specializată în redarea conținutului unui domeniu sociocultural. Stilurile funcționale își datorează apariția unor factori extralingvistici: dezvoltarea culturală a societății, specializarea unui grup de vorbitori pentru o anumită activitate profesională și cunoșterea umană, iar profilul specific al stilurilor funcționale este determinat de toți factorii lingvistici implicați în delimitarea stilurilor colective [1, p. 127]

Stilul religios/bisericesc este unul individualizat prin niște trăsături distinctive incontestabile. În epoca veche, limbajul religios reprezintă de fapt aspectul cel mai cultivat al limbii, norma literară, în raport cu care apar și se dezvoltă stilurile funcționale ale exprimării literare. Textele religioase sunt caracterizate de un stil sobru, care chiar dacă la prima vedere ar părea că sunt foarte clare, totuși necesită o pregătire pentru a le percepe în profunzime.

Acatistele, în ideea valorificării discursului religios, sunt niște exemple propice, datorită cărora putem aprecia stilul religios, folosind drept instrument de analiză *adresărilor*. Acatistele, de altfel, reprezintă niște rugăciuni de laudă, au efectul unor imnuri de laudă, de preamărire și de slavă adresate Mântuitorului, Sfintei Fecioare și Sfinților.

Acatist vine de la grecescul "ahatistos", ceea ce presupune că în timpul citirii lor, nu se stă așezat, ci în picioare sau în genunchi în fața icoanei sfântului către care se adresează rugăciunea. Prin această poziție a corpului se exprimă recunoștința, evlavia și dragostea noastră față de sfântul pe care-l sărbătorim. Acatistul ne trimite cu ideea, în primul rând, la slujba liturgică alcătuită de biserică pentru cinstirea unui sfânt, aducându-i laude pentru minunile pe care le face în viața credincioșilor.

Fiecare acatist este structurat în 13 condace și 12 icoase: după fiecare condac vine câte un icos. În acatiste, putem spune că simetria e la ea acasă, deoarece fiecare vers din icos începe, de obicei, cu "Bucură-te" (*Bucură-te, cea plină de dar; Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucuria tuturor celor necăjiți!*; *Bucură-te, prea bună și grabnic ajutătoare – ceea ce rugăciunile noastre toate spre bine le împlinești!*). Tipic acatistelor este faptul că fiecare icos dintr-un acatist se finalizează cu ultima sintagmă cu care se încheie primul condac, iar celelalte condace se încheie cu "Aliluia". Icosul este alcătuit din 2 părți: în prima parte se dezvoltă un anumit subiect/temă, iar a doua parte este formată din 12 rânduri, fiecare din ele începând cu "Bucură-te" și presupune lauda Sfântului a căruia i se adresează rugăciunea.

O valoare adăugată acestor texte sau creații innografice aduce structura lor: la nivel lexical, sintactic și tematic. Analizând câteva acatiste dedicate Sfintei Fecioare Maria: Acatistul Maicii Domnului "Bucuria celor necăjiți", Acatistul Maicii Domnului "Grabnic ajutătoare", Acatistul Maicii Domnului "Pantanassa", Acatistul la Icoana Maicii Domnului "Tricherosa" ("Cu trei mâini"), Acatistul la Icoana Maicii Domnului "Potirul Nesecat", se poate constata că pentru aceste texte sunt tipice *paralelismele*. Vom enumera câteva dintre acestea: "*Bucură-te, pom înfrumusețat, cu care se acopăr mulți*";/ "*Bucură-te, pom cu luminoasă roadă, din care se hrănesc credincioșii*" (în Acatistul Maicii Domnului "Bucuria celor necăjiți"), "*Bucură-te, ceea ce ai născut pe Cel ce a sfârșit capul șarpelui celui de demult*";/ "*Bucură-te, ceea ce ai născut mai presus de fire pe Mântuitorul sufletelor noastre*";/ "*Bucură-te, căci prin Tine duhoarea patimilor noastre se îndepărtează*";/ "*Bucură-te, căci prin Tine am cunoscut pe Fiul lui Dumnezeu*";/ "*Bucură-te, căci prin Tine ne-am învățat a ne închina Dumnezeului în Treime*";" (în Acatistul Maicii Domnului "Grabnic ajutătoare") etc.

De asemenea, pentru a spori expresivitatea textului, se folosește un amalgam de antiteze:

"*Bucură-te, Împărăteasa cerului și a pământului, care ne deschizi nouă ușile raiului*", "*Bucură-te, dătătoare de bunătăți cerești și pământești*", "*Bucură-te, nădejdea noastră în viața aceasta și după moartea noastră*", "*Bucură-te, înfrumusețare a lumii de sus*";/ "*Bucură-te, apărătoare a lumii de jos*";/ "*Bucură-te, auzirea cea cu îndoială celor necredincioși*";/ "*Bucură-te, lauda cea de cinstire a celor credincioși*" etc. Cu ajutorul antitezelor se pun în opoziție valorile și nonvalorile pentru a scoate în evidență ce este binele și ce este răul.

Cel mai vechi și mai pe larg răspândit se consideră Acatistul Maicii Domnului sau al Bunei-Vestiri. Acesta rămâne a se înscrie drept una dintre cele mai alese și mai profunde creații din punct de vedere teologic, fapt ce ne-a motivat, într-o măsură mai mare, să facem unele analize asupra acatistelor dedicate Maicii Domnului.

”Акафист ко Пресвятой Богородице изначально — как единственный в своем роде — именовался просто «Акафист», и только спустя столетия, когда появились другие подобные песнопения, за ним закрепилось название «Акафист ко Пресвятой Богородице». Таким образом, само слово акафист из обозначения конкретного текста превратилось в обозначение жанра”. [5]

Textul religios, prin definiție, reprezintă o adresare către divinitate, duhul necurat sau către propria ființă. Odată ce vorbim despre adresare, ideea ne trimite nemijlocit la *vocativ* și *imperativ*. Cazului vocativ i se mai spune și cazul adresării. Prima opoziție se stabilește între vocativ și celelalte cazuri: vocativul se caracterizează prin apartenența la planul expresiv al limbii, ca un caz al adresării directe, alături de *imperativ* și de *interjecție*, și se opune celorlalte cazuri care aparțin planului reprezentativ. De altfel, vocativul apare adeseori în combinație sintagmatică cu imperativul, însoțit adesea și de interjecție. [4, p. 99]

Adresarea, fără îndoială, reprezintă o formă de realizare a comunicării. În cazul nostru, este vorba despre comunicarea cu divinitatea. Drept material pentru cercetarea subiectului am ales câteva acatiste dedicate Maicii Domnului – texte de o valoare excepțională, mai ales din punct de vedere al expresivității duhovnicești, dar și la nivelul limbajului.

La nivel lingvistic, *funcția apelativă* se realizează datorită vocativelor și a verbelor la imperativ sau la persoana a doua și este centrată pe receptor.

Acatistele se bucură de o varietate structurală foarte bogată a adresărilor. În acest context, remarcăm adresările către divinitate, către Fecioara Maria. Observăm că adresările apar în acatiste asemeni unor șiraguri de titluri divine, care, prin diversitatea lor nemaipomenită, aduc textului un grad de solemnitate deosebit. De remarcat este faptul că dacă am intenționa să găsim aceeași adresare repetată în diferite fragmente, cu mare greu am identifica niște exemple. Astfel, citind un acatist de la început până la sfârșit, ne convingem că aceeași adresare, aceeași formulare nu a mai apărut anterior și nu o vom găsi pe parcurs, pentru că de fiecare dată descrierea este diferită de toate celelalte. Această diversitate a adresărilor creează un efect poetic deosebit, care sporește muzicalitatea textului.

Foarte rar întâlnim adresări/vocative simple către divinitate. În mare parte, în acatiste găsim adresări complexe, alcătuite prin adăugare de epitete, ceea ce intensifică sentimentele adresate divinității.

Formulele adresative sunt amplificate prin adăugarea unor calificative sau prin intermediul metaforizării unor calități ale Fecioarei Maria:

- Bucură-te, **scară cerească**, pe care s-a pogorât la noi Domnul;
- Bucură-te, **cea plină de dar, Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucuria celor tuturor necăjiți!**
- Bucură-te, **comoara de pace a lui Hristos**,

De asemenea remarcăm adresări exprimate prin perifraze:

- Bucură-te, **cântarea cea neîncetată a Arhanghelilor**;
- Bucură-te, **apărătoarea celor biruiți de neputințe**;
- Bucură-te, **mângâierea sufletelor întristate**;

O valoare deosebită în textul bisericesc o aduc adresările cu nuanță narativă și caracter descriptiv-metaforic. Acestor tipuri de adresări, de regulă, le este caracteristică omiterea verbelor:

- **Preasfântă Stăpână, Preacurată Fecioară Născătoare de Dumnezeu, Maica Domnului Dumnezeuului meu**, Iisus Hristos, cad înaintea ta și mă rog ție...
- **Preabună stăpână, sfântă Maică a lui Dumnezeu, Pantanassa, Împărăteasă a Toate**, nu sunt vrednic ca să intri sub acoperământul meu.
- **Preacurată Fecioară, Împărăteasa Îngerilor și Stăpâna lumii**, acoperă cu cinstul Tău omofor pe cei care Te cinstesc pe Tine...

Materialul ales pentru cercetarea subiectului s-a dovedit a fi unul foarte valoros din perspectiva limbajului și al expresivității duhovnicești. Varietatea și unicitatea adresărilor conferă textelor un grad sporit de elocvență, muzicalitate și face ca acestea să devină foarte captivante, trezind un interes sporit de a descoperi cu ce inovație vine următoarea sintagmă, următorul fragment.

Referințe bibliografice

1. Bușmachi Victoria. Stilurile funcționale ale limbii române. În: Philologia, Institutul de Filologie al AȘM, nr.5-6, 2012, p.127-134.
2. Gherasim Alexandra, Corniciuc Sabina. Discurs specializat – lexic și gramatică de bază: Suport de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014.
3. Guia Sorin. Discursul religios: Structuri și tipuri. Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2014.
4. Iordan I., Guțu Romalo V., Niculescu Al. Structura morfologică a limbii române contemporane. București: Editura Științifică, 1967.
5. КОЗЛОВ, Максим (Протоиерей). Акафист в истории православной гимнографии. In: Источник — Журнал Московской Патриархии, № 6, 2000 г.

Texte

6. Buchet de Acatiste de mult folos duhovnicesc. Tipărit cu binecuvântarea ÎPS Vladimir, Mitropolit al Chișinăului și al întregii Moldove. Chișinău, 2016

LIMBAJUL POLITIC ACTUAL, PROPRIETĂȚI DISCURSIVE

Ana PLEȘCA

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Specificul stilistic al discursului politic este guvernat de metaforizare. Folosirea metaforelor (implicite sau explicite) și a analogiilor reprezintă un element de opacizare a discursului politic, fiind expresia unui limbaj care își propune intenționat mai degrabă să convingă decât să descrie o realitate. Cele mai multe metafore politice (expresii cu tentă pozitivă și tentă negativă) folosesc un mecanism de conceptualizare al actorilor implicați în procesul de guvernare.

Cuvinte-cheie: limbaj politic, discurs politic, procedeu stilistic, structură conceptuală, metaforă, metaforizare, structură metaforică, tentă pozitivă și negativă.

Abstract. The stylistic specificity of the political discourse is governed by metaphorization. The use of metaphors (implicit or explicit) and analogies is an element of opacity of political discourse, being the expression of a language that intentionally aims rather to convince than to describe a reality. Most political metaphors (positive and negative tentative phrases) use a mechanism to conceptualize the actors involved in the governance process.

Keywords: political language, political discourse, stylistic process, conceptual structure, metaphor, metaphorization, metaphoric structure, positive and negative tempt.

Termenul „limbaj” presupune o anumită stabilitate a codului lingvistic, în afara contextelor de comunicări specifice. A vorbi despre limbaj politic înseamnă a considera, că există în realitatea culturală un asemenea cod constituit și ușor de recunoscut. Deși limbajul politic nu are, din perspectiva stilisticii funcționale, o individualitate clar marcată: se identifică în bună măsură cu limbajul standard, seamănă foarte mult cu limbajul jurnalistic – care îl preia, dar îl și influențează.

Vasile Cujbă constată că „limbajul politic poate fi evaluat pe două dimensiuni: numărul de cuvinte „stocate” în mintea vorbitorului și modul de utilizare a lor” [1, p. 63], adică utilizarea în discursul politic a anumitor procedee stilistice.

Termenul „discurs” desemnează o practică de comunicare esențialmente contextuală: un ansamblu de strategii lingvistice actualizabile în mod tipic într-o situație anume, cu un scop dat. Termenul „discurs politic” acoperă diferite moduri în care limbajul și datele politice pot fi folosite, de la conversațiile obișnuite la prezentări formale ale șefilor de stat și de guverne, de la articole jurnalistice la acte și legi ale Parlamentului, de la simple statistici în jurnale la analize complexe ale agențiilor guvernamentale.. Așadar, nu se poate nega existența unui discurs politic și, cu cât mai elevat este acest discurs, cu atât este mai omnipotent și mai adecvat realităților pe care le vizează. În acest context, R. Zafiu menționează că „lexicul politic constituie o terminologie atipică, destul de ambiguă și imprecisă,

în care termenii sunt interpretați prin grilele valorice specifice unor anumite grupe. Diferența esențială dintre terminologiile propriu-zise ale limbajelor speciale (științifice, juridic, administrativ) și cea politică stă în faptul că în aceasta din urmă conotațiile pozitive sau negative ale cuvintelor joacă rolul esențial” [7, p. 15].

Specificul stilistic al discursului politic este guvernat de metaforizare. Metafora a constituit de-a lungul timpului obiectul a numeroase abordări, care au examinat exploatarea ei atât în limbajul literaturii cât și în limbajul comun. Metafora este un procedeu mereu activ în comunicarea cotidiană de orice natură ar fi ea. În limbajul politic metafora are mai multe funcții și nu reprezintă doar un element pur decorativ. Cu ajutorul ei, emițătorul încearcă să se apropie de receptor, să-l convingă, să-l manipuleze. Călin Sinescu e de părere că atâta timp cât nu există reprezentări simbolice care să-i dea substanță discursului, „politicul nu are nici consistență simbolică și nici o semnificație față de care să se situeze opinia publică” [3, p. 183].

Limbajul politic face uz de mai multe figuri de stil (epitetul, comparația, metonimia etc.), dintre care ne-am propus să analizăm metafora. „Metafora reprezintă o strategie constructivă, care permite referirea la o realitate prin termenii alteia, legând între ele mai multe domenii ale percepției și ale experienței” [2, p. 252], or, metafora este „o schimbare de sens, care are la bază o comparație prescurtată” [4, p. 9]. Între cele două domenii constitutive ale metaforei există unele „afinități”, care au condiționat, în plan lingvistic, un număr foarte mare de metafore coerente, sistematice, organizate. Metaforele cu caracter pozitiv și negativ sunt des utilizate de către analiștii politici care generează, în mare parte, anumite comentarii. Prin stabilirea unei legături de similaritate între două lucruri, metafora poate conduce audiența la presupunerea că, o dată ce un lucru familiar este inteligibil și ceea ce este nefamiliar va putea fi înțeles dacă este prezentat într-o formă adecvată. Succesul unei metafore sau a unei analogii constă atât în „prospețimea asocierii”, cât și în adecvarea la conceptul desemnat. Cele mai interesante sunt, desigur, cele prin care se poate identifica un sistem conceptual, ideologic, o anumită viziune asupra realității politice.

În general, „metaforizarea este un procedeu foarte productiv în limbajul politic, îndeplinind principalele funcții ale limbajului politic: concizie, expresivitate, persuasiune” [5, p. 333]. Articolele care ilustrează evenimentele din sfera politică sunt, fără îndoială, cele care înregistrează frecvența cea mai ridicată de metafore. Pentru a reflecta diferitele evenimente ale căror protagoniști sunt oamenii politici, jurnaliștii se întrec în construirea de metafore mai mult sau mai puțin creative. Destinatarii asistă aproape zilnic la mariaje, logodne sau concubinaj între politicieni, la furtuni, uragane, cicloane sau tsunami în viața politică, la circuri sau menajerii politice, precum și la clovni, prezenți, nu în arena circului, ci pe scena politică.

De notat că realitatea politică din ultimii ani demonstrează elocvent că în afara metaforelor conceptuale, prezente în orice tip de discurs, limbajul politic – în special cel parlamentar – alunecă uneori în acumulări metaforice pur afective, urmând modele poetice destul de distonante, nepotrivite cu contextul. Acest abuz metaforic „poate duce la o alterare a funcțiilor pe care figura ar trebui să le dețină într-un astfel de limbaj” [6, p. 52].

Cele mai multe **metafore politice** folosesc un mecanism de conceptualizare al actorilor implicați în procesul de guvernare. Iată, de exemplu, o serie de expresii cu tentă pozitivă și tentă negativă. Politicienii sunt echivalați cu:

- **reprezențați din regnul animal**: „Oare când vor fi încătușate *anacondele corupte*?” [14], unde metafora vizează politicienii corupți. „PD devine un adevărat *cuibar* al criminalilor, urmăriți de justiția internațională.” [9], aici metafora are rolul de a caracteriza atitudinea autorului față de un întreg partid politic, echivalat astfel cu o grupare criminală.

A se vedea și exemplul: „În timp ce Republica Moldova încearcă, pe următorul său parcurs, să străbată, ca și Făt-Frumos-ul din poveștile noastre populare, *alți codri fioroși ai tranziției sale către luminișul european, numeroase lighioane îi dau târcoale, aruncă sub picioare fel de fel de gunoaie, buturugi și pietroaie.*” [16]. Metaforele animale sunt metaforele care realizează transferul de sens între lumea animală și om pot fi atestate în toate științele și includ un spectru larg de mamifere, păsări, insecte etc. sugestive pentru a exemplifica diverse calități.

- **personaje din lumea scenică**: „În Rep. Moldova politica a fost scoasă din politică. pe ei, *măscăricii puterii* și ai opoziției dodoniste, nu-i interesează Acordul de Asociere, doctrinele, proiectele de țară, poporul, ci numai și numai accederea la butoanele puterii... Ii spui poporului brașoave, îl ademenești cu licoarea stăpâna, gogoășele și covrigi cu mai multe borți.” [14], unde metafora îi demarchează pe guvernanți neserioși. Un exemplu devenit emblematic deja datorită sugestivității sale, care indică rolul metaforei de instrument în organizarea sistemului nostru conceptual este metafora „*păpușarului*” sau liderului ascuns al eșichierului politic moldovenesc: „În acest context, amintesc de câteva momente foarte picante, dar care ar putea fi fatale: *păpușarul* se clatină.” [9], anul în care am putea *scăpa de păpușar*.” [9]; Conceptul abstract al celui care trage sforile în politica moldovenească a fost ilustrat printr-o metaforă care a intrigat electoratul și de aceea se perpetuează în limbajul presei moldovenești.

- **personaje din basme**: „Însă, puterea fără răspundere, banul (banii) ușor și siguranța că n-o să stea la pușcărie, i-a mutilat atât de mult pe „*foștii neprihăniți*” (și, pe alocuri, neprihănite) încât *din Feți-Frumoși și Ilene-Cosânzene s-au transformat în adevărați Căpcăuni și Babe-hârci* ale politicii moldovenești, uimindu-ne în fiecare zi cu noi și noi perle ale gândirii lor de altă dată.” [10]. Se știe că metaforele se sprijină pe experiențe sau universul familiar emițătorului și recep-

torului, iar personajele din poveștile populare cititorul le cunoaște din copilărie. Astfel, o exprimare metaforică îi permite autorului să sugereze ideea că politicienii moldoveni, din cauza puterii și lipsei de control din partea societății, s-au transformat în niște lideri care guvernează în mod abuziv. Metaforele politice de multe ori depășesc sfera metaforei propriu-zise și converg în zona miticului și magicului.

Electoratul este și el definit și etichetat prin scheme conceptuale care transgresează granițele limbii: „Odată cu venirea primăverii, *de sub zăpada grea a iernii... au ieșit țărani*.”, [11] metafora actualizează o expresie curentă „primăvara răsar ghiociei”, pentru a sugera că țărani au supraviețuit iernii.

Asocierea clasei guvernate se face cu expresiile populare românești generând structuri metaforice complexe: „Cum *va ruguma alegătorul* această dorință pe care o au și ei și la ce concluzie vor ajunge”. [14] Prin opoziție cu anacondele, lupii, leii sau vulpile care în limbajul metaforic al politicii autohtone semnifică elita guvernantă, clasa omului de rând este etichetată prin lexeme din categoria lumii animale minore: „Dl. Ghimpu politica nu e povești din copilăria dvs., câte suflute (*gâze*) ați ucis pentru a proteja românismul în Moldova sau să aduceți Europa în Moldova și să împlăți buzunarele offshore străinilor” [14].

Un alt element al jocului politic sunt relațiile partid-alegător, lider de partid-alegători, care funcționează potrivit anumitor reguli ce pot induce metafore sugestive pentru raporturile politice din R. Moldova: *Furtună politică, sezon de circ, a se ascunde în tufar, politică de basm* sunt doar câteva dintre metaforele ilustratorii în acest sens: „„*Furtuna politică* de la București - lecție gratis pentru Chișinău”; Bogdan Țârdea: „*Deschiderea sezonului de circ* în Parlament nu a uimit cu nimic ; „Este regretabil că PCRM s-a ascuns în tufar” [13] .Octavian Țăcu: *Peisajul politic* din Republica Moldova (I). [11]„*Politică de basm* în 2014”. [11].

Metaforele conceptuale nominale *clivaj politic, climat politic* și altele de același gen sunt deja intrate în terminologia politică națională și internațională, ele constituie categoria metaforelor pur semantice, întrucât se bazează pe suprimarea sau adăugarea unor seme: „Folosirea tradițiilor democratice și promovarea valorilor democratice trebuie să aibă scopul de a crea un *climat politic* sănătos.” [8,p.71] „*Clivajul politic* și concurența dintre forțele politice”. [8,p.71] . Observăm că și sursele pentru exemplificări sunt analizele politice ale specialiștilor, nu blogurile sau limbajul presei ca în exemplele de mai sus, unde se apela la receptarea emoțională a cititorului și pe manipularea lui mai mult decât pe receptarea rațională. Cf.: „Lupu resimte o cădere dramatică a ratingului, fiind practic incapabil de a mai fi *locomotiva partidului*. Astfel, pierzând locomotiva, PD începe rapid să-și erodeze propriul rating.” [9]; „Marea majoritate a exponenților protipendadei guvernamentale, acum cinci – șase ani, înainte de a *se înfrupta*

(sau chiar a se îndopa) din fructele interzise ale guvernării, erau niște băieți (ori, pe alocuri, fete) foarte de treabă, omenoși, prietenoși, săritori la nevoie, cu frică de Dumnezeu și cu respect pentru oameni.» [12] *Busola defectă a (i)moralității* sau mașinile de lux din *barba neagră* a guvernării”. [12]. O categorie interesantă de metafore politice o reprezintă cele dezvoltate, care pot duce la formarea altor figuri de stil derivate din metaforă. Astfel, identificăm:

Comparații : „Așteptările sunt mari, *un freamăt pare că se ridică spre cer, asemenea fuioarelor de ceață dintre brazii udați de ploaie*” [17] – reprezintă o comparație dintre așteptările poporului și fenomenele naturii; „Și să nu se mai întâmple un astfel de incident în care noi, iată, să tocăm timpul și să împiedicăm alte *legi să cadă precum fulgii de zăpadă*” [18] – o comparație dintre fenomen natural și proces legislativ.

Alegorii : „Votul uninominal poate naște monștri”. [15] – o alegorie privind efectele modificării sistemului electoral din Republica Moldova. „În treaba asta, Roșu Împărat a mobilizat întreaga armată de Strigoi, cum ar fi comuniștii lui Voronin, de Scorpii, cum ar fi falanga coloanei a cincea pro-moscovite, dar și pe vicleanul Om Spân cu părul roșu, cum ar fi Dodon, a cărui lucrătură este potrivită sută la sută cu misiunea din poveste a Spânului – să-l păcălească pe Făt-Frumos, să-l facă sluga lui, să-i schimbe identitatea și chiar numele, în Harap Alb, punându-l la grele încercări.” [16] – reprezintă o alegorie cu referire la unii politicieni moldoveni.

În concluzie, este necesar de subliniat faptul că un număr impunător de lideri politici, actori politici, formatori de opinie, politicieni de rând, bloggeri, în scopul promovării anumitor idei și politici, utilizează frecvent discursuri politice distorsionate, utilizând metafore politice, comparații și alegorii cu tentă pozitivă și negativă.

Referințe bibliografice

1. CUJBĂ V., *Limbajul politic: realități și probleme*. În: Revista Limba Română, Nr. 11-12, anul XIX, 2009.
2. DUDA G., *Metafora publicistică*. În: SCL, LVII (2), 2006.
3. SInESCU C., *Comunicare politică*. Editura Universitară, București, 2007.
4. SLAVE E., *Metafora în limba română*. Editura Științifică, București, 1991.
5. TUDORACHE G.M., Tipologia metaforei în limbajul politic postdecembrist, În: Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română, II, Editura

- Universității din București, 2010; <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V880/pdf> [accesat pe 6.05.17]
6. ZAFIU R., *Diversitate stilistică în româna actuală*. Editura Universității din București, 2001.
 7. ZAFIU R., *Limba și politică*. Editura Universității din București, 2007.
 8. PÎRȚAC G., Depășirea unor tendințe negative privind afirmarea statului social în Republica Moldova. În: *Moldoscopie*, 2015, nr.4 LXXI
 9. <http://www.bogdantsirdea.eu/> [Accesat 15.02.2017]
 10. [http://munteanu.md/blog/busola-defecta-a-imoralitatii-sau-masinile-de-lux-din-barba-neagra-a-guvernarii.\)](http://munteanu.md/blog/busola-defecta-a-imoralitatii-sau-masinile-de-lux-din-barba-neagra-a-guvernarii.)). [Accesat 10.02.2017].
 11. <http://www.timpul.md/rubrici/2/politica/>
 12. <http://munteanu.md/blog/busola-defecta-a-imoralitatii-sau-masinile-de-lux-din-barba-neagra-a-guvernarii>. [Accesat 12.12.2016]
 13. <http://unimedia.info/stiri/video-dodon-este-regretabil-ca-pcrm-s-a-ascuns-in-tufar-71984.html>; [Accesat 07.02.2017]
 14. <https://www.google.com/search?q=18+Mar+2017%2C+Ziarul+de+gardă%2C+Nicolae+Negru%2C&oq> [Accesat 18.03.2017]
 15. [https://www.google.com/search?q=\(Ziarul+de+gardă+9+MAR+2017\)&oq](https://www.google.com/search?q=(Ziarul+de+gardă+9+MAR+2017)&oq) [Accesat 09.03.2017]
 16. <http://valeriusaharneanu.com/?m=20140210> [Accesat 10.02.2017]
 17. [https://www.google.com/search?q=\(CD%2C+30.09.2003\)&oq](https://www.google.com/search?q=(CD%2C+30.09.2003)&oq) [Accesat 12.02.2017]
 18. [https://www.google.com/search?q=\(CD%2C+10.02.2003\)&oq](https://www.google.com/search?q=(CD%2C+10.02.2003)&oq) [Accesat 01.03.2017]

NEOLOGISMUL ȘI „SENTIMENTUL DE NEOLOGIE”

Inga DRUȚĂ

Institutul de Filologie al AȘM

Rezumat. Calificativul „nou”, din sintagma „cuvânt nou” – **neologism** – este interpretabil. Discuția asupra neologiei și a neologismului rămâne încă deschisă în lingvistica europeană, ca și în cea românească. Există opinii diferite privind atât semnificația, cât și termenul propriu-zis de neologism. Specialiștii vorbesc despre și despre un „sentiment al neologiei”, propriu vorbitorilor, tot mai fluctuant pe zi ce trece. Noțiunea de „neologicitate” este încă vagă și insuficient definită, impunându-se unui studiu detaliat de către specialiștii interesați: terminologi, lexicologi, lexicografi, sociolingviști ș.a.

Cuvinte-cheie: neologism, neologie, neologicitate, împrumut, neografie, lexicalizare

Abstract. The term “new” from the syntagma “new word” – **neologism** – is actually open for interpretation. The debate around neology and neologisms is still open for any changes in both European and Romanian linguistics. There are several different points of view regarding the semnification, as well as the actual term – neologism. Scientists also talk about „the feeling of neology”, which tends to be used casually more and more by the speakers. The notion of „neologicity” is still vague and indefinite, making it a lot more interesting for several scientists to study it in detail: terminologists, lexicologists, lexicographs, sociolinguists and so on.

Keywords: neologism, neology, neologicity, loanword, neography, lexicalization

Conform unei afirmații a lui Bernard Quemada, „o limbă care nu cunoaște nicio formă de neologie este deja o limbă moartă și, incontestabil, istoria tuturor limbilor nu este, în fond, decât istoria neologiei lor” [1, p. 138].

Calificativul „nou”, din sintagma „cuvânt nou” – **neologism** – este interpretabil. Discuția asupra neologiei și a neologismului rămâne încă deschisă în lingvistica europeană, ca și în cea românească. Există opinii diferite privind atât semnificația, cât și termenul propriu-zis de neologism.

Din punct de vedere etimologic, termenul *neologism* (< fr. *néologisme*, cf. gr. *neos* și *logos*) desemnează un cuvânt nou introdus într-o limbă. În urma comparării definițiilor existente în lucrări lexicografice românești și europene, observăm diferențe la nivelul analizei semantice a noțiunii. Dicționare precum *Le Trésor de la Langue Française informatisé*, *Larousse*, *Il Vocabolario Treccani* (1997), *Webster* etc. prezintă **neologismul** ca noțiune polisemantică (având, de obicei, trei sensuri: 1. un cuvânt nou, împrumutat dintr-o altă limbă; 2. cuvânt

deja existent într-o limbă dată, folosit cu un sens nou; 3. *spec.* cuvânt inventat și înțeles numai de către vorbitor, apărut, de obicei, ca simptom în schizofrenie). În dicționarele românești conceptul în discuție este tratat printr-o definiție unică: „*neologism* s. n. Cuvânt nou, împrumutat sau format de curând într-o limbă prin mijloace proprii” (DLR). *Dicționarul de neologisme* (MDN), după model francez, detaliază definiția, completând-o cu un subsens: „*neologism* s. n. Cuvânt nou, împrumutat dintr-o limbă străină sau creat prin mijloace proprii în limba respectivă; (*p. restr.*) împrumut lexical recent. • Accepție nouă a unui cuvânt”. Conform dicționarului *Robert*, termenul *neologism* a fost utilizat prima dată în secolul al XVIII-lea cu următoarele accepții: „1. Emploi d’un mot ou d’une expression dont la forme est soit créée de toutes pièces, soit obtenue par déformation, dérivation, composition, emprunt etc. – *Par ext.* Emploi d’un mot ou d’une expression dont on conserve la forme, mais qu’on détourne de son sens habituel pour lui donner un sens nouveau. 2. Le mot nouveau, l’expression nouvelle qu’on forme ou qu’on détourne ainsi de son sens”.

În secolul al XIX-lea, termenul a fost acceptat în terminologia internațională (fr. *néologisme*, engl. *neologism*, germ. *Neologismus*) ca indicând o unitate lexicală care a pătruns recent într-o limbă dată (DSL 2005, p. 343). Însă ambiguitatea caracteristicii de „termen recent” din definiția neologismului a generat dezbatere filologice fervente. Unul dintre specialiștii care au subliniat dificultatea de delimitare a unităților lexicale nou apărute într-o limbă a fost Gheorghe Adamescu, afirmând că „însușirea de noutate a neologismelor este relativă” [2, 50], împrumuturile fiind considerate nou intrate în limbă doar pentru o anumită perioadă de timp. Utilizarea lor frecventă și trecerea din registrul cult sau științific al limbii în cel uzual îi determină pe vorbitori să le asimileze în vocabularul curent. De asemenea, Gh. Adamescu susține că motivațiile care favorizează introducerea de termeni noi în limba română au fost diferite de-a lungul timpului: pe lângă preocuparea de îmbogățire și modernizare a limbii și cea de cultivare a limbii literare, s-a manifestat și dorința de a elimina din limbă anumite cuvinte considerate „nevrednice” și de a le înlocui cu neologisme romanice, în contextul orientării culturii române, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spre lumea neolatină [*ibid.*, p.52].

Iorgu Iordan consideră că neologismele sunt „elemente lingvistice împrumutate, începând cu primii ani ai veacului XIX, câteodată poate și ceva mai înainte, din limbile de circulație occidentală” [3, p. 3]. Această delimitare este motivată de faptul că lingvistul se referă la o anumită etapă a evoluției limbii române, caracterizată de numărul mare de împrumuturi din acea perioadă istorică, deoarece limba română intrase într-un amplu proces de cultivare și de transformare, ca limbă literară modernă. Într-o lucrare ulterioară, lingvistul atrage atenția asupra relativității caracteristicii de „termen nou”, precizând că neologismele sunt „cuvintele împrumutate în perioada de timp acoperită de conceptul limba română contemporană și

despre care vorbitorii au conștiința că sunt cuvinte noi. Un cuvânt este neologism atâta timp cât este simțit ca o noutate. Cu cât un cuvânt se învechește și are circulație largă, cu atât se pierde aspectul său de inovație” [4, p. 310].

Sextil Pușcariu face o distincție între *împrumutul cultural* (Lehnwörter), *neologism* (Fremdwörter) și *barbarism*. Termenii culturali se împrumută prin contactul continuu dintre două popoare, circulând în toate păturile sociale. În opoziție, neologismul este întrebuințat doar de pătura cultă a societății, este recunoscut ca fiind un termen nou și are o etimologie precisă pentru cei care-l folosesc (cunoscători ai limbii-sursă). În fine, barbarismul se deosebește prin aceea că vorbitorii au conștiința că acel element este „un corp străin în organismul limbii” și-l tratează ca atare [5, p. 367].

Ideea despre caracterul relativ al „noutății” neologismelor a fost exprimată și în lingvistica franceză, în special de Jean-François Sablayrolles [6] și Jean Pruvost [7], care vorbesc și despre un „sentiment al neologiei”, propriu vorbitorilor, tot mai fluctuant pe zi ce trece (ceea ce înseamnă că durata de difuzare și de asimilare a neologismelor se reduce tot mai mult, iar neologismele „îmbătrânesc” tot mai rapid). Analizând un corpus substanțial de exemple, Sablayrolles face distincție între neologismele de tip *hapax*, limitate la discurs, și formele difuzate pe larg în societate, reluate și acceptate de vorbitori și/sau de dicționare. De menționat că, așa cum literatura de specialitate vorbește de lexicologie și lexicografie, de terminologie și de terminografie, în prezent în domeniul neologiei se dezvoltă **neografia**: activitatea de identificare, inventariere, descriere și difuzare a neologismelor. Astfel, specialiștii se întreabă: de ce și când anume se impune în discuție un cuvânt nou? Cât durează caracterul neologic (*néologicité*) al unui lexem creat sau împrumutat într-o limbă? Un cuvânt este considerat nou atunci când este abia creat sau în momentul înregistrării sale în dicționare? Noțiunea de „neologicitate” este încă vagă și insuficient definită, impunându-se unui studiu detaliat de către specialiștii interesați: terminologi, lexicologi, lexicografi, sociolingviști ș.a.

Permanența sentimentului neologic este tributară proceselor de lexicalizare și de consemnare în dicționare (*dictionnarisation*). Conform unor opinii, un cuvânt este nou din momentul creării sale până la admiterea într-un dicționar general. Astfel, Marie-Françoise Mortureux consideră că neologismul este „un cuvânt recunoscut ca nou și susceptibil de a se lexicaliza” [8, p. 105]. Și Maria Teresa Cabré susține că un termen își pierde caracterul neologic atunci când este introdus într-un dicționar, întrucât parcurge câteva etape de adaptare în limba-țintă: mai întâi apare ca un act individual, apoi, prin acte repetate, se instalează în limbă și, în final, este lexicalizat, devenind cuvânt cu statut deplin în limba receptoare [9, 18]. Menționăm că dacă în unele școli lingvistice neologia este considerată un concept sincron (calitatea de neologism încetează prin integrarea lexemului corespunzător în dicționarele generale de limbă), în lingvistica românească, așa

cum remarcă Ioana Vintilă-Rădulescu, „eticheta de neologism este definitiv lipită de cuvintele respective” [10, p. 443].

De fapt, lexicalizarea nu este suficientă în calitate de test de „neologicitate”. Dictionarul, prin inserarea acestor noi unități lexicale, atestă, în mod cert, nouitatea lor, însă durata caracterului neologic nu poate fi cunoscută de fiecare dată, și nici limitată. De obicei, cuvântul nu este fixat într-un dicționar în același an în care a fost atestat și mai ales creat. La rândul său, datarea, marcă obiectivă pe care se bazează noutatea și consemnarea, nu este întotdeauna exactă. Aceasta nu poate fi fiabilă decât pentru neologismele „voluntare”, în cazul terminologiilor. Cu excepția creațiilor terminologice (neonime), nu se poate stabili cu precizie data creării ori a apariției exacte a unei noi unități lexicale sau a unui nou sens [11, p. 38; 12, p. 31]. În această ordine de idei, menționăm că Boubakeur Bouzidi, într-un excelent studiu (*Néologicité et temporalité dans le processus néologique*, 2010), meditează asupra condițiilor și factorilor care determină caracterul neologic al noilor lexeme. Astfel, autorul se întreabă: consemnarea în dicționare ar fi debutul sau finalul perioadei de „neologicitate”? Or, dicționarele nu creează cuvinte noi și nici nu inventează sensuri inuzitate. Ele „scot neologismul din anonim, îl pun în circulație și îl legitimează” [12, p. 32]. Unele neologisme se generalizează în limbă într-un timp foarte scurt (cf. *clip*, *webcam*, *laptop* etc.) și ajung să-și piardă „sentimentul neologiei” care însoțește deseori neologismele. Alte creații lexicale pot rămâne mult timp inactive, după care ajung la marele public (după mai mulți ani de la apariție): este cazul unor termeni care migrează dincolo de domeniile lor de aplicație și „găsesc” calea spre limba generală, numiți uneori neologisme repetate, sau al unor creații stilistice aparținând scriitorilor, cum ar fi *Novlangue* (înregistrat în *Petit Larousse* în 2000), cuvânt apărut în romanul *1984* de George Orwell, publicat în 1949. „Succesul” unui neologism (difuzare, fixare în dicționare) depinde de mai mulți factori, cum ar fi „deficitul” sau vidul lexical, absența formelor concurente, gradul de adaptare la sistemul lingvistic ș.a. După cum afirmă J.C. Boulanger [13, p. 202], „unele neologisme, mai rezistente sau mai indispensabile decât altele, se strecoară, mai mult ori mai puțin rapid, în dicționare, în timp ce altele sunt sortite unui soi de anticameră lexicografică, în așteptarea panteonizării în marile dicționare”.

Totuși, atestarea unui nou lexem, la o anumită dată, nu este decât o ocurență, insuficientă pentru consemnarea apariției unui neologism. Nu orice cuvânt nou apărut devine neologism. Un neologism urmează să se impună: societatea trebuie să-l accepte și limba (dicționarul) să-l admită și să-l fixeze. Prin urmare, în afară de *datare*, un criteriu important în stabilirea caracterului neologic al unui lexem este *frecvența*. Pe de altă parte, frecvența de uzaj poate fi atât un element de consolidare, cât și unul de eroziune a caracterului neologic al unei unități lexicale [(12, p. 33)]. În concluzie, Boubakeur Bouzidi afirmă că durata caracterului

neologic rămâne fluidă, iar sentimentul neologiei este relativ. Cu toate acestea, caracterul neologic este o realitate, constituind caracteristica definitorie a neologismelor [*ibid.*, p. 34-35] și stând la baza neografiei.

O activitate paralelă cu neografia este **socializarea neologismelor**, prin care se urmărește, în ultimă instanță, cum se asimilează noii termeni în comunitățile lingvistice cercetate. O dovadă a dispersării cuvintelor noi este înregistrarea acestora în dicționare. Astfel, în socializarea neologismelor se succedă trei etape:

1. fixarea primară a noilor termeni în studii, prezentări, teze, documente etc.;
2. consemnarea neologismelor uzuale sau utile în dicționare specializate;
3. asimilarea definitivă a elementelor lexicale noi în limbă, confirmată prin inserarea acestora în dicționare explicative generale.

Deoarece durata caracterului neologic este nedeterminată, iar sentimentul neologiei este un criteriu relativ, se impune în mod firesc întrebarea: cât de justificată este denumirea „neologism” în cazul unor termeni lexicalizați, asimilați de vorbitori în limbajul curent (intrați în limbă acum 200 de ani, de exemplu), și cum pot fi deosebite aceste „neologisme îmbătrânite” de termenii recenți, de ultimă oră? În fața acestei dileme, unii specialiști propun pentru noile împrumuturi și creații pe teren propriu denumirea **cuvânt recent**, limitând perioada de „achiziție” la 10-20 de ani (v. *Dicționar de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu). Intervalul de 10 ani ar fi unul optim, întrucât „lexicul se transformă în chip sensibil în aproximativ 10 ani” (DCR², p. 15). Alți specialiști numesc noile creații **termeni actuali** (v. D.N. Uritescu, *De la chioșcari la vesternizare. Mic dicționar de termeni actuali*, București, 1993). Din perspectiva distincției lexic moștenit – lexic savant (sintagma a doua referindu-se la împrumuturile străine realizate pe cale livrescă), Vasile Bahnaru propune ca termenul **neologism** să fie utilizat numai pentru cuvintele împrumutate recent din alte limbi sau formate în interiorul limbii române, iar cuvintele care au intrat în limbă de câteva sute de ani sau de câteva zeci de ani să fie numite **cuvinte savante** [14, p. 126].

În situația în care discuția referitoare la apelativul **neologism** rămâne deschisă, insistăm asupra utilizării termenului atât pentru împrumuturile și creațiile recente, cât și pentru cele „cu vechime” în limba română. Un prim argument în favoarea acestei poziții ar fi caracterul internațional al termenului **neologism** (prezent în franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă, rusă ș.a.). Invocăm și opinia lui Theodor Hristea, care consideră că unitățile lingvistice intrate mai bine de 200 de ani în limba română sunt neologisme din următoarele rațiuni: a) originea latino-romană (directă sau indirectă, prin intermediul limbilor neogreacă și rusă); b) calitatea de termeni de cultură și de civilizație; c) apartenența la fondul lingvistic internațional; d) persistența lor până în limba contemporană: „Devenind cuvinte internaționale și fiind termeni de cultură și de civilizație, aceste

împrumuturi continuă să rămână neologisme din punctul de vedere al lingvisticii românești, deși unele dintre ele au în limba noastră o vechime de cel puțin două secole” [15, p. 28-29].

În acest context, este deosebit de semnificativă și precizarea din *Dicționarul de științe ale limbii* referitoare la statutul neologismului: „(...) neologismul este identificabil numai într-o tăietură sincronică anumită și este operant, în special, în raport cu limba standard sau cu anumite limbaje speciale (tehnice), văzute în aceeași perspectivă sincronică” (DSL 2005, p. 343).

Întrucât fiecare cuvânt are o istorie proprie, cuprinzând transformări specifice sau modificări în urma unor procese cu caracter general, și neologismele se supun acelorași tendințe: în primul rând, celor ce țin de circulația în timp și spațiu, inegală, de cele mai multe ori, apoi acelora legate de adaptarea la normele limbii, precum și de modificările de formă sau de sens [16].

Sintetizând, susținem că pentru stabilirea caracterului neologic al unui lexem se consideră următoarele criterii: **diacronia**; **lexicografia** (existența/inexistența unor unități lexicale în dicționarele unei epoci); **instabilitatea** (morfologică, grafică, fonetică sau semantică); **psihosociologia**: percepția noutății cuvântului de către vorbitori și acceptarea acestuia [17; 18, p. 2-3; 16].

Terminologia, raporturile dintre limbi, stilistica, tratamentul automatizat al limbilor, lingvistica corpusului, lexicografia etc. se confruntă de asemenea cu neologismele. Iata deci puncte de vedere, perspective din care neologia și neologismele pot fi și trebuie studiate [19, p.9].

Referințe bibliografice

1. *Quemada, Bernard*. Apropos de la néologie. Essai de délimitation des objectifs et des moyens d'action. In: *La Banque de mots*, 1971, nr. 2, p. 137-150.
2. *Adamescu, Gheorghe*. Adaptarea la mediu a neologismelor. București: Cartea Românească, 1938.
3. *Iordan, Iorgu*. Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”. Iași: Institutul de Arte Grafice „Alexandru A. Terek”, 1943.
4. *Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir*. Limba română contemporană. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
5. *Pușcariu, Sextil*. Limba română. Vol. I. Privire generală. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940.
6. *Sablayrolles, Jean-François*. La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes. Paris: Honoré Champion, 2000.
7. *Pruvost, Jean, Sablayrolles, Jean-François*. Les néologismes. Paris: PUF (Que sais-je?), 2003.

8. *Mortureux, Marie-Françoise*. La lexicologie entre langue et discours. Paris: Editions Sedes, 1997.
9. *Cabré, Maria Teresa*. La neologia efimera. In: *Lèxic i neologia*, M.T. Cabré, J. Freixa y E. Solé (eds.). Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 2002, p. 13-28.
10. *Vintilă-Rădulescu, Ioana*. Cuvinte străine în enunțuri românești. In: *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram*. București: Editura Academiei Române, 2006, p. 442-455.
11. *Hermans, Adrien, Vansteelandt, Andrée*. Néologie traductive. In: *Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie)*, 1999, nr. 20, p. 37-43.
12. *Bouzidi, Boubakeur*. Néologicité et temporalité dans le processus néologique. In: *Synergies Algérie*, 2010, n° 9, p. 27-36.
13. *Boulanger, Jean-Claude*. L'évolution du concept de néologie de la linguistique aux industries de la langue. In: *Terminologie diachronique*. Paris: CILF, 1989, p. 193-211.
14. *Bahnaru, Vasile*. Elemente de lexicologie și lexicografie. Chișinău: Editura Știința, 2008.
15. *Hristea, Theodor*. Conceptul de *neologism* (cu specială referire la limba română). In: *Gabriela Pană Dindelegan (coord.)*. Tradiție și inovație în studiul limbii române. București: Editura Universității București, 2004, p. 23-35.
16. *Clim, Marius-Radu*. Neologismul în lexicografia românească. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012.
17. *Cabré, Maria Teresa*. La terminologie. Théorie, méthode et applications. Paris: Armand Colin, 1998.
18. *Busuioc, Ileana*. Despre neologisme și neologie. In: *Uniterm*, 2006, nr. 4.
19. *Quemada, Bernard*. Avant-propos. In: *Neologica*, 2007, nr. 1, p. 6-7.

Dicționare

DCr ² = Florica Dimitrescu. *Dicționar de cuvinte recente* (ediția a doua). București: Logos, 1997.

DLR = *Dicționarul limbii române*. Seria nouă. București: Editura Academiei Române, 1965.

DSL = Angela Bidu-Vrănceanu ș.a. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2005.

MDN = Florin Marcu. *Marele dicționar de neologisme*. București: Saeculum, 2000.

D.N. Uritescu. *De la chioșcari la vesternizare. Mic dicționar de termeni actuali*. București: Humanitas, 1993.

NOTE DESPRE TRADUCEREA INTERFERENȚELOR DIAFAZICE, DIACRONICE ȘI DIATOPICE DIN ROMÂNĂ ÎN FRANCEZĂ. O APLICAȚIE PE TEXTELE LUI I. L. CARAGIALE

Constantin-Ioan MLADIN

Universitatea „1 Decembrie 1918” – Alba-Iulia (România)

Universitatea „Sf. Kiril și Metodiu” – Skopje (Republica Macedonia)

Rezumat. Studiul examinează tehnicile traducționale aplicate și efectele acestora în transpunerea din română în franceză a câtorva heteronime, speciale, selectate din opera lui I. L. Caragiale. Opțiunea pentru o strategie sau alta, precum și efectele pe care le presupune fiecare dintre acestea sunt justificate de structura diferită a celor două limbi. Se are în vedere modul în care s-a încercat redarea în franceză a interferențelor discursive din proza și din dramaturgia lui I. L. Caragiale, ca procedee de realizare a oralității: interferențe diastratice (doar cuvintele și expresiile populare), diafazice, diacronice (din fondul vechi al limbii române – grecisme, turcisme, slavonisme, din fondul neologic – franțuzisme, mai ales, germanisme, maghiarisme), interferențe diatopice.

Cuvinte-cheie: interferență (diacronică, diafazăică, diatopică), lexemizare idiosincrazică, limba (franceză, română), referire (endoforică, exoforică), traducere

Abstract. This study examines the applied translational techniques and their effects on the Romanian transposition into French of several special heteronyms in Caragiale's work. The choice of one strategy or another, and the effects posed by each of these are justified by the different structure of the two languages. The way in which the certain discursive interferences in Caragiale's prose and drama, as methods of making orality, are being performed is taken into consideration. The interferences in discussion are the following: diastatal (just popular words and expressions) diaphasic, diatopic, diachronic (from the old Romanian language vocabulary: words taken from Greek, Turkish, Slavonic; from the neologic vocabulary: words taken from French, German, Hungarian).

Keywords: interference (diachronic diaphasic, diatopic) idiosyncratic lexemization, language (French, Romanian), reference (endophoric, exophoric), translation

1. Scopul cercetării și metodologia folosită

Caragiale a fost tradus în franceză mult și încă din timpul vieții sale, cum se poate vedea în continuare¹: *Fausses accusations (Napasta)* [trad.: O. Neuschotz de Jassy], Craiova, Ralian et Ignat Samitca, Éditeurs, 1896 (I); *Le Cierge de Pâques* [trad. Adolphe Clarnet], Éditions du Feu, 1912; *Une lettre perdue, Le père Léonida et la réaction* [trad. Edmond Bernard], Didier, 1943 (II); *À l'auberge de*

¹ Cu cifre romane au fost marcate volumele folosite aici. S-au înrebuințat următoarele texte: Amici (A), Amicul X (B), Atmosferă încărcată (C), Căldură mare (D), CFR (E), Conu Leonida față cu reacțiunea (F), D'ale carnavalului (G), Dl. Goe (H), Două loturi (I), Five o'clock (J), High-Life (K), Inspecțiune (L), Ion... (M), Jertfe patriotice (N), Justiție (O), La hanul lui Mânjoală (P), Lanțul slăbiciunilor (Q), La Paști (R), Moșii (S), Năpasta (Ș), O noapte furtunoasă (T), O scrisoare pierdută (Ț), Telegrame (U), Ultima emisiune (V).

Manjoala, în *Nouvelles roumaines* [trad. Edmond Bernard], Didier, (1947) (III); *Huvres choisies*, vol. I Théâtre, vol. II Prose [trad., préf. Silvian Iosifescu], Bucarest, Éditions Le Livre, 1953 (IV); *Une lettre perdue* [trad. André Kédros], Les Éditions Français Réunis, 1953 (V); *Monsieur Leonida aux prises avec la réaction*, în *Théâtre inédit...*, Paris, Les Éditions Français Réunis, 1955; *Une Lettre perdue* [comédie en 4 actes; trad. Edmond Bernard], Paris, l'Avant-scène, 1955; *Huvres* [trad. Simone Roland, Valentin Lipatti; préf. Silvian Iosifescu], Bucarest, Méridiens Éditions, 1962 (VI); *À l'auberge de Minjoala* [*La hanul lui Mînjoală*: trad. Valentin Lipatti, Simone Roland, rév. Anne B. Goorden], în *Roumanie Fantastique* [*La prose fantastique roumaine*; textes réunis par Sergiu Pavel Dan & Anne B. Goorden], Ides et Autres, n° 40, p. 42-51, 1983; *Le diable au pays de Dracula – Recueil de prose fantastique* [sélect., adapt. Viorel PaltinEANOU], Toulouse, Alcor, 1993; *Théâtre* (*Une nuit orageuse, M'sieu Leonida face à la réaction, Une lettre perdue*), [adapt. Eugène Ionesco, Monica Lovinescu], Paris, L'Arche, 1994; *Grosse chaleur* [adapt. Eugène Ionesco], în *Eugène Ionesco Littérature roumaine*, Saint-Clement-la-Rivière, Fata Morgana, 1998; *Moments* [trad. Michel Wattremez], Lille, Wattremez, 2002; *Ion Luca Caragiale, Théâtre*, Collection UNESCO d'œuvres représentatives (*Une nuit orageuse, Sieur Léonida face à la réaction, La lettre perdue, Ainsi va l'carnaval, La disgrâce, Premier avril*) [trad. Paola Bentz-Fauci; av.-pr. Alexandru Paleologu], Monitorul Oficial – Éditions de l'UNESCO, [Bucarest], 2002; *Contes et Nouvelles* [trad. Constantin Frosin], Paris, Éditions Aparis-Édifree, 2009; *L'effroyable suicide de la rue de la Fidélité* [trad. Simone Roland, Valentin Lipatti; préf. Jil Silberstein], Éditions Héros-Limite, 2012.

Această prezentare examinează tehnicile traducționale aplicate și efectele acestora în transpunerea din română în franceză a câtorva *heteronime* [3, p.37], special selectate din opera lui Caragiale. Pe scurt, este vorba despre încercările de redare în franceză a *interferențelor discursive* (*diastatice, diafazice, diacronice, diatopice*) din proza și dramaturgia lui Caragiale. Din perspectivă contrastivă, o atenție aparte a fost acordată unor fenomene de *lexemizare idiosincrazică* (*goluri lexicale / matriciale*) [3, p. 38], de un interes deosebit având parte lexemele afectate de *ambiguitate deterministă* [3, p. 46], rezolvabilă prin *referire endoforică* (prin raportarea la micro-contextul lingvistic / co-text) [1, p. 172] și, mai ales, a celor afectate de *ambiguitate probabilistă* [3, p. 46], rezolvabilă doar prin *referire exoforică* (prin apelul la contextul situațional) [1, p. 172]. Au fost vizate cuvintele și expresiile care se referă la preconstructe culturale din spațiul geografic și temporal evocat de scriitor: 1) neologisme neadaptate fonetic – explicabile prin pătrunderea lor prin mai multe surse, ca hiperurbanisme – efecte ale extinderii asupra lor a unor tratamente specifice ariei muntenești, ca o consecință a intrării lor în limbă pe cale orală și 2) neologisme neadaptate morfologic sau semantic.

Ultima categorie explică mai multe particularități ale limbii personajelor lui Caragiale: a) improprietatea unor termeni, b) folosirea pleonastică a neologismelor în asocieri sinonimice anacronice, c) alăturările de cuvinte cu sens contrar, d) clișeele lingvistice / automatisme verbale, e) etimologiile populare.

2. Caragiale – atitudinea față de limbă

Contribuția lui Caragiale la forjarea limbii literare s-a concretizat în două direcții divergente [5, p. 93]: 1) una *destructivă* (discreditarea, cu ajutorul comicului, a unor fenomene neliterare de limbă, a unor orientări sau curente lingvistice abuzive²; în comedii, în momente și în schițe); 2) cealaltă *constructivă* (intervențiile scriitorului în cuprinsul indicațiilor scenice și prin însăși limba întrebuințată; în dramă, în nuvele, în povestiri, în publicistică). Dominantă a scrisului lui Caragiale, *oralitatea* se manifestă la toate nivelele (fonetic, lexical, gramatical), reprezentând „tratamentul” la care este supusă limba literară în funcție de gradul de instrucție a personajelor, de posibilitățile lor intelectuale și de veleitățile acestora. Scrierile caragialești păstrează astfel legătura cu modelul limbii vorbite, depărtându-se totodată de acesta prin conturarea unor structuri cu un profil stilistic specific, ușor recognoscibil [4, p. 77, 90].

Elementele lingvistice, la orice nivel (fonetic, lexical, morfologic, sintactic), atribuite unor diverse *sociolecte*, *cronolecte* sau *dialecte* (*graiuri*) se suprapun și se întrepătrund în grade diferite în *ideolectele* personajelor caragialești, regionalismul și neologismul constituind procedee curente, sugestive și economice, de *localizare* și de *datare* a acțiunii, de *caracterizare* și de *tipizare* a personajelor [5, p. 87]³. Rostirea personajelor lui Caragiale, preponderent de sorginte muntească, este puternic influențată de particularitățile lingvistice specifice arealului lor nativ, personaje la care se pot recunoaște particularități dialectale specifice Moldovei sau Transilvaniei apărând rar [6; 7, *passim*; 5, p. 95]⁴.

² Caragiale realizează un veridic tablou lingvistic al epocii sale – o societate de tranziție, încă puternic tributară fondului lingvistic oriental-fanariot, dar frământată totodată de dorința de emancipare, prin apropierea de izvoarele latine, sub impulsul curenților lingvistice puriste, latiniste [id., 88] sau de modelele altor limbi neolatine, mai ales de franceză [id., 83]. Bun cunoscător al limbii franceze, scriitorul ironizează ravagiile pe care le produsese încercarea de reformare a limbii noastre pe această cale [9, p. 252; 4, p. 81].

³ Folosite pentru redarea / sugerarea culorii temporale, turcismele, grecismele și slăvonismele referă la: 1) viața economică de coloratură feudală; 2) organizarea socială a vremii; 3) viața spirituală și 4) moravuri dintre cele mai diverse. Puține la număr, germanismele și maghiarismele corupte: 1) indică obârșia geografică a personajelor sau 2) funcționează ca termeni tehnici, cu preponderență în locuțiuni. Adesea, elemente de origini diferite contrastează, juxtapunându-se uneori chiar în interiorul aceluiași text, cu evidente intenții stilistice (*Madam, cocoană !* – fr. / ngr.; T; *Musiu ! domnule !* – fr. / lat.; id.).

⁴ Uneori scriitorul indică în mod explicit proveniența geografică a personajelor sale („Lucrul se petrece, după toate probabilitățile, într-un oraș moldovinesc; citiți, prin urmare, moldovinește: *cafină*”; U), dar, cel mai des, apartenența dialectală a acestora este redată prin chiar felul lor de a vorbi.

În dramă, în povestirile de factură rurală sau de inspirație orientală, elementul popular se îmbină sistematic cu cel arhaic pentru a realiza culoarea locală-regională, temporală-arhaică și socială-rustică [5, 85], în timp ce în literatura umoristică elementelor dialectale li se conferă un rol similar celor populare, acestea devalând condiția socială modestă și gradul de instrucție liminar al personajelor (îndeosebi când termenii populari / dialectali interacționează cu neologismele, mai cu seamă cu cele alterate formal / semantic⁵), interacțiunea cu elementul popular demascând strident folosirea improprie a neologismelor [5, p. 87].

3. Amprenta familiară, populară, dialectală – transpunerea heteronimică

Majoritatea traducătorilor recurg la transpunerea heteronimică, corespundentele heteronimice din franceza standard putând fi *parțiale*⁶: 1) *semantic*, cu pierderi de sens în transpunerea fonetismelor: a) *munten* (extinse): a₁) substantive: *birje* (I, 115), *cămașe* (§, 374), *ușe* (§, 369), a₂) pronume: *ailaltă* (G, 227), *niminea* (F, 87), a₃) verbe: *trimete* (G, 265), *să puie* (*id.*, 240), b) *moldovenești*: b₁) substantive: *agrisorul* (U, 52), *cafinè* (*id.*, 50), *fimee* (*id.*, 51), *magăriule* (K, 81), b₂) pronume / adjective pronominale: *aièste* (*id.*, 81), *viața mè* (U, 50), b₃) numerale: *trii* (U, 53), b₄) verbe: *pitrecut* (*id.*, 51), b₅) adverbe: *răpide* (*id.*, 52), b₆) prepoziții: *di aièste* (K, 81), *pi adresa* (*id.*, 79), b₇) interjecții: *ara*, *bri* (*id.*, 81), c) *vorbirii deformate a birjarului rus (Căldură mare)*⁷: *Nu slobod...este muștiri, mo roc...; Nu știi la mine, mo roc...; Ghe acolo, mo roc...; Ie ! la dumneata este, mo roc...* (D, 227); 2) *cantitativ – procedee alternative*: a) *turnurile familiare / populare*: noi n-am *declarată* ? (H, 121) – est-ce que nous ne l'avons pas déclaré, *nous* ? (IV, 87, VI, 587), Eu *nu văz* că-ți faci *adiată* (§, 350) – Je vois bien que c'est ton testament que tu fais là ! (VI, 311), b) *elidarea*: *dom' judecător* (O, 34) – *m'sieur le juge* (IV, 11, VI, 461), o *fomeie sârmană* (O, 34) – *j'suis une pauvr' femme* (IV, 11, VI, 461), Iar ai venit ? „iar te-apucă” (§, 329) – Te v'là encore ? (VI, 296), *ăluia* de a omorât pe *tată-său* (§, 371) – à c'lui qu'a tué son père (VI, 328).

Elidarea care sugerează anomaliiile din rostirea bețivilor este rareori redată prin același mecanism în traducere: Nu vă deranjez, *ca 'va-s'zică* (E, 61) – Vous dérangez pas, non ? (IV, 115, VI, 493), Bine, frate, eu nu beau nimic, *ca 'va'-s'zică* ? (E, 62) – Eh, garçon, *alors comme ça*, je n'ai pas droit à une consommation ? (IV, 116, VI, 494). Deși procedeul, asociat cu procedee alternative, nu este exclus:

⁵ „te opresc, magariule, să faci de mauvaises plaisanteries pi conta doamnei Grigoraschkò, soția mè” (K) [2, p. 6].

⁶ Heteronimele totale rămân mai degrabă excepții: Ba *poci* (§) – Si fait.

⁷ Într-o situație asemănătoare (vorbirea peltică a lui Trahanache), se adoptă totuși chiar soluția folosită în textului românesc, anume o scriere fonetică adaptată: *mes hommazes, la Ssambré, ze suis resté, le colèdze, le dérangement, imazinez-vous, une ssaize, ssère madame, mon sser ami, lozer* (Ț – II, 134).

la madam Mari, *ca 'va-s 'zică* (E, 62) – chez *m'ame* Maria, *faut croire* (IV, 116). Tehnica aceasta este aplicată constant în alte segmente ale enunțului: *aut'fois* (VI, 140), *c' 'heure* (II, 88), *d' aut' a faire* (IV, 118), *d' ces cuistres* (V, 41), *d' l' a bierre* (VI, 141), *j' dis* (IV, 118), *j' l' ai* (VI, 141), *j' l' ai trouvé* (V, 41), *j' l' avais* (VI, 141), *j' me suis envoyé* (VI, 141), *j' suis* (IV, 118, VI, 141), *j' tiens* (V, 41), *j' vote* (V, 41, IV, 118), *m'ame* Maria (VI, 494), *m' connaît* (IV, 118), *not' société* (II, 88), *on s' connaît* (V, 41), *v' là* (II, 89, VI, 141), *Laissez-moi*, *'z' aller* (VI, 141). Heteronimele literare și elidarea sugerează și vorbirii țiganilor: *Haoleu*, mamă ! săriți ! c-a venit *hăla* iar (I, 121) – Oh, là, là ! Viens vite maman. Le *v' là* encore (IV, 136, VI, 394). Pentru același tip de discurs, mai pot fi utilizate: 1) omisiunea: *să hie al dracului* (I, 117), 2) formule clișeizate preluate din modelul cultural occidental (cu efecte operetistice): stai *că spui, mânca-te-aș* ! (I, 118) – Attendez ! Je dis tout, *mon prince* ! (IV, 132, VI, 390).

4. Elementele alogene

Au fost reținute cuvintele și derivatele acestora pe teren românesc, intrate în română din franceză direct sau prin filieră, cele cu etimologie multiplă, una dintre surse fiind franceza (acestea din urmă, sursă constantă a unor flagrante situații colocăționale improprii):

1) *Echivalare cu heteronime literare*: a) franțuzisme: *advocat* (Ț, 154), *amic* (L, 184, VI, 653), *amplouat* (T, 13, IV, 24, VI, 49), *andrisant* (Ț, 211, II, 210), *apoclepsie celebră* (U, 55, IV, 69, VI, 491-492), *belet* (I, 117), *bagabont* (T, 14, IV, 25, VI, 50), *bonsoar* (G, 265, IV, 229, VI, 249), *capriț* (*id.*, 237), *catindat* (*id.*, 234), *catrindală* (Ț, 106, II, 98), *ceferticat* (T, 21, IV, 31), *cestiune* (Ț, 118), *ciucalată* (H, 123, IV, 89, VI, 589), *conged(iu)* (E, 64, IV, 120, VI, 498), *conservațiune* (Ț, 177), *costituțiune* (T, 26, IV, 26, VI, 61), *document* (Ț, 114), *enteres* (*id.*, 110), *ex-marșandă* (G, 267, IV, 230, VI, 250), *favuride* (T, 19), *fitanție* (N, 356), *fotel* (Ț, 114), *garanțiune* (F, 87), *grandirop* (G, 276), *nu te importa* (F, 90, II, 38), *iconomie* (Ț, 179), *influințeze* (Ț, 159), *inspirațiune* (T, 52), *isplic* (*id.*, 58), *madam* (*id.*, 56, IV, 61, VI, 84), *mașer* (J, 96, IV, 82, VI, 540), *mănâncă* sudoarea poporului (T, 28, IV, 38, VI, 63), *mersi* (C, 99, IV, 27, VI, 545), *momental* (Ț, 111, II, 65), *monșer* (A, 89, IV, 72, VI, 531), *moral* (Ț, 110), *murături* (F, 87, II, 34), *musiu* (T, 55, IV, 61, VI, 84), *naturel* (Ț, 161), *odicoloane* (G, 229, IV, 202, VI, 223), *par egzamplu* (F, 87), *parol* (H, 121, IV, 87, VI, 587), *am preferit* (Ț, 204), *prezident* (*id.*, 113), *rafinării* (*id.*, 151, IV, 138, VI, 160), *romanțului* (G, 265), *roman d'amour* (IV, 228, VI, 249), *scrofuloși* (Ț, 149), *subfirug* (G, 236, IV, 207, VI, 227), *suspandați* (Ț, 175), *pietate* (T, 51, VI, 81), *pomăduri* (G, 229, IV, 202, VI, 223), *reglement* (T, 25), *revoluție* (F, 82), *trebunar* (T, 35, IV, 44, VI, 68), *tratată cu insulte și cu bătaie* (*id.*, 22, IV, 33, VI, 58), *vardist* (O, 35, IV, 12, VI, 462), *viritabil* (T, 28, IV, 38), b) slavisme: *birjă* (Ț, 141) – *fiacre* (V, 61, IV, 130, VI, 152), *cârciumă* (Ș, 332) – *cabaret* (I, 21), a făcut *cinste* (*id.*, 343) – il [...] a payé une *tournee* (VI,

306), *cobză* (P, 107) – *guitare* (IV, 143, VI, 370), *leliță* (T, 49) – *mère* (IV, 56, VI, 79), *mojică* (J, 96) – *effrontée* (IV, 84), *pristav* (M, 142) – *héraut* (VI, 732), *pol* (G, 242) – *louis* (IV, 211, VI, 231), *tălmăcire* (*id.*, 257) – *explication* (IV, 233, VI, 253), *tulească* (O, 35) – *décamper* (IV, 12, VI, 462), *uliță* (T, 13) – *rue* (IV, 24, VI, 49), *zavragiu* (F, 94) – *émeutier* (II, 44), *rebelle* (IV, 92, VI, 115), *révolutionnaire* (II, 100), *țipirig* (G, 242) – *amonique* (IV, 212, VI, 232), c) turcisme: *dalcauc* (C, 100) – *voyou* (IV, 28, VI, 546), *haimana* (C, 100) – *vagabond* (IV, 28, VI, 546), *isnaf* (N, 355) – *marchand* (IV, 20, VI, 470), *meremet* (T, 20) – *réparations* (IV, 30, VI, 55), *zeflemist* (B, 141) – *ironiste* (IV, 48, VI, 607), *zevzec* (A, 90) – *type crédule* (IV, 76), d) grecisme: *adiată* (Ș, 350) – *testament* (VI, 311), *apelpisit* (C, 100) – *energumène* (IV, 28, VI, 546), *apelpisită* (G, 257) – *hors d'elle* (IV, 222, VI, 242), *cabulipsește* (T, 75) – *consent* (IV, 78, VI, 100), *diamanticală* (M, 143) – *des diamants* (VI, 732), *fidea* (G, 255) – *extra-fidèle* (VI, 240), *halima* (T, 33) – *histoire formidable* (IV, 43, VI, 67), *ipistat* (T, 12) – *sous-commissaire de police* (IV, 23, VI, 48), e) germanisme: *chinoroz* (O, 35) – *suie* (IV, 12, VI, 462), *federveis* (R, 476) – *poudre de talc* (VI, 565), *tal* (C, 99) – *garçon* (IV, 27, VI, 545), *țilindru* (G, 299), f) maghiarisme: *pamblică* (H, 120) – *ruban* (IV, 85, VI, 585), *tis* (G, 241) – *adjudant de gendarmerie* (IV, 210, VI, 231).

2) *Echivalare cu heteronime familiare / populare*: a) franțuzisme: *respectivul ei* (G, 255) – *son type* (IV, 220, VI, 240), b) slavisme: *cârciumă* (Ș, 332) – *auberge* (VI, 299), *flăcău* (M, 145) – *gars* (VI, 735), *mitocan* (T, 23) – *goujat* (IV, 33, VI, 57), *rublă* (*id.*, 68) – *sous* (IV, 71, VI, 94); c) turcisme: *Mangafaua* (G, 231) – *l'andouille* / *l'Andouille* (IV, 203, VI, 224), *une poule mouillée* (C, 100, IV, 28, VI, 546), *sulemenește* (O, 35) – *barbouiller* (IV, 12, VI, 462), *zevzec* (A, 90) – *cinglé* (IV, 73, VI, 532), *nigaud* (VI, 535), d) grecisme: *matracucă* (P, 112) – *la bougresse* (III, 26), *sorcière* (*id.*, 112, IV, 153, VI, 380), *nepricopsit* (Q, 230) – *chenapan* (IV, 101, VI, 694), *procopsit* (H, 121) – *mon petit chou* (IV, 86, VI, 586), *procopsita* (M, 144) – *veinarde* (VI, 733), *pastramagiu* (T, 23) – *rustre* (IV, 33), *malotru* (VI, 57); e) germanisme: *conțopist* (C, 100) – *rond-de-cuir* (IV, 29, VI, 546), f) maghiarisme: *slugă cu simbrie* (T, 40) – *domestique à gages* (IV, 48, VI, 72).

3) *Echivalare cu heteronime argotice*: *birjă* (Ț, 141) – *sapin* (II, 109).

4) *Transpoziția*: Nu i-am încheiat eu *procesul-verbal* [...] ? (T, 22) – N'est ce pas moi qui ai verbalisé [...] ? (IV, 33), Eram *ambetată* absolut (*id.*, 33) – Mon ennui était mortel (IV, 43), Mon *spleen* était mortel (VI, 67).

5) *Modulare lexicală totală*: a) franțuzisme: *face fașoane* (T, 13) – *elle minauda* – IV, 24, VI, 50), b) grecisme: *ne-am procopsit* (Ț, 143) – *nous voilà bien avancés* (II, 143), *nous sommes faits* (V, 97, IV, 152, VI, 174), a ajuns *procopsită* (M, 142) – *sa sœur a eu de la chance* (VI, 731), *procopsitul* (T, 21) – *ce propre-à-rien* (IV, 32, VI, 57).

6) *Modulare enunțiativă*: a) franțuzisme: epitropia bucureștenilor *capitaliști* (Ț, 185) – la suprématie des Bucarestois, *des gens de la capitale* (IV, 166, VI, 187), cum curge în defavor toată intriga (G, 265) – comment toute cette intrigue prend une allure funeste (IV, 228, VI, 249), n-am putut pentru ca s-o tratez cu refuz (T, 17) – j’ai renoncé à mon refus (IV, 28), je ne pouvais plus [...] leur servir mon refus (VI, 53), Nevasta zice, *pardon*: „Dezbracă-te, Ghiță” (Ț, 107) – Ma femme me dit, *sauf vot’respect* (II, 60), Ma femme qui me dit, *je vous demande pardon* (V, 17, IV, 102, VI, 125), *rafinării de maniere* (Ț, 151) – *des procédées aussi tortueux* (II, 124), A ta adorantă (G, 243) – *Celle qui t’adore* (VI, 232). Procedul este curent în reconstrucția unor structuri franțuzești denaturate: *Parol !* (H, 121) – *Je vous en donne ma parole !* (IV, 87, VI, 587), *Parolă* de onoare (A, 89) – Je te donne *ma parole* d’honneur (IV, 71, VI, 530), *să am pardon* (T, 14) – *Permettez* (IV, 23, VI, 50), b) slavisme: *bogdaproste* (I, 117) – *Dieu merci* (IV, 130, VI, 388), *Bogdaproste !* (Ș, 341) – *Dieu vous le rende !* (I, 31, VI, 304), *mojico* (J, 96) – *effrontée* que tu es (IV, 84), c) grecisme: i-am fost *fidea* (G, 255) – *à qui moi j’avais pour toujours donné ma foi* (IV, 220), *să ne firitisească* (F, 83) – nous *adresser un petit compliment* (II, 84), nous *adresser ses felicitations* (IV, 84), nous *servir ses congratulations* (VI, 107), d) germanisme: caleașcă mare cu *falaitar* (M, 144) – grande calèche *precedée d’un éclaireur* (VI, 733).

5. Ambiguizarea și dezambiguizarea contextuală

Frecvent, prin folosirea hiperonimelor în textul țintă, sunt neutralizate unele conotații din textul sursă : *ai juca hora la soroace* (Ș, 330) – tu *danserais* (I, 17), *fleici* (S, 525) – *grillades* (VI, 690), *ostromente* (G, 275) – *ma trousse* (IV, 256, VI, 256), *tricoloruri* (S, 525) – *drapeaux* (VI, 690). Alteori, dimpotrivă, unele lexeme sunt dezambiguizate prin selectarea unui termen mai explicit: *posturile* dinspre Marmizon (T, 46) – *la caserne de Marmizon* (VI, 77, față de *postes de Marmizon* – IV, 53), *un june tânăr* (*id.*, 51) – *un jeune [...] jouvenceau* (VI, 81, față de *un être jeune* – IV, 57).

6. Strategiile perilingvistice

Termenii care reproduc deformarea *formală* sau / și *semantică* din română: 1) sunt marcați grafic (italic; (franțuzismele corupte)⁸: *alevoa* (T, 36) – *arevoar* (IV, 45), *arevoir* (VI, 69), *să am pardon* (*id.*, 17) – *faites excuse* (IV, 27, VI, 27), singură și *ambetată* (G, 231) – seule avec mon *spleen* (IV, 203, VI, 224), *andri-sant* (Ț, 211) – *adressant* (V, 151), *andressant* (IV, 187, VI, 207), *asinuitate* (T, 26) – *assinuité* (IV, 26, VI, 61), *bonsoar* (*id.*, 36) – *bonsoar* (IV, 45), *catrindală* (Ț, 106) – *cathrédale* (V, 16), *crathédrale* (IV, 101), *cathidrale* (VI, 125), *cefer-ticat* „certificat” (T, 21) – *cerfiticat* (VI, 65), *dipotat* (*id.*, 74) – *depoté* (IV, 77,

⁸ Procedul este aplicat inconsecvent: *Bonsoar-bonsoar* (*id.*, 34) – *Bonsuère-bonsuère* (IV, 43, VI, 67), *Cioclopedică* (Ț, 188) – *Cyclopédique* (II, 177, V, 122, IV, 168, VI, 189), *Comportativă* (*id.*, 188) – *Comportative* (II, 177, V, 122, IV, 168, VI, 189), *levorverul* (T, 54) – *reolvère* (IV, 60, V, 83).

VI, 99), *bulivar* (H, 124) – *boulebards* (IV, 92), *boulevards* (VI, 591), *ezirci* (T, 21) – *ézerce* (IV, 31, VI, 56), *nu te importa* (F, 90) – *ne t'importe pas* (IV, 89), *intrigatoriu* (G, 277) – *intrigatoire* (IV, 287), *introgatoire* (VI, 257), *Marmizon* (*id.*, 46) – *Marmizon* (IV, 53), *a mânca* de la datoriile (*id.*, 26) – *manger* au devoir (IV, 26, VI, 61), *momental* (Ț, 111) – *momenttalement* (V, 23), *momentalement* (IV, 106, VI, 128), *passion* (T, 22) – *passionnat* (IV, 33, VI, 57), *peripetiuni* (*id.*, 67) – *pérípétions* (IV, 70, VI, 93), *pietate* (*id.*, 51) – *piété* (IV, 58), *procest-verbal* (*id.*, 22) – *process -verbal* (VI, 58), *rafinării* (Ț, 151) – *raffineries* (V, 76), *renunțare* (*id.*, 103) – *renumération* (IV, 99, VI, 122), *romanțioasă* (T, 72) – *romancieuse* (IV, 75, VI, 97), *scrofuloși* (Ț, 149) – *scrofuleux* (IV, 136, VI, 158), *météculeux* (V, 71), *sufragiu* (T, 28) – *siffrage* (VI, 62), *viritabil* (*id.*, 28) – *viritable* (VI, 62); 2) sunt însoțiți de sic: *renunțare* (Ț, 103) – *renumération* (II, 54), 3) sunt glosați prin note de subsol: *cobză* (P, 107) – *cobza* (III, 13), *zavragiu* (Ț, 135) – *émeutier* (IV, 125, VI, 147), 4) sunt marcați grafic și glosați: *cobzar* (V, 175) – *joueur de cobza* (VI, 640), *murături* (F, 87) – *moratore* (IV, 87), *mort-à-tort* (VI, 109), *hora* (Ș, 330) – *la hora* (VI, 296).

7. Concluzii

Inevitabil, aplicarea strategiilor discutate nu este totdeauna lipsită de cusur. Astfel, unele heteronime doar aproximează sensul termenului din limba sursă, în timp ce altele sunt pur și simplu eronate. Modul de selectare a heteronimelor și strategiile alternative aplicate reușesc sporadic și vag să reproducă particularitățile populare, să marcheze adecvat unele distincții de natură dialectală. Consecvent, confundarea acestora cu rostiri deviante (etilici, decrepiți, vorbitori nenativi) este totală.

În cazuri particulare, procedeele lingvistice întrebuințate într-o confruntare interlingvistică a unui text literar dovedesc un potențial destul de limitat pentru transpunerea cronolectelor, a sociolectelor și a dialectelor. Chiar și cele mai eficiente procedee, dintre cele comentate aici, nu sunt și uneori nici nu pot fi aplicare chiar în toate situațiile identice sau similare. De aceea, ele se cer complinite câteodată prin altele de natură perilingvistică. Cu condiția unei folosiri moderate, acestea funcționează asemănător indicațiilor regizorale, procedeu des folosit chiar în proza lui Caragiale. Dar transpunerea unui text literar puternic marcat conotativ într-unul pur denotativ este păguboasă. Resemnarea în fața unor atare dificultăți și recurgerea la *adaptare*, mult mai comodă, devine frustrantă pentru destinatarul traducerii: „Este greu de crezut că receptorul francez mai poate sesiza întreaga simbolistică a rețelei semantice saturate redundant de seria maha-la-maidan-mitocan-moft, un spațiu simbolic populat de un locuitor simbolic, cu obiceiurile sale, și ele simbolice pentru o anumită societate” [8, p. 134]⁹.

⁹ Cu referire expresă la traducerea / adaptarea textelor lui I. L. Caragiale semnată de M. Lovinescu și E. Ionescu.

Referințe bibliografice

1. BELL, Roger T. Teoria și practica traducerii. [Iași]: Ed. Polirom, 2000.
2. CAZACU, Boris. I. L. Caragiale și cultivarea limbii. In *Limba și Literatura Română*, XI, nr. 2, 1982, p. 5-7.
3. CRISTEA, Teodora. *Stratégies de la traduction*. București: Ed. Fundației „România de Măine”, 1998.
4. IRIMIA, Dumitru. Aspecte ale sintaxei frazei în scrierile lui I. L. Caragiale. In: *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, XVIII, 1972, Secțiunea III, e) Lingvistică, p. 77-91.
5. IRIMIA, Dumitru. Vocabularul operei lui Caragiale. In: *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, XV, 1969, Secțiunea III, Științe sociale, e) Lingvistică, p. 79-95.
6. IORDAN, Iorgu. *Limba „eroilor” lui I. L. Caragiale*. [București]: Societatea de Științe Istorice și Filologice, 1955.
7. IORDAN, Iorgu. *Stilistica limbii române*. București: EȘ, 1975.
8. JEANRENAUD, Magda. *La traduction. Là où tout est pareil et rien n'est semblable*, [Préface: Claude Hagège]. Bucarest: EST-Samuel Tastet Editeur, 2012.
9. VIANU, Tudor. Aspecte ale limbii și stilului lui I. L. Caragiale. In: *Studii de stilistică*. București: EDP, 1968, p. 244-262.

OMONIMIA ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ

Eugenia MINCU

Institutul de Filologie al AȘM

Rezumat. Fenomenele semantice ca sinonimia, omonimia, paronimia sunt considerate deficiențe ale terminologiei medicale, deoarece sunt generatoare de confuzii; or, terminologia medicală se cere a fi cât mai exactă, univocă. Conform datelor prezente în literatura de specialitate, 2540 de cuvinte-omonime, atestate în *Marele Dicționar Oxford*, 2286 (89%) sunt formate în baza unui singur radical. Astfel, se arată predispoziția cuvintelor formate dintru-un singur radical de a forma omonime. Drept model, s-a analizat stabilirea relației de omonimie între lexemului autonom *aer*, versus *aeri-/aero-*, element terminologic, productiv în terminologia medicală.

Cuvinte-cheie: terminologie, medicină, fenomene semantice, omonimie.

Abstract. Semantic phenomena like synonymy, homonymy, paronymy are considered deficiencies of medical terminology, because are generating confusion; or, medical terminology is requested to be more exact and univocal. According to facts present in specialized literature, 2540 homonym-words, attested in *Great Oxford Dictionary*, (89%) are formed based on a single radical. Therefore, it is showed the predisposition of

the words formed from a single radical, to form homonyms. As a model, was analyzed the establishment of homonymy relation between autonomous lexeme *aer*, and *aeri-/aero-*, terminological element, productive in medical terminology.

Keywords: medical terminology, semantic phenomena, homonymy.

Introducere. „Cuvintele cu mai multe sensuri – scrie academicianul Iorgu Iordan – se numesc omonime” [1, p. 39] sau în opinia lui Theodor Hristea: „Omonimele sunt doua sau mai multe cuvinte identice din punct de vedere formal si complet diferite în ceea ce privește sensul” [2, p. 21]. Clasificarea tradițională a omonimelor cuprinde următoarele tipuri: 1) **Omonimele propriu-zise** sau **omonimele totale** (aparțin aceleiași părți de vorbire care coincid la toate formele lor si au, de regula, etimologii diferite); 2) **Omonimele parțiale** sau **omonime false** (coincid numai în unele forme ale cuvintelor); etimologii diferite, dar și unică, dezagregarea polisemiei cuvântului; 3) **Omonimele morfologice** sunt forme identice ale cuvintelor aparținând unor părți de vorbire diferite, de aceea, ele sunt denumite si omoforme; 4) **Omonimele lexico-gramaticale** provin din transpoziția unui cuvânt dintr-o parte de vorbire in alta, fără modificarea formei morfologice. În situația în care sensul lexical nu se modifică, relația de omonimie nu se instalează [3, p. 142].

Unii cercetători delimitează, în funcție de categoria lexico-semantică: **omonime centrale** (totale sau parțiale) și **periferice** (*omoforme, omografe, omofone*). În delimitarea omonimelor.

Omonima – „stare patologică” a terminologiei

Prezența omonimiei este considerată de către unii cercetători „o stare patologică” a terminologiei. Referindu-se la originea omonimelor, cercetătorul Tâșler menționa: „Concomitent cu evoluția structurală (fonică și gramaticală) a cuvântului se impune și o modificare (semantică) în rădăcina propriu-zisă a cuvântului, generată de solicitările nominative impuse de sfera de utilizare” [4, p. 80-84]. Realizând cercetări în limba engleză, autorul remarcă faptul că din 2540 de cuvinte-omonime, atestate în *Marele Dicționar Oxford*, 2286 (89%) sunt cuvinte cu o rădăcină; 230 (9,1%) – cu două rădăcini; 24 (0,9%) – cu mai multe rădăcini. Astfel, se arată susceptibilitatea cuvintelor formate dintr-un singur radical de a forma omonime. Drept model, vom prezenta omonimia lexemului autonom *aer*, versus *aeri-/aero-*, element terminologic (Tabelul 1).

**Tabelul 1. Omonimia lexemului autonom aer, versus aeri-/aero-,
element terminologic**

Aer – lexem autonom „Latinul <i>aer</i> este un împrumut din grecul „ἀέρ”, un împrumut foarte vechiu și a ajuns de tot poporan” [5,415]. Lexemul aer este atestat în sec. XII, în latină <i>aer, aeris</i> (invarianta <i>aere, m</i>). În Dicționarul Etimologic Larousse [7, p.21] se fac următoarele precizări: <i>aer-</i> (sec. XII) din latină <i>aer</i>, cu acuzativul <i>aer (m)</i>. Sensul „apartenență exterioară” (sec. XVI) a putut influența, prin abstractizarea sensului dispărut în prezent, asupra aer „caracter”. Cuvântul <i>aer</i>, afirmă Ion Coteanu [9, p.112] este moștenit (< lat. <i>aer, is</i> < gr. <i>aer, os</i>), chiar dacă apare mai târziu în textele românești (sec. al XVII-lea) și își conservă (parțial) semnificațiile moștenite din latină [11, 42]: a) aer, atmosferă; b) creștetul, vârful copacului; c) climă, condiții climaterice; d) ceață (poetic: aer obscurus). Familia de cuvinte pe care o formează în limba română veche este următoarea: <i>aeroase = aeriene</i> → „<i>celule aeroase</i>” – 1841, T. Stamati, <i>Manual de istorie naturală</i>; <i>aeric = aerian</i> → „<i>balon aeric</i>” – 1842, G. Asachi, <i>Lexicon de conversație</i>; 1851, T. Stamati, <i>Dicționar de cuvinte tehnice și alte greu de înțeles</i>; „felul acela de transport aerian” – 1842, A. Marin, <i>Convorbiri asupra mecanicii</i> [14, p. 144]. Actualmente, sub influența cosmogoniilor tradiționale, <i>aerul</i> (unul dintre cele patru elemente ale materiei) este asociat cu vântul, răsuflarea, suflul vital universal. etc. B. P. Hasdeu [5, p. 411]: „în sens restrâns – văzduh;	Elementul terminologic aeri-/aero- în terminologia medicală Larousse Pierre în <i>Grand dictionnaire universel</i> [6, p.107] explică termenul <i>aerohemotoxie</i> = du <i>air</i>, gr. <i>aer</i>; <i>aima, sang; toxikon, poison</i>. În definiții folosește cuvintele „aer”, „curenți de aer”, „gaz” pe care le atribuie grecului <i>aer</i>. Atestarea oficială a elementului terminologic o face A. Dauzat [7, p.8] în <i>Liste des principales racines greco-latines (pour les composés et dérivés savants)</i>: <i>aéro-</i>, grec <i>aër, aeros</i>; <i>air, atmosphère</i> (latin <i>aer, aeris</i>). ✓ J. Dubois și G. Jonannon în <i>Grammaire et exercices de grammaire</i>, [8 p. 13] menționează varianta „<i>aero-</i> „air” < gr. <i>ἀερ</i> „mot grec servant de prefixe”. ✓ În <i>Formarea cuvintelor în limba română</i> [10, p. 243], autorii F. Ciobanu și F. Hassan fac următoarea caracteristică: <i>aero-</i>, <i>-i-</i>, „aer”, „avion, aviație” < gr. <i>ἀερ</i> < lat. <i>aer</i>. ✓ În același an, 1970, Florica Dimițescu în <i>Aspecte ale pseudoprefixării în limba română literară</i> se referă la <i>aero-</i> < gr. „<i>ἀερ</i>” ca formant a 12 cuvinte [12, 170]. Henri Cottez în <i>Dictionnaire de structures du vocabulaire savant: Éléments et modèle de formation</i> [13, p. 9] se referă la: <i>aer(e)-</i> „air” < lat. <i>aer(i)-</i>; <i>aero-</i> „aère, atmosphère” < gr. <i>ἀερ(o)-</i>; <i>aéro-</i> „navigation aérienne, aviation” < lat. <i>aéro-</i>. 1. În medicină elementul terminologic cu statut de prefixoid își demonstrează abilitățile sale pe deplin: 1. a) „distensie cu aer a organului,
--	---

în sens mai întins – slava cerului; prin metaforă – fizionomie”. *Dicționarul explicativ și enciclopedic al limbii române (cu etimologii și frazeologisme)* [17, p. 14] atestă și sensurile “înfățișare, aspect, impresie”.

Lexemul este prezent în frazeologisme de tipul:

aer liber = afară; a lua aer = a respira aer curat; a fi (ceva) în aer = a da semne ca se pregătește ceva pe ascuns; a fi (rămâne) în aer = a se afla într-o situație critică; a avea aere ca = a da impresie că ...; a avea aerul ca = a se fâli că ...

necesară pentru investigație”: *aerocristografie, aerocistoscopie / aeroscop, aeromamografie, aerocel;*

a) „tratament cu ajutorul aerului rafiat, comprimat”: *aeropiezism, aeropiezoterapie, aeropiezotermoterapie;*

b) „aer atmosferic”, „aer curativ”: *aerohidroterapie, aeroterapie, aerotermatoterapie, aerofagie;*

c) „curenți de aer”: *aerofobie.*

De remarcat faptul că dicționarul lui Arnaudov [15, p. 10] prezintă și termenul *aerosinusitus*, neatestat în DAN al lui F. Marcu, dar frecvent în practica medicală.

2. *aeri-/aero-* – **sens înnobilat**, format prin disjuncție semantică (relații conceptuale de meronimie): „*gaz, gazos*”.

Prima asociere *aer* → *gaz*, dovadă a cunoștințelor biomedicale, a fost făcută în Vechiul Egipt, aerul fiind caracterizat ca miraculos *gaz* al vieții care intră pe nas, dar și pe ochi (*aer = oxigen*).

a) Prefixoidul este atestat, mai întâi, în **medicina de aviație**: *aeroembolie* (J. Malmjac, 1948) [16, p. 54], mai apoi a penetrat întregul domeniu al biomedicinii.

b) În **fiziopatologie** afixoidul are sens de „gaze formate în interiorul organismului în rezultatul unor reacții chimice...”: *aerocolie, aerogastrie* („acumulare de gaze în stomac și în intestinul gros”). Astfel, în aceste cuvinte prefixoidul semnifică gaze fiziologice, aici stabilindu-se relații conceptuale nonierarhice pragmatice.

c) În **farmacologie** denușește „dispersie a medicamentelor într-un gaz, pentru a fi administrate”: *aerosol* (termenul este introdus de A. P. Avy, 1956), *aerosoloterapie* (termenul este propus de către savantul rus A. Соколов, în 1904 [18, p.14]).

d) În **anatomie** afixoidul indică prezența „gazelor din sânge”: *aerotonometrie, aerotonometru* etc.

Etiologia stabilirii relațiilor de omonimie în terminologia medicală

Stabilirea relațiilor de omonimie în terminologia medicală este condiționată de:

I. Degradarea polisemiei:

Dezagregarea polisemiei produce omonimia semantică [19, p. 221]. În delimitarea omonimelor, cercetătorii în domeniu propun următoarele criterii:

1. Criteriul semantic – estomparea sensului și a motivației:

*A contracta*¹ „a încheia un contract”.

*A contracta*² „a se molipsi...”.

*A (se) contracta*³ „a se strânge”.

*Afecțiune*¹ „simpatie, dragoste față de cineva.

*Afecțiune*² „stare patologică a unui organ”.

2. Criteriul derivativ [20, p. 85-88]:

*A contracta*¹ – *contract, contractant, contractual*.

*A contracta*² – *contractare, contractat*.

*A contracta*³ – *contractilitate, contractură, a contractura, contracție*.

3. Criteriul sintagmatic:

*Aparat*¹ – *aparat telegrafic*.

*Aparat*² – *aparat administrativ*.

*Aparat*³ – *aparat digestiv*.

4. Criteriul seriei sinonimice: *aparat*¹ – *mașină*; *aparat*² – *instrument*; *aparat*³ – *sistem*; *afecțiune*¹ = *bunăvoință* = *dragoste*; *afecțiune*² = *boală, maladie, morb* etc.

II. Împrumuturile:

*Comă*¹ (**franceză**) „pierdere totală prelungită a cunoștinței, a sensibilității și motricității, asemănătoare cu un somn adânc, provocată de o ruptură a vaselor creierului, de diabet, de uremie sau de alte boli”.

*Comă*¹ (**germană Komma**) „virgulă”.

III. Terminologia populară (unele lexeme dețin alte sensuri):

*Inimă*¹ „organ intern muscular central al aparatului circulator, situat în partea stângă a toracelui, care are rolul de a asigura, prin contracțiile sale ritmice, circulația sângelui în organism, la om și la animalele superioare”.

*Inimă*² „stomac, burtă, pânțece”.

IV. Coincidența fonică:

*Somn*¹ < lat. *somnus* „Stare fiziologică normală și periodică de repaus a ființelor”.

*Somn*² < sl. *somŭ* „pește teleostean răpitor cu corpul lung, fără solzi, lățit în partea de dinainte, cu capul turtit, cu gura armată de dinți puternici și cu mustați lungi”.

Relații de omonimie la nivel de elemente terminologice:

O particularitate a termenilor medicali formați în baza elementelor terminologice este stabilirea unor relații de omonimie între anumite segmente ale cuvântului compus:

a) **variante omonimice care țin de o invariantă:** < gr. *autos* < *aut(o)*-¹ „singur, însuși” – medicină: *automedicație*, *autosugestie* etc.; *aut(o)*-² „automobil”, rezultat al unei trunchieri – transport etc.

b) **omonime cu două sau mai multe variante:**

1. *Celo*-¹ < lat. *caelum* „nor”: *celometru*, *celostat* etc. (meteorologie).

Celo-² < lat. *cellula* „cămaruță”: *celobioză* (biochimie), *celofan* (industria chimică), *celoblast* (botanică) etc.

2. *Ceno*-¹ < gr. *kenos* „gol”: *cenofil* (botanică), *cenofobie* etc. (medicină).

Ceno-² < gr. *kainos* „nou”: *cenogeneză* (biologie, psihologie), *cenogenetic* (biogenetică).

Ceno-³ < gr. *koinos* „comun”: *cenobit* (-bit „a trăi”) (religie), *cenologie* (biologie), *cenocarp* (botanică), *cenobitism* (sociopsihologie) etc.

În funcție de criteriul funcțional, distingem:

1. **Omonime cu o utilizare interdisciplinară (intersistemică):**

*Anamneză*¹ (< gr. *ana* „înainte” + < gr. *mnesis* „memorie”) în filosofie „amintire a ideilor pe care sufletul le-ar fi contemplat în existența sa antepământească”).

*Anamneză*² (medicină) „descriere a antecedentelor unei boli, înșirare a bolilor de care a suferit un bolnav”.

2. **Omonime cu o utilizare intradisciplinară (intrasistemică):**

*Infiltrat*¹ „leziune incipientă a tuberculozei pulmonare, datorită reactivării unor focare vechi de infecție tuberculoasă sau localizării recente a unei noi infecții”: „**Infiltratele pulmonare** date de neoplasm au fost descrise în cazurile de leucemie, limfom și în cancerul de sân sau în cazul altor tumori solide” [http://www.mediculmeu.com, vizitat 28.11.2015].

*Infiltrate*² „acumulare într-un organ sau într-un țesut al leucocitelor sau a altor celule ca reacție la pătrunderea unor agenți infecțioși”: „Un **infiltrat** inflamator remarcabil, ce are adesea distribuție multifocală, este prezent în unele biopsii” [http://www.mediculmeu.com, vizitat 28.11.2015].

Concluzii. În prezentul articol, s-a demonstrat disponibilitatea cuvintelor formate dintr-un singur radical de a forma omonime (în baza analizei comparative a lexeului autonom *aer* și a elementului terminologic *aeri-/aero-*) și s-a arătat etiologia omonimelor atestate în terminologia medicală.

Referințe bibliografice

1. Io RDAN, Iordan. Limba română contemporană. București: Ed. Ministerului Învățământ, 1956.
2. HRISTEA, Theodor. Sinteze de limba romana. Editura Albatros, București, 1984, 279 p.
3. DIACONESCU, Paula. Omonimia și polisemia. În: Probleme de lingvistică generală. București: Editura Academiei, 1959, p. 133-153.
4. ТЫШЛЕР, И. К вопросу о судьбе омонимов. În: Вопросы языкознания, nr. 5, 1960/5, c. 80-84.
5. HASDEU, Bogdan Petriceicu. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor, vol. I. București, 1886.
6. LAROUSSE, Pierre. Grand dictionnaire universel . Paris, 1865. T. 1 - A.
7. DAUZAT, Albert. Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris: Librairie Larousse, 1938.
8. DUBOIS, Jean; JANANNON, G. Grammaire et exercices de grammaire. Paris: Larousse, 1956, pp. 8-13.
9. COTEANU, Ion. Etimologia și limba română. București: Editura Academiei Române, 1962.
10. CIOBANU, Fulvia; HASSAN, Finuța. Formarea cuvintelor în limba română. Compunerea. vol. I. București: Editura Academiei Române, 1970.
11. ДВОРЕЦКИЙ, Иосеф. Латинско-русский словарь. Москва: Издательство Русский язык, 1976.
12. DIMITRESCU, Florica. Dinamica lexicului românesc: ieri și azi. Cluj-Napoca: Clusium. București: Logos, 1995. 336 p.
13. COTTEZ, Henris. Dictionnaire de structures savant: Eléments et modèle de formation, 2-e ed. revue et complétée. Paris: Robert, 1980.
14. URSU, Nicolae. Formarea terminologiei științifice românești. București: Editura științifică și didactică, 1962.
15. ARNAUDOV, George. Terminologia medica polyglota en cinq langages. Latinum, русский, français, deutsch. Sofia, Bulgaria: Editio Medicina et Physcultura, 1979.
16. Larousse du XX siècle en six volumes. Paris: Librairie Larousse, 1968.
17. Dicționar explicativ și enciclopedic al limbii române (cu etimologii și fraziologisme). București: Floarea darurilor, 1997.
18. Enciclopedie medicală populară (red. responsabil V. Anestiadi). Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1984.
19. ULLMANN, St. Précis de sémantique français. Berne: A. Frankee, 1952, p. 221.
20. ФАЛЬКОВИЧ, Михаил. К вопросу об омонимии и полисемии. În: Вопросы языкознания, nr. 5, 1960, c. 85-88.

INVOCAREA NUMELOR PROPRII BIBLICE ÎN „ACAFISTUL ACOPEREMÂNTULUI PREASFINTEI NĂSCĂTOAREI DE DUMNEZEU” (1913)

Adela MANOLII

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În prezentul articol ne referim la numele proprii biblice excerptate din „Acafistul acoperemântului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu”, publicat la Chișinău în anul 1913, bucurându-se de o largă răspândire în Basarabia. Numele proprii biblice sunt create pe baza unor cuvinte deja existente în limbă, prin convenție, un interes deosebit trezind folosirea metalingvistică a acestora, în care orice expresie lingvistică poate funcționa ca un nume propriu.

Cuvinte-cheie: nume proprii, nume proprii biblice, nume proprii biblice prototipice, nume proprii biblice non-prototipice, tipuri de structuri, forme mono-lexicale, forme pluri-lexicale, traducere.

Abstract. This article refers to biblical proper names excerpted from „Acafistula-coperemântuluiPreasfinteiNăscătoare de Dumnezeu”, published in Chisinau in 1913, widespread in Basarabia at that moment. Biblical proper names are formed based on already existing words in the language, by convention, arousing great interest their metalingual use, in which any linguistic expression can function as a proper name.

Keywords: propernames /propernouns, biblicalpropernames,prototypicalbiblicalpropernames, non-prototypicalbiblicalpropernames,types of structures, formsmono-lexical formsmulti-lexical,translation.

Numele proprii ocupă un loc aparte în sistemul mijloacelor lexicale; ele nu denotă clase constituite pe baza unor proprietăți comune, ci se referă direct la indivizi. Fiecare nume propriu este asociat unei entități determinate la nivelul unei comunități de vorbitori, având două trăsături semantice relevante: referent (persoana desemnată de nume) și sens (modul de prezentare a referentului). Substantivele proprii „denumesc obiecte individuale, nereprezentative detașate dintr-o clasă de obiecte similare, dar izolându-se de acestea printr-o identitate distinctă pentru protagoniștii actului lingvistic.” [4, p. 132]. Numele propriu poate să ofere informație importantă: originea celui care îl poartă, statutul social, trăsături de caracter, ocupație ș.a.

Subiectul cercetării noastre îl constituie o categorie de nume proprii și anume **numele proprii biblice**, care, fiind un domeniu puțin abordat în filologia românească, constituie totuși o clasă destul de numeroasă (teonime, mitonime, antroponime, toponime, astronime etc.). Numele proprii biblice pe care le vom analiza sunt excerptate din „Acafistul acoperemântului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu”, lucrare publicată la Chișinău în anul 1913, fiind o traducere din limba rusă. *Acatistul* s-a bucurat de o largă răspândire în Basarabia, iar astăzi

prezintă material interesant de cercetare atât pentru filologi, cât și pentru teologi și istorici.

Menționăm că la transpunerea numelor proprii biblice dintr-o limbă în alta se recurge, de regulă, la două procedee de bază:

- a) *traducere* (literală sau interpretativă) – înlocuirea materialului textual din limba-sursă cu echivalentul textual din limba-țintă;
- b) *împrumut* (realizat prin *transliterare* sau *transcriere*) – adaptarea formei numelui din limba-sursă la sistemul grafic și morfologic al limbii-țintă [3, p. 5].

În general, în textul biblic este sesizat cu ușurință raportul strâns între nume și purtătorul său, iar în vechime numele erau atribuite individului în conformitate cu firea sau trăsătura distinctivă a acestuia (*Solomon* „împăciuitor”, *David* „iubit” etc.).

În „Acafistul acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu” cel mai frecvent este invocat numele Maicii Domnului, atestat în două ipostaze:

- a) adresare, invocare (menționăm că vocativele îndeplinesc un rol deosebit, deoarece țin de etapele timpurii ale limbii): *Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, Stăpână, Precurată, Maica lui Dumnezeu, Precurată Fecioară, Adevărată Maică a lui Dumnezeu, Maica lui Hristos Dumnezeu, Împărăteasă, Întrutotcântată Fecioară, Doamnă, Precurată Marie* etc.

Ex.: „Ușa milostivireideschideo nouă, *Binecuvântată Născătoare de Dumnezeu*: ca să nu perim cei ce nădăjduim întru Tine...” (p. 4); „...acopere, *Stăpână*, cu omoforul milei Tale pre Împăratul și pre tot norodul...” (p. 7); „Cetatea, carea te cinstește pre Tine și după datorie te slăvește, o acoperi, *Precurată*, cu cinstitul Tău omofor...” (p. 7); „sositau astăzi, *Precurată Fecioară*, prealuminata săr-bătoare a cinstitului Tău Acoperemânt...” (p. 8); „... să cătră Dânsul îndrăznire având, roagăte, *Împărăteasă*, pentru noi, cei ce te cinstim...” (p. 14); „... căci Tu, *Precurată Marie*, ai fost mai sfântă de cât toți, că ai purtat pre Dumnezeu în pân-tece și pe mână.” (p. 23).

- b) comparații, metafore, simboluri:

Ex.: „... că Tu ești Mântuirea neamului creștinesc” (p. 4); „O mare Apără-toare celor năcăjiți ești” (p. 5); „...minunată înfrumusețare tuturor credincioșilor ești...” (p. 5); „... Fecioară ne ispitită de nuntă, Mireasă Dumnezeiască, Aco-peremântul oamenilor și apărare.” (p. 7-8); „... Împărăteasa și Stăpâna tuturor” (p. 9); „...bucurăteAcoperemânte sfinte și Apărătoarea cetății noastre...” (p. 21); „... pentru rugăciunile Pururea-Fecioarei...” (p. 9); „...Maicei Împăratului tutu-ror Hristos...” (p. 10) etc.

Din exemplele enumerate observăm cu ușurință că pentru invocarea numelui Maicii Domnului se utilizează expresii care, din punct de vedere semantic, sunt nume proprii (*proper names* vs *proper nouns*). Astfel, numele proprii biblice sunt

create pe baza unor cuvinte deja existente în limbă, prin convenție, un interes deosebit trezind folosirea metalingvistică a acestora, în care orice expresie lingvistică poate funcționa ca un nume propriu [5].

Referindu-ne la structura sintagmelor care o reprezintă pe Maica Domnului, constatăm că acestea sunt numeroase și variate, ieșind în evidență totuși următoarele tipuri de structuri:

- a) un singur cuvânt (de regulă, substantiv sau adjectiv): *Doamnă, Preacurată, Stăpână, Împărăteasa* etc.;
- b) îmbinare de cuvinte (sintagme nominale complete): *Preacurată Marie, Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, Pururea-Fecioară, Cea plină de dar* etc.;
- c) structuri complexe (în care atestăm nume comune definite folosite ca nume proprii): „O mare Apărătoare celor năcăjiți, Născătoare de Dumnezeu Curată, grabnică ajutătoare, mântuitoarea lumii și întărirea, noianul milei, izvorul al înțelepciunii lui Dumnezeu, al lumii acoperemânt...” (p. 5).

Observăm că numele proprii, care se referă la Maica lui Dumnezeu, utilizate în *Acatist* prezintă, de fapt, atitudinea afectivă și estetică a credincioșilor față de acest „personaj biblic”, constituind, totodată, și un nucleu textual cu valențe comunicaționale specifice. Cele mai multe calificative sunt date în șir, în lanț, consecutivitatea aceasta intensificând valoarea afectivă: „... Fecioară ne ispitită de nuntă, Mireasă Dumnezeiască, Acoperemântul oamenilor și apărare” (p. 8). În general, pentru numele care fac parte din fondul prototipic de bază, valorile afective sunt mai greu de depistat (nu întotdeauna cititorul sau vorbitorul cunoaște etimologia numelui), cele care derivă din nume comune sau sunt structuri complexe generează însă efecte dintre cele mai interesante [4, p. 132].

Întrucât, în tradiția biblică românească, apartenența la categoria numelui propriu nu este dată de existența unor proprietăți necesare și suficiente, comune tuturor numelor proprii, sunt considerate nume proprii atât **formele monolexicale** (*Stăpână*), cât și cele **plurilexicale** (descriptive, de obicei traduse) (*Maica Împăratului tuturor Hristos*).

Așadar, numele propriu biblic, ca semn lingvistic, are posibilitatea de a funcționa în raport cu alte semne, cu microsisteme de semne și chiar cu sisteme întregi de semne [1, p. 72]. Astfel, structurile complexe (sau plurilexicale), determinate contextual, asemenea oricărui semn comunicațional, au valoare stilistică, funcția lor fiind de caracterizare a „personajului biblic” [7, p. 110].

În cele mai multe structuri sintagmatice propuse pentru invocarea Maicii Domnului se atestă imagini metaforice, simbolice, metonimice, evocative („La Tine, Doamnă, cădem ...bucurate, de Dumnezeu cu dar dăruită Fecioară, Acoperemântule și îngrădirea noastră, și Ajutătoarea ce sunt întru nevoi...”), care asigură funcția expresivă a antroponimelor biblice.

Pe lângă invocarea numelui Maicii Domnului (dominant în textul *Acatistului* pe care îl analizăm), figurează și numeroase alte nume proprii biblice:

- a) **numele divinității supreme:** *Hristos Dumnezeu nostru*, „Miluieștene pre noi,*Doamne*” (p. 3); „... cu tine este *Domnul*, Cel ce dă lumii prin tine mare milă!” (p. 7); „pat și cămară al *Împăratului ceresc*”; „... și strigă *Fiului Tău: Hristoase Dumnezeule*, pentru rugăciunea Pururi-Fecioarei, Carea curat și fără stricăciune teau născut...” (p. 10); „*Stătutau Împărăteasa dea dreapta Ta, Stăpâne*, cu haine de aur îmbrăcată...” (p. 10); „căci Tu ai înflorit pre *Hristos* pomul vieții” (p. 14); etc.
- b) **nume de sfinți, proroci, apostoli:** „luminat teau văzut în văzduh sfântul *Andrei*”; „că iată Maica lui Dumnezeu, cu oștirile îngerești, cu înainte mergătoriul și cu *Bogoslovul*, cu *Prorocii* și cu *Apostolii*” (p. 8); „cinstiții *Proroci* cu *Apostolii*”; „Marele întru proroci *Isaiateau* prorocit ...” (p. 23), „...și preaminunatul *Andrei*...” (p. 11);
- c) **nume de îngeri:** „încunjurat de *Serafimi*” (p. 22);
- d) **alte personaje biblice:** „cântarea lui *David*” (p. 9); „precum pre *David* asupra lui *Goliad*” (p. 21); „Nu precum de demult *David* înaintea chivotului, aducând cete, sălta” (p. 15); „*Solomon* de demult teau închipuit pre Tine”; „Cort și toiag al lui *Aaronteau* numit *Moisi*” (p. 14); „Te cântă pre tine, Născătoare de Dumnezeu, *cetile îngerești* și te slăvesc *patriarhii* cu *ierarhii* ...” (p. 15) etc.;
- e) **nume de popoare:** „ca pre niște *Madiami* ” (p. 18) (*madianiții* sunt un vechi popor arab la sud de Palestina; populație antică nomadă din regiunea Madian, descinzând, potrivit „Vechiului Testament” din Media, al patrulea fiu al lui Avraam [dex online]).

Observăm că structurile complexe se folosesc doar pentru a numi divinitatea supremă și pe Maica Domnului, situație care scoate în evidență complexitatea acestor „personaje biblice”, rolul și importanța lor în viața credincioșilor, intensificând astfel gradul de afectivitate.

În procesul traducerii, al transferului din limba rusă în limba română, se atestă și anumite incoerențe, particularități specifice scrisului/tiparului din acea perioadă, și care se regăsesc în textul *Acatistului* selectat pentru analiză. De exemplu:

- același cuvânt poate fi transliterat / transcris diferit: Fecioară *ne ispitită* de nuntă (p. 8) / Fecioară *neispitită* de nuntă (p. 21), *Aron* / *Aaron* ș.a.;
- lipsa cratimei se atestă în numeroase situații: pronume în combinație cu perfectul compus (*teau sfințit* Dumnezeu, *teau născut*, *teau prorocit*, sau *apărat* lumea, *teau văzut*), forme de imperativ la care se atașează un pronume (*miluieștene*, *bucurate*, *acoperene*, *roagăte*), în cazul inversiunilor, în special, forma inversă a perfectului compus (*sositau* astăzi, *stătutau* Împărăteasa dea dreapta Ta), în cazul pronumelor atașate la ge-

runziul unor verbe (*adunându-ne credincioșii astăzi, acoperindui cu Mila Ta, închinându-ne Ție, răsturnându-i*) ș.a.;

- se atestă și câteva structuri parțial tautologice sau pleonastice: *Împărăteasa și stăpâna tuturor, Preacurată Fecioară*, „*Miluiеștene pre noi, Doamne, miluiеștene pre noi*, că nepricepându-ne de nici un răspuns, această rugăciune aducem Ție...” (p. 3) etc.

Așadar, în urma analizei numelor proprii biblice atestate în „Acafistul acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu” (1913) observăm două categorii ale acestora:

1. **Nume proprii biblice prototipice** (introduse prin majusculă, monolexicale, lipsite de sens lexical („opace”), monoreferențiale și având o flexiune proprie, variabilă diacronic): *Avraam, Isaac, Moise, Goliat, Hristos* etc.;

2. **Nume proprii biblice non-prototipice** (variabile formal (ortografic), monolexicale și pluri-lexicale, omonime cu apelativele din care provin (rezultate prin traducerea lor în limba română), descriptive, determinate (fapt cauzat de omonimia cu apelativele din care provin) și, ca o consecință a acestui din urmă fapt, având flexiune) [2, p. 43]: „*Maica lui Dumnezeu cea Preasfântă*” (p. 22). Caracterul descriptiv al structurilor plurilexicale denotă concepția biblică despre divinitate, așa cum este percepută de comunitatea religioasă, epitele și predicatele folosite având funcția de identificare, contribuind prin semnificația lor la înțelegerea mesajului textului.

Fiind împrumutate, numele prototipice nu pot primi articol hotărât, teonimele non-prototipice însă se pot bucura de atașarea a două tipuri de articole:

- a) articol hotărât: *Mântuitorul, Dumnezeul nostru, Maica lui Dumnezeu*;
- b) articol demonstrativ-adjectival: *Cea prea fără de prihană Împărăteasa tuturor, Cea plină de dar*.

În cazul numelor proprii biblice atestate în „Acafistul acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu”, publicat la Chișinău, în anul 1913, pe lângă substantivele nume proprii (proper nouns), mai există numeroase expresii care din punct de vedere semantic sunt nume proprii (proper names), funcția denotativă prin individualizare a numelor proprii biblice descriptive stabilindu-se contextual [6, p. 297].

În limba română numele proprii se scriu întotdeauna cu literă mare, în textele religioase însă inițiala majusculă nu este neapărat o caracteristică constantă în marcarea formală a numelor proprii biblice. Sunt scrise cu majusculă teonimele prototipice (nume pure), regulă nerespectată în cazul numelor biblice nonprototipice (nume descriptive și mixte).

Așadar, pe lângă funcțiile de identificare, de individualizare, de întărire a statutului, numele proprii biblice, datorită posibilității de atașare a sensurilor asociative și/sau emotive, îndeplinesc și o funcție stilistică (implicită sau explicită) etc. În felul acesta, sensul lexical al numelor biblice, este compensat de un complex de sensuri: categoriale (de bază), asociative, emotive și gramaticale.

Referințe bibliografice:

1. Coșeriu, E. Teoria limbajului și lingvistica generală. București: Editura Enciclopedică, 2004.
 2. Coteanu, I. Stilistica funcțională a limbii române, vol. I-II. București: Editura Academiei, 1973-1985.
 3. Gânsac, A. Teonimie românească. Concept, metodă, probleme. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
 4. Irimia, D. Gramatica limbii române (ediția a III-a revăzută). Iași: Editura Polirom, 2008.
 5. Munteanu, E. Lexicologie biblică românească. București: Editura Humanitas, 2008.
 6. Roșianu, I. Despre numele proprii și conținutul lor. În CL, XVII, nr. 2, p. 295-307.
 7. Toma, I. Formula semantică a numelui propriu. În SCO, Vol. I, p. 103-111.
- Surse electronice:

<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Zafiu/bibliografie.htm> (accesat la 3 martie 2017)

<https://dexonline.ro> (accesat la 25 februarie 2017)

PRENUMELE COMPUSE. TIPURI DE STRUCTURI

Tatiana TREBEȘ

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemișanu”

Rezumat: Lărgirea diversității numelor de botez, puternic pronunțată în ultimul timp, a dus la completarea inventarului de nume tradiționale cu o serie de prenume compuse, duble sau chiar triple, în componența cărora putem observa diferite tipuri de structuri. Relevând intenția părinților de a-și individualiza copiii, alegerea prenumelor duble are un rol particular în evoluția sistemului antroponimic, făcând posibilă îmbinarea tradiției cu inovația, fapt demonstrat și de analiza materialului faptic excerptat din Registrele alfabetică ale actelor de naștere din or. Orhei.

Cuvinte-cheie: sistem antroponimic, antroponim, inventar de nume, nume de botez, prenume calendaristic, nume teoforic, nume necanonic, hipocoristic, prenume compus, intenționalitate.

Abstract: The diversity of the given names, strongly pronounced in the recent times, leads to complete the inventory of the traditional names with a list of compound names (double or even triple), in the composition of which can be found different types of structures. Emphasizing the parents' intention to individualize their children, the compound names choice has a particular role in the evolution of the anthroponymic system,

making it possible to combine tradition and innovation, as evidenced the material collected from the registers of birth from Orhei.

Keywords: antroponymic system, anthroponym, inventory of the traditional names, given names, orthodox names, theophoric names, non-canonical names, hypocoristic names, compound names, intentionality.

Ideea că între nume și posesorul lui se stabilește o legătură puternică a existat dintotdeauna, de aceea părinții manifestă un interes deosebit pentru numele pe care îl vor atribui copilului lor.

Dacă, inițial, oamenii purtau nume de inspirație profană sau nume provenite din cuvinte ale limbii comune, care „descriau” persoana sau anumite evenimente legate de nașterea sau viața acesteia, astăzi, inventarul de nume unice sau nume de botez reflectă cu fidelitate condițiile sociale, concepțiile, gradul de instruire și cultură, apartenența etnică și confesională a celor care oferă numele. De aici și lărgirea diversității numelor de botez, puternic pronunțată în ultimul timp, care a dus la completarea inventarului de nume tradiționale cu o serie de prenume compuse, duble sau chiar triple, în componența cărora se atestă diferite tipuri de structuri.

În prezentul articol, ne-am propus să facem o analiză a prenumelor compuse înscrise în Registrele alfabetică ale actelor de naștere, oferite de către Serviciul de Stare Civilă al orașului Orhei.

Situat în partea centrală a Republicii Moldova, Orheiul este al 9-lea oraș ca mărime din țară și centru administrativ al municipiului Orhei. Populația municipiului o constituie 34 de mii locuitori (2016) [https://ro.wikipedia.org/wiki/Orhei#cite_note-pop2016-1], preponderant moldoveni, vorbitori de română, alături de care mai există și comunități de vorbitori de alte limbi: ucraineni, ruși, romi, găgăuzi, bulgari și alte etnii.

Populația municipiului este afiliată mai multor confesiuni religioase, printre care: creștin ortodocși (cea mai mare parte a locuitorilor), bapțiști, adventiști de ziua a șaptea, martorii lui Iehova, precum și adepții confesiunii islamice.

Diversitatea etnică și cea confesională a locuitorilor municipiului Orhei, influența mass-mediei și intensificarea procesului de emigrare a populației în țările europene și nu numai – conform datelor recensământului din 2004, numărul persoanelor din orașul Orhei, plecate peste hotare era de 9.060 sau 7,8 % din populația orașului – sunt factori care influențează și evoluția sistemului onomastic al orașului [5, p. 64].

Astfel, sub influența modei, și odată cu intensificarea procesului de migrație a populației din Republica Moldova, a apărut și tendința de a înlocui prenumele calendaristice, tradiționale, cu prenume de origine străină, precum și tendința de a acorda nou-născuților prenume compuse, duble sau triple.

Apărute din dorința părinților de a-și individualiza copilul, acordarea prenumelor compuse are un rol particular în evoluția sistemului antroponimic, „care permite în același timp păstrarea tradițiilor și inovația” [4, p. 536] sau exprimarea voinței părinților. În cea mai mare parte, aceste prenume compuse cuprind, ca prim sau al doilea termen un nume calendaristic sau biblic.

Datorită diversității numelor de botez care le compun și structura prenumelor compuse este variată:

- a) **Nume calendaristic + nume calendaristic:** *Ana-Maria, Maria-Magdalena, Ana-Cristina, Olga-Teodora, Maria-Elena, Olga-Elena, Ilie-Luca, Iurie-Ștefan, Ioan-Daniel, Petru-Nicolae, Emil-Chiril, Lev-Alexandr, Petru-Alexandru, Maria-Elena, Constantin-Gabriel, Elena-Nadejda, Ana-Sofia, Ion-Pantelimon, Alexandra-Elena, Eva-Anastasia, Bogdan-Ștefan, Iulian-Gabriel, Petru-Daniel, Constantin-Daniel, Bogdan-Andrei, Daniel-Vitalie, Daria-Alexandra, Sebastian-Gabriel, Gheorghe-Sevastian, Ștefan-George, Maria-Elina*, ultimul este un prenume compus în structura căruia intră varianta suedeză / finlandeză a numelui tradițional Elena.

Cele mai frecvente prenume duble, în structura cărora intră două nume calendaristice sunt: *Ana-Maria*, atestat de 40 ori (inclusiv de 2 ori cu varianta ortografică *Anna-Maria*; și *Maria-Magdalena* (8 ori), înregistrat și cu varianta inversă *Madelina-Maria* - *Madelina* fiind considerată o formă latinizată a prenumelui calendaristic Magdalena și *Maria-Madgalina*, unde *Magdalina* este varianta utilizată de Biserica Ortodoxă Rusă. Celalalte prenume sunt atestate câte o singură dată.

- b) **Nume calendaristic + nume de origine cultă:** *Vasile-Răzvan, Andrei-Răzvan, Răzvan-Teodor* – prenumele **Răzvan** din structura acestor nume duble, toate atestate o singură dată, a devenit popular în antroponimia românească prin intermediul literaturii și istorie. A fost purtat de către personajului lui Bodgan Petriceicu Hasdeu, în drama istorică „Răzvan și Vidra” și de către **Ștefan Răzvan** - domn al Moldovei în perioada aprilie 1595 - decembrie 1595;

Prenumele **Răzvan** este atestat și în componența numelui dublu *Răzvan-Sorin*, la baza căruia se află și prenumele vechi românesc – **Sorin**, derivat de la substantivul comun ”soare”, cu pluralul *sori*.

Alte prenume duble în structura cărora este inclus un nume calendaristic și un nume de origine cultă sunt *Nina-Cătălina* și *Marian-Cătălin*.

- c) **Prenume românesc + nume calendaristic:** *Viorel-Vasile, Sorin-George, Dacian-Sevastian*. Numele *Dacian* din structura prenumelui dublu *Dacian-Sevastian* este un antroponim modern, derivat de la toponimul Dacia – țară locuită de geto-daci, și care poate fi inclus în categoria numelor admirative, inspirate de trecutul glorios al geto-dacilor.

- d) **Hipocoristic scurt + nume românesc:** *Nicu-Lilian*; **Nicu** – formă scurtă, formată prin apocopă de la numele de sinaxar, **Nicolae** și **Lilian** –

prenume independent, creat pe teren românesc, de la latinescul "lilium" – *crin* sau *lilic*.

- e) **Nume de origine romană / latină + hipocoristic:** *Lucian-Dănuț*. Pre-numele **Lucian** din structura numelui dublu **Lucian-Dănuț**, reproduce forma latinească a numelui propriu **Lucianus**, considerat un nume de familie derivat de la prenumele de origine latină – *Lucius*, la baza căruia se află verbul latin *luceo*, -*ere*, *luxi*, *luxivi* – "a străluci", având o conotație augurală, numele se răspândește în onomastica creștină europeană, de unde pătrunde în sistemul antroponimic tradițional.

Prenumele *Lucian* este atestat și în structura prenumelor compuse **Lucian-Liviu**, **Gabriel-Lucian**.

- f) **Nume calendaristic + nume de origine romană / latină:** *Ioan-Adrian*, *Adrian-Ilie*, *Gloria-Ioana*:

Ioan-Adrian – compus din prenumele **Ioan**, forma cultă a numelui *Ion*, provenită din grecescul *Ioannes*, pătrunsă în onomasticonul tradițional prin intermediul slavonei bisericești și **Adrian** – nume de persoană, derivat din latinescul *Hadrianus*, care pătrunde la greci, iar prin intermediar slavon ajunge la români.

Adrian-Ilie – format din prenumele **Adrian** și **Ilie**, nume calendaristic, produs după vechiul nume biblic, de origine ebraică, **Eliahu**, care pătrunzând la greci, obține forma **Elias**, **Ilias**, de unde trece la slavi cu formele **Ilii**, **Ilia**, forme care prin intermediul calendarului creștin ortodox este preluat de români, cu varianta adaptată fonetic, **Ilie**.

Gloria-Ioana – prenume compus, în structura căruia intră numele de origine latină "gloria" – *onoare*, *mărire*, *slavă*, împrumutat de către etnicii români de la popoarele apusene, unde circulă cu aceeași formă și **Ioana** - corespondentul feminin al numelui hagiografic masculin – **Ioan**.

Alte prenume duble în structura cărora intră un nume de orine romană / latină sunt: *Ovidiu-Mircea*, *Denis-Ovidiu*, *Marius-Tiberiu*, *Marius-Andrei*, *Marian-Cătălin* *Lucian-Liviu*, *Gabriel-Lucian*:

Ovidiu-Mircea – prenume dublu, format din *Ovidiu* – prenume de origine romană, produs după numele gentilic roman **Ovidius**, derivat de substantivul comun "ovis" – *oaie*. Pătrunde în sistemul antroponimic românesc pe cale cultă, fiind purtat de celebrul poet latin *Publius Ovidius Naso*, care a fost exilat la Tomis (Constanța). Iar vechiul prenume românesc **Mircea** are o tradiție istorică deosebită, popularitatea căruia se datorează domnitorului muntean, Mircea cel Bătrân. Etimologia acestui prenume pornește de la radicalul slav "mir" – *pace*, *lume*, la care s-a adăugat sufixul –*ea*.

Denis-Ovidiu – prenume dublu, compus din prenumele *Denis*, forma scurtă, obținută prin apocopă de la prenumele calendaristic, **Dionisie**, impus în inventarul de nume tradiționale ca prenume independent și **Ovidiu** – nume de origine latină.

Marius-Tiberiu – prenume dublu, la baza căruia se află un vechi nume gentilic prelatin, care derivă fie de la *Mars*, zeul războiului la romani, fie de la substantivul comun ”mas, maris” – bărbat, intră în uz datorită lui **Caius Marius**, cunoscut om politic din epoca republicană. Popularitatea prenumelui se datorează și corelării lui cu prenumele biblic **Maria**, fiind considerat varianta masculină a acestui prenume. Și **Tiberiu**, prenume roman, derivat de la hidronimul *Tiberis*, având semnificația ”originar de pe malurile Tibrului” pătrunde în sistemul onomastic tradițional sub influența Școlii Ardelene în Transilvania, răspândindu-se apoi pe întreg teritoriul românesc.

Marius-Andrei – prenume dublu, compus din numele gentilic roman, *Marius* și numele calendaristic, *Andrei*, reprodus după grecescul *Andreas*, derivat de la substantivul ”andreia” – bărbăție, curaj sau de la adjectivul ”andreios” – curajos. Numele este prezent în onomastica românească încă din primele secole ale erei noastre, dovadă fiind prezența în documentele istorice a formelor pătrunse prin filieră latină, *Andrea*, *Îndrea*, *Undrea*.

g) Nume teoforic latinesc + prenume occidental: *Cristina – Nicole, Cristian-Darius*:

Cristian-Darius – prenume dublu, în structura căruia intră numele teoforic latinesc, *Cristian*, reprodus după latinescul *Christianus*, derivat de la numele Iisus Hristos, în forma latină *Cristus*; și *Darius* – antroponim de origine greacă, *Dareios*, care pătrunde în onomastica latină, adaptându-se la sistemul fonetic al acestei limbi, cu schimbarea accentului de pe *i* pe *a*, și cu desinența *-us*, *Darius*, formă a numelui care pătrunde și în onomasticonul românesc, pe cale cultă și prin intermediul calendarului creștin ortodox cu forma adaptată, *Darie / Daria*.

Cristina-Nicole – prenume dublu, compus din antroponimul *Cristina*, reprodus după numele de persoană latin *Christina*, format de la *Christus*, prin atașarea sufixului *-ina*, obținând sensul de ”persoană care a fost botezată în numele lui Hristos”. În timpul lui Constantin cel Mare, prenume devine calendaristic, se răspândește atât la popoarele europene, cât și la cele slave, de unde pătrunde și în sistemul antroponimic tradițional; și *Nicole* – prenume feminin, de origine franceză, derivată de la prenumele masculin *Nicolae*.

Alte prenume duble în structura cărora intră numele teoforice latinești, *Cristian* și *Cristina*, sunt: *Gabriel-Cristian*, *Adriana-Cristina*, *Ionel – Cristian*.

h) Nume vechi românesc + prenume calendaristic: *Sorina – Mădălina, Radu-Gheorghe, Maria-Violeta*:

Sorina-Mădălina – prenume dublu, în structura căruia intră varianta feminină a vechiului nume românesc, *Sorin*, derivat de la substantivul ”soare”; și *Mădălina* – varianta românească a numelui calendaristic *Magdalena*.

Radu – Gheorghe – prenume dublu, în componența căruia se atestă numele *Radu*, prenume care, deși ține de fondul antroponimic slav, fiind o formă scurtă

apărută de la *Radomir*, *Radoslav* sau *Liuborad*, se răspândește în onomastica românească prin intermediul folclorului și a cântecelor populare haiducești, și care poate fi considerat un nume tradițional / național românesc datorită puterii lui de evocare a trecutului glorios al poporului român; și *Gheorghe* – nume calendaristic, care evocă cultul marelui mucenic, *Gheorghe*, purtătorul de biruință.

Maria-Violeta – prenume dublu, la baza căruia se află numele *Maria*, prenume calendaristic cu cea mai mare răspândire în onomastica creștină, considerat și cel mai frecvent și mai popular prenume românesc. Pătrunde în inventarul de nume tradiționale ”odată cu termenii creștini de origine latină, dovadă fiind numirea latină *Sancta Maria*, păstrată azi în numirea sărbătorii Sântămăria”, susține Maria Cosniceanu [3, p. 85], dar și prin intermediul literaturii apocrife, pe cale orală, sub influența limbii slavone; și *Violeta* – prenume românesc, considerat un diminutiv al vechiului prenume latinesc *Viola*, care a dat în română și prenumele feminin, *Viorica*.

Un alt prenume dublu, la originea căruia se află un vechi nume românesc este **Raul–Rareș**, prenume care conține în structura sa varianta adaptată a prenumelui italian *Raoul*, prezentă și în limbile spaniolă și portugheză, o reproducere a numelui scandinav, *Radulfr*; și **Rareș** – nume care amintește de domnul Moldovei Petru Rareș.

i) **Nume calendaristic + nume de origine occidentală:** *Magdalena-Vanessa*, *Ana - Camelia*, *Gabriel-Haric*, *Gheorghe-Mario*, *Eugen-Claudiu*, *Maria-Simona*, *Maria-Biatrice*, *Natalia-Eirini*, *Gabriela-Milena*, *Stelian-Raul*, *Claudio-Constantin*, *Jessica-Alexandra*, *Tudor-Alejandro*, *Daniel-Jose*, *Enzo-Grigore*, *Irina-Corinne*, *Carla-Maria*, *Nicolas-Tudor*, *Alexandra-Evelina*, *Maria-Elina*, *Estera- Miruna*, *Maria-Ines etc.*

j) **Nume calendaristic + nume de origine slavă veche:** *Alexandru-Stanislav*, *Maia – Alexandra*, *Viola-Vera*.

k) **Nume calendaristic + nume mitologic:** *Alexandru-Ahile*, *Maria-Diana*; *Dimitra-Athina*, *Remus-Damian*, *Maria-Ariana*, *Florin-Cătălin*, *Gheorghică-Florin*, *Florin-Eugen*, *Andrei–Orest*:

Andrei-Orest – prenume dublu, în structura căruia se atestă, numele de boț, *Andrei* și *Orest*, varianta rusească și ucraineană a lui **Oreste**, erou din mitologia greacă, fiul lui Agamemnon și al Clitemnestrei.

Alexandru-Ahile – prenume dublu, în structura căruia intră numele calendaristic, *Alexandru* și *Ahile* – nume mitologic, purtat de legendarul erou al războiului troian, fiul regelui Peleus și al zeiței Thetis, răspândit și prin expresia ”călcâiul lui Ahile”.

Dimitra-Athina – prenume dublu, la originea căruia se află prenumele feminin modern, de origine neogreacă, *Dimitra*, provenit de la *Demetra*, în mitologia greacă, zeiță a agriculturii, *da* – pământ, și *meter* – mamă, cu semnificația

”pământul-mamă”; și *Athina* – forma grecească modernă a numelui *Athena*, zeiță a înțelepciunii.

Remus-Damian- prenume dublu, la baza căruia se află numele etnic, *Remus*, purtat de unul dintre cei doi frați, întemeietori ai Romei. Unii cercetări consideră că numele *Remus* este o variantă fonetică a lui *Romulus*, derivat din latinescul *romanus* – originar din *Roma*, roman; și *Damian* – nume calendaristic, pătruns în onomasticonul român prin filieră slavă și care se consideră că este o formă adjectivală, derivată de la rădăcina verbului grecesc ”*damao*” – a domestici, a așeza, a supune.

Florin-Cătălin – prenume dublu, compus din numele de origine cultă, *Cătălin* și *Florin* – prenume masculin, derivat de la *Flora*, zeița florilor și a vegetației în mitologia romană. Cercetătoarea A. Bălan-Mihalocivi consideră că numele *Florin*, format prin atașarea sufixului moșional *-in*, a fost răspândit și prin intermediul creștinismului, datorită sărbătorii împărătești, Intrarea triumfală a lui Iisus în Ierusalim, numită popular Florii [1, p. 219].

Prenumele masculin, *Florin*, este atestat și în structura prenumelui dublu **Gheorghiță – Florin**, la baza căruia se află hipocoristicul *Gheorghiță*, derivat de la numele de botez, *Gheorghe*.

- l) Nume necanonic + nume tradițional: Arina-Elena** – prenume dublu, în componența căruia intră numele necanonic, *Arina*, variantă populară rusească a prenumelui tradițional, *Irina* și numele calendaristic *Elena*.

Prenumele necanonic, *Arina*, este atestat în structura prenumelui dublu **Ari-na-Alfrida**, la baza căruia se află prenumele occidental, *Alfrida* – varianta modernă a prenumelui de origine suedeză, *Alfridh*, derivat de la *friðr* ”frumos” și *alfr* ”elf”, sau *allr* ”tot, întreg”, sau *aðal* ”nobil” [<http://www.behindthename.com/>].

- m) Nume calendaristic + corespondentul feminin al numelui hagiografic masculin:** *Maria-Andreea, Maria-Mihaela, Cristina-Mihaela, Elena-Costina, Ana-Emanuela, Raisa-Gabriela, Victoria-Gabriela, Iuliana-Gabriela, Ana Mihaela* etc.; cosmina

- n) Corespondentul feminin al numelui hagiografic masculin + corespondentul feminin al numelui hagiografic masculin:** *Ionela – Manuela, Gabriela-Mihaela, Mihaela-Antonela, Dumitrița-Mihaela, Alexandrina-Ionela*, etc.;

- o) Nume calendaristic + corespondentul masculin al numelui hagiografic feminin:** *Vasile-Adelin, Mihai-Mădălin* etc.;

- p) Nume calendaristic + hipocoristic scurt:** *Anastasia-Dașa, Maria-Laura, Gabriel-Sandu, Adelina-Liuba* etc.;

- q) Hipocoristic scurt + nume calendaristic:** *Sandu-Andrei, Vlad-Mihai, Chris-Daniel, Dan-Adrian* etc.;

r) Hipocoristic scurt + hipocoristic diminutival: *Vlad –Ionuț, Iana – Ilinca:*

Vlad – Ionuț – prenume dublu, în structura căruia se atestă hipocoristicul scurt, *Vlad*, obținut prin apocopă de la *Vladislav* sau *Vladimir* și *Ionuț*, format prin derivare de la prenumele calendaristic *Ion*.

Iana – Ilinca – prenume dublu, la baza căruia se află, forma scurtă a numelui hagiografic **Ioana – Iana**, obținută prin sincopă, formă care se întâlnește atât la popoarele slave, cât și la cele scandinave; și **Ilinca** – un diminutiv al numelui calendaristic, *Elena*, apărut, de la forma populară – **Ileana**, și devenit prenume independent.

s) Hipocoristic diminutival + hipocoristic diminutival: *Mioara-Anicuța, Gheorghiță-Ionuț* etc.; **Hipocoristic diminutival + corespondentul feminin al numelui hagiografic masculin:** *Marica-Nicoleta* – prenume dublu, în componența căruia se găsește, forma diminutivală, **Marica**, de origine maghiară, a prenumelui calendaristic – *Maria* și *Nicoleta*, varianta feminină a numelui hagiografic *Nicolae*. **Hipocoristic scurt + hipocoristic scurt:** *Vlad-Cristi, Madga-Oana* etc. **Nume calendaristic + hipocoristic:** *Bodgan-Ionuț, Ionuț-Alexandru* etc.

t) Nume de origine occidentală + nume de origine occidentală: *Katrin-Lee, Marco-Tomas, Darian-Julien, Sofi-Charlotte, Felicia-Medeea, Massimo – Miguel, Robert-Paul, Pedro-Leonardo, Nicole-Denise, Mark-Antonio, Gean-Lorenzo, Marie-Estelle, Riccardo-Adriano, Gloria-Emiliana* etc.

u) Prenume turcesc – prenume turcesc: *Doruk-Azad, Amal-Emin, Eda-Nur, Julide-Naz, Zehra-Naz, Ece-Meryem, Eda-Nur, Jülide-Naz, Zehra-Gul, Deniz-Ergün:*

Doruk-Azad – prenume dublu, în structura căruia intră două prenume masculine de origine turcă: *Doruk* – cu semnificația ”vârf de munte” și *Azad* – cu sensul ”liber”.

Amal-Emin – prenume dublu, compus din două prenume masculine: *Amal* – reproducere a prenumelui de origine arabă *Amaal*, cu înțelesul – speranță, aspirație și *Emin*, cu semnificația – persoană care iubește adevărul, confident.

Ece-Meryem – prenume dublu, la baza căruia se află prenumele feminine: *Ece* – în turcă însemnând ”regină” și *Meryem* – varianta turcă a prenumelui *Miriam*, considerat etimonul numelui de botez *Maria*.

Eda-Nur – prenume dublu, în componența căruia sunt prezente prenumele feminine: *Eda* – însemnând ”bine-manierată” și *Nur* – ”lumină”, în tradiția islamică ”*al-Nur*” fiind unul dintre cele 99 de nume ale lui *Allah*.

Jülide-Naz – prenume dublu, având la bază prenumele feminine de origine turcă: **Jülide**, cu semnificația ”dezordonat, confuz, dezorganizat”, și **Naz** – cu înțelesul ”sfios”.

Zehra-Gul – prenume dublu, format din prenumele feminine: *Zehra*, varianta turcă a prenumelui Islamic, **Zahra**, cu semnificația „strălucitor”, epitet folosit în adresarea către fiica profetului Muhammad, Fatimah; și **Gul** – provenit din persană, unde are sensul ”floare, roză”.

Deniz-Ergün – prenume dublu, la originea căruia se află numele: **Deniz** – prenume turc, cu semnificația ”mare” – numele generic dat vastelor întinderi de apă stătătoare, adânci și sărate – și **Ergün** – nume compus din substantivul comun ”er” – soldat și ”gün” –soare.

Deniz-Ali – prenume dublu în structura căruia intră numele **Deniz** și **Ali** – prenume de origine turcă cu sensul ”sublim, elevat, măreț”. În tradiția islamică, prenumele **Ali** amintește de verișorul și ginerele profetului Muhammad.

Prezența celui de-al doilea nume în structura prenumelor duble **Deniz-Ergün** și **Deniz-Ali** poate fi motivată prin faptul că numele **Deniz**, desemnează atât o persoană de genul feminin, cât și una de genul masculin. Prin urmare, pentru a evita confuzia, părinții au ales să-și numească copilul cu un nume dublu.

Alte prenume duble în structura cărora intră un prenume de origine turcă sunt: *Ada-Ilkay*, *Miron-Jiyan*, *Huseyin-Andreias*, *Melisa-Meryem*, *Darius-Emir*, *Mohamad* – *Danyal*, *Yağmur-Mihaela*:

Ada-Ilkay – prenume dublu, la baza căruia se află prenumele feminine **Ada** – o formă scurtă, apărută de la *Adelaida*; și **Ilkay** - prenume de origine turcă, cu semnificația ”lună nouă”, derivat de la ”ilk” – prima / primul și „ay” – lună.

Miron-Jiyan – prenume dublu, compus din numele masculin, **Miron**; și **Jiyan** – prenume masculin de origine kurdă.

Huseyin-Andreias - prenume dublu, din structura căruia fac parte prenumele: **Huseyin** – varianta turcă, a prenumelui islamic *Husayn*, considerat un diminutiv al lui *Hasan*; și **Andreias** – o variantă adaptată a prenumelui tradițional **Andrei**.

Melisa-Meryem - prenume dublu, la originea căruia se află prenumele feminine, *Melissa*, din greacă ”albină”, numele unei nimfe care, în mitologia greacă, a avut grijă de Zeus. Numele este atestat în inventarul de nume turcești, cu forma *Melis*; și **Meryem** - varianta turcă a prenumelui *Miriam*.

Darius-Emir - prenume dublu, în componența căruia intră forma latină a prenumelui masculin, **Darius** și **Emir** – forma turcă a prenumelui islamic **Amir** – ”prinț, comandant”.

Yağmur-Mihaela - prenume dublu, în structura căruia este prezent numele de origine turcă, **Yağmur** – ”ploaie” și prenumele românesc, **Mihaela**, forma feminine a prenumelui hagiographic *Mihail*.

Alp – Gabriel - prenume dublu, la originea căruia se află prenumele de origine turcă, **Alp**, cu semnificația ”erou” și **Gabriel** – nume teoforic, de origine ebraică.

O altă grupă de prenume duble sunt cele care conțin în structura lor **un nume de origine arabă**, de exemplu: *Marius – Samir, Viviana-Fatima, Hajar-Chanel, Medina-Emin, Muhamad-Danyal*.

v) Prenume tradițional – hipocoristic occidental: *Alexandra – Ketty, Emma-Măria, Lida-Cateherina, Ellan-David*;

w) Prenume tradițional modificat ortografic + prenume occidental: *Vasile-Danill, Anabella – Maria, Anna – Lidia, Sophia – Dimitritsa, Natacha – Jessica, Sergio-Gabriel*

x) Prenume occidentale modificate ortografic: *Robert-Jan, Claudio-Filipe, Gabriele – Ghenadios, Petru-Leonard, Mateo-Salvatore, Beatriz-Alexandra, Maria-Elizabet, Lorena – Helena, Lisa-Christin, Lorena-Nicolle*;

Apariția acestor forme duble poate avea cauze diferite, unul dintre termeni este preluat de la un antecesor, iar celălalt de la numele sfântului serbat în preajma zilei în care s-a născut pruncul; un termen preluat de la un predecesor (mamă, tată, bunic), iar al doilea datorat modei; unul dintre termeni este acordat după numele sfântului din ziua nașterii, iar al doilea acordat în funcție de voința părinților etc.

În concluzie putem spune că factorii care contribuie la creșterea sau diminuarea frecvenței unor prenume, la apariția unor nume noi și dispariția altora sunt legați de tradiția în familie, de dorința de perpetuare a numelui, tradiția națională care asigură continuitatea numelor vechi, specifice fiecărei limbi, fiecărui popor, de factorii religioși, de cei social politici și culturali deosebit de puternici în anumite perioade istorice.

Referințe bibliografice

1. BALAN-MIHALOVICI, Aurelia. Dicționar onomastic creștin (reper etimologice și martirologice). București: Ed. Sophia, 2009, Ed. A 2-a, 686 p. ISBN 978-973-136-127-7.
2. Behind the Name. The Etymology and History of First Names. [citat 2 aprilie 2017]. Disponibil: <http://www.behindthename.com/>.
3. COSNICEANU, Maria. Dicționar de prenume, Chișinău: Î.E.P. Știința, 2010, 144p, ISBN 978-9975-67-653-3.
4. HAINDRICH, Helga-Ana. Relațiile între nivelul școlarizării și alegerea prenumelor în comuna Urziceni din județul Satu Mare. [citat 2 aprilie 2017]. Disponibil: http://onomasticafelecan.ro/iconn2/proceedings/5_06_Haindrich_HelgaAnna_ICONNpdf.
5. Raionul Orhei: starea administrativ-teritorială, ecologic-geografică și economico-turistică, coord. AȘEVȘCHI, Valentin, CRIVOI, Aurelia, BULIMAGA, C., Chișinău, 2014, Î.S.F.E.-P. Tipografia Centrală, 288 p, SBn 978-9975-53-450-5.
6. https://ro.wikipedia.org/wiki/Orhei#cite_note-pop2016-1

PARTICULARITĂȚI LEXICO-SEMANTICE ALE UNOR TERMENI BISERICEȘTI ÎN „INSTRUCȚIA BLAGOCINULUI” DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Marin BUTUC

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În contextul unei analize retrospective, al factorilor istorici specifici Epocii Moderne din Basarabia, „Instrucția blagocinului mănăstirilor”, tipărită în secolul al XIX-lea (1827), prezintă un deosebit interes teoretic, cât și aplicativ, pentru că respectiva tipăritură bisericească surprinde o etapă istorică în evoluția limbajului specializat religios, în cadrul Epocii Moderne din Basarabia, când termenii încep a avea caracteristici și mai apropiate de rigorile terminologice contemporane (definiție terminologică exactă, precizie, invariabilitate semantică, dar și formală/structurală etc.), particularități pe care le putem constata chiar din textul lucrării.

Cuvinte-cheie: limbaj religios, termen, terminologie, rigori terminologice, literatură laică, literatură religioasă.

Abstract. In the context of a retrospective analysis of historical factors specific to the Modern Era in Bessarabia, “Instrucția blagocinului mănăstirilor”, printed in the nineteenth century (1827) is of a great theoretical and practical interest, because this printed book is a historical step in the evolution of the specialized religious language religious in the Modern Era in Bessarabia when words begin to have close features to contemporary terminology (precise terminological definition, precision, sameness semantics and formal / structural, etc.), characteristics that we can find even in the work.

Keywords: religious language, term, terminology, terminological rigor, secular literature, religious literature.

Textele biblice tipărite la Chișinău, în secolul al XIX-lea, au respectat normele literare ale limbii române de peste Prut [1, p. 213]. O dovadă în acest sens este și lucrarea „Instrucția Blagocinului Bisericii mai gios î(n)semnate”, tipărită în anul 1827, care, deși etalează calchieri după modelul rusesc la nivel de sintagme terminologice, precum și adaptări de termeni din rusă cu atribuirea de afixe românești, totuși, în ansamblu, respectă cu fidelitate limba textelor religioase românești. Respectiva tipăritură bisericească surprinde o etapă istorică în evoluția limbajului specializat religios, în cadrul Epocii Moderne din Basarabia, când termenii încep a avea caracteristici mai apropiate de rigorile terminologice contemporane (definiție terminologică exactă, precizie, invariabilitate semantică, dar și formală/structurală etc.), particularități pe care le putem constata chiar din textul lucrării. Acest fapt prezintă un interes deosebit în scopul sesizării trecerii terminologiei religioase românești de la faza veche la etapa nouă de funcționare.

Totodată, termenii ecleziastici, atestați în „Instrucția blagocinului”, mai păstrează și surprinzătoare elemente arhaice, din punct de vedere fonetic, morfosin-

tactic și, nu în ultimul rând, al sensului lexical. Acești termeni selectați reprezintă un sistem complex cu multiple nivele, ale căror componente se disting pe baza delimitării logice, noționale, printre care: terminologie vestimentară religioasă; terminologia obiectelor de cult folosite în cadrul practicilor religioase ortodoxe; terminologia treptelor ierarhiei bisericești, termeni ce denumesc cărți bisericești ș.a. În continuare, prezentăm doar o parte din respectivele categorii de termeni, cu aceleași semnificații specializate funcționale în întreg spațiul de limbă română, pe care i-am atestat în lucrarea menționată:

Stiharul - Veșmânt lung și larg pe care îl poartă preoții ortodocși în timpul serviciului religios, constituind cel dintâi veșmânt sfințit pentru slujbă, care se mai numea și *talar*. Este un element de vestimentație lung și larg ce acoperă tot corpul. La început se confecționa din lână și era de culoare albă (din care cauză se numea și *alba*), însemnând curăția și nevinovăția vieții și bucuria spirituală a persoanelor sfințite. Astăzi se confecționează mai ales din material de culoare galbenă sau roșie. Cu el se îmbrăcau reprezentanții bisericii din toate treptele clerului, începând de la citeț și ipodiaconi, până la arhiereu.

Am atestat termenul *stihar* în următorul fragment: „Aseamenea să priveghiezi și pentru veșmintărie și pentru lucrurile bisericești, ca feloanele, **stiharile** preoțești și diaconești...” (cap.5).

Termenul *stihar* derivă de la grecescul *stiharion*, format de la verbul *stiha* care înseamnă „a umbla cu tact și cu măsură”, pentru că stiharul, fiind lung până la pământ, face ca persoana înveșmântată cu el să aibă un anume mod de a se deplasa în timpul serviciului divin.

Rucaviță/rucavițe - constituie varianta învechită a termenului vestimentar bisericesc - *mânecută*. Lexemul *rucaviță* denumește fiecare dintre cele două bucăți de stofă, cusute cu fire, cu care se strâng mânecile stiharului purtat de diaconi, preoți și arhieriei la slujbele bisericești. Ele simbolizează puterea cu care este învrednicit slujitorul și sunt analogii simbolice cu acele legături cu care a fost legat Iisus în timpul patimilor Sale. Termenul provine din slavă *rukavița* „mânecar, mânecută”, derivat de la substantivul slav *ruca* „mână”.

Am atestat termenul *rucaviță* în următorul fragment: „... **rucavițele** și brăile să fie făcute din cuviincioasă materie: iară î(n)veachite și rumpe să nu să î(n)trebuițeaze...” (cap.5).

Epitrahilul - Cel mai întrebuințat veșmânt liturgic, în formă de fâșie lungă de stofă, mătase etc., pe care sunt brodate motive religioase, purtat de preoți când oficiază slujbele religioase: „Întrând în biserică, să pui în grumaz **epitrahilul**, și după citirea ecteniei:...” (cap.5). Simbolizează jugul slujirii lui Hristos și darul Sfântului Duh. Este veșmântul liturgic cel mai important, deoarece fără epitrahil nici preotul și nici arhiereul nu pot săvârși serviciul divin. Termenul epitrahil provine din greacă *epi* – „pe” și *trahilon* – „grumaz”.

Felonul - Pelerină scurtă pe care preotul o îmbracă (pe cap) peste celelalte veșminte, când oficiază slujba. Inițial, denumea un fel de pelerină (haină obișnuită la evrei, la greci și romani), fără mâneci, cu care se învelea corpul; un fel de veșmânt purtat și de către Sfinții Apostoli. El mai înseamnă și haina lungă a botezului, purtată de cei de curând botezați. La început, felonul era purtat atât de preoți, cât și de arhierei. Cu vremea a rămas numai pentru folosința preoților.

Termenul a fost atestat în următorul context: „... să priveghiezi și pentru veșmintărie și pentru lucrurile bisericești, ca **feloanele**, stiharile preoțești [...] să fie făcute din cuviincioasă materie...” (cap.5).

Putem constata proveniența acestui termen atât din greacă *felonion*, cât și din slavă *felonŭ*.

Brâul sau cingătoarea este o fâșie de stofă îngustă prelungită la capete cu două panglici, cu ajutorul cărora slujitorii își strâng stiharul împrejurul corpului ca să fie mai comozi și mai îndemânatici în îndeplinirea lucrărilor sfinte. În timpul slujbei cingătoare lată pe care o poartă preoții e considerată și semn al unui grad ierarhic, ceea ce presupune și un anume material la confecționarea acestora (Atestare: „...rucavițile și **brăile** să fie făcute din cuviincioasă materie...” (cap. 5). Peste stihar și epitrahil preotul își încinge mijlocul cu brâul, simbol al puterii slujitoare cu care este învrednicit. Termenul se presupune că ar fi împrumutat în limba română din albaneză *bres*, *brezi*.

În alt grup tematic este reprezentat de terminologia unor elemente din interiorul bisericii și a obiectelor de cult, folosite în practicile ortodoxe, care conține următoarele lexeme specializate atestate în „Instrucția blagocinului”:

Biserică - clădire destinată celebrării unui cult creștin. Românii au cuvântul *biserică* de la cuvântul latin *basilica*. Îl atestăm în următoarele contexte: „...să cauți la î(n)noirea catapeteasmei sau la zidirea din nou a **bisearicii**” (cap.7); „Să cuvine ca î(n) fiește care biserică să fie numai de cât: cădealniță, vâșișor pentru î(n)călzirea căldurei,...” (cap. 8).

În incinta bisericii sunt locuri sau spații ce sunt denumite cu anume termeni, cum ar fi termenul **pridvor**, ce denumește o încăpere de la intrarea în biserică, care precedă pronaosul: „... în biserică sau în **pridvor**; să oprească venitul și săl împărță clericilor celor buni sau săracilor ...” (cap.32). Termenul este împrumutat din slavă *prtvoru*.

Pristol - Masă din mijlocul altarului, pe care se țin obiectele necesare ofierii liturghiei: „Ca îmbrăcămintea și cămașa pe **pristol** și pre jertvelnic să nu fie foarte veache, sau rumptă,...” (cap.8). Termenul este împrumutat din slavă *prestolu*.

Jertvelnic - Loc destinat aducerii jertfelor. Ca termen este considerat învechit, având ca echivalent contemporan sintagma *masă de altar*: „... îmbrăcămintea și cămașa pe pristol și pre **jertvelnic** să nu fie foarte veache, ...” (cap.8). Termenul este împrumutat din slavă *zrutvuniku*.

Altar - Parte a bisericii, despărțită de naos prin catapeteasmă, în care se oficiază liturgia: „... î(n)tru oun vas cuviincios de argint, sau de creștal, sau de sticlă, săse păzască î(n) **oltariu**” (cap.6); „...să petreacă viața cu trezvie, precum să cade slujitorului sf(â)ntului oltariu și păstoriului creștinesc...” (cap.16). În antichitate, cuvântul denumea o ridicătură din piatră, pământ sau lemn, pe care se aduceau jertfe zeilor. Termenul este moștenit din latină *altarium*.

Catapeteasmă - Perete despărțitor (împodobit cu icoane) între altar și naos, în bisericile ortodoxe; i se mai spune și *iconostas*. Respectivul element arhitectonic este împărțit în mai multe registre iconografice (consacrate vieții lui Iisus Hristos, Maicii Domnului, apostolilor și anumitor sfinți) separate prin frize decorative: „... să cauți la î(n)noirea **catapeteasmei** sau la zidirea din nou a biseiaricii...” (cap.7). Totodată, are sensul de perdea brodată care închide ușile împărătești ale iconostasului. În vechile temple ebraice, respectivul termen denumea o draperie brodată, care separa „sfânta” (naosul) de „sfânta sfintelor” (sanctuarul). Termenul este împrumutat din greacă *katapetasma*.

Veșmântărie - Locul unde se țin veșmintele în biserică; diaconie. În textul lucrării îl atestăm utilizat ca termen generic pentru totalitatea elementelor de vestimentație bisericești: „Aseamenea să priveghiezi și pentru **veșmîntărie** și pentru lucrurile bisericești...” (cap.5). Este un termen derivat de la cuvântul românesc *veșmânt*.

În contextul cadrului ceremonial al oficierei serviciului divin, o contribuție incontestabilă la fastul și strălucirea cultului o au și obiectele de cult, care creează o atmosferă de sărbătoare proprie săvârșirii serviciului divin, iar prin forma lor estetică și impunătoare îndeplinesc o funcție simbolică. Printre termenii ce denumesc unele obiecte de cult, atestate în „Instrucția blagocinului”, menționăm:

Potirul - Vas liturgic din metal în forma unui pahar sau a unei cupe cu picior, în care se păstrează cuminecătura: „... și **potirul** î(n) lăuntru să fie poleit cu aur...” (cap.5). Termenul este împrumutat din slavă *potiri*.

Discosul sau **disc** are sensul de taler de aur sau de argint pe care se pune sfântul agneț și cu care umblă dascălii spre a primi ofrandele în bani: „... discosul, zvezda și lingurița să fie de argint, și potirul î(n) lăuntru să fie poleit cu aur...” (cap.5). Termenul este împrumutat din greacă *diskos*, de unde și forma paralelă *discos*, funcțională în scrierile românești.

Zvezdă - Steaua cu care e ornat capacul care acoperă discul de anaforă: „... discosul, **zvezda** și lingurița să fie de argint, și potirul î(n) lăuntru să fie poleit cu aur...” (cap.5). Termenul este împrumutat din slavă *zvezda* „stea”.

Linguriță - Obiect de cult ca o lingură mică, făcută din metal prețios, având mânerul în forma crucii, folosit la împărtășirea credincioșilor: „zvezda și **lingurița** să fie de argint, și potirul î(n) lăuntru să fie poleit cu aur...” (cap.5). În secolul al IX-lea, anul 861, la Constantinopol, prin decizia Sinodului local, a

fost enumerată și lingurița între sfintele vase. Termenul linguriță e format pe teren românesc, din substantivul lingură + suf. -iță. Lexemul lingură e moștenit din latină *lingula*.

Untdelemn - Cu sensul de „ulei vegetal comestibil” este utilizat ca sinonim pentru termenul mir ce denumește untdelemnul aromat și sfințit, folosit la săvârșirea unor ritualuri în Biserica creștină. Ambii termeni îi atestăm în același context: „Să priveghiezi, ca sf(â)ntul **mir** să fie tot deauna fără lipsă și nestricat, î(n)tru oun vas cuviincios de argint, [...], adecă **ountul de lemn** î(n)tru oun vâsișor, ...” (cap. 6).

Termenul untdelemn este format pe teren românesc din - unt + de + lemn (după model slav *drěvěno maslo*); termenul *mir* este împrumutat din slavă *miro*.

Pomazanic - Pensulă, fire de păr legate la capătul unui bețișor de care se servesc clericii pentru a mirui creștinii: „... să se ție întru toată buna orânduială și ceale cesă întrebuintază la sf(â)ntul botez, adecă ountul delemn î(n)tru oun vâsișor, foarfecile, bureatele și **pomazalnicul** pentru ounge.” (cap.6). Termenul este împrumutat din vechea slavă *pomazanikŭ*.

Cădelniță - Obiect de cult cu care se tămâiază la slujbele religioase și care are forma unui mic recipient în care se arde tămâia, suspendat de trei-patru lăntișoare reunite într-un mâner de care este ținut: „Să cuvine ca î(n) fiește care bisearică să fie numai de cât: **cădealniță**, băsișor pentru î(n)călzirea căldurei, tas de argint...” (cap. 8). Termenul este împrumutat din slavă *kadilnica*.

Sfeșnic - Suport special pentru lumânări, cu unul sau cu mai multe brațe: „... **sfeșnic** de alamă, sau de fier alb nu ounul, pentru aprinderea luminării î(n)ainte prestaolului, ...” (cap.8). Termenul este împrumutat din slavă *švestinikŭ*.

Analog - Amvon mobil într-o biserică, pe care se pun cărțile de cult, sub forma unui pupitru pliant, acoperit de pânză brodată, pe care preotul (sau diaconul), în special, așază sfânta evanghelie pentru citirea pericopei sau, în unele biserici, a predicii: „...**analoguri** pentru cetirea evangheliei și pentru cetirea cea dea apururea î(n) mijlocul bisearicii...” (cap.8). Termenul este moștenit din latină *analogus*.

Chivot - Cutiuță așezată în altar, în care se păstrează cuminecătura rezervată celor care se împărtășesc în caz de boală, înainte de moarte etc.: „... sfi(n)tele daruri săle păzască î(n) bisearici pre sfi(n)tele prestoale î(n) **chivoturi** de argint...” (cap. 19). Termenul este împrumutat din slavă *kivotŭ*.

Lucrarea respectă cu fidelitate limba textelor religioase românești și la nivel de categorisire în subsisteme terminologice. În acest context, pentru terminologia ecleziastică utilizată, constatăm faptul că termenii pot fi împărțiți tematic în următoarele grupuri terminologice: **Terminologia ierarhiei bisericești**: *arhieru, blagocin, țercovnic, cin, slujitor, diacon, staroste, preot, protopresbiter, ar-*

hipăstor, proestos, cleric, creștin ș.a.; **Terminologia vestimentară religioasă:** *stihar, rucaviță, epitrahil, veșmintărie, brâu, felon* ș.a.; **Terminologia elementelor din interiorul bisericii:** *pristol, jertvelnic, catapeteasmă* ș.a.; **Terminologia obiectelor de cult:** *potirul, zvezda, foarfecile, bureatele, pomazalnicul, cădealniță, sfeșnic, analog*; **Terminologia-denumiri de cărți bisericești:** *tri-odul, penticostiar, psaltire, ceasoslov, molitvennic, irmologhion*, ș.a.

Termenii analizați, din punctul de vedere al etimologiei, îi putem clasifica astfel: **Termeni de origine slava (sau reactualizați la nivel formal din sursa de limba rusă a sec. al XIX-lea):** *nabedernic, blagoslovenie, otpust, poruncă, canonisire, eparhie, pravilă, pridvor, metanie, liturghie, poucenie, bogoslovie, outrenie, praznic, slujbă, țercovnic, prohod, vecernie, ceas, cin, slujitor, diacon, staroste, azbucoavnă, paraclis, molitvennic, ceasoslov, sfeșnic, jertvelnic, pomazanic, zvezdă, blagocin* ș.a.; **Termeni de origine greacă:** *protopresbiter, pronie, ectenie, dicasterie, proestos, catehis, catehism, irmologhion, penticostiar, triodul, discos, stihar* ș.a.; **Termeni de origine latină:** *consistorie, biserică, altar, preot, mormânt, prolog, biblie, tipic, analog, cleric, creștin* ș.a. **Termeni și sintagme terminologice formate în cadrul limbii române:** *veșmintărie, arhipăstor, lucrurile bisericești, sfi(n)ților părinți, vâșișor pentru î(n)călzirea căldurei, tas de argint (sau de aramă, sau de cositoriu), vas pentru sfințirea apei, stropitoare, vâșeșoarele de argint sau de aramă sau de cositoriu, pentru blagoslovirea pâinilor la litie, tăbluță de argint, sau de aramă, sau de cositoriu pentru darea căldurii și pentru alte trebuinți, masă î(m)podobită cu cuviincioasă materie pentru sfințirea apei și pentru panihizi* ș.a.

În contextul analizei lexico-semantică a acestor termeni eclesiastici, putem menționa că deși separarea firească între cultura religioasă și cea laică s-a realizat cu mult timp înainte de secolul al XIX-lea, totuși cele două variante distincte ale limbii au rămas mereu în contact și drept exemplu ne poate servi chiar textul „Instrucției blagocinului”, tipărit Basarabia. Lucrarea în cauză este o operă eclesiastică și lingvistică importantă, deoarece limba acesteia, în raport cu limba textelor bisericești actuale, ne apare, în mare parte, greoaie, cu o fonectică pe alocuri neunitară, cu o structură morfologică arhaică, cu un lexic nepotrivit ambițiilor traducătorilor și cu o tălmăcire ce a îmbrăcat haina lingvistică a zonei și perioadei istorice în care a fost elaborată. Respectiva lucrare este redactată într-o limbă ce reprezenta nivelul de dezvoltare la care se afla româna la începutul sec. al XIX-lea în Basarabia, având un lexic și fonetică specifice epocii. Limba română religioasă, deși conținea încă multiple elemente arhaice, totuși avea o structură simplă și logică a frazei, respectând, în ansamblu, normele lingvistice generale.

Referințe bibliografice

1. *Condrea Irina*, Aspecte ale limbajului cărților religioase, publicate în Basarabia în secolul XIX – începutul secolului XX. – În: Biserica Ortodoxă din interfluviul pruto-nistean (1813-2013). Simpozion științific internațional, 14-15 octombrie, 2013. – Chișinău: CEP USM, 2013, p. 468-478.
2. Noul Dicționar Universal al Limbii Române. București/Chișinău: Editura Litera Internațional, 2006.
3. *Stoian Ion M.*, Dicționar religios (termeni religioși, credințe populare și nume proprii), , București: Editura Garamond, 1994.
4. Фасмер М., Этимологический словарь русского языка, том I (А-Д), том II (Е-Муж), том III (Муза-Сят), том IV (Т-Ящур), Москва: Издательство „Прогрес”, 1964.

Surse

5. Instrucția Blagocinului Bisearicilor mai gios î(n)semnate. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1827.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА «ЕВГЕНИЯ ОНЕГИНА» А.С.ПУШКИНА НА ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК

Ольга КУДИНОВА

Измаильский Государственный Гуманитарный Университет, Украина

Резюме. Автор статьи рассматривает проблемы интерпретации «Евгения Онегина» А.С.Пушкина франкоязычными переводчиками. В работе отмечается, что французские исследователи преодолели шаблоны, стереотипы и табу в осмыслении наследия великого поэта, но столкнулись с другими проблемами, связанными с пониманием и толкованием семантики его произведений, их многосложной образной системы и сверхавторских смыслов.

Ключевые слова: интерпретация, франкоязычные переводчики, толкование семантики, адекватность перевода, эмоциональная сила.

Abstract. The author of the article studies the problems of the interpretation of Alexander Pushkin's "Eugene Onegin" by French-speaking translators. It is noted in the work that French-speaking researchers overcame the templates, stereotypes and taboos in comprehending the heritage of the great poet, but faced other problems associated with the understanding and interpreting of the semantics of his works, their multi-complex imagery and super-author meanings.

Keywords: interpretation, French-speaking translators, interpreting of the semantics, adequacy of translation, emotional strength.

Сегодня, в эпоху увеличения межкультурных контактов, связанных с процессом европейской интеграции, роль художественного перевода в лингвистической и межкультурной политике становится все более и более актуальной, в особенности когда речь идет об известных авторах, носителях социального и культурного кода нации, образцах «позитивной» национальной идентификации, незыблемых авторитетах.

Давно и прочно став важнейшей составляющей национального самосознания, наиболее полным воплощением «русского духа», А.С.Пушкин является тем культурным феноменом, с которым соотносит себя русское национальное мышление. Речевыми клише из его текстов русские люди общаются, думают, выражают чувства, измеряют эстетические ценности, осмысливают сущность бытия. Европейская библиография А.С.Пушкина постоянно пополняется, подтверждая факт непрекращающегося интереса к русской литературе и к великому поэту. Тем не менее в пушкиноведении все чаще звучит парадоксальная мысль о том, что для иноязычного читателя он не стал «главным представителем русской культуры» (Л.Мартинес) и до сих пор «остаётся неизвестным» (Ж.Нива). Любопытно, что еще в 1956 г. известный французский пушкинист А.Менье (выпустивший в Париже «Полное собрание сочинений» А.С.Пушкина на французском языке) в своей обзорной статье «Пушкин во Франции в 1940–1956 годах» выражает надежду, что «через десятилетие французы сумеют самостоятельно судить о творчестве Пушкина» и «тогда, наконец, они увидят в русском поэте одного из величайших писателей мира». Увы, но даже через шесть десятилетий оптимистические прогнозы филолога не оправдались. Сегодня во Франции, как и в Европе, наблюдается парадоксальный факт: слава А.С.Пушкина не оспаривается никем, в лицейских учебниках утверждается, что он великий русский поэт, но среди иноязычных классиков он «наименее популярный» (Д.Г.Лукьянец).

Действительно, иноязычные читатели «понимают», что Пушкин – гений, но они его не «чувствуют» (Д.Рейфилд), уделяя поэту «подобающее внимание только по презумпции, только потому, что время превратило его в основной идентификационный фактор русской нации» [1, с. 201]. Данный факт за рубежом связывается, как правило, со сложностью перевода «изящно-легких фрагментов» (Р. сан Висенте) произведений великого классика, его ритмо-мелодики, особого «семантического колорита» (Ю.Н.Тынянов) пушкинского слова, из-за чего художественное мастерство поэта, его благородная простота и сила остаются непонятыми иноязычными реципиентами. Так, известный франко-швейцарский славист, профессор Женевского университета Ж.Нива в одной из статей о великом русском классике довольно пессимистично утверждает: «Перевод как таковой чаще всего неспособен перенести поэзию из одного языка в другой. Он устаревает, и каждое следующее литературное

поколение должно заново переводить уже переведенное. Когда же речь идет о Пушкине, в котором романтик уживался с противником романтизма, насмешник – с человеком пылким, русский – с европейцем, шутливый скептик – с глубоко верующим, самое трудное – донести до тех, кто не может прочитать оригинал, «национальный характер» русского поэта. При попытке его подчеркнуть Пушкин почти неизбежно окажется националистом, которым он едва ли был. Старание вписать Пушкина в европейский контекст приведет к тому, что он превратится в эпигона. Воспитаннику Арины Родионовны и Бенжамена Констана присуща парадоксальная простота, которую пока не удастся перенести в чужую культуру» [2, с. 38–39].

Проблемы адекватного перевода объясняются также подчиненностью пушкинских текстов минимизации словесного пространства, в связи с чем «кодовая установка и над-словесная активизация повествования становятся залогом соразмеренной лапидарности текста и поразительного возрастания удельной содержательности и смыслового наполнения» [3, с.11].

В рецепции переводной литературы существует и проблема сознательного нивелирования переводчиками национального своеобразия текста. Так, канадская исследовательница Н.Теплова говорит о том, что лишь в постколониальный период с 60-х – 70-х гг. XX в. в англо-саксонском и франкоговорящем мире началось осознание и принятие существования чужого, уделение внимания научному анализу текста оригинала, появление науки переводоведения, а до этого довольно распространенной была тенденция, в соответствии с которой «из иноязычного текста систематически изгонялись элементы инородности», а текст перевода должен был читаться как будто «с самого начала написан на языке культуры реципиента» [4, с. 44]. Таким образом переводчик сознательно снимал с себя роль медиатора между двумя культурами.

Ответственность за несовершенство переводов иногда возлагается не только на переводчиков, но и на особенности языка. Так, русский филолог-романист К.А.Долинин считает, что французский язык нередко задает переводчику неразрешимые задачи, приводящие в конечном счете к стилистическому, а иногда и смысловому обеднению текста. Ученый, однако, справедливо уточняет, что данный тезис не является аргументом в пользу перевода стихов прозой уже по той причине, что «прозаический перевод стихотворного текста, лишь минимально облегчая переводчику борьбу с указанными трудностями, заведомо влечет за собой еще большие утраты, поскольку поэтическое содержание немислимо вне поэтической формы» [5, с.280].

В связи с вышесказанным актуальной представляется проблема рецепционной проблемности «чужого» текста, которая в значительной мере обусловлена социально и исторически. Как известно, взаимоотношение

произведения искусства и реципиента «зависит от субъективных особенностей последнего и качеств художественного текста, от художественной традиции, а также от общественного мнения и языково-семической условности, равно исповедуемой автором и читателем» [6, с. 461]. По отношению к переводам проблема рецепции как «духовного присвоения смысла произведения» [6, с. 85] усугубляется наличием между автором и читателем медиума-переводчика, предлагающего собственную форму интерпретации произведения, личное понимание и трактовку текста оригинала. Ведь перевод – это «герменевтическая операция, учитывающая особенности общающихся культур (культуры оригинала и культуры, на язык которой переводится текст» [6, с. 292].

В трудах французских исследователей, посвященных изучению пушкинского творчества, прослеживается настойчивое стремление понять Россию, глубже проникнуть в духовный и поэтический мир А.С.Пушкина, ощутить его вписанность в национальную культуру, передать имплицитную энергию его текстов. Особый интерес в литературно-критическом и переводческом аспектах представляет роман в стихах «Евгений Онегин». Однако звучит и мысль о том, что, несмотря на особую привлекательность этого произведения для французских исследователей-пушкинистов, до сих пор его ключевые элементы остаются в сфере догадок [7, с. 8].

Эстетический поиск ориентирует французских ученых на изучение проблем личностного и национального бытия, художественно идентифицированных в текстах великого русского поэта, выявление исторических аспектов содержательной формы повествования, проникновение в его глубинную неоднозначность. Исследователи вникают в историю публикаций, во временной масштаб писательского труда, специфику творческого процесса, анализируют оригинальность рифмы и своеобразие строфики его произведений.

Общеизвестно, что интерпретация пушкинских произведений в русском литературоведении советского периода была искажена навязыванием идеологического фактора. Французские ученые преодолели шаблоны, стереотипы и табу в осмыслении наследия великого поэта, но столкнулись с другими проблемами, связанными с пониманием и толкованием семантики произведений, их многосложной образной системы, сверхавторских смыслов. Так, что касается образа Евгения Онегина, то, по мнению французского филолога и переводчика Ж.-Л. Бакеса, автор романа «объединяет все элементы» для того, чтобы он представлял «абсолютную пустоту». Интерпретатор отказывает пушкинскому персонажу в благородстве, душевной красоте, уверяя, что под маской свободного от всего байроновского героя не скрывается ни одной тайны, «просто великая способность везде скучать».

Онегин в понимании французского филолога – прежде всего повеса, скучающий бездельник, к тому же обгадивший руки кровью друга. Исследователь терпит фиаско, пытаясь ответить на вопрос о том, почему Онегин не нашел своего места в этом мире [7].

По нашему мнению, франкоязычные интерпретаторы не всегда чувствуют поэзию русского народного быта, не различают в нем мощный пласт высоких нравственных ценностей, их благотворное влияние на все слои русского общества, а также мало принимают во внимание, что пушкинские произведения организует православно-христианская ценностная шкала, нивелируют значимость религиозного, православного понимания Пушкиным бытия. Отсюда и не всегда адекватное понимание духовного богатства характера героев, например, жертвенной верности Татьяны, главной героини «Евгения Онегина», своему супружескому долгу.

Необходимо отметить, что «Евгений Онегин» – явление действительно уникальное по тому количеству переводов и подражаний, которые он вызвал во Франции. Множественность переводов пушкинского текста, на наш взгляд, является убедительным свидетельством интереса к произведению, многозначности и сложности его интерпретации. Показательным в этом смысле является высказывание французского ученого П.Рикера о том, что чтение текста всегда было внутренним светом общества, традицией либо движением живой мысли, которая не только допускает развитие, но и требует его, а интерпретация заключает в себе «глубинное стремление преодолеть дистанцию, культурную удаленность, а также учитывает оттенки современного понимания» [8, с. 229]. Значительное количество франкоязычных переводов «Евгения Онегина» убедительно подтверждает мысль французского ученого. Так, в XIX ст. к переводу данного романа обращались И.С.Тургенев и Л.Виардо (1863), П.Безо (1868), В.Михайлов (1884); в XX ст. – Г.Перо (1902), А.де Вилламари (1904), С.Багетт (1946), М.Байа (1956), Л.Арагон (1965), Н.де Витт (1968), М.Семенов и Ж.Бур (1979), М.Колан (1980), Н.Минор (1990), Р.Легра (1994), Ж.-Л.Бакес (1996); в XXI – А.Маркович (2005).

В рамках данной статьи нет возможности дать анализ всех переводческих интерпретаций «Евгения Онегина», предпринятых во Франции, поэтому остановимся на лишь на двух – переводах Ж.-Л.Бакеса и А.Марковича. Свой перевод Ж.-Л.Бакес осуществляет без «диктатуры» рифмы, жертвуя ею в интересах ритма. Необходимо отметить, что данная позиция, выигрышная для передачи рационального содержания, не лучшим образом отразилась на выразительности, музыкальности, эмоциональной силе перевода. На наш взгляд, переводчик недооценил роль рифмы в композиции и силу ее художественно-эстетической нагрузки. Известно, что рифма – это не только звуковой повтор, но и «художественная аудиосемантическая память о предшествующем фраг-

менте текста» [6, с. 37]. По данному вопросу недвусмысленно высказывался в свое время и сам русский гений: «Говорят, в стихах – стихи не главное. Что же главное? проза? должно заранее истребить это гонением (...)» [9, с. 133].

В целом уровень обеих интерпретаций несомненно высок. Умело подбирая французские лексико-стилистические эквиваленты, переводчики стремятся к созданию произведений, стилистически созвучных оригиналу, к текстуальной близости, пытаются находить точные эквиваленты во французском языке, заботятся о сохранении соответствия между строчками оригинала и перевода. Тем не менее, как убеждает анализ, они не всегда чувствуют нюансы словоупотребления и мысли русского писателя, пропускают важные семантические импульсы, порой забывают о том, что о персонаже судят не только по тому, что он говорит, но и по тому, как он говорит. В подтверждение сказанного сравним несколько отрывков текста оригинала и его переводческих трансформаций:

Текст А.С.Пушкина	Перевод Ж.-Л.Бакеса	Перевод А.Марковича
А счастье было так возможно, Так близко!.. [10, с.334]	Et le bonheur était si proche Si possible... [11, p.264]	Et le bonheur était si proche, Oui, si possible!... [12, p. 269]

В вышеприведенном отрывке пушкинская градация использует климакс (повышение эмоционально-смысловой значимости), но оба переводчика предпочли антиклимакс (понижение). Поменяв местами лексемы possible (возможно) и proche (близко), они таким образом несколько снизили патетичность интонации (что у Бакеса усугубляется еще и снятием эмфатического ударения, сохраненного у Марковича).

Текст А.С.Пушкина	Перевод Ж.-Л.Бакеса	Перевод А.Марковича
Но судьба моя Уж решена [10, с. 334]	Mais le destin A tranché [11, p.264]	Mais mon sort Reste scellé [12, p. 269]

В переводе данного отрывка авторская пассивная форма глагола у Бакеса заменяется активной, а местоименное прилагательное «моя» – определенным артиклем «le», что ведет к некоторому искажению образности пушкинского текста. Переводческий вариант Марковича представляется более созвучным оригиналу.

Текст А.С.Пушкина	Перевод Ж.-Л.Бакеса	Перевод А.Марковича
Неосторожно Быть может, поступила я: [10, с. 334]	J'ai agi peut-etre Trop vite. [11, p. 264]	Je me reproche Une imprudence: [12, p. 269]

Как видим, Маркович значительно сильнее, чем Бакес трансформирует пушкинское построение фразы, делает серьезные семантические замены, переиначивающие в некоторой степени смысл высказывания. У Бакеса имеют место пунктуационные искажения (точка вместо двоеточия оригинала).

Текст А.С.Пушкина	Перевод Ж.-Л.Бакеса	Перевод А.Марковича
В какую бурю ощущений Теперь он сердцем погружен! [10, с.335]	Une tempete de pensées Se déchaîne au fond de son coeur. [11, p. 265]	A quels vents noirs, à quelle ruine Son coeur se retrouve exposé! [12, p. 270]

Бакес при переводе данного отрывка снимает восклицательный знак, меняет глагол «погружен» в пассивной форме прошедшего времени на «неистовствует» (*se déchaîne*) в активной форме настоящего времени, существительное «ощущения» – на «мысли» (*pensées*). Данная лексема у Марковича передается словосочетанием «черные ветра» (*vents noirs*) и «руины» (*ruine*). Указанные трансформации переводят семантику высказывания из чувственной в рациональную сферу, что негативно отражается на его образно-эмоциональном восприятии.

Отметим, что в некоторых случаях применение различных лексико-грамматических трансформаций продиктовано требованиями нормы французского языка. Так, суффиксы субъективной оценки передаются в переводе нейтральными французскими лексемами: жучка – *chien* (собака), возок – *traîneau* (сани, салазки), рыльце – *museau* (морда, рыло), заморозил пальчик – *onglée* (окочение кончиков пальцев) и т.д. Подобные замены не лучшим образом повлияли на адекватную передачу образности оригинала. Однако прослеживается постоянное стремление переводчиков передавать имена героев, точно следуя оригиналу: Оля – *Olia*, Ольга – *Olga*, Оленька – *Olenka*, Таня – *Tania*, Татьяна – *Tatiana*. Лишь в единичных случаях в интересах сохранения ритма имя собственное заменяется личным местоимением.

На уровне адекватности перевода отрицательно отразился дефицит торжественно-архаического словаря, представленного в русском языке славянизмами, например: девицы – *filles* (девочки), девичья – *dortoir des filles* (спальня девочек), сени – *vestibule* (прихожая), думы – *pensée* (мысль), покамест – *pour l’instant* (пока что, пока, в настоящую минуту), торжествовали – *célébraient* (праздновали), младость – *jeunes gens* (молодежь) и т.д.). Подобные трансформации обостряют проблему понимания особого поэтологического свойства пушкинского текста, которое проявляется в «столкновении противоположных, на первый взгляд, явлений или тенденций, порождающих высокий уровень смысловой глубины – статики и динамики, моноидеи и полифонизма, перспективы и ретроспекции» [13, с. 258].

Недостаточное осознание интерпретаторами особенностей русского национального мышления и мировидения не лучшим образом отражается на передаче амбивалентного семантического напряжения драматической серьезности и комизма. Переводчикам сложно передать экспрессивность антиномии печаль / радость бытия (симбиоз монопольности «скучных» красок в изображении природы и озорства и веселья повествователя). Эмоциональные лирические отступления иногда сливаются с относительно нейтральными описаниями природы, тускнеет авторская ирония, которая в оригинале органично связана с ментальными характеристиками русского народа.

Необходимо отметить и некоторые фактические искажения, связанные, очевидно, с неполной осведомленностью интерпретатора с особенностями русской национальной культуры и ее моральными нормами. Так, сцена возвращения Онегина и Татьяны после беседы в саду передается следующим образом:

Текст А.С.Пушкина	Перевод Ж.-Л.Бакеса	Перевод А.Марковича
Явились вместе и никто Не вздумал им пенять на то: Имеет сельская свобода Свои счастливые права Как и надменная Москва [10, с.246]	On les vit arriver ensemble; On n'en dit rien: la liberté Est aussi grande a la campagne Que dans l'orgueilleuse Moscou [11, 1p. 30]	Personne en les voyant tous deux Ne fit de réfections sur eux. Dans ces campagnes qui sont nôtres, On jouit d'heureuses libertés – Comme à Moscou, fière cité [12, p.128]

В переводческой версии Бакеса, использовавшей наречие «aussi» в сравнительной степени равенства получается, что свобода в деревне и в Москве одинаково велика, что противоречит авторским интенциям. Маркович, несмотря на значительные лексические трансформации, сумел несколько адекватнее передать авторскую мысль, хотя лексема «свои» не нашла отражения у обоих интерпретаторов.

Тем не менее, литературно-критическая и переводческая работа Ж.-Л. Бакеса демонстрирует высокую степень освоения художественного наследия русского поэта, направленность на актуализацию творческих намерений Пушкина, на выявление духовных ценностей и идеалов, содержащихся в его тексте, раскрывает глубинное стремление преодолеть дистанцию, культурную отдаленность русского гения. Она подчеркивает роль и значение феномена Пушкина в современной французской литературе и культуре и еще раз доказывает, что восприятие его личности и творчества во многом

определяется духом эпохи, умонастроением времени. Картина рецепции великого русского поэта во Франции была бы неполной без интерпретационной версии Ж.-Л. Бакеса.

А.Марковичу удалось несколько адекватнее передать глубокую погруженность произведения в национальную специфику, что, возможно, объясняется некоторыми фактами его биографии – русскими корнями и жизнью (хоть и в раннем детстве) в России. Ведь пушкинский текст – это яркий образец непосредственного контакта художественного произведения с «семиотической памятью культуры» (Ю.Лотман), а переводчику, учитывая вышеприведенные факты, были понятны имплицитные ментально-национальные интенции текста. Позитивным фактором является также рифмованность перевода, что усилило его выразительность и эмоциональную силу. К сожалению, на французский язык онегинская строфа ранее чаще всего переводилась прозой или верлибром.

В отличие от Бакеса, Маркович творит не только в рациональном, но и в эмоциональном регистре. Его интересует как сохранение стилистических особенностей оригинала, так и топикализация, авторская модальность, концептуальность произведения. В бакесовской интерпретации сильнее ощущается определенный барьер духовно-психологического характера, который не в состоянии преодолеть даже совершенное знание русского языка, высокий профессионализм и значительный опыт переводческой работы.

Проведенный анализ убеждает нас в том, что, несмотря на многочисленные попытки приблизиться к подлиннику, роман Пушкина все еще остается «камнем преткновения для переводчиков, а его герой – для интерпретаторов и историков литературы» (Данилевский). Почему же до сих пор ни одна переводческая работа не является исчерпывающей в передаче его художественно-эстетического потенциала? Очевидно, кроме чисто лингвистических проблем, существуют еще и определенные экстралингвистические свойства, связанные не только с ритмом, звучанием, семантикой, совершенством формы, но и с особой энергией стиха, глубокой духовной насыщенностью и огромной очищающей силой. Ведь истоки художественного творчества находятся в подсознании: «Какой бы величины ни был ум Пушкина, настоящая пушкинская поэзия не была делом ума, а зависела от восприимчивости его души к воздействиям из надсознательной области» [14, с. 50].

Таким образом, проблема перевода поэтических текстов Пушкина на французский язык и сегодня актуальна и перспективна. Читая произведения великого классика в переводах, французский реципиент должен так же сопереживать пушкинскому чувству и мысли, как русские, читающие его

в оригинале. Донести до французского читателя все богатство звукового строя, бездонной глубины смысла и духовной силы пушкинской поэтической речи – сложная, но почетная задача современных интерпретаторов.

Библиография

1. ДИМИТРОВ Л. Пушкин и пустота драматургического канона // Болдинские чтения / Под ред. Н.М.Фортунатова. – Нижний Новгород: Издательство «Вектор ТиС», 2006. – С. 198–208.
2. НИВА Ж. Пушкин, «афинянин среди скифов» // Нива Ж. Возвращение в Европу: Статьи о русской литературе. – М.: Высшая школа, 1999. – С. 32–39.
3. ГЕЙ Н.К. Мини-повествование в болдинской прозе А.С.Пушкина // Болдинские чтения / Под ред. Н.М.Фортунатова. – Нижний Новгород: Издательство «Вектор ТиС», 2006. – С. 5–11.
4. ТЕПЛОВА Н. Роль статуса переводчика в рецепции переводной литературы // Болдинские чтения / Под ред. Н.М.Фортунатова. – Нижний Новгород: Издательство «Вектор ТиС», 2006. – С. 43–49.
5. ДОЛИНИН К.А. Впервые на французском языке // Иностранная литература, 2000. – № 6. – С. 272–280.
6. БОРЕЕВ Ю.Б. Эстетика. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов. – М.: Издательство Астрель, 2003. – 575 с.
7. BACKES J.-L. Préface // Pouchkine A.S. Eugène Onéguine. – P.: Gallimard, 2005. – P. 7–31.
8. РІКЕР П. Конфлікт інтерпретацій // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / За ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 229–242.
9. ПУШКИН А.С. Полное собрание сочинений (в 10 томах). – Т. 9. – Изд. 4-е. – Л.: Наука, 1977.
10. ПУШКИН А.С. Евгений Онегин // Пушкин А.С. Сочинения в 3 томах. – Т. 2. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 186–353.
11. POUCHKINE A. EUGENE ONEGINE: trad, du russe par Jean-Louis Backès, P.: Gallimard, 2005. – 337 p.
12. POUCHKINE A. EUGENE ONEGINE: roman en vers trad, du russe par A. Markowicz. – P.: BABEL, 2005. – 381 p.
13. ФОРТУНАТОВА В.А. Пушкинское время как состояние истории и человека // Болдинские чтения / Под ред. Н.М.Фортунатова. – Нижний Новгород: Издательство «Вектор ТиС», 2006. – С. 255–274.
14. ПУШКИН В РУССКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ КРИТИКЕ: Конец 19 – первая половина 20 в. – М.: Книга, 1990. – 527 с.

ÎMPRUMUTURILE DIN LIMBA ENGLEZĂ ÎN TERMINOLOGIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN LIMBA ROMÂNĂ

Victoria SOLOVEI

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Articolul abordează fenomenul împrumutului lexical, ce se înregistrează în terminologia învățământului superior (ÎS) din limba română. Se face o clasificare a acestor împrumuturi conform gradului de adaptare la sistemul lingvistic al limbii receptoare, precum și din punct de vedere funcțional. De asemenea, sunt indicate unele cauze care determină modalitatea de inserție a împrumuturilor în limbajul specializat al ÎS și se face o apreciere generală a efectelor pe care le creează aceste inovații lexicale în comunicarea specializată din domeniu.

Cuvinte-cheie: împrumut, terminologia ÎS, comunicare specializată, adaptare ortografică, fonetică, morfologică și lexico-semantică, xenism, împrumut necesar, împrumut de lux, internaționalizarea limbajului specializat.

Abstract: The present article tackles the linguistic phenomenon of borrowing that exists in the Romanian terminology of higher education (HE). We make a classification of the lexical borrowings according to the level of adaptation to the system of host language as well as from a functional perspective. Some causes that determine the modalities of acquiring loanwords by the specialized language of HE are also mentioned. We make general remarks on the effects that lexical innovations have on the specialized communication from HE domain.

Keywords: borrowing, HE terminology, specialized communication, orthographic, phonetic, morphological and lexico-semantic adaptation, foreignism, necessary loanwords, luxury loanwords, internationalization of specialized language.

Omul și limba sunt două entități interdependente. Prin limbă omul cumulează sistemul de valori și cunoștințe care îi permite să capete identitate de sine și să se integreze în cadrul comunității sociale, culturale, lingvistice. Ioan Oprea menționează în acest sens că “omul nu-și poate însuși cunoștințele despre realitate fără participarea limbii”, ceea ce face ca “întregul proces de formare și de dezvoltare a conștiinței să stea sub semnul lingvisticului” [1, p.226]. Pe de altă parte, limba este mereu supusă unor schimbări provocate de factorul extralingvistic, care ține în special de evoluția societății, de intensificarea comunicării interculturale și expunerea la modele externe. Acest fenomen se manifestă pregnant în special la nivelul limbajelor specializate care au drept funcție principală cumulearea și organizarea noilor cunoștințe, or, astăzi mai mult ca oricând, cunoașterea și comunicarea reprezintă factorii determinativi în evoluția și dezvoltarea unei societăți. Așadar, intensificarea schimbului de experiență și de cunoștințe între diverse societăți impune tot mai multe zone de tangență în sistemele lingvistice ale acestora, lexicul specializat (terminologia) fiind în mod particular expus aces-

tui fenomen. Împrumutul lexical este cu siguranță manifestarea cea mai clară a interconexiunilor ce se realizează la nivel lexical și conceptual între sisteme lingvistice diferite. În Dicționarul de științe ale limbii, împrumutul este definit drept „un rezultat al contactului între idiomi, reprezentând o formă de manifestare a interferenței lingvistice” [2, p.280].

Limba engleză este în prezent lingua franca a comunicării specializate, iată de ce explozia de noi concepte și noțiuni din domenii ale cunoașterii sunt cristalizate cel mai adesea anume în această limbă, pentru ca ulterior să fie “împrumutate” și altor limbi.

În acest articol ne-am propus să analizăm comportamentul lingvistic al împrumuturilor din limba engleză, ce se atestă în terminologia învățământului superior (ÎS) și să realizăm o clasificare a acestora, în funcție de racordarea la norma limbii române.

Se știe că ralierea la modelul european a determinat schimbarea de paradigmă în ÎS, care se manifestă prin apariția unor noi concepte, ce sunt transpuse la nivel lingvistic prin inovații lexicale. Împrumutul lexical este o modalitate de bază de înnoire a terminologiei învățământului superior și de fluidizare a comunicării la nivel internațional. Totuși limba engleză face parte din familia limbilor germanice, având un caracter analitic, iar compunerea și conversia sunt mijloace dominante în formarea cuvintelor; pe de altă parte, limba română aparține familiei limbilor romanice, având caracter sintetic și un sistem flexionar bogat, derivarea reprezentând mijlocul cel mai productiv de formare a cuvintelor [3, p.178]. Așadar, ce se întâmplă cu împrumuturile ce vin dintr-un idiom care are o compatibilitate gramaticală scăzută cu limba română, care sunt modificările operate pentru adaptarea la sistemul morfologic, fonetic și ortografic al limbii receptoare, sau aceste împrumuturi rămân a fi în mare parte niște xenisme?

Conform Dicționarului de lingvistică [4, p.512], diferența majoră între un xenism și un împrumut lexical o reprezintă gradul de adaptare. Astfel, xenismele sunt cuvinte de origine străină care desemnează o realitate proprie culturii și locutorilor limbii donatoare. Petru Zugun, de asemenea definește xenismul ca un împrumut din alte limbi neadaptat la specificul limbii române și păstrat intenționat cu forma și sensul din limba donatoare [5, p.16]. Pe de altă parte, împrumutul reprezintă cuvinte de proveniență străină, care s-au adaptat total sau parțial din punct de vedere ortografic, fonetic, morfologic și/sau lexico-semantic la sistemul limbii receptoare.

Pentru studiul nostru am analizat 220 de termeni extrași dintr-o colecție de texte științifice în limba română (studii și articole științifice scrise în perioada 2008-2016) care abordează tematica mobilității academice. În baza exemplelor analizate, propunem următoarea taxinomizare a împrumuturilor din limba engleză în terminologia ÎS din limba română:

1. Termeni integral adaptați sub aspect ortografic, fonetic, morfologic și lexico-semantic, care constituie adesea bază derivativă pentru apariția altor termeni. Aceștia sunt: *training* -pronunțat *tréining*, pierde sunetul nazalizat specific limbii engleze. Identificăm forma articulată a termenului -“*trainingul*” ceea ce indică adaptarea morfologică la sistemul limbii române; *master*- termen adaptat fonetic, întrucât se citește așa cum se scrie, în limba engleză pronunția fiind [ma:stə]. De asemenea, termenul constituie baza derivativă pentru *masterat*, *masteral*; *feedback* - deși sub aspect ortografic termenul nu este adaptat, totuși din punct de vedere fonetic acesta pierde sunetul [i:] și [a], transformându-le în [I] și respectiv [e] [pronunția în română -fídbec]. Forma de plural - *feedbackuri*, de asemenea confirmă integrarea termenului dat în sistemul morfologic al limbii române. *Grant* (e.g *granturi pentru studenți*) - termen a cărui ortografie a facilitat adaptarea fonetică și morfologică. *Aplicant* - termen adaptat ortografic, întrucât pierde un “p” (în engleză- *applicant*), din punct de vedere fonetic accentul se deplasează pe ultima silabă, spre deosebire de limba engleză unde accentul e pe prima silabă ['aplík(ə)nt]. Remarcăm faptul că, deși acest termen nu este înregistrat în DEX sau DOOM, totuși în limbajul specializat el există și este folosit pe larg, căci are un caracter funcțional.

2. Termeni în curs de adaptare - aceștia prezintă fluctuații la nivel ortografic, fonetic, morfologic, fapt ce indică dinamicitatea termenilor în procesul de adaptare la sistemul limbii române. Astfel, termeni ca: *MOOCs/mooc-urile/ moocurile*, *workshop/workshop-urile*, *internship/ internship-ul* primesc mărci specifice categoriei nominale: articolul hotărât, forma de plural. De asemenea, prezența cratimei indică coeziunea redusă dintre termen și morfemul specific limbii române. Este de menționat că acești termeni încă nu sunt introduși în dicționarele explicative de limbă română, spre deosebire de cei adaptați. Considerăm oportună inserarea în această categorie și a unităților terminologice hibride (constituite dintr-un termen împrumutat și un cuvânt românesc), care au intrat în circulație odată cu primele reforme realizate în sistemul ÎS. Folosirea unui cuvânt/ sintagme românești pe lângă un termen împrumutat reprezintă o strategie discursivă eficientă, menită să facă mai simplă decodarea semantică, adaptarea și integrarea acestui termen în lexicul specializat al ÎS în limba română. Ținem să precizăm că aceste formațiuni au o utilizare sistematică în textele specializate. Printre cele mai utilizate unități terminologice de acest gen sunt: *credite ECTS*, *document de tip ECTS*, *contractul de studii ECTS*; *extrasul din foaia matricolă ECTS*, *recunoașterea și echivalarea ECTS*, *programe de e-learning*, *analiza SWOT*, *competitivitatea EHEA*, *grupului de lucru EHEA*, *Comunicatele Ministeriale EHEA*, *rețelele BFUG*, *grupul de lucru BFUG*, *rețeaua ERIC-NARIC*, *program ITN*, *rețelele ITN*, *finanțare ITN*, *teste Start-up*, *chestionare LimeSurvey*, *domeniile VET* etc. Observăm că majoritatea termenilor englezi în formațiile hibride sunt acronime. În pofida caracterului criptat, acestea sunt păstrate în limba

română, căci se pliază tendinței de economie lingvistică și internaționalizare a terminologiei ÎS, contribuind astfel la comunicarea specializată eficientă.

O altă categorie de termeni pe care i-am califica **parțial adaptați** la terminologia ÎS în limba română, deși păstrează ortografierea și pronunția specifică limbii engleze, sunt denumirile de programe și proiectele de mobilitate academică internațională: *program Tempus, bursă Tempus, programul TEMPUS – TACIS, mobilitate CEEPUS, program CEEPUS, an universitar CEEPUS*. Multe din unitățile terminologice care denumesc programe internaționale conțin un antroponim- *program Marie Curie, bursa Marie Curie, program DaVinci, bursa Da Vinci, activități Jean Monnet*. Totuși, în cadrul terminologiei ÎS aceste antroponime capătă un sens consolidat și hiperspecializat devenind termeni-eponime. Astfel, în unitățile terminologice *program Erasmus, bursă Erasmus, mobilitate Erasmus, student Erasmus*, semnificantul (în acest caz antroponimul Erasmus) vizează conceptul de mobilitate academică și nicidecum nu face referire la omul erudit care a fost Erasmus de Rotterdam.

3. Xenismele sunt o categorie destul de numeroasă a împrumuturilor din engleză. Acestea reprezintă termenii care nu s-au adaptat sistemului lingvistic al limbii române și care sunt percepuți de vorbitorii limbii române ca niște “străinisme”. Majoritatea xenismelor de asemenea fac parte din formații hibride, totuși ele nu s-au încetățenit în textele specializate, având o frecvență sporadică. Iată câțiva dintre termenii identificați în colecția de texte analizate: *studenți incoming, studenți outgoing, mobilitate incoming, mobilitate outgoing, ranking academic, personal inward, personal outward, kit de supraviețuire a studentului, sistemul de tipul “buddy system”, “welcome week”, work-placement, programe joint-degree, mobilitate “free mover”, key action, E-TWINNING, Erasmus Mundus External Cooperation Window, European Summer School, vidiokonferințe OpenMeeting, comunicare Wave, proiectul CRUNT*. Folosirea ghilimelelor este o marcă în plus a caracterului de xenism al termenilor respectivi.

O subcategorie a xenismelor o reprezintă acronimele hiperspecializate, care nu sunt cunoscute publicului larg: *HRS4R, EBSCOhost9, NSS, EPALE, NAFSA*. Acestea sunt de obicei însoțite, cel puțin pentru prima dată în text, de descifrări în limba engleză sau/și în limba română, pentru a facilita decodificarea textului: *Standardele și Recomandările Europene – ESG (European Standards and Guidelines), Rețeaua Europeană de Asigurare a Calității în Învățământul Superior – ENQA (European Network for Quality Assurance), Registrul European al agențiilor de asigurare a calității în învățământul superior – EQAR (European Quality Assurance Register), Rețea de Experți în materie de Suport pentru Studenți (NESSIE), Programul de doctorat comun Erasmus Mundus pentru tehnologii și strategii pentru energie durabilă – SETS, OTLAS - Portal pentru căutare de parteneri de proiecte Erasmus+ în domeniul tineretului, tehnolo-*

logii informaționale (IT), Forumul European de Tineret (EYF), Centrul Național de Suport (National Support Services - NSS), Experți în Reformele Învățământului Superior (HEREs), Programele LLP (Life-long Learning Programme).

Așadar, observăm și în acest caz folosirea unei strategii discursive, care ar facilita încetățenirea împrumuturilor, or, odată explicate în text, acestea sunt ulterior folosite în varianta engleză. Numărul sporit de împrumuturi neadaptate și parțial adaptate, în comparație cu cele adaptate este explicabil prin caracterul recent al împrumuturilor, condiționate de explozia informativă din ultimele decenii. O altă explicație ține de faptul că majoritatea locutorilor implicați în comunicarea specializată sunt cunoscători ai limbii engleze, ei manifestă tendința de a-și folosi competențele lingvistice prin păstrarea ortografiei și pronunției specifice idiomului donator. O altă cauză vizează caracterul internațional al multor dintre acești termeni, iar păstrarea lor în forma originală conferă un caracter internațional terminologiei ÎS, ceea ce sporește eficiența comunicării specializate [6, p.96].

O altă clasificare a împrumuturilor din terminologia ÎS ține de aspectul funcțional. Sextil Pușcariu [6, p.371] indică două categorii de împrumuturi: **necesare**, atunci când semnificantul face referire la un semnificat inexistent în limba adoptoare, astfel prin împrumut se umple un gol lingvistic și împrumuturi **de lux**, atunci când cuvântul împrumutat din limba donatoare se suprapune unei structuri lingvistice existente în limba adoptoare. Această categorizare a împrumuturilor poate fi realizată și în cadrul terminologiei ÎS. Astfel, împrumuturile necesare vizează noile realități din ÎS pentru care nu există un echivalent în limba română: *credite ECTS, contract de studii ECTS, e-Learning, program Erasmus, mobilitate Erasmus, program Tempus, masterat, Programul CEEPUS etc.* Împrumuturile de lux formează dublete sinonimice cu unitățile terminologice în română. Printre acestea enumerăm: *MO-OCs- cursuri online deschise masive; programe în co-tutelă -joint-degree; work-placement- stagii de practică; mobilitate individuală- free mover; mentor-buddy; formare profesională-VET, workshop - atelier de lucru, LLP- program de învățare pe tot parcursul vieții, Grupul de coordonare a Procesului Bologna -BFUG.*

Considerăm că utilizarea exagerată în textele specializate a astfel de împrumuturi are efecte negative asupra sistemului limbii române, or, atunci când limba dispune de suficiente mijloace pentru a-și moderniza și actualiza limbajele specializate, împrumuturile de lux indică un snobism lingvistic. Pe de altă parte, împrumuturile, chiar și cele de lux, sunt indicate atunci când echivalentul în română este reprezentat de perifraze lungi, care se contrapun pricipiului economiei lingvistice și al preciziei textului specializat. Astfel, sintagma *studenți incoming* este mai potrivită în discursul specializat decât perifraza *studenți străini care urmează un program de mobilitate de scurtă durată*, sau termenul *studenți outgoing* este de preferat pentru *studenți înmatriculați la universități din țară care urmează un program de mobilitate într-un alt stat*. Așadar, aceste împrumuturi

răspund necesității de brevilocvență a termenilor și asigură potențialitatea unei comunicări specializate ce stă sub semnul preciziei.

Concluzii:

- Numărul semnificativ de împrumuturi, pe care le atestăm în cadrul terminologiei ÎS, survine ca urmare a reformelor înregistrate în acest domeniu, odată cu ralierea la modelul european și, respective, a creșterii necesităților de denominație a noilor concepte. Factorul pragmatic, ce ține de realizarea unei comunicări specializate, care tot mai mult se transpune la nivel internațional, de asemenea favorizează fluxul de inovații lexicale sub formă de împrumuturi din limba engleză în terminologia ÎS.
- Numărul sporit de împrumuturi neadaptate sau parțial adaptate, în comparație cu termenii adaptați ortografic, morfologic, fonetic și lexico-semantic se încadrează în tendința de internaționalizare a comunicării specializate din ÎS, precum și al bilingvismului locutorilor implicați în acest proces. De asemenea, viteza schimbărilor care intervin în domeniul ÎS este net superioară timpului necesar pentru adaptarea unui împrumut la sistemul limbii receptoare (al limbii române în cazul nostru).
- Considerăm că majoritatea împrumuturilor sunt necesare, deoarece corespund tendinței generale de internaționalizare a limbajelor specializate și, din punct de vedere functional, asigură o comunicare specializată eficientă. Nu în zadar E. Coșeriu afirmă că “limba este obligată mereu să corespundă necesității de cunoaștere și de comunicare” [apud 1, p.160].
- Calificăm drept inoportună achiziționarea unor inovații lexicale atunci când limba română dispune de propriile mijloace lingvistice, care răspund necesității de precizie și adecvare a limbajului specializat al ÎS. Așadar, snobismul lingvistic trebuie să fie evitat.

Referințe bibliografice

1. OPREA, Ioan. Elemente de filozofia limbii. Iași: Institutul European, 2006.
2. IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana. MANCAS, Mihaela et al. Dicționar de științe ale limbii. București: Ed. Nemira, 2001.
3. GHIVRIGA, Teodora. Formarea terminologiei economice în limba română. Iași: Ed. Universității Al. I. Cuza, 2014.
4. DUBOIS, Jean. Dictionnaire de linguistique. Paris: Ed. Larousse, 2002.
5. ZUGAN, Petru. Lexicologia limbii române. Iași: Ed. Tehnopress, 2000.
6. STOICHÎTOIU –IACHIM, Adriana. Vocabularul limbii române actuale: Dinamică, influențe, creativitate. București: Ed. ALL, 2007.
7. PUȘCARIU, Sextil. Limba română vol 1. Privire Generală. București: Ed. Minerva, 1976.

CLASIFICAREA CUVINTELOR REALITĂȚI ÎN BAZA CERCETĂRILOR ACTUALE

Corina IORDAN
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Lucrarea dată reprezintă un studiu comparativ-contrastiv al clasificărilor cuvintelor realități oferite de către lingviștii Peter Newmark, Serghei Vlahov, Sider Florin, Birgit Nedergaard-Larsen, Jorge Diaz Cintas, Aline Remael și Elisa Armellino. Clasificările studiate cuprind trei categorii culturale esențiale, și anume: 1. Cuvinte realități geografice; 2. Cuvinte realități etnografice și 3. Cuvinte realități socio-politice.

Cuvinte cheie: cuvânt realitate, clasificare, categorie, geografie, etnografie, societate, politică.

Abstract: This paper is a comparative and contrastive study of classifications of realia words offered by linguists, such as, Peter Newmark, Sergei Vlahov, Sider Florin, Birgit Nedergaard-Larsen, Jorge Diaz Cintas, Aline Remael and Elisa Armellino. The classifications studied by us include three main cultural categories, namely: 1. geographical realia words; 2. ethnographic realia words; and 3. socio-political realia words.

Keywords: realia word, classification, category, geography, ethnography, society and politics.

Atunci când o comunitate lingvistică își concentrează atenția asupra unui anumit subiect, aceasta alege un limbaj special în anumite domenii – englezii în ceea ce privește sportul, în special cricketul, francezii în ce privește vinurile și brânzeturile, spaniolii în ce privește luptele cu taurii, eschimoșii în ce privește zăpada etc.

Deseori, acolo unde există această centrare culturală, există, de asemenea, și o problemă ce ține de traducere, ceea ce se datorează diferenței culturale dintre limba sursă și limba țintă. Este cert faptul că fiecare cultură se identifică printr-o varietate de cuvinte realități culturale. Cu toate că problema traducerii cuvintelor realități a fost studiată mult sub diverse aspecte, puțini lingviști au încercat să clasifice aceste cuvinte. Clasificările existente sunt diferite, dat fiind faptul că diferiți autori le analizează din diverse perspective și accentuează diverse aspecte.

P. Newmark ne oferă o clasificare a cuvintelor realități [4, p. 95], evidențiind 5 categorii: A) Ecologie – floră, faună, vânturi, câmpii, dealuri; B) Cultură materială – a. mâncare; b. îmbrăcăminte; c. case și orașe; d. transport; C) Cultură socială; D) Organizații, tradiții, activități, concepte – a. politice și administrative; b. religioase; c. artistice. E) Gesturi și obiceiuri.

Spre deosebire de P. Newmark, care oferă o clasificare destul de simplă a cuvintelor realități S. Vlahov și S. Florin dau o clasificare mai detaliată. Aceștia distribuie cuvintele realități în următoarele categorii [5, p. 47-79]:

A) Geografice: a. denumiri de elemente ce țin de geografia fizică și meteorologie; b. denumiri de elemente geografice, care au anumite legături cu activitatea umană; c. denumiri de endemisme;

B) Etnografice – în această categorie sunt incluse majoritatea cuvintelor ce denumesc concepte care aparțin științei, ce studiază viața și cultura popoarelor, obiceiurile, religia, arta, folclorul etc.: a. viață cotidiană; b. muncă; c. artă și cultură; d. obiecte etnice.

C) Socio-politice: a. organizarea administrativ teritorială; b. organe de conducere și autorități; c. viața socio-politică; d. cuvinte realități militare

Fiecare din categoriile de mai sus au subcategorii, carem la rândul lor, mai oferă niște sub-subcategorii, ce nu au fost incluse mai sus, însă care vor fi analizate în continuare.

Birgit Nedergaard-Larsen [3, p. 211] clasifică cuvintele realități în patru categorii principale, dând și subcategoriile acestora: A) Geografie – 1. geografie; meteorologie; biologie; 2. geografie culturală; B) Istorie – 1. clădiri; 2. evenimente; 3. Oameni; C) Societate – 1. nivelul industriei / economie; 2. organizare socială; 3. politică; 4. condiție socială; 5. moduri de viață, obiceiuri; D) Cultură – 1. religie; 2. educație; 3. media; 4. cultură, activități de petrecere a timpului liber.

Jorge Diaz Cintas și Aline Remael [2, p. 201] oferă o clasificare bazată pe lucrările a doi autori – Diederik Grit și Willy Vandeweghe. Jorge Diaz Cintas și Aline Remael clasifică cuvintele realități în trei categorii, și anume:

A) geografice – 1. obiecte din geografia fizică; 2. obiecte geografice; 3. specii de animale și plante endemice; B) Etnografice – 1. obiecte din viața cotidiană; 2. referințe la locul de muncă; 3. referințe la artă și cultură; 4. referințe la origine; 5. măsuri; C) Socio-politice – 1. referințe la unitățile administrativ-teritoriale; 2. referințe la instituții și funcții; 3. referințe la viața socio-culturală; 4. referințe la instituții și obiecte militare.

Elisa Armellino [1] separă cuvintele realități în trei categorii: A) Istorie – fapte, oameni, situații și obiecte care sunt clar legate de o anumită perioadă istorică; B) Societate – 1. obiceiuri; 2. instituții și structuri sociale; 3. mod de viață și deprinderi; 4. convingeri și moralitate; C) Mituri și tradiții. Trebuie menționat faptul că spre deosebire de Elisa Armellino, care a oferit un număr mic de exemple în lucrarea sa, cealaltă lingvistă, Birgit Nedergaard-Larsen, având o clasificare mai complexă, nu a oferit exemple absolut deloc.

Analizând 5 clasificări ale cuvintelor realități realizate de Peter Newmark, Serghei Vlahov / Sider Florin, Birgit Nedergaard-Larsen, Jorge Diaz Cintas / Aline Remael și Elisa Armellino am observat că toate clasificările de mai sus sunt, în principiu, diferite, cu toate că sunt bazate pe aceleași tipuri de referințe culturale. Unul dintre motivele pentru care fiecare studiu oferă clasificarea sa proprie este

faptul că nu toți lingviștii au încercat să ofere dea o clasificare exhaustivă. Cu toate acestea, putem afirma cu certitudine că ei au încercat să cuprindă domeniul studiat, ceea ce a dus la crearea unor clasificări mai generale, reducând astfel din nivelul de detalii.

Clasificările studiate cuprind trei categorii culturale esențiale, și anume: 1. Cuvinte realități geografice; 2. Cuvinte realități etnografice și 3. Cuvinte realități socio-politice. Aceste categorii pot fi, la rândul lor, subdivizate în diverse subcategorii, acesta fiind unul dintre lucrurile care face ca aceste clasificări să fie diferite. Ne propunem în continuare să analizăm aceste 5 clasificări și să găsim aspectele similare și distincte ale acestora, precum și să oferim sugestii în ceea ce privește completarea sau modificarea acestora.

Cuvinte realități geografice

Despre cuvintele realități geografice ne vorbesc 4 studii ale următorilor lingviști: P. Newmark, S. Vlahov și S. Florin, B. Nedergaard Larsen și J. D. Cintas și A. Remael. Cu toate că acești autori analizează același concept, și anume elementele geografice, există o diferență în ceea ce privește denumirea conceptului. Astfel, P. Newmark denumește această categorie „Ecologie”; S. Vlahov și S. Florin: „Cuvinte realități geografice”; B. Nedergaard Larsen utilizează termenul de „Geografie”; iar J. D. Cintas și A. Remael denumesc această categorie: „Referințe geografice”.

P. Newmark, S. Vlahov / S. Florin, B. Nedergaard Larsen și J. D. Cintas / A. Remael declară în mod ferm că aceste cuvinte realități geografice trebuie să fie divizate în câteva subcategorii, una dintre care este flora și fauna. Deci, vorbind despre subcategoria numărul 1, flora și fauna, trebuie să menționăm faptul că S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael utilizează termenul de „endemisme”, și respectiv „specii de animale și plante endemice”, iar B. Nedergaard Larsen – *biologie*, specificând în paranteze: flora și fauna. Vorbind de exemple, acestea ne sunt oferite doar de către: P. Newmark (ex.: *caprifoi* (plantă)), S. Vlahov / S. Florin (ex.: *kiwi* (pasăre din Noua Zeelandă) și J. D. Cintas / A. Remael (ex.: *sequoia* (arbore gigant din California)).

Subcategoria numărul 2, geografia fizică și meteorologia, este comună în cele trei lucrări menționate mai sus. Spre deosebire de S. Vlahov / S. Florin, B. Nedergaard Larsen și J. D. Cintas / A. Remael, P. Newmark nu utilizează termenii de geografie fizică și meteorologie, ci doar specifică faptul că în categoria cuvintelor realități geografice sunt incluse vânturile, câmpiile și dealurile, ceea ce, în fond, reprezintă același lucru. De asemenea, trebuie să menționăm că J. D. Cintas / A. Remael nu utilizează însuși termenul de meteorologie, însă includ elementele meteorologice în subcategoria obiectelor din geografia fizică. Clasificarea acestora mai conține o subcategorie, și anume, „obiecte geografice”, aceasta putând fi cu ușurință inclusă în subcategoria „geografia fizică și meteorologia”.

Pe lângă subcategoria de „geografie fizică și meteorologie”, S. Vlahov / S. Florin mai prezintă o subcategorie numită: „denumiri de elemente geografice care au anumite legături cu activitatea umană” (ex. *polder* - porțiune de pământ smulsă mării prin îndiguire), *chaltyk* (câmp de orez în Turcia), *aryk* (canal de irigare în Asia Centrală).

Analizând aceste două subcategorii, concluzionăm că subcategoria „denumiri de elemente geografice, care au anumite legături cu activitatea umană” ar trebui să fie inclusă în subcategoria numărul 2 „geografie fizică și meteorologie”, dat fiind faptul că diferența între acestea două nu este semnificativă. Ca și în cazul primei subcategorii, exemple pentru cea de-a doua subcategorie, de geografie fizică și meteorologie, avem de la P. Newmark (ex.: *sirocco* (vânt nord african), *tundră* (câmpie arctică), S. Vlahov / S. Florin (ex.: *simun* (vânt puternic în Arabia și Sahara), *wadi* (pârâu în Africa); și J. D. Cintas / A. Remael (ex.: *savană* (câmpie vastă caracteristică regiunilor tropicale), *mistral* (tip de vânt).

În ceea ce privește subcategoria numărul 3, despre care dorim să vorbim, aceasta ne este oferită de B. Nedergaard Larsen, cu denumirea „geografia culturală”. În această subcategorie autoarea include cuvinte realități ce țin de regiuni, orașe, drumuri, străzi etc., fără a prezenta exemple. Cu toate că această subcategorie este menționată doar de un singur lingvist, în opinia noastră acest lucru reprezintă un neajuns în clasificările celorlalți lingviști, deoarece această subcategorie este destul de importantă și reprezentativă atunci când vine vorba despre cultura specifică a diferitor țări.

Cuvinte realități etnografice

O a doua categorie în care am putea clasifica cuvintele realități o reprezintă grupul cuvintelor etnografice. Despre acest tip de cuvinte ne vorbesc P. Newmark, S. Vlahov / S. Florin, J. D. Cintas / A. Remael, E. Armellino, oferind și o subdivizare a acestor cuvinte. B. Nedergaard Larsen în lucrarea sa analizează doar o subcategorie a cuvintelor realități etnografice, și anume: cultura.

Trebuie menționat faptul că în timp ce S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael denumesc categoria dată utilizând termenii de „cuvinte realități etnografice” și respectiv, referințe etnografice, diferența constând doar în denominarea conceptului; în cazul lui P. Newmark avem 4 categorii (cultură materială; cultură socială; organizații, tradiții, activități, concepte; gesturi și obiceiuri), care pot fi incluse într-o singură categorie. E. Armellino include în categoria „societate” 3 subcategorii din 4 – obiceiuri; mod de viață și deprinderi; convingeri și moralitate (excluzând „instituții și structuri sociale”) – subcategorii care, pe lângă categoria a treia „mituri și tradiții”, ar trebui să fie incluse, după părerea noastră, în categoria „cuvintelor realități etnografice”.

Subcategoria numărul 1 - „viața cotidiană”, este utilizată ca termen de S. Vlahov / S. Florin (noi vom utiliza acest termen în continuare), iar J. D. Cintas / A. Re-

mael vine cu completări, vorbind despre „obiecte din viața cotidiană”. Un termen apropiat ca sens este utilizat de E. Armellino - „mod de viață și deprinderi”. În ceea ce îl privește pe P. Newmark, el propune termenul de „cultură materială”, pe când în lucrarea lui B. Nedergaard Larsen această subcategorie lipsește cu desăvârșire.

Mai sus noi am explicat diferențele în ceea ce privește denumirea subcategoriei studiate, iar în continuare vom analiza sub-subcategoriile. P. Newmark și S. Vlahov / S. Florin subdivid această subcategorie și ne oferă o clasificare detaliată: 1. mâncare, băuturi etc.; 2. îmbrăcăminte; 3. casă (P. Newmark include aici și orașele); 4. transport; J. D. Cintas / A. Remael și E. Armellino se limitează doar la menționarea subcategoriei de „viața cotidiană” și oferă câteva exemple, iar în lucrarea lui B. Nedergaard Larsen această subcategorie lipsește.

Lingviștii menționați mai sus: P. Newmark, S. Vlahov / S. Florin, J. D. Cintas / A. Remael ne prezintă următoarele exemple:

1. mâncare, băuturi etc. (ex.: *zabaglione* (desert italian), *șci* (supă de varză rusească), *spaghete*, *tapas* (gustare spaniolă) etc.)
2. îmbrăcăminte (ex.: *hanorac* (haină scurtă cu glugă), *kanga* (îmbrăcăminte africană pentru femei), *kuladja* (cămașă pentru femei în Azerbaidjan);
3. casă (ex.: *chalet* (cabană de munte elvețiană), *low-rise* (clădire joasă), *cium* (cort din piei de reni în Siberia), *bungalou* (casă din lemn cu un etaj), *saklya* (locuință caucaziană în munți)
4. transport (ex.: *ricșă* (trăsurică asiatică cu două roți trasă de un om), *Moulton* (bicicletă engleză), *troică* (sanie rusească trasă de trei cai), *landou* (trăsură luxoasă cu patru locuri)).

Despre subcategoria numărul 2 - „munca”, ne vorbesc J. D. Cintas / A. Remael, iar S. Vlahov / S. Florin mai și divid această subcategorie în:

1. muncitori (ex.: *peredovik* (persoană care obține rezultate remarcabile la lucru), *brigadier*, *fermier*, *gaucho* (cowboy sudamerican);
2. unelte de muncă (ex.: *ketmen* (în Asia Mijlocie), *macetă* (cuțit utilizat la tăiatul trestiei de zahăr în America tropicală);
3. Organizații muncitorești (ex.: *colhoz*, *ranch* (fermă mare în Statele Unite ale Americii și în Mexic), *latifundiu* (moșie imensă);

Subcategoria numărul 3 o constituie „arta și cultura”. Analiza denumirii acestei subcategorii a relevat faptul că în timp ce S. Vlahov / S. Florin propune termenul de „artă și cultură”, iar J. D. Cintas / A. Remael - „Referințe la artă și cultură” – acestea fiind incluse în categoria cuvintelor realități etnografice, ceilalți lingviști vin cu denumiri și clasificări diverse. Astfel, clasificarea lui P. Newmark include 3 categorii ale cuvintelor realități (Cultură socială; Organizații, tradiții, activități, concepte; Gesturi și obiceiuri), care ar putea fi incluse într-o singură categorie, devenind subcategorii ale categoriei „artă și cultură”; excepție

făcând subcategoria „politice și administrative” a categoriei „Organizații, tradiții, activități, concepte”. Vorbind despre lingvista B. Nedergaard Larsen și categoria de „cultură”, putem spune că subcategoriile „educație” și „media” ar trebui să fie excluse din categoria de „cultură” și incluse în categoria „societate”, dat fiind faptul că societatea reprezintă o structură alcătuită din diverse părți interconectate, care cooperează între ele, iar educația și media sunt două din aceste părți constitutive. Trebuie să mai menționăm faptul că B. Nedergaard Larsen include în subcategoria „cultură, activități de petrecere a timpului liber”, elemente care nu se întâlnesc la ceilalți lingviști, precum: muzee, cinematografe, actori, restaurante, hoteluri, cluburi de noapte, cafenele, sporturi, atleți etc. În ceea ce o privește pe E. Armellino, putem identifica în lucrarea elemente de cultură acesteia sub forma subcategoriei de „obiceiuri”, aceasta fiind inclusă în categoria „societate”, precum și sub forma categoriei de „mituri și tradiții”.

Studiind clasificările lingviștilor P. Newmark, S. Vlahov / S. Florin, J. D. Cintas / A. Remael, E. Armellino, B. Nedergaard Larsen ajungem la concluzia că principalele sub-subcategorii, care trebuie să fie incluse în subcategoria „artă și cultură”, sunt următoarele:

1. muzică și dansuri – această subcategorie poate fi identificată la P. Newmark, S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael (ex.: *sitar* (instrument muzical indian), *rock*, *blues* etc.);
2. instrumente muzicale - P. Newmark și S. Vlahov / S. Florin oferă numeroase exemple (ex.: *sitar* (instrument muzical indian), *balalaică*, *tamtam* (instrument chinezesc), *gusli* (instrument vechi rusesc) etc.). În ceea ce privește primele două subcategorii, P. Newmark le include într-o singură categorie numită: „cultură socială”.
3. teatru – (ex.: *kabuki* și *no* (teatre japoneze), *commedia dell'arte* (teatru italian));
4. interpreți (ex.: *minnesanger* (trubadur german medieval), *trubadur* (poet-cântăreț din evul mediu) etc.). În timp ce B. Nedergaard Larsen menționează doar faptul că acele cuvinte realități ce țin de teatru și muzicieni sunt incluse în categoria „cultură, activități de petrecere a timpului liber”, S. Vlahov / S. Florin stipulează clar că „teatrul” și „interpreții” reprezintă două subcategorii importante ale „artei și culturii”.
5. obiceiuri și ritualuri – despre acestea ne comunică P. Newmark; E. Armellino și S. Vlahov / S. Florin. (ex.: *martenița* (mărțișor bulgăresc), *colindă*, *confirmare* (ritual de întărire a botezului la catolici) etc..
6. sărbători și jocuri – sunt studiate doar de J. D. Cintas / A. Remael și S. Vlahov / S. Florin, ultimii doi oferind și exemple (ex.: *Ziua Muncii*, *Ziua Victoriei*, *Ziua Recunoștinței*, *Paști*, *Holi* (festival indian), *lapta* (joc rusesc care implică bâta și mingea) etc.;
7. mitologie – această subcategorie la E. Armellino constituie una din cele

trei categorii principale ale sale, numită „mituri și tradiții”, pe când la S. Vlahov / S. Florin – „mitologia” reprezintă una din numeroasele subcategorii ale „artei și culturii” (ex.: *Ded Moroz* (la ruși), (vrăjitoare la slavi), *walkirie* (zeiță la scandinavi și nemți) etc.;

8. religie – denumită la S. Vlahov / S. Florin „culte”, această subcategorie este segmentată în două: 1. Slujitori și adepți; 2. Edificii și obiecte religioase. Termenul de „religie” este utilizat de B. Nedergaard Larsen, iar în ceea ce îl privește pe P. Newmark, acesta vorbește despre religie, ca fiind o subcategorie a „Organizații, tradiții, activități, concepte” (ex.: *schit* (mănăstire mică într-un loc retras), *bogomil* (adept al unui curent religios din Bulgaria), *abate* (superiorul unei mănăstiri catolice) etc.;
9. calendar – această subcategorie este inclusă doar în clasificarea lui S. Vlahov / S. Florin (ex.: *veresen* (denumire slavă a lunii septembrie), *cerven* (luna iunie în ucraineană), *vaișak* (ziua începutului unui an însoțit la indieni – 13 aprilie) etc.

Subcategoria numărul 4 o constituie - „măsură și bani”. Aceasta a fost analizată de către lingviștii S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael. Lipsa acesteia în lucrările celorlalți lingviști este o lipsă însemnată după părerea noastră, dat fiind faptul că aceste cuvinte sunt elemente culturale distinctive. S. Vlahov / S. Florin divid această subcategorie în trei, două dintre care sunt semnificative:

1. Unități de măsură (ex.: *picior* (0,3048 m), *iard* (0,91 m), *acru* (4000 m²) etc.;
2. Unități monetare (ex.: *leu*, *rublă* (Rusia), *copeică*, *liră* (Marea Britanie) etc.

Cea de-a treia sub-subcategorie „Denumiri vernaculare ale unităților de măsură și ale celor monetare” (ex.: *dime* (10 cenți), *nickel* (5 cenți) etc. este mai puțin relevantă, deoarece poate fi inclusă în primele două.

Subcategoria numărul 5 - care poate fi identificată doar la S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael este „caracterizări etnice” – termen utilizat de S. Vlahov / S. Florin și „referințe la origine” – termen utilizat de J. D. Cintas / A. Remael, termenii sunt diferiți, însă exprimă același concept. S. Vlahov / S. Florin divid această subcategorie în trei:

1. etnonime (ex.: *bantu* (populație africană negroidă), *cafru* (veche denumire a populațiilor de limba bantu), *cazac* (membru al unei colectivități etnice rusești) etc.;
2. porecle (ex.: *cațap* (ruși), *hahol* (ucraineni), *cockney* (londonezi) etc.;
3. nume de persoane potrivit locului de reședință (ex.: *gabrovean* (orașul Gabrovo din Bulgaria), *carioca* (persoană din Rio de Janeiro).

Cuvinte realități socio-politice

A treia categoria în care pot fi clasate cuvintele realități este grupul cuvintelor socio-politice. Această categorie de cuvinte poate fi identificată la S. Vlahov

/ S. Florin, J. D. Cintas / A. Remael și B. Nedergaard Larsen, la ultimul lingvist enumerat această categorie fiind numită „societate”. Vorbind despre P. Newmark, acesta are o subcategorie numită „politice și administrative” din categoria „Organizații, tradiții, activități, concepte” care ne comunică despre elementele ce țin de politică și administrație. În ceea ce o privește pe E. Armellino, aceasta nu a inclus domeniul politic în clasificarea sa și a studiat doar elementele culturale ce țin de societate.

Atât S. Vlahov / S. Florin, cât și J. D. Cintas / A. Remael oferă următoarele subcategorii: 1. organizare administrativ-teritorială; 2. organe de conducere și autorități; 3. viața socio-politică; 4. cuvinte realități militare.

Potrivit lucrării scrise de S. Vlahov / S. Florin subcategoria numărul 1 „organizare administrativ-teritorială” poate fi segmentată în trei, dintre care două sunt principale, dat fiind faptul că cea de-a treia „Detalii în ce privește localitățile” poate fi inclusă în a doua sub-subcategorie „Localități”:

1. Unități administrativ-teritoriale (ex.: *gubernie* (vechea Rusie), *departament* (Franța), *comitat* (Regatul Unit, Australia, Canada, Estonia etc.), *voievodat* (Țările Române, Polonia));
2. Localități (ex.: *aul* (sat de munte în Asia Centrală, Crimeea și Caucaz), *staniță* (sat căzăcesc), *mahala* (cartier de la periferia unui oraș).

Subcategoria numărul 2 - o constituie „organele de conducere și autorități”. Despre aceasta ne vorbesc S. Vlahov / S. Florin, J. D. Cintas / A. Remael și B. Nedergaard Larsen. J. D. Cintas / A. Remael utilizează termenul de „referințe la instituții și funcții”, iar B. Nedergaard Larsen - „autorități centrale și locale”. În ceea ce îi privește pe S. Vlahov / S. Florin, aceștia divid această subcategorie și oferă câteva exemple:

1. Organe de conducere (ex.: *Adunare Națională*, *Marele Hural Popular* (parlamentul mongol), *storting* (parlamentul norvegian), *reichstag* (parlament german în 1867-1945);
2. Autorități (ex. *cancelar*, *han* (conducător mongol în Evul Mediu), *țar*, *șerif*).

Subcategoria numărul 3, și anume „Viața socio-politică” este cea pe care urmează s-o analizăm în continuare. Aceasta e mai complexă decât primele două. În timp ce B. Nedergaard Larsen în subcategoria „politică” include cuvinte realități ce țin de conducerea statului, ministere, sistem electoral, politicieni, partide politice, organizații politice, iar J. D. Cintas / A. Remael oferă câteva exemple precum: *Ku Klux Klan*, *prohibiție*, *landed gentry* (proprietari de pământ), S. Vlahov / S. Florin ne prezintă 8 sub-subcategorii.

În opinia noastră, câteva dintre ele ar putea fi grupate, dat fiind faptul că redau același concept. Astfel, „Mișcări patriotice și sociale (și persoane publice)” și „Evenimente și mișcări sociale (și reprezentanții acestora)” pot fi incluse

într-o singură subsubcategorie, numită „Evenimente, mișcări patriotice și sociale”; „Instituții” și „Instituții de învățământ și culturale” în sub-subcategoria „Instituții”, iar „Clase sociale și caste” și „Semne și simboluri ale claselor sociale” în „Clase sociale și semne / simboluri ale acestora”. Prin urmare, subcategoria „Viața socio-politică” poate fi segmentată în:

1. Activitatea politică și politicieni (ex.: *bolșevici* (adept al curentului de gândire politică comunistă din Rusia), *social-democrați*);
2. Evenimente, mișcări patriotice și sociale (ex.: *carbonar* (membru al unei organizații revoluționare italiene), *NPE* (Noua Politică Economică – sistem de reforme economice instituit de Vladimir Lenin);
3. Ranguri, adresare (ex.: *licențiat*, *cneaz* (prinț rus), *prinț*, *baron*);
4. Instituții (ex.: *Starea Civilă*, *Comitetul pentru Cultură și Artă*, *colegiu*, *liceu*);
5. Clase sociale / caste și semne / simboluri ale acestora (ex.: *nobilime*, *burghezie*, *kșatrya* (casta aristocrației militare, care o urmează pe cea a brahmanilor).

Subcategoria numărul 4 a cuvintelor realități socio-politice este grupul „cuvintelor realități militare” care a fost studiat doar de către S. Vlahov / S. Florin și J. D. Cintas / A. Remael, cei din urmă denumind-o „Referințe la instituții și obiecte militare”. Potrivit lingviștilor S. Vlahov / S. Florin cuvintele realii militare pot fi divizate în:

1. Unități militare (ex.: *legiune* (unitate de bază a armatei romane), *cohortă* (unitate de infanterie egală cu a zecea parte dintr-o legiune la romani);
2. Arme (ex.: *arbaleță* (armă de aruncat săgeți), *iatagan* (sabie turcească);
3. Echipament (ex.: *cască*, *zale*, *chivară* (chipiu înalt folosit de militari);
4. Soldați (și ofițeri) (ex.: *ataman* (căpetenie a cazacilor), *serdar* (comandant de oaste în Țara Românească și Moldova).

Cuvinte realități istorice

Doar B. Nedergaard Larsen și E. Armellino includ în clasificările lor categoria de cuvinte realități istorice. Potrivit B. Nedergaard Larsen, aceste cuvinte la rândul lor pot fi împărțite în: 1. clădiri (monumente, castele etc.); 2. evenimente (războaie, revoluții, zilele steagului); 3. oameni (personalități istorice) (ex.: *Lyn-don B. Johnson* și *Gerald Ford* (președinți). Spre deosebire de aceasta, E. Armellino exclude „clădirile”, însă adaugă „obiectele istorice”.

În prezent nu există o clasificare unică pentru cuvintele realități, motiv pentru care lingviștii propun diferite clasificări bazându-se pe principii mai mult sau mai puțin asemănătoare. Analizând clasificările mai multor autori, și anume: Peter Newmark, Serghei Vlahov / Sider Florin, Birgit Nedergaard-Larsen, Jorge Diaz Cintas / Aline Remael și Elisa Armellino, am ajuns la concluzia că cea mai desfășurată clasificare, atât din punct de vedere al complexității, cât și din

punct de vedere al numărului de exemple, este cea realizată de către Serghei Vlahov și Sider Florin. De asemenea, am putut observa că pentru a grupa cuvintele realității, lingviștii se conduc după principiul tematicii. Astfel, categoriile culturale esențiale sunt: 1. Cuvinte realități geografice; 2. Cuvinte realități etnografice și 3. Cuvinte realități socio-politice.

Referințe bibliografice

1. *Armellino E.*, Translating Culture-Bound Elements in Subtitling—An Example of Interlinguistic Analysis: a scene from Scent of a Woman, Volume 12, No. 2 , April 2008, <http://translationjournal.net/journal/44culturebound.htm>
2. *Cintas J. D., Remael A.*, Audiovisual Translation: Subtitling, London and New York: Routledge, 2014, 272 p.
3. *Nedergaard-Larsen B.*, Culture-bound problems in subtitling, Perspectives: Studies in Translatology, 1993, Volume 1, Issue 2, p. 207-240
4. *Newmark P.*, A Textbook of Translation, Hertfordshire: Prentice Hall International, 1988, 306 p.
5. *Влахов С., Флорин С.*, Непереводимое в переводе, Международные отношения, 1980, 342 с.

LIMBAJUL DE SPECIALITATE, PARTICULARITĂȚI ȘI CARACTERISTICI

Galina PLEȘCA (CIUDIN)
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În ultimii ani interesul față de limbajele de specialitate a sporit enorm, iar în domeniul lingvisticii aplicate, termenul de „limbaje de specialitate” a obținut o importanță considerabilă. Prin urmare, ținând cont de faptul că limbajul specializat este definit drept comunicare în cadrul unei activități profesionale determinate sau în cadrul unui domeniu de cunoștințe specifice, se poate afirma cu certitudine că acesta este un cod, utilizat de un grup relativ restrâns de vorbitori, care are drept scop asigurarea unei comunicări cât mai puțin ambiguă atât cu referire la destinatar, cât și la scopul propus: fie discursul științific, fie divulgarea sau semidivulgarea materiei.

Cuvinte - cheie: limbaj de specialitate, vocabular specializat, limbaj comun, particularități, funcție referențială, domeniu de cunoștințe, calități ale limbajului.

Abstract. The interest in specialized languages has greatly increased recently and the term ‘specialized languages’ has achieved a considerable importance in the domain of applied linguistics. Therefore, taking into account that specialized languages are defi-

ned as communication within a particular professional activity or communication within a domain of specific knowledge, it can be stated that a special language is a code used by a relatively narrow group of speakers who aim at ensuring a less ambiguous communication for both the receiver of the specialized message and the set purpose: either we refer to the scientific discourse or the disclosure of the specific knowledge information.

Keywords: specialized language, specialized vocabulary, common language, particularities, referential function, knowledge domain, language qualities.

În lumea modernă, unde progresul uluitor al științei și tehnicii se manifestă cu o dinamică de nemaivăzut, termenul de limbaje de specialitate a obținut o importanță considerabilă. Astăzi se propun cursuri de limbă străină în scop de specialitate practic în toate domeniile, iar interesul sporit în schimburi-le inter-culturale și acumularea de cunoștințe din diverse domenii specializate este și mai vădit. Toți acești factori atrag după sine necesitatea cunoașterii și înțelegerii particularităților și caracteristicilor a ceea ce noi numim limbaje de specialitate.

Se poate cu certitudine de menționat că în literatura lingvisticii aplicate istoria limbajelor de specialitate nu este una lungă. S-ar putea chiar spune că originea conceptului de limbaj specializat derivă din lucrările cercului lingvistic de la Praga, când s-a definit limbajul funcțional. Recunoașterea rolului comunicativ al limbilor și a stilurilor sale funcționale a permis descrierea diferitor categorii făcând astfel referire la utilizarea limbii în diferite situații și discipline. Acest fapt i-a condus pe lingviști la concluzia că în orice limbă există elemente specifice, caracteristice diferitor domenii.

Astfel, în anii 30 ai secolului XX, lingviștii germani introduc pentru prima dată conceptul de *Fachsprachen* (limbajul afacerilor, meseriilor și profesiilor), iar în 1953, Savory publică *The Language of Science. Its Growth, Character and Usage*, care, de fapt, pune bazele teoriei limbajelor specializate.

Majoritatea lingviștilor anglofoni (Mackey și Mountford, 1978; Hutchinson și Waters, 1987; Anthony, 1997; Dudley-Evans și St. John, 1998; Gatehouse, 2001) totuși declară că adevărata mișcare în limbajele de specialitate pornește în anii 60 ai secolului XX, deoarece potrivit lor, în această perioadă are loc o adevărată revoluție în limbajele de specialitate.

Limbajul specializat nu mai este văzut ca un sistem fără context, ci ca un instrument de comunicare, utilizat în multe contexte diverse. Din acest motiv, specialiștii se concentrează pe aspectului lexical al acestuia, menționând că cele mai importante diferențe în cazul limbajelor de specialitate se regăsesc la nivel lexical, în terminologia specifică, deoarece terminologiile prezintă grade diferite de specializare, în funcție de domeniu și nivelul de abstractizare.

Tot în această perioadă, și mai exact în 1968, Consiliului Britanic organizează congresul "*Languages for special purposes (LSP)*" care mai apoi, în 1980

este redenumit în *“Languages for specific purposes”*, pentru a sublinia specificul necesităților lingvistice ale cursanților.

Prin urmare, observăm că de la sfârșitul anilor '80 așa și nu s-a stabilit o terminologie unică cu referire la limbajele specializate. Fiecare cultură, românească, italiană, anglofonă, etc. numesc aceste coduri diferit, ba chiar există situații când pe un singur teritoriu același concept este numit în diferite moduri: *limbaj specializat, limbaj profesional, comunicare specializată, comunicare profesională, tehnolect, terminologii, etc. Linguaggi settoriali, microlingue, lingue speciali, linguaggi specialistici, și linguaggio delle scienze* sunt variantele găsite în limba italiană. Iar limba engleză este cea mai bogată în nume și abordări: *languages for special purposes, languages for specific purposes, specialized languages, special languages, technical English, scientific English, English for special or specific purposes-ESP, English for Occupational Purposes, Academic and Professional Languages, etc.*

Majoritatea specialiștilor din domeniu (*A. Bidu-Vranceanu, T. Cabre, T. Dudley-Evans, M. St. John, T. Hutchinson, A. Waters, P. Strevens, J. Swales, K. Westerfield, etc.*) definesc limbajul specializat drept comunicare în cadrul unei anumite activități profesionale sau în cadrul unui domeniu de cunoștințe specializate. Aceasta ne permite să afirmăm că limbajele de specialitate prezintă un cod utilizat de un grup relativ restrâns de vorbitori, care are drept scop asigurarea unei comunicări cât mai puțin ambiguă atât cu referire la destinatar cât și la scopul propus: fie discursul științific, fie divulgarea sau semidivulgarea materiei.

Potrivit autoarei A. Bidu-Vranceanu, *„Limbajele specializate sau terminologiile sunt diversificate, individuale, și relativ independente. Studiul lor presupune, deci, o abordare specială, proprie fiecărei terminologii care își identifică, în primul rând, trăsăturile definitorii.*

Găsirea unor caracteristici comune, stabilirea unui lexic specializat interferent sunt probleme de mare interes pentru limbile moderne în faza actuală” [1, p. 10].

După cum ea menționează, „distincția lexic comun/lexic specializat presupune raportarea la *totalitatea lexicului unei limbi*, care este alcătuit din mai multe submulțimi (numite și *vocabular(e)*). Delimitarea ține seama de mai multe criterii interdependente: *circulația sau frecvența cuvintelor, factorul stilistico – funcțional* (interesul grupelor de vorbitori în funcție de profesiunea și apartenența social – culturală) ” [1, p. 9]. Vezi. Fig.1

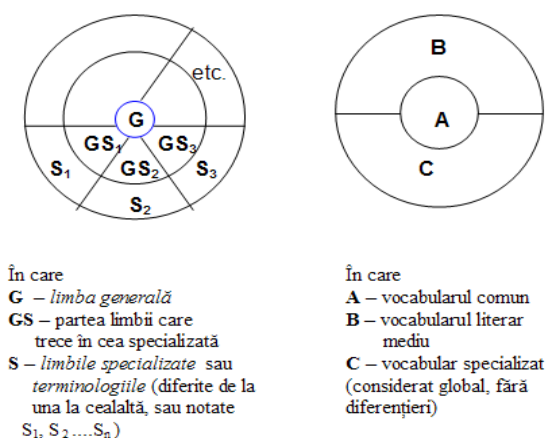

Fig 1

Prin urmare, observăm că Bidu-Vrânceanu identifică 3 categorii de bază ale vocabularului:

1. **Comun**, care constituie nucleul oricărei limbi, indiferent cum îl numim: limbă generală sau vocabular comun;
2. **Literar mediu**, caracteristic limbii literare, sau standard, cu excepția celui științific și artistic;
3. **Specializat**, care cuprinde limbajele specializate sau terminologiile, diferite de la una la cealaltă.

Trebuie să menționăm, de asemenea, că specialiștii din România au manifestat un anumit interes mai degrabă pentru terminologii, decât pentru studiul a ceea ce este cunoscut ca limbaje funcționale sau specializate. O cităm în continuare pe Bidu-Vranceanu „**Terminologia** înseamnă, în primul rând, disciplina care se ocupă de *comunicarea specializată*, realizată *fără echivoc* într-un anumit domeniu științific, tehnic, profesional” [2, p. 19]. După cum observăm, interesul specialiștilor români se axează mai mult pe aspectele practice, decât pe cele pur teoretice. De aici și lipsa de literatură care să abordeze limbajele de specialitate în dimensiunea sa teoretică.

Specialiștii anglofoni, pe de altă parte, au creat o întreagă mișcare în abordarea limbajelor specializate. În 1965, Fishman, fondatorul sociologiei limbii, definește limbajele de specialitate ca domenii ale comportamentului limbii, prin care explică că acestea sunt, de fapt, grupuri majore de situații de interacțiune constrânse de ansambluri de teme de discuții, raporturi de roluri și scenarii [3, p. 88].

O altă încercare de a defini limbajele de specialitate, potrivit lui Turner (1980) o găsim la Sager, Dungworth și McDonald, care în 1980 publică o lucrare intitulată *English Special Languages: Principles and practice in science and technology*, în care oferă o definiție „neobișnuit de explicită”, dacă e să-i cităm, în care autorii susțin că limbajele specializate sunt sisteme semi-autonome, complexe și semiotice, care se bazează și derivă de la limbajul general, iar utilizarea lor presupune o pregătire specială și este limitată la comunicarea între specialiștii din același domeniu sau din domenii înrudite. Turner susține viziunea că limbajele specializate sunt sisteme semi-autonome și încearcă să reflecteze asupra relației dintre limbajul specializat și cel comun. După el, limbajele specializate sunt descrise în moduri diferite, fie ca „varietăți”, „coduri”, „sub-coduri”, „registre”, etc. și nicidecum ca limbi aparte. Din acest motiv, ele nu pot fi autonome, deoarece se suprapun cu lexicul comun, și împreună cu acesta formează familii sau grupuri de varietăți. Și atunci, autorul ridică această problemă și astfel marchează începutul dezbaterilor pe marginea demarcării limbajelor de specialitate [4, p. 2-4].

Încă un autor demn de menționat este T. Cabre, care a contribuit substanțial la înțelegerea noastră a ceea ce este cunoscut ca limbaje de specialitate. Cabre ne vorbește de limbaje speciale sau specializate, făcând referire la un set de sub-co-

duri, care parțial se suprapun cu sub-codurile limbajului comun, fiecare din acestea poate fi caracterizat de anumite particularități, precum domeniul de activitate, tipul de interlocutori, situație, intențiile vorbitorului, contextul în care are loc schimbul de informații, tipul și forma acestui schimb de informații, etc. Potrivit ei, limbajele speciale au multe caracteristici comune cu limbajul comun, așa că o definiție a limbajului specializat trebuie să includă următoarele caracteristici:

1. Elementele distinctive ale limbajelor specializate nu sunt fenomene izolate, ci mai degrabă seturi înrudite ale caracteristicilor;
2. Scopul comunicativ este important, comparativ cu alte funcții complementare ale limbii;
3. Natura specifică se constituie din diferențele din domeniul de activitate, cunoștințele utilizatorului și aria utilizării sale [5, p.62].

În cartea sa, *Terminology. Theory, methods and applications*, Cabre folosește termenul de limbaje speciale, făcând referire la un sub-cod al limbajului general, caracterizat de următoarele:

1. Domeniile specializate sunt acelea care nu fac parte din cunoștințele generale ale vorbitorului, ci constituie un obiect specific de studiu.
2. Vorbitorii care posedă astfel de cunoștințe sunt utilizatorii limbajelor specializate, prin alte cuvinte, experți în domeniu, deși trebuie făcută distincția între emițători/locutori și receptori/interlocutori ai mesajului specializat. Emițătorii care produc mesajul specializat trebuie să posede cunoștințe obținute prin instruire într-un domeniu de activitate specific. Interlocutorii pot fi alți experți sau publicul general, care în mod pasiv recepționează mesajul specializat în procesul de dobândire a cunoștințelor.
3. Comunicarea în limbajele specializate este, de regulă, formală și are loc în situații guvernate de criterii științifice sau profesionale.
4. Limbajele speciale sunt definite de un număr de caracteristici bazate pe limbă, cum ar fi reguli și unități lingvistice, și de caracteristici bazate pe text, cum ar fi tipuri de texte și de documente.
5. Un limbaj special nu este un subset structural monolitic, ci mai degrabă permite următoarele variații în funcție de utilizare și de situația comunicativă:
 - a. gradul de abstractizare, care depinde de domeniul de activitate, interlocutorii informației și scopul comunicativ al emițătorului;
 - b. scopul comunicativ, care determină variații în tipul textului;
 - c. dialecte geografice, istorice și sociale;
 - d. stilul personal.
6. Limbajele speciale împărtășesc un număr de caracteristici pragmatice și bazate pe limbaj, astfel permițându-ne să ne referim la ele ca la un subset al limbajului general, care prezintă o unitate întreagă.

7. Limbajele speciale sunt un subset al limbii în ansamblu. Ele se intersectează cu limbajul general, cu care nu numai că împărtășește anumite caracteristici, dar și menține schimburi constante de unități și convenții [5, p.65-66].

În baza celor spuse, putem afirma deci că în comparație cu vocabularul uzual, limbajele de specialitate sunt relativ închise, întrucât cu ajutorul termenilor se transmit cunoștințe cât mai precise într-un anumit domeniu.

Michele Cortellazzo, în lucrarea sa *Le lingue speciali*, susține că prin limbaje de specialitate se are în vedere o varietate funcțională a unui limbaj natural, dependent de un domeniu de cunoștințe sau o sferă de activitate profesională, utilizată pe deplin de un grup de vorbitori mai puțin restrâns decât totalitatea de vorbitori ai limbii, varietatea funcțională a căreia este de a satisface necesitățile de comunicare (în primul rând cele referențiale) al acelui domeniu specializat. [6, p.8].

Limbajele de specialitate, specifice unei activități profesionale sau unor domenii ca *știința și tehnica, informatica, economia*, etc., au termeni și reguli proprii de organizare a enunțului lingvistic.

Ele produc texte cu un grad de dificultate, care pot constitui un obstacol în comprehensiunea textului, mai ales pentru cei care studiază limba ca limbă străină. Cauzele acestor dificultăți se pot regăsi în mai multe direcții: nivelul înalt de construire al unui astfel de text de specialitate, utilizarea unei terminologii adesea dificile (*cuvinte străine, arhaisme, împrumuturi, etc.*), apariția unor fenomene precum nominalizarea și/sau 'depersonalizarea' unor termeni care pot reda în mod special problematica lizibilității.

În domeniul științific și tehnic, specialistul caută să fie cât mai exact și, pentru a se face clar înțeles, recurge la formule tip, evitând pe cât e posibil formulările noi. Însă toate schimbările din domeniul științei presupun modificări în sistemul denumirilor. Denumirile noi pot fi create prin aplicarea regulilor de formare a termenilor sau pot fi împrumutate. Respectiv, se stabilește o legătură specială între terminologie și tehnologie.

Pentru comunicarea tehnico-științifică, de exemplu, se selectează un limbaj abstract, capabil să exprime un înalt nivel de precizie sau mai bine zis, exactitate. În cazul științelor exacte, de exemplu, exprimarea se poate face și prin litere, cifre, grafice, sau alte simboluri, iar în cazul altor terminologii (din medicină, artă, sau oricare text din stilul publicistic), desemnarea conceptelor se face cu ajutorul limbilor naturale.

Aspectul textual al limbajelor de specialitate trebuie redat în mod clar și exact, ținându-se cont de următoarele: **precizie și exactitate** - fiecare termen trebuie să facă referire direct la sensul său; **obiectivitate** - nu se admit interpretări și comentarii personale; **neutralitate emotivă** - se exclud conotațiile; **lipsă de**

ambiguitate – fiecare cuvânt indică doar un concept; **impersonalitate** – este important fenomenul și nu cercetătorul; **coerență logică** – caracterizată prin o linie clară a dezvoltării textului; **utilizarea termenilor tehnici, a simbolurilor și figurilor**.

Corectitudinea, obiectivitatea și accesibilitatea sunt calitățile de bază ale limbajului specializat. În comunicarea specializată se preferă variantele literare ale sistemelor limbii (**corectitudine**). Comunicarea specializată este lipsită de încărcătură afectivă, se pune accent pe comunicarea de noțiuni, cunoștințe, idei, fapte, etc. Autorul prezintă un adevăr științific de necontestat, iar recepțarea se face obiectiv, pentru că se adresează intelectului, gândirii abstracte și logice (**obiectivitate**). Comunicările specializate se disting prin claritate, prin precizie și proprietate. Formulările sunt clare și precise iar topica frazei este firească, fără inversiuni. Se apelează adesea la tabele, diagrame, fotografii, etc., pentru a facilita comprehensiunea (**accesibilitate**).

În esență, caracteristicile de bază ale limbajului specializat pot fi analizate pe următoarele niveluri:

La nivel lexical acest limbaj se poate caracteriza printr-un bogat vocabular specializat, bine elaborat, diversificat și inovativ la capitolul formare a cuvintelor, dat fiind faptul că cuvintele împrumutate din alte limbi, siglele, cuvintele internaționale, acronimele, etc., sunt doar câteva aspecte, care constituie caracteristicile lexicale. Se observă o tentație deosebită de a folosi cât mai mult împrumuturile, termenii neologici, mai ales cei de origine anglo-americană. „Această atracție spre neologism este justificată din două puncte de vedere: pe de-o parte, termenul neologic, având semnificația exactă a conceptului definit circulă cu mai mare ușurință într-o limbă în comparație cu termenii creați sau traduși, care au nevoie de timp pentru a se impune ca termeni de specialitate. Pe de altă parte, specialistul este mai sigur de corectitudinea informației pe care o transmite termenul original” [7, p. 5].

Termenii, fiind aspectul principal care diferențiază limbajul comun de cel specializat, sunt unități lexicale, organizate sistematic, aparținând unui domeniu de specialitate, de regulă, monoreferențiali, monosemantici și independenți de context. Se evită sinonimia, fiecare cuvânt are o definiție univocă. Se utilizează cuvinte cu sens propriu, denotativ, lipsite de vreo încărcătură afectivă, cuvinte formate cu pseudoafixe de origine greacă și latină. Prin aceste particularități, termenii se deosebesc de cuvintele din limba comună, care se caracterizează printr-o largă expresivitate și accesibilitate, servind comunicării obișnuite. Terminologia identificată în text va reflecta în mod direct domeniul de specialitate.

Acest nivel este caracterizat și prin:

- trecerea termenilor din limbajul comun în cel specializat și invers;

- formarea cuvintelor noi pentru a reflecta exigențele progresului tehnologic și științific, adesea utilizând împrumutul ca sursă principală;
- utilizarea neologismelor și calcurilor (se preferă neologismul în locul calcului);
- se recurge la utilizarea siglelor, a simbolurilor și acronimelor.

Utilizarea simbolurilor (*calculele matematice și formulele fizice, de exemplu*) redă discursul mai sintetic, formând și menținând semnificația independent de limbajul utilizat.

La nivel morfologic se observă o mare frecvență ale substantivelor de verbale și ale celor abstracte, ale pronumelor relative sau adverbialelor, ale cuvintelor de legătură. Formele verbale se folosesc cu precădere la prezent sau conjunctiv, iar persoana I plural este preferabilă persoanei I singular.

La nivel sintactic, relația în cadrul enunțului este una de cauză-efect, iar construcțiile sintactice (absolute gerunziale și infinitivale) au funcția de depersonalizare ale limbajului, cunoscut și ca obiectivizarea limbajului. Subiectul este apersonal precedat de un verb copulativ iar predicatele sunt complexe (cu participiu sau supin ca în *trebuie dovedit / arătat că*). Este preponderentă diateza reflexivă cu valoare impersonală. Se utilizează formele pasive și impersonale, pentru a evidenția fenomenul sau experimentul dar nu agentul, precum și fraze lungi, cu structuri interne complexe, bazate pe structurile nominale.

Structura textului sau a discursului specializat trebuie să fie bine organizată, logică, i.e. textul sau discursul este divizat în unități structurale: indice general, partea introductivă, concluzii. Se utilizează structurile standard.

Cea mai relevantă particularitate a textului de specialitate este prezența schemelor, tabelelor, diagramelor, graficelor și a ilustrațiilor. Prin urmare, textul specializat utilizează codurile semiotice extralingvistice, pentru a clarifica mesajul transmis, iar acestea trebuie să fie, în primul rând, funcționale, i.e. să ajute la comprehensiunea discursului și a structurii sale, precum și curate, îngrijite, fără greșeli.

În baza celor expuse în acest studiu, putem trage următoarele concluzii:

Limbajul de specialitate nu se limitează la utilizarea doar a jargonului, simbolurilor sau siglelor. El poate fi accesibil unui număr mare de oameni, doar că gradul de specializare diferă. Foarte bine rezumă acest fapt Cabre, menționând că fiecare limbaj de specialitate poate fi actualizat la diferite niveluri de specializare. Vârful piramidei corespunde cu comunicarea dintre specialiști, pe când poalele corespund cu comunicarea din publicul general. Tot Cabre spune că tema definește limbajul de specialitate, iar textul nu încetează a fi unul de specialitate. Atâta timp cât țintește spre vulgarizare/popularizare, gradul de specializare a textului dat e pur și simplu mai mic [8, p. 12-16].

Lexicul comun este format din totalitatea cuvintelor și îmbinărilor, care se folosesc în mod curent, în timp ce lexicul specializat este format din cuvinte ce sunt legate de o activitate specifică, de un domeniu științifico-profesional și este folosit de un grup de vorbitori în cadrul unui domeniu al existenței sociale, profesionale și/sau culturale.

Indiferent de domeniul de activitate profesională, toate terminologiile sunt formate atât din cuvinte din limba comună, cât și din cuvinte strict specializate, care individualizează fiecare limbaj de specialitate.

Referințe bibliografice

1. BIDU-VRĂNCEANU, Angela. Lexic comun, lexic specializat. București: Editura universității din București, 2000, 177p.
2. BIDU-VRĂNCEANU, Angela. Lexicul specializat în mișcare de la dicționare la texte. București: Editura universității din București, 2007, 265p.
3. FISHMAN, J. A. Who speaks what language to whom and when? În: *La Linguistique*, (S.l.), (s.n.), 1965, Vol. 2, pp. 88-108, [citât 20 februarie 2016]. Disponibil: <https://www.pdf-archive.com/2014/02/12/fishman-who-speaks-what-language-to-whom-and-when/fishman-who-speaks-what-language-to-whom-and-when.pdf>
4. TURNER, R. A Note on 'Special Languages' and 'Specific Purposes'. În: *Unesco Ased-LSP Newsletter*, LSP Centre, CBS, Denmark, 1980, Vol. 4, No.1 (11), pp. 2-13, [citât 20 februarie 2016]. Disponibil: <http://rauli.cbs.dk/index.php/UANL/article/viewFile/2345/2336>
5. CABRE, Teresa. Terminology. Theory, methods and applications, Amsterdam /Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999, 247p.
6. CORTELAZZO, Michele A. Le lingue speciali. Padova, Unipress, 1994, 121p.
7. ATHU, Cristina. Delimitarea terminologiilor de specialitate. În: *EUROMENTOR*, București, Vol. I, No.2/ iunie 2010 – English version [citât 20 februarie 2016]. Disponibil: http://euromentor.ucdc.ro/NR1_v2/DE-LIMITAREA%20TERMINOLOGIIOR%20DE%20SPECIALITATE.pdf
8. BOGDAN-DASCĂLU, Doina. Limbajul publicistic actual: de la perspectiva funcțională la cea funcționalistă, Timișoara, Artpress, 2006, 137p.

CÂMPUL FUNCȚIONAL - SEMANTIC. NOȚIUNI GENERALE

Victoria BARCARU

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În articolul de față sunt analizate, din perspectiva lingvisticii funcționale, unele aspecte privind conceptul *câmp semantic* (câmp lexical) în raport cu cel de câmp funcțional-semantic. În temeiul cercetărilor moderne, conceptul *câmp semantic* este examinat atât în calitate de nivel de analiză lexico-semantică, cât și în plan metodologic.

Cuvinte-cheie : câmp semantic, câmp funcțional-semantic, periferie, nucleu, hiponim, hiperonim.

Abstract. In this article are analyzed, from the perspective of functional linguistic, some aspects of the semantic field (lexical field) in the relation to the functional-semantic field. In modern researches, semantic field is examined as lexical-semantic level of analysis and methodological plan.

Keywords: semantic field, functional-semantic field, periphery, nucleus, hyponym, hyperon.

Semantica lingvistică, fondată la sfârșitul sec. al XIX-lea, a evoluat în direcții diferite pe parcursul secolului al XX-lea, atât din perspectivă sincronică, fiind orientată spre corelațiile dintre diverse semnificații, cât și în plan diacronic, fiind axată pe evoluția sensurilor atribuite cuvântului. În domeniul vizat, sunt promovate noi metode: analiza semică, analiza componentială, analiza câmpurilor lexicale. În ultimul timp, savanții manifestă un interes sporit față de organizarea sistemică a lexicului, în raport cu „organizarea cognitivă a omului”. Cercetările de rigoare au evidențiat unitățile lingvistice – componente ale unor câmpuri semantice, disociabile în centru (nucleu) și periferie. Cercetarea relațiilor sistemice în sfera lexicului au favorizat elaborarea de către savanții G.Ipsen și J.Trier, în sec. al XX-lea, a teoriei câmpului semantic.

Lipsa unor principii și criterii generale de diferențiere și clasificare a microsistemelor lexicale a dat naștere unui șir de termeni meniți a descrie același fenomen lexical: „grup lexico-semantic”, „câmp lexico-semantic”, „grup de sinonime”, „grup tematic” ș.a. În această ordine de idei, specialiștii în materie constată: „Câmpurile se deosebesc de așa-numitele grupuri tematice de cuvinte și de grupurile lexico-semantice, relevate în componența vocabularului de către mulți cercetători, prin faptul că reunirea cuvintelor în cadrul acestora este întemeiată pe legături eminamente lingvistice, în timp ce în grupurile menționate cuvintele sunt reunite în baza legăturilor extralingvistice și a clasificării a obiectelor și a fenomenelor realității” [1]. În articolul de față ne propunem să examinăm unele aspecte privind conceptele *câmp semantic* (lexico-semantic) și câmp *funcțional-semantic*.

Câmpul lexico-semantic este delimitat de grupul lexico-semantic în baza raporturilor de comutare și substituție. Pentru a identifica unitățile circumscrise câmpului semantic, se recurge, de regulă, la metoda analizei componentiale și la experimentul asociativ, ce pun în lumină grupurile de cuvinte denumite *câmpuri asociative*. În studiile de specialitate se afirmă: „Întrucât semele unui câmp asociativ reprezintă diferite clase, acestea din urma formează poliparadigme, având la bază un ansamblu sau o reunire a cel puțin două paradigme și monoparadigme, care nu admit mai mult de o paradigmă sau nu au subdiviziuni paradigmatică” [2]. Cu toate dificultățile clasificării formațiunilor în discuție, termenul „câmp semantic” demonstrează caracterul sistemic al lexicului în care fiecare lexem denotă semul dominant al semnificației lexicale.

Cele două planuri de analiză a câmpurilor semantice – lingvistic și extralingvistic – ne permit să indicăm două categorii de elemente constitutive ale unui asemenea câmp: prima se referă la semnificația lexicală a acestora, iar a doua reprezintă concepte extralingvistice. Distincția între cunoașterea cuvintelor și cunoașterea lucrurilor se manifestă prin raportul între domeniul lingvistic și lumea obiectivă. Dimensiunea semantică a unităților lingvistice sugerează „o viziune a ei într-o limbă particulară, pe când dimensiunea reală se impune limbii prin experiența aparținând ordinii reale” [3].

Comentând diferențele de ordin semantic dintre diverse idiomuri, cercetătorul A.Lazăr subliniază: „Având în vedere importanța deosebită pe care o are distincția între „cunoașterea limbii” și „cunoașterea lumii obiective”, trebuie avută neapărat în vedere distincția între dimensiunea semantică și dimensiunea reală implicată în cunoașterea semnificatului lexical” [4]. Un exemplu edificator îl constituie opoziția *mare – mic* în structura microcâmpului *așchie – ciot – butuc – buturugă* unde vorbitorul știe că „așchie” este o parte mică dintr-un întreg, iar buturuga este o parte mare din întreg”. Sunt de menționat lexemele *casă, iglu, bungalow* ce „nu pot fi incluse în câmpul semantic al locuinței, deoarece în limba română între *casă* și *iglu, bungalow* nu există o opoziție semantică directă, ca în cazul lexemelor *bordei, colibă, casă*, „unde atestăm o opoziție semantică de aceeași natură” [ibidem]

Din acest punct de vedere, este oportună teoria lui Jost Trier cu privire la poziționarea câmpului lexical în următoarea structură ierarhică: „cuvânt – câmp lexical – limbă – gândire – realitate conceptuală – realitate ontică”. Deși susținută de mulți cercetători, această idee a fost supusă criticii, deoarece este imposibil a crea o imagine perfectă a realității. O contribuție valoroasă în studiul teoriei câmpurilor semantice o are distinsul lingvist E.Coșeriu, care analizează câmpul ca o paradigmă lexico-semantică în baza opozițiilor semantice fundamentate pe trăsăturile semantice distinctive. Drept consecință, „cuvântul în sine, luat separat, nu poate fi purtătorul unui mesaj lingvistic, el primește acest statut nu-

mai în strânsă relație cu realitatea, prin marcarea existenței sau inexistenței” [5]. Cele semnalate ne permit să aderăm la opinia lingvistei A.Bidu-Vrânceanu, care susține: „Importanța câmpurilor lexicale pentru „cunoașterea lumii” este legată de capacitatea lor de a oferi „categorizări ale realului”, cu condiția ca descrierea sensului să nu alunece în extralingvistic sau „să nu încorporeze excesiv elemente cognitive nonsememizate” [6, p.17]. Aceeași cercetătoare este de părere că cercetarea câmpurilor lingvistice constituie un nivel de analiză lexico-semantică, iar autonomia unităților lexicale rezidă în faptul că fiecare cuvânt capătă o anumită semnificație în strânsă corelație cu elementele ce aparțin aceluiași câmp. Prin urmare, cuvântul funcționează numai în cadrul unui câmp și doar datorită contextului, în ansamblu. În procesul utilizării unui cuvânt, locutorii sunt apti să înțeleagă sensul unui alt cuvânt sau al mai multor unități lexicale, între care se stabilesc „relații de vecinătate” cu primul. Această relație de vecinătate este cauzată de asemănările sau deosebirile de sens ale acestora, considerată de unii exegeți drept un fenomen al „atrăției”.

După cum se știe, aceeași noțiune poate fi desemnată prin diferite cuvinte ce fac parte dintr-un câmp lexico-semantic, care include unități lexicale apropiate după înțeles. Diverse cuvinte pot fi raportate la câteva câmpuri lexico-semantice. De pildă, substantivul *picioar* dispune de o multitudine de sensuri: pe lângă înțelesul primar – cel de *membru inferior* – mai atestăm și semnificații figurate (a se compara îmbinările: *picioar de vers*, *picioarul mesei* etc.). Câmpul semantic al unor verbe (ale acțiunii, ale mișcării, ale stării etc.), al unor adjective (cromatice, al celor ce indică dimensiunea, însușiri fizice, morale ș.a.) înglobează atât șiruri sinonimice, cât și antonimice care, la rândul lor, se divizează în alte câmpuri. De exemplu, adjectivul *proaspăt*, definit prin caracteristici adjectivale, realizează relații de antonimie în funcție de context: *proaspăt* – *veșted* (cu referire la alimente, produse); *proaspat* – *murdar* (cu privire la poluarea atmosferei); *proaspăt* – *vechi* (avându-se în vedere știrile) etc.

Suscită interes analiza comparativă a câmpurilor semantice în limbi diferite ca structură, studiate în aceeași epocă istorică. Abordarea comparativ-contrastivă permite a stabili similitudinile și deosebirile de factură lexicală între variate limbi și caracterul inedit al acestora. O altă problemă controversată ține de interpretarea cuvintelor polisemantice prin prisma teoriei câmpurilor semantice. Cercetătoarea N.A.Borovikova investighează cuvântul polisemantic în baza semantemelor. În concepția autoarei, termenul „semantem” constituie „un sistem de elemente ale unor sememe ce formează o structură semantică integră” [7]. Elementele semantemului atestă un raport de reciprocitate lexico-gramaticală, grație semului comun și reușesc a-și păstra integritatea, înglobând nucleul și periferia. Odată cu dezvoltarea limbii, mai menționează autoarea, unele sememe dispar, iar altele le substituie.

Ținem să remarcăm faptul că nu există un tip unic de câmp lexico-semantic și că o parte din unitățile lexicale ce reprezintă vocabularul unei limbi nu se pretează clasificării în câmpuri, ci doar părțile organizate și stabile ale acestuia. Microcâmpurile sau paradigmele lexico-semantice marchează încă un tip de relații dintre sensurile unor elemente lexicale din componența unor câmpuri lexico-semantice. Este vorba despre elemente care atestă relații numite inclusive, ierarhice sau hipo-hiperonomice. Analiza paradigmelor lexicale de acest gen servește, de regulă, la identificarea structurii semantice a cuvintelor polisemantice și la elaborarea dicționarelor explicative.

Conceptul câmp semantic și câmp funcțional semantic comportă multiple similitudini. În cele ce urmează, vom examina următoarele trăsături ale câmpului funcțional-semantic. Întâi de toate, este important să delimităm constituenți centrali și periferici în componența câmpului respectiv. Un exemplu concludent este câmpul funcțional-semantic al comparației, ale cărui elemente se organizează în jurul categoriei semantice a comparației. Nucleul morfologic al unui asemenea câmp îl constituie gradul comparativ și cel superlativ al adjectivelor și al adverbelor (mai jos, mai negru, infim; mai inteligent etc.) și construcțiile sintactice comparative (negru ca tăciunile ș.a.). Periferia câmpului în cauză cuprinde, de regulă, mijloace lexicale și diverse elemente derivative ale lexicului (negricios, negrișor) ș.a. Funcțiile câmpului se repartizează între centru și periferie: o parte din funcții revine centrului, altă parte – periferiei.

Centrului îi aparține componenta semantică dominantă, iar periferia se disociază în multiple zone., „Constituenții centrali realizează funcțiile de bază ale câmpului, cumulează cel mai mare număr de trăsături pertinente, sunt utilizați sistematic, au o frecvență sporită și sunt obligatorii în structura câmpului. Componentele periferice, dimpotrivă, denotă mai puține trăsături relevante, au tangențe cu unitățile altor câmpuri funcțional-semantice” [8]. Trebuie subliniat că între centru și periferie nu există o linie tranșantă: aceasta este estompată, neclară. Drept consecință, se creează situația când constituenții unui câmp pot aparține, în același timp, centrului și periferiei a două câmpuri diferite.

Câmpul funcțional-semantic este definit drept un „sistem de mijloace de la diferite niveluri ale limbii (morfologice, sintactice, de formare a cuvintelor, lexicale și cele combinate – lexico-sintactice etc.), care interacționează în temeiul comunității de funcții și se bazează pe o anumită categorie semantică – a actualității, temporalității, diatezei, locativului etc., reprezentând variate categorii lingvistice. Câmpul funcțional-semantic cuprinde nu numai unități gramaticale, clase și categorii ca sisteme primordiale, ci și elementele raportate la aceeași categorie semantică” [9]. În principiu, trăsăturile câmpului semantic și implicit, al celui funcțional-semantic sunt similare. Potrivit viziunii L.Ciobanu-Mocanu, sunt de indicat următoarele particularități:

- „1. Câmpul semantic intuitiv este clar vorbitorului și dispune de realitate psihologică.
2. Câmpul semantic este autonom și poate fi defalcat ca subsistem independent al limbii.
3. Unitățile câmpului semantic sunt corelate prin anumite raporturi sistemice semantice.
4. Fiecare câmp semantic este corelat cu alte câmpuri de același gen și care în comun formează sistemul limbii” [10].

Descrierea mecanismelor de funcționare a câmpului funcțional-semantic este un obiectiv de primă importanță al gramaticii funcționale. Cercetătorul rus V.N. Denisenko menționează în acest sens: „Conceptul de câmp funcțional constituie o evoluție ulterioară a teoriei câmpului. Anume abordarea funcțională a sensului ne permite să înțelegem profund natura paradigmei acestei categorii, să demonstrăm dependența immanentă dintre semantica generală și semantica claselor și a unităților acestora...” [11]

Cele relatate reliefează faptul că cercetarea câmpurilor semantice și a celor funcțional-semantice pune în evidență importanța actului lingvistic în comunicarea interculturală între popoare, întrucât câmpul reprezintă structura principală pe care se axează organizarea verbală a patrimoniului limbii în conștiința națională. Cu alte cuvinte, înainte de a materializa gândul în vorbire, vorbitorul își schițează un „program” al discursului. Această idee ilustrează în mod convingător faptul că orice act lingvistic, chiar dacă necesită efort creator minim, presupune trierea câmpurilor semantice, în care are loc „selectarea” cuvântului potrivit”. În pofida diverselor controverse și dificultăți în interpretarea problemei în discuție, câmpul semantic vine să confirme celebra afirmație despre limbă ca „sistem al sistemelor” în care toate elementele constituente se condiționează reciproc.

Prezintă interes termenul *epidigmatică*, ce semnifică domeniul derivării cuvintelor, asociat relațiilor sintagmatice și paradigmatică în domeniul formațiunilor în discuție. În unele studii recente se demonstrează necesitatea descrierii acestora, ținând cont de interacțiunea a trei dimensiuni: paradigmatică, sintagmatică și epidigmatică: „Câmpurile” sintagmatice și paradigmatică nu sunt decât dimensiuni diferite ale câmpului semantic unitar. Acesta este completat de epidigmatică, adică de raporturile derivative, deoarece în cadrul câmpului semantic, spre deosebire de grupul lexico-semantic, nu se atestă elementele unei singure părți de vorbire, ci ale mai multora. Astfel, câmpul semantic trebuie examinat din trei perspective: paradigmatică, sintagmatică, epidigmatică” [12].

În concluzie, ținem să menționăm că cercetarea câmpurilor semantice este un nivel de analiză lexico-semantică (Bidu-Vrânceanu), privit ca *metodă* de analiză lexicală. Câmpul semantic pune în valoare legătura dintre fenomenele lingvistice și realitatea ontologică, explică mecanismul și legitățile procesului de structurare

sau restructurare a vocabularului și a gramaticii, determină caracterul inedit al fiecărei limbi, întrucât câmpul semantic și, implicit, cel funcțional-semantic, este principala axă de structurare și de organizare a unităților de limbă lingvistic și rămâne a fi un subiect de interes major în lingvistica modernă.

Referințe bibliografice

1. BABIN-RUSU, T. Diferențierea structurilor lexico-semantice. În: Revista Limba Română Nr.4-6, 2000 Disponibil <http://www.limbaromana.md/> Accesat 12.10.2016
2. CIOBANU-MOCANU, L. Câmpul semantic și rolul lui în dezvoltarea limbajului copiilor. În: Studia Universitatis Moldaviae 2007, nr.5(05), pp136-139
3. БАШНАРУ, В. Концепт де câмп semantic în lexicologia modernă. Disponibil: www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/11
4. LAZĂR, L. Criterii de tipologizare a câmpurilor lexicale. Disponibil: www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2002-2003 Accesat: 02.04.2016
5. CIOBANU-MOCANU, L. Op.cit.
6. BIDU-VRÂNCEANU, A. Câmpuri lexicale din limba română. București: Ed. Universității din București, 2008, 324 p
7. БАШАРИНА, А. Понятие „семантическое поле”. Disponibil: <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-semanticheskoe-pole> Accesat: 29.09.2016
8. БОНДАРКО, А.В. Принципы функциональной грамматики и аспектологии. Москва, 2001
9. ЧИГАШЕВА, М. Семантическое поле как метод исследования лексики. Disponibil: <http://mgimo.ru/upload/iblock> Accesat: 03.10.2016.
10. CIOBANU-MOCANU, L. Op.cit.
11. ТЕОРИЯ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ. Учебный портал РУДН. Disponibil: web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/files.php?f=pf Accesat: 20.03.2017
12. Ibidem

MODALITĂȚILE OPTATIV-DEZIDERATIVĂ ȘI EVALUATIVĂ ÎN STRUCTURA ENUNȚULUI

Emilia OGLINDĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Posibilitățile de redare a diferitelor tipuri de modalitate pot fi elucidate în baza conținutului semantic al acestora, actualizat prin intermediul modelelor structurale ale enunțului. Opțiunea pentru anumite mijloace expresive are loc în funcție de intenția comunicativă a emițătorului și de situația comunicativă concretă. Din perspectiva menționată, prezintă interes modalitățile optativ-deziderativă și cea evaluativ-axiologică ș.a. între care se atestă tangențe.

Cuvinte-cheie: Modalitate optativ-deziderativă, evaluativ-axiologică, enunț, situație comunicativă, optativitate, hortativitate.

Abstract. The possibilities of rendering different types of modalities can be elucidated on the basis of their semantic content, updated through the structural models of sentence structure. The option for certain expressive moods takes place depending on the communicative intention of the transmitter and the concrete communicative situation. From stated perspective, the optative-desiderative, evaluative-axiological modalities present interest, between which can be attested tangencies.

Keywords: Optative-desiderative modalities, evaluative (axiological) modalities, sentence, communicative situation, hortativity, optativity.

Studiul raportului dintre emițător și comportamentul elocuțional al acestuia preconizează abordarea din perspectivă comunicațională a aspectelor pragmatice ale enunțului, în baza unor premise de ordin psihologic, social și cognitiv. În gramatica funcțional-semantică sunt analizate multiple câmpuri și microcâmpuri ale modalităților alethice, deontice, epistemice, axiologice, deziderative etc. [1], actualizate în cadrul diverselor modele structurale ale enunțului. În domeniul indicat, este cercetată categoria comunicativ-pragmatică a optativității, pe care unii specialiști în materie o delimitează de cea a hortativității. Acestea sunt dotate cu un spectru larg de valori modale: optativă, deziderativă, directivă, hortativă, imperativă etc., ce se manifestă în funcție de componenta intențională și de voința locutorului. Termenii menționați *supra* sunt interpretați neunivoc: sensul optativ vizează situațiile ce au loc indiferent de voința locutorului, pe când deziderativul se referă la ambianțele unde iese la iveală voința subiectului vorbitor, realizată în funcție de opțiunea acestuia [2, p.171].

Valoarea hortativă, apropiată de cea optativ-deziderativă, nu exprimă dorința locutorului de a îndeplini el însuși o anumită acțiune, ci redă acțiunea care urmează să fie îndeplinită de către destinatar. S-ar putea vorbi despre formele atenuate ale hortativității, ce exprimă dorința, doleanța, intenția și despre formele categorice ale acesteia, ce marchează ordinul, porunca. În primul caz, nu se exercită nicio constrângere asupra destinatarului, pe când în cea de-a doua situație se presupune o asemenea influență [3]. Enunțurile hortative, ce presupun stabilirea contactului cu interlocutorul și se disting prin emotivitate [4, p.159], diferă cele optative după gradul de hortativitate.

Acest fapt implică multiple interferențe dintre câmpul modalității optativ-deziderative, pe de o parte, și cele ale altor tipuri de modalități, pe de altă parte. Prin urmare, optativitatea și hortativitatea înglobează, în unele anturaje, alături de propriile semnificații, și cele de necesitate, posibilitate, permisiune, interdicție, apreciere (pozitivă sau negativă) ș.a., mai apropiate de modalitățile alethică, deontică și evaluativă. În articolul de față vom examina modalitățile optativ-deziderativă și evaluativă (axiologică), între care există tangențe.

Modalitatea optativ-deziderativă reliefează finalitățile comunicative ale enunțurilor hortative, directive ș.a., a căror expresivitate este condiționată de intenția locutorului de a exercita o influență verbală asupra destinatarului [5]. În planul expresiei, câmpul funcțional-semantic al modalității în cauză cuprinde un șir de mijloace de la diferite niveluri, iar din punct de vedere semantic, aceasta desemnează „gradul subiectiv de necesitate sau acceptabilitate a unei acțiuni” [6, p.695] și comportă variate semnificații modale:

/doleanță/: „Săracul lipit pământului jinduie să se scuture de sărăcie...” [Stancu, Ș., p.107]; „... aș mânca mâncarea aia pe care ne-o făceai d-ta când eram copii” [Călinescu, EO, p.226];

/intenție/: „Eu unul i-aș ierta orice ambiție socială...” [Mihăescu, R., p.249];

/deziderativ/, /non-deziderativ/: „Numai Ana să se dea pe brazdă...” [Rebreanu, I., p.100]; „Să ne urăm casă de piatră! Să ne întâlnim, ca să nu ne mai despărțim niciodată...” [Dabija, TA, p.122]; „Spune, cinstite staroste, îl îndemnară numaidecât gospodarii” [Sadoveanu, FJ, I, p.11].

Alături de modurile conjunctiv [7, p. 75 – 92], condițional-optativ și imperativ, capabile să redea valorile menționate, sunt de semnalat sintagme de tipul: V1+ V2(conj./ Inf.), ce inserează verbele modale a vrea, a dori, a ține, a spera, a i se face, a râvni, a alege, a prefera ș.a.: „Iar norocul, norocelul! Cine nu râvnește să și-l cunoască măcar cu un ceas mai devreme?” [Stancu, Ș., p.107]; „Alegem să suferim din dragoste...” [Dabija, TA, p.33]; „Prefera să-și încerce norocul pe la polonezi” [Mihăescu, R., p.134]. Aceeași semnificație le este proprie formațiunilor V1 (a avea)+V2 (Inf./Supin): „Am a-ți încredința o taină” [M.Sadoveanu, FJ,

p.34]; „Cei care *avuseră a se ntoarce*, s-au întors” [Druță, PBN, p.33]; „Doamne, câte *aș avea de povestit* chiar mâței celea de Aura...” [Busuioc, SA, p.308].

Atât modalitatea optativ-deziderativă, cât și cea evaluativă (axiologică) sunt exteriorizate prin diverse unități de limbă în componența actelor elocutionale directive, expresive, comisive ș.a. și a enunțurilor corespunzătoare, o importanță deosebită având conceptul de evaluare [8]. Spre exemplu, actele *directive* denotă „intenția locutorului de a obține ca interlocutorul să realizeze ceva”; cele *comisive* relevă obligația locutorului de a îndeplini niște acțiuni viitoare; iar în cele *expresive* este dezvăluită starea emoțională sau psihologică a locutorului [9, p.170 – 195].

În cele ce urmează, vom comenta unele posibilități de a marca modalitatea optativ-deziderativă, de la nuanța categorică până la cea atenuată sau latentă, în cadrul diverselor tipuri de enunțuri. De exemplu, în actele *prescriptive*, sunt folosite frecvent verbe la modurile imperativ, conjunctiv și infinitiv, al căror sens iusiv sau prohibitiv este accentuat de verbe cauzative și modale, de ad- verbe și locuțiuni adverbiale: „Jder porunci Tatarului:--*Trezește* slujitorii și-i *scoate* fără de nici o întârziere afară!” [Sadoveanu, FJ, p.165]; „*Să nu dați* la oglinzi, că sunt cu chirie!” [Caragiale, T., p.240]; „*Du-te înapoi și să vii* să mă scolii” [Mihăescu, R., p.247]; „*Ia mai veniți* încoace – și se lăsă intenționat greu în fotoliul de piele...” [Petrescu, UNDÎNR, p. 26]. Un ordin, o poruncă sau o interdicție categorică exprimă verbele la prezentul sau viitorul indicativ, concurate de imperativ: „*Îți alegi*, și pe urmă *îți dau* cât vrei...dacă ai, *plătește* tu...” [Călinescu, EO, p.124].

Valoare optativ-deziderativă posedă construcțiile cu verbe la conjunctiv sau condițional-optativ, ce evocă urarea, imprecăția: „*Să dea* Dumnezeu sănătate și minte la cei păcătoși” [Călinescu, EO, p.305]; „Războiul! *Lua-l-ar* dracul *să-l ia* de război!” [Stancu, Ș., p.67].

Semnificație permisivă comportă enunțurile ce includ sintagme predicative V1 + V2 (conj.) cu verbul modal *a (se) putea*, întrebuințate la prezentul indicativ sau la condițional-optativ ș.a.: „*Titu ar putea să învețe* cât mai des” [Rebreanu, R., p. 20] / *Să învețe* Titu cât mai des.

Este cazul să indicăm o serie impunătoare de verbe performative [10, p. 96 – 117] cu semnificație optativ-deziderativă și hortativă – *a vrea, a cere, a ordona, a porunci, a solicita, a implora, a permite, a da voie, a interzice, a autoriza, a lăsa, a obliga, a îndemna, a pune, a instiga, a îmbia* ș.a. – în componența construcțiilor eteroprosopice V1 (cauz.) + V2 (conj. /inf. / supin) cu valoare cauzativă iusivă, prohibitivă și permisivă. În următoarele fraze verbele performative evidențiate desemnează porunca, permisiunea sau interdicția: „*Oblig* pe tălmaci ... *să repete, să le explice*” [Mihăescu, R., p.258]; „...nimic *nu-l împiedica să facă* o mare carieră medicală” [G.Călinescu, EO, p.140]; „Trebuie să te ții bine de coamă și

să îndemni calul la mers cu călcâiele” [Stancu, Ur., p.128]; „... li se permitea să scrie mesaje scurte” [Dabija, TA, p.229].

În actele *recvestive*, modurile imperativ sau conjunctiv, însoțite de diverși modalizatori, marchează rugămintea, invitația, îndemnul: „Să avem răbdare să ne iubim semenii, chiar pe cei care o merită mai puțin” [Dabija, TA, p.31]; „Domnule căpitan, te rog ... te implor... *Scapă-mă!*...” [Rebreanu, PS, p.67]; „Mamă, spune-i tu lui tata ... zise el rugător...” [Preda, M., p.11]. Semnificație hortativă au și construcțiile eteroprosopice: „Într-o zi Kudreavțev l-a îndemnat ... să le țină deținuților o lecție...” [Dabija, TA, p.185]; „Onache ... i-a poftit să mâie la căsuța de pe dealul cel mare” [Druță, PBN, p.63].

Prin intermediul interogației, verbele la forma negativă redau o rugămintă atenuată, politicoasă sau o invitație. Construcțiile în cauză conțin verbe modale: *a vrea, a putea* ș.a., folosite, de regulă, la prezentul indicativ, uneori la condițional, pers. a 2 sing./plural: „Vrei să le-aprindem diseară, bunicule?” [Eftimiu, R, p.193]. În asemenea enunțuri sunt scoase în relief formele necategorice ale optativității, fără a se cere, obligatoriu, un răspuns, o informație de obținut. Efectul lor rezidă în a îndemna, a invita interlocutorul să îndeplinească o acțiune.

În actele *sugestive* ce exprimă sfatul, propunerea, avertismentul ș.a., verbul predicat este utilizat, de regulă, la imperativ sau conjunctiv: „Să acoperi tava c-un șervet gros, o povătuiește Papelca” [Stancu, C., p.59]; „Ești slăbit rău, Bologa, ia seama! Mai lasă vitejiile și *cruță-te*...” [Rebreanu, PS, p.121]; „Așa că du-te liniștit, nu mai fi așa de speriat, nu lua acout pe ce-o să fie...” [Preda, CMIDP, I, p.248]; „Să știi totuși că cucoana pentru care arunci 10 lei nu merită astfel de sacrificiu” [Călinescu, EO, p.206].

La periferia câmpului analizat se află sintagme nominale Subst. + V.(inf.), Subst. + V. (conj.), Adj./ Part. + V.(inf.), Adj. / Part. + V. (conj.), impregnate de o vădită semnificație optativ-deziderativă: „Titu, în realitate, nu prea înțeleg ea nici *încăpățânarea* lui Ion de-a lua pe Ana, și nici pe a lui Vasile Baci de a nu i-o da” [Rebreanu, I., p.96]; „Acum îl rodea numai *nerăbdarea să isprăvească* mai curând...” [Rebreanu, I., p.97]. Variate sintagme conțin adjectivele și participlele: *dornic, doritor, poftitor, lacom, nerăbdător, înclinat, dispus, hotărât, grăbit* ș.a.: „Alexandru Milea era *nerăbdător să cunoască* întreaga poveste a Dragomirnei...” [Eftimiu, R., p.160]; „Prea doritoare să afle toate și foarte vorbăreată era această ospătăriță” [Sadoveanu, FJ, p.138]; „La Habarovsk urcară în tren la fel de greu – *doritori de a părăsi* acest continent neospitalier...” [Dabija, TA, p.339]; „Sunt lacom să aud de la dânsul ce s-a făcut cu toată lumea bună surprinsă de revoluție” [Mihăescu, R., p.131].

Este lesne de observat că printre mijloacele apte a desemna valorile relevate *supra*, pe prim plan se situează modul imperativ, despre care prof. D.Irimia susține: „...indicativul *constată* existența unei realități; imperativul *crează* o

realitate sau tinde să o creeze” [11, p.256]. Locutorul sesizează acțiunea marcată de acesta drept reală [12, p.414 – 415], iar destinatarul care o înfăptuiește o consideră realizabilă, posibilă, astfel încât „fiind un mod al posibilității, imperativul se apropie de indicativ, mod al realității, pentru că, semnificând acțiuni voit realizabile, sugerează caracterul indiscutabil al săvârșirii lor” [13, p.153]. Componente semantice obligatorii ale imperativului [14] sunt semul finalității și cel al expresivității, asociate formelor afirmativă sau negativă ale acestuia. În calitate de acte elocutionale directive, enunțurile cu modul vizat au la bază două mecanisme cognitive ale semanticii imperative: cel explicit și cel implicit. Grație variatelor mijloace de redare a actelor directive, sunt diferențiate nuanțele de înțeles ale enunțurilor în cauză.

În numeroase contexte, imperativul este concurat de conjunctiv și indicativ, alăturându-li-se modalizatori verbali, adverbiali ș.a.: „*Du-te tu cu oile, să mă duc eu cu caii, că tot ai să pleci cu ele la București*” [Preda, M, p. 60]; „*Lepădați grabnic cuvânt la oameni că avem primejdie asupra noastră și să-și gătească armele*” [Sadoveanu, FJ, I, p.167]; „*Ilona, aide, șterge-o! zise poruncitor, încrun-tând sprâncenele*” [Rebreanu, PS, p.117].

Ținem să subliniem că în unele anturaje valorile modalităților optativ-deziderativă și axiologică sunt greu de delimitat. Sunt concludente exemplele: „*În-tâmplările adevărate mă atrag mai mult. Mă vrăjesc chiar. De aceea nu e de mira-re că mă omor să le aud”* [Stancu, C., p.28];

„... mă umple de lumină, de vlagă și de *dorința arzătoare de a trăi, de a trăi până la sfârșitul sfârșitului...*” [Stancu, Ur., p.130]; „*Și cu cât o privii, cu atât aș fi tot privit-o!*” [Stancu, Ur., p.131].

Modalitatea evaluativă sau axiologică „raportează conținutul propozițional la locutor și la momentul enunțării” și comportă semnificațiile: /favorabil/, /ne-favorabil/, /apreciere pozitivă/, /apreciere negativă/. Cu valoare axiologică, sunt folosite modurile personale – indicativul, conjunctivul, condițional-optativul – în enunțuri expresive, declarative ș.a.: „*De ce să vândă? Să risipească averea? Ar fi o dobitocie!*” [Călinescu, EO, p.154]; „*Bine v-ar șede, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos!*” [Rebreanu, I., p.66].

Apreciere pozitivă denotă verbele: *a-i plăcea, a prefera, a-i conveni, a merita, a conta* ș.a. și construcțiile: V1 (a fi) + Prep. + Subst. + V2 (conj./ inf.), V1 + Adj. + V2 (conj./ inf.), ce includ locuțiunile: *a fi pe placul, a fi pe gustul, a fi în interesul, a fi plăcut, a fi util, a fi folositor* ș.a. Astfel, în exemplele: „...i-am risipit misterul cu care *îi plăcea să se învăluie*” [Mihăescu, R, p.218]; „...*nu e pe gustul meu să văd pe cineva turburându-se...*” [Preda, CMIDP, p.200]; „*Mai plăcut e să-ți aduci aminte fericiri trecute...*” [Călinescu, EO, p.241]; „*Pe cât înțeleg, e folositor să fii prieten cu pivnicerul Cetății*” [Sadoveanu, FJ, p.277], unitățile evidențiate exprimă preferința, plăcerea, conveniența, utilitatea.

Cu sens apreciativ sunt întrebuințate formațiunile V (a fi) + Subst., V (a fi) + Subst. + Adj., V (a fi) + Adj. + Subst. (*a fi glumă, a fi bucurie, a fi lucru bun, a fi lucru ușor, a fi mare lucru*), V (a fi) + Prep. + Adv. (*a-i fi la îndemână, a fi la cale, a fi de demnitate*), după care urmează propoziția subiectivală: „*Bună idee să ieșim să aflăm ...*” [Preda, CMIDP, p.112]; „*... cel mai bun lucru ar fi să ignoreze războiul, ca ceva anormal*” [Rebreanu, PS, p.38].

Aprobarea este redată cu ajutorul sintagmelor V1 (a fi) + Adv.: *a fi bine, a fi frumos, a fi ușor, a fi interesant, a fi adevărat, a fi bărbătește, a fi (mai) cuminte, a nu fi rău* ș.a., succedate de propoziția subiectivală: „*E frumos ca Otilia să-și fi consumat aici tinerețea*” [Călinescu, EO, p.192]; „*...n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârșire*” [Caragiale, T., p.110]; „*... ar fi nimerit să începeți a face mai multă mișcare*” [Rebreanu, PS, p.100]. Deosebit de frecvent se atestă modele de tipul : V1 (a fi) + Adv. (mai) bine + V2 (conj), în care verbul *a fi* este utilizat la indicativ sau la condițional-optativ, deși poate fi omis: „*Chiar ar fi bine să vă examineze puțin*” [Călinescu, EO, p.78]; „*Mai bine închină-te la Dumnezeu să nu dea piatră*” [Preda, M., p.130]. Aceeași semnificație comportă unele fraze cu subordonate condiționale: „*Însă ar fi fost bine dacă s-ar fi astâmărat ploaia*” [Stancu, C., p.55].

Multiple formațiuni de tipul: V (a fi) + Subst.: (*a fi păcat, a fi rușine, a fi o aventură, a fi o nebunie, a fi o prostie* ș.a.), V (a fi) + Prep. + Subst. (*a nu fi de demnitatea, a fi cu primejdie* ș.a.), V (a fi) + Subst. + Adj. (*a fi lucru rău, a fi lucru greu, a fi (mare) greutate, a fi un caz penal / dificil* ș.a.), V (a fi) + Adv. (*a fi rău / urât / dificil / neplăcut / primejdios* ș.a.), V (a fi) + Prep. + Adv. (*a nu-i fi la îndemână* ș.a.), asociate, de obicei, unor propoziții subiectivale, dezvăluie o apreciere negativă: „*Să plece fără știrea nimănui era primejdios*” [Călinescu, EO, p.117]; „*... ar fi păcat să se despartă o pereche așa de potrivită*” [Rebreanu, PS, p.151]; „*Ar fi o prostie, îi spusei, să-ți reproșez ceva*” [Preda, CMIDP, p.257]; „*Dar e un caz penal să ai alte vederi decât cele oficiale?*” [Busuioc, SA, p.493]; „*... nu e de demnitatea lui să ironizeze convertirile*” [Călinescu, EO, p. 306].

În diverse contexte, îmbinările: V. (a fi / a (i) se părea) + Adv. (*revoltător / dezolant* ș.a.); Pron. (dat.) + V. (a fi) + Adv. (*drag / plăcut / trist / urât / greu* ș.a.); Pron. (dat.) + V. + Subst. (*rușine / groază / teamă*) ș.a. servesc pentru a evalua stări fiziologice, emoționale, psihologice, ca în exemplele: „*I-e drag și lui să se ducă la școală*” [Preda, M., p.131]; „*Lui Felix i se păru ridicol să facă o declarație în asemenea împrejurări*” [Călinescu, EO, p.84]; „*Măi, al dracului greu să apuci de coadă slava ceea literară!*” [Busuioc, SA, p.444].

Sunt de relevat frazele cu propoziții predicative și atributive al căror sens evaluativ (pozitiv sau negativ) este redat cu ajutorul unor lexeme ca: *idealul, esențialul, principalul, greșeala, păcatul* ș.a.: „*Idealul e ca toată averea lui moș Costache să fie imobilă...*” [Călinescu, EO, p.137]; „*Iar a doua greșeală era că acceptase o*

discuție ...” [Preda, CMIDP, p.119]; „*Primejdia e să nu vrea el...*” [Călinescu, EO, p.230]; „*Păcatul cel mare e însă că trăim singuri...*” [Busuioc, SA, p.231].

În enunțurile expresive, modurile conjunctiv, condițional-optativ ș.a. servesc pentru a evalua stări psihice, afective, intelectuale, ale imaginației. Astfel, indignarea, admirația, surpriza, mirarea, disperarea, repulsia, nedumerirea și alte stări emoționale sunt ușor de sesizat în enunțurile: „Cum – tipă aproape Stănică – să ții fata nemăritată? E o crimă, madam. Așa să știi” [Călinescu, EO, p. 197]; „*Dacă m-aș fi luat după doctori!*” [Călinescu, EO, p.163]. Conjunctivul din asemenea enunțuri este substituibil prin indicativ și alte moduri, mai cu seamă atunci când sugerează o afirmație. Este vorba despre conjunctivul indicativ, care poate fi anticipat de adverbe și pronume relativ-interogative: „*Cum să învăț?! strigă Niculae deodată atât de indignat...că ridică și brațele...*” [Preda, M., p.11] / Nu pot învăța; „Ea, o fată, *să plece* la moșia unui necunoscut!” [Călinescu, EO, p.127] / Ea, o fată, *nu pleacă* pe moșia unui necunoscut; „*Să-i dau eu banul muncit în sudori de mine?*” [Călinescu, EO, p.279] / *Nu-i dau* eu banul. Condițional-optativul se pretează înlocuirii prin conjunctiv sau prin indicativ în enunțurile expresive și declarative, ce inserează modalizatorii: *nu că ... dar, de ce, dar* ș.a.: „*De ce aș fi o ipocrită și aș juca comedie?*” [Călinescu, EO, p.147] / *De ce să fiu o ipocrită și să joc comedie?*; „*Atâta mi-ar lipsi acum! se mânie că-utând să împrăștie gândurile...*” [Rebreanu, I., p.322] / *Atâta îmi lipsește* acum.

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

1. Centrul câmpului funcțional-semantic al modalității optativ-deziderative îl formează verbe la modurile imperativ, conjunctiv, infinitiv cu sens optativ-deziderativ, iusiv, prohibitiv, rogativ, hortativ, permisiv; li se asociază indicativul prezent și condițional-optativul în diverse enunțuri. Zona apropiată de centrul câmpului menționat cuprinde numeroase verbe modale în cadrul unor sintagme tautoprosopice cu valoare optativ-deziderativă și al celor cauzative, unele dintre care sunt apte a regenta subordonate completive, finale ș.a. Sintagmele ce inserează substantive și îmbinările adjectivale cu sens optativ-deziderativ ar putea fi încorporate în periferia câmpului în cauză. Între câmpul modalității optativ-deziderative și cele ale altor tipuri de modalități (alethică, deontică și evaluativă) se atestă multiple interferențe.
2. Prezintă interes categoria comunicativ-pragmatică a optativității, delimitată uneori de cea a hortativității, care comportă multiple valori modale: optativă, deziderativă, directivă, hortativă, imperativă etc., actualizate în funcție de componenta intențională și de voința locutorului. Valoarea hortativă, apropiată de cea optativ-deziderativă, nu exprimă dorința locutorului de a înfăptui el însuși o anumită acțiune, ci indică acțiunea care urmează să fie îndeplinită de către destinatar.
3. Atât modalitatea optativ-deziderativă, cât și cea evaluativă (axiologică)

sunt redate prin diverse mijloace în componența actelor elocuționale directive, expresive, comisive ș.a. și a enunțurilor corespunzătoare.

4. Cu valoare axiologică, sunt folosite modurile personale – conjunctivul, condițional-optativul ș.a., care constituie nucleul morfologic al câmpului funcțional-semantic al modalității evaluative (axiologice). Aprecieri pozitivă sau negativă pot reda variate modele structurale, apropiate de zona centrală a câmpului vizat, dintre care vom menționa: V1 (a fi) + Prep. + Subst. + V2 (conj./ inf.), V1 + Adj. + V2 (conj./ inf.), V (a fi) + Subst., V (a fi) + Subst. + Adj., V (a fi) + Adj. + Subst., V (a fi) + Prep. + Adv., V1 (a fi) + Adv. etc.

Referințe bibliografice

1. GHERASIM, P. Semiotica modalităților. Iași : Editura Demiurg, 1997.
2. КОРДИ, Е.Е. Оптативность. В сборнике: Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / Бондарко А.В., Беляева Е.И. и др. Ленинград, 1990, с. 170 – 185.
3. ЯКОВЛЕВА, Г. Гр. Директивный дискурс в диалогическом пространстве разных языков (Строевые и функциональные аспекты описания) : Дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 Тверь, 2005, 322 с. Disponibil: cheloveknauka.com > Языкознание > Теория языка. Accesat: 3.03.17
4. ГАК, В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. Москва: Высшая школа, 1981.
5. ДЕМИДОВА, И. А. Средства выражения побудительной модальности в русском и английском языках. Калининград, 2005. Disponibil: cheloveknauka.com > Языкознание > Русский язык. Accesat: 26.02.17.
6. GUȚU ROMALO, V. (red.). Gramatica limbii române. Vol.1. Cuvântul. Vol. 2. Enunțul. București, 2005.
7. BORCHIN, M. Valorile modale ale conjunctivului. În: Analele Universității de Vest, Timișoara, XLV, 2007, p. 75 – 92.
8. VINTILESCU, V. Evaluation et actes de langage évaluatifs, thèse de doctorat. Universitatea din București, 2005
9. СЕРЛЬ, Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. В сборнике: Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. Теория речевых актов. Москва: Прогресс, 1986. с. 170 – 195.
10. BORCHIN, M. Conjunctivul în enunțuri performative. În : Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Științe filologice, XLVIII, 2010, p. 96 – 117.

11. IRIMIA, D. Gramatica limbii române. Morfologie. Sintaxă. Iași: Polirom, 1997.
12. IORDAN, I., ROBU, VI. Limba română contemporană. București, 1978.
13. BĂRBUȚĂ, I., CICALA, A., CONSTANTINOVICI, E., COTELNIC, T., DÂRUL, AI. Gramatica uzuală a limbii române. Coord.: T. COTELNIC. Red. resp.: M. AVRAM, S. BEREJAN. Chișinău: Litera, 2000.
14. ИВАНОВСКАЯ, Г. П. Структурно-семантические и социопрагматические характеристики императивных высказываний (Комплексный сравнительно-сопоставительный анализ на материале русского, английского и французского): Дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2005, 185 с.
Disponibil: vuzlib.com.ua/articles/book/7139-Semantika_romanskikh_jazykov_p/1.html Accesat: 10.03.17.

Izvoare beletristice și abrevierile lor

1. BUSUIOC, A. Scrieri alese. Chișinău: Literatura artistică, 1981.
2. CARAGIALE, I. L. Teatru. București: Jurnalul național, 2010.
3. CĂLINESCU, G. Enigma Otiliei. București, 2000.
4. DABIJA, N. Tema pentru acasă. Roman. Chișinău: Editura pentru Literatură și Artă, 2011.
5. DRUȚĂ, I. Povara bunătații noastre. Ediția a VII-a. Chișinău: Cartier, 2012.
6. EFTIMIU, V. Romane. București: Editura Cartea românească, 1989.
7. MIHĂESCU, Gib. I. Rusoaica. București: Jurnalul național, 2009.
8. PETRESCU, C. Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, Chișinău, 1991.
9. PREDA, M. Moromeții. Vol. 1, București: Editura 100 + 1 GRAMMAR, 1995
10. PREDA, M. Cel mai iubit dintre pământeni. Vol. 1. Chișinău, 1990.
11. REBREANU, L. Pădurea spânzuraților. București: Editura Minerva, 1972.
12. REBREANU, L. Ion. Chișinău: Hyperion, 1992.
13. REBREANU, L. Răscala. București, 1957.
14. SADOVEANU, M. Frații Jderi. Vol. 1, București: Editura Minerva, 1981.
15. STANCU, Z. Costandina. Uruma. Ce mult te-am iubit. București: Jurnalul național, 2010.
16. STANCU, Z. Șatra. București: Jurnalul național, 2010.

SPECIFICUL STILISTICO-SINTACTIC AL TEXTULUI CRENGIAN

Petru BUTUC

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat. Opera literar-artistică a lui Ion Creangă rămâne a fi, de la apariție și până în prezent, un model al sintaxei limbii române literare. Ordonarea sintagmatică a textului crengian reprezintă cele mai subtile mijloace de organizare a comunicării românești orale și în scris, ceea ce poate fi demonstrat pe baza oricărei propoziții sau fraze.

Cuvinte-cheie: ordonare stilistică, sintaxă, comunicare, aspecte informative, aspecte sintactice etc.

Abstract. The literary-artistic masterpiece of Ion Creanga turns to be from the beginning to nowadays, a model of syntax of literary Romanian language. The morphological and grammar order of its text represent the most delicate means of organization and communication of verbal and written Romanian language, something what can be demonstrated with any sentence or phrase.

Keywords: stylistic order, syntax, communication, informative aspects, syntactic aspects, etc.

În lingvistică, interesul față de norma literară a apărut concomitent cu cel de limbă literară, deși, din punct de vedere istoric, conceptul de limbă cultă (limbă scrisă, limbă comună, etc.) a existat cu mult mai înainte decât norma literară propriu-zisă, care, inițial, era considerată o categorie strict științifică. Astăzi, însă, normele literare ale limbii sînt de asemenea calificate drept categorii istorice, chiar dacă sînt „fabricate”, ceea ce face ca atît noțiunea de limbă literară, cît și cea de normă literară să comporte aceleași calificative, să aibă aceleași caracteristici, să fie chiar identice.

Norma limbii literar-artistice totuși comportă un specific aparte, întrucît scriitorii au fost nu numai utilizatori, dar și creatori de norme literare, deși tot ei au fost cei care au încălcat cel mai mult normele limbii literare, forțînd-o, într-un fel, să se afle permanent în starea unei dinamici neîntrerupte, sporindu-i și lărgindu-i evoluția aspectelor ei. Considerăm că anume în aceasta și constă specificul influenței, dar și cel al aportului de facto al maieștrilor cuvîntului scris asupra normei limbii literare; tot astfel se explică și deosebirea unor atare contribuții ale scriitorilor consacrați în epoci diferite ale vieții unei limbi literare.

Contribuția marelui scriitor clasic Ion Creangă la valorificarea limbii române literare a fost nu numai fructuoasă, dar și foarte importantă, deoarece lucrările sale au apărut într-o perioadă istorică crucială și nespuse de dificilă, cînd româna literară și-a decis și și-a croit destinul său istoric. Astăzi se știe bine că scriitorul Ion Creangă a creat opere într-o limbă mustoasă, miezoasă, dulce, atractivă, cu care a încîntat cititorul în toate timpurile, deși, la început, textul său lingvistic părea că încălcă normele vorbirii scrise ale timpului său... Prin

scrierile sale Ion Creangă a îmbogățit și a dezvoltat limba română literară, vorbită și scrisă. Prin textul său literar-artistic au fost introduse nu numai cuvinte din limba populară, din fondul lexical general, dar au fost într-adevăr puse în circulație unități comunicativ-informative (sintactice), tipice vorbirii și gândirii poporului nostru. Creangă nu și-a permis să folosească în scrierile sale expresii, îmbinări sau sintagme care ar fi contrazis și compromis spiritul sintagmatic al limbii române. Din aceste considerente, susținem că scriitorul Ion Creangă, pentru istoria limbii române literare, nu înseamnă numai demonstrarea faptului că „limba română populară, vorbită este și poate fi un instrument al artei scrisului.” [1, p. 122]. Creangă a creat un model clasic de ordonare sintagmatică și stilistică a limbii române literare. Textul crengian este un îndrumar, un dicționar de sintaxă normativă, deoarece scriitorul a însușit și a absorbit în psihicul conștiinței sale spiritul, „Duhul Sfânt” al gândirii prin vorbire a poporului nostru, realizând prin opera sa literar-artistică o adevărată academie normativă a sintaxei și stilisticii limbii române literare, dintotdeauna.

Limba operei lui Creangă constituie un adevărat dicționar de sintagmatică. În lucrările sale, mai cu seamă în „Povești” și „Amintiri din copilărie”, sînt des folosite așa-zisele „fraze chilometrice”, fraze lungi, unele chiar încadrînd mai mult de zece propoziții, deși se știe că în graiul satului său natal, Humulești, nu erau practicate în vorbire fraze cu un număr atît de mare de propoziții. Or, scriitorul humuleștean a creat fraze mari, neîncălîcînd normele vorbirii și gândirii consătenilor săi, iar, prin curajul și fapta sa scriitoricească, cu adevărat ne-a învățat cum trebuie să vorbim, să scriem și să gîndim corect românește.

Pentru a ne convinge de subtilitățile sintactice ale textului crengian, în continuare vom supune analizei sintactice o frază, binecunoscută, din „Amintiri din copilărie”: *Nu știu¹ alții cum sînt², dar eu⁻³, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stîlpul hornului⁻⁴, unde lega mama o șfară cu motocei la capăt⁵, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei⁶, la prichiciul vetrei cel humuit⁻⁴, de care mă țineam⁷, cînd începusem a merge copăcel⁸, la cuptorul⁻⁴ pe care mă ascundeam⁹, cînd ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca¹⁰, și la alte jocuri și jucării pline hazul și farmecul copilăresc⁻⁴, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie.*^{*3}

Fraza respectivă conține zece propoziții, fenomen neobișnuit pentru limba vorbită. Unitatea dată, pe lângă faptul că posedă toate calitățile de limbă română populară, întrunește, în paralel, și indicii normativi, academici ai limbii române literare, culte, indici care se manifestă la toate nivelurile: fonetic, lexical, morfolologic și sintactic.

După părerea noastră, corectitudinea la nivelul primelor trei compartimente poate fi ușor demonstrată cu ajutorul dicționarilor, însă, cît privește gradul normativ-sintactic al frazei și al propozițiilor ei componente, considerăm că necesită

o demonstrare doar printr-o analiză sintactică. În primul rând, fraza dată conține mai multe enunțuri, în raport cu frazele din vorbirea populară, ceea ce o caracterizează drept o veritabilă mostră de limbă scriitoricească. În al doilea rând, în această unitate frastică, propozițiile, sintagmele și cuvintele sânt ordonate sau structurate sintagmatic în conformitate cu normele firești ale raporturilor sintactice ale sistemului propriu-zis al limbii române literare. În al treilea rând, și cel mai important este că fraza în cauză dispune de calități sintactice dintre cele mai subtile, care sânt nu numai greu de le utilizat, dar și greu de le perceput. Acestea sânt: a) distanțarea prin topică sau distanțarea prin distribuție a unor părți de propoziție și b) sincretismul sintactic la nivel propozițional și frastic

Dacă vorbim de distanțarea prin distribuție, este necesar să abordăm situațiile sintactice ale enunțurilor trei și patru. În propoziția a treia sunt intercalate tocmai șapte subordonate, care încep cu propoziția a patra și se sfârșesc cu propoziția a zecea. Propoziția a treia (*dar eu... parcă-mi saltă și acum inima de bucurie*) conține un singur agent al stării subiectului logic din propoziție: **eu** – subiect exprimat prin pronume personal, pers.I, nr. sg. Acest subiect, agent logic al stării, dispune de o manifestare structural-gramaticală prin două forme de caz: 1) **eu** – pronume personal, cazul N., nr. sg. și 2) **mie** – pron. pers. cazul D., nr. sg.

Notă. *Fenomenul dat constituie o particularitate în sintaxa limbii noastre și este o dovadă a faptului că în limba română forma gramaticală a cazului nu este decisivă la realizarea funcțiilor sintactice, întrucât la aceeași formă avem mai multe funcții sintactice și la aceeași funcție sintactică avem mai multe forme structural-gramaticale. Cercetătorul Petru Zugun de la Iași a calculat 27 de funcții sintactice numai pentru cazul acuzativ [2, p. 42].*

Prin urmare, în propoziția a treia avem aceeași funcție sintactică de subiect, exprimată prin două forme structurale de caz: „*dar eu... parcă-mi saltă și acum inima de bucurie...*” și „*dar mie... parcă-mi saltă și acum inima de bucurie...*”

Propoziția a patra, deși este o propoziție subordonată de timp, dispune de o distanțare printr-o distribuție sintactică aproape în întreaga frază, regentînd, în paralel, alte șase propoziții subordonate: 1) propoziția a cincea este o subordonată atributivă explicativă (*unde lega mama o șfară cu motocei la capăt*); 2) propoziția a șasea este o subordonată consecutivă (*de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei*); 3) propoziția a șaptea este o subordonată atributivă explicativă (*de care mă țineam*); 4) propoziția a opta este o subordonată de timp (*cînd începusem a merge copăcel*) și este regentată de propoziția a șaptea; 5) propoziția a noua este o subordonată atributivă determinativă (*pe care mă ascundeam*) și este regentată de propoziția a patra; 6) propoziția a zecea este o subordonată de timp (*cînd ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca*), care este regentată de propoziția a noua.

Așadar, este evident că propozițiile a treia și a patra, deși sânt distribuite aproape în întreaga structura a frazei, au totuși o motivare sistemică și o organizare stilistică și semantico-funcțională corectă.

Fenomenul sincretismului sintactic este tot atât de frecvent în textele literar-artistice crengiene, atât doar că este greu de disociat, întrucât este aproape asemănător și ușor confundabil cu polifuncționalismul și cu sinonimia și omonimia sintactică. Sincretismul sintactic, aspect esențial al polifuncționalismului, constă în virtualitatea unei unități sintactice (propoziționale sau frastice) de a întruni mai multe valori semantico-informative în cadrul unei și aceleiași unități sintactice [3, p.25]. Acest fenomen stilistico-sintactic este greu de identificat la analiza sintactică, dar și mai greu, după părerea noastră, de a-l utiliza în vorbire și în scrieri: nu orice scriitor de limbă română poate construi, după părerea noastră, propoziții și fraze sincretice, tot așa cum nici orice vorbitor, căci pentru perceperea în scris și în vorbire a sincretismului sintactic se cere o profundă cunoaștere a limbii... Scriitorul Ion Creangă a utilizat corect și de foarte multe ori acest subtil mijloc lingvistic, ceea ce îl califică drept un mare conoscător al limbii române.

În fraza, pe care o analizăm, acest clișeu stilistic se manifestă structural prin construcția gerunzială din enunțul șase: „*de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei.*” Din punct de vedere formal-structural, construcția subliniată (*jucîndu-se cu ei*) pare să aibă valoare sintactică de complement circumstanțial de mod. În profunzimea ei semantico-sintactică, însă, construcția respectivă cumulează cu totul alte trei valori semantico-funcționale: 1) de complement circumstanțial cauzal (*fiindcă se jucau cu ei*); 2) de complement circumstanțial de timp (*cînd se jucau cu ei*); 3) de complement circumstanțial condițional (*dacă se jucal cu ei*).

După cum vedem, construcția gerunzială „*jucîndu-se cu ei*” nu poate avea valoare sintactică de complement circumstanțial de mod. Nu ne permite să-i atribuim atare funcție nici chiar verbul-predicat (*crăpau*), care, în contextul propoziției din care face parte, este utilizat cu sens figurat. Dacă am susține că această construcție gerunzială îndeplinește funcția sintactică de complement circumstanțial de mod, am fi obligați să credem că și acest verb predicativ este cu sens propriu lexico-informativ, ceea ce este ireal, dacă nu chiar absurd: verbul predicativ este cu sens metaforic, prin care se exprimă ideea de superlativ [4, p. 12] .

În opera lui Ion Creangă, sincretismul sintactic la nivelul frazei joncționale este realizat cel mai des prin așa-zisele false-subordonate de mod, care, de regulă, se introduc prin jonctivul cum. De exemplu, în fraza : „*moșneagu, cum aude glasul cocoșului, iese din casă cu bucurie, și, cînd aruncă ochii spre poartă, ce să vadă...*”, propoziția subliniată (2) este o subordonată modală falsă, în care adevăratele sensuri informativ-comunicative ale ei sînt ascunse. Atât

vorbitorul, cât și ascultătorul le percepe intuitiv, în funcție de gradul posedării limbii române. Această suborodnată (2) se pretează la patru transforme (T), care formează, de fapt, adevăratele ei valori semantico-funcționale:

T(1) – *moșneagu, dacă aude glasul cocoșului, iese din casă cu bucurie* (raport condițional);

T(2) – *moșneagu, care aude glasul cocoșului, iese din casă cu bucurie* (raport atributiv);

T(3) – *moșneagu, fiindcă aude glasul cocoșului, iese din casă cu bucurie* (raport cauzal);

T(4) – *moșneagu, cînd aude glasul cocoșului, iese din casă cu bucurie* (raport temporal).

Cele afirmate pînă acum despre contribuția scriitorului Ion Creangă la valorificarea aspectului sintagmatic al limbii române, nu înseamnă, bineînțeles, că tot ce-a avut nou scriitorul, în plan lingvistic, drept consecință a intrat în normele limbii române literare. Multe au rămas și pînă în prezent nevalorificate, alcătuind niște realizări individuale ale stilului său, deși aportul lui Creangă la realizarea normelor limbii române literare a fost și este unul dintre cele mai mari. Astăzi ne-am dumerit, cu certitudine, că scriitorul Ion Creangă a schimbat înfățișarea nu numai a normelor lexicale, dar și a celor sintactice ale limbii noastre, scrise și vorbite, contribuind prin aceasta la instaurarea unei noi atitudini față de normele literare ale limbii române. De la Creangă încoace noțiunea de limbă română literară, normată, vorbită și scrisă, capătă un nou înțeles, mult mai dinamic și flexibil, căci de la el începe o nouă limbă română, care place tuturor mult mai mult, prin simplitate, prin agerime, istețime și vioiciune, prin putere: toate fiind înrudite cu realitatea vieții poporului nostru din toate timpurile.

Referințe bibliografice

1. Munteanu Ștefan, Țîra Vasile, *Istoria limbii române literare*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
2. Zugun Petru, *Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri*. În: *Limba Română*, nr. 3-4, Chișinău, 1993.
3. Bajureanu Vasile, *Studiu asupra sincretismului sintactic la nivelul frazei joncționale*. Chișinău: CEP-USM, 2010.
4. Melniciuc Ion, *Superlativul în limba moldovenească*, Chișinău: Știința, 1981.

RAPORTUL DE SUBORDONARE: CONTROVERSE ȘI SOLUȚIONĂRI

Marcela BURNETE

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Raportul de subordonare este considerat legătura sintactică propriu-zisă dintre unitățile sintactice. La determinarea varietăților de subordonare trebuie să se țină cont de mai multe criterii: numărul termenilor–regenți, natura lexicală sau semantica gramaticală a regentului, numărul termenilor implicați, trăsăturile sintactico-semantice ale subordonării etc. Raportul de subordonare poate fi exprimat prin trei tipuri de mijloace: pozodice, morfologice și sintactice.

Cuvinte-cheie: raport, subordonare, dependență, regent, subordonat, tipuri.

Abstract. The relation of subordination is considered the actual syntactic connection between the syntactic units. In determining the varieties of subordination, several criteria must be taken into account: the number of regent terms, the lexical nature or grammatical semantics of the regent, the number of terms involved, syntactic-semantic features of subordination etc. The relation of subordination can be expressed by three types of means: prosodic, morphological and syntactic.

Keywords: relation, subordination, dependency, regent, subordinate, types.

Raportul de subordonare este considerat de către unii lingviști legătura fundamentală dintre unitățile sintactice. Acesta se explică prin faptul că raportul respectiv se stabilește în interiorul unităților sintactice, adică este un tip de relație internă, care se realizează între elementele componente ale grupurilor sintactice și între propozițiile unei fraze. Atât componentele grupului sintactic, cât și propozițiile unei fraze formată prin subordonare au valori inegale: primul element este *regent*, *centru* sau *determinat*, iar al doilea – *subordonat*, *adjunct* sau *determinant*.

Subordonarea se stabilește, așadar, între două unități sintactice, care sunt poziționate la niveluri diferite. În cadrul raportului de subordonare „prezența termenului determinant este condiționată de prezența termenului determinat, în timp ce prezența determinantului nu implică totdeauna prezența determinatului. Cei doi termeni, prin apartenența lor la planuri diferite, se dispun într-o poziție ierarhică și se proiectează la nivel superior printr-un proces integrator de stratificare, conform căruia unitățile de nivel inferior se integrează, în calitate de constituenți, în unități de nivel superior.” [1, p.12]

Spre deosebire de raportul sintactic de coordonare, în care se întâlnesc unități de aceeași importanță (între două subiecte sau între două propoziții subiective, între două atribute sau între două propoziții atributive etc.), în cadrul raportului de subordonare sunt angajate unități sintactice de importanță diferită, ca în:

locuitori **de la sate**, scria **romane** etc., care generează funcții sintactice. Deci raportul de subordonare constituie relații **funcționale**, iar relațiile dintre unități de aceeași importanță, având aceeași funcție sintactică (*Citesc **poezie** și **proză***), sunt relații **afuncționale**. Relațiile afuncționale asigură „amplificarea pozițională a unei unități sintactice.” [2, p. 8]

Raportul de subordonare generează funcții sintactice, de aceea aceste relații sunt **indispensabile** sau **obligatorii**. Raportul de coordonare nu generează funcții sintactice și relațiile de acest gen sunt **dispensabile** sau **facultative**: *nu așteaptă vorbe, (ci) fapte*. [2, p.9]

Termenii-regenți din cadrul relațiilor indispensabile se clasifică în două clase distincte în funcție de natura lor morfologică:

1. regenți de tip nominal și

2. regenți de tip verbal.

Distribuția părților de vorbire la una din cele două clase se face astfel:

În clasa *regenților de tip nominal* sunt încadrați *substantivul* și substitutele lui: *pronumele*, *numeralul* și *adjectivul*, iar în clasa *regenților de tip verbal* sunt incluși *verbul* și substitutele lui: *adverbul* și *interjecția*. [3, p. 121]

Conexiunea dintre cei doi termeni, regent și subordonat, se manifestă prin faptul că primul, termenul regent, nu presupune, în principiu, existența celui de-al doilea (termenul subordonat). [4, p. 118] În raportul de subordonare dintre regent și subordonat, subordonatul poate fi omis, dar regentul este nonomisibil.

În versurile „*Le-am scris cu unghia pe tencuială/ Pe un perete de firidă goală/ Pe întuneric în singurătate,/ cu puterile neajutate...*” [5, p. 100] termenul regent *am scris* poate să existe și fără de termenii subordonați: *cu unghia*, *pe tencuială*, *pe un perete*, *pe întuneric*, *în singurătate*, *cu puterile*, pe când termenii subordonați menționați nu au autonomie de sine stătătoare. Totuși, pentru realizarea unei comunicări propriu-zise termenii subordonați sunt obligatorii. Din cauza inegalității termenilor, determinantul nu poate să apară în absența regentului. Prezența determinantului e condiționată de prezența regentului.

În funcție de numărul termenilor-regenți angajați în raport de subordonare există:

1. dependență unilaterală, când avem un singur termen-regent (subordonarea atributivă, completivă și circumstanțială): „*Și iară mă întorc cu gândul la tata, pentru că din tot potopul ceta de lume, care a trecut prin viața mea, el rămâne figura cea mai dură, cea mai enigmatică.*” [6, p. 39] În această frază, propoziția „*și iară mă întorc cu gândul la tata*” este o coordonată copulativă și regentă pentru propoziția a doua, „*pentru că din tot potopul acela de lume el rămâne figura cea mai dură, cea mai enigmatică*”, care este o subordonată circumstanțială cauzală, deoarece determină verbul-predicat din prima propoziție „*mă întorc cu gândul*” și răspunde la întrebarea „din ce cauză?” Între cele două

propoziții se stabilește un raport de dependență unilaterală. Același tip de raport sintactic se stabilește și între propoziția a doua „*pentru că din tot potopul cela de lume... el rămâne figura cea mai dură, cea mai enigmatică*” și propoziția a treia „*care a trecut prin viața mea*” -- o subordonată atributivă, fiindcă determină substantivul „lume” din propoziția a doua și răspunde la întrebarea „care?” Între propoziția a doua și a treia se stabilește, de asemenea, un raport sintactic de dependență unilaterală.

2. **dependență bilaterală** sau **dublă**, când sunt prezenți doi termeni-regenți (subordonarea atributivă circumstanțială și predicativă suplimentară).: „*Mândră, fata nu răspunse...*” [7, p. 215] În propoziția de mai sus, există un atribut circumstanțial „*mândră*”, deoarece determină în același timp și subiectul „*fata*” (care fată? – mândră) și verbul predicat „*nu răspunse*” (nu răspunse din ce cauză? – pentru că era „mândră”). Între atributul circumstanțial „*mândră*” și subiectul și predicatul propoziției se stabilește un raport sintactic de dependență bilaterală sau dublă.

Lingvista A. Merlan menționează că „în funcție de semantica lexicală sau de semantica gramaticală a regentului, determinantul poate fi:

1. **necesar** sau **cerut** de termenul regent sau

2. **facultativ**.” [2, p. 79]

„*Vulturul... într-o clipă aduce cele două picături de lapte...*” [8, 155]. În exemplul de mai sus, există determinanți necesari sau ceruți: complementul direct „*picături*”, fără de care predicatul „*aduce*” n-are sens complet, attributele „*cele două*” și „*de lapte*”, cerute pentru întregirea sensului complementului direct „*picături*” și determinantul facultativ „*într-o clipă*”, care nu este obligatoriu semantic pentru predicatul „*aduce*”.

Elementele subordonate, în funcție de particularitățile de conținut ale regentului, îndeplinesc două tipuri de funcții sintactice:

1. **cerute** și

2. **facultative**.

Funcții sintactice **cerute** sunt:

– Complementul direct, cerut de un regent-verb tranzitiv: *a spune o poezie, a vedea un film, a cere o carte, a prinde un fluture*;

– Complementul direct, cerut de un regent-verb intransitiv, care poate primi un complement direct intern, obținând valoare tranzitivă: *a merge (șosea, cărare), a plânge (lacrimi)*;

– Complementul indirect, cerut de un verb cu valență de dativ: *a aparține poporului, a plăcea prietenilor*; cu valență de acuzativ: *a semăna cu părinții, a milita pentru dreptate, a se ocupa de știință*;

– Complementul de agent, cerut de un verb la diateza pasivă: *fu ascultat de profesori, au fost create de savanți*;

– Complementul comparativ, cerut de un adjectiv sau de un adverb, aflat la gradul comparativ sau la gradul superlativ relativ: *mai romantică ca marea, la fel de iubită ca mama*;

Funcții sintactice **facultative** sunt:

– Atributul: *prefer lalelele albe*;

– Complementele circumstanțiale (de loc, de timp, de mod, de scop, de cauză, de condiție, de concesie, consecutive, instrumentale, cumulative, de excepție, de opoziție, de relație etc.: *locuiește pe deal, pretutindeni era primăvară; lucrează cu suflet*.

– Atributul circumstanțial: *încurajată, ea a învins*.

– Predicativul suplimentar: *s-a apropiat tăcut de oameni*. [2, p. 80]

Opiniile sintacticienilor, privind tipologia raportului de subordonare sau subtipurile acestui raport, sunt diverse.

În funcție de numărul termenilor implicați, A. Merlan distinge la nivelul relației de dependență două subtipuri:

– **dependență simplă**, în care sunt angajați doi termeni, un determinant (cu diferite realizări structurale: subordonarea atributivă, completivă și circumstanțială) și un regent.

– **dependență dublă**, în care sunt angajați trei termeni, un determinant (cu diferite realizări structurale) și doi regenți, unul de tip verbal, altul de tip nominal: subordonarea atributiv-circumstanțială și predicativ-suplimentară. [2, p. 81]:

Raporturile sintactice de dependență, care implică prezența numai a două unități sunt **binare** (raportul dintre subiect și predicat, dintre atribut și numele regent, dintre complement și verbul regent), iar dacă sunt implicați doi regenți și un determinant, atunci vom vorbi despre raporturi **ternare** (atributul circumstanțial și predicativul suplimentar determină atât un nume, cât și un verb). [2, p. 10]

Conform cercetătorului D. Irimia, relația de dependență poate fi:

– **simplă**, când determinantul depinde de un singur regent. Funcțiile generate de dependența simplă sunt acelea de *atribut, complement și circumstanțial*.

– **dublă**, când determinantul depinde de doi regenți. Funcțiile generate de dependența dublă sunt acelea de *atribut circumstanțial și complement predicativ*.

– **mediată**, când relația de dependență simplă mediază sau este mediată de o altă relație sintactică. Funcția generată de relația de dependență mediată este aceea de *complement corelativ*, acesta incluzând *complementul sociativ, complementul cumulativ, complementul de excepție și complementul de opoziție*. [9, p. 107]

V. Guțu Rumalo distinge patru variante sau subtipuri:

– **dependența bilaterală**, adică relația dintre subiect și predicat, numită și relație de **interdependență** (*Fratele a plecat*);

– **dependența subordonarea unilaterală**, adică relația dintre doi termeni, dintre care unul răspunde pozitiv la testul omisiunii (*Ascultă știrile*);

– **dependența subordonarea dublă**, adică relația în care un termen este subordonat altor doi (*Luna strălucește clară*);

– **dependența complexă**, relația în care subordonarea unui termen C față de regentul A presupune, ca o condiție obligatorie, prezența în enunț a încă unui termen, B, subordonat aceluiași regent A (*A cumpărat (A) cărți (B), pe lângă caiete (C)*). [10, p. 38-41]

I. Diaconescu stabilește, de asemenea, patru subtipuri de relație de dependență, și anume:

– **dependența unilaterală** (relația dintre atribut și regentul nominal, dintre complement sau unele circumstanțiale și regentul verbal);

– **dependențabilaterală, dereciprocitate, de inerență sau de interdependență** (relația dintre subiect și predicat);

– **dependența colaterală** (relația ce caracterizează structurile sintactice a căror realizare este condiționată de prezența unui al doilea termen, ce servește ca pivot semantic al funcțiilor *de cumulativ, opozițional, excepție, comparativ* și *de schimb*;

– **dubla dependență** (relația în care termenul subordonat – *numele predicativ* și *numele predicativ secundar* – este dominat simultan de doi termeni). [1, p. 14-19]

Aderăm și susținem opinia lingvistei A. Merlan, care consideră că există doar două subtipuri de dependență: *simplă* și *dublă*. [2, 83]

Interpretarea raportului sintactic dintre subiect și predicat ca o variantă a dependenței nu este justificată, deoarece ambii participanți își impun unul altuia restricții în plan formal și se presupun reciproc. În relația de dependență numai regentul condiționează formal adjunctul și îl alege în funcție de trăsăturile sale semantico-lexicale și gramaticale. [2, p. 83]

Nu poate fi motivat și argumentat nici raportul dintre circumstanțialele de excepție, cumulativ, opozițional și de asociere și termenul regent, care e numit de unii lingviști relație de dependență „complexă”, „mediată” sau „corelată”. Între aceste structuri se stabilește un raport de dependență unilaterală sau simplă, deoarece acești termeni sunt un regent (verbal) și un subordonant. [2, p. 83]

Din punctul de vedere al trăsăturilor sintactico-semantice subordonarea este:

– **necircumstanțială**, specifică atributelor și complementelor necircumstanțiale, la nivel de propoziție, și subordonatelor atributive și subordonatelor necircumstanțiale, la nivel frastic: Ex.: „*Stătea nucul cela nalt și zâmbăreț... și... șoptea blajin...*” [6, p. 104] În acest enunț, raportul de subordonare necircumstanțială se stabilește între subiectul „*nucul*” și atributele „*cela*”, „*nalt*”, „*zâmbăreț*”, și între verbul-predicat „*șoptea*” și complementul circumstanțial de mod „*blajin*”.

– **circumstanțială**, specifică complementelor circumstanțiale, la nivelul propoziției, și tuturor propozițiilor subordonate circumstanțiale. Ex.: „*Ca să schimbăm, acum, întâia oară, / Sapa-n condei și brazda-n călimară, / Bătrânii-au adunat, printre plăvani, / Sudoarea muncii sutelor de ani.*” [5, p. 19] Între prima propoziție „*Ca să schimbăm, acum, întâia oară, / Sapa-n condei și brazda-n călimară*” și a doua „*Bătrânii-au adunat, între plăvani, / Sudoarea muncii sutelor de ani*” se stabilește un raport sintactic de subordonare circumstanțială finală, deoarece prima propoziție determină verbul-predicat din propoziția a doua *au adunat* și răspunde la întrebarea „cu ce scop?”

Subordonarea poate fi diferită și în funcție de conectori:

– **paratactică** (sau **asindedică**) (parataxa sau juxtapunerea) se stabilește între părțile secundare de propoziție și elementele regente ale acestora sau între propozițiile subordonate și regentele lor. [11, p. 305]:

Ex.: 1. „*Înaltă, spătoasă, cărunță, Rubanca muncește cât doi.*” [6, p. 149]; 2. „*Știu: cândva la miez de noapte / Ori la răsărit de Soare, / Stinge-mi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărții Sale.*” [12, p. 21] În primul exemplu, în raport de subordonare juxtapusă se află atributele circumstanțiale „înaltă”, „spătoasă”, „cărunță”, care determină în același timp subiectul „Rubanca” și predicatul „muncește”. În al doilea exemplu, raportul de subordonare juxtapusă se stabilește între propoziția subordonată completivă directă „*cândva la miez de noapte / Ori la răsărit de Soare, / Stinge-mi-s-or ochii mie / Tot deasupra cărții Sale*” și propoziția coordonată și regentă „*Știu*”.

Juxtapunerea este o marcă atipică la subordonarea în frază, întâlnită în codul oral și exploatată uneori în codul scris din rațiuni expresive. (exemplul al doilea) [4, p. 121]

– **joncțională** (sau **hipotactică**) (prin joncțiune între părțile secundare de propoziție și elementele lor regente sau între propozițiile subordonate și regentele acestora).

Ex.: „*Plugule, cine te-a născocit, / Ca să frământă a șesurilor coaje?...*” [5, p. 23] Între cele două propoziții ale frazei de mai sus este un raport sintactic de subordonare joncțională. Propoziția a doua este introdusă în frază prin intermediul conjuncției subordonatoare „ca (să)”.

Raportul de dependență, în general, poate fi exprimat prin trei tipuri de mijloace:

– **prozodice**: intonația, accentul și pauza. Marchează raportul de subordonare dintre două propoziții juxtapuse: una -- regentă, alta – subordonată.

Ex.: „*Și te pândesc în timp, ca pe vânat, / Să văd: ești șoimul meu cel căutat?*” [5, p. 47]

– **morfologice**: flexiunea cu varietățile ei: *acordul* (cuvântul determinat se acordă în gen, număr și caz cu cuvântul determinat) (*poezie originală*) și *recțiunea* (cuvântul determinat cere de la cel determinativ o anumită formă de

caz oblic), care se realizează la nivel intrapropozițional, între o parte de propoziție și regentul ei (*meleagurile Țării*); Variațiile de expresie ale cuvântului determinant (e vorba de forme cazuale) pot fi, de asemenea, impuse *de prepoziții și locuțiuni prepoziționale*: 1. prepoziții ca: *asupra, contra, deasupra, înaintea, înăuntrul* etc. (*nori deasupra satului*) și perifrazele prepoziționale ca: *în spatele, în fața, de-a lungul, din cauza, în ciuda, în timpul, cu excepția, în afara* etc. impun cuvântului însoțit cazul genitiv (*florile din fața casei*); 2. prepoziții ca: *datorită, grație, mulțumită, conform, potrivit* etc. impun cuvântului însoțit cazul dativ (*împăcare grație părinților*); 3. prepoziții ca: *de, din, despre, fără, la, de la, până la* etc. sau locuțiunile prepoziționale ca: *față de, în loc de, în afară de, cu privire la, referitor la* etc. impun cuvântului însoțit cazul acuzativ (*amintiri din copilărie*). 3. **sintactice**: joncțiunea și topica.

Ex.: „Când încerc, pe dibuite, / Stihuri nemeșteșugite, / Vin la geamul meu închis, / Ca din basme și din vis”. [5, p. 117] Prima propoziție a frazei este inclusă în frază prin intermediul conjuncției subordonatoare „când”.

Mijloacele de legătură care marchează raportul de subordonare se clasifică în două tipuri:

– **conectori intrapropoziționali**: prepozițiile și locuțiunile prepoziționale:

Ex.: „Partea de sus a orașului era socotită de pisici cel mai fericit colțisor de pe fața pământului...” [6, p. 221] Raportul de subordonare intrapropozițional este marcat de prepoziția „de” și locuțiunea prepozițională „de pe fața”.

– **conectori interpropoziționali** (sau **frastici**): conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale, pronumele și adjectivele pronominale relative (relative propriu-zise, relativ-interogative și relativ-nehotărâte) și adverbele relative (relative propriu-zise, relativ-interogative și relativ-nehotărâte).

Ex.: „În câmpia Dunării..., se pare că timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare”. [7, p. 7] Propoziția a doua „că timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare” este introdusă în frază cu ajutorul conjuncției subordonatoare „că”.

În concluzie, vrem să menționăm că subordonarea este un raport sintactic primordial, care se stabilește între următoarele unități sintactice: grupuri sintactice, propoziții și fraze.

Subordonarea are mai multe varietăți în funcție de unitatea sintactică în care se stabilește. Determinarea acestor varietăți se face ținându-se cont de numărul termenilor-regenți, natura lexicală sau semantica regentului, numărul termenilor implicați în acest raport etc.

Raportul de subordonare se exprimă prin mijloace prozodice, morfologice și sintactice.

Referințe bibliografice

1. Diaconescu, Ion. Sintaxa limbii române. II. Relații sintactice. București: Universitatea București, 1993.

2. *Merlan, Aurelia*. Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori. Iași: Institutul European, 2001.
3. *Secrieru, Mihaela*. Nivelul sintactic al limbii române. Iași: Sedcom Libris, 2007.
4. *Nagy, Rodica*. Sintaxa limbii române actuale. Unități, raporturi și funcții. Iași: Institutul European, 2005.
5. *Arghezi, Tudor*. Cuvinte potrivite. Chișinău: Litera, 1997.
6. *Druță, Ion*. Scrieri, I. Chișinău: Literatura artistică, 1989.
7. *Preda, Marin*. Moromeții. București: Ed. 100 +1 GRAMAR, 1997.
8. *Creangă, Ion*. Opere, II. Chișinău: Literatura artistică, 1989.
9. *Guțu Rumalo, Valeria*. Sintaxa limbii române. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1973.
10. *Constantinescu Dobridor, Gheorghe*. Dicționar de termeni lingvistici. București: Teora, 1998.
11. *Vieru, Grigore*. Rădăcina de foc. București: Univers, 1988.

REPETIȚIA—MIJLOC DE EXPRIMARE A ASPECTUALITĂȚII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Aliona SOBOL

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Repetiția reprezintă unul dintre mijloacele sintactice de exprimare a aspectualității în limba română. Din punct de vedere semantic, repetiția redă diverse caracteristici ale acțiunii: durată, intensitatea, succesiunea, periodicitatea etc. În funcție de nivelul limbii la care se manifestă, repetiția este de trei tipuri: fonetică, lexicală și gramaticală. Repetiția verbului exteriorizează ideea de durată, delimitată sau nedelimitată, a acțiunii ce se realizează prin structuri repetitive bazate pe coordonare sau subordonare. Anumite valori aspectuale, inclusiv intensitatea acțiunii, sunt desemnate și prin reluarea substantivelor, a interjecțiilor.

Cuvinte-cheie: aspectualitate, repetiție lexicală/gramaticală, structuri repetitive identice/modificate, durată delimitată/ nedelimitată, intensitatea acțiunii, repetiție imediată/la distanță.

Abstract: Repetition is one of the syntactic means of expressing the aspectuality in the Romanian language. From the semantic points of view, repetition expresses different characteristics of the action such as duration, intensity, frequency, etc. Repetition can be of three types, depending on the language that occurs: phonetic, lexical and grammatical. The repetition of the verb exteriorizes the idea of limited or delimited duration of the action that is achieved through repetitive structures based on coordination and subordination. Certain aspectual values, including the intensity of the action, are expressed through the resumption of the nouns, interjections.

Keywords: aspectuality, lexical/grammatical repetition, identical/modified repetitive structures, limited or delimited duration/intensity of the action, repetition distance.

Limba română posedă diverse mijloace de exprimare a aspectualității, care, deopotrivă cu temporalitatea și modalitatea, este o categorie funcțional-semantică. Categoriile funcțional-semantice acoperă o sferă mai largă, iar cele morfologice se referă doar la nivelul morfologic al limbii. Nucleul categoriei funcțional-semantice este o anumită categorie morfologică, cum ar fi timpul – în cazul temporalității, modul – în cazul modalității și aspectul verbal – în cazul aspectualității, care conține mijloace specializate pentru redarea valorilor categoriei respective (de exemplu: opoziția perfectiv-imperfectiv pentru aspectul verbal). La periferia categoriei funcțional-semantice apar elemente secundare, ce aparțin altor niveluri ale limbii. Aceste elemente pot fi de ordin semantic, lexical, sintactic etc. și, de asemenea, contribuie la exprimarea valorilor pe care le redă și categoria gramaticală-nucleu.

Lingvistul A.V. Bondarko relevă următoarele elemente *sine qua non* ale aspectualității:

- îmbinările cu verbe aspectuale (cu valoare incoativă, durativă și finitivă) și alte construcții analitice;
- diverse mijloace sintactice cu funcții aspectuale suplimentare;
- modul acțiunii (Aktionsart);
- opoziția dintre lexemele verbale limitative/nonlimitative;
- indici lexicali circumstanțiali [1, p.76].

Mijloacele lexicale ale aspectualității în limba română cuprind anumite locuțiuni verbale, ce desemnează diverse tipuri de Aktionsart, diverse adverbe, locuțiuni adverbiale, numerale adverbiale, prepoziții, locuțiuni prepoziționale, ce imprimă verbului pe care îl însoțesc variate nuanțe aspectuale, cum ar fi: repetarea acțiunii, durata, caracterul continuu sau discontinuu, caracterul momentan al acțiunii, tempoul desfășurării acțiunii etc.

Mijloacele semantice de redare a aspectualității includ verbe sau locuțiuni verbale care, prin conținutul lor semantic, pot sugera diferite tipuri de Aktionsart. Astfel, verbele indică acțiuni cu semantică incoativă, ingresivă, durativă, momentană, iterativă, terminativă, eventivă etc. Locuțiunile verbale românești, de asemenea, exprimă acțiuni iterative, statice, incoative, finitive, durative, orientate, ingresive etc. Reflectând asupra semanticii verbului și a noțiunii de temporalitate internă, lingvista Elena Constantinovici observă că „în limba română, noțiunea de timp intern se referă la posibilitatea de a caracteriza modul sau felul desfășurării acțiunii prin conținutul semantic al verbelor. E vorba de verbe ca: *a aprinde – a arde, a adormi – a dormi, a căuta – a găsi*, etc. [2, p.392].

Mijloace morfologice ale aspectualității în limba română sunt considerate timpurile verbelor, întrucât în paradigma verbală opozițiile au, în primul rând, rol aspectual. Lingviști de notorietate, printre care I. Iordan, V. Guțu-Romalo, Gh. Ivănescu, A. Niculescu, cercetătoarele H. Mirska-Lasota, D. Stoianova, Cr.

Călărașu ș.a. au examinat sistemul temporal românesc din punctul de vedere al semnificațiilor aspectuale pe care le comportă. Astfel, imperfectul indică fie aspectul durativ, fie pe cel iterativ, deci este imperfectiv. Perfectul simplu, perfectul compus și mai-mult-ca-perfectul sunt apte a desemna aspectul perfectiv. Prezentul dezvăluie ambele aspecte: atât aspectul durativ și imperfectiv, cât și pe cel momentan și perfectiv.

La mijloacele morfematice de exprimare a aspectualității în limba română se referă unele prefixe: *re-*, *răs-/răz-* (cu valoare frecventativă), *a-*, *în-/îm-* (cu valoare incoativă), *supra-* (cu valoare de intensitate) etc., cu ajutorul cărora se formează verbe ce exprimă diverse caracteristici ale desfășurării acțiunii.

Mijloace sintactice ale aspectualității în limba română sunt considerate unele forme verbale alcătuite din verbe aspectuale (incoative, durative și finitive) și repetiția, care are o tipologie variată. Conform *Dicționarului general de științe*, repetiția este „figură sintactică (de construcție) care constă în reluarea de două sau mai multe ori a aceluiași sunet, radical, cuvânt ori grup de cuvinte.” [3, p.413]. Așadar, în funcție de nivelul limbii la care se manifestă, repetiția este de trei tipuri: fonetică (realizată la nivel sonor), lexicală și gramaticală.

Potrivit autorilor *Gramaticii limbii române*, repetițiile pot fi clasificate după diverse criterii, printre care: „...realizarea lingvistică, distanța dintre termenii repetiției, fixitatea structurii repetitive, intenționalitatea, rolul vorbitorului în cursul interacțiunii verbale (locutor sau alocutor).” [4, p. 778].

Din punct de vedere semantic, repetiția evidențiază diverse caracteristici ale acțiunii, cum ar fi „...durata, intensitatea, distribuția, progresia, succesiunea, periodicitatea...” [5, 916].

În plan structural, pot fi delimitate mai multe tipuri de repetiție lexicală: a adjectivelor, a adverbilor, a verbelor, a substantivelor, a interjecțiilor, a pronumelor. Examinând fenomenul în cauză, lingvista din România V. Guțu-Romalo [6] a observat că repetiția cuprinde 17 tipuri, dintre care numai șase vizează repetiția verbului, și anume în construcțiile ce marchează intensitatea, durata, frecvența, progresia, narațiunea sau descripția rezumată și imprecizia.

În accepția autorilor *Gramaticii limbii române*, repetițiile prezintă „...un anumit nivel de gramaticalizare, manifestat prin folosirea unui *tipar structural* care poate fi actualizat de la caz la caz cu diverse elemente lexicale. Dintre acestea fac parte structurile repetitive *unitare* și cele *neunitare*.” [4, p. 780]. În articolul de față analizăm doar structuri repetitive unitare ce constituie „...ansambluri unitare din punct de vedere sintactic și semantic; ele pot fi formate prin reluare identică sau modificată a unui element...” [4, p. 780] și conțin, în afară de elementele repetate, prepoziții și conjuncții.

În funcție de structură, construcțiile repetitive unitare posedă diverse valori semantice. Astfel, repetiția verbului exteriorizează ideea de durată a acțiunii ce

se desfășoară o perioadă lungă de timp și se realizează prin structuri repetitive bazate pe coordonare sau subordonare. De exemplu: 1. reluarea verbului direct, elementele repetate fiind juxtapuse, sau precedat de conjuncția copulativă *și*:

„*Și merge, și merge, până ce înnoptează bine.*” [7, p. 149];

„Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate,

Într-un calcul fără capăt tot *socoate și socoate...*” [8, p. 130].

Din punctul de vedere al realizării lingvistice, asemenea tipuri de repetiție se numesc *identice*, cele *modificate* conținând o altă formă gramaticală a primului termen. Totodată, examinând aceste exemple conform criteriului distanței dintre termenii repetiției, observăm că sunt repetiții *la distanță*.

De remarcat că repetiția verbului amplifică semnificația de durată a acțiunii, acesta utilizându-se frecvent la timpul prezent istoric:

„Baba, când vede că s-a bătut găina joc de dânsa, o prinde *ș-o bate, ș-o bate* pân-o omoară în bătaie.” [7, p. 95].

Uneori, în componența unor structuri repetitive sunt intercalate anumite elemente lexicale nonrepetitive (adverbele *tot*, *iar*). De exemplu: 2. reluarea verbului precedat de adverbul *tot* cu valoare iterativă (uneori de conjuncția copulativă *și* + adverbul *tot*):

„*Și ne coborâm noi, și ne tot coborâm*, cu mare greutate, pe niște povârnișuri primejdioase...” [7, p.235];

3. reluarea verbului însoțit de conjuncția copulativă *și* + adverbul *iar* cu valoare iterativă:

„*Zice și iar zice...*”.

Structurile repetitive formate prin coordonare (vezi *supra*), exprimă, potrivit gramaticienilor, „durata nedelimitată” [4, p. 783], iar cele prin subordonare – „o durată delimitată” [4, 783]. În structurile ce au la bază subordonarea, termenul repetat este precedat de elementele lexicale *ce* sau *cât*. De exemplu: 4. reluarea verbului precedat de adverbul *cât*:

„Mai *șede el cât șede* de cască gura prin târg, ș-apoi își ie tălpășița spre casă.” [7, p. 100];

„*Fug ei cât fug*, și de la o vreme dracul pierde urma iepurelui.” [7, p. 104];

„*Și merse ea cât merse* pe-un drum, până ce, din întâmplare, îi ieși înainte o cățelușă...” [7, p. 198];

„Uite-l, *zburdă, zburdă cât zburdă*, pe urmă vine, se lipește de mă-sa și țese mărunțel pe lângă caii bătrâni.” [9, p. 341];

5. reluarea verbului anticipat de pronumele relativ *ce*:

„Făt-Frumos *ospătă ce ospătă*, dar apoi, luându-și buzduganul de-a umăr, merse mereu pe dâra trasă de piuă...” [10, p. 186].

Într-adevăr, structurile repetitive bazate pe subordonare diferă de cele ce au la bază coordonarea prin faptul că, în primele trei tipuri analizate *supra*, întreaga

construcție servește pentru a marca o acțiune durativă, dar cu o durată mai mică decât a acțiunilor redată de ultimele două tipuri. Amintim aici că varianta de repetiție caracterizată prin separarea elementelor care se repetă în text prin introducerea altor cuvinte este numită *epanalepsă*. [3, p. 414].

Cele cinci tipuri de repetiție reprezintă, în plan sintactic, o unitate, constituind, în majoritatea cazurilor, un predicat format din verb, de obicei, la modul indicativ, timpul prezent sau perfectul simplu, deși pot fi și la viitor sau perfectul compus; la modul conjunctiv sau condițional, timpul prezent; gerunziu sau infinitiv, fiind o caracteristică a stilului narativ.

Pentru a ilustra cele expuse *supra*, vom relua câteva exemple semnalate de lingvista Valeria Guțu- Romalo:

„*Va lucra, va lucra* până totul va fi gata.” (indicativ, viitor);

„*Să lucrezi, să lucrezi*, până ce totul va fi gata.” (conjunctiv, prezent);

„*Dacă ar merge și ar merge*, ar ajunge pe țărmul celălalt.” (condițional, prezent);

„*Și mergând, mergând*, ies din lumea cu oamenii și intru în lumea cu șoarecii.” (gerunziu);

„*A lucra, a lucra* fără întrerupere e datoria noastră.” (infinitiv) [6, p. 486].

Cercetătoarea din România Florența Sădeanu, comparând sintaxa verbului românesc cu cea a verbului în limba spaniolă, a stabilit că aspectul durativ, îmbinat cu ideea de intensitate a acțiunii, este desemnat în limbile menționate, mai ales, în vorbirea familiară și populară, prin imperativul singular al verbului *a da* (care își pierde valoarea propriu-zisă), repetat și succedat adesea de pronumele personal neaccentuat cu valoare neutră -i:

„Se pun dracii la lucru *și dă-i și dă-i*”;

„*Dă- i și dă-i* cu ciupitul”;

„*Dă- i cu bere, dă-i* cu vin” [11, p. 205].

Anumite valori aspectuale, inclusiv intensitatea acțiunii, sunt redată și prin reluarea unor lexeme ce aparțin altor clase gramaticale. De exemplu: 6. repetarea imediată a interjecției:

„Ne întovărășim cu dânșii, de frica lăieșilor din Ruginoasa, și *hai-hai, hai-hai*, până-n ziuă, iacă-tă-ne în Târgul-Frumos...” [7, p. 290].

7. repetarea imediată a substantivului: *fuga-fuga*.

După cum remarcă L. Zbanț în studiul despre intensitatea absolută a calității și a acțiunii, „modelele tautologice întemeiate pe repetiția substantivului comportă indiciile unui limbaj popular, marcat de afectivitate, caracteristic registrului vorbit al limbii române sau al celei franceze.” [11, p. 91].

Alt tip de repetiție, cea gramaticală, constă, conform *Dicționarului general de științe*, în „...reluarea aceluiași radical în cuvinte diverse sau a aceluiași cuvânt în forme gramaticale diferite” [3, p. 414]. Autorii *Gramaticii limbii române*

încadrează acest tip în repetiții *modificate*. De exemplu: 8. reluarea verbului prin derivatul său prefixal, format cu afixul *răs-*: *s-a sucit*, *s-a răsucit*. Considerăm că și această construcție repetitivă denotă intensitatea acțiunii.

În concluzie, menționăm că repetiția reprezintă unul dintre mijloacele sintactice de redare a aspectualității în limba română. În funcție de structura repetiției, construcțiile repetitive exprimă diverse valori semantice. Astfel, repetiția verbului exteriorizează, de cele mai multe ori, durata delimitată/nedelimitată sau intensitatea acțiunii. Din punctul de vedere al realizării lingvistice, cele mai frecvente tipuri de repetiție sunt cele *identice*, cele *modificate* având o utilizare mai rară.

Referințe bibliografice

1. БОНДАРКО, А.В. *Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии*. Л.: Наука, 1983.
2. CONSTANTINOVICI, E. Semantica verbului și temporalitatea internă. În: Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu. Chișinău: CEP USM, 2004, pp. 392-397.
3. BIDU-VRĂNCENU, A. ș.a Dictionar general de științe. Științe ale limbii. București: Editura Științifică, 1997. [citat 30 martie 2017]. Disponibil: [<https://www.academia.edu/10986209/87525919-DSL-Dictionar-de-Stiinte-Ale-Limbii>].
4. *Gramatica limbii române. Vol II. Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2008.
5. Dictionarul explicativ al limbii române. Ed. II. București: Univers Enciclopedic, 1996.
6. GUȚU-ROMALO, V. Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română. În: Studii și cercetări lingvistice. 1960, a. XI, nr. 3, pp. 485-493.
7. CREANGĂ, I. Opere. Vol. 1. Chișinău: Literatura artistică, 1989.
8. EMINESCU, M. Opere. Vol. I. Poezii. Coordonator: Acad. M. Cimpoi. Chișinău: Gunivas, 2001.
9. DRUȚĂ, I. Scrieri. Vol. 1. Chișinău: Literatura artistică, 1989.
10. EMINESCU, M. Opere. Vol. II. Proză. Teatru. Literatură populară. Coordonator: Acad. M. Cimpoi. Chișinău: Gunivas, 2001.
11. SĂDEANU, Fl. Paralele româno-spaniole în sintaxa verbului. În: Studii și cercetări lingvistice. 1967, nr. 2, pp. 203-208.
12. ZBANȚ, L. Intensitatea absolută a calității și acțiunii (în limbile franceză și română). Chișinău: CEP USM, 2009.

ROLUL CONTEXTULUI ÎN ACTUALIZAREA SENSURILOR VERBELOR DE COMPORTAMENT DIN LIMBA ROMÂNĂ

Elena JUNGHIETU

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Abordată din perspectiva unei interpretări multiaspectuale, integrate, semnificația oricărei unități lexicale reprezintă un fascicul determinat de seme, care, în procesul funcționării cuvântului în discurs, se „recombină” și se restructurează, constituind sensul actual al lexemului respectiv. Sensul actual este o variabilă a actului comunicativ, este aspectul realizat al sensului lexical sistemic, completat cu semele potențiale, contextuale. Caracteristicile semantico-sintactice ale contextului creează condițiile necesare pentru unele mutații semantice ale cuvântului, conducând la transformări în structura semantică a lexemului. Verbele de comportament din limba română sunt foarte sensibile la variațiile anturajului lor sintactic, actualizând, sub influența lui, diverse seme potențiale din structura semantică a lexemului verbal respectiv.

Cuvinte-cheie: verbe de comportament, semnificație sistemică, sens actual, seme denotative, seme conotative, seme potențiale, context.

Abstract. Approached from the perspective of multidimensional, integrated interpretation, the any lexical units meaning is determined by a beam of semes, which in the word's operation in speech, is “recombining” and restructuring, representing the current meaning of respective lexemes. Current sense is a variable of the communicative act, is realising appearance of lexical systemic meaning, completed with potential, contextual semes. Semantic and syntactic features of context creates necessities conditions for some semantic mutations of word, leading to changes in the semantic structure of lexeme. Behavioral verbs in Romanian are very sensitive to changes in their entourage syntactic updating, under the influence of various potential seme of semantic structure of verbal respective lexeme.

Keywords: verbal behavior, systemic significance, current sense, seme denotative, seme connotative, seme potenziale, context.

Din perspectiva unei abordări integrate a semanticii lexicale, semnificația oricărei unități lexicale reprezintă o mulțime determinată de seme și, în acest sens, ea este unică. Însă în procesul funcționării cuvântului în discurs, are loc o „recombinare”, „un joc al semelor” [12, p. 37], și această semnificație se realizează în sensul actual al cuvântului. Sensul actual este o variabilă comunicativă, este aspectul realizat al sensului lexical sistemic, completat cu semele contextuale. Analiza funcționării reale a unităților verbale permite a releva interdependența dintre sensul actual al verbului și context. Pe de o parte, e vorba de posibilitatea de a urmări cum structura semică a sensului lexical al cuvântului predetermină structura semantică a enunțului, iar pe de altă parte – dependența inversă a sensului unității lexicale de context, sub influența căruia apar sensuri noi, actuale. În acest caz, analiza funcțională are o importanță de-

osebită pentru cercetarea procesului de realizare a semnelor ascunse, potențiale, ale unității lexicale și oferă posibilitatea de a constata că „semnificația contextuală niciodată nu corespunde absolut cu cea lexicografică” [11, p. 76]. Astfel, la analiza CLS al oricăror unități lexicale, un rol foarte important îl are *contextul*, care revelează „interdependența unităților limbii în plan semantic și se prezintă drept condiție necesară în organizarea funcționării limbii și în manifestarea relațiilor sistemice în semantică” [8, p. 17]. G. Kolșanskii subliniază că, de fapt, „contextul nu generează singur vreun sens al unității lexicale, el doar realizează, conferă statut de existență semnificației veritabile a unității lexicale respective” [8, p. 33]. Interconexiunea dintre cuvânt și context este remarcată și de Al. Rosetti, care preciza: „Cuvântul nu există decât prin context și nu e nimic prin el însuși. Contextul determină sensul cuvântului” [5, 7p. 0].

Sensul actual al lexemului verbal se constituie, așadar, din relațiile care se referă la contextul în cauză, inclusiv la cel situativ (propoziția). Numai contextul, situația comunicativă creează condițiile necesare pentru relevarea sensului cuvântului. Utilizând pentru desemnarea semnificației autonome, a „potențialului lexico-semantic propriu-zis” termenul „semnificație lexicală liberă”, V.Telia subliniază că „noțiunea de cuvânt ca unitate funcțională și noțiunea de unitate nominativă, corelată nemijlocit cu noțiunea de semn lingvistic, nu coincid” [9, p. 6]. Această necoincidență „este condiționată de un șir de factori intralingvistici, principalul fiind dinamismul limbii ca sistem specific de semne, care conduce la o permanentă deplasare în el a funcțiilor și formelor primare ale unităților glotice în virtutea asimetriei planului lor de expresie și a planului de conținut” [9, p. 6]. Opoziția unității nominative și funcționale se află în același rând cu opozițiile: „limbă – vorbire”, „paradigmatică – sintagmatică”, „semnificație sistemică – sens actual (sau semnificație contextuală)”, „semnificație – sens”.

A.Bidu-Vrânceanu, referindu-se la un asemenea proces, preciza că „actualizarea în context a lexemelor studiate confirmă trăsăturile semantice pertinente la nivelul sistemului, combinațiile contextuale aducând mai multă precizie” [2, p. 281]. De aceea, susțin specialiștii, prin studiul contextelor, pe de o parte, „se poate verifica identitatea sau nonidentitatea de sens a două unități” [1, p. 28], obținându-se, astfel, o precizare a rezultatelor analizei semice, iar pe de altă parte, „se determină compatibilitățile și incompatibilitățile lor combinatorii (urmărite semantic, nu sintactic)” [1, p. 29]. Totodată, deși este evident că analiza contextuală a unităților lexicale nu poate avea un caracter exhaustiv, trebuie să admitem totuși, pentru analiză, un număr suficient de mare de contexte, care pot fi reprezentate sub forma unor clase contextuale mai mult sau mai puțin generale.

În lingvistica actuală, tipologia contextelor diferă în funcție de autor. E.Coșeriu, referindu-se la contextul vorbirii, prin care el înțelege „toată realitatea care înconjoară un semn, un act verbal sau un discurs, ca prezență fizică, ca bagaj de cunoștințe al interlocutorilor și ca activitate”, distinge trei tipuri de contexte: *idiomatic*, *verbal* și *extraverbal*. „Contextul *idiomatic*, specifică autorul, este format de limba însăși, ca „fond” al vorbirii”, în care „se manifestă în mod concret o parte a limbii, dar această parte are semnificație în relație cu toată limba, cu toate cunoștințele idiomatiche ale vorbitorilor”. „Contextul *verbal* este discursul însuși în calitate de „cadru” al fiecăreia dintre părțile sale”, iar „contextul *extraverbal* e constituit din toate circumstanțele nonlingvistice care sunt percepute în mod direct sau cunoscute de către vorbitori” [3, p. 319-320].

Cercetătorii G.Kolșanskii și A.Ufimțeva disting câte două tipuri fundamentale de contexte: G. Kolșanskii vorbește despre *contexte tipizate* și *individuale*: „Contextele tipizate pot fi puse în relație cu situațiile nominative tipice pentru cuvânt și enunț, iar contextele individuale pot fi descrise ca exemplu de utilizare a situațiilor polisemantice în discursul autorului” [8, p 18]. Contextele individuale sunt caracteristice pentru registrul artistic și cel colocvial, deși între ambele tipuri de contexte există o interconexiune și deseori se trece din unul în altul. A.Ufimțeva discută despre *contexte sistemice* și *discursive*. Cele sistemice „se prezintă ca indicatori ai combinabilității corecte (de regulă, a unui context minim – îmbinarea de cuvinte)” a variantelor lexico-semantice ale cuvintelor; iar cele discursive sunt capabile „a anula bisemia cuvintelor prin extinderea minimumului de indicatori” [10, p. 221]. Contextul dezvoltă semele potențiale ale sememului respectiv și creează premisele necesare pentru extinderea diapazonului combinabilității lui.

Astfel, diferența dintre contextele sistemice, care delimitează omonimele *a reveni*¹ „a veni înapoi, a se întoarce (de unde a plecat) și *a reveni*² (construit cu *dativul*) „a i se cădea, a i se cuveni, a i se atribui” constă în prezența obligatorie, în structura semantică a celui de-al doilea lexem, a rolului tematic de *Experimentator*, reprezentat prin dativ: *Lui Ionuț i-a revenit sarcina de a duce vestea acasă* (M.Sadoveanu). A se compara: *Când am revenit, am reaprins lumina, pentru că în întuneric omul acesta căruia mă dădusem lua contururi de moluscă uriașă* (C.Petrescu, *Patul lui Procust*, p.9). Diferența dintre lexemele *a înșela*¹ „a pune șaua pe cal, a înșeua” și *a înșela*² „a induce în eroare, a abuza de buna-credință a cuiva; a amăgi” o demonstrează tot contextul: în cazul primului *a înșela*, acesta acceptă în poziția de dreapta un rol tematic de *Pacient*, reprezentat doar de lexemul *cal* (combinabilitate, numită de E.Coșeriu *implicație* [4, p.51]): *Făt-Frumos înșelă și înfrână calul* (P.Ispirescu). A se compara: *Din contra, toate mă îndeamnă să nu amân lichidarea și lichidarea nu se poate face*

fără mine decât riscând să fu înșelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sunt femeie și toți speră să mă înșele (L.Rebreanu, *Răscoala*, p.170). În felul acesta, deosebirea de sens ale verbelor sunt determinate de tipurile diferite de actanți.

Sensul unui semem din configurația semantică a unui semantem (cuvânt polisemantic) este condiționat de însușirile intralexematice ale contextului. Astfel, multe verbe polisemantice actualizează sememe comportamentale doar în anumite contexte, prin urmare, sensul direct și cel figurat „trag” lexemul în CLS diferite. De exemplu, sensul direct al verbului *a (se) mânji* „a (se) murdări, a (se) păta” îl încadrează în CLS al verbelor de acțiune fizică, iar cel figurat – „a-și păta onoarea, cinstea” – în cel al verbelor de comportament: – *Eu știu? Despre mine ca femeie! răspunse ea, mușcându-și buzele. Lucruri nedemne. N-are mândria să nu spună lucruri care îl mănjesec tot pe el* (M.Preda, *Marele singuratic*, p.72). Sensul „a linguși pe cineva” al verbului *a peria* este un derivat metaforic de la cel direct – „a curăța de praf, de noroi, de scame cu ajutorul periei”, sugerând străduința *Agentului* acțiunii de a câștiga bunăvoința sau favoarea *Pacientului* prin atitudini măgulitoare și laude exagerate la adresa lui: *Și cu un plan subțire – cum zicea Petre Nobilu – îl pedepsise pe acel tovarăș, altfel important, și pe care cei de la Regiune îl periasc cu grijă și mereu îi săreau înaintea, de acord cu tot ce spunea până să apuce el să termine ce avea de spus* (D.Săraru, *Clipa*, p.370). Componentele lexicale *cu grijă, de acord cu tot ce spunea* susțin realizarea sensului „a linguși”.

Sensul lexical al cuvântului determină și caracteristicile lui sintagmatice – valențele semantice și relațiile sintactice – și viceversa: anumite proprietăți semantico-sintactice ale contextului creează condițiile necesare pentru mutația semantică a sensului lexical al cuvântului, conducând la transformări în structura semică a lexemului sau la variația lui lexico-semantică. Drept rezultate ale unei asemenea mutații pot fi extensiunea (generalizarea), restricția (specializarea) conținutului sensului lexical, precum și transferul denumirii (metaforizarea, metonimizarea).

Analiza semică a verbelor de comportament, efectuată în baza definițiilor lexicografice, a demonstrat că numeroase lexeme verbale au un caracter semantic difuz, de aceea rolul contextului în actualizarea sensului comportamental al acestor verbe este foarte important. Combinabilitatea cu alte verbe, precum și completarea specifică a pozițiilor actanțiale și circumstanțiale pot menține sau modifica semnificația sistemică a verbeleor de comportament. Urmărind corelația dintre semantica sistemică și cea actualizată în funcție de context și notând, abreviat, cele două varietăți de sensuri – actual (SA) și sistemic / lexical (SL), am putea contura câteva tipuri de raporturi dintre aceste două aspecte:

1. Sensul actual al verbului este identic cu semnificația lui sistemică (**SA** = **SL**): – *Ba mai bine să îndrepteze Domnul pașii voștri peste Dunăre, cuvioșilor, că destul ne-ați pângărit biserica și neamul cu smeritele voastre blagoslovenii* (I.Creangă, *Opere*, II, p.38) – **SA** = **SL**: „a face de ocară, a dezonora, a necinsti; a păta, a profana”; *Mă plictisea, pentru că niciodată nu înțelegea ce-i spun, încurca totul din exces de zel, îmi făcea din când în când cadouri ce depășeau evident resursele lui obicinuite, de corector de gazetă* (C.Petrescu, *Patul lui Procust*, p.7) – **SA** = **SL**: „a supăra, a enerva, a irita, a agasa”.

2. **SA** al verbului de comportament este mai larg decât cel sistemic / lexical, întrucât în procesul de realizare a nucleului semantic are loc o „îmbogățire” a semanticii verbului cu diverse obertonuri de sens, creându-se, astfel, o nouă periferie semantică: **SA** > **SL**. Este adevărat că aceste deplasări semantice pot fi ne semnificative și de aceea sunt aproape insesizabile. Asemenea „devieri” pot fi legate de concretizarea semnelor abstracte, ca în exemplele: *Ladima se îmbufna și declara că nu mai discută cu mine, că sunt iremediabil neînțelegător. Mă prefăceam uimit* (C.Petrescu, *Patul lui Procust*, p.141); *Târziu de tot, spre sfârșitul iernii, cu multe ocolișuri și prefăcându-se interesați numai de datoriile care amenințau gospodăria, ei dădură de înțeles tatălui lor că n-ar fi o afacere rea, îndemnându-l să se intereseze la al lui Cătănoiu și să se convingă singur ce bine s-ar putea câștiga la București* (M.Preda, *Moromeții*, I, p.49). Sensul lexical al verbului *a se prefăce* conține un sem modal-obiectual ce presupune implicarea obiectului sau modului de a realiza acțiunea numită de verb de „a încerca (prin atitudine, comportare) să dea o impresie falsă, pentru a induce în eroare; a simula”, sem care se explicitează, în contextele de mai sus, prin circumstanțele *uimit* și *interesați*.

3. Sensul actual al verbului este mai îngust decât cel lexical sistemic: **SA** < **SL**. Asemenea modificări sunt determinate de limitele spațiale sau temporale impuse de context. În exemplul *În serile de vară hoinăresc pe străzi, pe sub salcâmi și visez idile rustice, mărturisiri sub plină lună, sau cuvinte pătimașe pe care nu le voi rosti niciodată* (M.Eliade, *Romanul adolescentului miop*, p.24), în sensul lexical al verbului *a hoinări* „a umbla hoinar, a bate drumurile, a călători fără țință; a vagabonda” este actualizat semul [extindere în spațiu], care „limitează” manifestarea acestui tip de comportament la un spațiu restrâns – *pe străzi*. Și enunțul *Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la dumnea-voastră nici o gazetă, că altminteri mă probozește în biserică...* (L.Rebreanu, *Ion*, II, p.47) ilustrează actualizarea semului potențial [extindere în spațiu] din structura semantică a verbului *a probози* „a mustra, a dojeni, a certa pe cineva; a face de rușine; a ocări” prin rolul circumstanțial *în biserică*.

În exemplele analizate mai sus, caracteristica denotativ-significativă a verbelor de comportament se menține datorită realizării semnelor denotative, cele

conotative, actualizate de context, completând doar sau precizând semnificația sistemică a lexemelor respective.

4. Sensul actual al verbului este diferit de cel sistemic: în asemenea lexe-me semele denotative sunt suplinite prin cele conotative și, în rezultat, verbul obține un sens nou, ocazional, dependent și realizat într-un anumit context. Raportul dintre aceste două tipuri de sensuri poate fi reprezentat prin formula $SA \approx SL$, întrucât noul sens pornește, evident, de la cel sistemic. De exemplu, verbul *a oscila* are sensul denotativ de „a se mișca alternativ în direcții opuse”, iar într-un context specific își actualizează sensul conotativ, figurat – „a manifesta nehotărâre, a șovăi, a ezita”, ca în exemplul: *Cum ar fi dacă i s-ar spune că el a murit? La telefon – o voce stânjenită, ocolind fraza edificatoare, lăsând-o un timp să oscileze între nădejde și certitudine* (C.Nicollet, *Sancta simplicitas*, p.35). Verbul *a peria* are sensul lexical denotativ „a curăța de praf, de scame, de noroi cu ajutorul periei”, având ca *Obiect* lucruri inanimate, iar în anumite contexte poate dezvolta un sens conotativ, figurat de „a linguși pe cineva”, configurația sa actanțială incluzând un *Pacient* cu trăsătura [+uman]: *Și cu un plan subțire – cum zicea Petre Nobilu – îl pedepsise pe acel tovarăș, altfel important, și pe care cei de la Regiune îl periasă cu grijă și mereu îi săreau înainte, de acord cu tot ce spunea până să apuce el să termine ce avea de spus* (D.Săraru, *Clipa*, p.370).

În felul acesta, constatăm că în actualizarea unor anumite sensuri denotative, dar și conotative, un rol foarte important îl are contextul, care nuanțează, completează și diversifică semantica sistemică a verbelor de comportament.

Așa cum am observat *supra*, valențele verbului predetermină rolurile semantice de bază în anturajul său, el desemnând o întreagă situație procesuală, ale cărei elemente, în afară de acțiunea propriu-zisă, sunt *Subiectul*, *Experimentatorul*, *Pacientul*, *Obiectul* și alți actanți. Configurația sintagmatică a verbelor de comportament a fost descrisă și în alte lucrări consacrate acestui subiect. Astfel, R.Gaisina delimitează, în componența grupului lexical-semantic al verbelor de comportament, două subgrupuri: 1) verbe de comportament pentru care nu este caracteristică valența obiectuală, întrucât ele desemnează comportamentul specific subiectului în sine, fără a fi raportat la alte persoane, și 2) verbe de comportament care au o poziție deschisă pentru actantul obiectual [7, 207]. L.Vasiliev cercetează proprietățile sintagmatice ale verbelor nucleice ale acestei clase semantice, menționând că „din punct de vedere semantic și formal, verbele *вести себя, держать себя, держаться, поступать* sunt bi-valente, adică dețin semele sintagmatice de [subiect] și de [apreciere], iar verbele *обращаться, обходиться, относиться* sunt trivalente și posedă semele sintagmatice obligatorii de [subiect], [apreciere] și [adresat]” [6, p. 43].

Trebuie să remarcăm însă că, în virtutea caracterului specific al sensului lexical al verbelor de comportament, multe dintre semele sintagmatice ale acestora necesită un suport contextual, adică o explicitare în context; acest lucru este asigurat prin pozițiile sintactice deschise de valența verbului și completate cu diverse roluri tematice. Să observăm unele dintre acestea.

Semul [**obiectul acțiunii**] este codificat în rolurile tematice de **Pacient** și de **Obiect**, exprimate, în plan sintagmatic, prin funcția sintactică de complement: *Înainte de a o comite, a admonestat-o pe nevastă-sa că a lăsat becul aprins pe coridor, ca să vadă să se ducă la el și să-l înșele...* (M. Preda, *Marele singuratic*, p.148); *Stănică afectă o mare oboseală și cerea să guste ceva, ca să-și vină în fire* (G.Călinescu, *Enigma Otiliei*, I, p.286); *Prelungi numărătoarea, ca la întrecerea de fugă, când vrei să amăgești pe concurenți* (I.Teodoreanu, *La Medeleni*, I, p.336); *Moartea, având bunătate a dăscăli pe Ivan, se pune în raclă*. (I.Creangă, *Opere*, I, p.322); *Ne stropeam cu sifon, ne păcăleam unii pe alții* (C.Petrescu, *Patul lui Procust*, p.73); *Nu-i pasă de declarația lui de dragoste, atât de desuetă, pur și simplu nu-i pasă. De altfel, nici măcar nu-l crede* (C.Nicollet, *Sancta simplicitas*, p.152).

De multe ori, verbele de comportament sunt completate, contextual, și cu semul [**reciprocitatea procesului**], conținut în structura semantică a rolului tematic de **Comitativ** și realizat, la nivel sintagmatic, de funcția sintactică de complement sociativ: *Stănică venea des, râdea și se zbenguia cu Ana, fără să se mai sinchisească de Titi* (G.Călinescu, *Enigma Otiliei*, I, p.210); *Nu-și mai putuse găsi liniștea: se certase cu toată lumea și se îngrozise simțind cum i se strecoară în inimă nepăsarea și sila față de bărbat și copii* (M.Preda, *Moromeții*, I, p.28); *Nu te-am întâlnit așa, din întâmplare, doar ca să flirtez cu dumneata; nu-mi place să flirtez* (M.Eliade, *Noaptea de sânziene*, I, p.60); *Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieșea în cale, aci se înfuria și su-duia din senin, căutând oricui ceartă și bătaie* (L.Rebreanu, *Ion*, p.212); *Luca Talabă se hărțuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau* (L.Rebreanu, *Răscoala*, p.106).

Semul [**scopul comportamentului**], de regulă, se realizează în rolul circumstanțial **Scopul** și este reprezentat în funcția sintactică de complement circumstanțial final, dar, mai ales, de propoziție finală: *Ce-a fost azi, aici, la domnul Iuga, o jale... Zeci de femei și de bărbați să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, și să se îndatoreze peste puterile lor* (L.Rebreanu, *Răscoala*, p.124); *Toată lumea ar putea spune, și cu dreptate, că Puiu Faranga, după ce a asasinat, a fost așa de laș, încât a vrut să simuleze nebunia spre a scăpa de urmările crimei* (L.Rebreanu, *Ciuleandra*, p.43-44); *Adversarii noștri se agață de o eroare tipografică ca să facă mare zgomot și să ne taxeze de*

inconsecvenți (M.Eminescu, *Publicistică*, p.372); *Credeam că glumește, dar el își ieșise cu adevărat din pepeni. Mai înăi, că nu era masa lui, ne dădusem întâlnire, și acum se grozăvea ca un măgar, să-l admire, dacă se mai putea, tipesa de care se pare că era îndrăgostit* (M.Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, I, p.142); *A trimis după el și l-a așteptat aproape un ceas până ce l-a deșteptat ea și l-a momit să se îmbrace și să plece la datorie* (L.Rebreanu, *Ion*, p.242). Enunțul *Cihăiam pe mama să se puie pe lângă tata că doar m-a da și pe mine la catihet* (I.Creangă, *Opere*, I, p.264) demonstrează actualizarea semului potențial [scopul acțiunii] din structura semantică a verbului *a cihăi* „a-i bate (cuiva) capul, a stărui foarte mult, a insista, a plictisi, a exaspera” prin propoziția *doar m-a da și pe mine la catihet*.

În context poate avea loc și actualizarea altor seme potențiale. De exemplu, în **SL** al verbului *a se reține* „a-și înfrâna pornirile; a se stăpâni; a se controla; a se domina” implicit se conține semul [**cauza comportamentului**], care se actualizează în context: *Am vrut s-o fac de două ori, o dată când am intrat, dar m-am reținut, fiindcă aveai aerul că nici nu mă cunoști* (M.Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, I, p.260); *Din considerație pentru Bentoiiu, mă rețin a vorbi prea deschis* (N.Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, p.97). Contextul a actualizat semul potențial „cauza acțiunii”, explicitându-l prin rolurile circumstanțiale *Cauză – fiindcă aveai aerul că nu mă cunoști și din considerație pentru Bentoiiu*. Semul potențial [cauza comportamentului] este actualizat în context și în cazul altor verbe: *Felix se rușină de ipotezele lui și, renunțând la urmărire, se întoarce spre centru* (G.Călinescu, *Enigma Otiliei*, I, p.93). În rolul de cauzator se manifestă, în acest context, ipotezele făcute de Felix. **M-a simpatizat**: *eram, din patru, singurul evreu care nu venise cu cerere de scutire și certificat că urmează religia la rabin* (N.Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, p.83). În sensul actual s-a realizat semul potențial [cauza comportamentului]: *eram singurul care nu venise cu cerere de scutire*. Acest sem, de regulă, este codificat în rolul circumstanțial **Cauza** și reprezentat în funcția sintactică de complement circumstanțial sau propoziție subordonată de cauză: – *Da? o întreabă cu indiferență. Surprinzător, ea se cramponează de cuvântul lui* aruncat într-o doară (C.Nicolett, *Sancta simplicitas*, p.6); *Guica stătea mai departe pe prispă, împletea la ciorap și aștepta ca fratele ei să înceapă să se neliniștească de lipsa celor doi, Paraschiv și Nilă* (M.Preda, *Moromeții*, I, p.186); *Credinciosul împăratului, auzind acestea, pe de-o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta s-a îndrăcit de ciudă* (I.Creangă, *Opere*, I, p.184); *Cei șapte de la Amara însă, strânși într-un colț, mocneau și numai arar își aruncau câte o vorbă. Doar Lupu Chirițoiu se plângea că au cheltuit atâția bani degeaba* (L.Rebreanu, *Răscoala*, p.151); *Țăranii însă erau neîncredători și fricoși: se gândea fiecare*

că poate **să se supere** boierii că umblă să cumpere moșia cucoanei și nici pământ de muncă n-o să le mai dea, să rămâie muritori de foame (L.Rebreanu, *Răscoala*, p.73); *O dușmănea pe Olguța – fiindcă-l ironiza, fiindcă-l brutaliza, fiindcă-l umilea – de zeci de ori pe zi* (I.Teodoreanu, *La Medeleni*, I, p.351).

Semul [**modalitatea comportamentului**] este codificat în rolul circumstanțial de **Descriptiv** (Modal) și explicitat în diverse complemente circumstanțiale de mod sau într-o construcție comparativă: – *Fetițo, dar tu cu ce ai să trăiești? O mustrai cu afectat dulce interes. E vreun prinț care te întreține?* (G.Mihăescu, *Donna Alba*, p.138); *Închinau pe ascuns câte-un păhăruț, se plângeau pe înfundate una alteia de nedreptatea lumii, după care porneam toți trei spre pădure* (I.Druță, *Scrieri*, I, p.38); *Titu plecase de acasă, numai pentru a nu se întâlni cu „gâștele” care-l plictiseau cumplit, fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii* (L.Rebreanu, *Ion*, p.103); *Toată familia protestă într-un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului* (L.Rebreanu, *Ion*, 241); *S-a întors peste vreo patruzeci de minute. Când am auzit-o jos, m-am speriat ca de-o halucinație* (C.Petrescu, *Patul lui Procust*, p.150); – *Ia să văd și eu, Dine! ceru el și întinse mâna, iar Din Vasilescu se supuse ca un copil care e bucuros că jucăria lui stârnește, fie chiar și pentru câteva clipe, interesul oamenilor mari* (M.Preda, *Moromeții*, I, p.95).

Descriptivul (Modalul) este un actant obligatoriu, în special, pe lângă verbele nucleice ale CLS al comportamentului – **a se purta** și **a se comporta**: *Am făcut amândoi trei nopți de carceră, cu reproșul sec și distant al comandantului, că oameni superiori, cu studii, se comportă mai rău decât simpli soldați* (M.Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, I, p.160); – *Lipsă de tact, zise Dumitru Dumitru. Lipsă de tact și de demnitate. Se comportă ca un băiat de serviciu* (D.Săraru, *Clipa*, p.7); *Ia, de pildă, omul care se comportă ca un stomac, care se situează în lume și în istorie prin perspectiva unui stomac* (M.Eliade, *Noaptea de sânziene*, I, p.32); *Renunțându-se la orice explicație, cei de față se purtară unii cu alții, ca și când s-ar fi cunoscut* (G.Călinescu, *Enigma Otiliei*, II, p.75); *Adevărat că pe urmă el s-a purtat urât, neavând nici o tresărire de indignare când a aflat că Pintea i-a cerut mâna...* (L.Rebreanu, *Ion*, 182); *M-am făcut sergent, că m-am purtat bine și știam și o țără de carte* (L.Rebreanu, *Ciuleandra*, 65); *Cu toate că oarecum plat, canalia se poartă admirabil* (G.Mihăescu, *Rusoaica*, p.138); *De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Băciu, deși față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întâmplat nimic* (L.Rebreanu, *Ion*, p.177).

Semul [**caracterul condiționat al comportamentului**], referindu-se la caracterizarea procesului din punctul de vedere al plasării lui în spațiu sau timp, deci de condiționarea lui din aceste perspective, se codifică în roluri-

le circumstanțiale de *Locativ* și *Temporativ*, realizate, în plan sintagmatic în funcțiile sintactice de complement circumstanțiale de loc sau de timp: *Mai cu samă mi se pare ciudat că poftesc război unii care se tânguiesc ziua și noaptea cum că i-ar dura șalele* (M.Sadoveanu, *Frații Jderi*, p.366); *Se furau unul pe altul, trișând neconținut, cu o enormă evidență, ceea ce egaliza jocul* (I.Teodoreanu, *La Medeleni*, I, p.582); *El vagabonda în timpul zilei, fuma în grădini publice și seara juca biliard în cafenele până la ceasul când trebuia să-și întâlnească tovarășa* (M.Eliade, *Romanul adolescentului miop*, p.56); *Zăbovea acolo, în pragul ușii, fără o reală motivație, era complet golită de gânduri și privirile și le pierduse aiurea* (C.Nicollet, *Sancta simplicitas*, p.138); *Celor ce spuneau că nu o ia, fiindcă nu se învoiește de zestre cu Vasile Baci, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că deci și-a bătut joc de ea înadins și numai ca să se răzbune pe Baci, pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a și bruftuluit de față cu toată lumea* (L.Rebreanu, *Ion*, p.211); *Zâmbeau părinții și prietenii în jurul lor, se fuduleau servitorii la ferestre, și era ca o reînnăltare în pereții vechii case Dumșa* (I.Teodoreanu, *La Medeleni*, I, p.715).

Contextul contribuie la actualizarea și altor seme potențiale – [rezultatul acțiunii], [apreciere emotivă] ș.a. Astfel, în exemplele *Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa, de și-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor* (L.Rebreanu, *Ion*, p.115) și – *Nu striga, că nu mi-e frică de tine, spune Mantaroșie sfidând. Te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, asta e socoteala* (M.Preda, *Moromeții*, II, p.168), sensurile actuale sunt completate prin explicitarea semului potențial [rezultatul acțiunii], concretizată în secvențele *și-a bătut picioarele pe la ghicitor* și *nu vrei să mai dai cotele*, ca urmare a comportamentului servil exprimat de sensul lexical al verbului *a asculta* „a se supune, a se conforma, a da urmare, a face întocmai” sau a comportamentului arogant redat de sensul verbului *a se chiaburi* „a se îmbogăți, a deveni bogat (ca un chiabur)”. Iar în exemplul *Credeam că glumește, dar el își ieșise cu adevărat din pepeni. Mai înăi, că nu era masa lui, ne dădusem întâlnire, și acum se grozăvea ca un măgar, să-l admire, dacă se mai putea, tipesa de care se pare că era îndrăgostit* (M.Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, I, p.142), sensul lexical al verbului *a se grozăvi* „a-și da aere, a-și da multă importanță” este completat prin actualizarea semului potențial [apreciere emotivă], explicitat în comparația *ca un măgar*, care trimite la imaginea acestui animal, conceput, în conștiința populară, ca purtător al unui caracter infatuat.

Observațiile sumare făcute în prezentul demers ne dau temeiul să conchidem că analiza contextuală poate fi aplicată din diferite perspective, oferind posibilitatea de a concepe și a specifica contextul în diverse moduri. Analiza

contextelor în care figurează lexemul cercetat și a configurației lui actanțiale contribuie esențial la precizarea și completarea valorii lui semantice, în special prin corelarea semnificației lexicale cu sensul actual manifestat în contextul respectiv.

Referințe bibliografice

1. BIDU-VRÂNCEANU, A., FORĂSCU, N. Modele de structurare semantică. Cu aplicații la limba română. Timișoara: Editura Facla, 1984, 280 p.
2. BIDU-VRÂNCEANU, A. Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 320 p.
3. COȘERIU, E. Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii. În: Coseriu, E., Teoria limbajului și lingvistică generală, trad.rom.de N.Saramandu. București: Editura enciclopedică, 2004, p.287-329.
4. COȘERIU, E. Structurile lexematice. În: Revistă de Lingvistică și Știință Literară, 1992, nr.6, p.41-52.
5. ROSETTI, A. Filozofia cuvântului. București: Fundația regală pentru literatură și artă, 1946, 104 p.
6. ВАСИЛЬЕВ, Л.М. Семантический класс глаголов поведения в современном русском языке. În: Исследования по семантике. Уфа, 1976, p.41-64.
7. ГАЙСИНА, Р.М. Наблюдения над сочетаемостью поведенческих глаголов. În: Синтаксис и интонация. Уфа: Изд-во Башк. ГУ, 1973, p.206-210.
8. КОЛШАНСКИЙ, Г.В. Контекстная семантика. Москва: Изд-во Либроком, 1980, 148 p.
9. ТЕЛИЯ, В.Н. Типы языковых значений. Связное значение слова в языке. Москва: Наука, 1981, 269 p.
10. УФИМЦЕВА, А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. Москва: Академия наук СССР, 1968, 288 p.
11. ШАХОВСКИЙ, В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1987, 190 p.
12. ШЕНДЕЛЬС, Е.И. Многозначность и синонимия в грамматике (на материале глагольных форм). Москва: Высшая школа, 1970, 208 p.

PARTICULARITĂȚI GRAMATICALE ALE TEXTELOR UNOR ACATISTE

Emilia OGLINDĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Particularitățile gramaticale ale textelor religioase suscită atenția cercetătorilor. Aceștia evidențiază variate fenomene, de gen: construcții perifrastice și tautologice, forme inversate ale verbelor, dislocări și alte remanieri de topică ș.a. În articolul de față ne propunem să descriem unele dintre aceste formațiuni, atestate în textele unor acatiste.

Cuvinte- cheie: text religios, Acatist, perifrază, topică direct vs topică indirectă, construcție intensivă.

Abstract. The grammatical peculiarities of religious texts hold the researchers attention, which highlight various phenomena, as for example periphrastic and tautological constructions, inverse verb forms, displacement and other topics reshaping, etc. In this article we propose to describe some of these forms, attested in the texts of some Akatist.

Keywords: religious text, Akatist, periphrase, direct topics vs. indirect, intensive construction.

În literatura de specialitate este abordată tipologia textelor religioase, reliefându-se aspectul dogmatic al acestora, conținutul, funcțiile, particularitățile lingvistice [1]. În opinia cercetătorului Gh. Chivu, „departe de a fi un simplu stil al limbii române literare, limbajul bisericesc reprezintă o variantă funcțională paralelă și echivalentă cu ceea ce am putea numi „limbaj laic” [2, p.15]. Având un rol important în formarea morală a oamenilor, scrierile religioase dezvăluie un amplu conținut cognitiv, înglobând mai multe tipuri. Spre exemplu, textul biblic și, îndeosebi, cel dogmatic, subordonate tradiției și autorității Bisericii, se disting printr-un caracter conservator. Limbajul specializat al textelor dogmatice este argumentativ, iar termenii nu pot fi interpretați ambiguu, deoarece orice deviere de la tălmăcirea formulată de Biserică ar putea denatura adevărurile de credință. Textul liturgic, referitor la slujba bisericească, este impregnat de un pronunțat conținut dogmatic.

La oficierea slujbei religioase, sunt necesare diferite cărți religioase [3, p.137-146]: „Acatistierul”, „Aghiazmatarul”, „Ceaslovul”, „Liturghierul”, „Molitifelnicul”, „Panihida” ș.a. Astfel, „Ceaslovul” („Cartea Orelor”) conține slujbele zilnice; în „Liturghier” sunt prezentate diverse rânduiri ale slujbei religioase: rânduiala celor trei Sfinte Liturghii, a Privegherii, a slujbei de seară și a celei de dimineață ș.a. „Molitifelnicul” vizează rânduiala săvârșirii sfintelor taine și a ierurgiilor (slujbe pentru diferite trebuințe ale creștinilor), iar în „Panihidă” aflăm despre ritualul înmormântării. „Acatistierul” cuprinde mai multe acatiste (îmnuri de laudă închinare lui Dumnezeu, Maicii Domnului, lui Iisus Hristos, sfinților).

Cărțile indicate comportă fenomene arhaice de ordin ortografic, lexical, morfologic și sintactic, specifice limbajului religios actual [4 – 6].

În articolul de față, vom examina multiple fenomene de ordin gramatical în textele: „Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Nascatoarei de Dumnezeu „Bucuria tuturor scârbiților”, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1909, „Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon”, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1913, „Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Serafim făcătorul de minuni din Sarov”, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1910. Există diferențe considerabile de ordin ortografic între creațiile menționate și normele actuale, ilustrate de mostre, precum: *bucurâte* (bucură-te), *vărsându-se* (vărsându-se), *neai* (ne-ai), *învațane* (învață-ne), *lai* (l-ai), *neam* (ne-am), *aceștiea* (acesteia); *izvorăștio* (izvorăști-o), al *înpărăției* (împărăției), *cel ne clintit* (neclintit) etc.

Vocabularul acatistelor denotă un șir de trăsături specifice în comparație cu textele laice. Alături de termenii religioși, cele dintâi includ numeroase arhaisme lexicale, semantice, gramaticale, împrumuturi din slavă ș.a.: *pricinuitoare*, *a înverednici*, *scârbă*, *pravoslavnic*, *bogoslovie*, *vremelnică* și multe altele. Consemnăm atât forme învechite ale unor substantive, adjective, pronume, verbe, prepoziții etc.: *ajutoriu*, *streini*, *zidiu*, *greșale*, *sereimani*, *sprijinteală* (sprijin), *goli*, *care*, *cari*, *puind*, *cătră*, *pre* [AND], *boalele*, *hiară*, *aceștiea*, *înțelepțit* [ASP], cât și sensuri arhaice ale unor cuvinte: *cercetare* (grijă), *a înlesni pe cineva* (a ușura) [AND], *a agonisi pe cineva* (a asigura), *muncitor* (călău), *străcăcios* (dăunător), *cămări* (odăi, încăperi) [ASP] ș.a.

În plan gramatical, sunt de relevat fluctuații ale categoriei de persoană, cazuri specifice de recțiune și de acord, variate construcții cu valoare intensivă, formațiuni tautologice, forme perifrastice, construcții infinitivale (*acuzativ și dativ cu infinitiv*), remanieri de topică (inversiuni, dislocări) etc.

Sunt de indicat atât cuvintele compuse (*bogoslovie*, *blagocestie*, *Maremuce-nic*, *pravoslavnic* ș.a.): „Bucurâte, auzire de bucurie a *pravoslavnicilor*”; „Bucurâte, sămănătoriule cel înțelept al *blagocestiei*” [ASP], cât și numeroase formațiuni perifrastice substantive: *purtare de grijă*, *facerile de bine* (binefacere), cu puterea *Celui Preaînalt* (Dumnezeu), adjective: „comoară *de mult preț*” (foarte prețioasă), „apa *cei făcătoare de viață*”, „adăpostirea *cea cu liniște*” (liniștită), „ritorii *cei mult vorbitori*” (vorbăreți), „viață curată *și fără de prihană*” (neprihănită), verbale: *a da tămăduiri* (a tămădui) etc. De exemplu: „Auzind oamenii de la Nicomidia despre a ta mare *dimpreună pătimire cu cei pătimiși* și despre *cea fără de plată vindecare* de toate boalele, au alergat toți către tine cu credință” [ASP]; „Toată viața noastră pe pământ *este cu durere* și plină de întristare despre clevetire” [AND]; „Bucurâte, tănuitoriule al *purtării de grije* a lui Dumnezeu pentru noi” [ASP].

În textele *Acatistelor* observăm diverse mijloace de redare a comparației și a intensității, în general, și a superlativului, în particular. Semnificația de superlativ li se atribuie formanților *mult*, *prea-* (atât în ipostaza prefixelor, cât și ca elemente autonome), locuțiunilor adverbiale *întru tot*, *cu totul*, participiilor și supinelor formate cu negația *ne-* ș.a.: *ne sfârșite curgeri de milă*, *cununi neveștezite*, *precinstitul tău cap* etc. Prezența acestora, alături de mărcile lexi-co-semantice de tipul: *în vecii vecilor*, *îndelung*, *pururi* ș.a., caracterizează textul liturgic, în ansamblu [6]: „Lăudăm *îndelungă* răbdarea ta” [ASP]; „Lăcuiești în cămările *cele pururi fericite*” [ASP]. Iată câteva exemple concludente: „Cântarea *cea cu totul de ouchilință* aducem Ție” [AND]; „Luptătoriule al lui Hristos întru bărbăție *de ne biruit*”; „Bucurâte, lauda tinereților *cea pre aleasă*”; „Bucurâte, mărgăritariu *cel prea luminos* a lui Hristos”; „Minune *preaslăvită* au lucrat prin tine Domnul”; „Cântând luptele tale *cele multpătimitoare* pentru Hristos”, „lăcuioriule al ceriului *întru tot fericite*” [AND]; „Alinează durerile sufletului meu celui *mult suspinătoriu...*” [ASS]; „*întru tot sfânta și preacinstită* pomenirea ta” [ASS].

Remarcăm multiple fenomene referitoare la morfosintaxa verbului: forme inversate de perfect compus ș.a., fluctuații ale categoriei de persoană, construcțiile *acuzativ cu infinitiv* și *acuzativ cu gerunziu*, predominarea modurilor imperativ, conjunctiv cu sens hortativ și iusiv, indicativ etc. În enunțurile: „*Îngerul* cel mai întâiu stătătoriu din ceriu *au fost trimis*” [AND]; Propoveduitoriu al adevărului *sau arătat orbul* cel luminat de tine trupește și sufletește” [ASP], forma persoanei a 3-a plural o substituie pe cea a persoanei a 3-a singular, iar în exemplul: „*Văzuta*u lumina orbul”, apare forma inversată de perfect compus, subiectul succedând verbul predicat.

Dintre modurile personale, alături de indicativ, este întrebuințat frecvent imperativul, însoțit de adresări, de regulă dezvoltate: „Bucurâte, pom înfrumusețat cu bună ouchbră” [AND]; „Bucurâte, îndulcirea minților celor de Dumnezeu înțeleptite: bucurâte, veselia sufletelor celor de Dumnezeu iubitoare” [ASP], dar și conjunctivul independent, îndeosebi cel hortativ și iusiv, și cel dependent, în cadrul subordonatelor finale, completeive ș.a.: „*Să fim* moșteni înpărăției cei ... întru tot fericită” [ASP]; „Roagăte Domnului, *să dăruiască* sufletelor noastre pace și mare milă” [ASS]; „Bucurâte, cea ce prin scârbe *curăți* păcatele noastre” [AND].

Cât privește modurile nepersonale, prevalează infinitivul, mai cu seamă, în componența construcției *acuzativ cu infinitiv*, și gerunziul: „Iară Tu, ceea ce ești bună, *învațane pre noi a înțelege* întrânsele purtarea de grijă cea cu milostivire a Fiului tău celui bun” [AND]; „Bucurâte ceea ce *ne înveți pre noi a ouri* bucuriile cele deșarte ale lumii aceștia” [AND]. Exemplul: „*Văzând sângele* cel cu Dumnezească crutare a Fiiului tău *vărsându-se* pe cruce pentru

mântuirea noastră” [AND] conține *acuzativul cu gerunziu*; atât verbul regent *văzând*, cât și unitățile dislocate ale acestei structuri – *sângele* cel cu Dumnezeuască cruțare a Fiiului tău *vărsându-se* – sunt folosite la acest mod. Despre frecvența gerunziului plasat la începutul enunțurilor și a construcțiilor gerunziale în textul liturgic semnalează cercetătoarea M.I.Frențiu [6].

Observăm cazuri specifice de recțiune, ca în enunțurile: „Bucură-te, că *sfatului* celor necredincioși *nu te-ai plecat*”; „Cela ce ai *ourmat sfaturilor* maicii tale Ebbulei” [ASP], în care verbele *a se pleca* (a urma), *a urma* regentează substantivul *sfatului* în dativ. În îmbinarea „prin tăierea de sabie”, este utilizat genitivul analitic *de sabie*, identic formal cu *acuzativul* prepozițional. A se compara: *prin tăierea sabiei* / *prin tăierea cu sabia*.

Textele în discuție se disting prin topica indirectă a subiectului și a predicatului, a verbului predicat și a diferitelor tipuri de complemente (direct, indirect, circumstanțial), a atributului și a substantivului determinat. Se imită structura propoziției din limba de origine – latina – în care predicatul ocupă poziția finală: „... celor ce vin cu credință izvoare de minuni *se varsă*”; „afară de Tine altă scăpare și ajutoiu *nu avem*” [AND]; „Căci aceasta cuviosului Serafim început slavei *se face*” [ASS]. Atributul adjectival și cel substantival deseori precedă cuvântul determinat: *vecnica* moarte, *Dumnezeiasca* întrupare [AND], *cinstită a lui Hristos* alegere [ASP]. Subordonata atributivă poate fi intercalată în cadrul regentei: „Tu ești *a celor ce se roagă* bună ajutătoare” [AND], iar substantivul determinat poate fi precedat de un șir de attribute substantivale și adjectivale: „Bucură-te, *cea fără prihană a lui Dumnezeu bună* mirosire” [ASP].

Complementele directe și indirecte sunt antepuse verbului predicat: „Bucură-te, lână rourată, pe carea Ghedeon mai înainte *o au văzut*” [AND]; „Că pre slava cea rapide trecătoare de pre sine *o ai scuturat*”; „Bucură-te, că lățimea mulțimii dumnezeilor *o ai strâmtorat*” [ASP]; „Pre acela dară acum *roagă*” [ASS]; „... căci tu pământenilor *boalele gonești*” [ASS]. Circumstanțialul de mod apare în antepoziția verbului predicat: „*Cu umilință* strigăm Ție” [AND]. În enunțul: „al Tău însușii suflet îl va pătrunde sabia” [AND], părțile de propoziție denotă următoarea ordine: Atr. pron.+ Atr. pron.+ C. dir.+ C. dir.+ Pred. + Sub. Numeroase exemple conțin dislocări: *poți împreună a simți* [AND]; „*Minte de Dumnezeu* însoflată *având*” [ASP] etc.

Textele *Acatistelor* abundă în diverse construcții cu valoare intensivă: formațiuni tautologice și pleonastice, antiteze, metafore ș.a. Construcțiile tautologice și pleonastice, parigmenonul din mostrele: „*Înțelepciunea cea înțeleaptă* a chinurilor cumplite” ; „Bucură-te, fericit pân-tece, carele pre cel *neîncăput* de nimene Dumnezeu *lai încăput*” [AND]; „Bucură-te, *puternică tărie* a celor neputincioși” [AND]; „doftorul cel *cu dar dăruit*”; „Auzind oamenii de la Nicomidia despre a ta *mare dimpreună pătimire cu cei pătimași*”

[ASP]; „Bucurăte, copaci împodobit cu rodurile *darurilor* celor cu *dar dăruite*” [ASP] sunt dotate cu sens intensiv, inserând adjectivul, participiul sau substantivul în funcție de atribut. Altele includ variate complemente antepuse sau postpuse verbului predicat: „Cu cinstitul Tău *acoperemânt acoperi* tot neamul creștinesc” [AND]; „După moarte cinstitele tale moaște *mirosesc* cu bună *mi-reazmă*” [ASP]. Pe lângă tautologiile verbale, ca în enunțul: „Pentru aceasta lui Hristos, celui ce minunat *proslăvește* pre cei cil *slăvesc* pre Dânsul” [ASP], remarcăm și unele construcții în care substantivul-adresare anticipează verbul predicat de aceeași rădăcină: „Bucurăte, *milostivitoare*, carea ne *miluiești* pre noi”; „Bucurăte, *chivirnisitoarea* casei, carea bine *chivirnisești* viața noastră” [AND]. Mostrele ce ne stau la dispoziție dezvăluie predominarea parigmenonului ce rezidă în reluarea într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină [7, p.172].

În textele vizate este firească întrebuințarea unor construcții metaforice cu valoare intensivă. Preacurata Fecioara Maria este cea care a mântuit „lumea din *potopul păcatului*”, este „*pământul făgăduinții*, din carele curge miere și lapte”, *Stâlpul fecioriei*, *Făclie primitoare de lumină*. Invocațiile către Maica Domnului sunt pătrunse de admirație pentru virtuțile ei: „Bucurăte, *vederea orbilor*, *auzirea surzilor*: *bucurăte umblarea șchiopilor*, *vorbirea mușilor*”; „Bucurăte, *vindecarea boalelor noastre*: *bucurăte, izbăvirea din nevoi*” [AND]. Construcții similare observăm și în celelalte texte: Sf. Panteleimon este numit *încăperea înțelepciunii Dumnezeiești*, *limbă de miere curgătoare*, *lumina cea preslăvită a bisericii*, *fluier cel cu dulce răsunare al credinții*, *veselia sufletelor celor de Dumnezeu iubitoare*. Sf Serafim din Sarov este „*vistieria faptelor bune*”, „*vas al curăției*”, „*păzitoriu nevinovăției*”, „*izvor vindecărilor*”, „*doftor bolnavilor fără de plată*”.

Valoare intensivă posedă și construcțiile antitetice din textele cercetate: „Bucurăte, *scularea celor căzuți*”, „Bucurăte, *îmblânzirea inimilor celor rele*: *bucurăte, oumilința celor buni*”, „Bucurăte, prin Carea din *cădere neam ridicat*” [AND]; „Bucurăte, prin care credința *s-au înălțat*: *bucurăte, prin care înșelăciunea sau stricat*”, „Bucurăte, lăcuietorie fericit a *lumii cei de sus*: *bucurăte, înțelepte călătoriile a lumii cei de jos*” [ASP].

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

1. La oficierea slujbei religioase sunt întrebuințate diferite cărți bisericești: „Acatistierul”, „Aghiazmatarul”, „Ceaslovul”, „Liturgierul”, „Molitfelnicul”, „Panihida” ș.a. „Acatistierul” cuprinde mai multe acatiste – imnuri de laudă închinat lui Dumnezeu, Maicii Domnului, lui Iisus Hristos, sfinților.
2. Textele analizate: „Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Nascatoarei de Dumnezeu „Bucuria tuturor scârbiților” (1909), „Acatistul Sfântu-

lui marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon”(1913), „Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Serafim făcătorul de minuni din Sarov”(1910) denotă diverse fenomene de ordin gramatical: fluctuații ale categoriei de persoană, cazuri specifice de recțiune și de acord, construcții cu valoare intensivă, formațiuni tautologice, forme perifrastice, construcții infinitivale (*acuzativ* și *dativ cu infinitiv*), remanieri de topică (inversiuni, dislocări) etc.

3. Sunt frecvente atât structurile perifrastice și locuțiunile substantivale, adjectivale, verbale: *purtare de grijă*, comoară *de mult preț*, *a da tămăduiri* etc., cât și cuvintele compuse, mai cu seamă, împrumuturi de origine slavă: *bogoslovie*, *blagocestie*, *Maremucenic*, *pravoslavnic* ș.a.
4. Sunt utilizate diferite mijloace redare a comparației și a intensității: formații *mult-*, *prea-* (atât în ipostaza unui prefix, cât și ca element autonom), locuțiunea *întru tot*, *cu totul*, supine ce inserează negația *ne-* ș.a. Textele *Acatistelor* abundă în diverse construcții cu valoare intensivă: formațiuni tautologice și pleonastice, antiteze, metafore ș.a.
5. Remarcăm multiple fenomene referitoare la morfosintaxa verbului: forme inversate de indicativ ș.a., fluctuații ale categoriei de persoană, utilizarea construcțiilor *acuzativ cu infinitiv* și *acuzativ cu gerunziu*, predominarea modurilor imperativ, conjunctiv cu sens hortativ și iussiv, indicativ etc.
6. Suscită atenția topica indirectă a subiectului și a predicatului, a verbului predicat și a diferitelor tipuri de complemente (direct, indirect, circumstanțial), a atributului și a substantivului determinat.

Referințe bibliografice

1. BĂRBULEANU, A.-M. Limbajul religios românesc actual. Craiova: Universitaria, 2013. Disponibil: editurauniversitaria.ucv.ro/limbajul-religios-romanesc-actual... Accesat: 15. 03.17.
2. CHIVU, Gh. Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual. București: Editura Academiei Române, 1997.
3. BRANIȘTE E., NIȚOIU Gh., NEDA Gh. Liturgica teoretică. București: Editura Credința noastră, 1997.
4. TELEOACĂ, D. L. Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (I). În: *Limba Română*, nr. 11-12, 2011, p. 51-58.
5. DIMA, V. S. Elemente arhaice în limbajul bisericesc actual – Molitvelnicul. În: *Limba Română*, LI, nr. 4-6, 2002, p. 143-164.
6. FRENȚIU, M.I. Aspecte ale limbajului liturgic românesc. Cluj-Napoca, 2013.

7. TELEOACĂ, D.L. Particularități morfosintactice ale textului contemporan de rugăciune (II). În: Limba Română, nr. 3-4 (201-202) 2012, p. 169 – 177.

Textele Acatistelor și abrevierile lor

1. Acatistul Preasfintei Stăpânei noastre Nascatoarei de Dumnezeu „Bucuria tuturor scârbiților. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1909 - **AND**
2. Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1913 - **ASP**
3. Slujba și Acatistul cuviosului și de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Serafim făcătorul de minuni din Sarov. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1910 - **ASS**

STRATEGIA PERSPECTIVEI NARATIVE: VERSANTUL RETORIC

Elena ȚAU

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Lucrarea cercetează statutul noțional-categorial și funcționalitatea literar-artistică a strategiei perspectivei narrative. Sunt analizate un șir de accepții, largi și restrânse, ale noțiunii discutate, relevându-se tendința unor exegeți (W. Booth, F. Stanzel, M. Bal ș. a.) de a o considera înainte de toate în latura retorică. Corelarea ei categorială cu tehnica narativă confirmă validitatea abordărilor de acest gen.. Strategiile perspectivei/punctului de vedere – încă puțin studiate – sunt disociate după criterii eterogene. Concludente în acest sens sunt distincțiile și categorisirile, atât de diferite, operate de semioticieni (J. Fontanille), lingviști (R. Zafiu) ș.a..

Cuvinte-cheie: discurs, narator, perspectivă, punct de vedere, tehnică și strategie literară, dimensiune retorică.

Abstract. The paper researches the notional-categorial status and the literary-artistic functionality of the perspective narrative strategy. There are analyzed a series of acceptations, large and restricted, of the discussed notion emphasizing the tendency of some exegetes (W. Booth, F. Stanzel, M. Bal and others) to consider first of all a rhetoric way. Its categorial correlation with the narrative technique confirms the validity of such kind of approaches. The strategies of perspective/point of view - still little studied - are dissociated according to heterogeneous criteria. Concluding in this respect are the distinctions and categorizations, so different, operated by semioticians (J. Fontanille), linguists (R. Zafiu).

Key-words: discourse, narrator, perspective, point of view, literary technique and strategy, rhetorical dimension.

Noțiunile de tehnică și strategie pătrund mai demult în studiul literaturii și artei din alte domenii, în principal, prin filiera interdisciplinarității, căpătând însă statut teoretico-categorial abia în secolul XX. Aplicate în exegeza lingvistică și cea teoretico-literară, noțiunile respective acoperă înțelesuri largi și restrânse, mai întotdeauna eterogene. La cercetătorii lingviști termenul „strategie” este mai frecvent decât „tehnică”, fiind folosit de predilecție pentru a distinge generalitatea modului discursiv ca „Formă de comportament comunicativ bazată pe manipularea structurilor interacționale și a mijloacelor verbale de concretizare a acestora, în scopul atingerii obiectivelor urmărite” [1, p. 476], dar în același timp și pentru a denumi diverse proceduri particulare utilizate în discurs (de ambiguizare sau dezambiguizare a exprimării, de politețe pozitivă

sau negativă, de tatonare și multiplicare etc.). Teoreticienii și criticii literari dispun, de regulă, de ambii termeni, în accepții cu preponderență consacrate, bine definite. Totuși, nu lipsesc cazurile când îi investesc cu înțelesuri difuze și vagi. De exemplu, Umberto Eco, în *Șase plimbări prin pădurea narativă* [2], privilegiind uzitățile terminologice general-acceptate, întru totul pertinente, referind la procedee speciale de construcție a narativului („tehnicile de întârziere sau de încetinire” [p. 68]) sau referind la modalități de valorificare literar-artistică specifică („strategie narativă” [p. 47], „strategiile lui stilistice” [p. 54]), admite însă și întrebuintări derutante prin vagul lor: „autorul nu-i decât o strategie textuală” [p. 36], „discursul face parte din strategia autorului model” [p. 51]. Chiar dacă în primul segment citat aici este vizat autorul ca instanță de „joc”, ce inaugurează un „pact” cu cititorul, oricum este greu de înțeles cum anume acesta, fiind, se știe, producătorul textului, identifică o „strategie textuală”. Și cum anume discursul, ce actualizează textul, „face parte din strategia autorului”.

Confruntând, în diacronie, utilizările termenilor „tehnică” și „strategie”, putem observa că primul capătă relevanță teoretico-literară ceva mai devreme decât secundul, fiind pus în evidență la începutul secolului XX prin contribuția unor filosofi, scriitori și teoreticieni literari orientați spre modernitate (William James, Henri Bergson, José Ortega y Gasset, Henry James, Marcel Proust, Virginia Woolf, James Joyce, André Gide, Aldous Huxley), care, drept urmare a crizei, din 1890, a romanului occidental, promovează linia înnoirii, în spirit antitraditional, a structurilor și formulelor acestuia, încurajând, în special, inovațiile tehnice radicale. Această linie este susținută manifest de suprarealiști și de alți avangardiști, care ocultează eșafodajul tehnic al scriiturii (semnificativ în ordinea dată este, de pildă, faptul că futuristul italian F. T. Marinetti își intitulează un document programatic, din 1910, *Manifesto tecnico della letteratura futurista*). Sub influența tendințelor de revoluționare a literaturii, cunosc o vogă fără precedent experimentele „rupturii”, ale deconstrucției compoziției clasice, mai ales, prin „dislocarea unității și principiilor tradiționale” [3, p. 205]; acum capătă o priză deosebită „dicteul automat, montajul, colajul, tehnica „reportajului”, procedeele asociației libere, spontane” [Ibidem]. Într-un astfel de context literar, statutul noțiunii de tehnică (a discursului, a textului etc.) se precizează prin restrângerea raportărilor la aspectele construcției logico-formale a operei. Concludent este faptul că în anii ‘30 ai secolului trecut Camil Petrescu aplică în eseurile sale (*Noua structură și opera lui Marcel Proust, Modalitatea și tehnica romanului polițist* ș.a.) o terminologie împrumutată din poeticile occidentale, care îi este strict necesară pentru explicarea conceptului său de Noua structură în literatură, filosofie și psihologie. Potrivit lui, Noua structură e de neconceput fără o sincronizare interdisciplinară (și transdisciplinară) de substanță, dar

totodată și fără suportul unor tehnici noi, în sens larg, de elaborări conceptuale inedite („O tehnică nouă, adecuată pe care Dilthey o indică prin termenul «Verstehen», de mare răsunet, ia locul «conceptului» précis angrenat” [4, p. 11]), precum și în sens îngust, de modalități imaginativ-lingvistice de construire a discursului, narațiunii, perspectivei ș.a.: fluxul conștiinței și al memoriei involuntare [4, p. 25], un „video analog lui *cogito*” [4, p. 23], „unitatea unghiului de privire” sau „perspectivismul” [4, p. 29], „automatismul psihologic” suprarealist [4, p. 38, 40], „tehnica celor două serii întretăiate” [4, p. 55].

Ulterior, în perioada postbelică, cei mai mulți exegeți, între care și naratologul Franz K. Stanzel, subscriu în linii mari la accepții de acest gen. Astfel, Stanzel uneori extinde înțelesul termenului respectiv asupra unui mod narativ axat pe o perspectivă *sui generis* (tehnica de tip «camera eye» [5 pp. 338-344], alteori îl aplică restrictiv, denumind procedee uzuale de construcție a textului și narațiunii (tehnica „omisiunii” [5, p. 280]). Există însă și tendințe de specificare a terminologiei în cauză, mai exact, de reinterpretare a acesteia. Cercetătoarea americană Dorrit Cohn, într-un studiu de rezonanță (tradus în 1981 din engleză în franceză – *La transparence intérieure*), analizând rezumativ conceptele de „curent al conștiinței”, „flux al gândirii”, monolog interior, teoretizate în descendența filosofilor William James, Henri Bergson ș.a. de către un șir de exegeți (Robert Humphrey, *Stream of Consciousness in the Modern Novel*, 1954; Melvin Friedman, *Stream of Consciousness: A Study in Literary Method*, 1955; Shiv K. Kumar, *Bergson and the Stream of Consciousness Novel*, 1963; Ervin R. Steinberg, *The Stream of Consciousness and Beyond in Ulysses*, 1973 etc.), amendează distincțiile simplificate, operate exclusiv după criteriile psihologice și stilistice, care conduc la confundarea fluxului conștiinței cu monologul „interior”. În convingerea ei, la delimitarea tehnicilor literare discutate, trebuie luate în calcul și alte criterii, cum ar fi cele sintactice și lexicale, validate de metodologia lingvistică [6, p.24], fapt ce ar avantaja evaluarea lor pe plan literar sub mai multe fațete (ficțional, discursiv, al reprezentării). Plecând de la această idee, ea disociază trei tehnici narative fundamentale: psiho-povestirea, monologul raportat și monologul narativizat [6, pp. 23-33], pe care le echivalează cu trei tipuri distincte de discurs: „(1) psiho-povestirea, discursul naratorului centrat asupra vieții interioare a unui personaj; (2) monologul raportat, discursul mental al unui personaj; (3) monologul narativizat, discursul mental al unui personaj integrat în discursul naratorului” [6, p. 28-29]. Deci, în această interpretare, tehnicile nominalizate funcționează nu doar ca modalități de construcție, ci și ca moduri de ficționalizare și, cum semnaleză subtitlul monografiei lui Dorrit Cohn, ca „moduri de reprezentare a vieții psihice în roman”.

Cât privește noțiunea de strategie, este mai dificil de stabilit când anume aceasta intră definitiv în vizorul științei literare. Cert e că în teoria și practica li-

terară contemporană, noțiunea respectivă își revendică un loc distinct alături de „tehnică”, mai cu seamă în instrumentarul naratologiei, o dovadă în acest sens fiind apariția unor lucrări care o supun investigației în plan narativ (Carmen Mușat, *Strategiile subversiunii*, 2002, 2008; Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80, strategii transgresive*, 2000; Alin Lucian Creangă, *Proza scurtă postmodernă românească. Strategii narrative*, 2011; Lucia Ursu, *Figuri și strategii narrative în textul literar*. Suport de curs, 2014 ș.a.), În opoziție cu tehnica, ce este raportată în mod obișnuit la latura tehnică a operei, strategia este examinată drept o categorie ținând înaintea de toate de apanajul retoricii. Or, din unghiul dat, aceasta din urmă identifică niște modalități de a proceda retoric, adică de a manipula, în scopuri sugestiv-expresive, componentele principale ale operei. Wayne Booth este, se pare, unul dintre primii teoreticieni literari care raportează explicit strategia la retorică. Referindu-se la «povestirea» autorizată din primele narațiuni, el opinează că, în cadrul acesteia, „Printre procedurile povestitorului care izbesc prin artificialitate”, se numără „trucul submersiunii dincolo de suprafața acțiunii în scopul obținerii unei păreri întemeiate cu privire la mintea și inima personajului” [7, p. 31], Cu siguranță, conform acestor considerări, „trucul” egalează o „procedură” retorică (în alți termeni, o strategie narativă). Și chiar dacă „procedura” în cauză e nereușită, oricum ea se încorporează în retorică: „O retorică de acest gen, directă și autoritară (a „procedurilor” vizate – notă E. Ț.), pe care am întâlnit-o în *Cartea lui Iov* și în operele lui Homer, nu a dispărut complet din scrierile ficționale” [7, p. 34].

Pe fundalul diferențelor de interpretare a noțiunilor luate în discuție, se impune actualitatea problemei perspectivei/punctului de vedere ca tehnică și strategie literară. Este perspectiva narativă o tehnică sau o strategie? Sau ea se poate manifesta și ca tehnică, și ca strategie? În opinia unor cercetători, perspectiva narativă reprezintă exclusiv „un aspect tehnic”. Astfel, Mieke Bal concluzionează că „Perspectiva este deci aspectul tehnic, constând din plasa-rea punctului de vedere într-un agent anume” [8, p. 92]. În înțelegerea altor autori, perspectiva narativă (asimilată punctului de vedere) poate fi, în funcție de valorificarea ei literară, atât tehnică, cât și strategie [cf. 9, 10]. Evident, au dreptate aceștia din urmă, căci perspectiva nu poate fi redusă nicidecum doar la un aspect tehnic, ea reunind și exprimând, la nivelul unei subiectivități mentale, mai mulți parametri (ideologia și afectivitatea instanței de discurs, cunoașterea și percepția acestei instanțe, caracteristicile spațio-temporale ș.a.), prin mijlocirea cărora nu numai că structurează și orientează narațiunea, dar și exercită un anumit impact asupra conținutului comunicat, de regulă, augmentând acțiunea lui emoțional-expresivă asupra receptorului situat în orizontul de așteptare. Practic, fiecare dintre parametrii nominalizați, care, în coeziunea lor, determină

caracterul compozit al perspectivei, poate fi exploatat retoric, cu ajutorul unor procedee speciale, numite strategii, în vederea obținerii diverselor efecte literar-artistice. Cu deosebire frecvent sunt manipulate strategic coordonatele spațio-temporale ale viziunii perspectiviste cu scopul de a imprima relief, acuitate și tensiune focalizatului. De exemplu, în *Viața și moartea nefericitului Filimon* de V. Beșleagă perspectiva largă, uneori panoramică, a protagonistului asupra evenimentelor rememorate alternează contrastiv cu o viziune restrânsă, concentrată asupra propriei interiorități.

Strategiile perspectivei/punctului de vedere – încă puțin studiate – sunt disociate după criterii eterogene. Să parcurgem succint câteva categorisiri. Semioticienii, fără a trece cu vederea versantul epistemologic al perspectivei (asimilate punctului de vedere), se axează în discursul literar pe cel retoric, preocupându-se de strategiile ei aservite scopurilor de exprimare și potențare a semnificației, gândului, ideii. Cunoscutul semiotician francez Jacques Fontanille, pornind de la premisa că în discursul *in actu* „punctul de vedere se manifestă ca modalitate de construire a sensului” [11, p. 134], distinge, în funcție de corelația dintre factorii generatori ai câmpului lui de existență, anume, de corelația dintre intensitatea (puternică sau slabă) a ceea ce e „vizat” (focalizat) și întinderea a ceea ce e „sesizat” (perceput), patru tipuri de strategii: „elective”, „cumulative”, „de înglobare” și „particularizante” (toate traducerile de aici și din continuare ne aparțin – E.Ț.), care „permit de a optimiza redescoperirea vizatului” de către receptor [11, p.135]. Cu alte cuvinte, strategiile în înțelegerea dată, supranumite de Fontanille și „tratamente”, sunt niște operații retorice ce-i dau posibilitate focalizatorului să realizeze o focalizare a semnificațiilor și ideilor astfel, încât acestea să fie receptate cât mai exact și, în esență, plenar de către destinatar. Cu regret, însă, exegetul reduce funcția acestor strategii la recuperarea „imperfecțiunii sesizatului”, și, în consecință, el trece sub tăcere posibilitatea dobândirii prin mijlocirea lor a unor valori perlocutorii literar-artistice. Iată cum le definește el. Strategia punctului de vedere electiv, zis și exclusiv, presupune că „Vizatul renunță la redarea totală a obiectului, se concentrează asupra unui aspect considerat reprezentativ pentru ansamblu, și poate regăsi de asemenea toată intensitatea sa” [11, p. 135]. Strategia punctului de vedere cumulativ (exhaustiv) constă în aceea că, „în imposibilitatea de a face să coincidă vizatul cu sesizatul, subiectul renunță la o vizare intensă și unică, acceptând s-o divizeze în vizări succesive și aditive: obiectul în acest caz apare ca o colecție de părți sau aspecte” [11, pp. 135-136]. Celelalte două strategii, de înglobare și particularizantă, sunt descrise la un mod foarte general: prima s-ar caracteriza prin conservarea „unei pretenții globalizante ceea ce va face punctul de vedere *dominant* sau *înglobator*” [11, p. 136], iar secunda prin acceptarea „limitelor impuse de obstacol (obstacolul sesizării – E.Ț.) ceea

ce va face deci punctul de vedere particular sau specific” [11, p. 136]. Cercetătorul admite absolut întemeiat că strategiile disociate se pot îmbina și chiar se pot reconfigura în dependență de modificarea contextului în care apar. Astfel, strategia particularizantă, în opinia lui, e posibil să se transforme în strategie electivă. Trebuie de spus că teoria în cauză a lui Jacques Fontanille, deși, indiscutabil, are anumite laturi atractive în plan metodologic, totuși ea descurajează prin dificultatea de a fi aplicată la analiza textului literar.

Cu o concepție de strategie mai lesne de utilizat ca instrument operațional de studiu literar vine lingvista Rodica Zafiu. În monografia sa *Narațiune și poezie* cercetătoarea distinge strategii discursive în sens larg al cuvântului, care, recunoaște ea însăși, se confundă cu niște criterii ale poeticității: *defamiliarizarea* (în termenii formaliştilor ruși, *insolitarea*), *ambiguitatea orientată* și *concentrarea*, bazată în principal pe elipsă. „Aceste strategii, explică autoarea, se realizează în planul organizării formale, dar efectele lor semantice sunt perfect compatibile atât cu ipoteza lirismului, cât și cu aceea a producerii de semnificații noi în interiorul unei lumi imaginare” [12, p.14]. Totodată, Rodica Zafiu distinge și strategii ale perspectivei într-un sens restrâns, ca modalități retorice speciale, altfel spus ca mijloace de realizare literar-artistică a mesajului. Ea analizează numeroase strategii ale perspectivei/viziunii (multiplicarea, ambiguizarea, enfatizarea, scindarea, reflectarea „în oglindă”, impersonalizarea, contaminarea, transpunerea imperfectă, „punerea în abis” etc.), suprasolicitate în poezia narativă [13, pp. 262-292], fără însă a pretinde să realizeze o taxonomie a lor. Meritul incontestabil al exegetei constă în aceea că, acordând o mare atenție resorturilor lingvistice ale strategiilor cercetate, ea totuși pune accentul pe rolul, „extrem de important”, „pe care acestea îl au în constituirea semnificației poetice” [13, p. 292]. În concluzii, ea remarcă, pe bună dreptate, plurifuncționalitatea ambiguității „ca mecanism poetic fundamental”: „...Narativul poetic ambiguizează povestea însăși, în măsura în care deplasează accentul de pe succesiunea de evenimente pe fundalul lor, în măsura în care atenuează contrastele de relief sau creează altele, ridicând la rangul de surpriză narativă detalii inedite. Strategiile reliefării, pe care le considerăm fundamentale în orice tip de discurs, constituie un domeniu predilect al acțiunii narativului ca mijloc de poetizare: elementele reliefate acced adesea la statutul de simboluri poetice, iar elementele lăsate în fundal transmit mesaje difuze, amplificând efectul poetic al semnificației ascunse, secrete și esențiale. Cel puțin la fel de importantă e ambiguizarea perspectivei: narativul permite, prin desfășurarea în timp și prin acceptarea alterității – în forma personajului – multiplicarea punctelor de vedere și creează astfel premisele interferenței între mai multe viziuni. Existența unor perspective incerte, difuze, scindate, contaminate sau chiar suprapuse asigură, printr-un mecanism similar celui metaforic, condensarea semnificațiilor în textul poetic” [13, p. 300].

Așadar, noțiunile de tehnică și strategie, perfect corelative, identifică în opera literară moduri/modalități și procedee, care, funcționând tehnic sau retoric, vizează laturi diferite ale acesteia. De aceea se poate admite că perspectiva narativă, în dependență de funcțiile exercitate, nu o dată cumulative, poate fi atât tehnică, cât și strategie. Dominanta retorică este definitorie pentru toate tipurile de strategii ale perspectivei, indiferent de criteriul după care au fost diferențiate.

Referințe bibliografice

1. BIDU-VRÂNCEANU, Angela. CĂLĂRAȘU, Cristina. IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana. MANCAȘ, Mihaela. PANĂ DINDELEGAN, Gabriela. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Științifică, 1997.
2. ECO, Umberto. *Șase plimbări prin pădurea narativă*. Traducere de Ștefania Mincu. Constanța: Pontica, 1997.
3. MARINO, Adrian. *Dicționar de idei literare*. București: Eminescu, 1973.
4. PETRESCU, Camil. *Teze și antiteze*. București: Minerva, 1971.
5. STANZEL, Franz K. *Teoria narațiunii*. Traducere de Valeriu P. Stancu și Silvia Chirilă. Iași: Institutul European, 2011.
6. COHN, Dorrit. *La transparence intérieure. Modes de representation de la vie psychique dans le roman*. Traduit de l'anglais par Alain Bony. Paris: Seuil, 1981.
7. BOOTH, Wayne C. *Retorica romanului*. În românește de Alina Clej și Ștefan Stoenescu. București: Univers, 1976.
8. BAL, Mieke. *Naratologia*. Traducere de Sorin Pârvu. Ediția a II-a. Iași: Institutul European, 2008.
9. POTÂNG, Tatiana. *Romanul românesc interbelic: modernizarea strategiilor narative*. În *Metaliteratură*, 2006, nr. 1, pp. 87-91.
10. POTÂNG, Tatiana. *Variațiile perspectivei narative în romanele lui Camil Petrescu*. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. In memoriam acad. Silviu Berejan*. Chișinău: Firma editorial-poligrafică „Tipografia centrală”, 2008, pp. 273-279.
11. FONTANILLE, Jacques. *Sémiotique du discours*. Édition remaniée, augmentée et actualisée. Limoges: PULIM, 2003.
12. ZAFIU, Rodica. *Narațiune și poezie*. București: BIC ALL, 2000.

LE RÔLE DU LIEU DE L'ACTION DANS LE THÉÂTRE ADAMOVIEEN (EN EXEMPLE DE LA PIÈCE « LA PARODIE »)

Valentyna SHEVCHUK
Université d'Izmaïl, Ukraine

Abstract. The action in the theatre takes place in the certain, strictly indicated place and has its own characteristics. The author may use one place of action in the privileged position with respect to the other. However, in every case in a theatrical play there exists some «symbolism of the place of action», which is mainly defined by its relations to the categories of «opened and closed», «outer and inner». The classification of the scenic and extra-scenic is in the close connection with its belonging to one or another personage or to one or another place of action. The syntactical list of nouns, pronouns, adverbs which answer the question «where?» and which have in such case the function of adverbial modifier of place, can constitute one class of utterance.

Keywords: the category of «opened and closed», «outer and inner»; «scenic and extra-scenic».

Dans notre ouvrage nous essayons de montrer que l'espace scénique reflète, mime celle du texte dramatique. L'action, au théâtre, se déroule en un lieu déterminé, codé, ayant ses caractéristiques propres. L'auteur peut privilégier certains lieux par rapport à d'autres. Mais dans tous les cas, il y a au théâtre un certain symbolisme des lieux, lesquels se définissent essentiellement par leur appartenance aux catégories de l'ouvert et du fermé, du haut et du bas, du dehors et du dedans.

Dans le théâtre adamovien, le lieu de l'action s'élargit rarement aux dimensions d'une ville... Celle-ci est alors nommée, ou pas, dans les indications scéniques ; l'action de « *Si l'été revenait* » se passe à Stockholm mais, à la représentation, elle pourrait se passer tout aussi bien ailleurs. Parfois, un objet-signe ou un décor-signe le rappelle sur la scène. C'est le cas des deux photos qui, dans la première partie de « *M. le Modéré* », indiquent que l'action se déroule à Paris. Deux fois seulement, dans un drame historique, « *Le Printemps 71* », et une « clownerie », « *M. le Modéré* », cette ville sera déterminée : la première de ces deux pièces se passe à Paris, et la seconde entre Paris et Londres. Autrement, la ville reste anonyme ; celle où se passe « *La Parodie* » est représentée par « un circulaire photographique ».

Quoique lieu ouvert, situé dehors, la ville est surtout le théâtre de l'aliénation, de la persécution de l'Homme. La ville adamovienne est surtout représentée par son succédané, la rue. Mais, si elle est presque toujours hostile, la rue reste ambivalente ; elle est le lieu où l'homme est exposé à tous les possibles, et surtout aux Forces du Mal, quelles qu'elles soient : le pouvoir, la guerre, les autres, etc...

; mais elle peut devenir un lieu de fête, où l'homme révolté se libère de la tyrannie et de l'oppression. Dans « *la Parodie* », la rue est le lieu de la poursuite, de la chasse à l'homme ; c'est là que la Pauvre Prostituée, telle une bête traquée, fuit ses poursuivants. Voilà pour les lieux « ouverts ». Ajoutons-y la campagne, où se déroule l'action du 8me tableau de « *Tous contre tous* ». Là encore, la fonction symbolique de l'ouvert, du dehors, se trouve inversée ; la campagne, liée aux signifiés de connotation : calme, repos, fuite de la ville, etc. se referme sur le personnage, et devient un lieu infernal. [Dort :1971, p..21]

Si nous passons à la catégorie du « fermé », nous verrons que la chambre est le lieu prédominant dans la dramaturgie adamovienne : « ...la chambre, de règle dans tant de pièces depuis Strindberg est leur (les drames) lieu de prédilection » [Dort :1971,p. 20]. Elle y est souvent présente, en même temps que le désir de l'auteur de sortir des « intérieurs » où il étouffe et de situer son action dans la rue. La chambre est symboliquement le lieu de l'intimité [Bachelard : 1974, 203], lieu où l'on s'abrite contre l'hostilité du dehors. Toutefois, cet abri est susceptible de se retourner contre son occupant ; traversé de forces adverses, il devient, de par sa clôture même [Ubersfeld :1976], une prison. Si par hasard, le personnage s'en évade, c'est pour aller au-devant de la mort, symbolique ou réelle. Souvent, A. Adamov souligne ce lieu privilégié en en faisant, le titre de tel ou tel tableau ; le 2-me tableau de « *Tous contre tous* » s'intitule « *La chambre de Jean* », « chambre en désordre (au) mobilier pauvre et restreint » [Adamov : 1981, p. 158] ; et le 3me s'intitule « *La chambre de Zenno* », chambre « ni riche, ni pauvre », au « mobilier de mauvais goût » [Adamov : 1981, p. 156]. Il s'établit souvent un rapport de l'être humain à l'espace qu'il occupe ; le désordre qui règne au début de « *l'Invasion* » est la projection du trouble qui règne dans l'âme du personnage principal ; mais, à la fin, l'ordre domine dans ce même lieu, où « on doit sentir, dès le lever du rideau, qu'elle (la mère) est la maîtresse » [Adamov : 1981, 90]. Dans les lieux clos du théâtre adamovien, et surtout la chambre, il y a toujours une ouverture — matérielle — sur l'extérieur : porte ou fenêtre. [Bachelard : 1974, 200] Or, entrer et sortir, chez Adamov, comme dans tout autre théâtre d'ailleurs, sont des gestes hautement significatifs, jamais gratuits. Ainsi, lorsque Pierre (dans « *l'Invasion* ») franchit le seuil de la porte du fond, il commet l'irréparable ; et, dans « *la Parodie* », l'Employé est condamné à ne pas « sortir » de la cellule dont il restera à jamais prisonnier. L'évasion réelle par la porte n'est donc pas donnée au personnage, les lieux adamoviens étant en fait des lieux clos sans ouverture sur un « ailleurs ». L'évasion n'est possible qu'en rêve, par les prestiges de l'imagination [Adamov : 1981, p. 134]. Le lieu clos est donc le substitut symbolique de la prison, mais la prison n'est presque jamais présentifiée sur la scène adamovienne. C'est seulement dans « *la Parodie* » que l'on voit un moment de l'action se dérouler dans une cellule de prison

[Adamov : 1981, p. 45]. D'autres lieux figurent à côté de la chambre : un cours de dactylographie pour manchots, une salle d'hôpital, un hôtel, un bureau, etc... Le bureau est, par définition, un lieu de travail ; c'est la fonction qu'il remplit dans le « *Ping-Pong* », où l'on voit le bureau du Vieux au Consortium ; dans « *la Parodie* », l'auteur nous introduit dans les bureaux du journal « l'Avenir ». Qu'il soit ouvert ou fermé, qu'il appartienne à la catégorie du dehors ou à celle du dedans, qu'il soit principal ou secondaire, le lieu adamovien a ses caractéristiques propres. Il peut être interchangeable ; il suffit, à cet égard, qu'un élément du décor ou un accessoire se déplace pour qu'on passe d'un lieu à un autre. Ainsi, dans « *la Parodie* », ce qui importe, ce n'est pas le changement de décor, mais le changement de perspective : « le décor ne varie pas dans sa composition essentielle, mais seulement dans la disposition de ses différents éléments. Il présente les mêmes choses sous des angles de vue différents [Adamov : 1981, p. 10] ; le décor du 8-ième tableau est toujours une rue, mais, « les objets qui étaient à droite sont à gauche et inversement » [Adamov : 1981, p. 40]. Arthur Adamov demande, pour « *la Parodie* », un décor unique, « valable du début à la fin », qui « ne varie pas dans sa composition essentielle, mais seulement dans ses différents éléments » [Adamov : 1981, p. 10]. Il consiste en un circulaire photographique représentant une ville, devant lequel viennent se planter : l'horloge, la pancarte, l'arbre, etc..., lesquels seront présentés sous des angles différents : l'unicité du décor est toutefois équivoque, puisque l'auteur prend soin de noter que « la mise en scène doit susciter le dépaysement » [Adamov : 1981, 10] ; il ne s'agit donc pas de faire vrai, d'être réaliste ; à ce décor, il faudra paradoxalement croire et ne pas croire [Dort : 1971, p. 21]. L'action se déroule d'abord à l'entrée d'une salle de spectacle entièrement visible, sans murs, ce qui en dénie le réalisme, et annule l'opposition réelle entre l'intérieur et l'extérieur, tout comme l'horloge, dont « le cadran ne porte pas d'aiguilles » [Adamov : 1981, p. 11]. De là, nous passons à un autre sous-lieu, le square. Le tableau III de la Première partie se situe dans un dancing qui, comme la salle de spectacle, n'a pas de murs ; et, au tableau suivant, le dancing devient le hall d'un grand hôtel, avec cette indication précise : « même principe que pour le dancing. Pas de murs... » [Adamov : 1981, 26]. Un autre sous-lieu scénique : le bureau du Directeur de « *L'Avenir* », qui « n'a toujours pas de murs [Adamov : 1981, p. 32], et qui deviendra sous peu « l'Agence d'isolation thermique » ([Adamov : 1981, p.32]. Au début de la deuxième partie, nous sommes dans « une rue », puis dans une « cellule de prison », tous deux affectés du signifié de connotation : hostilité. Et le dancing se rétrécit au tableau XI à tel point que « le décor n'occupe que le milieu de la scène » [Adamov : 1981, p. 48]. Cette deuxième partie se termine, comme elle avait commencé, dans « la rue » ; la scène reste « vide » un long moment, avant le baisser du rideau. Tels sont les sous-lieux scéniques qui se succèdent devant le lieu inchangé qui les englobe : la

ville. Ayant posé, au départ, que le ou les lieux scéniques sont une icône du texte dramatique, essayons maintenant de regrouper les éléments textuels susceptibles d'éclairer le fonctionnement de l'espace. Pour ce faire, il faut considérer, non plus les indications scéniques – texte de l'auteur – qui localisent l'action *sur la scène*, mais les répliques des divers personnages. Le classement de ces éléments aide ensuite à la constitution d'un ou de plusieurs paradigmes spatiaux, lesquels sont en rapport étroit avec l'appartenance de tel ou tel personnage à tel ou tel lieu. Le classement lui-même est fonction de deux catégories essentielles : le scénique et l'extra-scénique, ou en d'autres termes, le représentable/représenté et ce qui est évoqué seulement par la parole des personnages.

Le relevé syntaxique des noms, pronoms, propositions, prépositions, adverbes, etc... pouvant répondre à la question : où ? et remplissant, de ce fait, la fonction de compléments de lieu, peut consister en une classe d'énoncés – indépendants du locuteur – qui suit de près l'ordre de leur apparition dans le texte :

1) catégorie scénique :

Il y a bien d'autres quartiers *dans la ville* je suis neuf *dans la ville* ; la marche est à peu près le seul exercice qu'on puisse ; mettez-vous *là* ; qu'est-ce que vous voyez *là* ; quelle bonne idée j'ai eue de passer mon congé *ici* ; *ici*, au moins, pas de maisons pour vous boucher la vue ; *ici*, la rencontre est peu probable ; vous avez une horloge *juste en face* ; tout le monde *ici* est obligeant ; je pense m'acclimater *ici* ; je me sens bien depuis que vous êtes *là* ; on est bien comme cela, *par terre* ; *je désire mourir* sous votre regard ; personne, *ici*, ne se soucie de l'heure ; est-ce bien *ici* que nous avons rendez-vous ; je vais attendre *ici* un moment ; est-ce qu'il ne passe jamais de monde *par ici* ; j'aurais pu la voir *d'ici* ; elle n'est pas *là* ; elle a été *là* hier ; elle peut apparaître *à droite, à gauche, ou là devant nous* ; tant qu'il tournerait comme une mouche *autour de moi* ; elle a fait une apparition *au journal* ; qu'est-ce que vous faites *là* ; ce n'est pas *ici* que j'ai rendez-vous ; je croyais qu'en passant *par ici* ; je suis entré *ici* pour m'informer ; il n'était pas dans mes intentions de m'attarder *dans votre ville* ; j'étais sûr (que cette ville) existait *quelque part* ; nous avons bien rendez-vous *ici* ; j'ai commencé ma tournée *dans le quartier* ; j'aurais su qu'elle était *là* ; je suis *là* ; j'aurais couru *devant moi* ; elle a failli sortir *dans les rues en restant là* ; je suis devenu un meurtrier *il ira assez loin* elle était *là* ; pourquoi est-il toujours *sur mon chemin* ; ils sont *là, tout près* ; vous êtes *là*, comme une cible ; on vous voit *de loin* ; marchez *sur moi* ; je ne devrais pas être *dehors* ; je ne vois pas *de loin* ; ils étaient *dans le coin*, ils y sont encore ; vous n'allez pas rester *là* ; s'ils nous trouvent *ici*, ils nous piétineront ; j'ai mal *partout* il ne peut pas y avoir longtemps que je suis *ici* ; *là*, vous me voyez.

2) catégorie extra-scénique

au Chaperon-Vert, *peut-être* ; *ce devait être* au Chaperon-Vert ; vous pourrez

me suivre *dans ma ville natale* ; on ne trouve d'appartements qu'à *des étages très élevés* ; devant le Royal ; devant le Continental ; *il y avait* autour de nous, sous la pluie ; je suis retourné *dans ces parages* ; on verrait *très loin, aussi loin* qu'on peut ; vous vous teniez *tout en haut* des marches du monde ; je crois vous avoir vu *quelque part* ; vous vous teniez *debout* contre la porte. *Au fond, à droite* ; c'est *là-bas* que nous avons rendez-vous ; *je vais aller* au Continental ; qu'il faisait bon *là-bas* ; *en avion*, j'ai voyagé avec deux prêtres ; les nuages fuyaient *sous nos pieds* ; il fait si noir *dehors* ; j'ai *connu* sur la plage ; il marchait seulement *sur les planches* ; nous avons rendez-vous *devant le Continental* ; vous dites avoir rendez-vous *dehors* ; on peut marcher *dans bien des directions*, vers des buts (plus ou moins lointains) ; il y avait une telle foule *dans les rues* ; je suis quelquefois entraîné *plus loin* ; que je ne voudrais ce soleil oblique *sur la façade* ; il se peut que ce soit *de Vautre côté* ; nous nous sommes rencontrés *dans un jardin public* devant le jet d'eau ; *pour aller* dans un bureau ; elle a peut être un emploi *au bureau de placement* ; le mieux serait de se réfugier *dans une maison* ; je vous ai cherché *partout*.

L'examen du texte montre également que l'on peut établir deux classes de verbes et expressions verbales exprimant le mouvement ou, au contraire, l'immobilité. Il est difficile pour l'instant de dire s'ils appartiennent à la catégorie scénique ou extra-scénique, car l'acteur, par définition, dynamise l'espace scénique, qu'il s'y meuve ou qu'il reste immobile. Et c'est à l'intersection de la scène et d'un ailleurs, d'un dedans et d'un dehors que se situe tout le problème des rapports de l'espace et du personnage.

1° première classe : *ne pas venir, rester immobile, être immobilisé, rester, s'attarder, paralyser, garder la chambre, être enfermé, s'arrêter*.

2° deuxième classe : *retourner, circuler, marcher, entrer, suivre, partir, passer, se lever, revenir sur ses pas, venir, traverser, courir, se jeter, s'ouvrir, sauter, s'échapper, aller, tourner, s'en aller, voyager, survoler, sortir, repartir, être entraîné, se réfugier*. Essayons maintenant de constituer deux grands ensembles paradigmatiques (1) ; comme nous le verrons, ils se définissent l'un par rapport à l'autre, et ils consistent en fait en un relevé lexical de tous les noms de lieux de la pièce :

1) ensemble (A) (scénique) : la rue, la ville, le Journal, le dancing, le quartier, le trottoir.

2) ensemble (B) (extra-scénique) : le cinéma, les maisons, la campagne, le Chaperon-Vert, la ville natale, l'office de placement, le logement, les appartements, les étages, les ascenseurs, le Royal, le Continental, la gare, le domicile, les rues, la forêt, les nuages blancs, la cohue, l'avion, les églises, la plage, la chambre d'hôtel, les balcons, les cimes, les immeubles, le bureau, le jardin public, les hôtels, une maison, l'aérodrome. Les opérateurs de lieu qui figurent dans les énon-

cés de la catégorie scénique se répartissent en deux groupes, d'après la fréquence de leur apparition d'une part, et leur référence d'autre part. L'ensemble (A) est constitué de lieux *publics*, où l'on ne fait que passer, de lieux *ouverts* : même le journal « *l'Avenir* » et la salle de danse, en principe lieux clos, s'ouvrent sur le monde, puisqu'Adamov a soin de préciser qu'ils sont entièrement « visibles ». L'ensemble appartient au syntagme *dehors scénique*, où s'inscrit l'expérience spatiale vécue par les divers personnages. Au sein de l'ensemble (B), on peut constituer des sous- classes d'unités, telles que :

a) maisons	individualisés ville natale ville)
logement	intérieurs où l'on se + forêt (nature)
appartements	fixe, refuges chambre d'hôtel (lieu de passage)
domicile	
b) la campagne	
la plage	
les balcons	lieux ouverts + verticalité étages élevés
avion cimes	
l'aérodrome le jardin public	
c) le cinéma	
le Chaperon Vert	lieux publics
l'office de placement le Royal Continental	intérieurs) non-
la gare le bureau	individualisés, où
les hôtels	l'on ne fait que
	passer

Comme conclusion, résumons que l'ensemble (B) est en relation oppositionnelle avec l'ensemble (A). En effet, les lieux de B (c) ont les mêmes connotations que (A), mais ils s'en distinguent par leur clôture. Ceux de B (b) sont des lieux ouverts, mais certains se caractérisent par leur position élevée, aérienne en quelque sorte ; on peut dire, au départ, et jusqu'à ce que cela soit vérifié, que cette ouverture connote le bonheur. Quant aux lieux de B (a), ils sont hautement valorisés ; leurs connotations sont toutes positives. Donc, l'ensemble (B) appartient aussi au syntagme *dehors*, mais un *dehors* extra-scénique, où s'inscrit l'expérience spatiale rêvée par les divers personnages.

Bibliographie

1. Adamov A. Théâtre. Paris. Gallimard. t. 1, 1981. –237 p.
2. Bachelard G. La politique de l'espace . Paris. P.U.F., 1974. – 210 p.
3. Dort B. Adamov à la scène . Nouvelle critique. Paris. 1971 – 35p.
4. Ubersfeld A. Salacrou. Paris. Seghers, 1976.

ROMANTICITATE EMINESCIANĂ ÎN POEZIA LEONIDEI LARI

Dorina ROTARI

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Poeta neoromantică Leonida Lari recuperează viziuni eminesciene care se revendică din fondul general romantic (vizionarism, frenezie a imaginarului, poetică a visării etc.), racordate de autoare la propria sensibilitate, dar și la spiritul epocii. Acestea sunt conjugate cu manifestări expresioniste, constituind, împreună, soluții ale crizei omului modern. Dialogul cu Eminescu se realizează și manifest prin rescrierea modelului onto poetic din *Odă (în metru antic)*, *Luceafărul*, fapt ce relevă afinitățile vizionare ale creatorilor, dar și tentativa de a relansa modelul precursorului într-un nou circuit de semnificații, „împlinindu-l”, în sens bloomian.

Cuvinte-cheie: eminescianism, romanticitate, rescriere, revizionism, model onto poetic etc.

Abstract. The neo-romantic poet Leonida Lari recovers Eminescu's visions from the romantic general essence (visionary, imaginary frenzy, poetic of dream, etc.), correlated by the author to his sensitivity, but also to the spirit of the epoch. These are conjugated to expressionist manifestations, together forming solutions to the crisis of modern man. The dialogue with Eminescu is realized and manifested by the rewriting of the onto poetic model in *Oda (in the ancient meter)*, *Luceafărul*, fact which reveals the visionary affinities of creators, but also the tentative to revival the model of the precursor in a new circuit of meanings, completing in bloomian sense.

Keywords: eminescianism, romanticism, rewriting, revisionism, onto poetic model etc.

Creația Leonidei Lari atestă filiații și reverberații eminesciene semnificative, primul (și cel mai general) nivel al receptării fiind de derivație romantică, fapt remarcat de exegeza literară: Mihai Cimpoi semnalează prezența unui romantism „desuet” sub semnul căruia autoarea „transcrie stări lirice pure proiectate fantasmagoric” [1, p. 169]; Andrei Țurcanu relevă sorgintea romantică a viziunii lariene asupra poeziei (ca „spațiu spiritual”) și a mijloacelor poetice revendicate de autoare [2, pp. 127-128]; iar Doina Uricariu observă „tutela eminesciană” („estetică și morală”), asumată plenar de poeta contemporană, „mai romantică decât toți colegii ei” [3, p. 13-14].

Romanticitatea difuză (pregnantă în volumele de debut *Piața Diolei*, 1974, *Marele vânt*, 1979), corespunzând tiparului sufletesc al autoarei lor și manifestată prin vizionarism, frenezie a imaginarului, poetică a visării, sentimentul revoltei și neîmpăcării cu realitatea etc., poate fi explicată prin perpetuarea unei sensibilități romantice, în contextul „retragerii provizorii” a romantismului, care, potrivit lui Paul Cornea, poate fi „din nou adus în prim-plan, fie de fragilitatea raționalității, fie de fascinația imposibilului, fie de teroarea neantului, fie, mai probabil,

de o combinare sui-generis a acestor factori ireductibili” [4, p. 118]. Totodată, infuziile neoromantice ale lirismului larian (cu amprentă eminesciană evidentă) sunt completate de atitudini specifice spiritului modern (semnalate, de altfel, și la Eminescu) – ontologizarea sentimentelor de tristețe și singurătate, relația cu transcendența, poetizarea Neantului, imaginea alterității ș.a. –, care trădează interferențe cu alte două modele poetice: expresionismul metafizic blagian (cu rădăcini în expresionismul german), din care se originează trăirile stihiiinice, dionisiace, tendința de mitizare a realității, idealul accesului la arhaic, contopirea cu Marele Tot etc.; și cel nihilist bacovian (un expresionism „decontextualizat”), din care descind peisajele apocaliptice, viziunile angoasante, sentimentul alienării, stridența viziunilor și a trăirilor etc.

Acest fapt nu anulează însă simbioza dintre romanticitate și expresionism în creația autoarei, mai cu seamă că aceste mișcări literare își revendică o descendență comună și, respectiv mai multe afinități, confirmate, de pe poziții teoretice, de Ștefan Aug. Doinaș și Ovidiu Cotruș, care definesc expresionismul drept formă extremă a romantismului. Atât romanticitatea, cât și expresionismul (cultivând predilecția pentru vizionarism, mistic, tentația absolutului, idealul reintegrării în Univers, stările extatice, dionisiace etc.), sunt receptate de poeta Leonida Lari în dimensiunea lor spirituală, ca expresii literare ale crizei omului modern (afișând o relație dificilă cu sine și cu transcendentul), dar și ca soluții ontologice/mistice/vizionare ale acestei crize. Astfel, am putea include formula lirică a autoarei în direcția „neoromanticilor cu accente expresioniste”, delimitată de Dumitru Micu în *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, pe care o ilustrează Ana Blandiana, Ioan Alexandru ș.a. [cf. 5].

Dincolo de amprentele stilistico-vizionare lăsate de aceste două mișcări asupra creației lariene, esențial este impactul precursorilor – exponenți ai acestor curente, în speță Mihai Eminescu și Lucian Blaga (interesul nostru fiind orientat față de primul, recunoscând, totodată, influența modelatoare și a celui din urmă) – asupra configurării formulei poetice a autoarei, inclusiv a substanței metafizice, drept fundament al creației. Fără a submina esența profund individualizată a metafizicii din poezia Leonidei Lari, remarcată, de altfel, de Doina Uricariu în prefața cărții *Dulcele Foc* (1991) – viziunea spiritului păzitor, viziunea ființei fratelui Leonard și viziunea propriului suflet [3, p. 14] –, aceasta este totuși raportabilă la modelul ontologic eminescian, etalând o viziune a spiritului divin/universal, una a alterității și, respectiv, o viziune a sinelui.

Semnalând „tutela eminesciană omniprezentă” în creația poetei basarabene, cercetătoarea Doina Uricariu precizează că aceasta nu se reduce doar la poemele închinat lui Eminescu (*Poetul, Scrisoare lui Eminescu, Sybilla*) sau la „construcții lirice în stil romantic având drept model *Scrisorile, Luceafărul, Memento mori, Călin*”, ci rezidă în faptul că autoarea scrie „pe limba lui, pe cât o înțelege

ca pe o coloană vertebrală a propriei condiții de om, de artist, de român” [3, pp. 19-20]. Afirmatia se referă, în esență, la continuitatea canonică pe linie eminesciană, în sensul bloomian al „anxietății influenței”, realizată prin rescrierea creatoare a modelului, dar și la existența unor filiații spirituale, afinități electivă între creatorii care se caracterizează printr-o sensibilitate romantică.

În consens cu traseul ontopoetic eminescian (analizat magistral de cercetătoarea Ioana Em. Petrescu prin raportarea la cele două „modele cosmologice” – platonician și kantian [cf. 6]), primele volume ale Leonidei Lari dezvăluie o relație de consubstanțialitate a eului cu universul, manifestată prin intensitatea trăirilor, căutarea absolutului, vocația mistică și vizionară, vitalitatea și dinamismul eului etc. Confirmativă este și opinia exegetului Mihai Cimpoi, care stăruie că „viziunile fantasmagorice neoromantice” și „limbajul baladesc-romanțios” din creația Leonidei Lari se revendică din „faza eminesciană a « Ondinelor »” [7], ce ilustrează o viziune armonioasă asupra universului. Din această perspectivă, piesele lirice din *Piața Diolei* (1974) – topos securizant, al evadării din mundan și al împlinirii – reflectă tentația deschiderii spre transcendent pentru a descoperi „lumea nevăzută a lucrurilor” și a stabili relația dintre fenomen și noumen.

Într-un tablou vizionar asemănător *fantaziilor* eminesciene (din *Ondina*) se profilează ipostaza simildemiurgică a „craiului blând al mării” aflat în căutarea jumătății (*gemenelui* la Eminescu) care ar (re)întregi ființa: „Coboară-ncet spre mine, eu am să-ți prind în plete / Flori ne-auzit de rare, de-un galben stins și pal, / Culese-n plină noapte sub munții de coral. // Aruncă-ți haina albă de valuri mai aproape – / Sunt craiul blând al mării și te aștept pe ape” (*Sunt craiul blând al mării*). Atmosfera proiectată în textul Leonidei Lari este cea din idilele eminesciene, sugerând consubstanțialitatea ființei cu universul și armonia instaurată prin iubire, ca lege supremă a universului.

Statutul simildemiurgic al eului este conjugat și cu nostalgia elementarului, cum desprindem din poezia *Sunt om și sunt puternic* („Sunt om și sunt puternic, dar mă încercă-adeșea / O slăbiciune mare ce-mi prelungește chinul”; „Atunci m-aș duce-n codru și-ncet m-aș prăbuși / Sub un covor de iarbă, aproape de țărână, / Până când trupu-mi hrană semințelor va fi, / Până va crește iarba pe-mpădurita-mi mână”), comunicarea cu lumea organică a esențelor fiind urmată de un ritual al regresiei până la ipostaza unității inițiale.

Conștientizând că evadarea din mundan și întoarcerea la primordial este posibilă doar în vis, eul liric larian trăiește experiența onirică în toată plenitudinea ei, ca pe unica șansă de contopire cu armonia începutului. Ideea este susținută de criticul Dumitru Micu, care, referindu-se la volumul *Dulcele foc*, opinează că „sursa generativă cea mai adâncă și permanentă a stărilor lirice pare a fi nevoia de vis” [5, p. 426]. Oniricul reprezintă și o modalitate de provocare a transcendentului.

lui, întunericul nopții și materialul volatil al visului fiind catalizatori ai idealului de dezmărginire a ființei și de contopire cu Universul.

Starea de contemplare a lumii de dincolo este însoțită, treptat, de un sentiment al „tristeții metafizice” (în spirit eminescian și blagian), profilându-se, alături de aspirația romantică (mistică), un spațiu al dilemelor și interogațiilor. Ca și în lirica precursorului, frenezia vitalistă din volumele de debut este temperată, iar relația de consubstanțialitate cu Universul este înlocuită cu o „ruptură ontologică”. În consens cu această mutație de viziune, nașterea/intrarea în real este concepută ca abandonare a patriei celeste și exil mundan, echivalând cu o experiență tragică (o „suferință dureros de dulce” și „ardere de viu”, în accepție eminesciană), iar moartea devine unica posibilitatea de redobândire a unității primordiale.

Se impune ipostaza unui eu problematic, ce deplânge căderea în timp, pedeapsa de a fi obligat să-și asume un destin uman: „Toată în lucru și în drum, / Cu zile, nopți înghesuite, / Privesc cu resemnare cum / Cotidianul mă înghite. // Totuși, nu plâng decât subit / De la vreun vers, de frumusețe, / Încolo îmi e trist cumplit, / Încolo-i mare de tristețe” (*Viața*). Conștiința sinelui efemer devine o umbră obsesivă care alimentează condiția tragică a eului într-o lume care și-a pierdut condiția paradisiacă odată cu căderea în timp. Lirica Leonidei Lari adăunează, astfel, tot mai vizibil, accente melancolice, stări depresive (*Piano*), senzația agresivității realului golit de transcendență și speranță (*Sfârșit de secol XX*).

Dezastrul invadează și mediul social, proiectat ca un spațiu desacralizat în care valorile umane s-au perimat, generând, în poemele de factură socială, două atitudini contrare (identificabile și în poezia eminesciană): detașare și militanțism. Ca și în opera precursorului, spiritul contemplativ-melancolic (situat într-o zonă a dilemelor și interogațiilor) coexistă cu unul ardent, manifestat prin invectivă retorică și forță de explozie, având ca resorturi ideea sacrificiului în numele idealului național: „Izbiți-mă, precum ați mai izbit / Și-n Eminescu cu un veac în urmă, / Dar vă întreb, din toți câți au trăit, / Cine mai mult ca dânsul v-a iubit, / Visând o națiune, nu o turmă?” (*Pe Dâmbovița – cocorul. Fratelui Anatol*).

S-ar părea că imaginea dezastrului dezintegrează irecuperabil ființa și neantizează însăși transcendența, generând un vid ontologic (ca în poezia modernă: „transcendența goală” a lui Hugo Friedrich), însă poeta contemporană atenuează imaginile apocaliptice prin accente mesianice: intervenția unei forțe divine salvatoare și calea mântuirii ființei prin sacru: „Atunci o mână apăru de sus / Și a ținut-o strâns ca pe-o gutuie, / Și-avea cea mână semne de la cuie, / Și-am înțeles că este-a lui Isus” (*Cutremur de pământ*) [3, p. 283]. Atitudinea de elogiare a Creatorului suprem (*Singurul*, în termenii autoarei) este reverberată liric în volumul *Epifanii*, care întrește viziunea spiritului păzitor din creația Leonidei Lari. În acest context, criticul Mihai Cimpoi consideră că „viziunile metafizice ale Leonidei Lari sunt poeto-onto-teologice sau poeto-onto-etico-teologice. În umbra

augustă a metafizicului, poeta se gândește mereu la triada Ființă – Sacralitate – Istorie” [7].

În întreaga creație a autoarei, căutările ontologice și gnoseologice, desfășurate sub semnul întrebării obsesive *Cine sunt eu?*, antrenează (ca și la precursor) un ansamblu de ipostaze ce relevă configurarea unei poetici a identității și alterității: *dublu, avatar, gemene, jumătate* a sinelui scindat (la Eminescu); și *călător, avatar, umbra, foc gânditor, Marele Duh înaripat, dublură, Sybilla, Don Juan* (în poezia Leonidei Lari). Aceste ipostaze sunt circumscrise unei „identități pentru sine”, în formula lui Claude Dubar (adică revendicată de sine și opusă „identității pentru celălalt”, atribuită de alții) [8, p. 9], iar din perspectiva teoriei lui Jung, dezvăluie personalitatea inconștientă a eului, în care se concentrează toate dorințele, tendințele refulate de eul conștient. Indiferent de unghiul de abordare, filozofică sau psihanalitică (noi optând pentru primul), relația cu *alter*-ul dezvăluie, în creația ambilor scriitori, relația eului cu sine, descoperirea *celuilalt* (realizată prin *reverie, somn, vis* etc.) constituind un mijloc fertil de cunoaștere a Sinelui și oferind prilejul unor reflecții profunde asupra condiției ontologice.

În poemul *Transfigurare* (din volumul *Piața Diolei*) – care rescrie prin „tesera” scenariul ontologic din *Odă (în metru antic)*, realizând o „împlinire” prin „antiteză” a modelului [9, p. 95] – imaginea *dublurii* este un corespondent ontologic al *alterității* din textul precursorului, cu diferența, notabilă, că eul eminescian scindat își descoperea *alteritatea* în ipostază mundană, contemplând din afară experiența inițiatică a *învățării morții*, în timp ce eul larian (în ipostază umană) își descoperă *dublura* ca esență imuabilă, eternă, ce îi amintește de natura sa primordială (arheică), antrenând o transfigurare a ființei: „De când mi-aflai dublura, mi-s gesturile noi”.

Statutul ontologic superior al *dublurii* este relevat de modificarea perspectivei contemplative, marcând trecerea de la o percepție falsă, iluzorie, a lumii („Ea nu contemplă-amurgul cu ochii reci și goi”, corespondent al „ochilor tulburători” din *Odă*) la una esențializată („Mai mult decât atîta: în fiecare zi / Ea vede tot ce este și nu ce pare-a fi”). Acest statut este evidențiat și în cadrul dialogului dintre eu și dublură prin conturarea dihotomiei vise mari – vise mici, sugerând *puterea de încercare*, în termeni eminescieni, care deosebește ființele („« Tu crezi, de ți-ar fi drumul doar pentru visuri mici, / M-ai fi văzut vreodată, m-ai fi găsit aici? / Apleacă-ți fruntea-n flăcări și ia, cât poți lua, / E focul veșniciei, Diola-i piața mea! »”). Efortul de (re)dobândire a esenței arheice și de refacere a unității primordiale implică, ca și la Eminescu, asumarea agoniei existențiale, concepută de Leonida Lari ca o „topire cu sine” („Cu propria-ți substanță te-aruncă, geme, vine / Alergi – stăpân pe-o lume, rămâi – topit de sine”). Imaginea *focului/arderii/topirii* (corelabilă cu simbolul *Păsării Phoenix* și cu „arderea de viu” din *Oda eminesciană*) relevă tendința de transcendere a realului prin asumarea plenară a condiției umane.

O proiecție vizionară a *dublului* larian semnalăm și în poemul *Solară flacăra* din volumul *Marele vânt*, care, în aprecierea Doinei Uricariu, „e în întregime o carte despre suflet” [3, p. 15], aflată sub semnul deschiderilor metafizice și a călătoriilor cosmice. *Dublura* are, și de această dată, esență transcendentală, trădând nostalgia apartenenței la o patrie celestă: „M-a salutat din soare cineva / și mi-a surâs, de parcă mă cunoaște / din vremi și vremi. Pe-o pagiște întinsă, / sub zări deschise ochiului m-aflam / acestea când au fost să se întâmple. / Surâsul cel – o scurtă fulgerare / largi spații despicând – se-opri în mine, / un foc de taină parcă susținând. / Așa am început a mă topi”. Imaginea recurentă a *arderii* („Arsesem toată între timp”) sugerează același proces de transcendere a ipostazei mundane prin dematerializarea ființei („Arsesem toată. Fără greutate / nu mai eram legată de pământ”).

Rescrierea (prin „tessera”) a scenariului onto poetic din *Odă (în metru antic)* continuă în poemul *Don Juan* (din ciclul *Mitul trandafirului*), proiectând imaginea unui eu investit cu semnele omniscienței („Știu facerea, păcatul și-alungarea”) și ale eternității („De-atâtea veacuri vin, de-atâtea plec / Și viața-mi nu se curmă niciodată”), ce întreprinde un traseu inițiativ în sfera mundană. *Alter*-ul evocat de Leonida Lari cumulează însușiri care îi certifică esența primordială, arheică: este „înari pat” (fiind un mesager între transcendent și contingent), „plutește” (amintind de zborul lui Hyperion), își asumă experiența ontologică umană dintr-un impuls de cunoaștere/rebeliune („Ah, un copil rebel, / Lăsat să-nvețe liber în natură / Cât de amar poate fi măru-acel, / Pe care-așa ușor l-a dus la gură”), are o misiune înaltă în ordinea universală – înalță din „bucăți de început un zid spre înălțime”, favorizând comunicarea dintre cele două lumi.

Efortul de (re)dobândire a condiției primordiale („Doar către mine am uitat cărarea”), echivalent cu identificarea drumului către sine cel de dinaintea căderii, dezvăluie natura contradictorie a ființei umane („Sunt un proscris, un monstru, un păcat / Și-n iad, se vede, eu voi fi întâiul”; „Un înger sunt, un schimnic, un ascet, / Și-n rai voi fi întâiul iar, știu bine”), în consens cu dublă „destinațiune” a omului în variantă eminesciană (materie și spirit).

Un alt exemplu relevant de rescriere a modelului onto poetic eminescian este poemul *Sybilla*, care „împlinește” antitetic poemul *Luceafărul*, oferind suficiente referințe ce obligă la o lectură prin prisma modelului: dedicația din debutul poeziei, cronotopul mitic din preambulul textului („Cică pe un tărâm îndepărtat, / Nepomenit pe hărți și nici pe pagini”), relația transcendent-contingent, statutul de ales al eroului („Și nu oricui din lume se arată”) etc. Leonida Lari reface cadrul eminescian de tip romantic, în care se confruntă cele două condiții ontologice diferite (celestă și terestră), prin inversarea perspectivei – în locul preafrumoasei fete de împărat, care ipostaziază, în poemul eminescian,

condiția umană superioară (prin statut regal și putere de cunoaștere), în *Sybilla* cel cuprins de un dor împătimit „după o viață neobișnuită” este poetul, ilustrând imaginea memorabilă eminesciană a tânărului geniu („Așa-și spunea un tânăr palid stând / La geamul aburit de-a sa suflare, / Cu-o detașare stranie privind / Cum seara șiroiește prin frunzare”). Acesta își asumă condiția terestră, trăind sentimentul singurătății și limitării într-o lume a neîmplinirii, care nu-i oferă accesul la armonia universului („Poet era și-avusese pe-un moment / Gândul că este fără de ieșire / Tot viitorul său... – un act dement / De a plăti mereu orice trăire”), având, totodată, intuiții/revelații ale unei condiții superioare enigmatice („De-a dezlega ceva de ne-nțeles, / Care demult îi provoca durere”). Îmbolnăvit de „nostalgia unei stări perfecte”, poetul râvnește o „dezlegare” a misterului ontologic prin reverie compensatorie, ca premisă a retragerii interiorizate (consacrată de marile poeme eminesciene): „Apoi închise ochii cât putu / De tare, vrând s-oprească parcă plânsul / Ce se-adunase de-ani, când îi păru / Că cineva se uită drept la dânsul”.

Sybilla din poemul Leonidei Lari este o Ondină eminesciană, o emanație a gândirii și inspirației divine, care stimulează dorul de absolut, însuflețește și impulsionează elanul creator („... nelăsând pe cale, / Decât un dor în cel împătimit / Sau cântece și versuri geniale”). În plan mitopoetic, ea reprezintă un simbol al gândirii mitice, neîntrupată în cuvânt, fiind o proiecție a imaginației, care îi oferă poetului intuiția unei lumi a trăirilor și experiențelor plene, îi strecoară în minte fulgurații divine. În spirit eminescian, esența ei este definită oximoronic, subliniindu-se valoarea ontologică pentru ființa umană („La ce-ari veni și dulce-amețitor / Ar stărui să prindem în ființă / Ce-i frumusețea, când plecarea lor / Aduce o mai mare suferință!”).

Incompatibilitatea dintre eroi se profilează și în scenariul liric imaginat de Leonida Lari („Ea să se-mbrace-n vreme nu putea / El nu putea ieși din vreme-afară”), transcenderea condiției fiind posibilă, ca și în poemul precursor, doar prin moarte, ca barieră ontologică dintre cele două lumi („dar vezi, nu mi-a rămas / De-ales, decât să mă dezleg prin moarte”). Depășirea (fie și provizorie) a limitei ontologice se produce totuși, spre deosebire de textul inițial, Sybilla acceptând *coborârea* în cotidian („Și ea ca dintr-un somn s-a ridicat, / Ca să primească-această nouă viață”), echivalentă, în plan ontologic, cu căderea arhetipală și anamneza stării paradisiace („Nu pricepea-ntâmplarea și era, / Precum un prunc golit de amintire”), iar în plan mitopoetic, cu metamorfoza ideii în cuvânt, ce-i oferă poetului revelația creatoare („El se simți, a câta oară-nvins? / De-o ne-ncăpută-n vreme bucurie // De parcă orice fibră-a lui cânta...”).

S-ar părea că gestul sacrificiului nu asigură împlinirea, că deschiderea spre cunoaștere nu e suficientă, iar posibilitatea de a atinge idealul râvnit nu depinde de actul alegerii, ci ține de esența originară a ființei. Însă acesta aduce revela-

ția superioară a unui „fond ascuns, / Unde de veacuri toate se păstrează” și a *Logosului* întemeietor, a cărui valoare ontologică și mitopoetică este percepută doar de inițiați: „A se zidi și a zidi-n cuvânt. / Așa-ncepu zidirea-i nevăzută, / Însă puțini sânt cei de pe pământ / Căror această artă li-i știută”. Astfel, scenariul eminescian al incompatibilității și al tentației absolutului este „împlinit”, în sens bloomian, prin apoteoza încercării și a sacrificiului (tentarea „limitei” pentru revelarea unui sens al ființării), contrapusă retragerii solitare în sfera contemplației reci din modelul eminescian, ca expresie a ordinii universale imuabile.

Cum s-a demonstrat, în cazul Leonidei Lari putem vorbi despre o romanticitate nativă, latentă, poeta racordând însemnele romanticității eminesciene la spiritul timpului și spațiului în care a activat, dar mai ales la propria sensibilitate. Revizionismul creator se manifestă în rescrierea modelului ontopoetic eminescian (în poeme precum *Transfigurare Sybilla*, *Don Juan*), ce marchează impulsul spre discontinuitate al autoarei în raport cu precursorul și tentația de a-l „împlini”, în sens bloomian.

Referințe bibliografice

1. CIMPoI, M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Ed. a IV-a, reactualizată. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009. 368 p.
2. ȚURCANU, Andrei. Bunul simț. Chișinău: Cartier, 1996. 253 p.
3. LARI, Leonida. Dulcele foc. Ediție îngrijită de Doina Uricariu și Victor Negară. Prefață de Doina Uricariu. București: Univers, 1991. 333 p.
4. CORNEA, Paul. Delimitări și ipoteze. Iași: Polirom, 2008. 320 p.
5. MICU, Dumitru. Istoria literaturii române de la creația populară la post-modernism. București: Saeculum, 2000. 849 p.
6. PETRESCU, Ioana Em. Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică. București: Universal Dalsi, 2000. 263 p.
7. CIMPOI, Mihai. Leonida Lari între „Îngeri și demoni”. Interviu realizat de Mihai Sultana Vicol [accesat 11.01. 2016]. Disponibil: <http://crainou.ro/2014/10/29/leonida-lari-intre-ingeri-si-demoni/>
8. DUBAR, Claude. Criza identităților. Interpretarea unei mutații. Traducere din limba franceză de Gheorghe Chiriță. Chișinău: Știința, 2003. 232 p.
9. BLOOM, H. Anxietatea influenței. O teorie a poeziei. (Traducere și note de Rareș Moldovan). Pitești: Paralela 45, 2008. 205 p.

DECONSTRUCȚIA LIMBAJULUI ORIGINAR ÎN POEZIA CONTEMPORANĂ – ÎNSEMN AL ATEMPORALULUI FIINȚIAL

Eugenia GOLOMOZ

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Evocând o lume într-o plenitudine obiectuală, poeții creează o realitate care ființează prin toate mijloacele lingvistice existente. Materialul folosit pentru construcția discursului poetic este oferit de compartimentele limbii: fonetic, lexical, morfologic și sintactic, care își combină în chip particular formele de exprimare, rezultând ceea ce se numește stilul individual al operei literare sau, prin extensie, al unui poet, al unui curent literar, al unei epoci.

Infiltrarea expresiilor frazeologice în contextul poetic se realizează pe cale dublă: pe de o parte acestea sunt preluate direct din fondul frazeologic al poporului nostru, păstrând specificul național și expresivitatea neaoșă, iar pe de altă parte aceste sunt transformate voit, în conformitate cu sistemul de imagini al poetului.

Cuvinte-cheie: imaginar poetic, limbaj originar, frazeologisme, deconstrucție, deraiere frazeologică.

Abstract. By evoking the objectivity of our world in its completeness and richness, the poets create a reality that exists through all possible linguistic means. The material used for the construction of the poetic speech is offered by the various component parts of the language: phonetic, lexical, morphological and syntactic, which combine in a particular way forms of expression resulting in what is called the individual style of the literary work or, by extension, of a poet, a literary current, or of an era.

The infiltration of phraseological expressions in the poetic context is accomplished in two ways: on the one hand, they are taken directly from the phraseology fund of our people, preserving the national specificity and the unshakeable expressiveness, and on the other hand these are willingly transformed according to the image system of the poet.

Keywords: Poetic imagery, original language, phraseological structures, deconstruction, phraseological derailment.

Evocând o lume într-o plenitudine obiectuală, poeții creează o realitate care există prin toate mijloacele lingvistice existente. Materialul folosit pentru construcția discursului poetic este oferit de compartimentele limbii: fonetic, lexical, morfologic și sintactic, care își combină în chip particular formele de exprimare, rezultând ceea ce se numește stilul individual al operei literare sau, prin extensie, al unui poet, al unui curent literar, al unei epoci.

Infiltrarea expresiilor frazeologice în contextul poetic se realizează pe cale dublă: pe de o parte acestea sunt preluate direct din fondul frazeologic al poporului nostru, păstrând specificul național și expresivitatea neaoșă, iar pe de altă parte aceste sunt transformate voit, în conformitate cu sistemul de imagini al poetului.

„Înnoirea” frazeologismelor în actul de creație se realizează prin fenomene semantice și structurale diverse: prin extindere sau expansiune, avându-se în vedere multiplele încercări de complinire, completare și intercalarea în structura opacizată, înghețată a frazeologismului atât a lexemelor unitare, cât și a expresiilor biblice, mitologice etc.; prin contragere, adică reducere a elementelor componente, în acest sens atestându-se trunchierile, elipsele ș.a.

Devierea de la tiparul consacrat al frazeologismelor examinate se constituie și pe calea substituției sinonimice sau antonimice, creându-se prin mijloace proprii stilului individual nuanțe semantice din cele mai fine și mai puțin așteptate. Per ansamblu, ideea de reconsiderare a valențelor expresive ale frazeologismelor vine din necesitatea imperioasă de a argumenta evoluția limbii în plan diacronic, dar și sincron, evoluție determinată de tendințele de depășire a modelelor atinse de uzură. În acest sens, alături de contextul dramatic și cel prozaic, poezia este un spațiu propice valorificării frazeologismelor, acestea zeificând spiritualitatea românească într-un cadru poetic inconfundabil.

O situație care vine drept bulversarea celei anterioare prin forța peremptorie a intenției distructive rezultă și din versurile:

„Acel care-mi scui pă-n icoană
Și-mi nesocotește părinții,
Și-mi *presură* sare pe rană
Și-n mine și-ar rupe toți dinții,
Acela, zic eu,
Nu-i fratele meu.”

(„În căutare de frate”, Vasile Romanciuc)

Intervenind în expresia *a pune sare pe rană* și dând prioritate verbului *a presura* în locul lui *a pune*, autorul sugerează aceeași idee de durată în timp a dușmăniei, răul fiindu-i dispersat treptat, astfel încât durerea să devină chinuitoare, sfâșietoare, o durere care se extinde pe toate planurile vitale, de la credința în Dumnezeu și dragostea pentru părinți până la desconsiderarea eului liric. Aluzia la timpurile de restriște, când poporul nostru stătea sub semnul căutării identității, când alte țări își impuneau ideologiile și stabileau traiectoria destinului nostru, este evidentă și deorientarea în care s-au pomenit mai toți cei condamnați a luat proporțiile chinului.

Un model original de sinonimizare contextuală devine și textul:

„Oglinzi –
ascunse-n inimi –
opaline
se sparg de măști frumoase,
tremurânde,
spre *carnea albastră* a seminței blânde

se-ntind spoite-n aur
ispitele feline.”

(„Ars poetica”, Andrei Țurcanu)

Un eu liric impersonal omnipotent radiografiază interiorități umane în care timpul a sedimentat granulele ce coagulează un fel de oglinzi în care se reflectă acele tentacule ale măștilor sufletești. Arhitectura corpului cu senzori încifrate în carne, limfă și sânge, într-un spațiu clausturant al îndoielilor zilnice și al împărțășaniilor incerte generează opalescența oglinzilor și aurul ce le spoiește camuflează adevărata esență a ispitelor umane.

Expresia *carne albastră* resemantizează formula *sânge albastru*, adică nobil, distinctiv, chiar dacă în context ele devin sinonime, înnoind-o cu ideea captivității în propriul corp, în timp ce se evaluează propriul destin în funcție de libertatea arogată intermitent.

Dincolo de intenția încorsetării instinctelor primordiale în măști zilnice, *carnea albastră* nu este rezultatul erupției unui flux sangvin aristocratic, ci apare ca o noțiune contradictorie, or, carnea este liantul dintre fiorul sălbăciei și cel al civilizației, îngemănate în ființa umană.

Neordinară și ostentativă este configurația trecerii de la parte spre întreg pe care o desprindem din versurile:

„În **arborul primordial**
Mărul miroase a final”

(Arcadie Suceveanu)

Mărul, care este fructul Arborelui Vieții, dar și cel al Arborelui Științei bine-lui și a răului sugerează, în cadrul poetic dat, deopotrivă cunoașterea, conferind nemurirea, iar această inițiere distinctivă determină căderea. Considerat fruct al cunoașterii și al libertății, mărul poartă semințele păcatului primordial, astfel că și pomul care îl produce este și el unul primordial. De aici și acea iradiere a fructului spre factorul său generativ, primordialitatea transferându-se simbiotic prin sevele acestor entități care se condiționează reciproc.

Apelând la un procedeu eufemistic, autorul dă verdictul expresiei *a mirosi (a ceva)*, prevestind iminența căderii în păcatul primordial – neascultarea. Acest *final* nu este altceva decât primul pas spre învingerea ignoranței, spre cunoaștere.

În versurile de mai jos efectul stilistic inconfundabil este sugerat deopotrivă de raportul concesiv dintre fraze și de predilecția autorului pentru substantivul miere în locul substantivului sare din componența frazeologismului consacrat „a pune sare pe rană”:

„Oricât mi-ai pune **miere** peste rană,
Eu, Doamne, a mă vindeca nu pot
De boala timpului, și mor de tot,
Și mă subții ca frigul din icoană”

(„Miel pascal”, Arcadie Suceveanu)

Astfel, contrastul devine izbitor și, surprinzător, acțiunea repetată în timp a puterii supreme invocate devine inutilă, încât nici măcar mierea nu ar putea tămădui cicatricea spirituală a locutorului, acesta suferind de cea mai acută boală – cea a timpului. Ca și sarea, mierea devine un factor activ al durerii, care devine marca iminenței unei condamnări la incurabilitate, conturându-se în acest fel ideea de nimicnicie în fața ireversibilității timpului.

Valoarea expresivă care derivă din rândurile:

„Dacă am reuși *să scoatem*
toate bețele
din roata istoriei,
am putea înarma cu ele
o oaste îndeajuns de mare
ca *să bată măr*
până la capitulare
legiunile
falsificatorilor de trecut?”

(„Roata istoriei”, Vasile Romanciuc)

este de o profunzime ideatică aparte.

Autorul recurge simultan la trei din procedeele de transfigurare pe care le-am examinat: primo: la antonimizare, prin înlocuirea verbului *a pune* din expresia *a pune bețe în roate* cu verbul *a scoate* și, în același timp, prin renunțarea la plural și articularea hotărâtă a substantivului *roată*; secundo: la intercalarea adjectivului nehotărât *toate* și alipirea substantivului în genitiv *istorie*, concretizând astfel posesorul, or, tertio: *roata istoriei*, prin sinonimizare, nu este altceva decât *roata lumii (a vremii)*, care denotă mersul, succesiunea evenimentelor în timp.

Înglobate într-un întreg complex, aceste frânturi de expresie conturează o realitate în care domină perfidia și neadevărul prin falsificarea trecutului. A scoate toate bețele din roata istoriei, adică a pune capăt impedimentelor de orice natură care survin în cursul firesc al vieții, devine unica posibilitate de abolire a tiraniei. Piatra unghiulară a acestor versuri este expresia *a bate măr* cu sensul de a aplica lovituri până la refuz, care nu se referă atât la o pedeapsă fizică, cât la una de ordin moral, care să urzească conștiința defăimătorilor de trecut cu sentimentul vinei, al regretului.

Structura expresiei frazeologice *a pune stavilă gurii* este nu doar revigorată, ci conturează niște reflecții de moment ale eului liric:

“Nu mă oprește nimeni, nici chiar Domnul,
Nici el nu *pune stavilă la dor*,
Acasă trupul își urmează somnul,
Iar eu, gonită de tristețe, zbor.”

(“Întâlnire în cer”, Leonida Lari)

Corelația *gură – dor* se poate înscrie într-o serie antonimică contextuală, anume prin ideea globală pe care o instituie. Posibilității de a impune propriei ființe tăcerea, exprimată de expresia *a pune stavilă gurii*, i se opune imposibilitatea de a închista manifestările dorului, sugerată de expresia *a pune stavilă dorului*, un factor adiacent fiind și forma de negativ în care se prezintă expresia, aceasta stimulând parcă opacizarea ei până la o formă canonică.

Natura duală a eului liric, sugerată de starea desprinderii de trup și avântul în zborul existențial, este marca unui spirit care se lasă bătut de un dor immanent al firii, de dimensiunea ontologică a nostalgiei. Nici chiar puterea supremă nu-l poate smulge pe eul liric din acea stare de beție a depărtărilor în care se complace, din acel herald al inefabilului care-i plonjează interiorul.

O corelație antonimică se realizează și prin intermediul negației *nu* „strecurată” în „întoarcerea pe dos” a fragmentului biblic: *Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide că oricine cere ia; și cel ce caută găsește, și celui ce bate i se va deschide:*

„Nu căuta și vei găsi. Bate și vei fi bătut.

Așa sau invers, toate se întâmplă.”

(„5 metri tifon”, Vsevolod Ciornei)

Absența complementului direct din prima expresie permite interpretarea acesteia din diverse aspecte, cea mai pertinentă fiind cea filosofică. Aceasta fiindcă dimensiunea existențială e construită în așa fel, încât unii își caută esența vieții, situându-se în orizonturi de cunoaștere inedite, în acea zăriște cosmică, dar nu reușesc să se apropie de misterele lumii, de absolut, iar pentru alții acest fapt este un dat, ei nu simt nevoia de a căuta și, paradoxal, își găsesc realizarea pentru că genialitatea lor este un dar natural, care nu se poate planifica sau anunța spectaculos.

A doua expresie metamorfozată deschide tocmai porțile realității dure sub îndemnul unei dorințe acerbe de libertate. În acest caz, polisemantismul verbului *a bate* creează o stare confuză, de nedumerire, deoarece ipostaza de jucărie a soartei, a destinului istoric, presupune o libertate de exprimare sinceră pusă sub semnul întrebării; oricărei tentative de a „bate toaca” adevărului îi este imprimată estomparea.

Într-o altă ordine, de idei expresia deviată *bate și vei fi bătut* conduce spre ideea de violență care naște violență, ultimul refugiu al incompetenței.

Putem afirma cu certitudine că actul de creație este un proces propice de explorare a surselor limbii, așa cum sunt sinonimele și antonimele, acestea dispunând de un cumul de variante ce atribuie discursului liric rafinament și expresivitate.

De cele mai multe ori o completare a expresiei poate contribui și la resemantizarea acesteia, după cum e și în exemplul ce urmează:

“Două cești aburesc pe pervaz
dincolo, în raza vechiului cimitir

se sapă fundamentul
unui nou bloc de locuit.
Pământul turnat în caroserii
E numai ochi și urechi și ciolane
Oale și ulcele. ”

(“Ora de iubire”, Irina Nechit)

Oscilând între interpretarea literală a expresiei și cea figurată, transformarea stă sub semnul personificării pământului, care, în rezultatul răscolirii sale, devine numai *ochi și urechi*, această proprietate fiind specifică doar ființei umane. Completarea vine să soluționeze raportul de cauzalitate instituit, încât strămoșii, cei care *sunt oale și ulcele*, cu sensul că sunt morți de mult timp, se prezintă aidoma unor curioși în fața degradării societății. Frământul la care sunt supuși îi scoate la iveală, iar elementele care se enumeră intenționat – ochi, urechi, ciolane, oale, ulcele - amintesc de atitudinea defăimătoare a posterității față de pământul în care zac cei cărora le datorăm viața.

Alteori, intervenția auctorială este de ambele părți ale expresiei frazeologice. Un exemplu elocvent este și textul:

„Dezamăgit, dar încă destul de încrezător
te încui în casă și *călărești*
caii verzi de pe pereți până la istovire... ”

(„Febra aurului”, Arcadie Suceveanu)

Este sugestivă substituția verbului *a spune / a vedea* din expresia *a spune / a vedea cai verzi pe pereți* cu lexemul *a călări*, completând-o și cu o notă de continuitate extenuantă. Noutatea instituită prin această transfigurare desemnează o stare definitorie pentru un eu care se confruntă cu o realitate impetuoasă și în fața căreia capitulează pentru a se regăsi într-o altă dimensiune. Este tocmai acel univers sugerat de ușoara deviere frazeologică, încât actantul se autocondamnă nu doar la simpla stare de a-și închipui lucruri imposibile, de necrezut, ci la istovitoarea acțiune de a explora spațiul respectiv, evocată de verbul *a călări*.

Se conturează, în acest fel, organizarea în spațiu a relațiilor eului creator cu provocările temporalității, acesta convingându-se că singura care nu trișează este imaginația, pentru că poetul inventează în libertate și impune imagini inconștiente, simboluri care ni se par mai aproape de realitate. Adevărul este în imaginar, iar acesta devine un spațiu locuibil real și palpabil.

Notabilă este revalorificarea structurală prin adăugare și în cazul următor:

„ ... Naufragiat în mijlocul oceanului,
Visam la paiul înecatului,
Vâsleam pe-o scândură glorioasă desprinsă
din corabia ce n-a mai atins Continentul. ”

(„Robinson Crusoe”, Arcadie Suceveanu)

În călătoria pornită pentru a-și determina propriul destin, eul liric devine un ostatic - naufragiat al lui însuși. Scindarea este provocată de niște compromisuri morale dramatice de care acesta ar vrea parcă să scape. Visul este pentru el un microscop prin care privește la manifestările ascunse în sufletul său, este o răscruce interioară unde răsună tot zbuciumul vieții sale. Recunoaștem în context expresia *a se agăța și de un pai*, adică a încerca într-o situație grea chiar și cel mai neînsemnat mijloc de salvare. Elementul complementar cu valoare posesivă *al înecatului*, sugerează că disperarea de fapt, în adâncul ei, este o altă formă de speranță care înfloarește în întunericul veșnic al inimii, pentru cel care e pe cale de a se îneca în valurile apei, la fel ca și cel din fața valurilor destinului speranța nu este convingerea că lucrurile vor lua o întorsătură bună, ci convingerea că ceea ce face are sens indiferent ce întorsătură iau lucrurile.

Încă un argument în favoarea diversității structurale a expresiilor frazeologice în contextul poetic este și raportul condițional, după cum urmează:

„E adevărat, putem rosti
câteva cuvinte –
ah, peștii dresați! –
pentru care minune
suntem uneori
purtați prin expoziții –
să dovedim că *peștele*,
dacă se zbate,
poate trăi și pe uscat.”

(„Peștele”, Vasile Romanciuc)

Expresiei *a se zbate ca peștele pe uscat* îi este atribuit sensul de a duce o viață foarte grea, a face eforturi până la disperare. Autorul însă propune o soluție poetică din care transpare ideea vieții ca un mister rămas încă nedescifrat de oameni, ca hățiș de capcane printre care trebuie să te strecorei, un număr nesfârșit de alternative dintre care trebuie să alegi, o intersecție permanentă în care trebuie să te orientezi. Resemantizată, expresia transformă imposibilul în posibil prin ideea vieții ca joc dur și halucinant, prin salturi, riscuri, prin ideea de energie, efort interior, năzuință și împlinire, într-un cuvânt, prin activitate.

O înlănțuire de expresii cu grad maxim de expresivitate și de proliferare semantică derivă și din textul de mai jos:

„Dar destul, *bagă-ți odată în cap*
că *zarurile demult* au fost aruncate,
renunță la nenorocita moară de vânt,
uită *Danemarcile și Levanturile tale...*”

(„Mortul de fericire”, Arcadie Suceveanu)

Revolta spiritului combativ, protestatar se relevă ca o reflectare critică a realității față de care manifestă o atitudine negativistă. Adverbul *odată*, intercalat în expresia *a băga în cap*, urmată de expresia *a arunca zarurile*, de asemenea deviată prin pătrunderea adverbului *demult* conturează forma unui îndemn la eliberarea din impasul gnoseologic, adică conștientizarea faptului că destinul uman este programat de forțe nevăzute, cele care au decis pentru noi într-un timp cu mult anterior nouă.

Complementar în acest sens este și îndemnul la renunțarea în luptă a omului cu aceste forțe, care se ascund sub chipul vântului, luptă care e considerată pierdută. Expresia *a lupta cu morile de vânt* sugerează o luptă inegală, aducătoare de nenorocire, cel care încearcă, e lovit mereu de aripile morii, iar vântul îl duce mereu înapoi. Dacă e să examinăm expresia de final din punct de vedere etimologic în corelație cu transformarea acesteia prin atribuirea formei de plural, desprindem ideea de renunțare la ideal, la cucerirea înaltului, absolutului, ineditului, luminii, sugerată de ceea ce presupune *a uita Danemarcile și Levanturile tale*.

De asemenea, inedită devine îmbinarea expresiilor *a da prin străchini* cu termenul prozaic *picioar de vers*, după cum urmează în versurile:

„Las pentru alți cercetători succesul

De-a da prin străchini cu-n picior de vers.”

(“Rampa”, Eugen Cioclea)

De esență declarativă, textul este o confesiune sinceră, dură, sentențioasă, chiar teribilistă, eu liric iese din cochilia tristeții lui existențiale în strada unde se solidarizează cu mișcările ce vor să cucerească universul. A ținti în erorile și gafele făuritorilor de versuri nu mai este o prerogativă, echivocurile, jocurile de cuvinte, “apele” pe care le face ironia nu țin de esența morală a cercetătorului decât, poate, de arta acestui proces; acesta o colorează, îi conferă personalitate, dar n-o ajută prea mult să-și atingă scopul.

În acest caz, eul liric conștientizează că dușmanul cel mai mare al criticii este confuzia. Renunțând, actantul devine un revoltat, el trece de la planul minor al universului versificației la planul global al schimbării de curs al universului, lăsând cale deschisă altora de a se bucura de așa-zisul succes al începuturilor.

O situație contextuală insolită, care eclatează prin plasticitate este și pronunțata subiectivitate a individului grație posibilității pe care o are el pentru a se autodesemna:

„Dă-l naibii de Heraclit, am strigat,

eu voi fi

primul care se scaldă de două ori

***în aceeași apă*”!**

(„Înfruntarea lui Heraclit” Arcadie Suceveanu)

Înfruntarea semnalată nu e decât negarea convingerii precum că schimbarea este un lucru real și că stabilitatea este iluzorie, că totul este „într-un flux”, totul curge, nimic nu rămâne neschimbat.

Ideea de abolire a aforismului celebru : „Niciun om nu poate să intre în apa aceleiași râu de două ori, deoarece nici râul și nici omul nu mai sunt la fel”, care exemplifică punctul culminant al credinței materialiste, potrivit căreia materia lucrurilor se transformă tot timpul și singurul lucru constant este forma, desemnează un zbucium sufletesc acut, viziunea acestuia este radicală, dobândind forța de expresie a unei sensibilități neliniștite. El nu instigă la zdrobirea în sine a conceptului, ci se limitează, în fond, să refuze acceptarea codurilor de gândire și de comportament impuse civilizației în mod inconștient, fapt marcat de franchețea discursului prin formula incipientă *a da naibii* și de scoaterea în evidență a pronumelui personal cu funcție de subiect *eu*.

Deraierea frazeologică este un fenomen foarte frecvent la nivelul textului poetic actual. Am încercat să arătăm că deconstrucția frazeologismelor utilizează anumite mecanisme, că nu urmărește numai pura surpriză lexicală, jocul lingvistic, ci are un impact inferențial foarte mare. În acest sens, eul poetic manifestă un dublu comportament în configurarea universului literar prin afectivitate. Paleta trăirilor sale afective este potențată de două limite temporale: *trecutul esențial* (ca originaritate) și *prezentul deconstructiv* (ca aducere în prezent a originarului deconstruit).

Referințe bibliografice

1. JAKOBSON, R. Lingvistică și poetică. In: Probleme de stilistică. Culegere de articole. București: Editura Științifică, 1964.
2. MUNTEANU, Șt. Stil și expresivitate poetică. București: Editura Științifică, 1972 .
3. TOHĂNEANU, Gheorghe I. Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație. București:Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
4. ZAFIU, R. Diversitate stilistică în limba română actuală. București: EUB, 2001.

POSTMODERNISMUL ȘI ELEMENTELE POSTMODERNISMULUI ÎN CREAȚIA LUI EMILIAN GALAICU-PĂUN

Doina SOLTAN

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Emilian Galaicu-Păun este unul din cei mai reprezentativi scriitori post-moderni din literatura română din spațiul basarabean, iar postmodernismul reprezintă contextul în care s-a dezvoltat generația 80. Teoretizarea conceptului și analiza trăsăturilor postmoderniste ale creației lui Galaicu-Păun reprezintă cele două direcții ale acestui articol. Pe de o parte, vorbim despre curentul care vine cu o nouă viziune asupra poeziei, cu o deschidere totală spre nou, experiențe, ludic, farsă, parodic, intertext etc., pe de altă parte, conturăm și prezentăm cu exemple elocvente de text trăsăturile esențiale postmoderne, vădite în creația lui Em. Galaicu-Păun.

Cuvinte-cheie: Postmodernism, limbaj, poezie, ironie, ludic, intertext, textualizare.

Abstract. Emilian Galaicu-Păun is one of the most representative postmodern writers from Romanian literature, and the postmodernism represents the context in which the generation of 80 have been developing. The theorizing of the concept and analysis of the postmodernist features in creation of Galaicu-Păun are two directions of this article. On the one hand, we talk about current that comes with a new vision of poetry, with a total openness to new experiences, playful farce, parody, on the other hand, we build and present with good examples of text the essential postmodern features which manifest in creation Em. Galaicu -Păun.

Keywords: Postmodernism, language, poetry, irony, playful, intertext, textualisation.

Postmodernismul este oglinda realității, redată prin forme și maniere diferite pentru a condimenta opera și pentru a prezenta cu exactitate cusururile societății actuale.

Teoretizarea postmodernismului începe în anul 1980, când apar primele articole despre scriitorii cu o viziune nouă, despre literatura cu noi particularități și principii. Mircea Martin este primul care încearcă să facă o sinteză sau, mai bine zis, să evidențieze particularitățile esențiale ale postmodernismului, ale operelor și ale generației, per ansamblu, remarcând: „Reprezentativă mi s-a părut însă atitudinea lor față de poezie, poezie pe care face impresia că vor să o cucerească fugind de ea; îndepărtându-se, altfel spus, de ceea ce s-a făcut până la ei, de ceea ce au făcut cei care s-au afirmat înaintea lor”. În urma exclamării lui Mircea Martin ne dăm seama că noua generație își dorește unicitate și individualizare, iar creația este „un fenomen de de-liricizare a poeziei, de apropiere de prozaism, de o „poetică a cotidianului” cu retorica subiacentă, o retorică a dezinhibării și a desolemnizării limbajului” [3, p.193].

Criticul Ion Pop, în articolul *Noua poezie nouă* prezintă exhaustiv descendențele ce se pot stabili între poezia nouă și predispunerea avangardismului românesc spre farsă, bufonerie, spirit insurgent, dar și voința de a înregistra în modul cel mai prompt fragmentarismul realului, aleatoriul senzațiilor, fluxul continuu de imagini și forme al concretului, menționând că „lirismul lor e tulburare-aluvionar, dinamizat de energii obscure, greu de canalizat, antrenând cu sine mari suprafețe *prozaice*, ca în virtutea unor impulsuri ce caută înainte de orice altceva un impact cât mai profund cu *viața imediată*”. Ion Pop mai remarcă, de asemenea, „conjugarea, la mulți dintre tinerii poeți, a rafinamentului construcției textuale, a discursului ce se autodemască ironic în calitatea sa de convenție, cu tendința *transcrierii* evenimentului cotidian, a realizării acestui contact mai direct, mai puțin *poetic* cu realul” [11, p. 102].

Nicolae Manolescu în *Cei mai tineri scriitori* evidențiază o nouă teoretizare a tot ceea ce este poezia anilor '80 subliniind faptul că aceștia au o atracție deosebită spre „real, depoetizarea, refuzul evaziunii și revelațiile cotidității” [3, p. 193], ca fiind particularitățile specifice noii mișcări lirice: „O a doua trăsătură a literaturii acestor tineri este refuzul foarte net al oricărui evazionism. Ei scriu (sau vor să scrie) despre ceea ce trăiesc mai mult sau mai puțin nemijlocit (...). Poezia tinerilor e impregnată de viața din jurul lor și e o poezie cu ochii deschiși, atentă, lucidă, adesea critică” [3, p.193].

Postmodernismul reprezintă o nouă viziune asupra poeziei, conferă o nouă valoare și în același timp reprezintă un instrument cu rădăcini din diverse influențe și ecouri literare, o poezie deschisă totalmente spre nou, experiențe, ludic, farsă, parodic etc.

Iulian Boldea în studiul monografic *De la modernism la postmodernism* pune în lumină particularitățile creațiilor postmoderniste, având drept scop conturarea unor limite ale generației: „cultivarea, în mod programatic, a unei lucidități casante, ironice, alături de spiritul livresc și de instinctul parodic sunt mărcile specifice ale acestei poezii ce proclamă primatul realului, al cotidianului, în dauna oricărei idealizări edulcorante, proclamă de asemenea un statut de urgență al poemului, o stare de criză perpetuă a unui eu liric ultragiatic de manifestările precare ale unui real de o concretitudine violentă, agresivă”. Tot Iulian Boldea afirmă că „cei mai importanți reprezentanți ai postmodernismului poetic românesc au mizat, în versurile lor, pe formule lirice diverse, conturând, în registre stilistice de o deconcertantă varietate, universuri poetice convergente, totuși, măcar din perspectiva prezenței tutelare a unei conștiințe artistice de maximă luciditate” [3, p. 194].

În Republica Moldova generația '80 (denumire nu pentru scriitorii ce înscriu ca vârstă și fiind una emblematică) care începe să-și asume anumite particularități ai curentului reprezintă „expresia directă a epocii grobaciviste”, ei se lansează

în literatură în plin moment de Perestroika, când imperiul sovietic își trăiește ultimii ani [7, p. 87].

Scriitorii basarabeni manifestă preocupări specifice postmodernismului, precum: interesul pentru inovațiile tehnice, inserțiile textualiste, citatul, referința livrescă, poemul producerii poemului, iar ca ton și atitudine sunt privilegiate ironia și ludicul. Potrivit academicianului Mihai Cimpoi, poetica tinerilor scriitori se formula în „procesul de textualizare a discursului poetic prin recurs la referințele culturale, la citat și parodie, desensibilizare a abstracțiunilor și de folosire a lor ca schele ale edificiului poetic, de inițiere a unui „joc secund”, a unei ars combinatorica generatoare de manierism, de reluare a dicteului automat suprarealist sau de prozaizare extremă a limbajului, de desprindere de real prin reverie și levitație, de impersonalizare a eului ce cade mereu în transă, a stării existențiale paroxiste, de fragmentare a realului” [4, p. 92].

Poeții acestei generații se regăsesc în monografia reprezentativă pentru această epoca a lui Eugen Lungu *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene*, fiind vorba de poeți ca Nicolae Popa, Lorina Bălțeanu, Eugen Cioclea, Emilian Galaicu-Păun, Aura Cristi, Valeria Grosu, Irina Nechit, Călina Trifan, Leo Bordeianu, Vasile Gârneț, Nicolae Leahu ș.a.

În eseu *Fetele și măștile optzecismului în Basarabia*, Nicolae Leahu configurează câteva tipologii ale vocilor lirice din interiorul generației, pornind de la noua atitudine a poezilor față de lume și față de scris:

- *Poezia prozaismului existențial, ironia și bufoneria iconoclastă* – E. Cioclea, Vs. Ciornei, C. Olteanu, D. Crudu.
- *Poezia tragicului mesianic și apocaliptic, parabola mitico-biblică* – A. Țurcanu, Em. Galaicu-Păun, T. Chiriac, V. Matei, V. Neagoe, A. Cristi, Gh. Postolache, A. Corduneanu.
- *Sentimentalismul manierist, inițiativ și erotic* – N. Popa, L. Bălțeanu, I. Nechit, L. Bordeianu.
- *Poezia rafinamentului livresc și a fragmentarismului programatic* – G. Chiper, V. Gârneț, C. Trifan.
- *Fantezismul eclectic și esoteric* – Gh. Nicu, M. V. Ciobanu ș.a. [8, p.79].

Emilian Galaicu-Păun este cel mai reprezentativ promotor al posmodernismului din spațiul basarabean, este un adevărat reformator și un pasionat al instrumentelor al acestui curent. După părerea lui Sorin Alexandrescu, poezia lui „atinge fără îndoială o culme a scrierii postmoderniste, pe care puțini din România se încumetă să o escaladeze”, dovedindu-se „în mod cert unul din marii poeți care scriu astăzi în spațiul limbii române, capabil de o unică virtuozitate verbală” [1, p.54].

Ion Pop în Postfață la cartea scriitorului „Arme grăitoare” remarcă faptul că poezia lui Galaicu-Păun trădează „un fel de fervoare filtrată, de nervozitate greu

reținută, o ars combinatoria ce se știe în strictă dependență de impulsuri și stări trăite intens, încât poemele ne introduc în laboratorul însuși unde vasele comunicante, „umbră a trupului... de sabat...peste literă”, au fost puse în funcțiune” [6].

Tot în aceeași sursă Ion Pop mai evidențiază faptul că „versul ramificat de obicei al poemelor cotrobăiește în toate cotloanele micii/marii experiențe de viață care se transmite, între gărzi cărturești, ca pentru a exploata orice zvâcnet propus transcrierii pe pagină, cu conștiința concurenței imediate a literei, înregistrată însă, cum spuneam, fără mari neliniști, fiindcă obstacolele puse de memoria culturală și de continuitățile ei asociative sunt întâmpinate și integrate mai degrabă cu calmul, uneori chiar amuzant, a celui care știe că asemenea bruiaje sunt de ordinul unui soi de firesc al experienței (post)moderne a poeziei, ce nu poate fi deloc naivă și aurală, ci e obligată să-și recunoască ereditățile și moștenirile livrești. Așa se face că poemele sunt, toate, un soi de palimpseste, cresc pe straturi cultural-simbolice care cer prospectări atente și circumspecte, solicitând o anume acuitate hermeneutică” [6].

Din cele expuse de Ion Pop putem pune în lumină unele particularități definitorii ale creației lui Galaicu-Păun, care conturează specificul postmodernismului și care urmează a fi analizate.

Poetul Galaicu-Păun alături de colegii de generație promovează o *poezie a tragicului mesianic și apocaliptic, parabola mitico-biblică*, o poezie a cotidianul, al realității secolului, iar acest fapt scot în evidență și particularitățile poeziei generației ‘80.

În continuare vom analiza câteva din elemente postmodernismului în scopul accentuării manierei de scriere a lui Em. Galaicu-Păun, dar și în scopul definirii trăsăturilor creației prin prisma contextului și a timpului.

Una din procedeele definitorii ale curentului este „ironia”, atitudinea critico-ironică, ce îl singularizează pe Em. Galaicu-Păun, făcând din poezie „un duș rece” [12, p. 36] pentru cititori, deși unii cred că de fapt prin acest element se încearcă o persiflare a valorilor, este de fapt o dovadă a neseriozității.

Exemplu în acest sens sunt versurile: *Ch-ău oraș apăsător ca o palmă pe gură nici o providență / nu coboară c-un grup de tovarăși în vizită / ordinară de lucru / obținerea vizei te / fericește asemeni obținerii Clauzei / te închipui Guan Yin așteptându-l pe Láo zi / să-ți dedice înainte să iasă pe poarta de vest Despre Dao / și putere / vezi mamele de campioni alăptându-și odraslele cu Cola-Cao / ai o palmă întinsă-n stomac care cere pomana / ai un trup osîndit să-l împarți între Ana / și Caiafa ai dreptul la vot Libertatea de-a trage cu pușca / o femeie închisă în propriul corp ca pantera în cușcă / Cimitirul Central de pe strada-Armenească loc bun de odihnă de veci / și plimbare / ai ceva ce ea n-are / și exact pe măsura cerințelor ei / ai orașul pe care-l învîrte nebunul în degetul mic cu viteza de 33 / și în care chiar dacă stai locului ești ca un ac pus pe disc. Elemente*

ironice sunt create cu ajutorul deconstrucției sensului cuvintelor și versurilor, o formulă poetică personală și un stil inconfundabil, prin desubstanțializarea lumii, a fragmentelor de real înserate în text. Rafinamentul stilistic al lui Em. Galaicu-Păun, creat de ironie și de deconstrucție „nu înseamnă doar joc cu limbajul / cu alte texte, ci are acoperire existențială, esteticul încorporându-se eticului, în care și livrescul este un dat ontologic” [5].

Ironia ca element de constituire a poeziei lui Em. Galaicu-Păun vine să scoată în evidență „păcatele societății” de azi, neajunsurile și lipsurile acesteia, manifestându-se prin semne grafice, litere minuscule, majuscule, inversiuni de litere în cuvânt, prezența cifrelor, dar și deconstrucția sensurilor cuvântului, după cum am menționat mai devreme.

„Ch-ău, Clauzei, Despre Dao, Cola-Cao, 33, Libertatea” sunt câteva din exemplele din poezia „Ch-ău”, care prezintă soarta capitalei Republicii Moldova, lupta acerbă a eului liric cu realitatea orașului.

Caracterul ludic al poeziei lui Em. Galaicu-Păun se manifestă la diverse nivele de receptare a textului. În poezia „ikebana” ludicul este prezent prin mărcile stilistice la nivel fonetico-prozodic și semantic. Aranjarea versurilor în strofe, construcția versurilor, ritmul, rima albă, măsura, toate sunt puse în relație cu mesajul și ideea central a poeziei:

„ca pe ace - trupurile noastre-ngenuncheate-n ikebana

sub diferite unghiuri față de
dumnezeu
ca trei crucificați de pe golgota

altfel (acor)dându-și fiecare
sufletul
pentru a-L recepta

atât de singuri că se naște:
eli eli lama sabacthami!

și strigătul eliberat propagă
hotarele ființei dincolo
de spațiul domestic unde

- ca pe ace - trupurile noastre-ngenuncheate-n ikebană”

În exemplul prezentat observăm că structura și lungimea versului nu este una clasică, ci mai degrabă are o construcție divergentă. Acest dans al versurilor, măsurii și ritmului conferă textului un caracter unic și individual.

Jocul imaginilor, schemelor semantice ilustrează perfect diversele posibilități ale limbajului poetic care au drept scop să pună în valoare starea eului liric și mesajul exhaustiv. Este evident faptul că acest „joc” la Em. Galaicu-Păun este deja un component fundamental, angajând o luptă acerbă cu realitatea și viciile acesteia.

Un alt exemplu în acest sens este poezia „fără rugăciunea de seară”, unde este lesne de observat chiar de la titlu că poetul face o deconstrucție a cuvintelor cu scopul de a atribui noi sensuri realității dure cu care s-a confruntat și se confruntă poporul nostru: „am închiriat istoria și n-am vrut să plătim chiria / cine n-ar fi ispitit să trăiască degeaba / sub cerul ca o reclamă de pepsi?”

Emilian Galaicu-Păun creează lumea obișnuită prin neobișnuit. Jocul de cuvinte invocă istoria „oaspeților” care ne-au pășit pământurile. Comparația a trăi „ca o reclamă de pepsi”, ortografierea cuvântului „pepsi” cu minusculă susțin ideea lipsei de importanță a acestui mod de trai al „oaspeților” nepoștiți care s-au perindat de- a lungul timpului, în special, cei din perioada comunistă.

Pentru Em. Galaicu-Păun contează mult nu doar jocul fonetico – prozodic, lexical – gramatical, ci fiecare „permutare” a sintaxei, interogații retorice, inverșiuni etc. Jocul nu mai este pur și simplu descris, sau sugerat ci apare inclus în jocul – înscenare, reprezentare, declanșare.

Trăsătură esențială pentru curentul postmodernism este și limbajul nonconformist, valorificarea acestuia în forme cât mai diverse și neobișnuite.

Limbajul nonconformist se manifestă prin originalitate și neconformare cu aspectele celorlalte tipuri de limbaj. Funcția de expresivitate care îl are limbajul poetic nu se realizează neapărat prin figuri de stil, prin imagini artistice, prin sintaxa poetică, prin topică, punctuație și prozodie, ci mai curând prin modul particular al fiecărui poet de a folosi materialul lexical al limbii, fie el arhaic, literar sau popular.

Poezia lui Emilian Galaicu-Păun este creată anume prin intermediul limbajului nonconformist, prin asocierea ingenioasă a argourilor și neologismelor. Acest mod de exprimare nonconformist a lui Emilian Galaicu-Păun a cauzat și apariția „noilor forme postmoderne de exprimare în peisajul liric basarabean, accentul fiind pus pe reconstrucția eului auctorial din perspectiva cotidianului și a biograficului ce „ghidează,, limbajul”[2, p. 197].

Poezia lui Păun este construită în baza jocului de cuvinte, fapt ce „desemnează tentativa de ieșire din perimetrul sensului mecanic al noțiunii, spargerea tiparelor, ieșirea din limitele canonicului” [2, p. 201] și crearea unui limbaj nonconformist, care pune în valoare realitatea, starea și experiența propriu-zisă.

Limbajul nonconformist la Galaicu-Păun se manifestă prin crearea de imagini nu cu ajutorul zicerii poetice, ci prin zicerea neobișnuită, originală prin utilizarea cuvintelor din diverse registre, dar de o expresivitate deosebită. Versurile

din poezia „ikebana” de mai sus sunt un perfect model de ilustrare a acestei trăsături.

Imaginile artistice în poezia „ikebană” sunt manifestate prin elementele religioase conturate într-o lume reală a poeziei. Dacă lexemul „ikebană” prevede tehnica artistică de aranjare a florilor după anumite principii, titlul poeziei „ikebană” sugerează efectul invers, nonconformist, asocierea imaginilor artistice, asocierea cuvintelor după fără niciun principiu, haotic, având scopul de a discerne noi și noi idei. Acum, „pasiunea lui Galaicu-Păun pentru disecarea cuvintelor, prin paranteze și icuri verbale înfipite aproape neverosimil între litere este pe deplin valorificată în creații” [9, 33], pentru că scriitorul absoarbe fiecare structură contrarie normelor stabilite și noua poezie fascinează anume prin acest element definitoriu.

Poezia dată conturează peisajul suferinței, chinului, al strigătului disperat al celui abandonat. „ikebană” este un poem ce pare religios, datorită fenomenului intertextului, o altă trăsătură de bază a curentului, în care domină „o anume încifrare de tip ermetic ce se sprijină pe dicteul automat, asociat, deocamdată, cu urme de intertextualism” [9, p. 33].

Imaginea lipsei orânduielilor în societate, lipsa organizării, lipsa valorilor este perfect prezentată prin prisma elementelor religioase. Trupurile societății suferinde este într-un aranjament, dar „sub diferite unghiuri față de Dumnezeu” și deși fiecare își acordă sufletul cu Dumnezeu în moduri diferite, toți strigă „eli eli lama sabachthami!” ceea ce înseamnă „Dumnezeul Meu, Dumnezeuul Meu, pentru ce M-ai părăsit!. Prin acest element intertextual se face trimitere la ceasul al nouălea, când Iisus a zis că Dumnezeu L-a părăsit. Deși, este o idee mai înțeleasă care generează niște întrebări, cum ar fi : Cum să Îl părăsească Dumnezeu chiar pe El? Și mai ales de ce a strigat?, asocierea dintre societate și soarta lui Iisus, două imagini din registre total diferite, trădează stilul nonconformist al scriitorului.

Un alt exemplu semnificativ regăsim în versurile următoare:

„copiii au crescut din haine din ogrăzi nu și din jocuri / le-au murit părinții (ei la rândul / lor copii n-au mai știut să facă) i-au / îngropat cum în copilărie / se jucau de-a mortu’ îngropând / o păpușă-n țărână infantili [...] / îi vedeai cum zgomotoși aleargă cu / pruncul înălțat ca un balon în / aer cum îl trag pe sfoară cum / îi imprimă pe trupșor uneltele / de tortură – secera ciocanul / cum îl umflă iar pe sus cum îl / trag pe sfoară cum – date pe spate / capetele – strigă-n cor: „îi sus”.” *levitație (...pe sfoară)*

Levitația este trasă pe sfoară de un popor infantil. Atestăm aici un nou nonconformism între imaginile artistice și nouă inserție a intertextului. Eul postmodern stârnește furtuna secolului, fulgerând cele mai dureroase și tragice probleme ale societății. Alternarea verbelor „a muri” și „a se naște” nu încearcă să determi-

ne distincția dintre întuneric și lumină, cum regăsim la alți poeți, ci descriu mai degrabă „negrul întunericului” care este reprezentat de indiferența copiilor față de părinți, primatul jocului și nu a familiei etc.

Limbajul viu, nonconformist, policrom ce desenează lucruri reale cu accentul existențial pus în prim plan conturează forma specifică poeziei lui Em. Galaicu-Păun, care-l individualizează și care-l deosebește de colegii de generație.

Poezia lui Emilian Galaicu-Păun reprezintă un discurs analitico-critic, sărac în figuri de stil, cu o notație atentă a detaliului banal, eul biografic angajându-se existențial de propriul text, dar cu un tablou al imaginarului deosebit. Romulus Bucur considera esențiala în aceasta poezie „senzația de autenticitate”, deschizându-se spre un limbaj transparent –nonconformist și autentic, biografie și confesiune directă, accentuând denotația și agresivitatea lexicală.

Ultimul element postmodern, dar nu cel din urmă, poate cel mai evident și semnificativ în opera lui Galaicu-Păun este intertextualitatea. Conceptul presupune existența unei clare interacțiuni între cel puțin două texte. Împletirea (rețeaua) acestei desemnări este, atât pentru geneza, cât și pentru comprehensiunea textelor, o condiție de posibilitate. Corelația dintre elementele mai multor texte este definitorie pentru acest mecanism. Cu alte cuvinte, orice text trimite totdeauna la alte texte către care el este orientat și prin intermediul lor creează imaginarul acestuia. Așa cum scria Julia Kristeva : „conceptul de intertextualitate trece în locul celui de intersubiectivitate... Un text este întotdeauna inspirat de alte texte”. În același timp, conceptul de intertextualitate presupune existența istoricității, a diacroniei: „Nu există un punct zero în scriere, fiecare scris repetă în mod normal texte sau fragmente de text anterioare, care sunt absorbite și transformate, într-o modalitate sau alta”.

Creația lui Emilian Galaicu-Păun reprezintă o adevărată bibliotecă, având în vedere multitudinea de trimiteri la alte texte, de motive, teme și simboluri desubstanțializate, dar și de o încărcătură semantică uimitoare.

„«... sărmana Yorika!» – în mâna țin craniul rânjind al ma-/ șinii de scris clopoțelu-i de clown amintindu-mi de Alma/ Mater pedanți profesori recitând: «când suna (fonograma!) știam ca/ Ramses (sa-i fie tarâna usoara – n.n.) trebuia sa fi...» de pe bancă/ grea căpățână ca litera Q (cu bărbuță) sărea să anunțe [că «îș!» / panglică neagră (de doliu) – a mașinii de scris“ („Capiștea mănăstirii neamț, văzută de ziua lui Eminescu A.D. MCMLXLI“).

Intertextul este sesizabil prin referințele la opera „Hamlet” , momentul când craniul lui Yorick se transformă într-o mașină de scris, iar Yorika făcând trimitere la cunoscuta marca Erika, la George Bacovia prin sintagma „pedanți profesori“, la Mihai Eminescu, în special, la poeziile ludico-goliardice evocând orele de egiptologie, la Leonid Dimov - ultimele două versuri fac trimitere la faimoasa rima dimoviana din „Vârcolacul și Clotilda“ „mingiile ce ni-s/ aduse

din afara terenului de tenis“, dar și la opera Alexandru Lăpușneanul de Costache Negruzzi, elementele de istorie.

De asemenea, este de remarcat faptul că „mașina de scris” apare și în poemul „Cel bătut îl duce pe Cel nebătut (ediție revăzută și adăugită)“, pus sub semnul unui „bocet hunedorean“ („Dragu maichii după tine/ îmi pare și rău și bine“). Pe lângă faptul ca scriitorul face rescrieri în spiritul lui Nichita Stănescu („voi muri: simt cum spațiul se descojește/ de pe mine peisajul acesta ros ca o cangrena/ mi se rupe direct de pe văz“), se fac trimiteri consistente la „Odiseea“, „Noaptea de decembrie“, „Don Quijote“, toate construite în jurul unei căutări a eului postmodern.

Desfigurarea lucrurilor în opera poetului, „dezbrăcarea” lucrurilor de haina învechită a percepției umane, configurarea unei noi perspective poetice evocă lucrurile cutremurătoare care se întâmplă în jurul nostru, iar eul liric e înrolat într-o lungă căutarea a esenței ființei, lumii.

Textul lui Emilian Galaicu-Păun uzitează din plin de semne grafice, inversiuni, deconstrucție, mecanismul textualizării poetice, pentru a ilustra ideea de poezie-labirint, având drept scop valorificarea „stufului literelor-semne”, dar și mesajul profund racordat la realitate. Poetul folosește codul de prezentare iconică și critico-ironică, ludicul și parodicul, intertextul și textualizarea, asocierea arhaismelor și neologismelor pentru a sincroniza poezia cu realitatea și experiența umană.

Referințe bibliografice

1. *Alexandrescu, Sorin*. O nouă poezie română în Moldova. În: Sud-Est, nr.1, 1997.
2. *Bantoș, Ana*. Dinamica sacrului în poezia basarabească contemporană. București: Editura Fundației culturale, 2000.
3. *Boldea, Iulian*. De la modernism la postmodernism. Târgu-Mureș: Ed. Universității „Petru Maior”, 2011.
4. *Cimpoi, Mihai*. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Chișinău: Ed. Arc, 1997.
5. *Chioaru, Dumitru*. Armele grăitoare ale lui Emilian Galaicu-Păun [online]. În : Ramuri, 2007 [citată 2 martie 2017]. Disponibil: <http://revis-taramuri.ro/index.php?id=1395&editie=54&autor=de%20Dumitru%20Chioaru>
6. *Galaicu-Păun, Emilian*. Arme grăitoare. Chișinău: Ed. Cartier, 2010.
7. *Grati, Aliona*. Fenomenul literar postmodernist (Note de curs) Ediție revăzută și completată. Chișinău: Ed. UPS „Ion Creangă”, 2013.
8. *Leahu, Nicolae*. Fețele și măștile optzecismului în Basarabia. În: Semn, nr. 1, martie, 1995.

9. *Mureșan, Viorel*. Fugă basarabeană în Familia. În: Revistă de cultură, nr.3, martie 2016, Oradea, pag.33.
10. *Pop, Ion*. Poezia unei generații. Cluj: Ed. Dacia, 1973.
11. *Pop, Ion*. Jocul poeziei. București: Ed. Cartea Românească, 1985.
12. *Țeposu, Radu G.* Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă. București: Ed. Eminescu, 1993.

POETICA DISCURSULUI REPETAT ÎN LIRICA LUI VASILE ROMANCIUC

Olga GALAMAGA

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Vasile Romanciuc cultivă un discurs liric clar, susținut de un fundament moral. Reluarea în poezie a proverbelor, fragmentelor de opere lirice recognoscibile, citatelor biblice asigură dialogul scriitorului cu înțelepciunea populară ca sursă a operei și orientează decodarea textului explicit, facilitând receptarea mesajului de către cititori.

Cuvinte-cheie: discurs repetat, poetică, proverb, resemantizare, haiku

Abstract: Vasile Romanciuc spreads a clear lyrical speech argued by a moral foundation. The particularities of his poetry is revealed by the repetitive speech approach. Resumption of the proverbs, known lyrical fragments and biblical quotations, ensure the writer dialogue with popular wisdom as a source of his work and guide the text decoding.

Keywords: repeated speech, poetry, proverb, redefining, haiku

În toate volumele pe care le-a semnat, de la debutul său editorial cu placheta „Genealogie” (1974) și până la „Lumina glasului lăuntric” (2016), cărți variate ca formulă de expresie artistică, Vasile Romanciuc cultivă un discurs liric orientat spre claritate, susținut de un evident fundament moral. Acest fapt a determinat, probabil, ca în majoritatea interpretărilor de până acum să se pună accent pe miezul tematic și pe conținutul textelor poetice. O abordare prin prisma conceptului de discurs repetat ar deschide, în opinia noastră, alte perspective de relevare a particularităților poeticii lui Vasile Romanciuc, înțeleasă ca „alegere făcută de autor printre toate modurile posibile ale operei” [1, p.14].

Această alegere s-a manifestat inclusiv prin predilecția pentru citirea și recitirea proverbelor, relevată de confratele său de condei, Arcadie Suceveanu, care, în consens cu unii cercetători literari, l-a definit pe poet drept „tâlcuitor de proverbe și precepte morale” [2, p.134], remarcând astfel o dominantă poetică a liricii sale. În acest plan criticul Eugen Lungu notează că, de la apariția

volumului „Citirea proverbelor” (1979), „se prefigura, aproape în totalitate, tiparul poetic Romanciuc” [3, p.5-6], deoarece în el se reflecta un întreg program estetic, ce revendica pe nou forța expresivă și consistența mesajului adagiului popular.

În aceeași ordine de idei și criticul Alexandru Burlacu menționează că, odată cu editarea acestui volum, „...se produce o schimbare la față a poeziei lui Romanciuc” [4, p.35], întrucât, de la o imagine a lumii în eternă sărbătoare, așa cum era reprezentată în primul volum, se trece la o perspectivă etică organică, de sorginte rurală, populară, dar reconstruită pe diverse viziuni poetice moderne. Aceasta, în opinia noastră, este obținută inclusiv prin transferarea în limbajul poetic a proverbelor ca produse ale creativității lingvistice colective, ce reflectă conceptele fundamentale ale filozofiei populare.

În plan aplicativ, cercetătoarea Alexandra Gherasim, în procesul unor analize pertinente de text a demonstrat că în ciclul de poeme „Citirea proverbelor” se produce „o simbioză subtilă a semnificațiilor parimiilor aplicate la situații concrete” grație faptului că „autorul și-a însușit gândul și sensibilitatea populară știind a utiliza material străin în creația proprie”. În definitiv, autoarea relevă efectul principal al acestei simbioze, și anume: „... proverbele și zicătorile înglobate în aceste poeme capătă o vibrație proaspătă prin urzeala originală în materialitatea limbajului actualizat de poet”. [5, p.114]

Este evident că focalizarea interesului cercetătorilor și al criticilor asupra originalității „citirii și recitirii” poetice a proverbelor de către V. Romanciuc nu a epuizat această direcție de cercetare, fenomenul fiind abordat îngust, fie ca mijloc de exprimare a viziunii tradiționaliste în poezie, fie din punct de vedere al efectelor de expresivitate a limbajului. De exemplu, cercetătoarea Ana Bantoș a interpretat fenomenul oralității ca trăsătură definitorie a creației poetilor din generația lui Vasile Romanciuc, menționând că limbajul discursului liric „se vrea mai spontan, regăsindu-și sursa într-un fond popular nealterat” [6, p.241], din care fond fac parte și proverbele. Transpunerea lor în poezie este văzută ca unul din mijloacele de conservare a spiritului național în contextul sociocultural totalitarist. „Recitirea proverbelor” (2007) nu e o simplă parafrază a titlului anterior. În noile condiții sociale și, prin urmare, într-un nou context de receptare, proverbele, ca expresie a înțelepciunii populare, devin o modalitate de rezistență în fața iureșului demolator al schimbărilor lumii moderne. Așadar, exegeții converg asupra ideii că interpretarea paremiologiei populare dintr-un unghi inedit este o marcă a stilului lui Vasile Romanciuc, ceea ce determină exprimarea poetică sentențioasă, lapidară. Acest fapt ne-a trezit interesul pentru a cerceta angajarea paremiologică în versurile poetului, și anume: modul în care proverbele contribuie la construirea unui discurs liric original prin transfigurarea în limbajul poetic a discursului repetat.

Discursul repetat este, în accepția pe care i-o dă Eugen Coșeriu, „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»” [7, p.258-259]. Acesta include citatele modificate prin substituie, proverbele, fragmentele de opere lirice preluate ca atare, citatele biblice [8, p. 89]. Actualizarea discursului repetat în comunicarea artistică are avantajul de a menține legătura autor-cititor prin revitalizarea unor texte familiare cititorilor, care facilitează înțelegerea. Pe de altă parte, există întotdeauna acel element de surpriză, inovație, generator de sensuri noi, fiind astfel amplificată forța sugestivă a operei și relevate valențele poetice inedite. De aceea ne propunem, în materialul de față, să realizăm o deplasare de accent dinspre conținut spre relația de comunicare dintre eu liric, ca portavoce a autorului, și potențialul cititor.

De exemplu, în haiku-ul „Școală”: „Mulțumesc Timpului:/ m-a învățat/ să citesc printre riduri...”, cititorul va descifra sensurile prin raportare inițială la expresia cunoscută „a citi printre rânduri”, care înseamnă „a pricepe ceea ce nu se spune explicit într-un text”. Resuscitarea semnificațiilor latente ale discursului repetat sporește încărcătura metaforică a versului. Lexemele asociate „rânduri-riduri” (între care, în mod obișnuit, cititorul nu ar stabili vreo afinitate, în afară de asemănarea eufonică), plasate în contextul dat, sugerează că viața întreagă este un text pe care îl citim și-l învățăm, dar căruia începem să-i descifrăm semnificațiile abia atunci când acumulăm înțelepciune. Punctele de suspensie din final invită cititorul să mediteze asupra experiențelor personale, astfel acest haiku investindu-se cu o infinitate de sensuri.

Titlul unui alt haiku – „Curat murdar...”, repetând replica personajului caragialian Ghiță Pristanda, evocă și actualizează chintesența abordării realității de către I.L. Caragiale în cunoscuta comedie „O scrisoare pierdută”: o realitate „curat murdară”, care merită verdictul artistic total pe care-l realizează autorul în opera sa. Prin stabilirea conexiunilor cu textul din care se reia elementul de discurs repetat, în noul context poetic, expresia devine sinonimă cu sensul fenomenului corupției din actualitatea noastră. Dovada o descoperim și în frazele aforistice din textul poetic nou creat, ce tălmăcesc o înțelepciune populară care se referă, de asemenea, la colaboraționism în scopuri necinstite: „O mână spală pe alta./ Amândouă/ rămân murdare”. Completarea poetică a proverbului accentuează distanțarea de sensul denotativ al verbului „a spăla”, care, în virtutea experienței senzoriale, este asociat cu adjectivul „curat” din titlu. Însă reiterarea adjectivului „murdar” orientează mai mult spre o codificare metaforică.

În unele texte, proverbele sunt reluate aproape literal, pe de o parte, „având menirea de a conserva și mesajul discursului din care au fost excerptate” [5, p.123], iar, pe de alta, îmbogățindu-și sensul prin confluența cu alte imagini

poetice. De exemplu, în versurile: „Prietene bun, te cunosc la nevoie/ Când mă ocheste o clipă vicleană”, abaterea de la tiparul inițial se realizează doar prin schimbarea persoanei a III-a cu a II-a. Formula de adresare cu funcție fatică presupune, implicit, un potențial cititor căruia îi este destinat mesajul. Eul liric, autoidentificându-se ca prieten al cititorului, îl predispune pe acesta la actul receptării lecturale. Printr-un paralelism sintactic cu primul vers, ideea capătă continuitate în strofa a doua: „Prietene bun, te cunosc și la bine/ Când binele mult – mă orbește/ Cuvântul tău la vreme îmi vine/ Cuvântul tău mă trezește”. Reluarea aparent tautologică a derivatelor *bun*, *bine*, *binele* are rolul de a accentua antiteza „bine-rău”, reliefând pregnant mesajul etic. Astfel, strofa se constituie ca o reflecție de natură gnostică, ce reafirmă puterea cuvântului de a îndrepta lucrurile care se abat de la morala însușită de veacuri.

În poezia „Apa care trece, pietrele care rămân” semnificațiile metaforice sunt relevate prin negarea sensului care s-a cristalizat în memoria colectivă. Dacă în imaginarul popular apa a devenit nu numai un simbol al vitalității, ci și simbol al perisabilului, al trecerii timpului, iar piatra – simbol al tăriei, al durabilității, eul liric sugerează că, uneori, ierarhia valorilor se poate inversa: „Proverbul vechi (cu piatra și cu apa)/ Ne-nșală uneori, ne trage clapa – / Și ridicăm în slăvi te miri ce fleac...// Și ce-ncântare tâmpo-idolatră,/ Când trece apa vie, cea de leac,/Și ne rămâne epoca de piatră”. Resemantizarea simbolurilor se produce prin referința la motivul folcloric al apei vii și relevarea conotației negative a simbolului pietrei, care semnifică nu doar trăinicie, ci și stagnarea într-o eră a civilizației primitive.

În poezia „Acolo se naște lumina” se conturează două planuri marcate prin adverbele deictice „acolo – aici”. Imaginația cititorului e forțată să se deplaseze din zona spiritualului, a gândurilor și năzuințelor ascunse: „acolo/ unde gândurile mele despre tine/ se întâlnesc/ cu gândurile tale despre mine/ acolo se naște lumina”, spre un plan al realului, cu referențialitate concretă: „aici,/ la masa tăcută/ ceștile noastre de cafea/ se uită la noi”. Personificarea „masa tăcută” accentuează disconfortul psihologic în fața necunoscutului, iar emoția umană e transferată asupra cadrului acțiunii prin raportarea verbelor animate la obiecte. Grație ingeniozității autorului de a combina materialul lingvistic se produce articularea simultană a două imagini artistice: „între *acolo* și *aici*/ o divină melodie/ în anDante/ rotește sori și stele”. Virtuala spațialitate „între *acolo* și *aici*”, adică între lumea interioară și cea reală, cei doi îndrăgostiți o transcend cu ușurință în ritmul lin al unui dans, care este, de fapt, sugestia apropierii dintre ei. Cititorul însă își poate da seama că nu este vorba de un dans în înțelesul obișnuit al cuvântului datorită actualizării ultimului vers din „Divina comedie” de Dante. Versul este atât de bine cunoscut, încât reluarea, chiar și a unei părți din el, în discursul liric se asociază sentimentului de iubire. Deși

cuvântul propriu-zis nu este în text, acesta se descifrează ușor prin conexiunea cu textul inițial. Lumina care apare încă din titlu căpăta valoarea de simbol al iubirii doar la final, când cititorul, devenind coparticipant la descifrarea sensurilor, trăiește emoția descoperirii din ultimul vers.

A patra cerere din „Rugăciunea Domnească”: „Pâinea noastră cea de toate zilele/ Dă-ne-o nouă astăzi” a cunoscut modificări variate în discursul poetic. Un imn dedicat cărții se intitulează „Pâinea noastră cea din toate filele”, sugerându-se că lectura ne este la fel de necesară ca și hrana zilnică sau rugăciunea. Poezia „Litanie” începe cu invocația: „Dă-ne nouă, Doamne,/ limba noastră cea de toate zilele/ Și pe noi, Doamne, limbii noastre dă-ne”. Apelul la textul biblic profilează raportarea la valorile sacre, la transcendent. Și dacă prima parte a invocației e marcată de o excesivă utilizare, inversarea termenilor accentuează sensul apelului spre regăsirea identității unui întreg popor înstrăinat. Textul conține și o altă secvență de discurs repetat, aluzie la cunoscuta lozincă proletară: „Români din toate țările,/ uniți-vă/ în țara în care/ nicicând n-ați plecat – România Mare a Limbii!”. Cele două slogane se poziționează, de fapt, în antiteză, rolul contextului primar fiind de a resuscita în memoria cititorului crunta deznaționalizare a poporului ce s-a produs în trecut. Substituirea anihilază conotația negativă pe care a căpătat-o sloganul în timp, aducând în prim plan chemarea de inspirație stănesciană de a reveni în patria limbii. Poemul se încheie cu o altă invocație, în care se integrează discursul repetat din basm: „Dă-i, Doamne limbii noastre viață fără moarte/ și/ creație fără recreație...”. În felul acesta, autorul, construind imaginile artistice prin intermediul secvențelor de discurs repetat, reușește să revigoreze poetic o temă aparent bătătorită, depășită, cea a valorii limbii. În definitiv, textul devine o demonstrație a ideii că, uneori, creativitatea se obține prin recombinarea măiestrită a clișeelelor, procedeul poetic de resemantizare actualizată a discursului repetat.

Poezia „Neruda (monologuri imaginate)” se pretează obiectului nostru de cercetare prin faptul că reprezintă (luând în considerare cadrul sociopolitic al timpului când a fost scrisă) un text voalat, în care poetul reușește să „ascundă” o pledoarie ferventă pentru valorile naționale, înșelând în felul acesta vigilența omniprezentei cenzuri. Tertipul discursului constă în faptul că, la începutul fiecăreia din cele patru părți, sunt inserate versuri din creația lui Pablo Neruda, un mare apărător al cauzei comuniste, glorificat de autoritățile sovietice. Fiind scris la 1974-1975, după cum aflăm din indicația paratextuală de la final, textul ar putea servi și drept o evidentă probă contestatoare a afirmației unor critici literari cum că „Vasile Romanciuc debuta cuminte, ca un șaizecist întârziat” [4, p. 33]. Enunțându-și monologul la persoana I, eul liric preia, aparent, identitatea poetului chilian, însă, în realitate, discursul repetat este doar un pretext pentru o lirie militantă, angajată social, cu puternice accente critice. Pentru a

descifra sensurile, e necesară o revenire la contextul sociopolitic în care a fost creată poezia. În acest sens, ar fi util să amintim divizarea literaturii postbelice în patru tipuri de literaturi, pe care o realizează criticul Mihail Dolgan, urmând tipologia propusă de cercetătorul român Ion Simuț: oportunistă, subversivă, disidentă, evazionistă [9, p.7]. Cunoscând această clasificare, se poate sesiza tonul acuzator în adresa poeziei „oportuniste”, patriotarde, bombastice, în vogă la acea vreme: „...cuvântul e pururi de veghe, / chiar și atunci când falsul poet/ îi aruncă pudră în ochi,/ chiar și atunci/ când îi leagă piatra de gât,/făcându-i vânt/ în bulboana de parfum”. Metafora cuvântului parfumat, dar lipsit de esență are și ea la bază discursul repetat din tradiția populară. Expresia „a arunca cu praf în ochi”, care înseamnă „a înșela”, este modificată printr-un retuș abia sesizabil, sugestia vizând ideea că poeții servili folosesc acele cuvinte prin care caută să fardeze realitatea. Cuvântul căruia i se „leagă piatra de gât” exprimă metaforic nu doar artificialitatea exprimării poetice dictate de regim, dar și sufocarea oamenilor în atmosfera ideologizată și politizată. Spre final, eul liric devine și mai tranșant în exprimare și atitudine: „Voi, dușmanii mei,/ nu mă învățați/ frații să-mi uit, neamul să-mi uit – sângele apă nu se face! [...] Apa, oricât ați colora-o în roșu, nu va fi sânge, nu va fi sânge, nu va fi sânge...”. Proverbul care, indirect, reafirmă legătura de rudenie cu neamul românesc este deturnat pentru a sugera lipsa oricărei înrudiri cu cei care reprezintă teroarea comunistă. Roșul, în acest context poetic, devine simbol al ideologiei inoculate populației, iar repetiția de la sfârșit este o marcă a insistenței iterative asupra ideii care devine nucleul întregului discurs liric.

Eul liric se adresează direct demnitarului care sfidează valorile naționale: „...sunt, într-adevăr,/ antipatriot,/ dacă pentru tine/ patriotism/ înseamnă a călca nestingherit/ pe sufletul ce visează cer curat [...] Nu știu dacă ți-ai călcat vreodată/ pe inimă,/ dând glas acestor gânduri/ presupun doar/ că nu e prea greu/ să-ți calci pe inimă/ atunci când, viața întreagă/ inima-ți cade în călcâi”. Figura metonimică „sufletul ce visează cer curat” simbolizează aspirația spre valori, spre libertate, aspirație stăvilită de regimul politic antinațional, a cărui putere este sugerată prin conotația distructivă a verbului „a călca”. La prima actualizare în discursul liric, expresia „a călca pe inimă” își păstrează sensul sedimentat în conștiința colectivă a neamului: „a face ceva împotriva propriilor sale sentimente, împotriva propriei sale voințe”. A doua oară, prin asocierea cu o altă expresie: „inima-ți cade în călcâi”, sensul se schimbă. Din contiguitatea celor două expresii ce-și reunesc semnificațiile rezultă o metaforă prin care este sugerată pregnant lașitatea omului ce renunță la propriile convingeri pentru a parveni.

Lașitatea este ideea-axă ce derivă și dintr-un alt text poetic – *Peștii*. Simbolul peștelui își dezvăluie semnificațiile având la bază expresia „a tăcea ca peștele”. Conotațiile poetice însă sunt generate de asocieri oximoronice: „Sun-

tem un fel de pești/ tereștri/ Limba noastră/ e tăcerea”. Alăturarea paradoxală a cuplurilor de cuvinte „pește-terestru” și „limbă-tăcere” solicită o interpretare a metaforelor-cheie obținute, care trimit spre ideea că „peștii tereștri” sunt, de fapt, oamenii lași. În continuare semnificațiile poetice sunt relevate printr-o contradicție logică: „ah, peștii dresați! – pentru care minune/ suntem uneori/ purtați pe la expoziții – să dovedim că peștele,/ dacă se zbate,/ poate trăi și pe uscat”. Expresia „a se zbate ca peștele pe uscat” este percepută, în mod tradițional, ca „încercare de a face imposibilul”, metafora ce stă la baza acesteia derivând tocmai din ideea că peștele nu poate trăi în mediul terestru. Utilizarea cu sens afirmativ în discursul poetic sugerează ideea că ceea ce era considerat până acum imposibil devine un fapt real. Semnificația metaforică este întregită, și în acest caz, de conexiunea cu un alt text paremiologic: „Suntem un fel de pești/ tereștri. Un fel de pești dresați/ care se strică de la capul dresorilor”. Ca și în textul-sursă, în poezie, lexemul „capul” conține sugestia metonimică a conducătorilor dintr-o structură socială, însă transpare și o altă relație, cea cu expresia „a nu avea cap”, dezavuându-se sensul că, de fapt, se vizează capul dresorilor, nu al peștilor. Astfel, prin actualizarea semnificațiilor semiotice, se construiește asocierea semantică ce relevă mai pregnant o realitate pusă în relief de discursul liric al poeziei.

În plan concludiv, menționăm că reluarea secvențelor de discurs repetat în versurile lui V. Romanciuc orientează decodarea discursului poetic relativ explicit, procedeul poetic confirmând aserțiunea că „textul literar este construit de o astfel de manieră, încât își controlează propriul decodaj.” (M. Riffaterre) [Apud: 10]. De asemenea, este evident faptul că poetica lui Vasile Romanciuc se întemeiază, pe de o parte, pe dialogul permanent al autorului cu sensurile interceptate din înțelepciunea populară ca sursă a operei, iar, pe de alta, pe abilitatea cititorului a de a stabili conexiuni în plan cultural și a identifica înțelesurile contextului primar în care apare discursul repetat, participând la reconstruirea semnificațiilor profunde conținute.

Referințe bibliografice

1. MAVRODIN, Irina. Poietică și poetică. Craiova: Scrisul Românesc, 1998, 244 p.
2. SUCEVEANU, Arcadie. Mimoza și oțelul din Damasc. In: Emisferele de Magdenburg. Chișinău: Prut Internațional, 2005, pp.133-136
3. LUNGU, Eugen. Poezia rigorii etice (prefață). In: Purtătorul de cuvânt al tăcerii, Chișinău: Arc, 2011, pp.5-10
4. BURLACU, Anatol. Est-Etica lui Vasile Romanciuc. In: Metaliteratură, nr.1-2, Chișinău, 2013, pp.31-39

5. GHERASIM, Alexandra. Raporturile text-metaforă în limbajul literar-artistic, Chișinău: Serviciul poligrafic Moldpres, 1997, 170 p.
6. BANTOȘ, Ana. Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică, Chișinău: Serebia, 2010, 336 p.
7. COȘERIU, Eugen. Lecții de lingvistică generală Chișinău: Arc, 2000, 302 p.
8. ALEXANDRESCU-VOICU, Ileana. Discursul repetat cu funcție intertextuală și receptarea limbajului literaturii postmoderne. In: Discursul repetat între alteritate și creativitate. Iași: Institutul Cultural, 2008, pp.87-96
9. DOLGAN, Mihail. În loc de argument. In: Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări, Chișinău, Firma editorial-poli-grafică Tipografia Centrală, 1998, pp.7-22
10. PRUD'HOMME, Johanne, GUILBERT, Nelson. La littérarité et la signifi-cance. [citat 7 martie 2017].Disponibil: <http://www.signosemio.com/riffaterre/litterarite-et-signifi-cance.asp> (traducere proprie)

COMUNICAREA ȘTIINȚEI. ASPECTE DIDACTICE

Elena VARZARI

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Articolul examinează formarea abilităților de comunicare a științei la studenți în contextul interpretării științei ca fenomen social și al modificării standardelor limbajului științific. Se insistă asupra abordării pragmatice și a celei stilistico-funcționale pentru dezvoltarea competențelor discursive ale tinerilor cercetători, făcându-se unele recomandări privind formarea stilului individual al acestora.

Cuvinte-cheie: comunicarea științei, scriere academică, limbaj științific, pragmatica

Abstract. This paper approaches the development of *science communication skills of students* in the context of science interpretation as a social phenomenon and transformation of scientific language standards. The emphasis is on the pragmatic and stylistic-functional approach for the discursive competences development of young researchers. The paper makes some recommendations regarding the development of their individual style.

Keywords: science communication, academic writing, scientific language, pragmatics

Includerea teoriei și practicii cercetării științifice în procesul instructiv universitar este prevăzută în diverse acte normative ce reglementează dezvoltarea acestei componente la nivelul standardelor naționale și internaționale. Strategiile universitare existente au menirea de a stimula și perfecționa capacitatea de cercetare a studenților pentru a le dezvolta potențialul uman, dar și pentru a-i face competitivi pe piața muncii. Activitatea științifică presupune însă nu numai dobândirea/producerea noilor cunoștințe și validarea rezultatelor obținute în urma investigării realității, ci și anunțarea lor – comunității academice, specialiștilor interesați, publicului larg. Or, tocmai ultimul aspect, față de care societatea a devenit în ultimul timp atât de sensibilă, este cel mai des trecut cu vederea și în curriculele universitare, și în ghidurile metodice (adresate studenților și masteranzilor). Acestea descriu practici metodologice, dinamica cercetării științifice, elementele constitutive ale textului științific, exigențele tehnice înaintate față de o lucrare științifică etc., dar mai puțin tehnici de scriere academică sau modalități de prezentare publică a demersului investigativ.

„Comunicarea științei, afirmă pe bună dreptate M. Sava, se dorește astăzi atât o arie disciplinară autonomă, cât și un domeniu distinct al practicii comunicaționale, care administrează știința populară” [1, p.4]. Un șir de științe, menționează același

autor, printre care unele cu tradiție îndelungată, ca *filosofia*, *istoria*, *sociologia*, iar altele mai tinere sau foarte tinere, ca *Science and Technology Studies* sau *Cultural Studies of Science and Technology* au în vizor comunicarea publică a științei, devenită „un domeniu emergent de maximă actualitate, aflat într-o fază de efervescență” [1, p. 4]. Mai amintim aici și preocuparea pentru stilurile comunicative, pentru comportamentul comunicanților, tematică recent înregistrată în *psihologie*; studiile actuale din *lingvistica cognitivă* asupra mecanismelor gnoseologice care formează discursul științific; cercetările privind discursul și stilul științific elaborate în cadrul *pragmaticii*, *retoricii*, *științelor comunicării*, *teoriei argumentării* ș.a. Acestea, pe de o parte, sunt dovada interesului sporit al societății pentru eficiența activităților de cercetare, iar, pe de alta, un indiciu al conștientizării de către sociumul științific a necesității de aprobare și legitimare a științei ca produs, ceea ce face deosebit de acută formarea unor abilități de scriere academică la tinerii cercetători și deci elaborarea unor metodici adecvate de reprezentare a lor.

Deși în cadrul științelor filologice, în special în lingvistică (a se vedea: stilistica funcțională, teoria discursului), se confirmă existența unui istoric al descrierii mijloacelor de limbă pe care se bazează stilul științific și subtilurile lui, mai nou se impune drept utilă extinderea investigărilor privind dezvoltarea competenței discursive ce ar permite realizarea unei comunicări științifice eficiente în contextul modificării condițiilor de comunicare a științei. Apare drept imperioasă și realizarea unor analize transdisciplinare a practicilor comunicative, precum și o reconsiderare a mecanismelor de producere și receptare a textului științific ca model al activității comunicative.

Trebuie să înțelegem că noile condiții sunt dictate nu numai de așa-numita „stare a postmodernului” în care decisiv este criteriul performativ, ce are în vedere valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării [termenul lui J. F. Lyotard, apud 2, p. 28], sau de angajarea economică și politică declarată a științei pe care o anunță reprezentatii Școlii din Stanberg. Un rol mult mai important îl are schimbarea paradigmei științifice semnalată în metodologia diferitor discipline particulare, dar și în filosofia științei în general. Înțeleasă ca realizări universal recunoscute care, pentru o perioadă, oferă modele de formulare și rezolvare a problemelor de către cercetători [3, p. 19], paradigma științifică, potrivit autorului acestui concept Th. Kuhn, se schimbă atunci când există incoerențe între teoriile existente și validitatea observațiilor, metodelor, precum și sub presiunea factorilor culturali, sociali, economici [3, p. 150-151]. Astfel în lingvistică, paradigma integralistă, bazată pe abordări cognitive și discursive, tinde să o înlocuiască pe cea generativistă (care, la rândul ei, a succedat paradigma structuralistă și pe cea neogramatică), luând în calcul aspectele personal, sociocultural și cognitiv [4, p. 61]. Un alt factor important al transformărilor pe care le înregistrăm îl constituie apariția unor noi forme de interacțiune socială atât la nivelul comunității academice, cât și la nivel de societate. Sporirea

continuă a fluxului informațional a dus la dezvoltarea masivă a tehnologiilor, ce au avut și continuă să aibă un impact puternic nu numai asupra științei ca proces, dar și, datorită unor instrumente specifice de actualizare, arhivare, transmitere și vizualizare, asupra modului de producere și receptare a textului științific, de realizare a schimbului de informații.

În contextul de dezvoltare a științei ca institut social, se vorbește tot mai insistent despre faptul că standardele limbajului comunicării științifice se modifică. Limbajul științific românesc în primele sale manifestări se atestă de la mijlocul secolului al XVII-lea și ia amploare în secolul al XIX-lea, când se formează stilul științific în accepție modernă. După 1880, comunicarea științifică românească, înscriindu-se în circuitul european, tinde spre crearea unui standard ce ar reprezenta un etalon al exprimării logice, clare, depersonalizate, un sistem formal total diferit de textele altor stiluri. Disciplinele ajung la un înalt grad de complexitate și abstractizare, iar specializările se înmulțesc progresiv. Tinerii cercetători preiau mecanic modelul de expunere puternic clișeizat și formalizat, iar în consecință, ignorând aspectul social al științei, devin actorii unui proces numit în literatura de specialitate drept „cvasicomunicare”. Sub presiunea factorilor amintiți mai sus (schimbarea paradigmei, globalizarea informației științifice, dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale, necesitatea legitimării activității de cercetare de către societate ș.a.), comunicarea științifică actuală capătă un caracter mai deschis și unele dimensiuni noi, inclusiv orientate spre: influențarea emoțională a receptorului, personalizarea autorului în text, utilizarea achizițiilor tehnice pentru eficientizarea înțelegerii mesajului.

Pentru învățarea scrierii academice, studenții vor conștientiza că realizarea unei comunicări eficiente poate fi favorizată, în primul rând, de interpretarea adecvată a contextului pragmatic, devenind comună afirmația că vorbitorul percepe realitatea, nu limba. În încercarea de a explica trecerea „cognitivului” în „comunicativ” pe care o realizează textul științific în condiții pragmatice concrete, stilisții din școala rusă au introdus termenul de „situație epistemică”. Văzută ca un model extralingvistic universal al textului științific, situația epistemică este totalitatea componentelor activității cognitive ce determină specificul formării textului: ontologică, metodologică, axiologică, reflexivă, comunicativ-pragmatică [5, p. 47-48]. Studenții vor însuși că această componentă comunicativ-pragmatică în textul științific, spre deosebire de alte tipuri de text, presupune că scopul scrierii academice este formularea unor noi cunoștințe despre realitate relevante din perspectiva autorului, demonstrarea unui punct de vedere într-o formă convingătoare, obținerea acordului mediului academic ș.a. Considerată un instrument prin care se realizează planul comunicativ auctorial, scrierea academică trebuie, așadar, anticipată printr-o etapă de pregătire în care va fi formulată distinct intenția comunicării. Pentru „faza de căutare” G. Ferreol recomandă, de exemplu, două metode ce permit adunarea

elementelor indispensabile scrierii: metoda interogativă (îi corespund întrebările: La cine se referă? Ce? Când? Care sunt consecințele? Care sunt soluțiile? Unde? Cum? Cât? Pentru ce? De ce?), care favorizează analiza multiaspectuală a subiectului și enunțarea pistelor de cercetare, și metoda unghiurilor de vedere, ce studiază un subiect făcând apel la anumite criterii cu ajutorul cărora se clarifică mizele și controversele [6, p. 26].

Contextul pragmatic al comunicării științifice determină și organizarea texturală. Textul științific, sistem ierarhic complex, se constituie pe baza diferitor mijloace strategice și a unor principii de organizare subordonate intenției comunicative auctoriale. Structura acestuia, formând receptorului diferite presupoziiții, trebuie să-i permită să descopere relația dintre elemente și întreg, pentru a-l orienta în descifrarea mesajului. Resursele discursive la care recurge autorul în elaborarea unei structuri a textului, cu scopul de a facilita receptarea cât mai adecvată a conținutului, sunt nu doar de nivel textual, deși se știe că, în primul rând, o organizare secvențială reușită (în paragrafe, alineate, unități superfrazice), comportând valențe stilistice, semantice și pragmatice, contribuie la receptarea dozată a informației noi. În realizarea funcției de organizare a textului științific este implicat, de asemenea, peritextul – titlul, subtitlurile, epigraful, cuprinsul, introducerea, cuvintele-cheie, adnotarea, notele – care reflectă stilurile cognitiv, intelectual, epistemic, mental ș.a. specifice unui autor și pentru care scrierea academică înaintea anumite exigențe ce trebuie reținute de către studenți. Pentru înțelegerea specificului organizării secvențiale a textului științific și a rolului elementelor peritextuale, este recomandabilă identificarea marcherilor/conectorilor specifici diferitor specii ale textului științific (articolul, manualul, monografia, teza), stabilirea rețelei informative pe care o constituie într-un text cuvintele-cheie, descrierea tipului dominant de progresie informativă, deducerea relațiilor anaforice titlu–text, întocmirea planului unor lucrări științifice, comprimarea/extinderea lucrărilor în baza propoziției inițiale a unităților superfrazice/alineatelor, elaborarea adnotărilor și alte tipuri de exerciții pentru care s-ar putea porni de la taxonomia lui Bloom.

În lucrările de pragmatică textul nu este examinat în afara relației emițător–receptor. O asemenea abordare devine un instrument util în studierea textului științific, care presupune expres interpretarea cercetării de către un cititor concret sau abstract, dar având anumite competențe și interese în sfera respectivă (eventual expert în domeniu, reprezentant al unor instituții de profil, public larg etc.). Comunicarea științifică urmărește intenția comunicativă de influențare a receptorului: schimbarea concepțiilor, atitudinilor și comportamentului acestuia, care în consecință va interpreta, sistematiza, aprecia și completa cunoștințele acumulate, conducându-se de diferite criterii: actualitate, noutate, valoare teoretică și aplicativă. După cum arată I. Ahapkina, într-un bine documentat studiu referitor la cauzele și mecanismele devierilor scrierii academice la studenți, ei percep comunicarea știin-

țifică ca fiind una fără receptor. Lipsa unui adresat-expert care ar recepta textul lor este înlocuită printr-o entitate abstractă ce are calitățile formale specifice genului reproduse de ei conform modelelor. Generarea unui astfel de text este considerată în lucrarea citată drept un act comunicativ eșuat [7, p. 80]. Or, condiția de bază a unei comunicări eficiente este interacțiunea sau, mai bine zis, dialogul emițătorului cu receptorul. Cf. afirmația celebrului sociolog N. Luhmann: „Comunicarea ia naștere prin sinteza a trei elemente, trei selecții separate: selecția unei informații, selecția transmiterii acestei informații și înțelegerea sau neînțelegerea selectivă a acestei împărtășiri și a informației acesteia. Niciuna dintre aceste componente nu poate apărea de sine stătătoare: doar împreună ele formează comunicarea” [8, p. 14]. Modelarea de situații pentru care se aleg diferiți destinatari ai textului scris ar putea ajuta studenții în conștientizarea rolului pe care îl are receptorul ca instanță a comunicării științifice și la înțelegerea caracterului dialogic al textului, pe de o parte, la responsabilizarea emițătorului pentru producerea textelor organizate conform unei intenții clar formulate, pe de alta.

Vocea emițătorului trebuie să se facă și ea simțită în textul științific, nefiind anulată de caracterul obiectiv al expunerii. Autorul, ca subiect al vorbirii, are multiple funcții și roluri în comunicarea academică, prezența lui în discursul științific se face simțită prin numeroase unități de limbă, care au fost grupate în trei clase mari: 1) ego-nominări (indică autorul: „eu” / „noi”, „autorul acestor rânduri”, „din experiența noastră” etc.); 2) nominări ale stărilor mentale (indică atitudinea și emoțiile autorului: „se pare”, „credem”, „desigur” etc.); 3) nominări ale reflecției verbale (indică un autor comentator al propriului text: „cu alte cuvinte”, „așa-numit” etc.) [5, p. 91-97]. Mai putem completa lista cu procedee retorice, figuri stilistice, sintaxa afectivă, utilizarea anumitor moduri verbale, tactici dialogale, citări și autocitări care contribuie și ele la formarea identității auctoriale. Unitățile de limbă ce pot exprima modalitatea, evidențialitatea, modestia autorului, interactivitatea sau politețea au primit în literatura de specialitate denumirea de *hedges* și sunt considerate ca parte integrantă a competenței pragmatice necesare pentru o comunicare eficientă în mediul academic [9, p. 11]. Tinerii cercetători vor fi instruiți că etica științifică presupune, pe lângă dimensiunea interactivă, anumite ierarhii și convenții acceptate în comunitățile academice. Potrivit lui Ken Hyland, care a introdus în circuit termenul, comunicanții folosesc *hedgesurile* (gen: „noi socotim”, „aceasta sugerează”, „pare posibilă” etc.) pentru a anticipa o posibilă opoziție față de afirmațiile lor, a atenua eventuale consecințe negative, dar și pentru a dezvolta relația de cooperare între scriitor și cititor [10].

Așadar, pentru o comunicare științifică care își va atinge intențiile (scopurile și obiectivele) formulate și va aduce rezultatele scontate, este necesară identificarea unei strategii de scriere. Pentru folosirea eficientă a limbajului specializat, studenții, *mutatis mutandis*, pot recurge la una din strategiile comunicative descrise în sursele bibliografice actuale: strategii pragmatice bazate pe componentele descrise de noi

mai sus „emițător–receptor–situație de comunicare”, strategia persuasivă, strategia dialogică, strategia de rezolvare a problemei științifice, strategia de evaluare, strategia de sistematizare etc., printre care și strategia retorică.

Strategia retorică, bazată pe o abordare stilistico-funcțională, deși nu încalcă principiile pe care se bazează textul științific, îl face mai puțin clișeizat și formalizat și, în același timp, mai expresiv. Expresivitatea limbajului științific urmărește exprimarea exactă și nuanțată a ideilor, facilitează receptarea unor aspecte dificile, promovează concepte noi, are forța de incitare și de convingere a cititorului, de focusare a acestuia asupra informației relevante. Aplicarea unor procedeele și figuri retorice îi permit comunicantului să interacționeze mai ușor cu receptorul puțin avizat, să structureze expunerea informației și, în sfârșit, să țină un discurs public. În același context, studenții vor identifica și vor descrie funcțiile titlului unei lucrări științifice (inclusiv cea de seducere), precum și funcțiile incipitului și relațiile pe care le stabilește cu restul textului.

Astfel textul este văzut ca un obiect, nu ca un produs finit. El poate fi îmbunătățit așa încât să realizeze cu succes, chiar și implicând mijloace semiotice neverbale, legitimarea cercetării. Utilizarea tehnologiilor informaționale pentru comunicarea științei o poate face captivantă și interactivă. Structura nelineară a hipertextului electronic, considerat o unitate cognitiv-comunicativă, a determinat, potrivit specialiștilor, deplasarea accentului pe receptor, ceea ce afectează limbajul scrierii academice, dar face mai comodă și mai rapidă transmiterea, respectiv, înțelegerea informației [11, p. 111]. Expunerea verbală liniară, tradițională pentru mediul științific, este acum văzută chiar și de unii reprezentanți ai mediului respectiv drept depășită („medievală”), din moment ce instrumentarul de care dispunem îi oferă cititorului avantajele: de a verifica sursele, de a găsi rapid răspuns la întrebările apărute, de a obține mai multe explicații detaliate, de a descoperi și explora subiecte conexe [12]. Tehnologiile au devenit o adevărată provocare pentru savanți, deși aceștia întotdeauna au dat dovadă de creativitate și receptivitate la inovații, progresul științei bazându-se prin definiție pe conflictul între vechi și nou. Tinerii cercetători trebuie motivați să folosească, la crearea prezentărilor profesionale, proiectelor și posterelor, ultimele achiziții ale Internetului ce oferă o gamă largă de aspecte interactive și colaborative, inclusiv conținut media (printre care Voicethread, ThinkgLink, PowToon etc.), în contextul în care informația din discursul și textul actual este produsă și receptată prin „poli-coduri” și „multi-canale”.

În concluzie, observăm că formarea abilităților de comunicare a științei la studenți trebuie să se producă în contextul interpretării științei ca institut social. Pe lângă familiarizarea cu trăsăturile stilului științific, cu taxonomia textului științific, cu exigențele înaintate față de aparatul bibliografic ei trebuie să învețe a alege o strategie comunicativă eficientă pentru organizarea discursului și mijloace de limbă adecvate situației de comunicare. Cursurile universitare consacrate metodologiei scrierii academice și ghidurile metodologice trebuie orientate nu doar spre formarea

unor competențe cognitive de obținere, analiză și apreciere a informației, ci și spre dezvoltarea unor competențe discursive. Pentru a se constitui identitatea academică și stilul individual al tinerilor cercetători, înainte de modelarea propriilor texte, se va recurge la activități în baza unui material textual oferit de diferite contexte culturale (atât low-context, cât și how-context), fără a se neglija nici aspecte legate de vocea autorului în text, tehnici de influențare a receptorului discursului științific, procedee retorice și instrumente tehnice de comunicare a cunoștințelor noi.

Referințe bibliografice

1. SAVA, Mircea, *Comunicarea publică a științei în era popular culture*. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2013.
2. ЕРОФЕЕВА, Мария. *Шутки в сторону! Акторно-сетевая теория о легитимации научного знания*. În: Социология власти. № 6–7 (1) 2012, p. 27-37.
3. KUHN, Thomas S., *Structura revoluțiilor științifice*. Trad.: Radu J. Bogdan; pref.: Mircea Flonta. București: Humanitas, 2008.
4. ХОМУТОВА, Т. *Научный текст: единицы интегральной модели*. În: Вестник ЮУрГУ. Серия: Лингвистика. 2010. №1 (177), p. 60-66.
5. КОТЮРОВА, М.П., БАЖЕНОВА, Е.А. *Культура научной речи: текст и его редактирование*: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Флинта; Наука, 2008.
6. FERREOL, Gilles, FLAGEUL, Noel. *Metode și tehnici de exprimare scrisă și orală*. Trad. Zăstroiu A. Iași: Polirom, 2007.
7. АХАПКИНА, Я. Э. *Причины и механизмы речевых сбоев на письме (на материале учебно-научных текстов носителей русского языка)*. În: Вопросы образования. 2013. № 3, 65-91.
8. SCHUSTER, Christian, *Sistemul lui Niklas Luhmann. O schimbare de paradigmă*. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2011.
9. MARTA, Monica-Mihaela. *Hedging în articolul științific medical: vorbitori nativi versus vorbitori nenativi de limba engleză*. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2015.
10. HYLAND, Ken. *The Author in the Text: Hedging Scientific Writing*. În: Hongkong papers in linguistics and language teaching, 18 (1995), p. 33-42.
11. ШУБИНА, Наталья. *Изменение речевого поведения реципиента научного текста*. În: Известия РГПУ им. А. И. Герцена. Серия Общественные и гуманитарные науки. 2011. № 131, 110-116.
12. <http://michaelnielsen.org/blog/scientific-communication/> (Accesat 02.04.2017)

PROGRAMUL PISA, O ABORDARE INOVATIVĂ A ATITUDINILOR ELEVILOR (Studiu de caz, Republica Moldova, PISA 2015)

Tatiana VERDEȘ

Universitatea de Științe Politice Economice Europene „Constantin Stere”

Rezumat. Programul OECD PISA își asumă o abordare extinsă a evaluării cunoștințelor, deprinderilor și atitudinilor care reflectă schimbările curente din sistemele educaționale, trecând dincolo de modul în care acestea sunt tratate la nivelul școlii (în special la nivelul curriculum-ului) și urmărind modul în care acestea sunt utilizate, puse în practică în sarcinile și provocările vieții de zi cu zi (pregătirea pentru învățarea pe tot parcursul vieții). Obiectivele urmărite în acest articol sunt: prezentarea specificului Programului PISA și analiza rezultatelor elevilor din Republica Moldova în Programului PISA 2015 în comparație cu cele din 2009. În același timp, se va încerca extinderea viziunii asupra procesului de evaluare din sistemul de învățământ din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: PISA, alfabetizare, evaluare internațională, standard europene.

Abstract: The program OECD PISA is taking an extended approach to knowledge evaluation, habits and attitudes that reflect current changes in educational systems, getting beyond the way those are treated at the school level (especially at the curriculum level) and watching how they are used, put in practice in tasks and challenges of the day by day life (preparation to learn throughout the entire life). The objectives followed in this article are: presentation of the specifics of PISA Program and analysis of the results of students from Republic of Moldova in PISA Program 2015 in comparison with those from 2009. At the same time an attempt will be made to extend the vision on evaluation process in the educational system of Republic of Moldova.

Keywords: PISA, literacy, international evaluation, european standards.

Apariția programului PISA, inițiat de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) în 2000, își asumă o abordare extinsă a evaluării cunoștințelor, deprinderilor și atitudinilor care reflectă schimbările curente din sistemele educaționale, trecând dincolo de modul în care acestea sunt tratate la nivelul școlii (în special la nivelul curriculumului) și urmărind modul în care acestea sunt utilizate, puse în practică în sarcinile și provocările vieții de zi cu zi (pregătirea pentru învățarea pe tot parcursul vieții). Altfel spus, PISA evaluează gradul de posedare de către elevii de 15 ani, spre sfârșitul învățământului obligatoriu (la nivel internațional ISCED 2), a unor cunoștințe și abilități necesare pentru a se încadra armonios în societățile moderne și nu estimează măsura însușirii de către elevi a curriculumului specific: „Accentul pe conținutul curriculumului național ar limita atenția la elementele curriculumului comun pentru majoritatea sau toate țările. Aceasta ar necesita multe compromisuri și ar duce la o evaluare prea în-

gustă, pentru a fi de valoare să orienteze guvernele ce tind să afle punctele forte și inovațiile sistemelor educaționale din alte țări”. (OECD, 2006, *Assessing Scientific, Reading and Mathematical Literacy*, p. 11.)

Cunoștințele, deprinderile și atitudinile dobândite până la vârsta de 15 ani reflectă abilitatea elevilor de a continua să învețe de-a lungul întregii vieți prin aplicarea a ceea ce au învățat în școală în afara acesteia, evaluându-și propriile alegeri și luând decizii personale în legătură cu opțiunile lor. Pentru a instrumenta această viziune, procesul de evaluare, condus împreună de țările participante, aduce la un numitor comun interesele de politică educațională ale țărilor participante prin aplicarea expertizei științifice atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Astfel că în cadrul PISA sunt investigate deprinderile de bază din trei mari domenii: **Citire/Lectură, Matematică și Științe** (engl. *Reading literacy, Mathematical literacy* și *Scientific literacy*), așa-numitele alfabetizări la Citire/Lectură, la Matematică și la Științe.

Revenind la ideea de mai sus, credem important a menționa specificul programului PISA, care se deosebește de alte evaluări internaționale prin:

- **orientarea spre politici educaționale** ce raportează datele cu privire la rezultatele învățării elevilor cu date referitoare la contextele sociale și financiare din care provin elevii și atitudinea lor față de învățare, precum și la factorii-cheie care modelează învățarea lor, atât în instituția de învățământ, cât și în afara ei, în scopul de a evidenția diferențele de performanță și a identifica caracteristicile elevilor, instituțiilor de învățământ și ale sistemelor educaționale care au performanțe bune;
- **conceptul inovativ de „alfabetizare”** ce se referă la capacitatea elevilor de a aplica cunoștințele și competențele în domeniile-cheie și de a analiza, judeca și comunica efectiv în timp ce ei identifică, interpretează și rezolvă probleme în diverse situații”;
- **relevanța la învățarea pe tot parcursul vieții**, așa cum PISA le cere elevilor să prezinte un raport privind motivația lor de a învăța, opinia lor despre ei înșiși și strategiile lor de învățare;
- **regularitatea** care permite țărilor să monitorizeze progresul lor în realizarea obiectivelor-cheie de învățare;
- **acoperirea**, care, în PISA 2015, a cuprins 35 de țări membre ale OECD și 37 de țări și regiuni partenere.

În cele din urmă, **scopul principal PISA** este determinarea factorilor care influențează rezultatele educaționale și elaborarea unor recomandări pentru ameliorarea acestor rezultate.

Ceea ce trezește interes deosebit, analizând rezultatele PISA, este problema abordată, gradul de pregătire a tinerilor pentru depășirea provocărilor din viitor:

- Își pot analiza, motiva și comunica ideile în mod eficient?

- Ce competențe facilitante ale capacității de adaptare rapidă la schimbările sociale posedă?
- Cât de echitabilă este educația în cadrul unei țări sau de la o țară la alta?
- Ce atitudini și comportamente ale elevilor sunt asociate cu o competență performantă în lectură?
- Care ar fi modalitățile mai raționale/indicate/eficiente de organizare a instituțiilor de învățământ sau a învățării în aceste instituții?

În fond, PISA nu este o competiție între țări. Evaluarea se axează pe problema: cum sistemele de învățământ devin mai mult sau mai puțin eficiente. (A se vedea: *Raportul „Republica Moldova și Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor PISA 2015”*, Ministerul Educației al Republicii Moldova, Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare. Chișinău, 2016.)

O componentă intrinsecă a studiului PISA o constituie realizarea, de către elevi, și a unui chestionar extins, prin intermediul căruia se evaluează influențele combinate ale tuturor factorilor – școlari, de domiciliu și sociali – asupra rezultatelor educaționale.

Un chestionar care ar investiga contextul educațional în instituția pe care o conduc, inclusiv nivelul resurselor și calificarea personalului, îl completează și directorii instituțiilor de învățământ în care s-a desfășurat evaluarea.

Combinând informația colectată prin intermediul testelor și diverselor chestionare, evaluarea PISA oferă trei tipuri principale de rezultate:

- Indicatori de bază ce oferă un profil de referință al cunoștințelor și competențelor elevilor;
- Indicatori derivați din chestionare, ce reflectă modul în care astfel de competențe se raportează la diverse variabile demografice, sociale, economice și de educație;
- Indicatori privind tendințele care arată modificări, atât ale rezultatelor și distribuțiilor, cât și în relațiile dintre variabile și rezultate la nivel de elev, instituție de învățământ și sistem educațional.

Prin urmare, PISA propune o abordare inovativă a atitudinilor elevilor față de un domeniu principal investigat (care variază: matematică, știință, citire/lectură) în respectivul ciclu. Apropierea itemilor de atitudine de cei cognitivi face posibilă urmărirea unor arii specifice, cu accent pe interesul elevilor, rezultatele elevilor fiind asociate apoi cu factorii de mediu educațional.

Fiecare administrare PISA are în vedere toate cele trei domenii investigate, devenind fiecare pe rând, „domeniu principal” și, respectiv, „domeniu secundar”. Astfel, în anul 2000 domeniul principal a fost Citirea/Lectura, în anul 2003 Matematica, în anul 2006, Științele, în anul 2009 din nou Citirea/Lectura, iar în anul 2012 din nou Matematica. Prin urmare, acest program alternant al

domeniilor principale permite prezentarea la fiecare nouă ani a unei analize detaliate a realizărilor în fiecare dintre cele trei domenii de bază, iar o analiză a tendințelor este oferită o dată la trei ani.

Republica Moldova a participat pentru prima dată la testarea PISA în anul 2010 împreună cu alte 9 țări. Pentru aceste țări a fost organizat un Program special, într-un termen redus și amânat, numit PISA 2009+, însă utilizându-se modalități, criterii și principii de administrare a evaluărilor similare celor din PISA 2009.

În 2015 Republica Moldova se implică integral la Programul PISA, Testarea PISA fiind organizată de Ministerul Educației, Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare, în cadrul Proiectului „*Reforma Învățământului în Moldova*”, implementat de Ministerul Educației cu suportul financiar al Băncii Mondiale. (http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa_2015_ance.pdf)

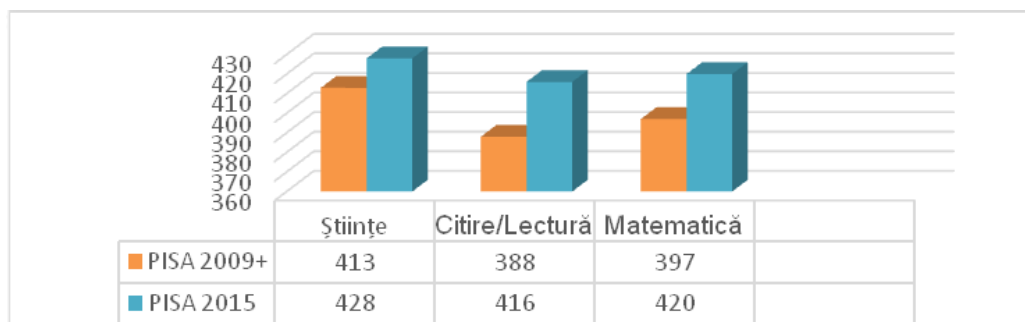
Credem că este important a semnala că Testarea PISA în Republica Moldova a fost organizată în două etape:

I – Testarea Pilot, aprilie 2014, cu participarea a circa 1440 de elevi din 38 de instituții de învățământ.

II – Testarea de Bază, martie-aprilie 2015, cu participarea a circa 5200 de elevi din 227 de instituții de învățământ. (* Elevi care s-au născut în 1999), fapt ce ar putea argumenta progresele înregistrate în comparație cu PISA 2009+.

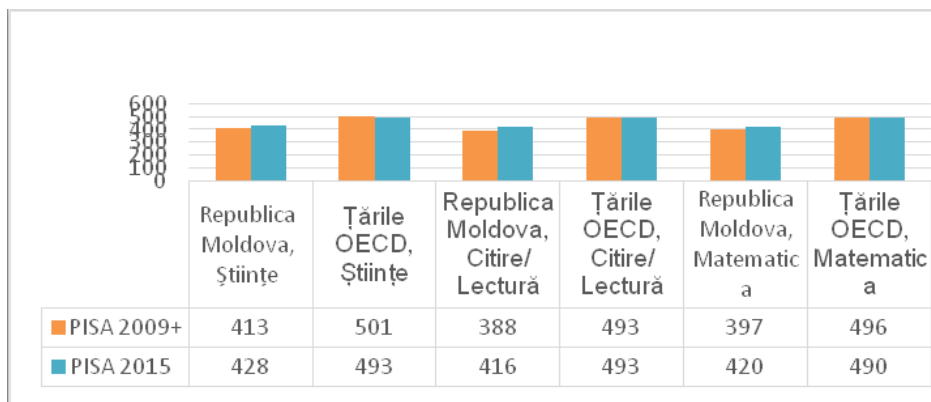
După cum se menționează și în Raportul OECD și cel al Agenției Naționale pentru Curriculum și Evaluare din cadrul Ministerul Educației al Republicii Moldova, la evaluarea PISA 2015 elevii din Republica Moldova au obținut un punctaj semnificativ de creștere la toate cele trei domenii testate – științe, citire/lectură, matematică, (*Diagrama 1*) ceea ce ar marca sporirea calității învățământului și eficienței politicilor educaționale implementate de țara noastră.

Diagrama 1. Rezultatele PISA 2009+ și PISA 2015. Punctajul mediu acumulat de elevii din Republica Moldova la testarea PISA 2009+ în comparație cu PISA 2015, la cele trei domenii: științe, citire/lectură, matematică.

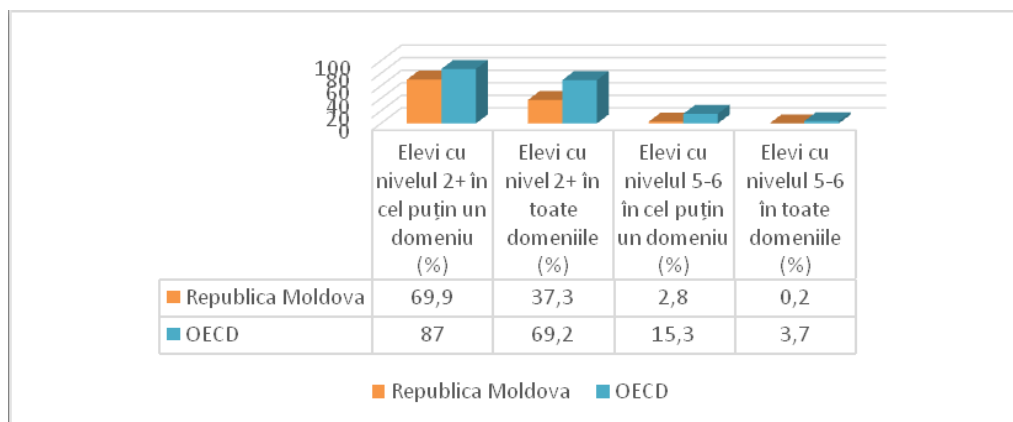
În Raportul OECD se menționează, de asemenea, că față de anul 2009, elevii din țările membre ale OECD au înregistrat același punctaj și chiar o ușoară descreștere la fiecare dintre cele trei domenii, în comparație cu punctajul mediu obținut de elevii din Republica Moldova care a crescut. (Punctajul mediu (performanța medie) este unul dintre indicatorii de bază ai testării). (Diagrama 2)

Diagrama 2. Rezultatele PISA 2009+ și PISA 2015. Punctajul mediu acumulat de elevii din Republica Moldova în comparație cu cel acumulat de elevii din țările OECD pe cele trei domenii: Științe, Citire/Lectură și Matematică.

Este important a remarca totuși că rezultatele elevilor din Republica Moldova apreciate pe o scară de niveluri de competență de la 0 la 6 (nivelurile 0 și 1 fiind cele mai joase, nivelul 2 fiind de bază, nivelurile 5 și 6 fiind cele mai înalte) rămân a fi mai joase decât rezultatele medii pentru țările OECD.

Diagrama 3. Rezultate PISA 2015. Procentul elevilor din Republica Moldova și din țările OECD cu nivelul 2+ sau 5-6 de competență.

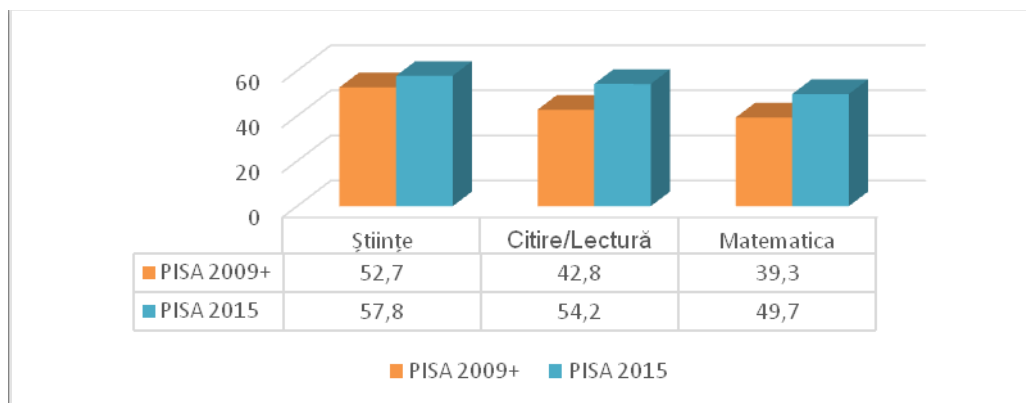
După cum arată datele statistice (Diagrama 3), în medie, 87,0% dintre elevii din țările OECD au atins la PISA 2015 nivelul 2+ (nivelul de bază 2 sau mai mare) de competență în cel puțin unul dintre domeniile de evaluare, pe când pentru elevii din Republica Moldova acest indice este doar de 69,9%. Și dacă elevii din țările OECD au atins la PISA 2015 - 69,2% în medie nivelul 2+ la toate cele trei domenii de evaluare, indicele celor din Republica Moldova este doar de 37%.

Diferit este și indicele elevilor ce au atins la PISA 2015 un nivel înalt, așa numit nivel de top (nivelul 5 și 6), în cel puțin unul dintre domenii: elevii din țările OECD – 15,3%, iar cei din Republica Moldova -2,8%.

Și mai mic e indicele elevilor ce au atins nivelul de top la toate cele trei domenii: elevii din țările OECD – 3,7%, pe când în Republica Moldova doar 0,2% dintre elevi au realizat o astfel de performanță totală.

Prin urmare, grafic, rezultatele comparative PISA 2009+ și PISA 2015 a procentului de elevi din Republica Moldova care posedă un nivel de cunoștințe egal sau mai mare decât noțiunile elementare (nivelul 2 și mai mare) poate fi reprezentat astfel (Diagrama 4), caracteristici ce valorifică implicarea activă a tinerilor, elevilor în viața societății:

Diagrama 4. Rezultatele PISA 2009+ și PISA 2015. Procentul de elevi din Republica Moldova care posedă un nivel de cunoștințe egal sau mai mare decât noțiunile elementare

Direcționând atenția pe domeniul științe (domeniul principal al testului PISA 2015), menționăm că elevii din Republica Moldova au obținut media de 428 de puncte (comparativ cu 413 puncte la PISA 2009+), un nivel similar cu cel al elevilor din România, Cipru, Albania, Turcia, astfel plasându-se orientativ pe locurile între 49-53 dintre cele 72 de țări sau regiuni participante la program. (A se vedea ANEXA 2: *Rezultate generale PISA 2015*.)

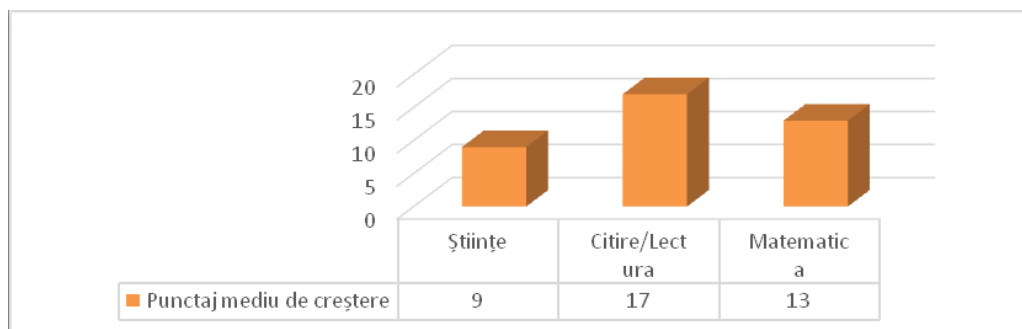
În medie, în țările OECD, 78,8% dintre elevi au obținut, la PISA 2015, nivelul 2+ de competență în domeniul științe, adică nivelul 2 sau unul mai mare

(rezultat mai mic față de 82% în 2009). Iar în Republica Moldova 57,8% dintre elevii au fost considerați competenți în domeniul științei, cu un nivel 2+, nivel de cunoștințe egal sau mai mare decât cel de noțiuni elementare.

În același timp, în Raportul OECD se menționează diferența punctajului mediu la științe dintre 10% de elevi cu cel mai înalte rezultate și 10% de elevi cu cele mai slabe rezultate la țările OECD este de 247 de puncte, iar pentru Republica Moldova este de 223 de puncte.

În cele din urmă, Republica Moldova a înregistrat la testarea PISA 2015, în fiecare dintre cele trei domenii, unele dintre cele mai înalte creșteri ale punctajului mediu, raportat la ciclul de 3 ani de la prima sa participare la testarea PISA 2009+. Astfel că, la științe, a crescut cu 9 puncte, la citire/lectură – cu 17 puncte, la matematică – cu 13 puncte. (A se vedea *Diagrama 5*)

Diagrama 5. Rezultate PISA 2015. Punctajul mediu de creștere, raportat la un ciclu (3 ani), înregistrat de Republica Moldova la testarea PISA 2015 în domeniile științe, citire/lectură și matematică de la prima sa participare la testarea PISA (PISA 2009+).

În concluzie la demersul de mai sus, rezultatele Programului PISA 2015, în comparație cu cele din 2009, atestă nu doar un progres al procesului instructiv din ultimii ani din Republica Moldova, dar și contribuie semnificativ la îmbunătățirea acestuia, extinde viziunile asupra procesului de evaluare din sistemul de învățământ, sporind experiența cadrelor didactice și a elevilor în domeniu; formând, dezvoltând și evaluând competențe sine-qua-non generației de astăzi.

Important pentru țara noastră este deja să menținem sau să sporim acești indicatori și în continuare, ceea ce ar demonstra eficacitatea sistemului educațional, iar pentru a asigura acest lucru ne propunem o analiză mai detaliată a rezultatelor PISA 2015, și în special, al domeniului Citire/Lectură.

Referințe bibliografice

1. OECD (2006) Assessing Scientific, Reading and Mathematical Literacy. A Framework for PISA 2006.

2. <http://www.oecd.org/pisa/>
3. OECD (2016), PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264266490-en>
4. OECD (2016), PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools, PISA, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>
5. Raportul „Republica Moldova și Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor PISA 2015”. Ministerul Educației al Republicii Moldova, Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare. Chișinău, 2016. http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa_2015_ance.pdf

TERMINOLOGIA GRAMATICALĂ ÎNTRE NORMĂ ȘI UZ (O analiză succintă a limbajului specializat al lucrărilor normative de apariție recentă)

Elena LEAH

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. În acest articol vom pune în discuție o serie de termeni gramaticali din perspectiva corectitudinii lingvistice pe baza unor lucrări normative apărute în ultimul deceniu. Ne-am axat pe două planuri, pornind de normă spre uz, dar și soluții pentru a utiliza termenii gramaticali coștient și corect din punct de vedere al normei lingvistice.

Cuvinte-cheie: termen, normă, analiză, cauză, adaptare, noi tehnologii.

Abstract. In this article we will discuss some grammatical terms from the perspective of linguistic correctness on the basis of legal works published in the last decade. We focused on two plans, beginning from the theory to practice, and solutions to use grammatical terms conscious and fair in terms of the rule language.

Keywords: term, norm, analysis, cause, adaptation, technologies.

Pornind de la afirmația filozofului român Henri Wald că *Orice întârziere a învățării limbii corecte înseamnă și o întârziere a dezvoltării gândirii corecte* ne propunem să trecem în revistă și să analizăm din perspectiva normei lingvistice noțiunile de gramatică din ultima perioadă, întrucât însușirea acestora este o condiție *sine qua non* pentru cunoașterea și înțelegerea unei limbi.

În perioada actuală terminologia lingvistică în general și cea gramaticală în special, a suferit numeroase modificări atât în planul conținutului, cât și în cel al formei. De aceea am considerat oportună o analiză din perspectiva normei lingvistice a acesteia, o inventariere a termenilor recent apăruiți, prezentarea unor opinii și sugestii pentru ca terminologia să fie una conformă cu standardele în

terminologie și cele lingvistice, pentru facilitarea procesului de studiu și predare a acestui segment, destul de important pentru cunoașterea limbii.

Condiția schimbărilor impune o permanentă evoluție în lanț a acestora, ceea ce presupune și o dinamică susținută a activității pedagogice a profesorilor, fapt ce vizează fuziunea dintre o permanentă documentare și informare despre noutățile ce se produc în domeniu și acțiunea de adaptare creativă, de aplicare a noilor/altor modele instructive în vogă în Didactica nova [1, p. 177]. Din cele expuse *supra* remarcăm tendința de inovare în sfera terminologiei gramaticale, reiterăm însă importanța analizei și inventarierii terminologiei gramaticale actuale. Salutăm inovațiile doar în cazurile în care acestea sunt bine fundamentate și argumentate, dar și când au menirea de a înlesni limbajul specializat, favorizând astfel o înțelegere mai profundă a noilor concepții și perspective lingvistice.

Dacă examinăm cu atenție lucrările de specialitate din ultimul deceniu (o perioadă scurtă pentru știința limbii), observăm o invazie de termeni noi, ca dovadă a încercării de racordare la știința lingvistică actuală. Aceștia însă vin și cu unele riscuri: neadaptarea lor la specificul limbii române, confundarea cu alți termeni pe baza asocierii cu cei consacrați deja, dar și utilizarea nesigură, defectuoasă de către vorbitori și chiar de către specialiști. Cercetarea și observațiile noastre converg spre o serie de cauze obiective. Una dintre ele este identificată încă de către acad. Al. Graur: "Explicația este că și specialiștii în diverse domenii creează termeni eronați, pentru că le lipsește pregătirea lingvistică. Vocabularul profesional, în diversele ramuri ale științei, este din ce în ce mai mult format de la rădăcini latinești, dar latina este din ce în ce mai puțin cunoscută" [2, p.16,17]. În *Dicționar al greșelilor de limbă* întâlnim, pe lângă alte lexeme și unii termeni ce se confundă destul de frecvent: *cauzal-cazual* : primul derivă de la *cauză* și înseamnă "privitor la cauze", iar al doilea derivă de la "caz" și înseamnă "întâmplător" sau "privitor la cazul gramatical". [2, p. 35, 36]; *feminin*, nu *femenin* (nu e format în românește de la *femeie*, care provine de la lat. *familia*, ci în latinește, sub forma *femininus*, derivat de la *femina* - *femeie*) [2, p. 59]; *genitiv* nu *genetiv* (în conformitate cu originalul *genitivus* și cu fr. *génétif*) [2, p. 64]; *plurale tantum* (cuvinte latinești care înseamnă "doar plural") se spune despre un substantiv care nu e folosit decât la plural. În latinește, pluralul lui *plurale* este *pluralia*, astfel că se vorbește de substantive *pluralia tantum*. În mod greșit însă se spune adesea în românește, la singular, un *pluralia tantum* [2, p. 93].

O altă cauză de abatere de la normă este asemănarea formală dintre termeni. Acest factor influențează negativ procesul de însușire a terminologiei gramaticale de către elevi. Angelica Rusu, autoarea monografiei *Predarea verbului în gimnaziu* afirmă: "Uneori se confundă *predicatul nominal* cu *predicatul verbal* exprimat prin verb la diateza pasivă. Dacă nu se ajunge chiar la confundarea acestor noțiuni gramaticale, se observă frecvent o anume ezitare în răspunsurile

elevilor. Confuzia își are, desigur, originea în asemănarea formală dintre elementele aflate în discuție, în măsura în care atât predicatul nominal, cât și cel verbal exprimat prin verb participial la diateza pasivă au în alcătuirea lor verbul *a fi*” [3,p. 17]. Este cunoscut faptul că integritatea unui manual școlar este determinată de sistemicitatea noțiunilor categoriale pe care le conține [4, p. 120]. Manualele pentru diferite clase sunt elaborate de colective diferite de autori, din această cauză, unele și aceleași fenomene capătă interpretări diferite. Astfel, în manuale, întâlnim situații de echivoc prin prezentarea unui inventar terminologic prea încărcat sau insuficient. Dar, de cele mai multe ori se atestă o definire nesistemică și deficitară, în special pentru aspectele, care se desfășoară în același timp cu o altă acțiune trecută [4, p.83]. La p. 85 atestăm următoarea definiție a unor aspecte ale aceleiași timp: ”Perfectul simplu exprimă, în limba literară, o acțiune petrecută și încheiată în trecut. Este timpul povestirii la persoana a III-a în literatură” sau ”Mai mult ca perfectul exprimă o acțiune trecută și terminată înaintea altei acțiuni trecute”. Se poate observa, la o analiză comparată, că particularitățile acestor definiții nu sunt corelative și, prin urmare, vor putea realiza un tablou neclar, opac, nesistemic al fenomenelor studiate. Spre exemplu definiția: ”Legătura propozițiilor în cadrul frazei se realizează preponderent prin *joncțiune* (conjunții, locuțiuni conjuncționale, pronume și adverbe relative) sau prin *juxtapunere*” [4, p. 50]. Din aceasta, probabil puțini elevi vor cunoaște termenul *juxtapunere*, deoarece nu se explică clar, ci doar se face o aluzie. Într-un dicționar de termeni lingvistici vom găsi definiția completă: *juxtapunere* - tip de realizare a relațiilor sintactice prin simpla alăturare, fără a recurge la mijloace speciale de legare [5,p. 103], dar, credem că și mai puțini elevi vor apela la acesta. Într-un alt manual se definesc termeni pe care îi găsim doar în cele mai înguste dicționare de terminologie lingvistică: *expansiunea* este înlocuirea unei părți de propoziție printr-o propoziție subordonată echivalentă și *contragerea* reprezintă transformarea unei propoziții subordonate în parte de propoziție [6,p. 183].

O lucrare care prezintă toate noțiunile în scheme și tabele (Gramatica limbii române, Tamara Cazacu, Diana Vrabie. Chișinău: 2006, 52 p.) este salutară, întrucât facilitează studierea gramaticii în plan funcțional, după cum și-au propus autoarele. Dezavantajul e că un elev/ un alolingv nu are posibilitatea să învețe principalele noțiuni de gramatică și definiția lor, deoarece este dată noțiunea, iar mai jos doar o serie de tabele și scheme cu exemple din diferite situații de comunicare și chiar mostre din literatura artistică. Un exemplu : *Indicativul. Imperfectul*, întrebarea e *ce făceam?*, imediat urmează : Când a început să plouă, eu alergam spre acasă [7, 43]. Și asta e tot. Considerăm că e prea puțin explicat.

O altă lucrare este *Instruirea programată în predarea modernă a morfologiei limbii române în școală*. Maria Bonea. Iași, Feed Back, 2011, 428 p. Drept argument autoarea afirmă: ”Acest sistem modern de învățare obligă elevii să facă

efortul de-a înțelege în detaliu fenomenul gramatical, pentru a ajunge în mod treptat la esențial, lucru foarte important în formarea gândirii logice” [8,13]. Cartea este structurată în formă de tabel, este bine gândit fiecare pas, se propune un algoritm de învățare/ predare/ recapitulare foarte viabil. De ex. la pag. 52 *Noțiunea de caz. Cazurile substantivului*, deși nu este explicată noțiunea, se face trimitere la *Dicționarul de neologisme al limbii române* spre a înțelege noțiunea de *caz*, doar că elevii sunt diferiți, mulți nu vor căuta alte surse specializate.

Un model mai realist de aplicare a metodelor de predare a noțiunilor gramaticale este prezentat de către profesoara de liceu de la Ocnița, Elena Bărbuță [9, p4.],: „...atunci când elevul se confruntă cu o noțiune teroretică, de exemplu *verb tranzitiv/ intransitiv*, el n-o poate asocia cu nicio noțiune din viața de toate zilele, căci ea nu este utilizată în cotidian, iar pentru a facilita situația, doamna profesoară utilizează procedeul asocierii „La predarea temei *Verbe tranzitive și intransitive* încep cu explicarea termenului *tranzitiv*. Elevii citesc definiția, consultă DEX-ul, apoi le cer să identifice contexte în care noțiunea de *tranzitiv/ intransitiv* e folosită în viața cotidiană”[9, p. 4]. Profesoara afirmă că recurge și la analiza sintactică. „Întrucât verbul tranzitiv stă la baza diatezei pasive, elevilor le este ușor să înțeleagă tema și noțiunile teoretice : *diateză activă, pasivă, reflexivă*. „Încep predarea temei de la articolul lexicografic al vocabulei *Diateză*, apoi dezmembrez termenul în « di » + « teză » - doi + aserțiune dintr-o discuție. «Secretul diatezei active e simplu : subiectul efectuează acțiunea, deci e activ; de aici și numele *Diateză activă*”. Doamna profesoară numește aceste metode/ procedee *secrete*, întrucât ele îi ajută pe elevi să pășească cu încredere în labirinturile gramaticii.

Tot o profesoară, de la un liceu din raionul Călărași, ne-a mărturisit că întâmpină dificultăți în predarea noțiunii *inerență*, întrucât gândirea elevilor e tot mai pragmatică, iar aplicarea acesteia în viața cotidiană este practic nulă. O profesoară din Căușeni declară că metoda cea mai eficientă din practica sa pedagogică s-a dovedit a fi dezmembrarea și reconstruirea ulterioară a definițiilor teoretice a fiecărei noțiuni gramaticale. Astfel elevii gândesc după un algoritm, cunosc definițiile exacte, fără a le învăța pe de rost.

Dacă e să trecem din nou la teorie, Academia Română vine cu o metodă inovativă de predare/ însușire a noțiunilor de gramatică. Doar că în lucrările publicate – *Gramatica de bază a limbii române* și *Caietul de exerciții* care o însoțește terminologia gramaticală e tratată dintr-o altă perspectivă – în consecință terminologia este foarte încărcată, iar exercițiile propuse pentru elevi și profesori sunt cu un grad sporit de dificultate. Deși unii specialiști salută inițiativa, de ex. Rodica Nagy, în articolul *Inovații în cercetarea gramaticii limbii române*, sau Marius Sala, nu putem să ne raliem la opinia acestora. Drept argument e suficient să prezentăm câțiva dintre termenii propuși în glosarul de la pp. 655-669 și definițiile

acestora – *adjunct* (component facultativ al unor grupuri sintactice, neimplicat în matricea sematică a centrului) [10, p. 655]; *factiv* (predicat în vecinătatea căruia orice propoziție este adevărată, locutorul asumându-și adevărul propoziției) [10, p. 660] sau *relator* (elementul de relație pronominal adjectival sau adverbial care asigură subordonarea propozițiilor relative : *O cunosc pe fata care a scris povestea*) [10, p. 667] etc. Pentru profesori e complicat să predea aceste noțiuni, întrucât aproape fiecare termen din definiție e nou, necesitând o nouă concepție și o reluare a noțiunilor gramaticii *ab ovo*, iar pentru majoritatea dintre elevi oricum s-ar părea prea multă informație, ei nefiind pregătiți nici teoretic, nici psihologic pentru o atare avalanșă de nou, mai ales că multe din noțiuni sunt discutate în contradictoriu chiar de către specialiștii filologi.

În era noilor tehnologii s-a ajuns până la softurile educaționale (programe informatizate, proiectate special pentru rezolvarea unor sarcini didactice prin valorificarea tehnologiilor specifice instruirii asistate la calculator, care asigură controlul și /sau autocontrolul activității de învățare). Un exemplu în acest sens este prezentat de Mariana Norel unei foste studente la Universitatea *Transilvania* din Brașov, soft care poate fi folosit fără a fi necesară intervenția profesorului. Elevul are posibilitatea de a recapitula, cu ajutorul calculatorului, semnele de punctuație învățate [11, p. 54,55]. Deocamdată pentru terminologia gramaticală nu cunoaștem să se fi elaborat vreun soft care ar permite o însușire corectă, logică, eficace a noțiunilor. De aici deducem că noțiunile de gramatică nu se « bucură » de o prea mare popularitate nici în rândurile profesorilor, care foarte rar își împărtășesc metodele și tehnicile de predare a acestora, și nici în rândul elevilor la capitolul însușirii, aceștia din urmă considerându-le prea seci și fără aplicare în cotidian. De aceea considerăm că profesorii ar trebui să caute soluții pentru a-i motiva pe elevi, dar și pentru a vedea realmente feed-backul predării.

Mai mult, în lucrările de specialitate precum: dicționare, monografii sau manuale școlare se prezintă uneori termenii cu variante lexicale sau grafice, prin sinonime. Acest fapt generează destule confuzii în terminologie și complică mult lucrurile. Exemple : În *Mic dicționar de termeni lingvistici* termenii *conectiv* și *conector* nu sunt definiți, ci doar se indică « vezi *Element de relație* » [12, p.53], la fel stau lucrurile și pentru *element joncțional* [12, p. 80]. Considerăm că atâtia termeni pentru o singură noțiune sunt redundanți, greu de reținut și pot crea confuzii. Alexandru Nicolae în *Dinamica terminologiei sintactice românești moderne* face o inventariere a termenilor sintactici din *Gramatica academică* față de *Dicționarul de științe ale limbajului* și constată următoarele variante : *apozem* – *marcă apozitivă*; *conectiv* – *conector*; *emițător* – *locutor*; *grilă* – *schemă*; *inacuzativ* – *ergativ*; *interlocutor* – *alocutor*; *parataxă* – *juxtapunere*; *receptor* – *alocutor*; *rol semantic* – *rol tematic*; *subiectiv* – *conjunctiv*) și a 2 itemi care nu desemnează concepte (*tematic*, care trimite la *rol tematic*), astfel

se ajunge la un inventar de 315 termeni gramaticali. O parte însemnată din acești termeni au și subîntrări (de exemplu, termenul *domeniu* ~ *al predicăției*, ~ *al comparației*, ~ *de discurs*, ~ *de referință*, ~ *de cuantificare*, ~ *semantic*, ~ *temporal*). Pentru alți termeni, există în DSL variante lexicale sau grafice: (GALR) *concatenare* – (DSL) *concatenație*; (GALR) *instrument* – (DSL) *instrumental*; (GALR) *proformă* – (DSL) *pro-formă* [13, p. 655];

Exemplele prezentate supra sunt doar o mică parte a problemei, întrucât practica pedagogică reliefează ineficiența predării termenilor gramaticali actuali, cu atât mai mult al celor din lucrările de gramatică de ultimă oră. Consecințele pot fi grave, ajungând până la derutarea atât a elevilor, cât și a profesorilor, sau la însușirea mecanică a termenilor.

În concluzie, reiterăm importanța unei poziții ferme a specialiștilor-terminologi, precum și necesitatea cunoașterii limbajului specializat de către filologi, elevi, profesori, dar și nevoia de a crea instrumente eficiente pentru o însușire și utilizare adecvată a terminologiei gramaticale.

Referințe bibliografice

1. CRISTEI Tamara. Un posibil model de realizare a procesului educațional universitar de calitate. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Rezumate ale comunicărilor. Conferința științifică. 26-28 septembrie 2013. USM. CEP USM, 2013.
2. GRAUR Alexandru acad. *Dicționar al greșelilor de limbă*. Ediție îngrijită de conf. univ. dr. Liviu Groza, București, Humanitas, 2012.
3. RUSU Angelica, *Predarea verbului în gimnaziu*, Bacău, Rovimed Publishers, 2010.
4. DERESCU Petru, Formalizarea materiei teoretice – o necesitate a manualului școlar. În: *Lecturi în memoriam acad. Silviu Berejan*. Colocviul internațional. Academia de științe a Moldovei, Chișinău, 2012.
5. CARTALEANU Tatiana, CIOBANU Mircea, COSOVAN Olga. Limba și literatura română. Manual pentru clasa a VIII-a. Chișinău, Știința, 2008.
6. GRAMA-TOMIȚĂ Angela, NICOLAESCU-ONOFREI Liliana, STATE Livia, ONOFREI Dorin. Limba și literatura română. Manual pentru clasa a IX-a, Chișinău, Cartier, 2010.
7. CAZACU Tamara, VRABIE Diana. Gramatica limbii române, Chișinău: 2006.
8. BONEA Maria. *Instruirea programată în predarea modernă a morfologiei limbii române în școală*. Iași, Feed Back, 2011.
9. BĂRBUȚĂ Elena. Secrete ale însușirii noțiunilor teoretice. Verbul tranzitiv/ intransitiv. Diateza verbului. În: *Făclia*, 18 februarie 2012.

10. Coord. PANĂ-DINDELEGAN Gabriela, *Gramatica de bază a limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
11. NOREL Mariana. *Orele de limba și literatura română în era noilor tehnologii. Limba română. Nr.1-2, 2012.*
12. TAMAȘ Mihaela Liliana. *Însușirea structurii gramaticale a limbii române la vârsta școlară mică*. Editura EMMA Orăștie, (varianta online, disponibilă forum.portal.edu.ro/index.php?act...type., vizitat 11.11.2013).
13. PANĂ-DINDELEGAN Gabriela, *Terminologia lingvistică actuală, între tradiție și inovație/în Probleme actuale de lingvistică românească*, Chișinău, 2000.

FORMAREA COMPETENȚEI DIDACTICE A STUDENȚILOR FILOLOGI (ALOLINGVI) ÎN CADRUL DISCIPLINELOR STUDIATE ȘI A PRACTICII PEDAGOGICE

*Svetlana DERMENJI-GURGUROV,
Lilia GĂLUȘCĂ, Lilia NEAGA
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”*

Rezumat. Astăzi, într-o eră a globalizării educaționale, finalitatea formării profesionale inițiale a viitorilor pedagogi la limba și literatura română în școlile cu predare în limba rusă, se obiectivează în formarea unui sistem de competențe. Procesul de învățământ axat pe competențe este centrat pe student. Viitorul cadru didactic filolog trebuie să posede **competența didactică**, căci disciplinele de specialitate trebuie să se supună, în primul rând, normelor didacticii. Posedarea cunoștințelor de specialitate semnifică posedarea competențelor **lingvistică, literar-artistică**, dar și a **competenței comunicative**, unificate în conceptul de **competență langajieră**, care vor forma un vorbitor cult de limba română.

Cuvinte-cheie: Competență didactică, competență lingvistică, competență literar-artistică, competență comunicativă, formare inițială, macrocompetență, modul psihopedagogic, practica pedagogică

Abstract. Today, in an era of globalization, Europeanization of education, teaching competence has a crucial role in the initial training more than ever. A pedagogy of teaching skills and bring them to the fore would relate effective learning / knowledge and practical life. The current approach can ensure the effectiveness of constructivist teaching vocational skills. Teaching competence is a set of knowledge, skills, attitudes and values mobilized to apply appropriate principles and strategies for teaching specific situations to solve the discipline of study. Today's achievements in the field of vocational training is relevant, but at this stage we believe that minimizes the role of vocational teaching competence.

Keywords: teaching competence, initial training, teaching skills knowledge, vocational teaching competence, vocational training.

Conform literaturii de specialitate, **competența didactică** este alcătuită din cinci competențe specifice, menționează Gherghinescu G. [3, p. 21]: *competența cognitivă, competența afectivă, competența exploratorie* (care vizează nivelul practicii pedagogice), *competența legată de performanță și competența de a produce modificări observabile* ale elevilor în urma relației pedagogice.

Ca *finalitate*, **competența didactică**, numită și **macrocompetență**, se formează (trebuie să se formeze) în urma studiului modulului psihopedagogic ce se integrează în contextul formării profesionale a studenților filologi (alolingvi) [2, p. 79].

Oricare ar fi tipurile de activități organizate, realizarea practicii pedagogice trebuie să aibă în vedere atingerea obiectivelor generale ale acesteia. Conceptele cu care operează categoria de „**finalități**” în practica pedagogică sunt derivate după principiul cunoscut (de la general la particular) și se ierarhizează pe următoarele niveluri:

- obiectiv fundamental (*finalitate generală*);
- obiective generale (*viitoare competențe generale*);
- obiective specifice (*viitoare competențe specifice*).

Toate cele menționate, în cadrul formării profesionale inițiale a studentului filolog (alolingv), pot fi atinse numai dacă se va realiza o coeziune dintre **formarea teoretică fundamentală și de specialitate și cea practică**.

În concepția lui R. Iucu, competențele pe care ar trebui să le accentueze un program de formare practică ar fi: *competențele psihopedagogice, sociale, manageriale* [4, p. 72]. De aceea, în cercetarea noastră, ne-am mai propus ca scop să punem în relație *competențele generale*, categoriile de activități vizate prin activitatea de practică pedagogică și *competențele specifice*. Scopul acestei relații este de a-l ajuta pe studentul filolog practicant să conștientizeze cu mai multă ușurință succesele pe care le realizează pe parcursul stagiului de practică pedagogică sau, dimpotrivă, dificultățile, nerealizările, stagnările. Astfel, cercetătorul R. Iucu menționează:

Competențele generale: (*care pot fi realizate prin studierea disciplinelor psihopedagogice în raport cu rolurile educaționale îndeplinite*) [4, p. 72-73].

1. Competențe metodologice: Pentru dobândirea acestor competențe activitatea de practică va însuma: asistența la lecții, proiectarea orelor, susținerea/realizarea orelor de probă sau finale, iar **competențele specifice** vor fi: stabilirea materialelor didactice utilizate în activitățile de învățare; manifestarea conduitei metodologice adecvate în plan profesional; realizarea activităților instructiv-educative în conformitate cu obiectivele precizate, asistarea la ore; realizarea demersurilor didactice la disciplina limba și literatura română în școlile cu predare în limba rusă; organizarea activităților didactice în funcție de tipul de lecție; utilizarea metodelor tradiționale și interactive, a strategiilor de predare adecvate particularităților individuale sau de grup, scopului și tipului lecției etc.

2. Competențe de comunicare și relaționare: pentru a dobândi aceste competențe studentul practicant va proiecta și susține unele lecții, va realiza o auto-analiză a acestora; va cerceta grupul de elevi în vederea completării fișei psihopedagogice și a notării corecte; va colabora cu profesorul îndrumător și cu meto-distul; **Competențele specifice** dobândite vor fi: manifestarea comportamentului empatic, realizarea și stăpânirea unei comunicări eficiente în vederea conducerii și realizării procesului de predare-învățare.

3. Competențe de evaluare: pentru a poseda asemenea competențe, viitorul profesor de limba și literatura română în școala alolingvă, va proiecta eficient lecția de evaluare a cunoștințelor și deprinderilor; va selecta cele mai potrivite și eficiente metode de evaluare în funcție de parametrii vizați; va analiza unele probe de evaluare etc., iar **competențele specifice** dobândite vor fi: proiectarea evaluării; utilizarea metodelor, tehnicilor de evaluare specifice; elaborarea instrumentelor de evaluare în funcție de scop și particularitățile individuale de grup etc.

4. Competențe de management didactic: pentru a dobândi asemenea competențe, viitorul profesor de limba și literatura română în școala alolingvă, va iniția activități de management al procesului didactic în timpul realizării lecțiilor; va soluționa unele situații de conflict în afara orelor de limba și literatura română, în pauze; iar **competențele specifice** vor fi: asimilarea cunoștințelor de tip organizațional; asumarea integrală a diferitelor roluri specifice profesiei de cadru didactic etc.

Aptitudinile *pedagogice* ale studenților – viitori profesori de limba și literatura română în școala cu predare în limba rusă – sunt premise necesare pentru formarea ulterioară a *competențelor didactice*, de aceea considerăm că este nevoie de utilizarea unei modalități de selecție a candidaților la această profesie, ceea ce nu se realizează eficient în instituțiile de învățământ superior din republică. *Atitudinile* pozitive ale studenților la limba și literatura română față de viitoarea profesie fac posibilă evoluția de la aptitudini la competențe, ca indicatori ai profesionalizării carierei didactice.

Astfel, analizând cele expuse, menționăm opinia lui *V. Robu*, care accentuează că studiul corelației dintre trăsăturile de personalitate ale unui cadru didactic și eficiența actului pedagogic au impus *un al treilea concept legat foarte strâns de aptitudinea pedagogică*, și anume, **competența didactică** [6, p. 15].

Competența didactică, corelată cu noțiunea de *aptitudine pedagogică*, rezultat al corelației dintre trăsăturile caracteristice ale profesorului și eficiența actului pedagogic, este o noțiune mai largă.

S. Marcus stabilește următoarele componente ale competenței didactice: *competența morală, competența profesional-științifică, competența psihopedagogică, competența psihosocială* [5, p. 140-170]. Deci acest concept, având o sferă de cuprindere mai mare, presupune și rezultatele activității, pe lângă cunoaștere și capacitatea de a efectua un lucru eficient, corect.

Competența didactică apare, în lucrările de specialitate, operaționalizată în cinci competențe specifice: *competența cognitivă, afectivă, exploratorie, competența legată de performanță și competența de a produce modificări observabile* în comportamentul elevilor în urma relației pedagogice.

Referindu-ne în articolul nostru la formarea profesională inițială a filologului (alol.), menționăm faptul că viitorul cadru didactic de limba și literatura română și engleză în școala alolingvă, trebuie să posede **competența didactică**, căci disciplinele de specialitate se vor supune, în primul rând, normelor didactice. Cunoștințele de specialitate semnifică posedarea competențelor: **lingvistică, literar-artistică**, dar și a **competenței comunicative**.

Pentru a observa formarea și dezvoltarea competenței didactice la specialitățile: *Limba Limba și literatura română și engleză* (alol.), am cercetat conținutul formării profesionale inițiale la această specialitate.

În scopul constatării dimensiunilor conținutale ale formării profesionale inițiale la limba și literatura română, specialitatea *Limba și literatura română și engleză* (alol.), am elaborat o analiză a planului de studii și a programelor analitice în baza cărora se realizează formarea profesională inițială a viitorilor pedagogi. Astfel, planul de studii cuprinde discipline academice aparținând trunchiului comun de pregătire, al celui de specialitate, discipline obligatorii, opționale; credite; succesiunea disciplinelor pe semestre și ani de studii.

Menționăm faptul că paralel cu micșorarea numărului de ore auditoriale/de contact direct și majorarea ponderii activității individuale a studenților, tinerii specialiști la limba și literatura română (alol.) trebuie să posede competențe de activitate sistemică, de proiectare a propriilor activități, de autoperfecționare, de dezvoltare a competenței didactice. În acest scop, am examinat **disciplinele modului psihopedagogic**. În urma analizei, concluzionăm că **formarea competenței didactice** se realizează în cadrul modului psihopedagogic.

Componenta *Psihologie generală*, de exemplu, permite formarea competențelor necesare lucrului cu diverse tipuri de personalitate a elevului și cu elevii de diferite vârste. Cunoașterea noțiunilor și proceselor psihice sub aspect cognitiv și emoțional-afectiv, contribuie la dezvoltarea capacității de emitere a unui mesaj adecvat situației de comunicare și recepționarea empatică a mesajului emis de către interlocutor. Cunoașterea aspectelor psihologice ale relaționării, favorizează perceperea, înțelegerea și aprecierea contextelor socioculturale de către profesorul în devenire.

Componenta *Pedagogie generală* formează competențe necesare activității în clasă, realizării explicite a procesului educațional.

Didactica particulară constituie a treia componentă în cadrul acestui modul și are, în opinia noastră, menirea de a forma viitorului profesor acele competențe, care vor permite să realizeze procesul educațional al elevilor prin vehicularea

unor conținuturi specifice și realizarea unor finalități ce în conexiune cu alte discipline vor contribui la formarea personalității elevului în integralitatea sa.

Disciplinele de cultură generală/umanistice au ca scop cultivarea și dezvoltarea deprinderilor de a învăța, comunica, cerceta, analiza, precum și formarea unui orizont larg de cultură filosofică, politologică, culturală, care i-ar permite viitorului specialist la limba și literatura română în școala alolingvă să se poată adapta cu succes la condițiile actuale într-o eră a globalizării. Pregătirea generală social-umanistă contribuie la formarea și dezvoltarea competențelor generice necesare unei comunicări eficiente, de care ar trebui să țină cont toți profesorii de limba și literatura română, ca un exemplu viu pentru cei care învață să comunice coerent și elocvent și, nu în ultimul rând, în scopul integrării socioculturale.

Disciplinele fundamentale integrează cunoștințe și abilități generale, necesare domeniului respectiv. Prin intermediul acestor discipline se formează competențe specifice de bază indispensabile dezvoltării performanței profesionale.

Disciplinele de specializare asigură asimilarea de cunoștințe orientate spre formarea identității profesionale a studentului la limba și literatura română în școala alolingvă; realizează multitudinea de competențe specifice necesare profesorului în scopul angajării în câmpul muncii [1, p. 139].

Analizând aceste fapte concludente, semnalăm veriga dintre disciplinele cu aspect teoretic și cele cu aspect praxiologic, conținutul formării profesionale inițiale la limba și literatura română (alol.) punând accent pe **competențele pedagogice de bază** (prin ansamblul de discipline psiho-pedagogice), indispensabile formării profesionale a **pedagogului**.

Așadar, profesorul de limba și literatura română care își va realiza activitatea instructiv-educativă în școlile cu predare în limba rusă va avea următoarele competențe:

1.competența de specialitate (specialitatea/specializarea în domeniu);

2.competența didactică prin: achiziții ale învățării; dezvoltarea unor atitudini pozitive față de aplicarea cunoașterii în diferite sfere profesionale; expertiza în curriculum; structurarea unui mod de gândire specific domeniului (reflexivitatea didactică); formarea unui vorbitor cult de limba română în școlile cu predare în limba rusă; explicitatea cadrului și procedurilor fundamentale cu care operează disciplina pe care o predă; accesul elevului la „sufletul intelectual” al disciplinei; construirea unui mod de predare specific; dezvoltarea curriculară; promovarea unui nivel de operare înalt prin: proiectarea, derularea, desfășurarea și evaluarea activității la clasă; combinarea completă a categoriilor operaționale didactice cu acelea de specialitate etc.

Concluzionăm că finalitatea formării profesionale inițiale a viitorilor pedagogi la limba și literatura română în școlile cu predare în limba rusă, se obiectivează în *formarea unui sistem de competențe*. Procesul de învățământ axat pe

competențe este centrat pe student. Viitorul cadru didactic filolog trebuie să posede **competența didactică**, căci disciplinele de specialitate trebuie să se supună, în primul rând, normelor didacticii. Posedarea cunoștințelor de specialitate semnifică posedarea competențelor **lingvistică, literar-artistică**, dar și a **competenței comunicative**, unificate în conceptul de **competență langajieră**, care vor forma un vorbitor cult de limba română.

Referințe bibliografice

1. DERMENJI, Sv. Finalitatea FPI la limba și literatura română. În: Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Chișinău: CEP USM, 2012, p. 138-141.
2. DUHLICHER, O. Valențe formative ale educației interculturale în pregătirea profesională inițială. Teză de doctor în pedagogie. Chișinău, 2011. 172 p.
3. GHERGHINESCU, R., MARCUS, S., MANZAT, I. ș. a. Competența didactică: perspectivă psihologică. București: All Educational, 1999. 176 p.
4. IUCU, R. Formarea cadrelor didactice. Sisteme, politici, strategii. București: Humanitas Educațional, 2004. 161 p.
5. MARCUS, S. Competența didactică. București: All, 1999. 173p.
6. ROBU, V. Competențele cadrului didactic din învățământul preuniversitar – elemente-cheie ale procesului educațional. Rolul personalității. În: Revista științifico-practică Psihologie, nr. 1, 2012, 96 p.

ABORDAREA PRAXIOLOGICĂ A STABILIRII LIMBAJULUI SOCIOPROFESIONAL

Tatiana GAMANJI, Victoria VÎNTU

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Rezumat. Limbajul deține un rol semnificativ în procesul de comunicare. Fără limbaj și nemijlocit fără vorbire nicio activitate umană nu ar fi posibilă. Pilonul fundamental al limbajului este vorbirea, adică realizarea verbală a procesului de comunicare. Prin intermediul vorbirii obținem un aspect individual de comunicare socială, ceea ce vizează perceperea interumană. Cu ajutorul limbii avem oportunitatea de a ne exprima opiniile, sentimentele, a obiectiviza, a exterioriza ideile ce survin în actul vorbirii. În opinia lui Lucian Blaga limba este mijloc de păstrare și transmitere a tezaurului științei și culturii, este „întâiul mare poem al unui popor”.

Cuvinte-cheie: limbaj, comunicare, vorbire, activitate, aspect, interuman, social, act, știință, cultură, proces.

Abstract. Language has a huge role in the process of communication without language and directly without any human activity would not be possible. Language is the fundamental pillar of speech, is achieving verbal communication process. Through speech we obtain an individual aspect of social communication, which aims interpersonal perception. The language gives us the opportunity to express our opinions, feelings, and to objectified, to externalize ideas that occur in speech act. According to Lucian Blaga language is a means of preservation and transmission of heritage science and culture is «the first great poem of a people».

Keywords: language, communication, speech, activity, appearance, interpersonal, social, act, science, culture, process.

Limbajul pedagogic potențează ideile profesorului și-i determină comportamentele. Deși forța determinantă a acestuia nu exclude manifestarea liberă a potențialului acestuia, a manifestării psihocomportamentale actuale, el își identifică sensul în demersurile gestionate, care, la rândul lor, sunt impunătoare pentru obiectivele spre care tinde. Prin limbajul pedagogic se stabilește o relație normativă sau deontică între profesori într-o intervenție pedagogică bazată pe reguli de acțiune cu ajutorul cărora este influențat comportamentul profesional. Importanța limbajului pedagogic în structurarea imaginii profesionale este primordială în construirea unui cadru formativ de esență, în vederea asigurării unui învățământ de calitate. Valorificarea limbajului pedagogic generează o mare varietate de acțiuni în funcție de anumite circumstanțe concrete: el provoacă, induce, impune, declanșează activitatea pedagogică, alimentează energetic comportamentul, este un dinamizator educațional, trasează demersul care trebuie realizat și strategiile care urmează să fie aplicate. Dobândirea limbajului este o activitate intelectuală complexă – anume el ne permite să beneficiem din plin și de experiența altor persoane și acest lucru este foarte relevant în practica educațională. Rolul central al limbajului este de a exterioriza gândurile. Michael Devitt conferă limbajului două roluri primordiale, în raport cu existența umană:

1. de a explica unele comportamente;
2. de a informa despre lume [3, p. 7].

Limbajul ca fenomen complex al activității umane este o preocupare complexă, deoarece oferă oportunitate unei persoane să beneficieze din plin de experiența altora, să valorifice experiența sa personală, experiența pe care o acumulează în mod rațional sau intuitiv în activitatea profesională. Interpretarea limbajului a fost mereu o acțiune actuală, deoarece implică plenar intelectul uman. Limbajul este cel mai complex fenomen psihosocial și lingvistic, constituind actul fundamental de legitimare a omului. T. Vianu afirmă că limbajul comunică, dar prin el omul se și comunică [9, p. 21], iar C. Păunescu argumentează că, prin limbaj, omul se realizează ca personalitate și își realizează destinul uman [6, p. 207].

Limbajul pedagogic ca unul dintre formele generale de limbaj este unul al faptelor și al conceptelor științifice. El exprimă, de fapt, competența intelectuală a pedagogului de a pune în valoare informația necesară structurării calitative a unui demers pedagogic. Profesorul combină adecvat elementele limbajului în situația pedagogică, pentru a decodifica aceste informații. Anume limbajul pedagogic unește o colectivitate de specialiști, fiind un instrument al activității în limbajul pedagogic, transmite colegului valori profesionale, fără să piardă ceva din „eul” său profesional. Dimpotrivă, prin acest mesaj, el multiplică esența sa profesională. Transmiterea experienței profesionale se face prin intermediul limbajului pedagogic acțional, care este un mijloc de reflecție și examinare a realității educaționale, a fenomenelor pedagogice [8, p. 32]. Reiese că limbajul pedagogic pus în acțiune analitico-sintetică este conceput în termeni de transmitere a cunoștințelor personale, adică se realizează funcția cognitivă a lui – transmiterea cunoștințelor specializate în circumstanțe specializate. Acțiunea profesorului, în acest caz, depășește cadrul cognitiv, având funcția de a valorifica subiectul doi în calitatea sa de profesor, ceea ce implică aderarea acestuia la valorile ce i se oferă. Se realizează o contraprestație, care îi angajează pe ambii prin valorile științifice, educaționale, morale, sociale etc. În felul acesta, limbajul pedagogic se materializează în funcția sa de construire a unui complex de cunoștințe personale, cu obligativitatea ambilor de a-și însuși aceste cunoștințe, de a-și structura continuu competența cognitivă. Contraprestația analitică constituie, așadar, un sistem de schimb, nu numai unul de receptare.

Pedagogia pusă în evidență formativă este o pedagogie a activității, iar analiza pedagogică este actul prin care fiecare actor este pus în situația de a transmite și a recepționa opinii bazate pe cogniție. Profesorul își formează o competență profesională interiorizând semnalele venite de la ceilalți actori educaționali. În felul acesta, tranzacția profesională este un act ce își propune modelarea competenței unui actor educațional conștient de funcția sa. Prestația de valori pedagogice este realizată activ prin limbajul pedagogic, care este determinant în distribuirea cunoștințelor, interiorizarea lor de către destinatari și restituirea lor în procesul educațional prin modificări reglatoare conștientizate. Limbajul pedagogic mai are și o funcție esențială de autorizare a purtătorului. Dacă ceea ce se spune este acceptat de către receptor și produce schimbări în comportament din punct de vedere cognitiv și aplicativ, atunci se manifestă recunoașterea subiectului de influență.

În domeniul de cunoaștere pedagogică, autoritatea profesională este asimetrică, adică nu este proporțională. Rezultă că un profesor cunoaște și poate aplica mai mult decât altul, că are o competență epistemică mai mare. Autoritatea epistemică este dată de statutul profesorului ca specialist, care stăpânește domeniul profesional la nivel superior. Autoritatea deontică este dată de statutul profesorului ca manager al acțiunii pedagogice pe care o conduce și o realizează [1, p. 179]. Participanții la comunicarea profesională pun la baza străduințelor lor de

înțelegere un sistem de referință format din trei domenii: domeniul pedagogic obiectiv, domeniul social și domeniul subiectiv, la care fiecare are acces în mod privilegiat. Validitatea exprimării este conferită de următoarele aspecte: adevăr, corectitudine, autenticitate, abilitate, profesionalism. Opțiunile pe care le poate face cadrul didactic, ca urmare a unei analize, pot fi între un mod cognitiv, interactiv și expresiv de utilizare a limbajului și între clasele corespunzătoare ale acțiunii constative, regulative și reprezentative. Ei trebuie să aibă dezvoltată competența de a adopta o atitudine obiectivă față de situațiile existente, una conformă cu regulile față de relațiile interpersonale legitim reglementate și una expresivă față de propriile trăiri.

Dezvoltarea cognitivă a cadrelor didactice urmează să fie organizată astfel încât să poată fi introdus un mecanism de coordonare a acțiunii pedagogice strategice, orientate pe înțelegere, ajutor reciproc, dependente de ambele părți atât de relația de autoritate cu persoanele de referință concret, cât și de relația directă cu propriile interese profesionale. Apoi profesorii realizează o competiție prin argumente, pentru a se convinge unul pe altul, adică pentru a ajunge la un consens. În scopul producerii consensului, se utilizează produsul competitorilor orientați pe succes și atâta vreme cât argumentele nu constrâng se merge pe calea schimbărilor de atitudine motivate rațional. Responsabilitatea semnifică orientarea acțiunii în funcție de un acord motivațional, reprezentat ca universal – acționează pedagogic bine cel ce acționează înțelegând. Dacă raportăm aceste idei la nivelul de corelaționare dintre actorii educației în vederea formării personalității obiectului educației, atunci putem afirma că acțiunea pedagogică este un subsistem al activității pedagogice, concentrat la nivelul profesional, care probează capacitatea subiecților de a reacționa la mesajul pedagogic prin intermediul unui comportament de răspuns conștientizat și acceptabil din diverse puncte de vedere.

În această ordine de idei, G. Kneller susține că limbajul pedagogic este o construcție foarte eterogenă, alcătuită din mai multe limbaje de specialitate. Tot el generalizează importanța limbajului educațional prin afirmarea că înțelegerea problemelor, procedeele și conceptelor educației este direct dependentă de nivelul de cunoaștere a acestuia. Profesorul este pus în situația de a construi o experiență dedusă din contactul nemijlocit cu utilizatorul limbajului pedagogic, orientându-se spre o acțiune transformatoare practic-aplicativă, de importanță principală. Profesorul asimilează deci cuvinte pedagogice în vederea stabilirii adevărului științific, distribuind cunoștințe și tehnici de acțiune, principala lui componentă profesională legându-se și de indicațiile pe care le formulează colegul său, de tratarea celor ce i se recomandă într-o manieră conceptuală satisfăcătoare în raport cu experiența lui de cunoaștere și acțiune [4, p. 80-84].

C. Sălăvăstru definește limbajul educațional ca un tip de limbaj natural (sau artificial) cu ajutorul căruia se realizează o activitate educațională concretă ca ur-

mare a interrelației dintre emițător și receptor, având ca urmare modificarea personalității celui educat. Analiza ulterioară a faptelor pedagogice îl conduce pe cercetător la altă variantă de definiție a limbajului educațional, care de această dată este un sistem de semne, lingvistice sau nonlingvistice, care, în manifestarea unei relații de comunicare, determină modificări în sfera personalității receptorului – cognitive, atitudinale, acționale, afective etc. [7, p. 166]. Evident, limbajul educațional este receptat ca un instrument de mediatizare a intervenției educative. Observăm deci o delimitare între limbajul pedagogic și limbajul educațional, fiecare având o anumită sferă de utilizare – limbajul educațional asigură relația profesor-elev, limbajul pedagogic relația pedagog-pedagog sau savant-pedagog, idee la care aderăm în baza valorii de adevăr pe care o conține. Operând o analogie, constatăm că limbajul pedagogic este și un metalimbaj [10, p. 91; 11, p. 13 etc.]. În opinia lui C. Sălăvăstru, limbajul pedagogic este un metalimbaj educațional [7, p. 136], iar în accepția lui G. F. Kneller, limbajul pedagogic este folosit în disciplina sau în domeniul pedagogiei și nu cel folosit în procesul real de educație [5, p. 178].

Opinia lui G. F. Kneller cu privire la asocierea limbajului pedagogiei limbajului educațional ni se pare mai puțin consolidată, deoarece sunt variate situațiile în care se aplică limbajul educațional. Astfel, în relația profesor-elev, limbajul pedagogic se manifestă la diferite niveluri și pune în acțiune raporturile profesor-profesor, specialist-specialist, pedagog-pedagog. Paralel cu conceptul limbaj educațional se utilizează și conceptul limbaj didactic, prin care se înțelege orice formă de limbaj utilizat în realizarea obiectivelor educaționale. Operând mai multe rațiuni de delimitare terminologică. Logica limbajului pedagogic, ca metalimbaj, este o logică a limbajului educațional, ca limbaj concret. Prin urmare, în cadrul discursului pedagogic se manifestă, în viziunea cercetătorului, aprecierea lecției. Limbajul pedagogic exprimă, de fapt, competența profesional-intelectuală a pedagogului de a opera eficient cu informația necesară. În situația pedagogică, profesorul îmbină adecvat elementele limbajului în vederea decodificării. Acest limbaj unește o colectivitate de pedagogi și servește ca instrument al reformării explicațiilor și activității în domeniu. Marele avantaj al limbajului pedagogic, al transmiterii și explicării informației este faptul că devine experiența dintr-o experiență deja validată, nu din contactul direct cu realitatea educațională. Acest logocentrism presupune cunoștințe rezultate nu din experiența nemijlocită, concret senzorială a realității, ci cunoștințe deduse dintr-o realitate transformată, ce are bază în forța reflectorie a cuvintelor, o realitate – identificată din contextul ei concret și formalizată. Este o experiență profesională simbolică, ce face trimitere la valorile științei pedagogice și ale culturii, presupunând o învățare figurativă bazată pe efortul de reprezentare mentală a realității educaționale.

Dacă revenim la ideea lui C. Păunescu, putem afirma că prin limbajul pedagogic profesorul se realizează ca pedagog și își realizează misiunea sa umană.

Profesorul își valorifică cunoștințele pedagogice, asumându-și variate roluri: animator, interpret al informației, evaluator, negociator etc. În activitatea pedagogică competența de limbaj presupune o realizare adecvată a obiectivelor educației, un anume comportament într-o situație pedagogică.

Astfel, în opinia lui M. Călin, competența reprezintă un comportament posibil, iar performanța dezvăluie comportamentul real. Autorul susține ideea modelului comportamentului profesorului dintr-o perspectivă a acțiunii bipolare, care este reflectată prin formula: C (comportamentul), F (în funcție), de R (rolurile sau sarcinile asimilate), P (însușirile de personalitate), S (situații educative). Cercetătorul ajunge la concluzia că următoarele aspecte se referă la comportamentul pedagogic al profesorului: scopul acțiunii proiectate, care presupune mai multe alternative și alegerea uneia, a celei mai corecte în situația dată; timpul rezervat pentru executarea acțiunii; modalitățile concrete ale fiecărei acțiuni întreprinse; proiectarea rezultatului acțiunii. Analizând acțiunile care au un caracter de normă, M. Călin menționează că acestea sunt niște obligațiuni pozitive ale comportamentului profesorului față de normele ipotetice. Dacă norma prevede că acțiunea pedagogică poate să se desfășoare, atunci profesorul formulează anumite sfaturi, povești, îndrumări etc. pentru colegii săi, astfel ca ele să lezeze demnitatea lor și respectând umanismul constructiv al acțiunii pedagogice, direcționând comportamentul participanților la acțiune și asigurând cooperarea acestora în vederea reușitei în general. O calitate definitorie a acțiunii este că, spre deosebire de comportament, are un sens afectiv pentru autorul ei [1, p. 180-181]. Se stabilește astfel că limbajul pedagogic este un limbaj normativ și descriptiv, care reglementează acțiunea pedagogică și că anume prin limbajul pedagogic se pun în valoare faptele și conceptele pedagogice. Limbajul pedagogic este atât un limbaj al cercetărilor științifice cât și un limbaj de natură pragmatică, care asigură proiectarea acțiunii educaționale, fiind, în același rând, limbajul unei experiențe pedagogice valide. Eficacitatea limbajului pedagogic rezidă în influența pe care o exercită asupra cadrelor didactice în colaborarea lor profesională.

Prin intermediul limbajului pedagogic cadrul didactic universitar *își exercită* profesia. Acțiunea este un factor determinant în succesul autorului acestei acțiuni, în cazul nostru, al cadrului didactic, raportat la intențiile, dorințele, convingerile și scopul profesional propus. Spre deosebire de comportament, acțiunea are o conotație afectivă pentru subiectul ei. În același rând, acțiunea este marcată de comprehensiune: Acționează pedagogic bine acel care acționează înțelegând. Ideile epistemologice examinate au condus la elaborarea unei definiții de lucru a limbajului pedagogic acțional, care ia în considerație natura subiectului acțiunii, cadrului didactic, a subiectului receptor-educatul și natura limbajului care dă substanță întregii acțiuni, revendicându-și astfel dreptul de identificare ca una dintre cele mai valoroase entități ale teoriei și practicii educaționale.

Referințe bibliografice

1. *Călin, Marin*. Teoria și metateoria acțiunii educative. București: Ed.Aramis, 2003.
2. *Cristea, Sorin*. Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației. Chișinău: Grupul Editorial Litera, 2003.
3. *Devitt, Michael, Sterelny, Kim*. Limbaj și realitate. Iași. 2000.
4. *Joița, Elena*. Pedagogia-știință integrativă a educației. Iași: Ed. Polirom, 1999.
5. *Kneller, George*. Logica și limbajul educației. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1973.
6. *Păunescu, Constantin*. Limbaj și intelect. București: Ed. Științifică, 1973.
7. *Sălăvăstru, Constantin*. Logică și limbaj educațional. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1994.
8. *Suruceanu, Maria*. Valoarea acțională a limbajului pedagogic, Chișinău, 2007.
9. *Vianu, Tudor*. Despre stil și artă literară. București: Ed. tineretului, 1965.
10. *Lobiuc, Ioan*. Lingual și lingvistic. Metalimbajul între ontologie și epistemologie. În: Limbaje și comunicare. Iași: Institutul European, 1997, p. 116-122.
11. *Beșleagă, Vladimir*. Limbă, Limbaj, metalimbaj. În: Revista Sud-Est, Chișinău, 2002, nr.1(45), p. 32-37.

INCORPORATING PROVERBS AND SAYINGS IN THE EFL CLASSROOM THROUGH DIFFERENT INTERACTION PATTERNS AND FUN ACTIVITIES

Aliona MERIACRE

University“Perspectiva-Int”, Chisinau

Rezumat. Scopul principal al acestui articol constă în relevarea rolului proverbelor și zicătorilor în procesul de învățare a limbii străine, precum și în oferirea anumitor recomandări cu referință la modul de incorporare a acestora în cadrul orelor de curs prin intermediul diferitelor modele de interacțiune și activități distractive. Așadar, autorul prezintă un șir de activități didactice de însușire a proverbelor și zicătorilor în limba engleză, printre care: alegerea multiplă, completarea spațiilor cu cuvintele potrivire, stabilirea ordinii cuvintelor unui proverb etc., precum și unele varietăți ale acestora. Odată cu explicarea activităților respective se oferă anumite sugestii, se subliniază scopul atins, precum și abilitățile dezvoltate în urma aplicării în practică.

Conform studiului, se consideră că activitățile de învățare implementate prin intermediul tehnicilor interactive fortifică gândirea critică, sporesc eficacitatea, dezvoltă abilitatea de colaborare, contribuie la atingerea obiectivelor-cheie și la îmbunătățirea interrelațională. Mai mult, ele dezvoltă capacitatea de penetrare în structura de adâncime și de suprafață a proverbelor sau zicătorilor, facilitând percepția și comprehensiunea. De asemenea, activitățile în cauză sporesc atenția și cugetarea asupra ordinii corecte a lexemelor în frază, dezvoltă abilitatea de identificare a ideii transmise, duc la înțelegerea vizionării lingvistice asupra lumii, precum și a valorii pe care o comportă, în general. Integrând proverbele și zicătorile în structura lecțiilor prin intermediul unor activități captivante de învățare, stimulează motivația, imaginația, precum și memoria.

Cuvinte-cheie: Limbă, cultură, viziune asupra lumii, națiune, proverb, activități de predare-învățare, model interactiv, joc educativ, reușita învățării.

Abstract. The main aim of this article is to emphasize the role of proverbs and sayings in learning a foreign language and help EFL teachers incorporate them in class through different interaction patterns and fun activities. The educator has just to choose a curricular topic, find appropriate proverbs and sayings from web-resources, books and dictionaries of proverbs and sayings and create different activities suitable for his/her learners, as shown by the author. The range of class activities presented here are gap filling, scrambling, matching, multiple choice, flipping and other variations. The author explains the procedure, gives additional hints and underlines the goals achieved and abilities developed by applying them.

This result illustrates that all these engaging activities and techniques give students an outlet to bounce around ideas, increase efficiency, accomplish key goals, develop collaborative skills and improve their relationships. Furthermore, they develop the ability to penetrate into the model of a proverb or saying and better feel it. Additionally, you get your students focused, make them think about word order in a sentence, and reveal the hidden idea of the proverb or saying, perceive the linguistic worldview they preserve and their value in general. Incorporating proverbs and sayings in the lesson through a variety of engaging activities you motivate your students to be the best they can be, improve their visual tracking, imagination and memorization process as well.

Keywords: Language, culture, worldview, nation, proverb, saying, teaching-learning activities, interaction pattern, learning games, successful learning.

Motto: In this room, we don't do easy, we make easy happen through hard work and learning.

The role of interaction patterns and fun activities in TEFL

There are different ideas and techniques of teaching the English language and culture through proverbs and sayings during reading and listening tasks as well as writing and speaking. Grouping them by topics and introducing in conjunction with other activities around the topic can help students remember them easier and better. For example, teach students several proverbs and sayings about work and jobs when you study the topic "Work and Jobs" would be great. The-

se ones can be easily found browsing on-line sources that store huge collections gathered over the years. Usually, the proverbs and sayings are arranged alphabetically or / and by featured categories. Then, most of search engines let you have a search by keywords, or even browse the proverbs country and culture index.

For instance, I discovered an already made list of English proverbs and sayings and their equivalents in Russian concerning the topic “Work and Jobs” on *ABC English language for school students*[1]. Also, different proverb and saying sites[2; 3; 4] and dictionaries[5; 6; 7; 8] help me build my own list and create these activities. I am going to give the possibility to my students to enrich it too. The list can be made from proverbs and sayings that contain the topic keywords as well as the idea / meaning of it. Underlining the country/ culture or author index will contribute to improve their erudition and offer insights into a culture’s worldview. For example:

Topic keyword	Topic meaning
No bees, no honey; no work, no money. (Traditional)	Actions speak louder than words. (English)
Work like a slave and eat like a gentleman. (Albanian)	Handsome is that handsome does. (Traditional)
Work is the medicine for poverty. (Yoruba)	Jack of all trades and master of none. (Portuguese/ Romanian)
Pray as though no work could help, and work as though no prayer could help. (German)	Make hay while the sun shine. (English, Traditional/ Romanian...)
As soon as you have finished a job, you start appreciating the difficulties. (Chinese)	Never put off till tomorrow what you can do today. (Brazilian/ Romanian)
If a job’s worth doing, it’s worth doing well. (Traditional)	No pains, no gains. (German/Romanian)

Once the list is ready, you can use it in different activities linked to this topic. There are varieties of traditional or standard tasks you can implement: find equivalents in your native or other foreign language that you know, give a definition or explain the meaning, write dictation or essays etc. However, it would be marvellous to renew them involving untraditional ones, like playing games, involving modern technologies, using online tools, in a word, finding new modern and attractive ideas or just creating unusual techniques that can work successfully in your class.

The easiest and simplest, but engaging activities that help you introduce new proverbs and sayings and discover their cultural and linguistic peculiarities during a lesson are for example: scramble and unscramble, gap fill, matching, mul-

tiple choice, sorting and others. It will be better to perform them in pairs, small groups or teams to challenge and motivate students, and develop their collaborative skills. According to specialists in the field, a main way to help manage class activities is plan for a variety in types of interaction and chose a suitable one for every type of activity and different learners. It gives team or group members an outlet to bounce around ideas, increase efficiency, accomplish key goals, improve their relationships and become more confident: “Different interaction patterns can support the aims of different kinds of activities. For example, if the learners are doing group writing then small Ss-Ss groups are best, but for elicitation of ideas, the interaction pattern could be Ss-T. Changing interaction patterns can help vary the pace and choosing an appropriate pattern can help achieve learning aims...”[9].

Funactivities to integrate proverbs and sayings in the EFL classroom

❖ Gap fill

Gap fill is as simple as easy, especially when missing words are given. You just invite your students to complete the proverbs and sayings with one of them. It develops the ability to penetrate into the meaning and the model of a proverb or saying, deeper feel it and guess the missing words from the context. For example:

Fill in the proverbs and sayings with appropriate words:

Earlymancarpenterswell done They

1. Every _____ to his trade. (Traditional)
2. Such _____, such chips. (English)
3. _____ brag most who can do least. (English)
4. _____ start makes easy stages. (English)
5. If you want a thing _____, do it yourself. (Traditional/Romanian)

Answer keys: 1. Man; 2. carpenters; 3. They; 4. Early; 5. well done.

Instead of writing the missing words, you can tell your students to draw or stick the givenpictures/ cards that illustrate them. When you create such kind of activities,it is indicated to extract mostly common nouns from the context. Thus, your students will be able to draw or guess them easily.For example:

A	B	C	D	E
				
“well done”	“Man”	“Early”	“carpenters”	“They”

You can vary the task by totally excluding the words from the box or providing no cards. In this case, the students themselves will have to guess the missing words or draw them.

❖ **Scramble**

Like previous activity, *scramble* is easy to incorporate into the lesson and perform it. Scrambled proverbs and sayings get your students focused. They generally enjoy doing them whatever type of interaction is used.

Thus, the educator asks students to unscramble the words of a proverb or saying (printed on pieces of paper or written as part of a worksheet). They can do it in small groups or in pair. Each group/ pair is given one or more separated proverbs and sayings cards and is asked to unscramble them. For example:

Unscramble the proverbs:

1.	hands	work	Many	light	make				
2.	man	living	all	things	No	can			
3.	bad	The	blames	tools	his	workman			
4.	and	a	wording	is	working	Between	road	long	
5.	is	sense	Common	in	clothes	genius	its	dressed	work- ing

Answer keys:

1. Many hands make light work. (Latin/Romanian/Dutch...)
2. No living man all things can. (French/ British)
3. The bad workman blames his tools. (American)
4. Between wording and working is a long road. (German)
5. Common sense is genius dressed in its working clothes. (American)

Scrambling and unscrambling the words of a proverb or saying allow students to think especially about word order in a sentence, to reveal the hidden idea of the proverb or saying, to perceive the linguistic worldview they preserve and the value of these pieces of wisdom in general. It will be a good idea to use flashcards, blackboard or even smartboard and suggest the punctuation, if needed. You can use a stopwatch and then assign points for the first correctly realized results of each group. This stimulates learners and motivates them to be quicker and the best they can be. The competition between groups or teams makes the learning process more interesting and engaging.

❖ I spy proverb

I spy is another interactive technique to learn proverbs and sayings. It is a kind of unscrambling but more than one proverb in the same time. All given proverbs and sayings (about three or more) are mixed together in a grid and students have to recognize and unscramble them. For example:

Look at the cloud and find three hidden proverbs and sayings there.

You can incorporate proverbs and sayings with different levels of difficulty. In addition, you can use a specific colour for everyone and punctuation marks linked to the words so your students could discover them easier and faster.

Searching for proverbs and sayings hidden in a grid of words involves rearranging them to form their right structure, requires more attention to the correct sentence construction, and improve visual tracking.

Answer keys:

- You must judge a man by the work of his hands. (African)
- Much talk, little work. (Dutch)
- A thousand workers, a thousand plans. (Chinese)

❖ **Mixed-up proverb& saying (anagram variation)**

This type of *Mixed-up proverb & saying* is a kind of “anagram into a proverb or a saying”. This time you scramble the letters of each word of a proverb or saying and students have to unscramble them, reconstructing the proverb or saying’s words. The activity captures students’ attention, arises their curiosity and brings satisfaction. For example:

Unscramble the letters of each word and discover a famous proverb about “work, jobs and career”:

Mixed-up proverbs & sayings	Answer keys
1. evNre od gtihsn yb svaleh.	1. Never do things by halves.
2.rePticca akmse rectpfe.	2.Practice makes perfect.
3.eaGtr lkrstae aer lettli drsoe.	3.Great talkers are little doers.
4.essBinus rebefo suparele.	4.Business before pleasure.

❖ Find your match

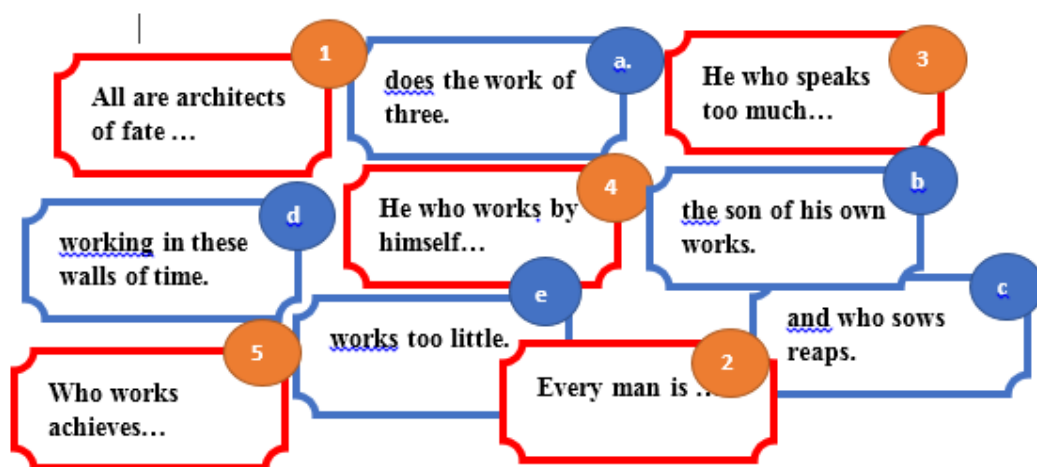
Matching activities can involve more dynamism rather working in small groups round the desks. For this reason hand out one card to each student and then ask them get up and hold up their cards for everyone to see and find the other student with the matching card. You can use halves of proverbs and sayings, as well as pictures, meanings and the proverbs or sayings they do refer. Once students have found their match, they will try to

find equivalents in their native or other foreign language, speak about the proverb or saying, agree or disagree with it and so on. For more efficiency to speed up the game, the students who hold up the beginnings of the proverbs and sayings or pictures with illustrated proverbs/ sayings can stand in a row in front of the classroom and wait for their pair. Younger players can skip the explanation of the proverb or saying, but not its translation. See below some examples of matching activities with proverbs and sayings.

• Proverbs in halves

Cut apart cards of the same size and colour. Choose familiar proverbs and write the first half of the proverb on one card and the second half on another. Mix the fractured proverbs and invite students (in pair/ groups or teams) to match them (for more dynamism see the explanation above). For example:

The proverbs have been chopped into halves. Pair the halves together and write them out correctly:

Answer keys: 1.d; 2.b; 3.e; 4.a; 5.c.

Together with previous class activities, pairing the halves of proverbs and sayings keeps young learners engaged and promotes realistic language use as well.

- **Matching meanings**

Another type of matching activities is matching the proverb or saying to its meaning or an appropriate situation. It helps better understand the proverb/saying and use it correctly in the context. The educator can use different types of interaction patterns and games (such as “Four corners”, “Guess the proverb/saying on my back” etc.) For example:

Match each proverb/saying to one of the meanings/ situations:

Proverbs/ Sayings	Meanings/ Situations
1. The lazy man always does twice the work. (Spanish)	a. Don't concentrate all your prospects or resources in one thing or place, or you could lose everything.
2. Kill not the goose that lays the golden egg. (Traditional/ British)	b. If you're writing an essay, keep it in the lines and in the margins so you don't have to do it over.” – Gary Oldman Not being careful and intentional adds more work and cost.
3. Do not keep all your eggs in the same basket.	c. Too many persons involved in managing an activity can ruin it.
4. Too many cooks spoil the broth. (German/ British, Spanish..)	d. Once you have begun a project well, you do not need to put in much more effort to finish it.
5. Well begun is half done. (Danish/ Dutch/ French)	e. If your business is doing well, do not try to double your profits.

Answer keys: 1.b; 2.e; 3.a; 4.c; 5.d.

- ❖ **Multiple choice quiz**

Multiple choice stimulates students' thoughts and increases their active and self-managed learning of popular and universal wisdom that belongs to different nations and cultures. It facilitates their ability “to solve the mystery” of the proverbs and sayings and enrich their brain with more metaphorical expressions. You can do it traditionally printing proverbs and sayings on worksheets and work in pair or small groups. Moreover, you can use posters, whiteboard, cards, and even smartboard or find an appropriate online tool for this type of activity to add more dynamism and enliven or reenergize your EFL classroom.

- **“Choose a friend with the eyes of an old man”**

Find a suitable word to each proverb and saying:

1. What _____ has done man can do. a. woman b. man c. God	4. The hardest work is to _____ nothing. a. earn b. do c. gain
2. He that will not work, shall not _____. a. eat b. learn c. live	5. A lazy _____ thinks its wool heavy. a. goat b. sheep c. camel
3. Business is the _____ of life. a. sugar b. salt c. key	6. A lazy man is the _____'s brother. a. beggar b. businessman c. poor

Answer keys: 1.b; 2.a; 3.c; 4.b; 5.b; 6.a.

• **“Proverb to Meaning”**

Given the proverb, identify the meaning:

1. A bad workman always blames his tools.

- One should not assume success prior to actually achieving it.
- Nothing can go on forever as all things change.
- One's actions whether good or bad determine one's rewards or punishments.
- A person with deficiencies finds excuses for his lack of skill.

2. Don't put all your eggs in one basket.

- Spread your risks widely and wisely.
- When something is not allowed, we are more tempted to it.
- One should be thankful for whatever one gets, considering one may otherwise get nothing.
- People who are stupid are very talkative.

3. No gain without pain.

- Once prosperity is achieved, then it helps achieve more.
- One is unlikely to achieve anything without trouble.
- Along with brilliance goes a lot of hard work.
- The most fragile point determines the quality of a structure[10].

Answer keys: 1.d; 2.a; 3.b.

❖ **Flipped proverb**

Flipped proverb/ saying is another fun activity that will get your entire class engaged and keep it connected to what you are teaching. It especially involves

vocabulary knowledge as well as grammar, which help learners to restore the original proverbs and sayings. Generally, it is based on substituting the words with their opposites in order to recover the primary structure and meaning of a proverb or saying. For example:

The proverbs and sayings were flipped. Find the words that invert them and substitute with their opposites to discover well-known proverbs and sayings about “work and jobs”:

Flipped proverbs & sayings	Original version
1. Few feet make heavy work.	Many hands make light work.
2. Always send a girl to do a woman's job.	Never send a boy to do a man's job.
3. The easiest work of all is to do everything.	The hardest work of all is to do nothing.
4. You must judge a woman by the work of her feet.	You must judge a man by the work of his hands.

Eventually, you can underline the words that flipped the proverbs and sayings in order to facilitate the process of recovery. For instance, “**Few feet make heavy work**”.

Conclusion. When incorporating proverbs and sayings in the EFL classroom through different fun activities, you promote both realistic language use and interaction, and help the learners succeed.

In conclusion, all these proverb and saying activities realised through different interaction patterns and by means of colourful worksheets, big posters and picture handouts or online tools make learners and educators happier, facilitate communication, develop collaborative skills, move students up the active –learning ladder, and foster language development.

References

1. Proverbs, sayings and quotes. Work and jobs (2014) [accessed 03.02.2017]. Available: <http://fortee.ru/2014/10/09/proverbs-sayings-and-quotes-work-and-jobs/>
2. Creative Proverbs [accessed 31.01.2017]. Available: <http://creativeproverbs.com/searchcp.htm>
3. Proverbs [accessed 31.01.2017]. Available: <http://www.englishdaily626.com/proverbs.php?001>
4. Wise Old Sayings [accessed 31.01.2017]. Available: <http://www.wise-oldsayings.com/>

5. Special dictionary [accessed 31.01.2017]. Available: <http://www.special-dictionary.com/proverbs/>
6. Kuskovskaya, S. English proverbs and sayings. Minsk: Vysheishaya Shkola Publishers, 1987, 253 p.
7. Dubrovin, M. The book of English and Russian proverbs and sayings illustrated/ Drawings by V.I. Tilman. Moscow: Prosveshcheniye, 1993, 349 p. ISBN 5 09 003104 5
8. Concise Oxford Dictionary of Proverbs. Edited by John Simpson and Jennifer Speake. Oxford:Oxford University Press, 2003, 364 p. ISBN 198606087
9. Interaction patterns (2009) [accessed 10.02.2017]. Available: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/interaction-patterns>
10. Proverbs: Over 750 English Proverbs for School & College Students[accessed 12.02.2017]. Available: <http://www.syvum.com/proverbs/>

COMUNICAREA PROFESIONALĂ ÎNTR-O LIMBĂ STRĂINĂ

Aliona BUSUIOC

Universitatea de Stat de medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Rezumat. În formarea profesională, pentru a dobândi abilitatea de a comunica într-o limbă străină, cum este limba română la medicii străini, cursurile trebuie să fie structurate pe două componente: o componentă teoretică și una practică. Organizarea cursului de limba română la medicii străini include competențe de comunicare într-o limbă străină, care cuprind patru competențe de bază: înțelegere scrisă și orală, exprimare scrisă și orală.

Cuvinte-cheie: Competență de comunicare, competență de comunicare profesională într-o limbă străină, medicii străini, limba română ca limbă străină, comunicare profesională.

Abstract. In training, to acquire the ability to communicate in a foreign language as is Romanian language for foreign medical students, the courses must be structured in two parts: theoretical and practical. The Organization of Romanian language course for foreign medical students includes communication skills with four basic competences: written and oral comprehension, written and oral expression.

Keywords: communication skills, professional communication competence in a foreign language, the Medical foreign Romanian language as a foreign language professional communication.

Actualmente, cunoașterea limbilor străine reprezintă o însușire indispensabilă și o utilitate în dezvoltarea unui specialist cu o pregătire înaltă într-un domeniu

de activitate, în special, în cazul nostru, cel medical, pentru a dobândi competențe de comunicare profesională în știința medicală și experiența necesară.

Literatura de specialitate prezintă diferite aspecte ale limbii române pentru conceptele de *comunicare*, *competență de comunicare*, *comunicare profesională*, *competență de comunicare profesională* etc. *Competența* constituie o „capacitate profesională remarcabilă, izvorâtă din cunoștințe și practică, deci, în urma cercetării inteligente și sistematice a unei activități relativ dificile. Competența conferă randament, precizie, siguranță și permite rezolvarea de situații dificile în direcția în care s-a format” [1].

În viziunea lui M. Călin, competența reprezintă un „amestec de cunoștințe, aptitudini, priceperi, deprinderi, ce se exteriorizează ca fapt, fiind direct utile pentru realizarea contextului particular al unei situații care solicită rezolvarea unei probleme sau sarcini” [2, p. 29].

După P. Popescu-Neveanu, competența este o capacitate intelectuală ce dispune de variate posibilități de transfer (capacitatea de a comunica, decide, detecta, selecta, evalua date, informații, relații), capacitate care își asociază componentele afective și atitudinale de motivare a acțiunii [3].

O sinteză a diverselor definiții ale conceptului de competență ne indică faptul că, în plan subiectiv-psihologic, competența este un produs al cunoștințelor, aptitudinilor, deprinderilor, priceperilor, capacităților, abilităților și trăsăturilor temperamental-caracteriologice, care conduc la performanță în diferite domenii, iar în plan social-obiectiv, competența este determinată de natura și complexitatea sarcinilor care alcătuiesc conținutul diferitelor sfere de activitate și al diferitelor funcții [4, p. 22-23].

După afirmațiile unor autori, identificarea, determinarea, analiza noțiunii de competență comunicativă atestă că pentru a comunica eficient nu e suficient să cunoști normele gramaticale, fonetice, ortografice ale limbii române sau să utilizezi un vocabular bogat, ci este necesar să fii apt de a produce, a elabora idei, de a iniția și introduce pe cineva într-un dialog, într-o conversație, de a convinge, de a aduce raționamente și contraargumente, de a stăpâni competențe în domeniul conversației. Prin urmare, competența comunicativă poate fi tratată din cel puțin două perspective: lingvistică și psihosocială. Prima e consolidată pe însușirea de a comunica eficient într-o limbă, cea psihosocială, evidențiază însușirea unui grup de persoane cu aceleași interese de a începe o discuție, de a conversa cu ceilalți, de a adopta o părere pe bază de argumente în obținerea unor scopuri personale sau colective [5, p 32].

La studierea limbii române ca limbă străină, competențele comunicative se află într-o strânsă relație cu abilitățile de relaționare ale persoanelor, cu informațiile pe care le dețin dintr-un domeniu și cu gradul de conștientizare a

dependențelor care se realizează între cei care comunică [6, p.47]. În modul acesta, apare tendința spre principiul comunicativ în procesul predării/învățării limbii străine, în cazul nostru, al limbii române ca limbă străină. Comunicarea este posibilă în funcție de cunoștințele persoanei de a ști și depinde de abilități, precum: a ști să producă, să utilizeze cunoștințele; dobândirea competențelor de comunicare și producere a mesajului în comunicarea verbală și scrisă.

În procesul studierii unei limbi, o atenție deosebită trebuie să acordăm formării eficiente a competențelor comunicative, prin a urma, a aprecia și a desăvârși următoarele principii: relațional; al ambianței comunicative; al precomunicativității; al necesității motivaționale; al personalizării; al parteneriatului; al euristiciității; al activizării; al responsabilității; al influenței acționale; al densității comunicative; al intenției comunicative; al egalității și al acordului; al socializării [7, p. 61-69].

În opinia lui M. Grigoroviță, găsim un exemplu analog în delimitarea următoarelor principia, care stau la baza competențelor comunicative în predarea limbilor străine: al orientării comunicative; al însușirii active și conștiente; al aplicării în practică a celor învățate și a motivației; al corelării celor patru componente (audierea, vorbirea, citirea și scrierea); al conștientizării și al însușirii fenomenelor de limbă în context; al situativității comunicative; al unității temporale în însușirea cuvintelor (îmbinări, monolog, dialog, text) [Idem, p. 6, 33].

În formarea profesională, pentru a dobândi abilitatea de a comunica într-o limbă străină, cum este limba română la medicii străini, cursurile trebuie să fie structurate pe două componente: o componentă teoretică și una practică. Organizarea cursului de limba română la medicii străini include competențe de comunicare într-o limbă străină, care cuprind patru competențe de bază: înțelegere scrisă și orală, exprimare scrisă și orală.

Comunicarea profesională pentru medicii străini de la facultatea de medicină, anul II, „Limba română și terminologie medicală” este o disciplină de specializare în pregătirea profesională a viitorilor medici prin formarea și dezvoltarea calităților unui medic și implicarea acestuia în comunicarea profesională. Este importantă înțelegerea formelor de comunicare profesională, cercetarea și examinarea unui text de specialitate. Identificarea fiecărui element al textului de specialitate, acordarea atenției cuvenite și respectarea sistematizării termenilor de specialitate în diverse contexte prin respectarea regulilor limbii române ca limbă străină va asigura și va eficientiza comunicarea profesională. Acest curs va oferi posibilitatea integrării medicinistului străin în societatea noastră, în stabilirea relațiilor interumane, interpersonale, profesionale, care au la bază comunicarea profesională și dezvoltarea personalității, pentru a interacționa eficient, empatic, și a elabora activități profesionale în vederea dezvoltării competențelor de comunicare profesională.

Conținutul cursului de limba română și terminologie medicală trebuie să fie proiectat și definitivat în funcție de cerințele actuale din domeniul medical, care

sunt în continuă evoluție și este obligatoriu ca acestea să fie eficientizate prin dobândirea cunoștințelor pe baza studiului comunicării profesionale. Elementele determinante, părțile componente ale comunicării profesionale reprezintă o condiție esențială privind eficiența comunicării profesionale într-o limbă străină.

Pentru a corespunde unor exigențe sporite, cum sunt cele din domeniul medical, este necesară asigurarea comunicării profesionale prin ascultare activă, exprimare afirmativă, metode care ar facilita comunicarea profesională prin procedee și tehnici de însușire a limbii române ca limbă străină.

Obiectivele cursului practic de limbă română și terminologie medicală sunt:

a educa și a forma deprinderi de exprimare scrisă și orală, în conformitate cu principalul act, Cadrul European Comun de Referință pentru limbi străine, adică: înțelegere (ascultare, citire), vorbire (participare la conversație, discurs oral), scriere (scriere), prin care se constată nivelul competenței de comunicare într-o limbă străină. În cazul nostru, competența de comunicare profesională include limbajul de specialitate, care este reprezentat prin nivelul B2/C1 [8, 26-29]. În acest sens se preconizează:

1. a asigura formarea profesională în învățământul superior prin dezvoltarea competențelor într-un anumit domeniu de activitate profesională;
2. a dobândi competențe, abilități și experiență profesională pe parcursul studiilor;
3. a spori abilitățile și competențele profesionale;
4. a dezvolta și a structura eficient programul de studii universitare;
5. a constata și a recomanda evaluarea sistemului superior medical în vederea sporirii eficienței;
6. a reforma și a moderniza strategiile învățământului superior medical;
7. a reforma curriculumul universitar superior medical, în baza unor criterii și metodologii bine definite;
8. a îmbunătăți și a consolida orientarea profesională etc.

Punerea în comun a acestor obiective ar progresa eficiența competențelor profesionale într-o limbă străină. Adaptarea principalelor instrumente actuale ale competenței profesionale într-o limbă străină ar orienta mediciniștii străini de a răspunde la nevoile de actualitate din învățământul superior medical. Identificarea elementelor în raport cu principalele direcții ale comunicării profesionale la mediciniștii străini reprezintă remedierea competențelor profesionale în sistemul de educație medicală. Modificarea și completarea documentelor principale precum planurile-cadru pentru studii superioare, conținutul procesului de studii, planul de învățământ, curriculumul universitar sau programa analitică a unităților de curs/modulelor, fișele unităților de curs, descrierea unităților de curs, conținutul cursului, planurile de învățământ, urmând ca toate acestea să fie structurate pe domenii de for-

mare profesională, pe specialități, pe ani de studii, pe semester. Documentele trebuie actualizate suficient de flexibil, pentru a fi integrate în conformitate cu evoluțiile și caracteristicile unui domeniu de specialitate, a termenilor de specialitate noi.

La sfârșitul cursului de comunicare profesională într-o limbă străină, medicii străini vor obține competențe caracteristice nivelului B2/C1, care presupun ca studenții

- să pună în practică limbajul de specialitate prin termenii de specialitate, terminologia specifică specialității însușite;
- să asculte și să perceapă construcțiile terminologice dintr-un discurs, dialog, comunicare, raport, articol de specialitate etc;
- să definească conținuturile textelor de specialitate;
- să obțină performanțe orale și scrise în evaluarea efectuată de către profesor;
- să corespundă conform nivelurilor de competență la evaluari (teste, examene etc);
- să comunice utilizând limbajul de specialitate în activitatea profesională;
- să aducă la cunoștință subiecte, evenimente, probleme care să răspundă așteptărilor sau în legătură cu o situație reală;
- să folosească limbajul de specialitate în toate activitățile vieții profesionale și personale;
- să scrie texte cursive, clare, să redacteze articole, documente, rapoarte, rezumate etc.

Comunicarea profesională la medicii străini conține părți componente ale unui ansamblu complex de specialități, care trebuie structurate conform introducerii acestora în programului de studii.

Competența de comunicare profesională conține competențe generale proprii limbii, competența de comunicare, competența de comunicare într-o limbă străină, competența de comunicare lingvistică într-o limbă străină etc.

Competența de comunicare profesională într-o limbă străină presupune:

- redarea în practica comunicării profesionale a principalelor aspecte ale limbajului de specialitate;
- exprimarea cunoștințelor din domeniul de activitate respectiv;
- aplicarea practică a cunoștințelor profesionale în diferite situații de comunicare profesională (medic-medic, medic-pacient, medic-rudă, etc);
- prelucrarea textului de specialitate etc.

Pentru a forma competențe de comunicare profesională, deprinderi de limbă străină și atitudini într-o limbă străină trebuie să fundamentăm însușirea tehnicilor inovative de predare a textului de specialitate și a strategiilor moderne în terminologia de specialitate, acțiuni întreprinse pentru a prezenta un raport, un articol, deprinderi de comunicare în cercetarea și redactarea textelor de specialitate, deoarece o limbă străină specializată este în dezvoltare continuă.

Interaciunea profesională are o însemnătate majoră în activitatea specialistului, fiindcă o bună comunicare între cei implicați în contactele profesionale contribuie la prestarea unor servicii de calitate și oferă o garanție în realizarea corectă a activităților cu pacienții.

Indicații pentru o comunicare profesională eficientă la medicii străini:

1. Apelul oral sau scris trebuie să fie ușor de înțeles, deslușit, lămurit;
2. Mesajul să fie expus pe scurt, succint;
3. Pacientul trebuie să fie pus în situația de a fi atent la ceea ce i se spune, de a se conforma unui sfat, unei recomandări;
4. Pacientul trebuie să recepteze mesajul doctorului;
5. Pacientul trebuie să aibă o idee clară și exactă despre ce i se spune.

Comunicarea profesională în practica medicală reprezintă factorul de bază în interacțiunea dintre medic și pacient, între cadrele medicale etc. Însușirea competenței de comunicare profesională se impune ca o prioritate în formarea profesională a cadrului medical din domeniul sănătății, pentru ca acesta să poată decoda corect și să utilizeze mesajele verbale comunicate de pacient.

Din cele relatate este evident că comunicarea profesională este într-o legătură indestructibilă cu efectele care avantajează procesul terapeutic al pacientului. Comunicarea profesională dezvoltă limbajul de specialitate și pune la dispoziția medicinistilor străini cunoștințe teoretice și practice, care pot fi utilizate în viața de zi cu zi și în activitatea medicală, în lucrări practice etc.

Într-o măsură hotărâtoare, comunicarea profesională într-o limbă străină la medicii trebuie să le ofere cunoștințe fundamentale din domeniul medical și să le formeze competențe aplicate de comunicare profesională, ceea ce ar contribui la dezvoltarea abilităților profesionale, la formarea ca specialist, la stimularea activităților și asigurarea unui progres continuu în contextul comunicării profesionale.

Referințe bibliografice

1. ȘCHIOPU, U. (coordonator). Dicționar de psihologie. București: Babel, 1997.
2. CĂLIN, M. Procesul instructiv-educativ. Instruirea școlară. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999.
3. POPESCU-NEVEANU, P. Dicționar de psihologie. București: Albatros, 1978.
4. ROBU, Viorel. Competențe sociale și personalitate. Iași: Lumen, 2011.
5. PĂNIȘOARĂ, I. O. Comunicarea eficientă. Iași: Polirom, 2004.
6. GRIGOROVITĂ, M. Predarea și învățarea limbilor străine. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
7. CALLO, T. Educația comunicării verbale. Chișinău: Litera, 2003.
8. Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi. Strasburg: Comitetul Director pentru educație, 2003.

INSTRUMENTARUL UNEI EVALUĂRI EFICIENTE

Victoria VÎNTU, Argentina CHIRIAC, Tatiana GAMANJI
Universitatea de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Rezumat. Predarea, învățarea și evaluarea reprezintă cele trei componente de bază ale procesului educativ. Conexiunea dintre acestea e indisolubilă, fiecare presupunând gradul de eficiență a celorlalte două elemente. Modernizarea procesului de studiu determină și perfecționarea metodelor de evaluare. Evaluarea didactică reprezintă un domeniu incitant și inepuizabil de cercetare; o componentă importantă a paradigmei curriculare actuale.

Cuvinte- cheie: metodă, evaluare, competență, portofoliu, exercițiu, monolog, dialog.

Abstract. Teaching, learning and assessment represent the basic component parts of the educational process. The connection between these elements is very closed, each of them determining the efficiency of two others. The modernization of the process of study determines also methods of assessment improvement. Didactic assessment represents a large and challenging field of research: an important part of the actual curricular paradigm.

Keywords: method, assessment, competence, portofolio, exercise, monologue, dialogue

Evaluarea didactică reprezintă un domeniu de cercetare deosebit de vast și dinamic fiind o componentă importantă a paradigmei curriculare actuale: „Evaluarea este o direcție de racordare la actualitatea globalizantă și o cheie diferențiată, care asigură potențarea specificului disciplinei limba română în aria sa curriculară, realizând adaptarea inovației pedagogice la realitatea dinamică a fiecărui grup- țintă și a fiecărui educabil în parte” [1, p.11].

Cercetătorul M. Tănase distinge în lucrarea sa, „Evaluarea – componentă esențială a procesului instructiv- educativ” [2], câteva etape ce marchează evoluția procesului de evaluare: „perioada testelor” datată cu secolul al XIX-lea, cea a „măsurătorilor”, când sunt aduse în prim plan nu doar atuurile testelor, dar și dezavantajele acestora; „perioada evaluării” orientată spre cercetarea științifică a examenelor și „perioada de perfecționare a evaluării”. Aceasta din urmă denotă tendința de modernizare a metodelor, tehnicilor și tehnologiilor didactice.

Selectarea și utilizarea corectă a metodelor, strategiilor de evaluare didactică asigură o apreciere obiectivă a competențelor. Fiecare metodă de evaluare aplicată reprezintă rezultanta mai multor factori. Didactica limbilor străine trebuie să fie la curent cu dinamismul cercetărilor psihopedagogice și didactice, fapt asigurat prin apelarea tot mai insistentă la metodele interactiv- participative.

Metodologia utilizată trebuie să corespundă obiectivelor propuse, printre care motivarea și susținerea procesului de studiu ocupă o poziție primordială. Ioan Cerghit accentuează importanța metodelor pentru reușita demersului didactic, menționând „condițiile specifice în care intervenția precisă, specifică (de predare) a profesorului este îndreptată spre obținerea unei schimbări (numai delimitate) în formația elevului [3, p. 44].

Metodele și instrumentele tradiționale de evaluare includ probe orale și scrise. Din prima categorie fac parte: interogarea, descrierea și reconstituirea informației, completarea unor dialoguri, expunerea cu suport vizual. Aceste metode sunt indispensabile evaluării gradului de comprehensiune a textului și de asimilare a vocabularului tematic. Urmărind nivelul de însușire a subiectului propus, profesorul oferă situații ce solicită studenților probarea competențelor de a descrie acțiuni, evenimente, fenomene, de a-și exprima opinia și a construi dialoguri. Anume strategiile utilizate de către profesor pentru a asigura un proces instructiv dinamic și interactiv vor determina și o evaluare flexibilă și interactivă.

Probele orale utilizate în procesul de evaluare a cunoștințelor, sunt selectate în funcție de obiectivele urmărite de profesor, de numărul persoanelor participante (frontală, individuală, pentru un grup), în funcție de modul de integrare în unitățile temporale ale procesului didactic (orală curentă, periodică, finală) și, desigur, în dependență de nivelul de posedare a limbii străine conform CERL. Evaluarea orală trebuie precedată de o discuție introductivă, ce va direcționa procesul de evaluare.

În cadrul unei lecții de limba română ca limbă străină, evaluarea competențelor de comunicare presupune producerea de mesaje orale în situații de exprimare monologată și dialogată. După Joseph de Vito, aceasta reprezintă „cunoștințele despre cele mai multe aspecte sociale ale comunicării, care definesc randamentul unei interacțiuni, a unei relații” [4, p. 6].

Monologul oferă posibilitatea să fie evaluate abilitățile studenților de a-și expune coerent și bine structurat gândurile, opiniile, de a formula mesaje pe un subiect dat. Complexitatea textelor elaborate diferă în funcție de nivelul de posedare a limbii: A1-A2, B1-B2, C1-C2. Va fi, astfel, apreciată corectitudinea factologică a celor enunțate, profunzimea tratării subiectului, a detalizării. Pentru a diversifica proba, pot fi propuse pentru meditație imagini, citate, filme de scurtă durată.

Dialogul permite profesorului să observe și să evalueze competența studenților de a interacționa. Eficiența metodei constă nu doar în oportunitatea de autoexprimare, dar și în posibilitatea de receptare a informației primite. Profesorul poate să supravegheze procesul de studii și să evalueze cunoștințele studenților. Preferința pentru un anumit tip de întrebări e dictată de obiectivul profesorului și de nivelul de posedare a limbii. Astfel, pentru grupurile cu nivelul A1-A2 de cunoaștere a

limbii române sunt puse întrebări factuale sau care solicită exemplificări concrete. Dialogul în grupurile de studenți cu un nivel avansat de cunoaștere a limbii include întrebări ce solicită elaborare, argumentare, clarificare a sensului.

Și în cazul dialogului, profesorul poate doza timpul sau propune niște imagini ca suport. Astfel va fi posibilă sesizarea și aprecierea abilităților de receptare și de producere a mesajelor scrise și orale, precum și de interacțiune.

Arsenalul probelor scrise cuprinde: activitatea individuală, testul, extemporalul. Opțiunea pentru o anumită activitate depinde de finalitatea propusă. De exemplu, evaluarea nivelului de comprehensiune a unui text scris poate fi realizată prin următoarele tipuri de exerciții: completarea enunțurilor cu lexeme, sintagme excerpate din text; determinarea veridicității informațiilor propuse; restabilirea ordinii enunțurilor conform apariției acestora în text.

Binevenite, în aceeași ordine de idei, sunt exercițiile care au drept finalitate îmbogățirea vocabularului. Sinonimele, antonimele cuvintelor propuse pot fi depistate în text și incluse în propriile enunțuri, contexte.

Elaborând o probă scrisă de evaluare, profesorul trebuie să manifeste precauție, responsabilitate și corectitudine. Itemii vor sugera informații în corespundere cu subiectele studiate și vor fi formulați clar, într-un mod familiar pentru student. Aceștia nu se vor distinge vădit de tipul exercițiilor utilizate în cadrul lecțiilor.

În cazul probelor scrise, o atenție deosebită trebuie acordată și procesului de apreciere. Acesta se va baza pe o serie de criterii ce presupun nu doar corectitudinea informației prezentate, dar și respectarea rigorilor ortografice, corectitudinea stilului și originalitatea exprimării. O componentă indispensabilă unei evaluări eficiente este grila de evaluare. Unul dintre avantajele utilizării grilei este ghidarea spre formarea competențelor, prescrierea criteriilor de reușită care ar trebui atinse. Astfel, aceasta e recomandabilă îndeosebi în cazul evaluării unor procese cu o complexitate sporită, cum ar fi evaluarea unui eseu.

Grila ar putea fi adusă și la cunoștința celui evaluat sau chiar să devină un instrument de autoevaluare sau interevaluare. Cercetătoarea M-E Popa consideră drept scop principal al evaluării, anume „asigurarea coerenței în apreciere” [1, p. 56].

O metodă alternativă de evaluare didactică, utilizată pe larg și în școală, și în mediul universitar reprezintă portofoliul. Acesta este o tehnică de lucru, ce permite evaluarea reușitei studentului, după asimilarea unui modul prevăzut în programul de studiu, mai puțin ca formă de evaluare finală. Conținutul unui portofoliu este sugerat de către profesor, însă ar putea fi completat și cu informații, observații proprii. Notițele studentului, informațiile, imaginile acumulate cu referire la un anumit subiect denotă nu doar cunoștințele asimilate, dar și aptitudinile creative. Acesta obține oportunitatea de a se evidenția, de a se autoexprima liber prin modul de elaborare a documentelor sau prin forma de prezentare finală.

Portofoliul este un instrument de evaluare flexibil (variind în funcție de temă, nivelul de cunoaștere a limbii de către student, obiectivele urmărite de profesor).

În cadrul orelor de limba română ca limbă străină, metoda portofoliului e binevenită și eficientă. Ea poate fi aplicată atât în grupele de studenți din anul I, când e studiat limbajul social, cât și în cele din anul II, în procesul asimilării limbajului de specialitate. Astfel, studiind unitatea *Chișinău – capitala Republicii Moldova*, studenții vor realiza un portofoliu ce va include informații suplimentare, istorie, curiozități, texte artistice consacrate orașului, imagini. Profesorul va solicita studentului să prezinte portofoliul, totodată, inițiind discuții privind variate aspecte ale datelor prezentate. În acest mod vor fi evaluate nu doar competențele creative, dar și cele de comunicare, esențiale în cazul studierii unei limbi străine.

Portofoliul sau dosarul de evaluare se impune ca metodă alternativă de evaluare sumativă datorită flexibilității sale. Deși considerat un instrument complementar, portofoliul va fi evaluat în baza unor anumite criterii: respectarea rigoriilor impuse de către profesor, originalitatea, modul atractiv de prezentare.

O altă taxonomie a formelor de evaluare include: evaluarea tradițională (probele orale și scrise menționate anterior țin anume de acest aspect); metaevaluarea, autoevaluarea, interevaluarea.

În această serie distingem autoevaluarea, „posibilă și necesară, întrucât servește cunoașterii (perceperii) de sine (autocunoașterii) și dezvoltării conștiinței de sine (autoconștiinței), aspecte esențiale, ce vor da posibilitatea, cu timpul, fiecăruia să descopere sensul propriei valori, premise și necesară oricărei depășiri; o disponibilitate privită din perspectiva educației permanente, care presupune angajarea individului nu numai în procesul propriei formări, ci și în acțiunea de evaluare a propriei formări, pentru a deveni capabili de autoperfecționare” [6, p. 312].

Autoevaluarea joacă un rol esențial în modernizarea procesului de evaluare, reprezentând un suport considerabil în conștientizarea metacognitivă și în intensificarea momentului motivațional. Profesorul, absent doar în aparență, are posibilitatea de a colecta date despre „stilurile de învățare, dificultățile individuale, intervențiile reglatoare, parcursurile de învățare, dar identifică și diferitele căi de atingere a obiectivelor pedagogice” [1, p. 79].

Într-o lume dinamică schimbarea, progresul se manifestă în plan științific, metodologic, instrumental, la nivelul tehnicilor și tehnologiilor, dar și la nivelul mentalităților, atitudinilor și comportamentelor. Ca urmare, procesul învățării moderne nu poate face abstracție de aceste schimbări. Dimensiunea novatoare este sesizată, în mod special, la nivelul metodologiei didactice, orientate spre cultivarea metodelor moderne, participative, menite să confere procesului instructiv dinamism și interactivitate. Indiferent de forma de evaluare aplicată, instrumentele acesteia trebuie să difere de cele de predare.

Referințe bibliografice

1. POPA, Mihaela-Emilia. Evaluarea formativă a competențelor în ora de limba și literatura română în liceu (aplicație asupra competenței de argumentare). Pitești: Editura Paralela 45, 2015.
2. TĂNASE, Mihai. Evaluarea – componentă esențială a procesului instructiv-educativ [on-line]. Brașov, 2011. ISBN 978-973-0-11834-6. 31 p. Disponibil: <https://tanaseexpert.files.wordpress.com/2011/11/evaluarea-componenta-esentiala-a-procesului-instructiv-educativ1.pdf>
3. CERGHIT, Ion. Metodele de învățământ. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006.
4. DE VITO, Joseph. Human Communication. The basic course. New-York: Harper SROW, 1988.
5. <http://www.scritub.com/sociologie/psihologie/comunicare/Metoda-dialogului51128189.php>
6. CERGHIT, Ion. Sisteme de instruire alternative și complementare. București: Ed. Aramis, 2002.

NORMA LIMBII LITERARE ÎNTRE TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

Materialele simpozionului științific cu participare internațională

Chișinău, 19 mai 2017

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 15.05.2017. Formatul 70x100 ¹/₁₂.

Coli de tipar 28.75. Coli editoriale 23.11.

Comanda 6/sp. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009